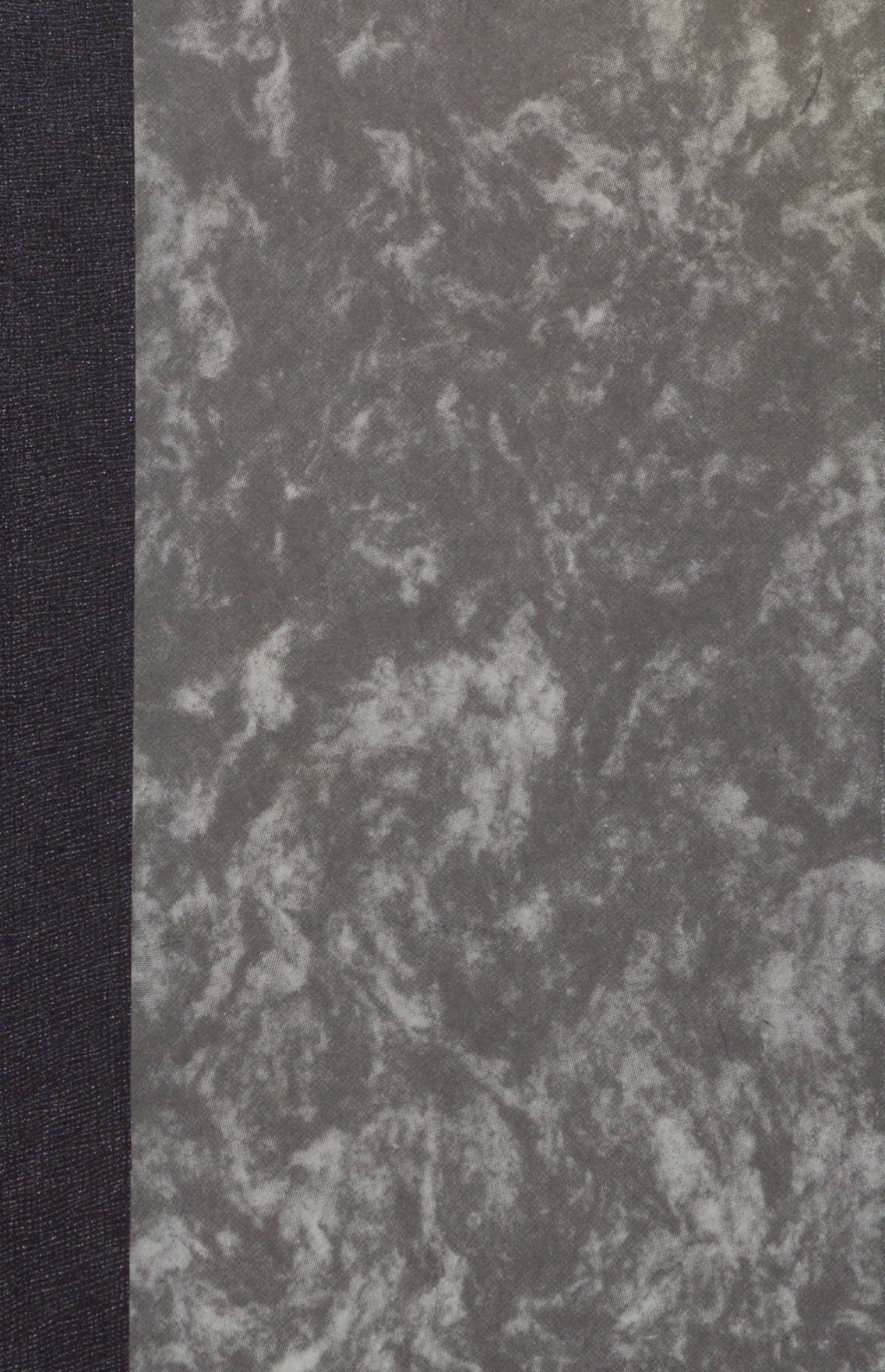
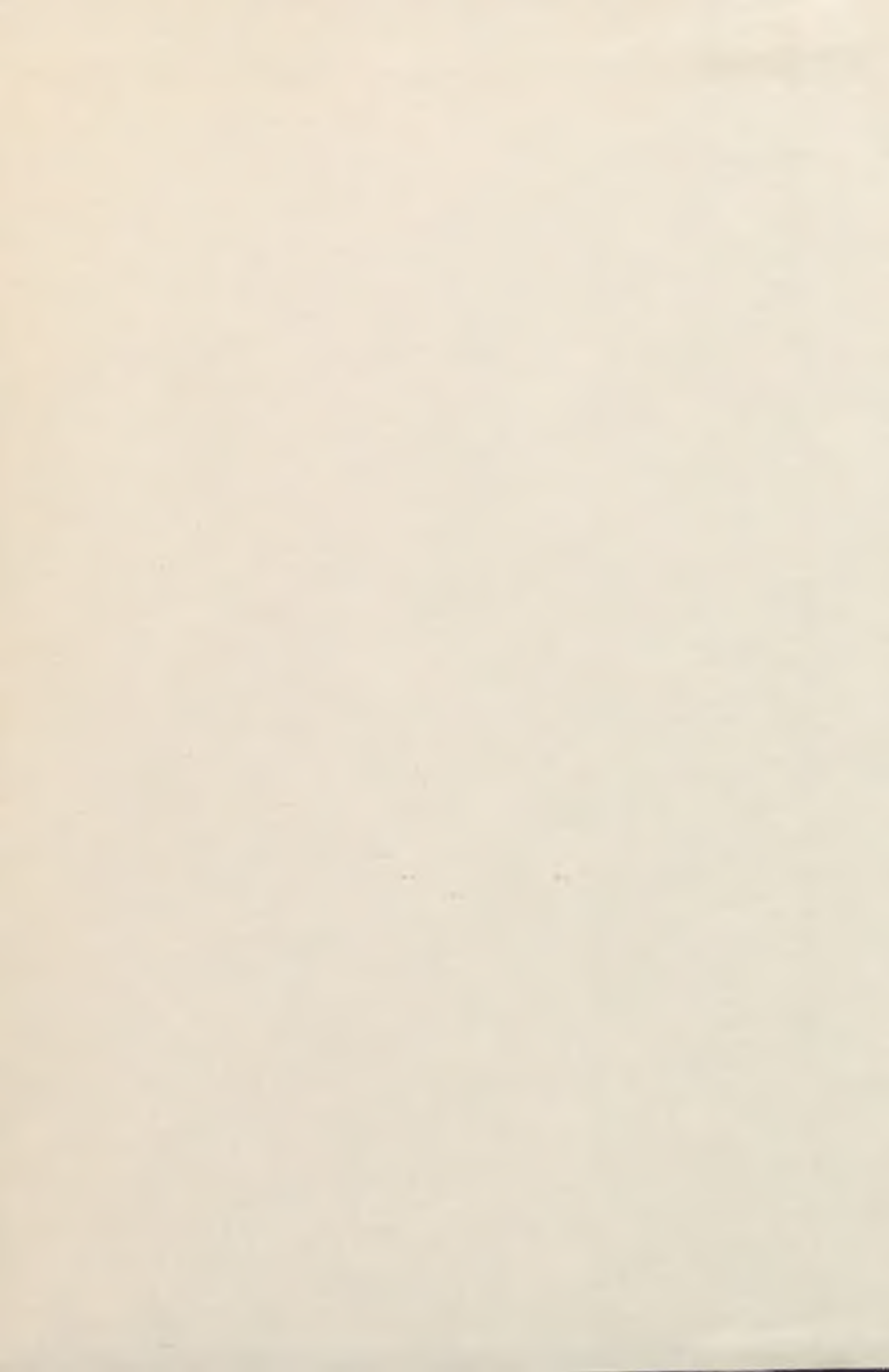

317031

18/1992/93

A NÓGRÁD MEGYEI
MÚZEUMOK
ÉVKÖNYVE

1992–1993

**A
NÓGRÁD
MEGYEI
MÚZEUMOK
ÉVKÖNYVE
1992-1993**

AZ ÉVKÖNYV MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA:

A „Nógrádi Mecénás Alapítvány”
A Nógrádi Történeti Múzeum Baráti Köre
A „Múzeumi Mecénás Alapítvány”

A
NÓGRÁDI
MÉGYEI
MÚZEUMOK
ÉVKÖNYVE
1992-1993

48
1992/93

317031

A NÓGRÁD MEGYEI MÚZEUMOK ÉVKÖNYVE XVIII.

Salgótarján 1993

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

A NÓGRÁD MEGYEI MÚZEUMOK ÉVKÖNYVE
JAHRBUCH DER MUSEEN DES KOMITATES NÓGRÁD

Szerkesztő – Der Redakteur
SZVIRCSEK FERENC

Lektorok – Lektoren des Bandes
CSIFFÁRY GERGELY
HAVASSY PÉTER
HORVÁTH ISTVÁN
KOVÁCS SÁNDOR IVÁN
PÁLMÁNY BÉLA

A kötet reztíméit fordította – Die Reztímees des Bandes übersetzte
FÖLDI SÁNDOR
HAUSEL SÁNDOR
HIR JÁNOS (ANGOL)

Borítóterv – Umschlaggestaltung
PRESITS ANTAL

Fotó – der Fotograf
BUDA LÁSZLÓ

Műszaki szerkesztő – Technischer Redakteur
CSIPKA ROZÁLIA

Készült a MIKSZÁTH KIADÓ ÉS NYOMDA gondozásában
Fv. DR. NÉMETH JÁNOS Igazgató
Salgótarján
1993

Kiadja a Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága
Felelős kiadó: DR. HORVÁTH ISTVÁN
HU ISSN 0133-0802

TARTALOMJEGYZÉK

INHALT

Tanulmányok

Essays

TÖRTÉNELEM GESCHICHTE

<i>Vass Előd: A szécsényi szandzsák 1554. évi adóösszeírása.....</i>	<i>7</i>
<i>Hausel Sándor: A keresztnévadás Pásztón a 18. század első felében.....</i>	<i>103</i>
<i>Pálmány Béla: A cserhádi Szentiván nemesi községének szabályrendeletei (1734-1817)</i>	<i>117</i>
<i>Szvircsek Ferenc: A bányászati nyersanyagkutatás (barnakőszén és lignit) és a bányaművelés története Nógrád megyében a 19-20. században.....</i>	<i>137</i>
<i>Cs. Sebestyén Kálmán: Egyesületek alakulásának néhány tendenciája Nógrád megyében a dualizmus időszakában</i>	<i>161</i>
<i>Horváth István: Bell Miklós és pártja Salgótarjánban</i>	<i>171</i>
<i>Szomszéd András: Nagybátony alsófokú népoktatásának vázlatos története a 18. századtól az államosításig.....</i>	<i>185</i>

IRODALOMTÖRTÉNET LITERATURGESCHICHTE

<i>Praznovszky Mihály: Kultikus események Alsósztrégován 1864-ben (Adalék a Madách-kultuszhoz).....</i>	<i>199</i>
<i>Kovács Anna: „Elvem: Élet és literatura”</i>	<i>209</i>

MŰVÉSZETTÖRTÉNET KUNSTGESCHICHTE

<i>Peák Illdikó: Glatz Oszkár útja Münchentől Bujákig</i>	<i>223</i>
---	------------

TERMÉSZETTUDOMÁNY NATURAL SCIENCES

<i>János Hír: Presence of Chalicotherium grande (BLAINVILLE, 1849) (Mammalia, Perissodactyla) in the Paris Valley at Nógrádszakál (North Hungary, Nógrád County).....</i>	<i>233</i>
<i>Chalicotherium grande (BLAINVILLE, 1849) előfordulása a nógrádszakáli Páris-völgyben</i>	<i>237</i>

RÉGÉSZET ARCHEOLOGIE

*Simán Katalin: Őskőkori leletek Nógrád megyében.....*247

KÖZLEMÉNYEK MITTEILUNGEN

*Balogh Zoltán: Kiss mama vendéglője*255

*Bene Kálmán: Madách-filológia*265

*Kerényi Ferenc: Válasz Bene Kálmán változtatási javaslataira*268

Tanulmányok—Essays

A szécsényi szandzsák 1554. évi adóösszeírása

Vass Előd

Bevezetés

Elsőként kedves kötelességünknek éreztük, hogy megemlékezzünk Szécsény város szülöttjéről, Dr. Velics Antalról (1855-1935), aki a magyar kutatók közül, az első között, *Kammerer Ernő*-vel közösen két kötetnyi török adóösszeírás, a népszerűvé vált nevén „defter” magyar fordítását tette közzé. Az ő nagy munkájuknak legfőbb erénye, egyben fogyatékossága, hogy többnyire sok kicsi és töredékes forrást adtak közre. A szécsényi szandzsák 1554. évi adóösszeírása azonban, *Velics Antal*, „Magyarországi török kincstári defterek” c. munkájának szemelvényei között még nem szerepelt.¹

A szécsényi szandzsák – török közigazgatási terület egység – 1554. évi török adóösszeírásának kézirata, Nógrád vármegye területének török megszállása következményeként jött létre. Az új szandzsák, Hadim Ali budai pasa és Kara Ahmed második divánulú vezérpasa, 1552 májusától október 18-ig tartó magyarországi hadjáratainak egyik eredményeként, ekkor alakult meg.² Szécsény város, 1552 július 12-én, került török birtokba, a híres drégelyi ostrom után, Gyarmat, Hollókő, Buják várakkal és a bussai toronnyal együtt. Az új szandzsák székhelyhez csatolt újonnan elfoglalt területek összeírásának elkezdésére, valószínűleg csupán, 1553 tavaszán került sor. A budai pasa Isztambulba, a szultáni országtanács (diván-i hümayun) részére megküldött összeírási javaslatára, elkezdését és tartalmát szultáni rendelet írta elő.³ Az összeírás elvégzésére szultáni biztost (muhaarir) jelöltek ki és egy jegyzőt (kjatib), akik bizonyos számú katonai kísérettel faluról-falura menve, a helyszínen felvett adatok feljegyzésével végezték munkájukat. A falvankénti feljegyzések külön-külön papírlapokra kerültek, mivel erről vallanak a későbbi egybemásolt kézirat szövegében tapasztalható gyakori ugrások, s amikor távoli helységek kerültek a lajstromba egymás mellé.⁴

Az 1554. évi kéziratunk szövegében első helyen a mai Nógrádszakál helység áll, s nem a szandzsák székhelye, Szécsény, mivel feltételezésünk szerint az első török adóösszeírás idején még a falusi lakosság, tiltva lévén a magyar földesuraitól, félt Szécsénybe bemenni. Ahová viszont a törökök a magyar várak közelsége miatt nem akartak bemenni, onnan a magyar falusi bírókkal faluról-falura elküldött hódoltató leveleikben, minden faluból két embert (Nógrád-) Szakálra idéztek meg, hogy ott adójukban megalkudjanak. Összeírásunk kéziratában azt a feljegyzett 52 falut tartjuk kettősen, – töröknek és magyar úrnak –, önként meghódoltnak is, amelyek egy taksában adóztak. A többi helység esetében, a törökök helyszíni bejárását, valószínűsíthetjük. Azonban a török adóösszeírások elkészítésének bármelyik módja, a bejárás, vagy a behívás is történt, a falusiak saját bemondatai kerültek feljegyzésre.

A török adóösszeírások elkészítői, a szultáni biztosok (muhaarir) általában török főtisztviselők, vagy főtisztek voltak. Az 1554. évi adóösszeírásunk kijelölt szultáni biztosa nem nevezi meg magát, s csupán „a szegény barát” kifejezés mögé rejtve jelentkezik. Ezt az ismert kéziratok elején szokásos módon bejegyzett keltezés (tarih) szövegében teszi meg. A törökök a keltezést (tarih) az adóösszeírások elé szokták bemásolni, s ennek szövegében legelőször, „Allah” nevét írják, majd Mohamed Próféta és az uralkodó szultán megszólítása után, az összeírást végző szultáni biztos és jegyzője nevét, valamint a keltezést, jegyezték fel. Ami 1554. évi kéziratunk is azok közé a defterek közé tartozik, hol a kézirat elejére rímes prózában feljegyzett keltezés szövegében az összeíró biztos és az úrnoka névtelen maradt, de a letisztázás, 1554 november 26-i befejezését feltüntetik. Ekkor már, 1554 novemberében, Füleke vára is török birtokba jutott, azonban a füleki szandzsák kialakítására csupán, 1555 januárjában került

sor.⁵ Az 1554. évi kéziratunk letisztázása időpontjában, tehát Fülek csupán egy új török helyőrség volt és magyar lakossága nem került összefrásra. A törökök a defterek elkészítésénél nemcsak a szultáni parancsokat, hanem a vonatkozó szultáni törvényeket is alkalmazták. Ezen utóbbiakból az u.n. törvénykönyvet készítettek, amit töröklül „kanunnáme” néven az adóösszeírások elejére szoktak feljegyezni. Ez a „kanunnáme”, mint általános érvényű rendelet, szinte minden szandzsákösszeírás elején megtalálható. A legtöbb összeírás első lapjaira ugyanis az összeírt adófizetők szolgáltatási kötelezettségeit is feljegyezték. Ezeket a helyi szokásjoghoz igazítva minden szandzsák részére szelektíve újra megfogalmazták. E néhány lapra feljegyzett törvénykönyveknek, az u.n. (kanunnáméknak), éppen e rövidségük a legnagyobb hiányosságuk, mert nem tartalmazzák az adófizetők szolgáltatásait rögzítő valamennyi jogszabályt, csupán a helyi vonatkozások kerültek kiemelésre.

Az 1554. évi kéziratunk elején is megtaláljuk a szécsényi ráják törvénykönyvét, amely már korábban – kiemelve az összeírás szövege elől –, nagyobb érdeklődésre tett szert. József Kabrda, „Kanunnáme Szecsenyskych Raju” c. forrástanulmányában a „Slovenská Archivistika” 1967. évi 2. számában a törvénykönyv szövegéről pontos latinbetűs török átirást és szlovák nyelvű fordítást jelentetett meg.⁶ Ezen törvénykönyv egyes rendelkezéseivel már Káldy-Nagy Gyula is foglalkozott 1970-ben megjelent munkájában.⁷ A neves turkológus szerző munkájában kiemelte, hogy a szécsényi szandzsák 1554. évi kanunnáméja a sertések makkoltatásának adóztatását a más szandzsákok részére kelt rendelkezéseknél részletesebben magyarázza el. Észre vehető az is, hogy a szécsényi kanunnáme a helységről-helységekre összeírt adófizetők (ráják) és a velük együttélő személyek kiválasztásának kategóriáit szintén más szandzsákoknál részletesebben határozza meg. Ezt az átlagostól való két eltérést, a török összeírók feljegyzéseiben a helyi, észak-nógrádi társadalmi és gazdasági sajátosságok tették szükségessé. Erre mutat az körülmény is, ahogyan az összeírások elejére szelektív módon bemásolt kanunnámék is készültek. Szükséges még azt is megemlítenünk, hogy a közelmúltban Törökországban kiadásra kerültek olyan szultáni törvénykönyvek, esetleg Fatih Mehmed szultán és az ő utódai által az egész birodalom részére, 1453-1554 között, készültek. Ezeknek a törvénykönyveknek tárgykörönként, kérdés-felelet formában kidolgozott, s az összeírásokként felhasználható formulás példányai készültek, amelyek a kincstár, a szpáhi és az adófizető viszonyában szóbajöhető jogalkalmazásokat magyarázták. Ezenkívül a budai tartomány (vilayet-i Budun) részére is készült külön törvénykönyv, amely a magyarországi adóztatás sajátosságait vette figyelembe.⁸ Feltételezhetjük, hogy ennek a budai tartományi törvénykönyvnek a megalkotásában, esetleg Werbőczy István, mint – a magyarok bírja –, 1541-ben, részt vett.⁹ A törökök, tehát az 1554. évi szécsényi szandzsákösszeírás kéziratának elkészítésekor, a fenti török jogi kézikönyvek rendelkezései szerint járhattak el, s ilyen módon a két említett külön részletezett rendelkezés, a helyi sajátosságokat mégjobban hitelesíti. Kéziratunk, törvénykönyve, keltezése és maga az összeírás szövege, 83 számozott hasábos arabbetűs oldalt tartalmaz, s ma Isztambulban őrzik. Ezen kéziratról, Káldy-Nagy Gyula, 1964-65. évi isztambuli kutatásai eredményeként 44 mikrofilmfelvételt hozott haza, amelyek felhasználásáért, neki köszönettel tartozunk.¹⁰

A szécsényi szandzsák területe és népessége

A szécsényi szandzsák 1554. évi kéziratának szövegében az adóösszeírást őrző szövegrészben, első sorban, a helységek nevét jegyezték fel. A helységek neve nyomában, feltételezésünk szerint, ahogy ezt a falusiak bemondták szintén odaírták a magyar földbirtoklás rendjében azt a várat, amelynek az uradalmába tartoztak. A kéziratban az egyes összeírt helységek mellé írva ezért: „...tartozik Szécsényhez² feljegyzés helyett, több helyen, a következő tíz magyar vár, egyikének neve áll: Fülek, Kékkő, Divény, Csábrág, Rimaszabadka, Végles, Szendrő, Somoskő, Salgó, Putnok, stb. A törökök, a kettős földesurasság miatt, a magyar földbirtoklás szervezetével is tisztában voltak, azért történt meg az uradalom-központok helyenkénti feljegyzése is. Az összeírók minden helységben, először, a családfőket vezettéknevükön, de a háztartásukban velük élőket utónevükön sorolták fel. A nevek alatt családi állapotukat: „házas”, vagy „legény”, külön jelölték. Ugyancsak csupán utónevükön vezették be a bírót, a papokat, a deákokat, a kovácsokat és az özvegyasszonyokat is. Az adófizetők személyének megállapítása során, a török összeíró, az egyes családfők vagyoni helyzetére csak elvétve tett rövid utalást, pl. ha valakinek juhái voltak, a neve fölé feljegyezték darabszámukat. Ezen kívül a bármilyen adómentesítést élvezőknél, akik u.n. műszellem-szolgálatot vállaltak, valamilyen vármunka végzésére, a nevük

főlé följegyezték, hogy hány holdas a szántójuk és hány szekér szénát adó rétjük volt. Ezeket a számvázú megjegyzéseket sem minden esetben tette meg, a török összeíró, mert a török adóztatás célja, a falusi lakosság szolgáltatásainak együttes nyilvántartása volt. A falvak lakói szolgáltatásaikért együttesen voltak felelősek, ami a szolgáltatások terhének közös viselését jelentette. Bárki eltávozott, a többieknek változtatás nélkül ugyanazt a mennyiséget kellett szolgáltatni, s az adókon változtatni csupán a következő új defter összeírásánál lehetett. Ez az ok vezethetett egész falvak egységes elmenekülésére is.

A török összeírók a népeség számbavételénél, a gyakorlatban, tehát egy adófizető (hane-) képességre a defterbe, a legalább egy házhellyel és egy pár ökrrel rendelkező családfőket vették fel. Azokat a gazdákat, akiknek a faluközösségek, nyílászárúval, a szántókat, úgy három évenként újra osztották. Ezek a teljes háztartások, teljes számukban, képviselték, egy-egy falu, adóképes háztartásait, s őket minden esetben a törökök így jegyezték fel. Rajtuk kívül a falvakban élő zsellérek különböző módon kerültek számbavételre, s az ő számuk a telkesek számát falvanként különböző módon egészíthette ki. A falusi zsellérek, akik szántóval nem rendelkeztek, de ökrökkel, juhokkal igen, vagy más állataik után adóztak, többen kerültek egy-egy adófizető fogalma alá. Arra, hogy voltak zsellérek a falvakban 1554. évi összeírásunk feljegyzéseiben, Nógrádszakálón találjuk meg az első példát. Itt a „zsellérek illeteke” címen nyolc adófizető egyenként 12 akce (a.m. 24 magyar dénár) elkülönített tételben való feljegyzését találjuk meg. A kisebb adóösszeg kirovását, talán a magyar dízma adózásból ismert „keresztény-pénz”, zsellérek számára alkalmazott adó fogalmával, azonosíthatjuk. Ez a példa a nógrádi zsellérek meglétét mindenképpen tükrözi, de a törökök más falvaknál, a fenti módon, a telkeseket és a zselléreket egybeszámították. Ez az eset erősíti meg azt az elképzelést, hogy a török adóösszeírók, 1554 körül, Szécsény környékén is egy-egy háztartáson belül, az átlagos alföldi népességszámnál nagyobb háznép-pel találták magukat szembe. Az összeírás során az egy adóháztartás területi körülhatárolása és a rajta együtt dolgozók lélekszámának megállapítása, a törökök számára, nehézségekbe ütközhetett.

Erre következtettünk az 1554. évi kéziratunk adatain kívül a témára vonatkozó néprajzi irodalom történeti visszatekintéséből is. A vonatkozó néprajzi irodalom u.i., egy-egy nógrádi család férfitagjainak családosi együttélését: „...a palóc ház és a nagycsaládosi had” fogalmával jelöli. A közös gazdálkodásban együttélők, egyik-másik halmaz formában települt faluban, egy-egy közös háztartásban 25-en sőt 40-en is laktak. Ezek a háztelken rendszerint két sejtés lakóház: pitvar-konyha egybeépítve és kamra állott. A kamrában fapadok, fiókos asztal és ládászekrény volt minden berendezés. A lakóépület körül szétszórtan épültek az istállók és az ólak, sok faluban az erdei irtásokon második beltelekként ólaskerteket is tartottak fent. Az összeírásban falvanként kimutatott családfők, gyermekeikkel és más rokonaikkal közös háztelken, vagy több szétszórt székelykertjében, de közös háztartásban éltek át egész életüket.¹¹

A török összeírók falvainban egy-egy adóegység (hane) meghatározása során törekedtek egy-egy szántótelkes háztartás elhatárolására, mivel a most közlésre kerülő adóösszeírásunk nemcsak korabeli adójegyzék, hanem török földkataszter is, tehát a török kincstári földek kataszterét is őrzi. Az oszmán-török adónyilvántartás, nem a lakosság név szerinti nyilvántartására, a családfők alapján, hanem az egy adóegységre eső megművelhető szántók és a rajta dolgozók együttes számát tartotta nyilván. A törökök falvainak háztartásait adóegységek (hane) szerint, először fejadóval (a.m. dzsízje, harács, császár adója) sújtották, s ezt megkívánt arany és ezüst érmékben mindig külön szedték be. A kéziratunkban a fejadó fizetésére kötelezett adófizető (hane) száma falvanként külön feltüntetésre került. Ezenkívül még az összeírt falvainban külön feljegyzésre kerültek, a tizedadók és más illetek, amelyeket részletezve külön tételekben is felsoroltak, s ezek egyesített összege volt az adóbevétele (haszil). Ebben már benne foglaltatott a falvankénti kapu-adó, másként ispendze, összege is, mivel a falvak birtokba való kiosztásánál, ezeket az együttes adóbevétele (haszil) összegeket vették számításba. A szécsényi szandzsák falvait 1554 körül szintén a feljegyzett adóbevétele (haszil) összegeik szerint értékelve, a szultáni ház-birtokok, vagy a szandzsák bég ház-birtokai, vagy a kisebb évi javadalommal járó: zuemák és timárosok között osztották ki. A budai török kincstár (defterháne) ezeket a javadalombirtokosokat külön írta össze és tartotta nyilván.¹²

Helységek birtokok	Tizedadót, fizető helységek száma	Átalányadót	Összesen
Városok:	3	-	3
Falvak:	137	52	189
Puszták:	3	-	3
Templomok:	-	-	29
Malmok:	44	-	44
Halastó:	1	-	1
Külső birtokok:	43		43

1.Táblázat: A szécsényi szandzsák helységeinek 1554. évi települési jogállása és adóztatási jellege.

Az 1554. évben az új szécsényi szandzsák területén, 192 lakott helységben mintegy 30 templom működött és az ott lakók 3 pusztán, 44 malomban, 1 halastón és 43 külső (extraneus-) szántó,- szőlő,- és rét birtokon gazdálkodást folytattak. A külső gazdálkodókat nem ismerjük, de feltételezzük, hogy többségükben az összeírt falvak lakói közül kerültek ki. A települések külső képét meghatározták és minősíthető jellegét adták, az u.n. épített létesítmények: templom, malomház, nagy halastó, s az „extraneus,- szőlők, szántók és rétek a maguk gazdasági építményeivel. Az összeírt papok száma 28 volt, de tudjuk az összeírásból, hogy Rimaszonbaton két templomra négy papot, és Losoncon egy templomra két papot vettek számításba. Így a 192 helységben cca. 30 működő templomot tételezhetünk fel. Egy működő templomra mintegy 6-7 lakott helység esik. A malmok összeírt száma 44, amelyeket a 192 lakott helység tartotta el. Az egyes malmok feljegyzéseiben megkülönböztetést tehetünk két szempont szerint: "...akié a malom és akihez tartoznak a molnárok...". A malmok török adóztatásáról, az összeíráunkban történt feljegyzések alapján, megkülönböztethetjük, a molnárok működésének jogviszonyát: vagy konvencióos magyar földesúri alkalmazott volt, vagy vállalkozó haszonbérlet. Az előbbi esetben a mester konvencióos szántóföldet is kapott, míg az utóbbi esetben jövedelme után készpénz fizetésére kötelezett volt.¹³ Az egyetlen feljegyzett nagy halastó, a „kálnói tó” volt.

A fejadó kivetésére megállapított adóegység vagyoni kategóriája a 300 akcse, azaz 6 magyar Ft önnálló jövedelemmel és ingatlannal rendelkező „hane” (jelentése: ház, család, háztartás egyaránt) volt. A török adórovó így falvanként a vélelmezett háztartásfőket vette nyilvántartásba. Az adófizetők (hane-) száma, tehát a feltehetőleg gazdaságilag működő falusi háztartások számával azonosítható, ezért a szécsényi szandzsák területén 1554-ben összeírt helységek adófizető (hane-) számai, ezen helységek egymás közötti nagyságrendjének arányosítható megoszlását tükrözi.

Helységek hane-számai	Helységek abszolútszámai	Helységek százalékos arányai
1 - 10:	135	71,25 %
11 - 20:	50	26,00 %
21 - 30:	4	2,14 %
31 - 40:	1	0,53 %
41 - 80:	1	0,53 %
81 -200:	1	0,53 %
Összesen:	192	100%

2.Táblázat: A szécsényi szandzsák lakott helységeinek megoszlása az 1554. évi adófizető (hane-) számok alapján.

Az 1554-ben összeírt 192 lakott helység közül török részre adófizető (hane-) száma alapján: 135 helység, az összesen 71,25 %-a 10 háztartásnál kisebb volt. A következő nagyságrendű kategóriába a 11-20 háztartás közötti számba eső 50 helység az összes település 26 %-át tette ki. A legváltozatosabban a 21-30 háztartások közötti számba szereplő 4 helység, az összes település 2,14 %-a helyzete alakult, mivel itt Divényváralja esetében a feljegyzett 20 adófizető (hane) száma mellett a 43 családfő

számbavételét is figyelembe vettük. Közülük 23 családfő feltehetőleg zsellér lehetett. Ugyancsak ebben a kategóriában szerepel Szécsény város 24 adófizető (hane-) száma és a további 43 családfő feljegyzése is, s így itt 19 családfő zsellér lehetett. Ezt a két települést tehát itt tüntettük fel. A 2.számú táblázat nagyságrendjében, tehát a zsellérek jelentős számát is figyelembe vettük. A 31-40 adófizető (hane-) számok közötti kategóriában egyedül, Turópólye falu, 32 adófizető (hane-) számú háztartásai szerepelnek, viszont itt csupán 11 családfő került bejegyzésre, de a testvérek nagy számban való megléte, azok önálló háztartásaira utal. Az 1554. évben a török adórovó 80 adófizető (hane-) háztartással Losonc város és 200 adófizető (hane-) háztartással Rimaszombat város adózókéességét a legnagyobbak találta.¹⁴ A törökök 3 települést, „város”, magyar szóval jelölték és ugyanott „a piac” török szóval is feljegyzésre került. Ezek: Rimaszombat, Losonc és Szécsény voltak. E helységeknél, azonban magyar települési sorrendbeli meghatározásuk a város fogalmában jelentős különbséget mutat. Az összeírássunkban észlelhető egyik különbséget, pl., a népesség számának arányából, a török katonai-polgári igazgatás kiépülésére vezetjük vissza. A többi 189 falu esetében összeírássunk kiemelt példáiából látható, hogy a török adórovó némely helység helyszínein, a családfők egy részét vette adófizető számba, amíg más faluk helyszínein, a családfőkhöz kívül a házas fiúkat és testvéreket is önálló adófizető (hane) háztartásként számította be. Összeírássunk behatott vizsgálat a falusi társadalom és gazdaság jobb megismerését teszi lehetővé, s ehhez nyújt hiteles forrásanyagot: a magyar dikális 1549. évi adóösszeírás és az 1554. évi török összeírás egybevetése. A szécsényi szandzsák 1554. évi területén korábban 1549-ben magyar dikális adóösszeírás történt. Az 1549. évi magyar dikális adóösszeírás adatait Maksay Ferenc feldolgozásából használjuk.¹⁵

A helységek jogállása	Portaszám	Zsellérszám	Pusztatelek	Újtelek	Szolga Kézműves háztartások
A három város:					
Szécsény:	15	45	-	-	-
Losonc:	33,5	49	3	2	1
Rimaszombat	130	-	-	-	-
A 166 falu:	1246	989	216	101	23
Összesen:	1424,5	1083	219	102	24

3.Táblázat: Az 1549. évi magyar dikális adóösszeírás népesség adatai a szécsényi szandzsák 1554. évi területén.

Maksay Ferenc munkájából a szécsényi szandzsák területén öt évvel korábban megtörtént felmérés közölt adataiból ugyanazt a három várost és még 166 falut tudunk azonosítani. Feltételezhető, hogy öt évvel korábban a magyar adórovó kevesebb helységet jegyezhetett fel, mivel gyanítjuk, hogy 1554. évi török összeírója sem minden helységet regisztrált.

A szécsényi szandzsák 1554. évi területén mind a magyar, mind a török részletes adóösszeírások adatai alapján a család-háztartás fogalmát és a lélekszámát nehéz meghatározni.¹⁶ Az erre vonatkozó megállapítások közül a néprajzi és történeti kutatásai alapján, *Andorka Rudolf* a közelmúltban rámutatott, hogy igen kevesen vizsgálták meg a családok nagyságát és összetételét számszerű adatok segítségével. Korábban *Szabó István*, a középkori parasztcsaládról, mint a falusi közösségek legkisebb egységéről beszélt és bőven foglalkozott gazdasági szerepével: a házhely, a faluban jelképesen egyesítette a családot és keretet adott a termelő és fogyasztó házközösségnek. A XVI-XVII. századi falusi családokra vonatkozó ismereteket, *Veress Éva* kutatásai is közöltek, aki kimutatta, hogy ezeket a családokat éppen a gazdasági egység teszi zárt közösséggé, s lélekszámukat is az együttélésből eredő gazdasági előnyök és hátrányok változtatják.¹⁷ Erről a kérdésről, *Bakács István* megállapítja, hogy a korabeli magyar dikális adóösszeírás adóegysége, a „porta”, a XVI. század folyamán különböző lélekszámú családot foglalt magába. Az ő véleménye szerint a nagy számok törvénye alapján lehet egy-egy uradalom, járás vagy megye családfőinek számát megállapítani, oly módon, hogy a portaszámot a helyi adottságok, illetőleg az időpontok figyelembevételével a XV. században eggyel, a XVI. század végén, négygyel terjedőleg megszorozzuk, s az eredményhez hozzáadjuk az adórovók által összeírt zsellérek,

szabadosok, új telepesek, kézművesek, földesúri officialisok, továbbá a szegények együttes számát, valamint az elhagyott telkek felét és az eredményt 15 %-al megemeljük.¹⁸

Helységek	Adófizető (hane)	Családfő	Fiú	Testvér	Szolga	Kézműves
A 3 város:						
Szécsény:	24	44	6	15	-	-
Losonc:	80	116	49	64	19	2
Rimaszombat:	200	208	55	78	24	4
A 189 falu:	1798	2141	954	898	139	28
Összesen:	1992	2509	1064	1055	182	34

4. Táblázat: A török adóösszeírás 1554. évi népességi adatai a szécsényi szandzsák területén

A 3. táblázat és a 4. táblázat adataiból történő számítások Szécsény városnépességének lélekszámát, 1554 körül, összesen 420 főben körvonalazzák. Szécsény város népességének alakulásában azonban döntő hatást gyakorol a török hódítás erőszakos beavatkozása. Ha meg akarjuk tudni, mi lehetett a város török beavatkozás előtti befogadóképessége, ahhoz a török berendezkedést szükséges megvizsgálnunk. Szécsény város, 1552 után, török középfokú igazgatási (szandzsák-) központ lett, s így török népességet is befogadott. A török szandzsákközpontok népességét, azok katonai-polgári igazgatási szerepkörük szerint, három csoportba oszthatjuk: a szandzsákbég udvara népe, a török javadalombirtokosok szpáhi-testületéhez tartozók, s végül a török zsoldos helyőrségi csapategységek tagjai. Ezenkívül, talán külön említést érdemelnek az Iszlám-vallásközösség papjai és templomszolgái, akik szintén állami díjazásból éltek meg.

A keltezés nélküli, de feltehetően 1559. évi idzsmál (tímár-) defter adatai szerint, akkor Mahmud Bég, évi 284.865 akce (a.m. 569.730 magyar dénár) jövedelme hász-birtokainak járadékából, mintegy 56 fős udvartartást, tudott eltartani. A szpáhi testület (ebna-i sipahiyan) pedig két zaim és 19 tímár-javadalmasból állott, s a nekik adott összes évi 165.293 akce (a.m. 230.596 magyar dénár) értékű járadékából, átlagosan mindegyiküknek három lovaskatona (dzsebedzsi) lóra ültetése telt ki. Ez a szécsényi szpáhistület esetében, 83 lovaskatona, kiállítását jelentette.¹⁹ Fennmaradt a szécsényi vár török helyőrségének 1556-57. évi zsoldjegyzése (mevadszib defteri), amelynek a feljegyzései szerint ott összesen 251 fő szolgált.²⁰ Ezek a janicsárok, tűzérek, ulufedzsi-lovasok, azáb-gyalogosok és martalócok, mindösszesen, 251 főt, tettek ki. Ha a fenti három csoportban felsorolt török katonaságot, Szécsényben, az 1550-es években, összesítjük, akkor ott 400 fős haderőt számíthatunk ki. A török helyőrségek adatolt létszámának, mintegy egyharmadát: a nők, a gyermekek és a szolgák jelentették. Így ezekkel együtt, 550 főre becsülhetjük, a Szécsényben, 1552-1557 közötti években, letelepedett törökök számát, sőt ehhez a számhoz még valakiket hozzá is lehet számítani. Ezt az adatolatlan török népcsoportot, a korabeli bosnyákok, „moszali”, a horvátok, „delia”, s a törökök, pedig, „musali” néven nevezték meg. Azok az önkéntesek voltak, akik a szandzsákbégek udvarához, vagy a szpáhi testületek tagjaihoz csatlakoztak és javadalombirtok kiosztásra vártak, s ezért őket magyarul, „várományosoknak”, lehetne nevezni. Ezek a deliák, a valóságban az elhaltak és az elfogottak helyére álltak be, s amolyan tartalékos katonai keretet jelentettek. Szécsény, tehát az Iszlám világ egyik legnyugatibb végváraként, feltehetőleg 600 főnél is valamivel több török népességet fogadott magába. Szécsény befogadóképessége, 1552 előtt, ezért mintegy 1000 fő körül járhatott. A szécsényi magyarok és a törökök, területi elhelyezkedése, úgy oszlott meg, hogy a várban, a Ferences kolostorban és környékén a törökök és a város keleti, korábban Újvárosnak nevezett falon kívüli részén, pedig a magyarok laktak. Erre utal Szécsény legrégebbi ismert lakosságnevsora, az 1551. évi bordézmsa jegyzék, amit *Pálmány Béla* közlésében ismerünk. E jegyzék szerint a vár lakónegyedében 10 szőlős gazda névszerinti összehasonlítása, közül kettő nevét mutatja az 1554. évi török összeírás is. Az Újvárosban 26 szőlős gazdából 8-can, s a Farkasfalva nevű nyugati külvárosban, pedig 16 szőlős gazda közül, csak öten, 1554-ben, is azonosíthatók.²¹

Szécsény mellett, szereplő városok közül: Losoncon ugyanekkor mintegy 1300 fős, s Rimaszombatban, pedig 1800 fős népesség számítható ki. A szécsényi szandzsák területén élő népességet, *Maksay*

Ferenc által, közölt 1549. évi magyar dikális összeírásban is feljegyzett, 166 faluban összesíthető 1246 porta, 989 szellér, 216 pusztá telek, 101 új telepés, 23 szolga és 40 kézműves (többnyire molnár) adatai szerint, mintegy 25.412 főre tehetjük. Ekkor falunként átlagosan, mintegy 153 fős lélekszám számítható ki. A három város nélkül, a törökök 1554. évi összeírásában 189 falu, 1798 adófizető, 2141 családfő, 954 fiú, 898 testvér, 139 szolga és 28 kézműves szerepel. Ezenkívül még ugyanott 29 pap és 41 deák, vagyis falusi jegyző került feljegyzésre. Ezen a módon a 189 faluban mindösszesen cca. 20800 fős, s egy faluban átlagosan 110 fős népesség számítható ki. A fenti két összeírás közötti összefüggés az öt éves időszak alatt, a magyar lakosság csökkenésére utal.

Az 1867 óta a legnagyobb nógrádi településsé nőtt, Salgótarján mai területén az 1554. évi adóösszeírásunk által jelzett öt falu adatait, a hatvani szandzsák 1550. évi, a budai szandzsák 1559. évi összeírása pedig, egy-egy falu adatait őrizte meg. Ezen adatok alapján e hét falu 62 adófizető (hane) háztartásában, mintegy 560 fő népesség, 685 kile gabonátizedet termelt. 1554 körül így egy-egy háztartásra évente átlagosan 13-14 q jutott, ami a Heves megyei Nagyréde termésmennyiségével megegyező mértéket jelent.²²

A mai Salgótarján hét helysége	Adófizető hane	Gabonátized	Lélekszám
Salgótarján:	20 hane-	-	0 fő
Baglyasalja:	8 hane	150 kile	42 fő
Pálfalva (1559):	4 hane (9 csfő)	-	62 fő
Andrásfalva (1550):	8 hane	160 kile	42 fő
Róna:	10 hane	150 kile	70 fő
Somosújfalú:	7 hane	150 kile	49 fő
Pólyi:	5 hane	75 kile	35 fő
Összesen:	62 hane	685 kile	560 fő

5.Táblázat: A hét falu adófizető (hane-) háztartása, gabonátizede és a lélekszámának megoszlása 1554-ben Salgótarján mai területén

Salgótarján város mai területén, 1554 körül, hét falu volt, s közülük a legnagyobb, a városnak ma is nevet adó Salgótarján falunak 20 adófizető (hane-) háztartása volt. A többi hat falu egyenként is lényegesen kisebb népességgel és gazdasági kapacitással rendelkezett. Külön érdekesség, hogy Pálfalva, a budai szandzsákba, a szomszédos Andrásfalva, pedig a hatvani szandzsákba tartozott. Így Salgótarján város mai területén három szandzsák határa találkozott.²³

A kéziratunkban helységenként török kile (keyl) mértékkel feljegyzett gabonátizedekből megállapíthatjuk, hogy egy helységben az ottani adófizető (hane) háztartások évi átlagban mennyi búza, vagy kétszeres, stb., tized után voltak kötelesek tizedet adni vagy azt megfizetni. A török adószedők általában készpénzt, gabonát, vajat, viaszt, mézet és bárányokat szedtek. Az 1554. évi adóösszeírásunk feljegyzéseiben szereplő tizedek és illetékek csupán a bevételvezető mennyiségeket és értékek „keretmennyiségeit” jelölték ki. A törökök mondták meg, melyik faluból, mit és hogyan követelik, beszolgáltatni.

Az 1554. évi kézirat nyelve és közlésének módja

A kéziratunk oszmán-török államnyelven íródott, de a magyar személy-, és helyneveket, ahogy hallották úgy írták bele. Amikor, a törökök, 1541 után Magyarország középső területét annektálták, ott saját katonai-polgári közigazgatásukat, s vele államnyelvüket vezették be. Az újonnan létesített államhivatalokba, többnyire a legközelebbi nyugat-balkáni muzulmánok, a bosnyákok, ültek be. Így vált a magyarországi oszmán-török nyelvhasználatban általánossá, a bosnyákok által beszélt nyugat-ruméliai nyelvjárás, amely az arab betűs leírást saját délszláv kiejtésével olvasta ki és az oszmán-török nyelv szavait eltorzította: defter=tefter, köprü=csöprü, stb. Az oszmán-török államhivatalok erős központossáiban érvényesülése mellett működtek, s minden gazdasági intézkedést írásba igyekeztek foglalni.

Ezen fejlett írásbeliség mellett, állandó hivatali stílus és merev sablonos szövegformák alakultak ki, ahogy azt az adóösszeírás ismétlődő sorainál is tapasztalhatjuk.²⁴

Jelen 1554. évi adóösszeírásunkban megtalálhatók a magyar helységnevek hangbetoldásokkal való eltorzításai: „Szklabonya-Szokjona”, „Tarnóc-Trinofse”, stb. A magyar személyneveknél is észrevehetők a török leírás hangváltozásai: Losonc város családi-, és utónevei leírásában, pl. Kalmár-Kolmár, Ferdinándus-Ferendus, v. Ferendan, s ezenkívül Miletincs falu családfőinek lejegyzésében, pl. Zsigmond-Zsidmon, v. Zsigmon, vagy Lám falu családfőinek feljegyzésében, pl. István-Istfán, s végül Rimaszombat város lakói eseteiben, pl. Pongrác-Pokrács, Hárfas-Hárfázs, Gubás-Gubázs, Domokos-Damakos, stb. Az egyes családi és utónevek bizonytalan kiejtésű hangjai, talán a szlovák-magyar nyelvhatár kölcsönhatásaira is utalhatnak. A szlovák család-, és utónevek mindig magyar nevekkel együtt fordulnak elő, s ezért is Észak-Nógrád hegyes vidékein szlovák-magyar együttélésre következtek. A szlovák személynevek példái közé sorolhatjuk, pl. Csehbrezován: Kulon, Kriszte, Surják, Polak, Maltar, stb., családneveket, s ezenkívül Lest falu adófizetői között feljegyzett: Gergas, Gyurgyan, Csermek, Kalusin, Balaskó, Istfankó, Valent, Kaluska családneveket, s még Szelenc falu adófizetőinél szereplő: Jancsurad, Lutka, Krakko, Jakur, Lestyák, stb., családneveket.

A török defterek arab betűkkel történt lejegyzéséből adódó többféle kiolvasási lehetőségek következtében, korábban nálunk az arab írás betűit, a magyar helységek és személynevek eseteinél, azok mai hangzásának megfelelően, a mai magyar helyesírás betűivel, írták át. Ezzel a gyakorlattal dolgozott Szilády Áron, Velics Antal, Györffy Lajos és Fekete Lajos is.²⁵ Az említett forráskiadók között az átfrásban annyi különbség volt, hogy a magyar neveket, vagy azok ma élő formájában érték át, vagy azt a formát próbálták rekonstruálni, ahogy azt a török adórovó hallhatta. Az utóbbi módon dolgozott Velics Antal is, aki helységnévtárakat soha nem is használt, s a névátírásaiban XVI. századi magyar névalakokat vélte megtalálni. Az 1554. évi adóösszeírásunk kéziratában arab betűvel leírt magyar helység és személynevek eseteiben azokat a mai magyar helyesírással írtuk át. Az egykorú magyar leírás sem volt egységes, s ezért nekünk az arabbetűs leírást, az egykorú magyar leírás alapján, mai egységes helyesírással kellett visszatükröztetni. Az oszmán-török nyelvű szöveget, pedig magyar fordításban, adjuk közre.

JEGYZETEK:

¹ Velics Antal-Kammerer Ernő, Magyarországi török kincstári defterek, Budapest, I. kötet (1888) és II. kötet (1890).

² Belitzky János, Nógrád megye története, 896-1849, I. kötet, Salgótarján 1977, 133-138. l., s még Makkai László, Nógrád megye története 1848-ig: Nógrád megye műemlékei, Szerk. Dercsényi Dezső, Budapest 1954, 55-57. l., valamint Borovszky Samu, Nógrád megye: Magyarország vármegyéi és Városai, Budapest 1911, 412-413. l.

³ Káldy-Nagy Gyula, Magyarországi török adóösszeírások: Értekezések a történeti tudományok korából 52., Budapest 1970, 22-23. l.

⁴ Fekete Lajos, A hatvani szandzsák 1550. évi adóösszeírása, Jászberény 1968, 5-6. l.

⁵ Káldy-Nagy Gyula, A budai szandzsák 1559. évi összeírása: Pest megye Múltjából, Budapest 1977, 10-11. lapon említi, hogy Fülekre az első szandzsákbég kinevezését 1555 január 8-án kapta meg.

⁶ Josef, Kabrda, Kanunname Szeczenskich Raju: Slovenská Archivistika 2., Bratislava 1967, 48-63. l.

⁷ Káldy-Nagy Gyula, i.m., 1970. 35. lapján idézi a sertés adózás vonatkozó török rendelkezéseit.

⁸ Sadik, Albayrak, Budin kanunnamesi ve Osmanli toprak meselesi, Istanbul 1973, 193. lapon a szpáhi javadalmak kiosztásának feltételeit közli.

⁹ Fekete Lajos, Budapest a török korban: Budapest története III. (Szerk. Szendy Károly) Budapest 1944, 171-173. Japán tárgyalja a budai tartomány (vilayet) török közigazgatásának kezdeteit.

¹⁰ Az 1554. évi szecsenyi szandzsák adóösszeírásának kéziratát őrzi: Isztanbul, Basbakanlik Arsivi, Tapu-tahrir Defterleri No. 293, Varak 44, s a róla készült mikrofilmet őrzi Magyar Országos Levéltár, Mikrofilmtára, Nr. 10416 dobozban. Forráskiadásunkat erről a mikrofilmről készítettük el.

¹¹ Hoffmann Tamás, Egy palóc falu földművelői technikájának jellegzetessége a századforduló tájékán: Ethnographia LXVII., Budapest 1956, 536-561. l., s még Istvánffy Gyula, A palócok lakóháza és berendezése: Néprajzi Értesítő XII., Budapest 1911, i-16. l.

¹² Káldy-Nagy Gyula, i.m., 1970. 21. l.

¹³ Hausel Sándor, Gömör megye molnárainak XVIII. század eleji szlovák nyelvű céhstatútuma, Salgótarján 1991, 29. l.

¹⁴ Blaskovics József, Rimaszombat az oszmán-török uralom idején: Fejezetek a rimaszombati járás történetéből és természeti kincseiről, Rimovska-Subota, 1967, 24-50. l.

¹⁵ Maksay Ferenc, Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén I. kötet, Budapest 1990, 504-505. l.

- ¹⁶Paulinyi Oszkár, A Garam-vidéki bányavárosok lakosságának lélekszáma a XVI. század derekán: Történelmi Szemle, Budapest 1958, 351-371. l.
- ¹⁷Andorka Rudolf, Paraszti család szerkezete a XVIII-XIX. században: Ethnographia, Budapest 1973, 340-342. l., s még Szabó István, A középkori magyar falu, Budapest 1969, 210-211. l., valamint Veress Éva, A jobbágycsalád szervezete a sárospataki uradalomban a XVIII. század közepén: Történelmi Szemle, Budapest 1958, 422-423. l.
- ¹⁸Bakács István, Vas megye XVI. századi jobbágynépessége kiszámításának kérdéséhez: Történelmi Statisztikai Közlemények, 1. évf. 2-4. szám, Budapest 1957, 14-15. l., s még Pálmány Béla, Nógrád vármegye újratelepítése, benépesítése és az agrártermelés fellendülése a török kiűzése után (1983-1728): Discussiones Neogradensis 4., Salgótarján 1987, 181. lapon 1542-ben cca. 390-400 település 3326 népes és 279 szegény és, 263 türes telekszámmal említi az egész vármegyére, s még Pálmány Béla, Nógrád vármegye nemességének ártétegződése (1541-1848): Századok, 1985, 1. sz., 7-9. l.
- ¹⁹Az 1559. évre keltezhető (Ĥ.n.) timár defter kéziratát őrzi: Isztambul, Basbakanlik Arsivi, Tapo-tahrir defterleri Nr. 318, Varak 76: a 44-56. számozott lapokon a szécsényi részlet leírása.
- ²⁰Velics Antal-Kammerer Ernő, i.m., I. kötet, 95. lapon közli a szécsényi vár 1556-57. évi török zsoldjegyzékét.
- ²¹Hadtörténelmi Levéltár Budapest, Török kori iratok Gyűjteménye 3. doboz, Nr. 368 (1577), s más iratok a felderítési jelentésekkel, s még Pálmány Béla, Szécsény legrégebbi lakosságnévsora, az 1551. évi. bordézmajegyzék: Szécsényi Honismereti Híradó, 1989, 38-40. l.
- ²²Káldy-Nagy Gyula, i.m., 1977. 163. l.
- ²³Fekete Lajos, i.m., 1968. 68-69. l.
- ²⁴Németh Gyula, Bulgária török nyelvjárásainak felosztásához: MTA Nyelv-, és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei, X. évf. 1-2. szám, Budapest 1957, 7-21. l.
- ²⁵Fekete Lajos, Töröknyelvű forráskiadásunk kérdéséhez: Magyar Nyelv, LVII. évf., Budapest 1961, 319-325.

A szécsényi ráják törvénykönyve (Kanunname-i reCaya-i Sicen)

- (1) A fentemlíttett szécsényi vilayet rájájának régi törvényei szerint minden évben Kászim napján (november 11-én), ami töröktől „kocs katimi” néven ismert, háztól-házig a királyok idejéből egy-egy magyar forintot, azaz száz dénárt (penez) szoktak adni, s ennek okából ismét így adják, minden száz dénár (penez) után hat-hat dénárral többlet adjanak, két dénárt, ház illetve (reszmi hane) címén a kincstár részére és két dénárt (az összeírást végző biztosnak, a.m. emin) és két dénárt (az összeírást leíró deáknak, a.m. kátib) adjanak, s többlet ne vegyenek el, s így jegyeztetett fel.
- (2) Ha egy házban egy rája lenne, vagy az apákkal néhány fiú, vagy két-három testvér lenne, akik egy apával evők és vetők és kereskedők, egy helyen lévőek, külön-külön nincsenek, s az egy helyen lévőek ugyancsak egy magyar forintot adjanak. Azonban, ha abban a házban lévőek között testvérek vagy apák fiai lennének, akik máshol evők és vetők és kereskedők, tehát mások lévén, mindegyikük után százhat dénárt (penez) harács címén vegyék meg, s ne fogadják el, hogy mindnyájan egy házban lakván, – a fiuk hasznát nem hoznak, vagy közöttük testvérekkel nem rendelkező idegen lenne –, s tőlük is fejadót (cizye) vegyenek, ha egy helyen dolgozó, vető, idegen, nem használható, – úgy mondják – akkor is ottlétéért vegyék meg.
- (3) Abban a házban, amelyben a Padisah-i Álempenáh részére egy forintot adna, iszpendzse címén, száz dénárt (penez) is vegyenek. Az említett száz penez, iszpendzsének, ötven pénzét, Kászim napon (november 11-én) és ötven pénzét Hizir Ilyas napon (április 24-én) adni szokás okából, ismét így adják meg, s így jegyeztetett fel.
- (4) A gabona tized és a más szemesztermény és minden földben termő növény, gabona és must után kilenced (tokuzda bir) adása szokás szerint ismét így jegyeztetett fel.
- (5) A tized méhkasok után, tíz méhkas után egy méhkast vegyenek, s tíz méhkas nem lenne, minden méhkas után négy-négy dénárt (penez), azaz két akcsét fizessenek, tehát négy penezt vegyenek.
- (6) Sertésadót (bida^cat-i hanazir) az év elmúltá után, négy-négy penezt adjanak, s ha néhány helyeken makkoltatás jegyeztetett fel, az ottlétük után, tőlük ismét két-két penezt vegyenek, s ha mondják, – „én a szpáhinak adtam!” jelentése nincs, mert a szpáhinak átadott falvak vidéken való legeltetésért, a makkoltatásért, ha az a maga határai között lenne, s négy-négy penezt adtak, azt a két-két penezt nem adják meg, de ha a makkoltatás más határai között lenne, két-két penezt adják meg.
- (7) A büntetéseket a kádi ítéletének elhangzása után fejbetörés esetén 100 akcse és a fekete ütésnyom esetén 50 akcse szedésével, de nem többlet intézzék el. Akikre halálbüntetés kiszabása szükséges, a pénzlíket el nem véve végezzék ki, s teljesen bánjanak el velük!
- (8) A rájának pénz nélkül való ételei és takarmányai és kocsjai és lovai használatára, magának adómentesek, de a szolgálat fejében valóért egy-egy szekér tüzfát és egy-egy szekér szénát adjanak. A falu külsőségeiről vagy tüzfát vagy szénát behordani képes rájától, egy szekér tüzfáért, huszonöt dénárt (penez) és egy szekér szénáért, huszonöt dénárt (penez) szedjenek, s ezenkívül semmit se vegyenek.
- (9) Az eminek és a bégek és a zuamák és a tímár – javadalmasok rájaik legeltetvén és a réteket kaszáltatván a mezők felhasználása után nyert szénáért ismét pénzt ne vegyenek és a széna után sem vegyenek. A falvak kaszáltatván, felhasználásuk elégségességéből elvesznek, s azt az ítélet népe (ehli hükum) tiltsa meg!

- (10) A Padisah törvénye, hogy a rája tizedeit saját maga a legközelebbi vásárra vigye, s ha a legközelebbi vásárra elmenvén, – „biztos más valamely helyre vitte” –, mondvá, zaklatják és elnyomják, s ezt akadályozzák meg.
- (11) A menyasszony illetéke címén a muzulmán hajadonok után hatvan akcse és özvegyei után harminc akcse, de a hitetlenek hajadonjai után, harminc akcse és özvegyei után, tizenöt akcse illetéket vegyenek, s két penezt egy akcséra számítva szedjék.
- (12) A musttal nem rendelkező falvak, ha más helyről hordóval mustot hoznának be és eladnának belőle, a földesúri járadék, „pocsepina” címén, a nagyhordó után tizenkét és fél és a kishordó után hét akcsét adjanak. Azonban, ha valaki a maga házában való fogyasztásra hozta el, s nem árulja, semmit se vegyenek tőle, de ilyenkor, ha egy kicsit is elárusít belőle, a „pocsepinát”, adja meg.
- (13) A beglerbég emberei, a szandzsákbégek és a zuamák és a timár -javadalmasok rájáikkal erőszakosan házakat csináltatnak, s a ráját, a szpáhiainak tizedei és illetékei megadása után is mód nélkül szolgálatra kényszerítik és a rájákat kocszitadják, a törvény népe (ehl-i hüküm) ezeket akadályozza meg!

(TARIIH-KELTEZÉS)

Istennek legyen hála! A megírt díszes (össze-) írás, a könyörgés és a segélykérés, a jel megismerése értelmében, a szégyen érzésével megegyező vonakodás egyedüli adománya az előljáró és a felüljelzett jel (t.i. „Ó, Allah”!) kinyilvánított ünnepélyessége, – a kegyelem itala a test részére, a földiek üdvözlésének gyöngye, az adományozás öröme és a hitharc folyása a ragyogó Medina híveinek országaiban, az érzelem és az emelkedettség kapujában, megmérés műhelyének tartalomjegyzéke, a bátor és szépszávu előszó, az otthoniszerető boldogság kapujának tartalma –, Allah Próféta, Magasságos Mohamed, a Szépséges, az Allah Árnyéka –, dicsősége legyen örökös és a neve szálljon örökké! –, a szécsényi vilayet részletes új defterének sóhajtott vágya, a galamb nép boldog óráinak imáival, napról-napra a Teremtő Istenig szállva a silány függelékkel a Felséges Padisah magasságáig emelkedve, a tisztesség véleményével, hogyan a nagy királyok népe a menedék lakóhelyein mennyire tehető, de a nagy uralkodó és a szultán sahinsáh uralkodásában szükséges szabályrendeletek megszabását, a tisztelendő arab és perzsa királyok közül a világ kengyelének királya közzéteszi, s a nyugati városok őrzésének szolgálata az egyedüli úton, a vitéz világ hódító sah kegyessége és igazságossága fényességével ismerhető meg, mondják a szultánság urai, – Szultán Szüleymán Sah, Szelim Hán fia, aki Bayezid Hán fia –, szultánságát Allah növelje! –, a korszak nagy uralkodójának, a szerény barát (az összeíró maga megnevezése!) jelének ügyét a Boldogságos Kincstárnak átadta, s magas megerősítéssel kiadja Muharrem alharám hó elején az 962. évben. (1554 november 26-án).

Szécsényi Náhie

1. Szakál falu, tartozik a nevezetthez (t.i. Szécsényhez).

Demetri Tomás házas, Mikos fia legény, Demetri Balás házas, Ajtózs Mátyás házas, András testvére házas, Laki Vincse házas, Tomás fia legény, Kovács Benedek házas, Miklós fia legény, János szolga legény, Nagy Gyenezs házas, Mihál fia legény, Lapát Pál házas, Antal fia legény, Lőrinc testvére házas, Lapád Máté házas, Boros János házas, Gergel szolga legény, Madaras Benedek házas, Imre fia legény, Marton György házas, Gergel fia legény, Gira Benedek házas, István fia legény, Gergel szolga legény, Benyó Petri házas, Balázs szolga legény, Gere Orbán házas, Simon kovács házas, Vékon Miklós házas, Ambrus fia legény, Tölös Kelemen házas, Imre fia legény, Nagy Balázs házas, Petri fia legény, Imre testvére házas, Demetri fia legény, Kelemen Antal házas, András fia legény, Mikó Balázs házas, Balázs fia legény, Berénytő Imre házas, András testvére házas, Máté testvére házas, Molnár Demetri házas.

Az adófizető (hane): 13, minden hane 50 (akcse) összesen	650 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	9240 (akcse)
Kapu adó 13 után, minden kapu 50 (akcse)	650 (akcse)
Zsellérek illetéke, 8 adófizető (hane), minden hane 12 (akcse) összesen	96 (akcse)

Búzatized 200 kile	2000 (akcse)
Kendertized	20 (akcse)
Kétszerestized 20 kile	100 (akcse)
Fokhagymatized	14 (akcse)
Musttized 2300 pint	2600 (akcse)
Külön szőlő, 6 kapás, adóbevétele	600 (akcse)
Méhkastized	200 (akcse)
Káposztatized	50 (akcse)
Szénatized, 13 szekér,	130 (akcse)
Sértés adó	100 (akcse)
Losoncsi István malma, 3 kerékes, illetve	
s 50 kile gabona bevétel,	150 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetés pénz	100 (akcse)
Az Ipol folyó hídjának vámbevétele évi	500 (akcse)

2. Kis Darócsa falu, tartozik a nevezetthez

István pap házas, Dienős deák házas, Kátai István házas, Gyurkó fia legény, Lénárd Benedek házas, Petri testvére házas, István testvére házas, Simon testvére házas, Balázs Máté házas, János fia legény, Lukács fia legény, Elekőcs Berta házas, Ferencs fia legény, János fia legény, Tomás fia legény, Beregi György házas, Mikus fia legény, Gergel fia legény, Kupa Bercsi házas, Imre fia legény, Martos Lukács házas, Pál fia legény, Víg Lőrincs házas, György testvére házas, Varga Mikus házas, Pásztor Barlaabás házas, Antal fia legény, Molnár Pál házas.

Az adófizető (hane) 11, minden hane 50 (akcse)	550 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2690 (akcse)
Kapu adó 11 után, minden kapu 50 (akcse)	550 (akcse)
Búzatized 150 kile	1200 (akcse)
Darócsi János malma, egy kerékes, illetve	50 (akcse)
Kétszerestized 75 kile	372 (akcse)
A nevezett romos malma, illetve	25 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Kendertized	30 (akcse)
Szénatized	110 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Fokhagymatized	80 (akcse)
Külön rét, 10 szekér,	100 (akcse)
Büntetés pénz	95 (akcse)

3. Ság falu, tartozik a nevezetthez.

Megyeri Gergel házas, Alberd fia legény, Szabó Benedek házas, Szabó bíró Gergel házas, András fia legény, Széköl fia legény, Mátyás fia legény, Gálkoncs Lőrincs házas, Jakab fia legény, Pál kovács házas, Tód Bernád házas, István fia legény, Őze Miklós Petró Ambrus házas, István fia legény, Garai Benedek házas, Bodó Mihál házas, Varga Benedek házas, Varga Simon házas, Varga Pál házas, Orbán fia legény, Simon Benedek házas, Bocskor Petri házas, Bálint fia legény, Kis Petri János házas, Benedek fia házas, Miklós testvére házas, Mód István házas, Gergel testvére házas, Virág István házas, Pál testvére házas, Győre Petri házas, Pál testvére házas, Bertalan testvére házas, Bere Máté házas, László Koncs Kelemen házas, Bere Imre házas, László fia házas, Sere Antal házas, István fia legény, Mikla Petri házas, István fia legény, Petró Tomás házas, Gál fia legény, Tód István házas, Új Ferencs házas, Bogál Tomás házas, Fejő Antal házas, István testvére legény.

Az adófizető (hane): 18, minden hane 50 (akcse)	900 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	9000 (akcse)
Kapu adó 18, minden kapu 50 (akcse)	900 (akcse)
Búzatized 130 kila	1300 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Kétszerestized 50 kila	250 (akcse)

Kendertized	10 (akcse)
Musttized 3000 pint, minden pint 2 (akcse)	6000 (akcse)
Méhkastized	50 (akcse)
Lencsetized 2 kile	10 (akcse)
Sertés adó	100 (akcse)
Büntetéspénz	130 (akcse)
Szénatized 12 szekér	20 (akcse)
Tahi Ferenc háza, szántó föld 50 (hold) juniga,	
Külön rét, 10 szekér, 1	100 (akcse).

4. *Somos Újfalva* falu, tartozik a nevezetthez,

Bod Mátyás házas, András fia legény, István fia legény, Bod Pál házas, Máté fia legény, Bere Tomás házas, László fia legény, Palkó fia legény, Antal szolga legény, Bokor Pál házas, Borla György házas, Petri fia legény, Anbrus szolga legény, Szabó István házas, Bertalan fia legény, Kék András házas, Petri Imre házas, István fia legény, Bod János házas, Kis Tomás házas.

Az adófizető (hane): 7, minden hane 50 (akcse)	350 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2280 (akcse)
Kapu adó tíz után, minden kapu 50 (akcse)	500 (akcse)
Búzatized 100 kila,	1000 (akcse)
Külön rét 6 szekér	60 (akcse)
Kétszeres tized 50 kila, Káposztatized 5	0 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Kendertized	30 (akcse)
Szénatized	100 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Sertés adó	100 (akcse)
Külön szántó föld, (?) (hold) juniga bevétele	100 (akcse)
Büntetéspénz	50 (akcse).

5. *Pusztá Gécs* falu, tartozik a nevezetthez,

Hetvefi Benedek házas, Ambrus fia legény, Hetvefi Bálint házas, Geréb Alberd házas, Antal fia legény, Gergel fia legény, Benedek fia legény, Benedek szolga legény, Szikra Benedek házas, Szikra Alberd házas, Máté fia legény, Szabó Benedek házas, Gergel fia legény, Szikra Lőrinc házas, János testvére házas, Petri testvére legény, Máté testvére legény, Mátyás Alberd házas, György szolga legény, Sütő Tomás házas, Máté fia legény, Hetvefi Pál házas, Dijenős testvére házas, Hetvefi Mihál házas, Tomás testvére házas, Hetvefi Ferencs házas, Hetvefi Alberd házas, János szolga legény, Kék Antal házas, Gergel fia legény, Sós Balázs házas, Sós Antal házas, Geréb János házas, Geréb Jakab házas, Német János házas, Német Jakab házas, Német Balázs házas.

Az adófizető (hane): 18, minden hane 50 (akcse)	900 (akcse)
Adóbevétel (haszil):	7305 (akcse)
Kapu adó 18 után, minden kapu 50 (akcse)	900 (akcse)
Búzatized 180 kile után	(?)
Külön rét 10 szekér,	160 (akcse)
Kétszerestized 90 kile után	(?)
Külön szántó (?) (hold) juniga	100 (akcse)
Musttized 1600 pint	3200 (akcse)
Káposztatized	20 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Sertés adó	120 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Szénatized	180 (akcse)
Lencsetized 10 kile	100 (akcse)
Külön rét 16 szekér	160 (akcse)
Kölestized 13 kile	65 (akcse)

Mennyasszony illeték
Büntetéspénz

30 (akcse)
100 (akcse)

6. *Endrefalva* falu, tartozik a nevezetthez,

Bakos Pál házas, János fia legény, Petri fia legény, Nagy Gergel házas, Alberd fia legény, Antal szolga legény, Akra Benedek házas, Petri fia legény, Jakab fia legény, Tomás fia legény, Orbán András házas, Szabó Berta házas, Filep testvére házas, Bartók György házas, Orbán testvére házas, Futó Antal házas, Nagy Mihál Lőrinc házas, Miklós testvére házas, Nagy Mihál Petre házas, Pál fia legény, Tód Pál házas, Mihál fia legény, Józsa Gergel házas, Lőrinc fia legény, Pap Gergel házas, Bertalan testvére házas, Róna Jakab házas, András fia legény, Tomás deák házas, Barta Orbán házas, Bárán Mihál házas, Budkai Jakab legén, Lados Pál házas, János fia legény, András testvére házas, Csermeki Mátyás házas, Hanki Mihál házas.

Az adófizető (hane): 20, minden hane 50 (akcse)	1000 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3000 (akcse)
Kapu adó 20 után, minden kapu 50 (akcse)	1000 (akcse)
Búztatized 140 kile (?)	
Sértés adó	90 (akcse)
Kétszerestized 30 kile (?)	
Káposztatized	30 (akcse)
Lencsetized 1 kile (?)	
Kendertized 10 (akcse)	
Méhkastized	40 (akcse)
Mennyasszony illeték	30 (akcse)
Szénatized	200 (akcse)
Büntetéspénz	50 (akcse).

Zsodan puszta, a nevezett Hudaverdi szpáhi birtokában, 150 akcse ingatlanforgalmi illetékkel (tapu) átvette.

Búztatized 10 kile ,	(?)
Szénatized 13 szekér	(?).

7. *Nagy Pilin* falu, tartozik a nevezetthez,

János pap legény, Demetri deák házas, Gergel deák házas, István fia legény, Katalina István házas, Ferencs fia legény, János szolga legény, Pilini István házas műszellem, Miklós szolga legény műszellem, Alberd szolga legény, Pilini Máté legény műszellem, Pilini János házas műszellem, Ambrus szolga legény, Pilini Tomás legény műszellem, Balázs szolga legény, Bertók Balázs házas, Petri fia házas, Tomás szolga legény, Mátyás szolga legény, Baglas Jakab házas, Pál testvére házas, Baglas Tomás házas, Imre testvére legény, Baglas János házas, Alberd fia legény, Benkő Ferencs házas, János testvére házas, János szolga legény, Borlobás szolga legény, Kék György Antal házas, Benedek fia legény, Egyöd Alberd házas, Bertalan testvére házas, Karancs András házas, Orbán testvére házas, Katalina Antal házas, Pásztor István házas, Ambrus fia legény, Éliás Balázs házas, Petri fia legény, Tomás fia legény, Palcsó Mátyás házas, Petri fia legény, Tomás fia legény, Palcsó Jakab házas, Kosúd Mihál házas, Benedek fia legény, Kósa Lőrinc házas, Ambrus fia legény, Kósa Mihál házas, Kósa Bálint házas, István fia legény, Bocsra Alberd házas, Kakukk Demetri házas, Pál testvére házas, Balázs szolga legény, Sipos Gergel házas, Petri fia legény, Miklós fia legény, Pásztor Antal házas, Peztri fia legény, Borzsák Mihál házas, Máté fia legény, Benedek fia legény, Lukács szolga legény, Jász András házas, Pál fia legény, Gécsi Antal házas, Mihál testvére házas, Gécsi Pál házas, Balázs szolga legény, Sebestyén kovács házas, Imre testvére legény, Sebestyén Balázs házas, Máté testvére legény, Radócs Lőrinc házas, Benedek fia legény, Miklós fia legény, János fia legény, Boros Gergel házas, Balázs testvére házas, Egyöd László házas, Tomás fia legény, Egyöd Márton házas, Nagy János házas, Antal fia legény, Paksi Mihál házas, Bujáki Benedek házas, Filep Ambrus házas, Antal testvére legény, János testvére legény, Kecskés Orbán házas, Madaras Ferencs házas, Tubák István házas, János fia legény, Tomás fia legény, Petri fia legény, Lukács Pál házas, István fia legény, Egyöd András házas, János fia legény, Benedek fia legény, Lukács fia legény, Ádám Filep házas, Karancsi Pál házas, Mihál fia legény,

István fia legény, Sebös István házas, György testvére házas, Sebös Benedek házas, Nagyberta János házas.

Az adófizető (hane): 20, minden hane 50 (akcse)	1000 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	10600 (akcse)
A kapu adó, 20 után, minden kapu 50 (akcse)	1000 (akcse)
Búzatized 160 kile	(?)
Kendertized	20 (akcse)
Kétszerestized 10 kile	(?)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Musttized 3200 pint	6400 (akcse)
Lentai János szőlője 16 kapás	500 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Lentai János másik szőlője, 16 kapás,	500 (akcse)
Sertés adó	140 (akcse)
Büntetés pénz	50 (akcse)
Szénatized 30 szekér	300 (akcse)
Külön rét 10 szekér	100 (akcse)

8. *Etes* falu, tartozik a nevezetthez,

Sirkó Petri házas, Mátyás fia legény, Imre fia legény, Szalados Tomás házas, Mihál fia legény, Szalados Antal házas, Imre fia legény, Petri szolga legény, Kis Balázs házas, Jakab fia legény, Mátyás fia legény, Mikos fia legény, Metel András házas, Benedek testvére legény, Metel Mihál házas, Sirkó Ferencs házas, István fia legény, Jakab testvére házas, Zólom Mihál házas, István fia legény, Benedek fia legény, Mátyás testvére házas, Zólom Pál házas, Zólom Petri házas, János fia legény, Kadocsa Tomás házas, Benedek testvére házas, Gergely testvére házas, Bálint testvére házas, Kasza András házas, György fia legény, Pereszte István házas, Petri testvére legény, János testvére házas, György fia legény.

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1900 (akcse)
A kapu adó, 6 után, minden kapu 50 (akcse)	300 (akcse)
Búzatized 100 kile	(?)
Kendertized	15 (akcse)
Kétszerestized 30 kile	(?)
Mennyasszonyi illeték	15 (akcse)
Musttized 100 pinte	(?)
Szénatized	60 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Sertés adó	50 (akcse)
Lencsetized 10 kile	50 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Büntetés pénz	30 (akcse)

9. *Zonobor* falu, tartozik a nevezetthez,

Varga Mátyás házas, Imre fia legény, Jancsó András házas, János fia legény, Demetri fia legény, Dónány Petri házas, Sinka György házas, Nagy Pál Máté házas, Ferencs Benedek házas, Tomás fia legény, Palik Miklós házas, Lőrincs János házas, Demetri fia legény, Alberd testvére házas, Mestör János házas, Mikó Demetri házas, Tomás fia legény, Petrán Lukács házas.

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3500 (akcse)
A kapu adó, 6 után, minden kapu 50 (akcse)	300 (akcse)
Búzatized 160 kile	1600 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Kétszerestized 50 kile	250 (akcse)
Sertés adó	50 (akcse)
Musttized 5800 pint	1160 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)

Méhkastized	20 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	15 (akcse)
Szénatized	60 (akcse)
Büntetés pénz	20 (akcse).

10. *Baglasalya* falu, tartozik a nevezetthez,

Nagy Benedek házas, Varga Pál házas, Bika Lőrinc házas, Simon Lőrinc házas, Bika Dijenős házas, Kovács Petri házas, Simon Mihaél házas, Nagy Berta házas, Kis János Benedek házas, Bika Mátyás házas.

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse)	400 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2000 (akcse)
A kapuadó, 10 után, minden kapu 50 (akcse)	500 (akcse)
Búzatized 100 kile	(?)
Sertés adó	50 (akcse)
Kétszerestized 50 kile	(?)
Szénatized	100 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetés pénz	50 (akcse).

11. *Rátka* falu, tartozik a nevezetthez,

Rátka Kelemen házas, Bálint fia legény, Nagy Balázs házas, Gergel testvére házas, Nagy András házas, Túrós Orbán házas, Gergel fia legény, Tomás testvére házas, Tomás szolga legény, Nagy Mihál házas, Bálint testvére házas, Egyöd testvére házas, György szolga legény, Nagy Imre házas, Mátyás testvére házas, Deák Ferencs házas, Nagy Gergel házas, Tomás fia legény.

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	14250 (akcse)
A kapu adó, 6 után, minden kapu 50 (akcse)	300 (akcse)
Búzatized 30 kile	(?)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Kétszerestized 30 kile	(?)
Szénatized	60 (akcse)
Méhkastized	30 (akcse)
Sertés adó	30 (akcse)
Káposztatized	30 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Külön rét 6 szekér	60 (akcse)
Lencsetized 2 kile	10 (akcse)
Hagyma, és fokhagymatized	20 (akcse)
Büntetés pénz fele	50 (akcse).

12. *Galamba* falu, tartozik a nevezetthez,

Dávid pap házas, Máté deák házas, Mihál deák házas, János kovács házas, Menyhár fia legény, Gáspár testvére házas, Boldizsár fia házas, Ferencs testvére házas, Orbán testvére házas, Pál Tomás házas, Benedek testvére házas, Jakab Balázs házas, Alberd fia legény, Kovács Pál házas, Máté fia legény, Antal testvére házas, Bertók Tomás házas, Benedek fia legény, István testvére házas, Lukács szolga legény, Tód Mihál házas, Petri fia legény, Mátyás testvére házas, Máté testvére házas, Benedek testvére házas.

Az adófizető (hane): 7, minden hane 50 (akcse)	350 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1835 (akcse)
Kapu adó, 7 után, minden kapu 50 (akcse)	350 (akcse)
Búzatized 100 kile	(?)
Káposztatized	50 (akcse)
Kétszerestized 50 kile	(?)
Kendertized	25 (akcse)

Méhkastized	30 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Szénatized	70 (akcse)
Büntetéspénz	50 (akcse)
Sertés adó	20 (akcse).

13. *Fő(1)ső Esztergár* falu, tartozik a nevezetthez,

Tód István házas, Vaszán Márton Balázs fia legény, Gál Zsogmon házas, Budak István házas, Szelesény György házas, Balázs testvére házas, Miklós fia legény, Pásztor Balázs házas, András fia legény, Mónyár István házas, István fia legény, Dósa Miklós házas, Petri fia legény, Kristóf testvére házas, Egyöd Ambrus házas, Kosd Lénár házas, Gyura Lukács házas, Balázs fia legény, Bacsin Miklós házas, Dolmán Lukács házas, Szabó Sebesti házas, János fia legény, Pásztor Jakab házas, Balázs veje házas, Kovács János házas, Szekernye Gáspár házas, Tomás testvére házas, Szabó András házas, Mikus fia legény, Visár András házas, Balázs testvére házas, Miklós testvére házas, Katka Demján házas, László testvére házas, Batyán Balázs házas, Batyán Miklós házas, Szekren Balázs házas, György fia legény.

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3100 (akcse)
Kapu adó, 10 után, minden kapu 50 (akcse)	500 (akcse)
Búztatized 50 kile	500 (akcse)
Rozstized 6 kile	30 (akcse)
kétszerestized 30 kile	150 (akcse)
Sertés adó	64 (akcse)
Zabtized 30 kile	150 (akcse)
Kendertized	20 (akcse)
Musttized 700 pinte	1400 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Méhkastized	40 (akcse)
Büntetéspénz	66 (akcse)
Szénatized	100 (akcse)
Balasa János malma, egykereki illetéke	50 (akcse).

14. *Alsó Esztergár* falu, tartozik a nevezetthez,

Tomás pap házas, Isztankó deák házas, Kocsmár Lukács házas, Pavel fia legény, Isztanis Jankó házas, Jakus fia legény, Isztanis Krizsán házas, Szokol Máté házas, Zsigmond fia legény, Sándor György házas, Antal fia legény, Sándor Mató házas, Gergor fia legény, Bán András házas, Miklós fia legény, Petri testvére házas, Kocsmár Gergör házas, Mihál fia legény, Mihalik Matócs házas, Gergör fia legény, Jakob testvére házas, Vaska Márton házas, Lénárd fia legény, Ludovik Máté házas, Andri fia legény, Pohát Mató házas, Benedek fia legény.

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse)	400 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2150 (akcse)
Kapu adó, 8 után, minden kapu 50 (akcse)	400 (akcse)
Búztatized 60 kile	600 (akcse)
Szénatized	80 (akcse)
Kétszerestized 20 kile	100 (akcse)
Sertés adó	20 (akcse)
Musttized 450 pint	900 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Méhkastized	25 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetéspénz	15 (akcse).

15. *Szen(t) Petri* falu, tartozik a nevezetthez,

Megyer Balázs házas, Gyurkó fia legény, Antal testvére házas, Kovács Ambrus házas, Jankó fia legény, Kovács Tomás házas, Gyurkó szolga legény, János kovács házas, István fia legény, Balázs testvére házas, Kovács Máté házas, Karancs Antal házas, Máté fia legény, Gergel testvére legény, Hadai

Pál házas, Lőrinc szolga legény, Jakab Balázs házas, Bertalan testvére házas, Kukucska Mihal házas, Báлинд fia legény, Tomás szolga legény.

Az adófizető (hane): 9, minden hane 50 (akcse)	450 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3445 (akcse)
A kapu adó, 9 után, minden kapu 50 (akcse)	450 (akcse)
Búzatized 155 kile	1550 (akcse)
Szénatized	90 (akcse)
Kétszerestized 155 kile 1	550 (akcse)
Káposztatized	45 (akcse)
Rozstized 100 kile	500 (akcse)
Lentized	25 (akcse)
Méhkastized	45 (akcse)
Mennyaszonyi illeték	30 (akcse)
Sertés adó	75 (akcse)
Büntetéspénz	50 (akcse).

16. Ozsdján falu, tartozik a nevezetthez,

Palik Demján házas, Jakab fia legény, Bertalan testvére legény, Kincsdő Tomás házas, Ferencs fia legény, Simon testvére házas, Zenkó István házas, Alberd testvére házas, Mihál testvére házas, Polák István házas, Balázs fia házas, Varga János Mihál házas, Imre testvére házas, Pál testvére házas, Mihál János György házas, Miklós fia legény, Benedek testvére házas, Tomás kovács házas, Báлинд testvére házas, Mihál testvére legény, Vég Gál házas, Benedek testvére házas, Durók János házas, Máté testvére házas, Tomás testvére házas, Varga János házas, Dénes fia legény, László testvére legény, Gróf Sebestyén házas, Demjén testvére házas, Torzsa Balázs házas, Nagy János házas, Mátyás fia házas, Vég Pál Márton házas, Simon testvére legény, Pásztor Mihál házas, Szabó László házas, Kristóf testvére házas, Mudra Antal házas, György fia legény.

Az adófizetők (hane): 17, minden hane 50 (akcse)	850 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2725 (akcse)
A kapu adó, 17 után, minden kapu 50 (akcse)	750 (akcse)
Búzatized 170 kile	1700 (akcse)
Káposztatized	30 (akcse)
Kétszerestized 100 kile	500 (akcse)
Sertés adó	105 (akcse)
Méhkastized	50 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Szénatized	170 (akcse)
Báránytized 30 darab	40 (akcse)
Rozstized 15 kile	(?)
Külön rét 4 szekér	40 (akcse)
Büntetéspénz	170 (akcse).

17. Cse(h)Brezova falu, tartozik a nevezetthez,

Rimóci János házas, Gergel fia legény, Imre testvére legény, Kulon Simon házas, János testvére házas, Kriszte Antal házas, György testvére házas, Kriszte Gergel házas, Surják Jakab házas, Lőrinc testvére házas, Fekete Mihal házas, Balázs fia legény, Seres János házas, Polák Szaniszló házas, Rimócsi Imre házas, Antal fia legény, Kóka János házas, Palkó fia legény, Maltár Márton házas, Benda Petri házas, Pásztor János házas.

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
--	-------------

Az adóbevétel (haszil) általánba vétetett és a tizedeit készpénzben évente 2000 (akcse) összegben fizeti meg.

18. Szécsény város, tartozik a nevezetthez,

Szántó Orbán házas, János testvére házas, Hózs Miklós házas, Máté Petri Gergel házas, György testvére házas, Kis Lukács házas, Kovács István házas, Petri fia legény, Kovács Báлинд házas, Nagy Jakab házas, Durai Benedek házas, Balázs fia legény, Durai Ambrus házas, Kocsis Orbán házas, Szőke

Miklós házas, Búsai Pál házas, Busai Demetri házas, Ötvös Benedek házas, Marton Ambrus házas, Szondi János házas, Mátyás testvére házas, András testvére házas, Andó Rerencs házas, János fia legény, Talpas János házas, Gergel fia legény, Imre Balázs házas, Pál testvére házas, Mulad László házas, Kos Márton házas, Ambrus fia legény, Kós Gál házas, Karikó Tomás házas, Fél András házas, Ács András házas, Alberd testvére házas, Ferencs testvére legény, Szaniszló bíró házas, Mátyás fia házas, Mató Kelemen házas, Antal fia legény, Sánta György házas, Alberd testvére házas, Durai Mihál házas, Máté testvére házas, Kelemen testvére házas, Veres János házas, László fia legény, Veres Alberd házas, Petri testvére házas, Surani Pál házas, Jakab fia legény, Suráni János házas, Brodács Ferencs házas, Antal testvére legény, Kaszás Jakab házas, István testvére házas, Medve Alberd házas, Szijártó János házas, Kis Miklós házas, András testvére házas, Marton Pál házas, János fia legény, Szabó Filep házas, Benedek testvére házas, Mészáros András házas, Mészáros János legény, Molnár Mátyás házas, Petei Petri házas, Varga Tomás házas.

Az adófizető (hane): 24, minden hane 50 (akcse)	1200 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1500 (akcse)
A kapu adó, 24 után, minden kapu 50 (akcse)	1200 (akcse)
Búztatized 200 kile	2000 (akcse)
Szénatized	240 (akcse)
Kétszerestized 100 kile	500 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	500 (akcse)
Musttized 1000 pinte, minden hordó 2 (akcse)	2000 (akcse)
Büntetéspénz	160 (akcse)
Méhkastized	100 (akcse)
Külön rét 20 szekér	200 (akcse)
Sértés adó	200 (akcse)
Külön szántóföld 100 hold	(?)
Bevétel a piacok vámjaiból és a mérték illetékekből, s évente a Szent Katalin és a Szent Pál és a Szent György és Kristóf és Pünkösöd napi vásárokból	1500 (akcse)
Külön szőlő 200 kapás	6400 (akcse) bevétellel.

19. Keresztúr falu, tartozik a nevezetthez,

Német András házas, Petri fia legény, Fejér Máté házas, Nagy Márton házas, Mihál fia házas, Ferenc testvére házas, Torok Márton házas, Ambrus fia legény, Torok György házas, Polák Petri házas, Antal fia legény Polák Márton házas, Bozsó András házas, Ujjobbágy Pál házas, Alberd testvére házas, Palkó Lénárd házas.

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse)	400 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1574 (akcse)
A kapu adó, 10 után, minden kapu 50 (akcse)	500 (akcse)
Búztatized 40 kile,	400 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	60 (akcse)
Kétszeres tized 20 kile	100 (akcse)
Sértés adó	20 (akcse)
Méhkastized	22 (akcse)
Kendertized	20 (akcse)
Szénatized	150 (akcse)
Büntetéspénz	80 (akcse)
Külön rét 10 szekér	100 (akcse)

20. Pestyén falu, tartozik a nevezetthez,

Dienős Alberd házas, Boldizsár fia legény, Anbrus testvére házas, Lukács András házas, Balázs fia legény, Kis Petre János házas, Petri fia legény, Forrai Ferencs házas, Szirma Petre házas, Molnár János házas, János fia legény, Zsáki Zsigmond házas, András fia legény, Korogy Mihál házas, András fia legény, Szabó Tomás házas, Sánta Gergel házas, Lőrincs Mihál házas.

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	4000 (akcse)

Búzatized 232 kile	2320 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	15 (akcse)
Kétszerestized 120 kile	600 (akcse)
Sértés adó	50 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Káposztatized	20 (akcse)
Szénatized	100 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Gyarmodi János malma, két kerék, illetve	100 (akcse)
Büntetéspénz	100 (akcse)
Külön rét 16 szekér	160 (akcse)
Török Pál réte nevű lapos rét két szekér	20 (akcse)
A nevezett külön szántója két szekér	20 (akcse)

21. *NagySzelő* falu, tartozik a nevezetthez,

Bertalan pap házas, Imre deák házas, Szekeres Mihál házas, Ferencs testvére házas, Fodor Petri házas, Alberd testvére házas, Bálint testvére házas, Markó Ferencs házas, Kelemen fia legény, Anbrus testvére házas, Markó Pál házas, András szolga legény, Szelő Kristóf házas, Petri testvére házas, Vitá-lis Kovács házas, Mihál fia legény, Zsigmon szolga legény, Szabó Benedek házas, György testvére há-zas, Anbrus testvére házas, Dézsán Antal házas, Kápolnai András házas, Csikos Boldizsár házas, An-brus testvére házas, Bálint Miklós házas, Petri fia legény, Tomás testvére házas, János testvére házas, Gyéri Pál házas, Benedek fia legény, Szőke Petri házas, Demetri fia legény, Imre testvére házas, Kele-men testvére házas, Szőke Gergel házas, Alberd testvére házas, Bakos Imre házas, Mihál fia legény, Bálint testvére házas, Bakos Bálint házas, Szőke Bálint házas, Kukucska István házas, Hegedűs János házas, Antal fia legény.

Az adófizető (hane): 19, minden hane 50 (akcse)	950 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	6210 (akcse)
A kapu adó, 19 után, minden kapu 50 (akcse)	950 (akcse)
Búzatized 190 kile	1900 (akcse)
Szénatized	190 (akcse)
Kétszerestized 190 kile	950 (akcse)
Kendertized	45 (akcse)
Mustized 1000 pint	2000 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Méhkastized	40 (akcse)
Káposztatized.	20 (akcse)
Sértés adó	100 (akcse)
Morján Borbás malma, egy kerék illetve	25 (akcse)
Büntetéspénz fele	130 (akcse)

22. *Kis Szelő* falu, tartozik a nevezetthez,

Kovács Balázs házas, Petri veje házas, Isván szolga legény, Demetri Máté házas, Benedek fia le-gény, Demetri fia legény, Demetri Ádám házas, Alaki Farkas házas, Orbán testvére házas, Orbán Boldi-zsár házas, Kelemen fia legény, Kovács Benedek házas, Simon testvére házas, Antal testvére házas, Gál szolga legény, Hőgyi János házas, Menyhárd fia legény, Fekete Ferencs házas, Miklós fia házas, András fia házas, Kolár Zsigmond házas, István fia legény, Kolár András házas, Jakab fia legény, Szelő György házas, Tomás fia legény, János testvére házas, Szelő László házas, Máté szolga legény, Peták Ferencs házas, Mátyás fia legény, Tomás testvére házas, Peták Mátyás házas, Koháni Márton házas, Bertalan fia legény, Mikos szolga legény, Farkas Márton házas, Suta Máté házas, György fia legény, Suta Dijenő házas, Kricsó Lukács házas, Alberd szolga legény, Kricsó Anbrus házas.

Az adófizető (hane): 18, minden hane 50 (akcse)	900 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	5940 (akcse)
Búzatized 200 kile	2000 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Kétszerestized 100 kile	500 (akcse)

Sertés adó	100 (akcse)
Musttized 1050 pint	2100 (akcse)
Káposztatized	15 (akcse)
Méhkastized	100 (akcse)
Büntetéspénz	60 (akcse)
Szénatized	180 (akcse)

23. *Lesti* falu, tartozik a nevezetthez,

Feltóti István házas, János szolga legény, Gyurgyán Ádám házas, Gergás Bertalan házas, Petri testvére házas, Balázs testvére házas, Tomás szolga legény, Csesztő (Bálint) házas, Bálint veje házas, Máté testvére házas, Máté fia legény, Gergás Ferendán házas, Istvánkó testvére házas, Máté szolga legény, Palos Ábrán házas, Tomás fia legény, Palos Anbrus házas, Afkuna Gregor házas, Antol fia legény, Ország Imre házas, Demetri fia legény, Márton testvére házas, Csemák Máté házas, Dibo fia legény, Csernák Valent házas, Csemák János házas, Lestiház Máté házas, Tomás fia legény, Petri testvére házas, Lestiház András házas, Márton barbél házas, Gereki testvére házas, Balázsik Balazskó András testvére házas, Klusin Gyurin házas, Anbrus szolga legény, Kluska Máté házas, Gergász Simon házas, Márton testvére házas, Domoska András házas, Holuska Jankó házas, Petkó veje házas.

Az adófizető (hane): 12, minden hane 50 (akcse)	600 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1837 (akcse)
A kapu adó 12 után, minden kapu 50 (akcse)	600 (akcse)
Búzatized 50 kile	325 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Kétszeres tized 65 kile	325 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Méhkastized	40 (akcse)
Sertés adó	32 (akcse)
Szénatized	120 (akcse)
Büntetéspénz	(?)
Kerékrépatized	50 (akcse)
Gergász Bertalan malma, egy kerék, illetve	25 (akcse)
Palos István malma, egy kerék, illetve	25 (akcse)
Orják Márton malma, egy kerék, illetve	25 (akcse)
Mikoja Márton malma, egy kerék, illetve	25 (akcse)

24. *Busa* falu, tartozik a nevezetthez,

Kis János Mátyás házas, Petri fia legény, Kis János Tomás házas, Benya Márton házas, Mihál fia legény, Bán Kelemen házas, Antal testvére házas, Kelemen szolga legény, Márton Petri házas, Demetri fia legény, Márton László házas, Suta Szaniszló házas, Máté fia legény, Kasza Pál házas, Gyurka András házas, Petri testvére házas, Benedek fia legény, Gyurka Miklós házas, Mátyás testvére házas, Nagy Máté házas, Balázs fia legény, János testvére házas, Demetri testvére házas, Sánta Antal házas, Mihál fia legény, Mátyás szolga legény, Miklós szolga legény, Peres János házas, Miklós fia legény, Tomás szolga legény, Jaksa Pál házas, Gergel testvére házas, Kántor András házas, Lucsa István házas, Miklós fia legény, Kántor Imre házas, Sánta Mátyás házas, Tomás testvére házas, Mihál testvére házas, Gáspár testvére házas, Bertalan szolga legény, Nagy György házas, Csemik János házas, Csemik Anbrus házas, Pál deák házas, Kelemen fia legény, Benedek szolga legény, Bán Mátyás házas, Miklós testvére házas, Márton szolga legény, Sörös Miklós házas, Gergel testvére házas, Balázs szolga legény, Ferencs Diás házas, Gál testvére házas, István deák házas, Ferencs Gál házas, István fia legény, Gáspár Mihál házas, János fia legény, Lőrinc testvére házas, Tomás szolga legény.

Az adófizetők (hane): 10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1200 (akcse)
A kapu adó, 10 után, minden kapu 50 (akcse)	500 (akcse)
Búzatized 50 kile	500 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Kétszerestized 5 kile	25 (akcse)
Szénatized	100 (akcse)

Méhkastized	20 (akcse)
Kendertized	20 (akcse)
Káposztatized	20 (akcse)
Büntetéspénz	20 (akcse)

25. *Tajti* falu, tartozik a nevezetthez,

Ferencs Anbrus házas, István testvére házas, Nagy Ferencs házas, András testvére házas, Rásó Demetri házas, Sebestyén fia legény, András szolga legény, Vég András házas, Vég Benedek házas, Mihál fia legény, Jakab testvére házas, Vég Antal házas, Bajka Mihál házas.

Az adófizető (hane): 9, minden hane 50 (akcse)	450 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1215 (akcse)
A kapu adó, 9 után, minden kapu 50 (akcse)	450 (akcse)
Búztatized 90 kile	900 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Kétszerestized 45 kile	225 (akcse)
Szénatized	90 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Sertés adó	25 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetéspénz fele	50 (akcse)

26. *Óbást* falu, tartozik a nevezetthez,

Pál Bertalan házas, Ferencs testvére házas, Pál szolga legény, Pál Szaniszló házas, Pál Mátyás házas, Jakab testvére házas, Gergel testvére házas, János testvére házas, Bálint kovács házas, Anbrus fia legény, Pál Máté házas, Balázs fia legény, Dijenős testvére házas, Varga Alberd házas, István fia legény, Tomás szolga legény, Merva János házas, Bálint fia legény, Gergel testvére házas.

Az adófizető (hane): 5, minden hane 50 (akcse)	250 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1595 (akcse)
A kapu adó, 5 után, minden kapu 50 (akcse)	250 (akcse)
Búztatized 100 kile	1000 (akcse)
Sertés adó	64 (akcse)
Kétszerestized 20 kile	100 (akcse)
Káposztatized	15 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Büntetéspénz	50 (akcse)
Szénatized	50 (akcse)

27. *Egyházos Hartyán* falu, tartozik a nevezetthez,

Bagó Lőrincs házas, Becse László házas, Mihál fia legény, János testvére legény, Bény Anbrus házas, Pál testvére legény, Bagó Miklós házas, Gergel fia legény, Megyer Borbás házas, Jakab fia legény, Zsádon Gergel házas, Ozsvárd Tomás házas, Balázs fia legény, Balázs fia legény, Tód Alberd házas, Pál testvére házas, Bercsik Berta házas, Bárdos Anbrus házas.

Az adófizető (hane): 4, Minden hane 50 (akcse)	200 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2500 (akcse)
A kapu adó, 4 után, minden kapu 50 (akcse)	200 (akcse)
Búztatized 110 kile	1100 (akcse)
Szénatized	40 (akcse)
Kétszerestized 60 kile	300 (akcse)
Sertés adó	64 (akcse)
Musttized 160 pint	320 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)

Mennyasszonyi illeték	31 (akcse)
Büntetéspénz fele	50 (akcse)

28. *Zihlevnik* falu, tartozik a nevezetthez,

Hegedűs Lőrinc házaspár, István fia legény, Lacskó Máté házaspár, Varga János házaspár, Miklós szolga legény, Varga György házaspár, István fia legény, Miklós testvére házaspár, Ferenc Kovács házaspár, Mikus fia legény, Balázs szolga legény, Szekérke István házaspár.

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2000 (akcse)
A kapu adó, 6 után, minden kapu 50 (akcse)	300 (akcse)
Búztatized 130 kile	1300 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Kétszerestized 38 kile	190 (akcse)
Szénatized	90 (akcse)
Méhkastized	15 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Sértés adó	60 (akcse)
Büntetéspénz fele	30 (akcse)

29. *Szelics* falu, tartozik a nevezetthez,

Suta Orbán házaspár, Gergor fia legény, Gergor szolga legény, Jancsurád Máté házaspár, Surán fia legény, Tomás testvére házaspár, Jancsurád Gyurin házaspár, Miskó szolga legény, Kutka Gyuriny házaspár, Petri fia legény, János testvére házaspár, Mátyás testvére házaspár, Andi szolga legény, Krakó János házaspár, Orbán fia legény, Lestyák szolga legény, Jakur Miklós házaspár, Jártó Lestyák házaspár, Máté fia legény, Alberd testvére legény.

Az adófizető (hane): 9, minden hane 50 (akcse)	450 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1685 (akcse)
A kapu adó, 9 után, minden kapu 50 (akcse)	450 (akcse)
Búztatized 80 kile	800 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Kétszerestized 40 kile	200 (akcse)
Szénatized	80 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Sértés adó	40 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetéspénz fele	50 (akcse)

30. *Nagy Sztracsin* falu, tartozik a nevezetthez,

Szekeres András házaspár, Demetri fia legény, Bresztavik János házaspár, János fia legény, Bresztavik Anbrus házaspár, Benedek Kovács házaspár, Jakab testvére házaspár, Szondai András házaspár, Simon testvére házaspár, Kanuszi Mátyás házaspár, Imre testvére házaspár, Jakab testvére házaspár, Szabó Sebestyén házaspár, Csernik Gergel házaspár, Bálint testvére házaspár.

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse)	400 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3500 (akcse)
A kapu adó, 8 után, minden kapu 50 (akcse)	400 (akcse)
Búztatized 240 kile	2400 (akcse)
Sértés adó	50 (akcse)
Kétszerestized 84 kile	420 (akcse)
Szénatized	80 (akcse)
Méhkastized	30 (akcse)
Káposztatized	70 (akcse)
Kendertized	70 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetéspénz	50 (akcse)

31. *Kis Sztracsin* falu, tartozik a nevezetthez,

Kalmár János házas, Tomás fia legény, Fábián Alberd házas, Anbrus fia legény, Fábián Máté házas, Gyura testvére házas, Zima Mihal házas, Miklós testvére házas, Mód Tomás házas, Szomor Gergor házas, Máté fia legény, Pásztor Máté házas, Gyura fia legény, Bolmánka Máté házas, Mihal fia legény, Kenesei Jankó házas, Mód István házas.

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3000 (akcse)
A kapu adó, 10 után, minden kapu 50 (akcse)	500 (akcse)
Búzatized 200 kile	2000 (akcse)
Szénatized	160 (akcse)
Kétszerestized 20 kile	150 (akcse)
Sertés adó	50 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Rozstized 2 kile	10 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Kölestized 2 kile	10 (akcse)
Büntetéspénz és mezei kártétel	55 (akcse)

32. *Nagy Kürtös* falu, tartozik a nevezetthez,

Bokra Lőrinc házas, Bálint fia legény, Bokra Orbán házas, Szalma Máté házas, András fia legény, Szalma György házas, Bertus András házas, Dienős fia legény, Martos Bálint házas, István szolga legény, Farkas Petri házas, Krizsán fia legény, Tomás fia legény, Hatos Bálint házas, István fia legény, Maltán Antal házas, Antal szolga legény, Kovács András házas, Lőrinc testvére házas, András szolga legény, Maliha András házas, Pál fia legény, Farkas Bálint házas, András testvére házas, Pál testvére házas, Danká András házas, Pál fia legény, Petri testvére legény, Farkas Tomás házas, János fia legény, Gál testvére legény, Lacskó András házas, Petri fia legény, Lacskó Mihál házas, Bálint fia legény, Sankó Orbán házas, Mihál fia legény, Báncsi Lőrinc házas, András fia legény, Báncsi Pál házas, Modok György házas, András fia legény, Petri testvére házas, András testvére házas, Danká Simon házas, Pál fia legény, Petri testvére legény, Farkas Tomás házas, János fia legény, Lacskó András házas, Petri fia legény, Lacskó Mihál házas, Bálint fia legény, Sankó Orbán házas, Mihál fia legény, Báncsi Lőrinc házas, András fia legény, Báncsi Pál házas, Modok György házas, András fia legény, Petri testvére házas, András testvére házas, Danká Simon házas, András testvére házas, Danká Simon házas, András fia legény, Petri szolga legény, Királ Fábián házas, András fia legény, Karancsi Balázs házas, Gergel fia legény, Gergel szolga legény.

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	5100 (akcse)
A kapu adó, 10 után, minden kapu 50 (akcse)	500 (akcse)
Búzatized 180 kile	1800 (akcse)
Káposztatized	20 (akcse)
Kétszerestized 30 kile	150 (akcse)
Szénatized 10 szekér	100 (akcse)
Musttized 800 pint	1600 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Méhkastized	80 (akcse)
Báránytized 48 darab,	(?)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetéspénz	15 (akcse)
Kisács Ahát malma, egy kerék, illetve	50 (akcse) és zab 25 kile,
Külön rét, „Sankó rét” néven, 6 szekér,	60 (akcse)

33. *Szalatna* falu, tartozik a nevezetthez,

Modok Márton házas, András testvére házas, András kovács házas, Miklós fia legény, Márton testvére legény, Dajka János házas, Tomás testvére házas, Matoskó Lacskó házas, János testvére házas, Nánai Tomás házas, Sebestyén fia legény, Nánai István házas, Kazai Balázs házas, Krizsán fia legény,

Kazai György házas, Fenyér Lukács házas, Balázs fia legény, Antal testvére legény, Méd András házas, Máté fia legény, Molnár Orbán házas, Máté fia legény, Pásztor Józsa házas, Alberd fia legény.

Az adófizető (hane): 16, minden hane 50 (akcse)	800 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	4005 (akcse)
A kapu adó, 16 után, minden kapu 50 (akcse)	00 (akcse)
Búzatized 150 kile	1500 (akcse)
Szénatized	160 (akcse)
Kétszerestized 64 kile	430 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Musttized 400 pint	800 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	15 (akcse)
Méhkastized	13 (akcse)
Báránytized	12 (akcse)
Sertés adó	50 (akcse)
Büntetéspénz	50 (akcse)
Balassa János malma egy kerék, illetve	25 (akcse)
és 20 kile gabona	200 (akcse)
Rozstized 10 kile	50 (akcse)

34. Divén falu, tartozik a nevezetthez,

Drégel Anbrus házas, Pál fia legény, Benedek testvére legény, Balázs testvére legény, Drégel Gál házas, János szolga legény, Erdei Jakab házas, Drégel Miklós házas, Gergel szolga legény, Nagy Lukács házas, Benedek fia legény, Dorka Lőrinc házas, Gergel fia legény, Antal testvére házas, Damokos Tomás házas, Damokos fia legény, Damokos Antal házas, Sitke János házas, Imre testvére házas, András fia legény, Dancsos Simon házas, Mátyás testvére házas, Gyurkó fia legény, Sitke Gergel házas, Máté testvére házas, Lukács testvére házas, Tomás testvére házas, Vég Mihál Mátyás házas, Sebestyén fia legény, István testvére házas, Vég Mihál Benedek házas, Petri testvére legény, Jakab testvére legény, Balázs testvére házas, Balázs Kovács Gergel házas, Gergel fia legény, János testvére házas, Lukács Zsigmon házas, Orbán fia legény, András fia legény, Posta Antal házas, Lőrinc testvére házas, János testvére házas, János szolga legény, Bihar Kelemen házas, Bálint testvére legény, Bertalan testvére házas, Bihar Lőrinc házas, Falkos Petri házas, Ferencs fia legény, János testvére házas, Mihál testvére legény, György mester Ozsvárd házas, Bálint fia legény, Sinkó Lőrinc házas, Benedek testvére házas, Kovács Mátyás házas, Otrók Máté házas, Dienős testvére házas, Lucsoka János házas, Sütő Simon házas, Imre fia legény, Antal szolga legény, Macsó Gergel házas, Kis Pál házas, Kovács Petri házas, Imre fia legény, Bálint testvére házas, Ferencs testvére házas, István testvére házas, Kovács Tomás házas, Matkó Pál házas, János testvére házas, Petri testvére házas, Krizsán Petri házas, Gergel fia legény, Posta Zsigmon házas, István fia legény, Demján Bertalan házas, Pál fia legény, Török Fábián házas, Benedek fia legény, István testvére házas, Török Gergel házas, Szampor András házas, Dienős testvére házas, Szampora Balázs házas, Szabó Pál házas, István fia legény, Mátyás testvére házas, Simkó Tomás házas, István fia legény, Percsik Alberd házas, László szolga legény, Gáspár János házas, Dienős testvére házas, Bencse szolga legény, Varga Máté házas, Gergel fia legény, Cséni Lukács házas, István fia legény, Benedek testvére legény, Barla Lőrinc házas, Gergel fia legény, Buza Gergel házas, László Bálint házas, György fia legény, Király Petri házas, Szabó Bálint házas, Gergel fia legény, Ferencs testvére házas, Molnár Pál házas.

Az adófizető (hane): 20, minden hane 50 (akcse)	1000 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	4090 (akcse)
A kapu adó, 20 után, minden kapu 50 (akcse)	1000 (akcse)
Búzatized 100 kile	1000 (akcse)
Kendertized	25 (akcse)
Kétszerestized 20 kile	100 (akcse)
Sertés adó	50 (akcse)
Musttized 400 pint	800 (akcse)
Káposztatized	25 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)

Mennyasszonyi illeték	10 (akcse)
Szénatized	200 (akcse)
Balassa Zsigmon malma, három kerék illetéke	150 (akcse)
Az „Orgovan rét” nevű külön rét hat szekér, illetéke	60 (akcse)
Külön szőlő, 20 kapás, bevétele	100 (akcse)
A „Rész Boskovan” nevű külön rét, nyolc szekér, illetéke	80 (akcse)
Külön szőlő, 170 kapás, bevétele	362 (akcse)

35. *Turincs* falu, tartozik a nevezethez,

Lorincsik Benedek házas, Marton fia legény, Lorincsik István házas, Máté szolga legény, Matos Sebestyén házas, Valent fia legény, Marton testvére házas, Sebestyén testvére házas, Giláti Gergel házas, András fia legény, Miklós testvére házas, Gilati Lacskó házas, Damankos Pál házas, Máté fia legény, Damankos András házas, Márton testvére házas, Bagyódi Perbál házas, Máté fia legény, Lukó testvére házas, Bagyódi István házas, András fia legény, Fábián szolga legény, Sebestyén András házas, Máté fia legény, Sebestyén Balázs házas, Matók Petri házas, Gyurkó fia legény, Pavol testvére legény, Matók Dienős házas, Balasa Benedek házas, Istvánkó fia legény, Élijás testvére házas, Balasa Mihál házas, Gyurkó szolga legény, Lacso Lőrinc házas, András fia legény, Lacso Sebestyén házas, Gyurkó fia legény, Máté testvére házas, Simon testvére legény, Tuzik Ádám házas, Petri fia legény, Tuzik Alberd házas, András fia legény.

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3500 (akcse)
A kapuadó, 10 után, minden kapu 50 (akcse)	500 (akcse)
Búzatized 150 kile	1500 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Kétszerestized 170 kile	750 (akcse)
Szénatized	100 (akcse)
Méhkastized	30 (akcse)
Sertés adó	200 (akcse)
Kölestized 5 kile	250 (akcse)
Zabtized 30 kile	150 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetéspénz	110 (akcse)

36. *Ságújfalu* falu, tartozik a nevezethez,

Kun Zsigmond házas, Kun Pál házas, Habó János házas, Imre testvére legény, Áros Benedek házas, Márton fia legény, György testvére házas, Mucsi Demetri házas, Marton Bálint házas, Mátyás testvére házas, Csihai András házas, Pál szolga legény, Godó Ferencs házas, Mihál testvére házas, Veranka Lukács házas, Kotász Gáspár házas elaggott, Mihál fia legény, Mikolcsáni Pál házas, Tód Antal házas, Onódi Miklós házas, Juhász Máté házas, István szolga legény.

Az adófizető (hane): 12, minden hane 50 (akcse)	600 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2035 (akcse)
A kapu adó, 12 után, minden kapu 50 (akcse)	600 (akcse)
Búzatized 90 kile	900 (akcse)
Szénatized	120 (akcse)
Kétszerestized 90 kile	200 (akcse)
Báránytized 10 darab	100 (akcse)
Méhkastized	25 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Sertés adó	100 (akcse)
Kendertized	20 (akcse)
A „Gerőmáli” nevű külön rét	110 (akcse)
Büntetéspénz és mezai kártétel	50 (akcse)
A „Cserhegyi” nevű külön rét	80 (akcse)

37. *Fősd Kalonda* falu, tartozik a nevezetthez,

Molnár Mátyás házas, András fia legény, Molnár Alberd házas, Jakab testvére legény, Molnár Benedek házas, Gonda Imre házas, Miklós testvére házas, Simon testvére házas, Gál Tomás házas, Miklos testvére házas, Pál szolga legény, Máté Antal házas, János fia legény, Petri testvére házas, Tód György Pál házas, Petri fia legény, Tód György Demetri házas, Gergel testvére legény, Kovács Petri házas, István fia legény, Kovács Mihál házas, András testvére házas, János szolga legény, Ágoston szolga legény, Peles Pál házas, Mátyás testvére házas, Anbrus testvére legény, Lukács szolga legény, Máté szolga legény, Gondai Anbrus házas, Tomás fia legény, Gundai István házas, Petri testvére legény, Fábián Damján házas, Bálint fia legény, János testvére házas, István szolga legény, Fábián Alberd házas, Gundai Antal házas, János fia legény, Gunda Tomás házas, István testvére legény, Sebestyén Márton házas, Balázs testvére házas, Miklós testvére házas.

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	4500 (akcse)
A kapu adó, 10 után, minden kapu 50 (akcse)	500 (akcse)
Búztatized 300 kile	3000 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Kétszerestized 110 kile	550 (akcse)
Szénatized	100 (akcse)
Méhkastized	70 (akcse)
Káposztatized	100 (akcse)
Sértés adó	170 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetéspénz fele	100 (akcse)

38. *Fősd Gécs* falu, tartozik a nevezetthez,

Simon Mihál házas, Imre szolga legény, Sebestyén Pál házas, Benedek fia legény, Adócs Petri házas, Ivanis Mátyás házas, Bendócs Simon házas, Imre testvére legény, Hatvani Benedek házas, Tomás fia legény, Ferencs Petri házas, Zsador Pál házas.

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3270 (akcse)
A kapu adó, 6 után, minden kapu 50 (akcse)	300 (akcse)
Búztatized 80 kile	800 (akcse)
Kendertized	25 (akcse)
Kétszerestized 60 kile	300 (akcse)
Szénatized	60 (akcse)
Musttized 800 pint	1600 (akcse)
Sértés adó	60 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Káposztatized	25 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	20 (akcse)
Büntetéspénz	50 (akcse).

39. *Szokjona (Szklabonya)* falu, tartozik a nevezetthez,

Istó János házas, Máté testvére házas, Pétő András házas, János testvére házas, Kovács Ambrus házas, Petri fia legény, Borsi János házas, Márton testvére házas, Bak Tomás házas, András testvére házas, Kelemen Balázs házas, Tomás testvére házas, Dósa Filep házas, Petri testvére házas.

Az adófizető (hane): 13, minden hane 50 (akcse)	650 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2599 (akcse)
A kapu adó, 13 után, minden kapu 50 (akcse)	650 (akcse)
Búztatized 130 kile	1300 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Kétszerestized 65 kile	325 (akcse)
Szénatized	130 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Káposztatized	25 (akcse)

Sertés adó	64 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetés pénz	50 (akcse)

40. *Bogarom falu*, tartozik a nevezetthez,

Bunya Orbán házas, Jakab fia legény, Bunya Lukács házas, Bot Anbrus házas, Ferencs testvére házas, Csővár Márton házas, János fia legény, Gál testvére házas, Szabó Tomás házas, Borla(bás) fia legény, János szolga legény, Szabó Mihál házas, Antal fia legény, Balázs szolga legény, Godó Pál házas.

Az adófizető (hane): 5, minden hane 50 (akcse)	250 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1770 (akcse)
A kapu adó, 8 után, minden kapu 50 (akcse)	400 (akcse)
Búztatized 80 kile	800 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Kétszerestized 40 kile	200 (akcse)
Szénatized	150 (akcse)
Zabtized 10 kile	50 (akcse)
Sertés adó	50 (akcse)
Méhkastized	40 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Lencsetized 5 kile	25 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetés pénz	55 (akcse)

41. *Pilis falu*, tartozik a nevezetthez,

Borsós Mihál házas, György testvére házas, Csikér Tomás házas, Damakos Mihál házas, Tomás testvére házas, Gáspár testvére legény, Vas Orbán házas, Dorkó Danján házas, Benedek fia legény, Gilás Ferencs házas, Mátyás szolga legény, Gilás Imre házas, Bálint fia legény, Perset Mátyás házas, Nagy Ferencs házas, János testvére házas, Pásztor Balázs házas.

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3000 (akcse)
A kapu adó, 6 után, minden kapu 50 (akcse)	300 (akcse)
Búztatized 130 kile	1300 (akcse)
Kendertized	25 (akcse)
Kétszerestized 200 kile	1000 (akcse)
Sertés adó	55 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Szénatized	60 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Káposztatized	25 (akcse)
Hagyma és fokhagymatized	35 (akcse)
Büntetés pénz	100 (akcse)
Az „Avar rét” nevű külön rét 5 szekér illetéke	50 (akcse)

42. *Kis Patak falu*, tartozik a nevezetthez,

Márton István házas, Márton Petri házas, a másik Márton Petri házas, Antal János Bálint házas, Gergel testvére házas, Antal János Bálint házas, Ferencs Benedek házas, Antal fia legény, Jakab testvére házas, Kovács Ambrus házas, Tomás testvére legény, Darázs Tomás házas, Anbrus fia legény, Mátyás testvére házas, Darázs Mihál házas, Tancsik János házas, Pál fia legény, Balázs testvére házas, Pál fia legény, Balázs testvére legény, Bálint testvére házas, Darázs Bálint házas.

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2771 (akcse)
A kapu adó, 12 után, minden kapu 50 (akcse)	600 (akcse)
Búztatized 80 kile	800 (akcse)
Káposztatized	15 (akcse)
Kétszerestized 46 kile	230 (akcse)

Szénatized 16 szekér	160 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Sertés adó	41 (akcse)
Musttized 400 pint	800 (akcse)
Kendertized	25 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetéspénz	50 (akcse)

43. *Vilke* falu, tartozik a nevezetthez,

István pap házas, Mátyás deák házas, Magos Balázs házas, Mihál fia legény, Dienős testvére házas, Magos Benedek házas, Lestár Demetri házas, Simon fia legény, Pál testvére legény, Lestár Mihál házas, Lestár János házas, Bihar András házas, Mátyás fia legény, Bihar Antal házas, Máté testvére legény, Magos Miklós házas, Benedek fia legény, Magos János házas, György testvére házas, Molnár János házas, Simon testvére házas, Pál testvére házas, Tót Pál házas, Mihál fia legény, Tót Pál házas, István testvére házas, Leste János házas, Miklós testvére házas, Bihar Balázs házas, Gergel fia legény, Bihar Anbrus házas, Pál testvére házas, Pál testvére házas, Balázs testvére házas, Petri testvére házas, Palcsó Tomás házas, Pál fia legény, Imre testvére legény, Kós Ferencs házas, István fia legény, Kós István házas, Kós Pál házas, Szabó Mihál házas, Petri fia házas, Imre testvére legény, Száz János házas, Anbrus fia legény, István testvére házas, Száz Petri házas, Gonda István házas, János fia legény, Kelemen testvére házas, Pócsik Balázs házas, Antal testvére házas, Márton testvére házas, Vér Mihál házas, Mátyás fia legény, Verő Márton házas, Martos Tomás házas, Pál fia legény, János testvére házas, Ivanis István házas, Lőlincs fia legény, János testvére házas, Bagol Tomás házas.

Az adófizető (hane): 15, minden hane 50 (akcse)	750 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2150 (akcse)
A kapu adó, 15 után, minden kapu 50 (akcse)	750 (akcse)
Búzatized 45 kile	450 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Kétszerestized 30 kile	150 (akcse)
Sertés adó	100 (akcse)
Méhkastized	60 (akcse)
Káposztatized	30 (akcse)
Szénatized	150 (akcse)
Külön rét 30 szekér	300 (akcse)
Kendertized	30 (akcse)
Büntetéspénz	100 (akcse)

44. *Félfalva* falu, tartozik a nevezetthez,

Gróf Miklós házas, Gergel fia legény, István testvére házas, Kozma Pál házas, István fia legény, Őze János házas, Dimetri fia legény, Berkics János házas, Tomas fia legény, Hanik János házas, István fia legény, András testvére házas, Szekeres Bálint házas, Boldizsár fia legény, Balázs testvére házas.

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3515 (akcse)
A kapu adó, 6 után, minden kapu 50 (akcse)	300 (akcse)
Búzatized 80 kile	800 (akcse)
Sertés adó	50 (akcse)
Kétszerestized 30 kile	150 (akcse)
Kendertized	25 (akcse)
Musttized 400 pint	800 (akcse)
Szénatized	60 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetéspénz	30 (akcse)
Külön szőlő, 10 kapás és külön pint évente 500,	(?)
Külön rét, „Egyházas rét” nevű, négy szekér,	40 (akcse).

45. *Kis Tugár* falu, tartozik a nevezetthez,

Tugári Gergő ház, Márton fia legény, Mátyás Ádám ház, Koborics Jakab ház, Okorla Ivanis ház, Metevis Petri ház, István fia legény, Dalinahegy Miklós ház.

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1310 (akcse)
A kapu adó, 6 után, minden kapu 50 (akcse)	300 (akcse)
Búztatized 60 kile	600 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Kétszerestized 30 kile	150 (akcse)
Sertés adó	75 (akcse)
Méhkastized	30 (akcse)
Szénatized	60 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Büntetéspénz	40 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)

46. *Prága* falu, tartozik a nevezetthez,

Márton pap ház, Gergel deák ház, Benedek fia ház, György testvére ház, Prágai Mátyás ház, Prágai Tomás ház, Kelemen fia legény, János testvére ház, Matos Benedek ház, Prágai Máté ház, Filep Máté ház, György fia legény, Máté testvére legény, Anbrus testvére ház, Prágai Imre ház, Antal fia legény, Gergel testvére ház, Prágai Anbrus ház, András fia legény, Prágai Jakab ház, Anbrus fia legény, Prágai Orbán ház, Prágai András ház, Prágai Sebőz ház, Gergel testvére legény.

Az adófizető (hane): 12, minden hane 50 (Akcse)	600 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2600 (akcse)
A kapu adó, 12 után, minden kapu 50 (akcse)	600 (akcse)
Búztatized 120 kile	1200 (akcse)
Káposztatized	50 (akcse)
Kétszerestized 70 kile	250 (akcse)
Szénatized 10 szekér	100 (akcse)
Méhkastized	30 (akcse)
Kendertized	20 (akcse)
Sertés adó	100 (akcse)
Büntetéspénz	50 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)

47. *Ugarszka* falu, tartozik a nevezetthez,

Majcsó Miklós ház, Balázs testvére ház, Fejér Petri ház, Simon testvére ház, Csernák (?) ház, Alberd testvére ház, György fia legény, Váncsa Gál ház, Anbrus testvére ház, Antal testvére ház, Alberd fia legény, Kovács Benedek ház, János testvére ház, Turbács Imre ház, Vég Miklós ház, Valent testvére ház, Gyurkó fia legény, Madrán Benedek ház, Ádám testvére legény, Tomás fia legény, Gyurkó Ozsvárd ház, Dukazács Gregor ház, István Kovács János ház, Goda István ház, Szekeres István ház.

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	4000 (akcse)
A kapu adó, 6 után, minden kapu 50 (akcse)	300 (akcse)
Búztatized 260 kile	2600 (akcse)
Sertés adó	150 (akcse)
Kétszerestized 90 kile	450 (akcse)
Szénatized	60 (akcse)
Méhkastized	40 (akcse)
Káposztatized	15 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Kovács Benedek malma az Ipol folyón, egy kerék, illetve	50 (akcse)

és gabonabevétel 5 kile,
Büntetéspénz

250 (akcse)
30 (akcse)

48. *Zelovisnye* falu, tartozik a nevezetthez,

Prédás László házas, István testvére házas, Márton szolga legény, Sujtók Balázs házas, Benedek testvére házas, Kresták Balázs házas, Henzel László házas, Tomás fia legény, István testvére házas, Gyurkó Benkó házas, Gergel fia legény, Krizsai Gyurkó házas, István fia legény, Pongrács Kelemen házas.

Az adófizető (hane): 5, minden hane 50 (akcse)	250 (akcse)
Az adóbevétele (haszil):	2500 (akcse)
A kapu adó, 5 után, minden kapu 50 (akcse)	250 (akcse)
Búzatized 150 kile	1500 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Létszerestized 105 kile	525 (akcse)
Sertés adó	25 (akcse)
Méhkastized	30 (akcse)
Káposztatized	15 (akcse)
Szénatized	50 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	15 (akcse)
Büntetéspénz	80 (akcse)

49. *Gács* falu, tartozik nevezetthez,

Hámor Petri házas, András testvére házas, Kelemen testvére házas, Hámor Antal házas, Hankó Fábián házas, Simon fia legény, Tomás testvére házas, Hankó Gál házas, Hankó Petri házas, Hankó Bálint házas, Hankó Gyuris házas, Hankó Tomás házas, Egyöd Tomás házas, Egyöd Antal házas, Egyöd Gál házas, Egyöd János házas, Hancsók Tomás házas, Mihál fia legény, Honcsók Benedek házas, Koncsók Pál házas, Honcsók István házas, Hantos Petri házas, Balázs fia legény, Antos Márton házas, Antos András házas, Benedek fia legény, Molnár György házas, Petri fia legény, György fia legény, Józsa testvére házas, Molnár Balázs házas, Török Antal házas, Török András házas, Török Benedek házas, Novák János házas, Gregor fia legény, Novák Bálint házas, Petri fia legény, Novák Máté házas, Gergel testvére házas, Dankó Pál házas, Antal fia legény, Dankó Mátyás házas, Imre testvére legény, Vankó Petri házas, András testvére házas, Tancsik Márton házas, Alberd fia legény, János fia legény, Tancsik Gergel házas, Tancsik János házas, Tancsik Ádám házas, Gál fia legény, Tancsik István házas, Molnár Orbán házas, Gál fia legény, Pásztor Valent házas, Pásztor Edgár házas, Pásztor Balázs házas.

Az adófizető (hane): 15, minden hane 50 (akcse)	750 (akcse)
Az adóbevétele (haszil):	4000 (akcse)
A kapu adó, 15 után, minden kapu 50 (akcse)	750 (akcse)
Búzatized 190 kile	1900 (akcse)
Sertés adó	100 (akcse)
Kétszerestized 62 kile	310 (akcse)
Szénatized	150 (akcse)
Méhkastized	100 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Báránytized 20 darab	(?)
Káposztatized	15 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetéspénz és mezei kártétel	150 (akcse)
Istók molnár malma, két kerekű, illetve	50 (akcse)
Külön rét, hús székér, a „Gálcsi rét” nevű,	200 (akcse)

50. *Kálnó* falu, tartozik a nevezetthez,

Márton pap, György deák, Palik Gergel házas, Petri fia legény, Miklós testvére házas, Márton deák, Palik Miklós házas, Imre fia legény, István testvére házas, Balik Demetri házas, Csicsóka András házas, János fia legény, András testvére házas, Csicsóka András házas, Karáton Miklós házas, István fia legény, Gergel szolga legény, Nemcsók András házas, Nemcsók Petri házas, Királ Benedek házas, István fia legény, Lőrinc szolga legény, Gergel kovács házas, Tomás fia legény, János kovács házas, Lá-

dikós István házas, Márton fia legény, Pál kovács házas, András testvére házas, Lukács szolga legény, Királ Petri házas, János fia legény, Királ Lőrinc házas, Nemcsók Antal házas, János testvére házas, András testvére házas, Jakus János házas, Antal testvére házas, Pandur Antal házas, István fia legény, Nemcsók István házas, István fia legény, Nemcsók Sebestyén házas, Királ István házas, György fia legény, Jakab testvére házas, Filep kovács házas, Palik Miklós házas, István fia legény, János kovács házas, Petri szolga legény, Petri szolga legény, Molnár Mihál házas, Pásztor Gál házas, Pásztor Pál házas.

Az adófizető (hane): 15, minden hane 50 (akcse)	750 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2200 (akcse)
A kapu adó, 16 után, minden kapu 50 (akcse)	800 (akcse)
Búzatized 60 kile	600 (akcse)
Káposztatized	20 (akcse)
Kétszerestized 30 kile	150 (akcse)
Szénatized	160 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Kendertized	20 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetőpénz	50 (akcse)
Imrédi Petre malma, az Ipol folyón kettő kerék illetve	100 (akcse)
Külön rét, „Őz rét” néven, hat szekér illetve	600 (akcse)
Külön szőlő 10 pint	100 (akcse)
„Kálnói tó” nevű halastó évi bevétele	15 (akcse)

51. Iván falu, tartozik a nevezetthez,

Vihar Benedek házas, Demetri fia legény, Orbán testvére házas, Máté testvére házas, Lestár Gergel házas, Balázs fia legény, Mátyás testvére házas, Máté testvére házas, Lestár Pál házas, Orbán Benedek házas, Palkó fia legény, Petri testvére legény, Benedek szolga legény, Pásztor Pál házas, Jakab fia legény.

Az adófizető (hane): 5, minden hane 50 (akcse)	250 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3000 (akcse)
A kapu adó, 5 után, minden kapu 50 (akcse)	250 (akcse)
Búzatized 130 kile	1300 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Kétszerestized 40 kile	200 (akcse)
Szénatized	50 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Sertés adó	50 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	15 (akcse)
Büntetőpénz	100 (akcse)

52. Vezelény falu, tartozik a nevezetthez,

Tulmék Márton házas, Sós Antal házas, Göncsöl István házas, Tulmék György házas, Tomás szolga legény, Barta Tomás házas.

Az adófizető (hane): 5, minden hane 50 (akcse)	250 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1170 (akcse)
A kapu adó, 5 után, minden kapu 50 (akcse)	250 (akcse)
Búzatized 25 kile	250 (akcse)
Sertés adó	40 (akcse)
Kétszerestized 10 kile	50 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Szénatized	50 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Büntetőpénz	(?)

53. Baksa falu, tartozik a nevezetthez,

Mutányi János házas, Márton fia legény, Varga Egyöd házas, Anbrus fia legény, Csimaz Tomás házas, Petri fia legény, Vincse Máté házas, Kovács András házas, Alberd testvére házas, Antal testvére házas, Siket Mihál házas, Orbán testvére házas, a másik Orbán testvére legény.

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) évi átalányösszegben	3000 (akcse)
s a művelésük mértékének feltételével három ezer akcse átalányt adnak.	

54. *Gorne Isztracsin* falu, tartozik a nevezetthez,

Palkó Markó házas, István fia legény, Palkó Gáspár házas, Bencsik György házas, Istfán fia legény, Bencsik Martin házas, Bencsik Balázs házas, Simon Hruzina házas, Balázs fia legény, Hruzina Ivanics házas, Mihál fia legény, Gyura Pihlar házas, Máté fia legény, Gyenics Alberd házas, Mikus fia legény, Gyenics Istfánkó házas, Pócs Andri házas, Pócs Mihál házas, Pócs Benedek házas, Kalmár Mihál házas, Istfán testvére házas, Kalmár Ivanis testvére házas.

Az adófizető (hane): 15, minden hane 50 (akccse),	750 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3500 (akcse)
A kapu adó, 15 után, minden kapu 50 (akcse)	750 (akcse)
Búztatized 170 kile	1700 (akcse)
Kendertized	150 (akcse)
Kétszerestized 85 kile	425 (akcse)
Káposztatized	30 (akcse)
Méhkastized	30 (akcse)
Báránytized 10 darab	100 (akcse)
Sertés adó	50 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Külön rét 15 szekér	150 (akcse)
Balassa János malma, egy kerék illeték	25 (akcse)
Büntetés pénz	50 (akcse)

55. *Pincs* falu, tartozik a nevezetthez,

Gál pap, Varga András házas, Marton fia legény, János testvére házas, Godó Márton házas, Mihál fia házas, András testvére házas, Anbrus (N) házas, Palkó fia legény, Marton fia házas, Szabó András házas, Gergel szolga legény, Lónya Pál házas, Máté fia legény, Lónya András házas, Sebestyén fia legény, Sós Tomás házas, Sós Márton házas, Imre testvére házas, Farkas Miklós házas, Tomás fia legény, István testvére házas, Farkas fia legény, Sós Antal házas, János testvére házas, Demetri szolga legény, Bakos András házas, Petri fia házas, István testvére házas, Farkas Máté házas, Petri fia legény, Farkas Tomás házas, Kelemen testvére házas, Mátyás testvére házas, Filep kovács házas, Mihál fia legény, Katók Mihál házas, Anbrus fia legény, Molnár György házas, Pásztor Orbán házas.

Az adófizető (hane): 18, minden hane 50 (akcse)	800 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	4000 (akcse)
A kapu adó, 18 után, minden kapu 50 (akcse)	800 (akcse)
Búztatized 100 kile	1000 (akcse)
Káposztatized	15 (akcse)
Kétszerestized 50 kile	250 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Musttized 500 pint	100 (akcse)
Sertés adó	100 (akcse)
Méhkastized	30 (akcse)
Szénatized	150 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetés pénz	90 (akcse)
Pencsi Petri malma, két kerék, illeték	100 (akcse)
és külön gabona 70 kile	700 (akcse)
Külön rét „Nagyret” néven hat szekér	60 (akcse)
Külön rét „Odortó” néven hat szekér	60 (akcse)

56. *Kürd* falu, tartozik a nevezetthez,

Bakos János házas, Jakab fia legény, Ádám András házas, János fia legény, István testvére házas, Benedek testvére legény, Bata Mihál házas, István fia legény, Anbrus testvére házas, Gál Kelemen házas, Pál fia legény, Anbrus testvére házas, Benedek testvére legény, Bata Benedek házas, Ambrus fia legény, Jakab testvére legény, Balázs Imre házas, Balázsfia legény, Anbrus testvére házas, Pásztor Bálint házas, Anbrus szolga legény, Varga Jakab házas, Benedek fia legény.

Az adófizető (hane): 5, minden hane 50 (akcse) 250 (akcse)

Az adóbevétel (haszil) évi általányban 250 (akcse)

és ez a tizedek után általányba feljegyeztetett.

57. Gergéne falu, tartozik a nevezetthez,

Bencse János házas, István fia legény, László testvére házas, Pál testvére házas, Batai István házas, Petri fia legény, Miklós testvére házas, Batai Jakab házas, Boros Bálint házas, István fia legény, Simon Kovács házas, Benedek fia legény, Boros Tomás házas, Balázs testvére házas, Lőrinc testvére házas, Petri testvére házas.

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse) 400 (akcse)

Az adóbevétel (haszil): 1650 (akcse)

A kapu adó, 8 után, minden kapu 50 (akcse) 400 (akcse)

Búzatized 80 kile 800 (akcse)

Szénatized 80 (akcse)

Kétszerestized 40 kile 200 (akcse)

Kendertized 15 (akcse)

Méhkastized 10 (akcse)

Mennyasszonyi illeték 30 (akcse)

Káposztatized 20 (akcse)

Büntetéspénz 50 (akcse)

Sértés adó 45 (akcse)

58. Kísfalu falu, tartozik a nevezetthez,

Valenti Máté házas, Tomas fia legény, Valenti Pál házas, István szolga legény, Jakobiny Orbán házas, Gál fia legény, Balázs testvére legény, Balázs testvére házas, Jakab testvére házas, Jakobiny János házas, Valenti István házas, Bálint fia legény, Valenti Márton házas, András fia legény, Valenti Lacskó házas, Valenti Petri házas, Jakobiny Tomás házas, István testvére házas, Pál testvére házas, Antal testvére házas, Petri szolga legény, Jakobiny Miklós házas, János fia legény, Jakab testvére házas, Ambrus testvére házas, Benedek szolga legény, Pásztor Márton házas.

Az adófizető (hane): 11, minden hane 50 (akcse) 550 (akcse)

Az adóbevétel (haszil): 3700 (akcse)

A kapu adó, 11 után, minden kapu 50 (akcse) 550 (akcse)

A búzatized 200 kile 2000 (akcse)

Mennyasszonyi illeték 70 (akcse)

Kétszerestized 60 kile 300 (akcse)

Sértés adó 50 (akcse)

Méhkastized 20 (akcse)

Szénatized 11 szekér 110 (akcse)

Báránytized 4 darab 40 (akcse)

Büntetéspénz 60 (akcse)

59. Bresovcse falu, tartozik a nevezetthez,

Varga Tomás házas, Mihál fia legény, Varga Pál házas, Kelemen Mátyás házas, István fia legény, Petri fia legény, Simon András házas, Ferencs testvére házas, Simon Mátyás házas, Csemák Simon házas, Tomás fia legény, Máté testvére legény, Huszák Mihál házas, Petri fia legény, Tód Balázs házas, István fia legény, Csemák Alberd házas, Mátyás testvére házas, Varga György házas, Lacsó fia legény, Mihál testvére legény.

Az adófizető (hane): 9, minden hane 50 (akcse) 450 (akcse)

Az adóbevétel (haszil): 588 (akcse)

A kapu adó, 4 után, minden kapu 50 (akcse) 200 (akcse)

Búzatized 10 kile	100 (akcse)
Sertés adó	27 (akcse)
Kétszerestized 25 kile	125 (akcse)
Szénatized	80 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	15 (akcse)
Kendertized	30 (akcse)
Büntetés pénz	20 (akcse)

60. *Lupócs* falu, tartozik a nevezetthez,

Baláskó István házas, András fia legény, Sukó Petri házas, Tomás fia legény, Gál Jakab házas, Sukó János házas, Gál László házas, Fekecs Ferencs házas, György fia legény, Bohdánics László házas, Pavlik Benedek házas, Máté fia legény, Pavlik Alberd házas, Koncsók Krizsán házas, András fia legény, Kuncsók Orbán házas, Szikra Tomás házas, Kelemen fia legény.

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse)	400 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2555 (akcse)
A kapu adó, 12 után, minden kapu 50 (akcse)	600 (akcse)
Búzatized 120 kile	1200 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Kétszerestized 60 kile	300 (akcse)
Báránytized 18 darab	180 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Szénatized	140 (akcse)
Sertés adó	40 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetés pénz	40 (akcse)

61. *Priboj* falu, tartozik a nevezetthez,

Kámán András házas, Petri fia legény, Csanik Mikó házas, Csanik Tomás házas, Latár András házas, Latár Pál házas, Gregor fia legény, Kámán Zsigmond házas, Kámán deák házas, Kámán Mikus házas.

Az adófizető (hane): 8, mindne hane 50 (akcse)	400 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1150 (akcse)
A kapu adó, 8 után, minden kapu 50 (akcse)	400 (akcse)
Búzatized 30 kile	300 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Kétszerestized 40 kile	200 (akcse)
Szénatized	80 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Kendertized	20 (akcse)
Káposztatized	20 (akcse)
Büntetés pénz	40 (akcse)

62. *Trinofcse* falu, tartozik a nevezetthez,

Marton Antal házas, Otrók Balázs házas, Petri fia legény, Ferencs testvére házas, Varga Tomás házas, János fia legény, Pál testvére legény, Ferencs testvére legény, Demetri Ferencs házas, Antal fia legény, Pák Pál házas, Balázs fia legény, Pák Zsigmon házas, Pál kovács házas, Benedek fia legény, Petri testvére legény, Antal szolga legény, Varga Mihál házas, Dienős testvére házas, Alberd testvére házas, András testvére házas, Bontó Antal házas, Lukács fia legény, Bontó György házas, Pórlók Pál házas, István fia legény, Gonda Benedek házas, István fia legény, Marton Mihál házas, András testvére házas, Márton kovács házas, Benedek testvére legény, Petri testvére legény, Tik András házas, Luka Máté házas, Antal testvére házas.

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3500 (akcse)

A kapu adó, 10 után, minden kapu 50 (akcse)	500 (akcse)
Búztatized 100 kile	1000 (akcse)
Szénatized	100 (akcse)
Kétszerestized 50 kile	250 (akcse)
Kendertized	20 (akcse)
Musttized 255 pint	710 (akcse)
Sertés adó	100 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetéspénz	30 (akcse)
Trinofcse Sebestyén malma, két kerék illetve	100 (akcse)
és külön gabona 60 kile	600 (akcse)
Külön rét „Busa rét” néven 4 szekér,	40 (akcse)

63. *Nagy Tugár* falu, tartozik a nevezetthez,

Gácsai Petri házas, András fia legény, Bedő Balázs házas, Bálint testvére házas, Bodó Pál házas, András fia legény, Angyal Dijenős házas, Varga Márton házas, Anbrus testvére házas, Csató Petri házas, Miklós testvére házas, Szűcs Petri házas, Imre fia legény, Szűcs Alberd házas, Kónya Imre házas, Simon fia legény, Tód Tamás házas, Benedek fia legény, Nagykány Miklós házas, Balázs fia legény, Pásztor Petri házas, Molnár Mátyás házas,

Az adófizető (hane): 13, minden hane 50 (akcse)	650 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3025 (akcse)
A kapu adó, 13 után, minden kapu 50 (akcse)	650 (akcse)
Búztatized 130 kile	1300 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Kétszerestized 75 kile	375 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Szénatized	130 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Sertés adó	105 (akcse)
Sere Bálint malma, két kerék, illetve	100 (akcse)
és külön gabona Losancs közelében, 14 kile	140 (akcse)
Büntetéspénz	50 (akcse)

64. *Tozincs* falu, tartozik a nevezetthez,

Imre Márton házas, Tomás fia legény, Petri testvére házas, János testvére legény, Imre Máté házas, Boganiny Márton házas, Tomás testvére házas, Boros Anbrus házas, Miklós testvére házas, Miklós testvére házas, Zsigmond Pál házas, Bálint fia legény, Dijenős testvére legény, Benedek testvére legény, Kovács Bálint házas, Balázs testvére házas, Máté testvére házas, Simon Antal házas, István testvére legény, Palik Gál házas, Imre Petri házas, Pál testvére házas, Gencsik Tomás házas, Gencsik Kelemen házas, Meskó János házas, Balázs Antal házas, Lukács fia legény, Miklós Kovács házas, Pál testvére házas, András testvére házas, Pál mestőr házas,

Az adófizető (hane): 12, minden hane 50 (akcse)	600 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) a tizedek és az illeték ellenében	
a fejadóból (dzsizje) készpénzben	3500 (akcse)
átalányfizetésben feljegyztetett a széna, a tűzifa és a más	
szolgáltatás feltételével jegyztetett fel adóbevétel átalányban	3500 (akcse).

65. *Zavada* falu, tartozik a nevezetthez,

Pálik Pál házas, Tomás fia legény, Ádám testvére legény, Palik János házas, Eliás János házas, Tomás fia legény, Sándor Miklós házas, Tomás fia legény, Pál testvére házas, János testvére házas, Sándor Mátyás házas, Sirkó Balázs házas, Máté fia legény, Tomás testvére házas, Mesterik Borik házas, István fia legény, György Tomás házas, Ádám fia legény, Petri fia legény, Eliás István házas, Tomás fia

legény, Élijás Miklós házas, Kubiny Miklós házas, Tomás testvére házas, György Gáspár házas, Tomás fia legény, György Pál házas, György szolga legény,

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1750 (akcse)
A kapu adó, 10 után, minden kapu 50 (akcse)	500 (akcse)
Búzatized 70 kile	700 (akcse)
Káposztatized	20 (akcse)
Kétszerestized 50 kile	250 (akcse)
Szénatized	100 (akcse)
Kendertized	20 (akcse)
Sertés adó	80 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetéspénz	50 (akcse)

66. *Kis Libercse* falu, tartozik a nevezetthez,

Ozsvád Simon házas, Bálint fia házas, Tomás testvére házas, István testvére házas, Józsa testvére házas, Ozsvád Antal házas, Ozsvád Együd házas, Szaniszló fia legény, Ozsvád Gergel házas, Miklós fia házas, Tomás testvére házas, Benedek testvére legény, Ozsvád Máté házas, Mátyás (?) testvére házas, Antal fia legény, Ozsvád Jakab házas, Matozs János házas, Gergel fia házas, Matozs Gergel házas, Bertók Máté házas, Máté fia legény, Matozs Petri házas, Gergel testvére házas, Matozs István házas, Zsenics Bálint házas, Demján testvére házas, Ozsvád Zsigmond házas, Mihál testvére házas, Máté testvére házas, Vergő Kozma házas, István testvére házas, Pál testvére házas, Pásztor Máté házas, Molnár János házas, András fia legény,

Az adófizető (hane): 16, minden hane 50 (akcse)	800 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3645 (akcse)
A kapu adó, 16 után, minden kapu 50 (akcse)	800 (akcse)
Búzatized 150 kile	1500 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Kétszerestized 75 kile	375 (akcse)
Báránytized 13 darab	130 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Szénatized	110 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Sertés adó	100 (akcse)
Kölestized 25 kile	125 (akcse)
Libercsei Ferencs malma, egy kerekcsécsé	50 (akcse)
Külön rét, „Őr rét” néven, hét szekér illetéke	70 (akcse)
Büntetéspénz	70 (akcse)

67. *Parócse* falu,, tartozik a nevezetthez,

Jancsó Mihál házas, Gyurko fia legény, Jancsó Ádám házas, Forgács Orbán házas, Menyhár fia legény, János testvére legény, Forgács János házas, Forgács Simon házas, Ádám fia legény, György szolga legény, Nagy Gergel házas, András fia legény, Gergel testvére házas, Imriskó testvére legény, György testvére házas, Lacsik Bogdan házas, Gyurkó fia legény, Lacsik Gergel házas, János fia legény, István testvére házas, Várna Mihál házas, János fia legény, Máté testvére házas, Gergel testvére házas, Bertak Gáspár házas, János fia legény, Bertak István házas, Antal fia legény, Husák Anbrus házas, Pál fia legény, Ádám testvére házas, András testvére házas, Merva Ferencs házas, János fia legény, Merva János házas, Merva Petri házas,

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) a nevezett falu Csábrág várához való közelsége következtében minden évben	4000 (akcse)
átalány jegyeztetett fel. Évi átalány összeg	4000 (akcse).

68. *Hartyán nevű másik Hrkyan* falu, tartozik a nevezetthez,

Mondok Máté házas, Jakab fia legény, Ambrus testvére házas, Mondok Tomás házas, Balázs fia legény, Novák Antal házas, Paul fia legény, Gregor fia házas, János testvére házas, Novák Balázs házas, Hriniszki Máté házas, Márton fia legény, Mikó testvére legény, Hriniszki János házas, István testvére házas, Raszkó András házas, Gregor fia legény, István testvére házas, János testvére házas, Ferencs testvére házas, Raszkó Gergel házas, Mihál fia legény, Alberd testvére házas, Raszkó Anbrus házas, Márton fia házas, Nagy Tomás házas, Petri fia legény, Máté testvére házas, Kelemen testvére házas, Nagy István házas, Ferencs fia házas, Ivanis testvére legény, Pásztor Mihál házas, Demetri fia legény,

Az adófizető (hane): 20, minden hane 50 (akcse)	1000 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	4000 (akcse)
A kapu adó, 20 után, minden kapu 50 (akcse)	1000 (akcse)
Búztatized 220 kile	2200 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	60 (akcse)
Kétszerestized 100 kile	500 (akcse)
Káposztatized	30 (akcse)
Méhkastized	30 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Szénatized	200 (akcse)
Büntetés pénz	20 (akcse)

69. *Kis Brezova nevű falu Velika Brezova* utcanegyeddel, tartozik a nevezetthez,

Kajon Petri házas, Petri fia legény, Kajon Pál házas, Petri testvére legény, Mihál testvére házas, András testvére házas, György szolga legény, Kajon István házas, Petri fia legény, Kajon Máté házas, Kajon Petri házas, Krizsán testvére házas, Benedek testvére házas, Pomotoksza (?) Máté házas, Tomás fia legény, Bene testvére házas, Balázs testvére házas, Pomodoski Anbrus házas, Krizsán testvére házas, Pomodoski Petri házas, János testvére házas, Márkus Máté házas, Valent fia legény, Petri testvére házas, György testvére házas, Márkus Tomás házas, Márkus Anbrus házas, Márkus Krizsán házas, Valent Orbán házas, Anbrus fia legény, Petri testvére házas, Valent Andrija házas, Valent Benedek házas, Valent Velant házas, Istók fia legény, Valent Pávics házas, Tomas Bene házas, János testvére házas, Petri testvére házas, Jakob testvére házas, István testvére házas, Tomás Gyurkó házas, Sztanizsko Berton házas, Gáspár szolga legény, Torkos Petri házas, Miskó fia legény, Torkos Zsigmon házas, Torkos Benedek házas, János testvére házas, Máté testvére házas, Miklós szolga legény, Lesovics (?) Lacsó házas, János fia legény, Istvánkó testvére házas, Valent testvére házas, Lesovacs Valent házas, Benedek testvére házas, Isovacs Alberd házas, Isóvics Petri házas,

Az adófizető (hane): 16, minden hane 50 (akcse)	800 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1500 (akcse)
A kapu adó, 16 után, minden kapu 50 (akcse)	800 (akcse)
Búztatized 30 kile	300 (akcse)
Káposztatized	15 (akcse)
Kétszerestized 20 kile	100 (akcse)
Szénatized	160 (akcse)
Méhkastized	30 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Sértés adó, büntetés pénz	50-50 (akcse)

70. *Kelecsén* falu, tartozik a nevezetthez,

Gál Antal házas, Gál István házas, Máté testvére legény, Imre testvére házas, Miklós Lukács házas, Kelemen fia legény, Pál testvére legény, Miklós Petri házas, a másik Miklós Petri házas, Szabó Miklós házas, Máté fia házas, Bálint testvére legény, Szabó István házas, Anbrus testvére házas, János testvére házas, Telek Anbrus házas, János fia házas, István testvére házas, Benedek testvére házas, Benedek testvére házas, Tomas testvére házas, Gáspár Máté házas, András fia legény, Tomas testvére házas, Gáspár fia házas, Marton fia legény, Demjén Petri házas, Gergel fia házas, Balázs testvére házas, István testvére házas, János testvére házas, Anbrus testvére házas, Pásztor András házas, Mihál fia legény,

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse)

400 (akcse)

A tized szokásának adóbevétele (haszil):

3000 (akcse) évi átalányban.

71. *Fábiánfalva* falu, tartozik a nevezetthez,

Sudrek Demján házas, János fia legény, Pál testvére legény, András testvére legény, Gecse Miklós házas, Imre fia legény, Gecse Mihál házas, Csöves Jakab házas, Imre fia házas, Bocsó András házas, Tomás fia házas, Pál testvére házas, Miklós testvére legény, Jakab testvére legény Tód Alberd házas, Tód Miklós házas, Fekete Petri házas, György fia legény, Alberd testvére legény, Fekete Miklós házas, Kotman Pál házas, Alberd fia házas, Sudrek János házas, Hernó János házas, Budetini István házas, Dijenős fia legény, Tód Alberd házas, Alberd testvére legény,

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse) 500 (akcse)

Az adóbevétele (haszil): 2050 (akcse)

A kapu adó, 10 után, minden kapu 50 (akcse) 500 (akcse)

Búztatized 100 kile 1000 (akcse)

Sertés adó 55 (akcse)

Kétszerestized 50 kile 250 (akcse)

Káposztatized 20 (akcse)

Méhkastized 206 (akcse)

Kendertized 25 (akcse)

Szénatized 100 (akcse)

Mennyasszonyi illeték 30 (akcse)

Büntetés pénz 50 (akcse).

72. *Kovácsi* falu, tartozik a nevezetthez,

Agócsi Tomás házas, Dijenős fia legény, Agócsi Petri házas, Telek Petri házas, András fia legény, Telek Antal házas, Alberd testvére házas, Telek Gergel házas, Pál fia legény, Telek Petri házas, Tomás testvére házas, Pál testvére legény, Sós Balázs házas, András fia legény, Sós Tomás házas, István testvére házas, Sós Mátyás házas, Alberd fia legény, Sós Pál házas, Petri testvére házas, Sós Máté házas, Pál testvére házas, Dijenős testvére házas, István testvére házas, Simon Anbrus házas, Tomás fia legény, Simon István házas,

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse) 500 (akcse)

Az adóbevétele (haszil) átalányban évi 3000 (akcse).

73. *Miksi* falu, tartozik a nevezetthez,

Csomor Petri házas, István fia legény, Csomor Ferencs házas, Ferencs Pál házas, Ágoston testvére házas, Gergel testvére házas, Ferencs István házas, András fia legény, Mihál testvére legény, Imre testvére legény, Csomor Gergel házas, Anbrus fia házas, Csomor Bertók házas, Petri testvére legény, Simon Benedek házas, Antal fia legény, Simon Orbán házas, Nagy Miklós Gál házas, János fia házas, Miklós testvére házas, Petri testvére házas, Bánca Márton házas, Benedek fia legény, Fábián testvére házas, Jakab testvére legény, Bánca Sebestyén házas, Ferencs Bálint házas, István fia legény, Ferencs Tomás házas, Pál testvére legény, Nagy Miklós Gáspár házas, András fia házas, Ferencs Mihál házas, Pál testvére legény, Simon Balázs házas, Mátyás fia legény, Demetri testvére legény, Pásztor Lőrincs házas,

Az adófizető (hane): 14, minden hane 50 (akcse) 700 (akcse)

Az adóbevétele (haszil): 3400 (akcse)

A kapu adó, 14 után, minden kapu 50 (akcse) 700 (akcse)

Búztatized 150 kile 1500 (akcse)

Sertés adó 100 (akcse)

Kétszerestized 9 kile 45 (akcse)

Káposztatized 25 (akcse)

Méhkastized 20 (akcse)

Szénatized 140 (akcse)

Mennyasszonyi illeték 30 (akcse)

Kendertized 25 (akcse)

Büntetés pénz 50 (akcse)

74. *Bolyok* falu, tartozik a nevezetthez,

Markó pap, András deák házas, Petre Zsigmon házas, Márton fia legény, Anbrus testvére házas, Petre Márton házas, Kelemen fia házas, Dobos Gergel házas, Mátyás fia legény, András testvére házas, Ferencs Demetri házas, Mihál testvére házas, Bálint testvére házas, Dijenős testvére házas, Kecskés Gergel házas, Bertalan fia házas, András testvére házas, Ferencs Demetri házas, Mihál testvére házas, Bálint testvére házas, Dijenős testvére házas, Pál szolga legény, Bartók Ferencs házas, Pál fia legény, Lőrinc testvére házas, Fabinkó testvére házas, Bertók Dijenős házas, Gergel szolga legény, Kuncs Alberd házas, Ferencs testvére házas, Balázs testvére házas, Vánkus Borlobás házas, Domonkos fia házas, Vágó Miklós házas, Mátyás fia legény, Vágó Miklós házas, András testvére házas, Anbrus testvére legény, Bertók Gergel házas, Lukács fia legény, Gergel testvére házas, Mihál testvére házas, Varga Pál házas, Petri testvére házas, Tód Anbrus házas, János testvére házas, Antal testvére házas, Varga Márton házas, Máté testvére házas, Demetri testvére házas, Bán Miklós házas, Lénárd testvére házas, Szakál Antal házas, Kányai Imre házas,

Az adófizető (hane): 20, minden hane 50 (akcse)	1000 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	5000 (akcse)
A kapu adó 20 után, minden kapu 50 (akcse)	1000 (akcse)
Búzatized 240 kile	2400 (akcse)
Sertés adó	100 (akcse)
Kétszerestized 180 kile	900 (akcse)
Kendertized	20 (akcse)
Méhkastized	100 (akcse)
Szénatized	200 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Káposztatized	20 (akcse)
Vágó Miklós malma, két kerék illetve az Ipol folyóban,	100 (akcse)
Büntetéspénz	110 (akcse).

75. *Szenne* falu, tartozik a nevezetthez,

Mihál pap, Mihál deák, Gadon Máté házas, Lőrincs András házas, Máté fia legény, Máté szolga legény, Krakkó Gyurkó házas, Balázs testvére házas, Leskó Máté házas, Vidács Petri házas, Petri fia házas, Istokó testvére házas, Ludvig Mihál házas, Mátyás testvére házas, Matoján György házas, Dancsár Tomás házas, Dvorver (?) Mikos házas, Mihál testvére legény, Csudar Krizsán házas,

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az említett falu Csábrág vára közelében levése miatt az átalány módjával jegyeztetett fel, évi	2000 (akcse).

76. *Póni* falu, tartozik a nevezetthez,

Damokos Antal házas, Márton fia házas, Varga Mátyás házas, János fia házas, Bálint testvére házas, Vendéki István házas, Pál testvére házas, Mihál testvére házas, Lantos György házas, Gergel fia legény, András testvére házas, Varga Tomás házas,

Az adófizető (hane): 5, minden hane 50 (akcse)	250 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1065 (akcse)
A kapu adó 5 után, minden kapu 50 (akcse)	250 (akcse)
Búzatized 50 kile	500 (akcse)
Sertés adó	100 (akcse)
Kétszerestized 25 kile	125 (akcse)
Szénatized	50 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Büntetéspénz	20 (akcse)

77. *Óvár* falu, tartozik a nevezetthez,

Galsa Sebestyén házas, Benedek fia legény, András testvére házas, Dancsó Petri házas, Bertalan fia legény, Dancsó János házas, Mihál testvére legény, Farkas Pál házas, Gergel fia házas, János testvére házas, Forgács László házas, Tomás testvére házas, János szolga legény, Farkas Antal házas, Pál test-

vére legény, Dancsó Mihál házas, András fia házas, Dancsó Antal házas, Vas Éliás házas, András fia legény, István testvére legény, Kelemen testvére legény, Botos Mihál házas, Imre testvére legény, Botos István házas, Dijenős szolga legény,

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse)	400 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1710 (akcse)
A kapu adó 8 után, minden kapu 50 (akcse)	400 (akcse)
Búzatized 80 kile	800 (akcse)
Szénatized	80 (akcse)
Kétszerestized 40 kile	800 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Méhkastized	30 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	15 (akcse)
Sertés adó	50 (akcse)
Külön rét „Őr rét” néven, 10 szekér, illetve	100 (akcse)
Büntetéspénz	15 (akcse)

78. *Litke* falu, tartozik a nevezetthez,

Ferencs János házas, Pál fia legény, Ferencs György házas, Kocsin Balázs házas, István fia házas, Petri testvére legény, Sipos László házas, Gergel fia legény, Tugarin Pál házas, Petri fia legény, Tugarin Alberd házas, Pelhes Anbrus házas, György fia legény, Tomás testvére legény, Fejér Mihál házas, Benedek fia házas, Antal testvére legény Kovács Balázs házas, Mihál szolga legény, Imre Mihál házas, Pál fia házas, Petri testvére legény, Molnár Tomás házas, Benedek veje házas, Tugarin János házas, Bálint fia legény, Keserű Lukács házas, György fia legény,

Az adófizető (hane): 14, minden hane 50 (akcse)	700 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3650 (akcse)
A kapu adó 14 után, minden kapu 50 (akcse)	700 (akcse)
Búzatized 150 kile	1500 (akcse)
Sertés adó	150 (akcse)
Kétszerestized 150 kile	750 (akcse)
Szénatized	140 (akcse)
Méhkastized	50 (akcse)
Kendertized	40 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Káposztatized	25 (akcse)
Molnár Tomás malma, egy kerék, az Ipol folyóban, illetve	50 (akcse)
és külön gabona háromféléből 20 kile	200 (akcse)
Büntetéspénz	50 (akcse)

79. *Mihál Gerege* falu, tartozik a nevezetthez,

Gécsi István (házas), Antal fia legény, Benedek testvére legény, Mizser Mihál házas, István fia legény, Mizser Petri házas, Egres János házas, István fia legény, Mihál testvére legény, Véka Ferencs házas, Mihál szolga legény, Csöbör Benedek házas, Alberd fia legény, Pál testvére házas, Csöbör István házas, Lőrinc testvére házas, Fejér Tomás házas, Benedek fia legény.

Az adófizető (hane): 9, minden hane 50 (akcse)	450 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	7100 (akcse)
A kapu adó 9 után, minden kapu 50 (akcse)	450 (akcse)
Búzatized 90 kile	900 (akcse)
Sertés adó	100 (akcse)
Kétszerestized 45 kile	225 (akcse)
Szénatized	90 (akcse)
Musttized 600 pint	1200 (akcse)
Kendertized	30 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Káposztatized	25 (akcse)

Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetés pénz	20 (akcse)

80. *Tupole* másként *Turopolye* falu, tartozik a nevezetthez,

Bencse Máté házas, Petri fia legény, Ferencs testvére házas, Bencse Balázs, Tmák Bálint házas, Simka fia házas, András tesvére legény, Istvánko testvére házas, Petri testvére házas, Berlás Balázs házas, János fia legény, Andrija testvére házas, András Kovács házas, Istóko fia legény, Máté testvére házas, Marton testvére házas, Gyurigy testvére házas, Mihál Máté házas, Benedek testvére házas, Bános Mikus házas, Petri fia legény, Mikus testvére házas, Máté testvére legény, Tomás testvére házas, Mikus Berlás házas, Marton fia házas, Istóko testvére házas, Andrija testvére házas, Kosta Pávics házas, Gyurigy fia házas, Pável testvére házas, Varga Máté házas, Pavel fia házas, Anbrus testvére házas, Pásztor Janók házas.

Az adófizető (hane): 32, minden hane 50 (akcse)	4000 (akcse)
Búztatized 135 kile	1350 (akcse)
Sertés adó	80 (akcse)
Kétszerestized 120 kile	600 (akcse)
Báránytized 10 darab	100 (akcse)
Méhkastized	40 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Szénatized	120 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	60 (akcse)
Büntetés pénz	50 (akcse)

81. *Salgótarján* falu, tartozik a nevezetthez,

Mihál bíró házas, Kovács Miklós házas, Kalászi János házas, Luka Lőrinc házas, Pónyi Petri házas, Pónyi András házas, (másodszor is V.E.!) Pónyi András házas, Kecskés Pál házas, Kecskés Gáspár házas, Kecskés Alberd háza, Kecskés Antal házas, Kecskés Egyöd legény, Tód Dani házas, Váncsai Márton házas, Váncsai Jakab házas, Váncsai János házas, Filep bíró házas, Gábor Alberd házas, Buzás István házas, Alföldi Simon házas, Vig Orbán házas, Vig Gál házas, Vig Antal házas, Alföldi Máté házas, Váncsa Benedek házas, Gáspár Antal házas, Tód Dijenős házas, Tód Balázs házas, Godó Kelemen házas, Godó Petri házas, Godó Benedek házas, Mészáros Demetri házas, Vincse Petri házas, Nagy Anbrus házas, Halászi Imre házas.

Az adófizető (hane): 20, minden hane 50 (akcse)	1000 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) Csábrág vár közelében lévén átalány módjával feljegyeztetett, évi	5000 (akcse).

82. *Lónyabánya* falu, tartozik a nevezetthez,

Márton pap házas, András deák házas, Imre deák házas, Miklós deák házas, Bányász Tomás házas, György fia legény, Anbrus testvére legény, Lőrinc Petri házas, György fia házas, Anbrus testvére házas, Vajda János házas, Gál fia házas, Petri testvére házas, Gergel testvére legény, István testvére házas, Antal testvére házas, Berán Istvánko házas, Alberd testvére házas, Miklós testvére házas, Lukó János házas, György testvére házas, Benedek testvére legény, Lukó Márton házas, Mihál testvére házas, Kas Kerestős házas, Bálint fia legény, Petri testvére házas, Kas Pál házas, István testvére házas, Benedek testvére házas, Bencse Benedek házas, Lőrinc testvére házas, Máté testvére legény, Bencse Antal házas, Varga Pál házas, Bálint fia legény, Benedek testvére legény, István testvére házas, Uzoraski Gergel házas, Boldizsár fia legény, Alberd testvére házas, Pál testvére házas, Borlabán testvére házas, Ladiszáv testvére házas, Martin Imre házas, Egyöd fia legény, István testvére házas, Bertol Benedek házas, Tomás fia legény, András testvére házas, Petri István házas, György fia házas, András testvére házas, Máté testvére legény, Anbrus testvére legény, Egyöd testvére legény, Gergel testvére házas, Pál testvére legény, Asztaljártó László házas, Pál fia legény, Máté testvére házas,

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1640 (akcse)
A kapu adó 10 után, minden kapu 50 (akcse)	1000 (akcse)
Búztatized 85 kile	850 (akcse)

Szénatized	100 (akcse)
Kétszerestized 10 kile	50 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Sertés adó	24 (akcse)
Balázs Zsigmon malma, egy kerék, illetve	50 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Büntetéspénz	20 (akcse)

83. *Apádfalva* falu, tartozik a nevezetthez,

Bencse Antal házas, Mátyás fia legény, László testvére házas, Bencse Orbán házas, Bácska István házas, Petri fia legény, Bácska Gergel házas, János testvére házas, Bencse János házas, István testvére házas, Bartal Petri házas, Mihál fia házas, Gergel testvére legény, Benedek testvére legény, Bartal Gergel házas, Simon fia legény, Bartal Kelemen házas,

Az adófizető (hane): 5, minden hane 50 (akcse)	250 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	750 (akcse)
A kapu adó 5 után, minden kapu 50 (akcse)	250 (akcse)
Búzatized 30 kile	300 (akcse)
Szénatized	50 (akcse)
Kétszerestized 70 kile	100 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Sertés adó	70 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	10 (akcse)
Büntetéspénz	10 (akcse)
Losancsi István malma, egy kerék, illetve	25 (akcse)

84. *Vidafalva* falu, tartozik a nevezetthez,

Fejes Petri házas, Gergel fia legény, Benedek testvére legény, Antal Máté házas, János fia legény, Szulág Gergel házas, Szuha Petri házas, Szuha Martin házas, Szuha András házas, Szuha Miklós házas, Szuha István házas, Antal Mátyás házas, János fia legény, Kotman Benedek házas, Imre fia legény, Alberd testvére legény, Kotman Benedek házas, Ádám Mihál házas, Mátyás fia legény, András testvére legény, Ádám Gergel házas, Ferencs János házas, Benedek fia legény,

Az adófizető (hanme): 8, minden hane 50 (akcse)	400 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1410 (akcse)
A kapu adó 8 után, minden kapu 50 (akcse)	400 (akcse)
Búzatized 50 kile	500 (akcse)
Sertés adó	70 (akcse)
Kétszerestized 20 kile	100 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Kölestized 1 kile	5 (akcse)
Szénatized	60 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	15 (akcse)
Büntetéspénz	20 (akcse)
Luka Benedek malma, egy kerék, illetve	25 (akcse)
Külön rét, „Dobogó rét” néven, 10 szekér	100 (akcse)

85. *Szusán* falu, tartozik a nevezetthez,

Bencse Gáspár házas, Tomás fia legény, Bencse Bartus házas, Lénárd Máté házas, András fia házas, Petrós Benedek házas, Ádám fia legény, István testvére házas, Bencse András házas, Vincse testvére házas, Márton testvére házas, Lénárd Lukács házas, Imre fia legény, Lénárd Tomás házas, András fia

legény, Petrös Pál házas, Orbán fia legény, Vankó Dijenős házas, Balázs Lőrinc házas, Ivánka Szilveszter házas, Szobáncs Benedek házas,

Az adófizető (hane): 9, Minden hane 50 (akcse) 450 (akcse)

Az adóbevétel (haszil) általány módjával évi 3000 (akcse)

86. *Nagy Romhány nevű másik Egyházos Romhán* falu, tartozik a nevezetthez,

Mátyás Balázs házas, Mihál fia legény, Mátyás István házas, Lőre Dijenős házas, János fia házas, Lőre Damján házas, György János Gergel házas, András fia legény, György János házas, István testvére házas, Nagy János házas, Borlobás fia legény, Benedek Lukács házas, Marton testvére házas,

Az adófizető (hane): 9, minden hane 50 (akcse) 450 (akcse)

Az adóbevétel (haszil): 1940 (akcse)

A kapu adó 9 után, minden kapu 50 (akcse) 450 (akcse)

Búztatized 110 kile 1100 (akcse)

Szénatized 90 (akcse)

Kétszerestized 34 kile 170 (akcse)

Káposztatized 15 (akcse)

Méhkastized 20 (akcse)

Kendertized 15 (akcse)

Mennyasszonyi illeték 30 (akcse)

Sertés adó 50 (akcse)

Kendertized 50 (akcse, áthúzva V.E.1),

Büntetéspénz 50 (akcse)

Hendel Imre rétje, Oszmán birtokos szpáhinak adta,
s a tapu illetéke 150 (akcse)

87. *Hegyalja-Telek* falu, közelében tartozik a nevezetthez,

Buzás István házas, Borbás fia legény, Buzás Korma házas, Bencsik Anbrus házas, Bencsik János házas,

Az adófizető (hane): 4, minden hane 50 (akcse) 200 (akcse)

Az adóbevétel (haszil): 1000 (akcse)

A kapu adó 4 után, minden kapu 50 (akcse) 200 (akcse)

Búztatized 40 kile 400 (akcse)

Sertés adó 20 (akcse)

Kétszerestized 70 kile 100 (akcse)

Szénatized 60 (akcse)

Méhkastized 10 (akcse)

Kendertized 10 (akcse)

Mennyasszonyi illeték 15 (akcse)

Büntetéspénz 25 (akcse)

88. *KisRomhán* falu, tartozik a nevezetthez,

Máté Alberd házas, Máté György házas, György fia legény, Demján Balázs házas, Balázs testvére házas, Romháni György házas, Ferencs fia Balázs testvére legény, Romháni Miklós házas, István testvére házas,

Az adófizető (hane): 3, minden hane 50 (akcse) 150 (akcse)

Az adóbevétel (haszil) az általányfizetés módjával évi 2000 (akcse).

89. *Székelő* falu, tartozik a nevezetthez,

Lőrinc Benedek házas, László fia házas, Kis Petri Dijenős házas, Tomás fia legény, Lőrinc testvére házas, Kis Petri Pál házas, Demetri fia legény, Nagy Jakab házas, Dijenős szolga legény, Bokoti Dijenős házas, Cséfi Pál házas, Bagal Gergel házas, György testvére házas, Máté testvére házas, Benedek testvére házas, Ferencs testvére házas, Farkas Benedek házas, Tomás testvére házas, Kovács Miklós házas, Antal testvére házas,

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse) 400 (akcse)

Az adóbevétel (haszil) az általányfizetés módja szerint évi 3500 (akcse).

90. *Szulmaturics* falu, tartozik a nevezetthez,

Mócsi András házas, Szalai István házas, Istrángos Bálint házas, János testvére házas, Horvát István házas, Mátyás fia legény, Mizsei Demetri házas, Várbock András házas, Kis Miklós házas,

Az adófizető (hane): 6, mindne hane 50 (akcse) 300 (akcse)

Az adóbevétel (haszil) az általányfizetés módja szerint évi 3000 (akcse).

91. *Láz* falu, tartozik Fülelkehez,

Varga Miklós házas, Mátyás fia legény, Gál István házas, Balázs fia legény, Benedek fia legény, Jakab testvére házas, Ferencs testvére legény, Agócs Benedek házas, Tomás testvére házas, Mihál testvére legény, Ferencs testvére legény, a másik Agócs Benedek házas,

Az adófizető (hane): 5, minden hane 50 (akcse) 250 (akcse)

Az adóbevétel (haszil): 1085 (akcse)

A kapu adó 5 után, minden kapu 50 (akcse) 250 (akcse)

Búztatized 50 kile 500 (akcse)

Szénatized 50 (akcse)

Kétszerestized 25 kile 125 (akcse)

Káposztatized 10 (akcse)

Méhkastized 30 (akcse)

Mennyasszony illeték 30 (akcse)

Malom, egy kerék, illetéke 50 (akcse)

Büntetés pénz 50 (akcse)

92. *Fősd Garáb* falu *Brezencse pusztával*, tartozik a nevezetthez,

Márton pap házas, István deák házas, György deák házas, Tegény István házas, Balázs fia legény, Sebestyén testvére legény, Tegény Máté házas, Girincs István házas, Tegény János házas, Márton testvére házas, Márton deák házas, Varga Miklós házas, Sebestyén testvére legény, Bálint szolga legény, Kotros Balázs házas, Bálint testvére házas, Sebestyén testvére legény, Frator Petre házas, Sebős Jakab házas, István testvére legény, György testvére legény, Farkas János házas, Nagy Petre házas, Gálics András házas, Bakos András házas, Barta Bálint házas, Katus György házas, Királ Pál házas, Frata Miklós házas, András testvére legény, Mikla Antal házas, Tomás testvére legény, Rakita György házas, Petre testvére legény, Varga Petre házas, Ferencs Martiny házas, Varga Imre házas, Bakos Benedek házas, Andrija János házas,

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse) 400 (akcse)

Az adóbevétel (haszil): 2500 (akcse)

A kapu adó 8 után, minden kapu 50 (akcse) 400 (akcse)

Búztatized 160 kile 1600 (akcse)

Sertés adó 50 (akcse)

Kétszerestized 40 kile 200 (akcse)

Káposztatized 25 (akcse)

Méhkastized 20 (akcse)

Szénatized 80 (akcse)

Mennyasszonyi illeték 30 (akcse)

Kendertized, büntetés pénz és mezei kártétel 95 (akcse)

93. *Berzencse puszta*, tartozik a nevezetthez,
a nevezett falunak a művelésében található,

94. *Alsó Garáb puszta*, tartozik a nevezetthez,

Adóbevétel (haszil) a tizedekből és az illetékekből: 651 (akcse)

Búztatized 50 kile 500 (akcse)

Szénatized 101 (akcse)

Kétszerestized 10 kile 50 (akcse)

95. *Nagy Aranya* falu, tartozik Fülelkehez,

Tód Pál házas, István fia legény, Márk Mihál házas, Bálint szolga legény, Törös Gergel házas, Márk Tomás házas, Imre testvére házas, Márk János házas, János testvére legény, István testvére házas,

Törös István házas, Antal fia legény, Miklós testvére legény, Kudor Máté házas, János fia legény, Petri szolga legény, Törő Sebestyén házas, Gáspár fia legény, Miklós testvére legény, Törő István házas, Mark Mihál házas, Bálint szolga legény, a másik Márk János házas, a másik Kudor Máté házas, János fia legény,

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse)	400 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1600 (akcse)
A kapu adó 6 után, minden kapu 50 (akcse)	300 (akcse)
Búztatized 100 kile	1000 (akcse)
Szénatized 6 szekér	60 (akcse)
Kétszerestized 15 kile	75 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Méhkastized	22 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Sértés adó	57 (akcse)
Büntetéspénz és mezei kártétel	26 (akcse)

96. *Otrislehota* falu, tartozik a nevezetthez,

Hiros Tomás házas, Mirók Miklós házas, István fia legény, Boksács Fábián házas, Bálint fia házas, Pál testvére házas, Tomás testvére házas, Boksács Ádám házas, Petri fia legény, Máté testvére házas, Kozma Tomás házas, András fia házas, Kelemen testvére legény, Boksács Benedek házas, Pál fia legény, Paniti István házas, Pál fia legény, Mátis Máté házas, Tomás testvére házas, Varga Gergel házas, Palkó Petri házas, Tomás Petri házas, Antal testvére legény, Máté testvére házas, Filep testvére legény,

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1470 (akcse)
A kapu adó 10 után, minden kapu 50 (akcse)	500 (akcse)
Búztatized 40 kile	400 (akcse)
Szénatized 10 szekér	100 (akcse)
Kétszerestized 50 kile	250 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Sértés adó	75 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Káposztatized	15 (akcse)
Büntetéspénz	20 (akcse)

97. *Egyházos Gergénye* falu, tartozik a nevezetthez,

Istók pap, Szutor Bálint házas, Petri testvére legény, László testvére házas, Márton fia legény, Mihál testvére legény, László Antal házas, Mikus testvére legény, László János legény, Anbrus testvére legény, Dijenős testvére legény, Ács Tomás házas, Gergel testvére házas, Antal testvére legény, Pál testvére legény, Bertók István házas, Bálint fia legény, Balázs fia legény, Jancsi testvére legény, Hidegős Antal házas, István fia legény, Hidegős Máté házas, Orbán testvére legény, Ács Imre házas, Simon fia legény, Gergel testvére legény, Rezegős Benedek házas, Bertol fia legény, Rezegős Pál házas, Gergel fia legény, István testvére legény, Rezegős Balázs házas, Gortos István házas, Tomás testvére legény, János testvére házas, Gergel fia legény,

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	4000 (akcse)
A kapu adó 10 után, minden kapu 50 (akcse)	500 (akcse)
Búztatized 120 kile	1200 (akcse)
Szénatized 10 szekér	100 (akcse)
Kétszerestized 30 kile	150 (akcse)
Káposztatized	158 (akcse)
Musttized 900 pint	1800 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)

Sertés adó	100 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetéspénz	70 (akcse)

98. *Pispöki* falu, tartozik a nevezetthez,

Szabó István házas, Imre fia legény, Varatos Benedek házas, Nagy Benedek házas, Gergel fia legény, Anbrus testvére legény, Luka György házas, János testvére házas, Csuz Benedek házas, Tomás kovács házas, János fia legény, Bálint testvére legény, Vig Pál házas, Csuz Petri házas, Borlobás fia legény,

Az adófizető (hane): 9, minden hane 50 (akcse),	450 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3430 (akcse)
A kapu adó 9 után, minden kapu 50 (akcse)	450 (akcse)
Búzatized 150 kile	1500 (akcse)
Sertés adó	150 (akcse)
Kétszerestized 150 kile	750 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Juh adó 30 darab	300 (akcse)
Szénatized 9 szekér	90 (akcse)
Méhkastized	60 (akcse)
Büntetéspénz és mezei kártétel	100 (akcse)

99. *Sávol* falu, tartozik a nevezetthez,

Kósa István házas, Mátyás fia legény, Kósa András házas, János testvére legény, Kós Petri házas, Mátyás testvére legény, Lacsó Vincse házas, Ferencs fia legény, Alberd Lacsó házas, Mátyás testvére legény, Varga Tomás házas, Mihál testvére legény, Mátyás testvére házas, Demetri testvére legény, Orbán Kelemen házas, Alberd testvére legény, Benedek testvére legény, Kós Pál házas, János testvére legény, Jakab testvére legény, János testvére legény, Bócs Benedek házas, Gáspár testvére legény, Gergel testvére legény,

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2230 (akcse)
A kapu adó 10 után, minden kapu 50 (akcse)	500 (akcse)
Búzatized 110 kile	1100 (akcse)
Szénatized 10 szekér	100 (akcse)
Kétszerestized 50 kile	250 (akcse)
Kendertized	25 (akcse)
Méhkastized	25 (akcse)
Káposztatized	20 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Sertés adó	75 (akcse)
Büntetéspénz	100 (akcse)

100. *Terbőled* falu, tartozik a nevezetthez,

Jakus pap, György deák, Csomor Balázs házas, Antal fia legény, Csomor János házas, Tomás testvére legény, Nagy István házas, András fia legény, Botos Máté házas, Gergel testvére házas, Petri testvére legény Gerőcs Pál házas, Gergel fia legény, Gerőcs Tomás házas, Balázs fia legény, Gerőcs Lukács házas, Orbók Antal házas, István testvére házas, Gecse Bálint házas, Benedek fia legény, Gecse Antal házas, István testvére házas, Farkas fia házas, Mihál fia legény Farkas Petri házas, András fia legény, Pál testvére legény, Farkas Bálint házas, Miklós fia legény, Csomor Máté házas, Petri testvére legény,

Az adófizető (hane): 12, minden hane 50 (akcse)	600 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2735 (akcse)
A kapu adó 10 után, minden apu 50 (akcse)	500 (akcse)
Búzatized 175 kile	1750 (akcse)
Szénatized 10 szekér	100 (akcse)
Kétszerestized 180 kile	900 (akcse)
Kendertized	20 (akcse)

Méhkastized	45 (akcse)
Sertés adó	120 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Csalamijai Zsigmond malma, két kerék, illetve	100 (akcse)
és külön gabona bevételből évi	100 (akcse)
Büntetés pénz	50 (akcse)

101. *Rap* falu, tartozik a nevezetthez,

Gonda Lukács házas, Pál fia legény, Sebős Benedek házas, Sebős Miklós legény, Bodnár Simon házas, Tomás testvére házas, Bodnár András házas, Bodnár Demjén háza, Gecsény János házas, Petik Ferencs házas, Petik Petri házas, Gecse Gergel házas, Petik István házas, Jakab testvére legény, István testvére legény, János testvére legény, Bene Simon házas, János fia legény, Bene Imre házas, Anbrus fia legény, Otrós János házas, Petri fia legény, Márton testvére házas, Otrós Márton házas, Gergő Petri házas, Kulcsó István házas, Anbrus testvére házas, Pál fia legény, Pártos Fábián házas, Alberd fia legény, Pártos Petri házas, Pál fia legény, Tód András házas, Demján testvére legény, Simon testvére legény, Gerőcs Miklós házas, Gál fia legény, Gerőcs Petri házas, Pál testvére legény, Andó Pál házas, Máté testvére legény, Varga János házas, Varga Morján házas, Anbrus testvére legény,

Az adófizető (hane): 20, minden hane 50 (akcse)	1000 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3365 (akcse)
A kapu adó 20 után, minden kapu 50 (akcse)	1000 (akcse)
Búztatized 150 kile	1500 (akcse)
Sertés adó	100 (akcse)
Kétszerestized 30 kile	150 (akcse)
Káposztatized	15 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetés pénz	50 (akcse)
Derencsi Farkas malma, két kerék, illetve	100 (akcse)
és külön gabona évi	15 (akcse)
Szénatized 20 szekér	200 (akcse)

102. *Demecser* falu, tartozik a nevezetthez,

Bodnár Simon házas, Miklós fia legény, Petri testvére legény, Gergő János házas, András fia legény, Petik Miklós házas, Miklós fia legény, Petik Anbrus házas, András fia legény,

Az adófizető (hane): 2, minden hane 50 (akcse)	100 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	300 (akcse)
A kapu adó 2 után, minden kapu 50 (akcse)	100 (akcse)
Búztatized 9 kile	90 (akcse)
Szénatized 4 szekér	40 (akcse)
Kétszerestized 5 kile	17 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Méhkastized	17 (akcse)
Sertés adó	10 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	15 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Büntetés pénz	22 (akcse)

103. *Berin* falu, tartozik a nevezetthez,

Berini György házas, Gáspár fia legény, Antal testvére legény, Simon szolga legény, Pál szolga legény, Kisze Pál házas, János fia legény, Benedek testvére legény, Torok András házas, András testvére legény, Miklóstestvére legény, Otháti Pál házas, Varga Miklós házas, Balázs fia legény, Gergel testvére legény, Botos György házas, Tomás testvére legény, András testvére legény, Bálint György Lukács házas, Kutkó Sándor házas, András fia házas, Alberd testvére legény, Szabó Orbán házas, Gergel fia

legény, István testvére legény, Borla Benedek házas, István fia házas, Antal testvére legény, Kiszé Máté házas, Orbán fia legény,

Az adófizető (hane):10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1850 (akcse)
A kapu adó 10 után, minden kapu 50 (akcse)	500 (akcse)
Búzatized 60 kile	600 (akcse)
Sértés adó	100 (akcse)
Kétszerestized 30 kile	150 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Musttized 160 pint	320 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Méhkastized 1	0 (akcse)
Szénatized 10 szekér	100 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	10 (akcse)
Büntetéspénz	30 (akcse)

104 Kis Aranya falu, tartozik a nevezetthez,

Kiszé Imre házas, Pál fia legény, Kiszé Petre házas, Gergel testvére legény, Mátyás testvére legény, Torak Antal házas, Lőrinc testvére legény, Orbán testvére legény, Kelemen Gergel házas, István testvére legény, Turós Ágoston házas, János fia legény, András testvére legény, Turós Antal házas,

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1370 (akcse)
A kapu adó 6 után, minden kapu 50 (akcse)	300 (akcse)
Búzatized 60 kile	600 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Kétszerestized 30 kile	150 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Sértés adó	54 (akcse)
Szénatized 6 szekér	60 (akcse)
Külön rét 8 szekér	80 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetéspénz	56 (akcse)

105. Karancseszki Telek falu, tartozik a nevezetthez,

Ferencs Ambrus házas, Petri fia legény, Bálint testvére legény, Dimók Gál házas, Mátyás fia legény, Tomás testvére legény, Dimók Lestár házas, István fia legény, Vaskó Éliás házas, István fia legény, Domakos testvére legény, Ferencs Mihál házas, András fia legény, Mátyás testvére legény, Tomás testvére legény, Ferencs János legény,

Az adófizető (hane): 5, minden hane 50 (akcse)	250 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3000 (akcse)
Kapu adó 5 után, minden kapu 50 (akcse)	250 (akcse)
Búzatized 250 kile	2500 (akcse)
Sértés adó	185 (akcse)
Kétszerestized 130 kile	70 (akcse)
Káposztatized	55 (akcse)
Méhkastized 4	5 (akcse)
Kendertized	55 (akcse)
Szénatized 5 szekér	50 (akcse)
Büntetéspénz	100 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	60 (akcse)

106. *Korlád* falu, tartozik a nevezetthez,

Lukács András házas, Tomás fia legény, Lukács Antal házas, Köke János házas, Imre fia legény, Bálint testvére legény, Fodor András házas, Antal fia legény, Márton testvére legény, Szaniszló bíró házas, Sebestyén fia házas, Anbrus testvére legény,

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	4166 (akcse)
Kapu adó 6 után, minden kapu 50 (akcse)	300 (akcse)
Búzatized 250 kile	2500 (akcse)
Sertés adó	120 (akcse)
Kétszerestized 160 kile	800 (akcse)
Kendertized	25 (akcse)
Méhkastized	30 (akcse)
Káposztatized	25 (akcse)
Szénatized 6 szekér	60 (akcse)
Hordó illeték	96 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	60 (akcse)
Büntetéspénz	196 (akcse)

107. *Alsó Poltár* falu, tartozik a nevezetthez,

Bajkó Mihál házas, Márton fia házas, János testvére legény, Martis Antal házas, Szalka Antal házas, Tomás fia legény, Szalka Mihál házas, István testvére legény, Torlós György házas, Simon testvére legény, Berkó Bálint házas, Ozsvárd Petri házas, Benedek fia legény, Szalka Alberd házas,

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) a tizedekből és az illetékekből az általány módjával évi	2500 (akcse).

108. *Fősd Poltár* falu, tartozik a nevezetthez,

Szekeres Élijás házas, Tomás fia legény, Márkus szolga legény, Kurtok Bálint házas, István fia legény, Benedek testvére legény, Vinyáred (?) Márton házas, Kaszás Lőrinc házas, Varró István házas, Obrin Pajkó házas, Pál testvére házas, Fejér Mihál házas, István testvére házas, Miklós testvére legény,

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az általány módjával évi	2500 (akcse)

109. *Csákházház* falu, tartozik a nevezetthez,

Kudor Ferencs házas, Lőrincs fia legény, Kecskés János házas, Gyenőcs Benedek házas, János fia legény, Drabis Mihál házas,

Az adófizető (hane): 3, minden hane 50 (akcse)	150 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az általány módjával évi	1500 (akcse)

110. *Kápolnás Ragyocsa* falu, tartozik a nevezetthez,

Kara Alberd házas, Kurincs Tomás házas, Lőrincs fia legény, Dijenőcs testvére legény, Pencsi Tomás házas, Dijenőcs fia legény, Antal testvére legény, Kotró Borbás házas,

Az adófizető (hane): 3, minden hane 50 (akcse)	150 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az általányfizetés módjával évi	1500 (akcse)

111. *Zsaluzsán* falu, tartozik a nevezetthez,

Bartos Gergel házas, Benedek testvére házas, Tomás testvére legény, Bartos Szaniszló házas, Antal testvére legény, Sinkó Imre házas, András fia legény, Sinkó Lukács házas, Antal testvére legény, Piros Kolózs házas, Antal fia legény, Kutos Balázs házas, Bálint fia legény, Keszeg Lőrincs házas, Balázs testvére legény, Ádám János házas, Alberd fia legény, Mivana (?) Márton házas, Tomás fia legény, Martos Benedek házas, Tomás testvére házas, András testvére házas, Anbrus fia legény, Ádám Petri házas, Máté fia legény, István testvére legény, Pál testvére legény, Martos Balázs házas, Tomás fia legény, Ádám (Tomás) házas,

Az adófizető (hane): 13, minden hane 50 (akcse)	650 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3000 (akcse)
Kapu adó 13 után, minden kapu 50 (akcse)	650 (akcse)

Búzatized 90 kile	900 (akcse)
Szénatized 13 szekér	130 (akcse)
Kétszerestized 40 kile	65 (akcse)
Méhkastized	50 (akcse)
Káposztatized	40 (akcse)
Sertés adó	50 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Kendertized	25 (akcse)
Büntetés pénz	600 (akcse)

112. *Róna Garáb* falu, tartozik a nevezetthez,

Hajmán Benedek házas, Fábián fia legény, Hajmán Petri házas, Tücsök István házas, Bálint testvére legény, András Andócs házas, Gregor testvére legény, János testvére legény, István fia legény, Vencselán testvére legény, Salgó Antal házas, Salgó Mihál házas, Miklós fia legény, Balázs testvére legény,

Az adófizető (hane): 5, minden hane 50 (akcse) 250 (akcse)

113..*Zőreg* falu, tartozik Somoskőhöz,

Váncsa János házas, Márton fia legény, Máté testvére legény, András testvére legény, Váncsa Antal házas, Enyelős László házas, Gergel testvére házas, Enyelős István házas, Balázs testvére legény, János testvére legény, Kulcsár Máté házas, Miklós fia legény, Isván testvére legény, Lukács testvére legény, Kulcsár Gergel házas, Gyurán György házas, Petri fia legény, Tomas testvére legény, Gyurán Balázs házas, János testvére házas, Gyurán Benedek házas, László János házas, Máté fia legény, Lőrinc testvére legény, László Miklós házas, Domonka testvére házas,

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse)	400 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1625 (akcse)
Kapu adó 6 után, minden kapu 50 (akcse)	300 (akcse)
Búzatized 88 kile	880 (akcse)
Kendertized	25 (akcse)
Kétszerestized 30 kile	300 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Sertés adó	50 (akcse)
Szénatized 6 szekér	60 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetés pénz	50 (akcse)

114. *Liptai Geregénye* falu, tartozik a nevezetthez,

Koleszár Miklós házas, Balázs szolga legény, Gecse János házas, Imre testvére házas, Balázs testvére házas, Mihál szolga legény, Varga István házas, Gergel testvére legény, Bölcse Alberd házas, Balázs fia legény, Antal szolga legény, Kocsó András házas, Bálint fia legény, Mátyás szolga legény, Zséli Petri házas, Pál szolga legény, Torma István házas, Alberd testvére legény, Miklós szolga legény, Gecse Mihál házas, Imre testvére házas, Tomás fia legény, Gecse Balázs legény, Cseke Benedek házas, Pál fia legény, Ferencs testvére legény, Kocsó Mátyás házas, János fia legény, Cseke Petri házas, Gutor István házas, Kucsera János házas, Simon fia legény, Cseke Andriskó házas, Balázs János házas,

Az adófizető (hane): 14, minden hane 50 (akcse)	700 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2161 (akcse)
Kapu adó 14 után, minden kapu 50 (akcse)	700 (akcse)
Búzatized 150 kile	1500 (akcse)
Kendertized	20 (akcse)
Kétszerestized 52 kile	260 (akcse)
Káposztatized	20 (akcse)
Méhkastized	40 (akcse)
Sertés adó 90 darab	100 (akcse)
Szénatized 14 szekér	140 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)

Külön szántóföld 16 hold (yuniga) bevétele	100 (akcse)
Büntetéspénz	60 (akcse)
Külön rét, „Avar rét” néven nyolc szekér	80 (akcse)

115. *Malihna máskénti Málnapataka* falu, tartozik Salgóhoz,

Lestár Lacsó házas, Andrija fia legény, Gyurkó testvére legény, Havlanics Bertalan házas, János testvére házas, Petri testvére házas, Havlanics János házas, Miskó fia legény, Malik Valent házas, Tomás fia legény, Sárkán Mihál házas, Guncs Andrija házas, István fia legény, Guncs Gabor házas, Andrija Mihál házas, Mihalics Alberd házas, István Mihalics házas, Marton fia legény, Petri Kudora házas, Lacsó fia legény, Majkó Luka házas, Tomo fia legény, Miskó Antal házas, Andrija fia legény, Genzor János házas, Tomas fia legény, Krivács Simon házas, János fia legény, Mihalics János házas,

Az adófizető (hane): 12, minden hane 50 (akcse)	600 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az átalányfizetés módjával évi	3000 (akcse)

116. *Alsó Kalonda* falu, tartozik a nevezetthez,

Molnár Orbán házas, György fia legény, Molnár Bercsi házas, Mihál testvére házas, Ágoston testvére házas, Máté fia legény, Sebestyén Tomás házas, Tar Petre házas, Alberd fia legény, Tar Pál házas, András fia legény, Tar Mihál házas,

Az adófizető (hane): 7, minden hane 50 (akcse)	350 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az átalányfizetés módjával évi	2200 (akcse)

117. *Ráros* falu, tartozik a nevezetthez,

Nagy Bálint házas, Mihál fia legény, Tód Mihál házas, János fia legény, Balázs testvére legény, Bagyul István házas, János fia legény, Bagyul Miklós házas, Pál testvére legény, Palik Lőrinc házas, Marton fia legény, Bagyul Balázs házas, Benedek testvére legény, Imre testvére legény, Bagyul Mátyás házas, Bagyul Balázs házas,

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse)	400 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1500 (akcse)
A kapuadó 8 után, minden kapu 50 (akcse)	400 (akcse)
Búzatized 70 kile	700 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Kétszerestized 40 kile	400 (akcse)
Sértés adó	30 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Káposztatized	20 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Szénatized 8 szekér	80 (akcse)
Büntetéspénz	40 (akcse)

118. *Nagy Darócs* falu, tartozik a nevezetthez,

Sós Máté házas, Ferencs testvére házas, Bencse Antal házas, Bencse István házas, Benedek testvére legény, Kovács Ferencs házas, Gergel testvére házas, Jakab testvére legény, Miklós Gáspár házas, András fia legény, Kelemen testvére legény, Bocson János házas, András testvére legény, Benedek testvére házas, Szabó János házas, Miklós fia legény, Szabó Alberd házas, Vadas Petri házas, Pál fia legény, Bak Mihály házas, Bálint fia legény, Pencs Benedek házas, Anbrus testvére legény, Prágai Sebestyén házas, Anbrus fia legény, Máté testvére legény, Család János házas, Petri fia legény, Csillag Gáspár házas, Prágai Lőrinc házas, László testvére legény, Kristóf János házas, Ágoston fia legény, Tomás testvére legény, Petri szolga legény, Miklós Pál házas, Kelemen testvére legény, Gál fia házas, Jakus fia legény, Kovács Gergel házas,

Az adófizető (hane): 15, minden hane 50 (akcse)	750 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	5000 (akcse)
A kapu adó 15 után, minden kapu 50 (akcse)	750 (akcse)
Búzatized 250 kile	2500 (akcse)
Szénatized 15 szekér	1500 (akcse)
Kétszerestize 240 kile	1200 (akcse)

Káposztatized	20 (akcse)
Méhkastized	40 (akcse)
Sertés adó	30 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Kendertized	40 (akcse)
Büntetés pénz	100 (akcse)

119. *Racskó* falu, tartozik a nevezetthez,

Márton pap, Petri deák házas, Kokaskó György házas, Ferencs fia legény, Bencse Lukács házas, Lőrincs fia legény, Goda Gábor házas, Mikó fia legény, Ferencs szolga legény, Patócs Gergor házas, Benedek testvére legény, Máté Ivanis házas, Petri fia legény, Ferencs testvére legény, János testvére legény, Dolény Mihál házas, Gregor testvére legény, Lacsó szolga legény, Bene Petri házas, Gyurkó fia legény, Kalcsi testvére legény, Terene Antal házas, Petri fia legény,

Az adófizető (hane): 7, minden hane 50 (akcse)	350 (akcse)
Az adóbevétele (hasztil) az általányszolgáltatás módjával évi	2500 (akcse)

120. *Lapujtő* falu, tartozik a nevezetthez,

Gergel pap, Alberd deák házas, Mátyás deák házas, Báncsi Imre házas, Máté fia legény, Gál deák házas, Antal testvére házas, Baba Miklós házas, Benedek fia legény, Mucsi Pál háza, Szeles Petri házas, Anbrus fia legény, Pap István házas, Pap Gergel házas, Lőrincs testvére legény, Petri testvére legény, Kis Alberd házas, Váncsa János házas, Gergel testvére legény, András testvére legény, Szabó András házas, Miklós testvére legény, Balázs testvére legény, Kotu Jakab házas, Antal testvére legény, Varga Mihál házas, Báncsa Jakab házas, Benedek testvére legény, Kis Miklós házas, Tód Mihál házas, Pál fia legény, Tód János házas, Anbrus fia legény, Kis Kelemen házas, Kántus Mátyás házas, Cseh Sebestyén házas, Tód György házas, Lőrincs fia legény, Szőlős Gergel házas, Bán Tomás házas, Kós Sebestyén házas, Márton testvére házas, Sós János házas, Anbrus testvére legény, Bárson Máté házas, Szekeres Petri házas, Domakos Balázs házas, Adócs Máté házas, Borla Jakab házas, András testvére legény, Petrócs Pál házas, Bárson János házas, Gergel testvére házas, Bogrács János házas, Borbás testvére házas, Petri testvére házas, Benedek testvére legény, Gégse Tomás házas, Boldis Lukács házas, Polón Benedek házas,

Az adófizető (hane): 25, minden hane 50 (akcse)	1250 (akcse)
Az adóbevétele (hasztil):	3000 (akcse)
A kapu adó 20 után, mindne kapu 50 (akcse)	1000 (akcse)
Búztatized 80 kile	800 (akcse)
Sertés adó	150 (akcse)
Kétszerestized 50 kile	200 (akcse)
Káposztatized	25 (akcse)
Méhkastized	50 (akcse)
Kendertized	20 (akcse)
Szénatized 20 szekér	200 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Mozsárga Balázs malma, egy kerék, illetve és büntetés pénz	75 (akcse)

121. *Losancs város*, tartozik a nevezetthez,

Miklós pap, János fia legény, Bálint pap, Pál fia házas, Dijenős deák, Bán Sebestyén házas, Tőzsér Mihál házas, Jakus testvére házas, a másik Tőzsér Mihál házas, Alberd testvére legény, Balázs szolga legény, Antal Lukács házas, Gergel fia legény, Kis Alberd házas, Pál fia legény, Mihál deák házas, Szuvatka Gál házas, Szűcs Gergel házas, Simon fia legény, Bertoris Tomás házas, György testvére legény, Vitár Kelemen házas, János testvére legény, Balázs szolga legény, Kristó Tomás házas, Imre fia legény, Csire Anbrus házas, Gyerkó István házas, Miklós fia legény, Pál testvére házas, Gyerkó Kelemen házas, Márton fia legény, Pón(i) Gergel házas, Imre fia legény, Tomás testvére legény, Tőzsér Gergel házas, Lőrincs fia legény, Lónya Demetri házas, Imre fia legény, Pál testvére legény, Simon szolga legény, Varga Tomás házas, Bertalan testvére házas, Varga István házas, Alberd testvére legény, Simon Petri házas, Lőrincs testvére házas, Gergel testvére házas, Simon Mátyás házas, Mihál testvére legény, Császká Bernád házas, István fia legény, János testvére legény, Fazekas Gergel házas, Mihál Bálint

házas, Lukács fia legény, Borlabáskó György házas, Hórányi Máté házas, Varga Alberd házas, Balázs fia legény, István testvére legény, Tód Bálint házas, Balázs fia legény, Lőrinc testvére legény, Lukács Balázs házas, Mátyás testvére legény, Karkács Bálint házas, Tód Miklós házas, Túrós Jakab házas, Antal fia legény, Tomás testvére legény, Pál testvére legény, Mihál testvére legény, Bakó Mihál házas, Pál fia legény, Mihál testvére legény, Dijenős testvére legény, Szatókai Imre házas, Jakus fia legény, Kelemen testvére legény, Bencse Alberd házas, Lukács fia legény, Sebestyén testvére legény, Pál fia házas, Ferencs fia legény, György testvére legény, Mihál testvére legény, a másik Bencse Alberd házas, István fia legény, Vig György házas, Bokor László házas, Homya Benedek házas, Lőrincs fia legény, Tar Pál házas, Mézes Pál házas, Pál szolga legény, Varga Tomás házas, István fia legény, Bozók Bálint házas, Balázs fia legény, Antal testvére legény, Andó András házas, Domakos testvére házas, Márton fia legény, Mátyás testvére legény, Jakus szolga legény, Pál András házas, Antal szolga legény, Anbrus Máté János házas, Mátyás fia legény, János fia legény, György testvére legény, Mihál testvére legény, Anbrus Imre házas, Ferendus testvére házas, Máté fia legény, Gyerkó Balázs házas, Petri testvére házas, Simon fia legény, Tomás testvére legény, Szabó Máté házas, Csutka Ferencs házas, Balázs fia legény, István testvére legény, Kónya János házas, Mészáros György házas, Jakus fia legény, Demetri testvére legény, Gerecs Alberd házas, Gáspár fia legény, Palik János házas, Kristóf mestör házas, Gecse Berta házas, Kántor Jakab házas, Bartal György házas, Alberd fia legény, Márton testvére legény, Mihál fia legény, Sós Demetre házas, Tomás fia legény, Gecse Szaniszló házas, Bálint testvére legény, Orbán testvére legény, Bálint testvére legény, Tomás testvére legény, István testvére legény, Filep szolga legény, Kabók Máté házas, János testvére legény, Vendég Miklós házas, Tumó András házas, Pál testvére házas, Antal testvére legény, Andó Alberd házas, András testvére legény, Szabó András házas, Andó Alberd házas, Mátyás testvére legény, Mátyás szolga legény, Kis István házas, Anbrus Tomás házas, Simon szolga legény, János szolga legény, Anbrus Márton házas, Bodó Mátyás házas, István fia legény, Gáspár testvére legény, Vihar Simon házas, Gecse Petri házas, Csutka Antal házas, Bihar Antal házas, Dijenős fia legény, Mihál testvére legény, Bálint testvére legény, György szolga legény, Aranyás György házas, Ferencs szolga legény, Sós Antal házas, Cseresnyés Ádám házas, Mestyán István házas, László testvére legény, Mestyán András házas, Metyán Mátyás házas, Kolmár Márton házas, Balázs fia legény, Anbrus testvére legény, Mihál testvére legény, Martin Mihál házas, Szabó Lőrincs házas, István fia legény, Petró Mihál házas, Tomás testvére legény, János testvére legény, Petró Gergel házas, Petró Máté legény, Dékán János házas, Berkös Miklós házas, Bertalan fia legény, Mihál szolga legény, Kolmár Ferencs házas, Anbrus szolga legény, Balok Mihál házas, Sándor Petri házas, Balázs szolga legény, Angyal Benedek házas, Tomás testvére legény, Kós Miklós házas, Kós Gergel házas, Kós István házas, Budai Jakab házas, Mátyás fia legény, Jakab szolga legény, Nyerges Tomás házas, Mihál fia legény, demetri testvére legény, Kóta(i) Bálint házas, Petri fia legény, Kóta(i) Benedek házas, András fia legény, Gergel testvére legény, Andócs Benedek házas, Gál testvére házas, István fia legény, Szabó Pál házas, Bernád testvére házas, Lázár testvére legény, Tomás testvére legény, Gáspár testvére legény, Takács Demetri házas, Lestár kovács házas, György fia legény, Királ Kelemen házas, Dijenő fia legény, András szolga legény, Takács Jakab házas, Orbán testvére legény, Bárcsi Alberd házas, Szijártó Márton házas, Gyurin Tomás házas, Balázs testvére legény, István szolga legény, Demján szolga legény, Szabó Simon házas, Pál fia legény, Jakus Balázs házas, Mihál fia legény, Egyöd Pál házas, László fia legény, Ferencs testvére legény, Bertalan Alberd házas, Bálint fia legény, Mihál testvére legény, Pál testvére legény, Kelemen testvére legény, Bak János házas, Kádas Mihál házas, Jakus szolga legény, Bak Benedek házas, Imre fia legény, Szaniszló testvére legény, Tomás szolga legény, Hítves János házas, István fia legény, Molnár Petri házas, István fia legény, Mihál fia legény,

Az adófizető (hane): 80, mindnen hane 50 (akcse)	4000 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az általánfizetés módján évi	16000 (akcse)
Kapu adó 40 után, minden kapu 50 (akcse)	2000 (akcse)
Búzatized 330 kile	(?)
Kendertized	100 (akcse)
Kétszerestized 150 kile	(?)
Sértés adó	500 (akcse)
Méhkastized	100 (akcse)
Szénatized 40 szekér	400 (akcse)
Losancsi István malma, kettő kerék, á 25 (akcse)	50 (akcse)

122. *Miletincs* falu, tartozik a nevezetthez,

Mitos Pável házas, Krizsán fia legény, Novák Zsigmon házas, Jakab fia legény, Novák Gyurkó házas, Mikula Miklós házas, Lőrinc fia legény, Mikula Mihál házas, Máté fia legény, Bazsó Istók házas, Bazsó Tomás házas, Bazsó Lestár házas,

Az adófizető (hane): 5, mindne hane 50 (akcse)	250 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1870 (akcse)
Kapu adó 5 után, mindne kapu 50 (akcse)	250 (akcse)
Búztatized 100 kile	1000 (akcse)
Sertés adó	200 (akcse)
Kétszerestized 60 kile	200 (akcse)
Káposztatized	15 (akcse)
Méhkastized	50 (akcse)
Kendertized	25 (akcse)
Szénatized 10 szekér	100 (akcse)
Büntetéspénz	30 (akcse)

123. *Podrucsán* falu, tartozik a nevezetthez,

Bencsik Istvánkó házas, István fia legény, Bencsik István házas, János szolga legény, Bencsik Lukács házas, Gál fia legény, Gergel szolga legény, Nemes Pál házas, Mihál testvére házas, Gerán István házas, Mihál testvére legény, Harkál Fábián házas, Bencsik Márton házas, Zerkó Mátyás házas, Zsirkó Márton házas, Ferencs testvére házas, Bencsik Pál házas, Bencsik András házas, Márton testvére legény, Gerán Petri házas, Jakab fia házas, Koncs János házas, Varga György házas, Varga Gergel házas, Gyekrény Petri házas, Patak András házas, Jakus fia legény, Nemes Anbrus házas, Nemes Balázs házas, Fedény János házas, Bencsik István házas,

Az adófizető (hane): 10, Minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2279 (akcse)
Kapu adó 12 után, minden kapu 50 (akcse)	600 (akcse)
Búztatized 100 kile	1000 (akcse)
Sertés adó	30 (akcse)
Kétszerestized 60 kile	300 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Méhkastized	19 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Szénatized 3 szekér	30 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetéspénz	50 (akcse)

124. *Róna* falu, tartozik Salgóhoz,

Fábián Bálint házas, Pál fia legény, Fábián János házas, Idócs Balázs házas, Miklós fia legény, Idócs Alberd házas, Antal Máté házas, István testvére legény, György testvére legény, Algeregye(i) János házas, István fia legény, Laskár Benedek házas, Kadokcsa Márton házas, Bolcsa Szaniszló házas, Barta László házas,

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2060 (akcse)
Kapu adó 10 után, minden kapu 50 (akcse)	500 (akcse)
Búztatized 100 kile	1000 (akcse)
Sertés adó	50 (akcse)
Kétszerestized 50 kile	250 (akcse)
Kendertized	20 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetéspénz	80 (akcse)
Szénatized 10 szekér	100 (akcse)

125. *Tomási* falu, tartozik Divényhez,

Gregor Demetri házas, Ivanis testvére legény, Laszkó Vaszkó házas, Miklós fia legény, Máté Tomas házas, Gregor fia legény, Martinics testvére legény, Domonics Lacskó házas, Ferencs fia házas, Muncsár Kelemen házas, Miklós testvére legény, Lasan Gregor házas, Anbrus fia legény, Kelemen Lőrincs házas, Kelemen fia legény, Csehi Kozma házas, Márton fia legény, Gregor szolga legény, Turlaki Márton házas, Benedek fia legény, Domkó Benedek házas, Pásztor Valent házas, Györgylaki György házas, Benedek fia legény,

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az átalányfizetés módjával évi	2500 (akcse)

126. *Galasa* falu, tartozik Fülekehez,

János pap, András deák, Hamer János házas, Nagy Mátyás házas, György fia legény, Brakó Petri házas, Brakó Tomás házas, Benedek Bálint házas, Márton fia legény, Barta Balázs házas, Ferencs fia legény, Benedek testvére legény, Serén Gergel házas, Burény Bálint házas, Nagy Lukács házas, Kelemen fia legény, Nagy Miklós házas, Imre fia legény, Telek Máté házas, Alberd testvére házas, Pap Pál házas, Antal fia legény, Varsa Lőrincs házas, János testvére legény, Bartán György házas, Mikó Petri házas,

Az adófizető (hane): 14, minden hane 50 (akcse)	700 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3320 (akcse)
Kapu adó 14 után, minden kapu 50 (akcse)	700 (akcse)
Búzatized 100 kile	1000 (akcse)
Sertés adó	70 (akcse)
Kétszerestized 100 kile	500 (akcse)
Káposztatized	25 (akcse)
Zabtized 50 kile	250 (akcse)
Kendertized	25 (akcse)
Méhkastized	40 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Szénatized 14 szekér	140 (akcse)
Külön rét 40 szekér	400 (akcse)
János deák malma, két kerék, illetve	100 (akcse)
Büntetés pénz	50 (akcse)

127. *Petre* falu, tartozik a nevezetthez,

Sebestyén pap házas, Máté fia házas, Barity Demetri házas, Simon szolga legény, Mocsona Pál házas, Lőrincs fia legény, Miklós Lacskó házas, Telek Bálint házas, Andris testvére legény, Gergel testvére házas, Telek Anbrus házas, Benedek szolga legény, Kis Petre János házas, Szakál Márton házas, Benedek szolga legény, Balán Miklós házas, Huszár Bertalan házas,

Az adófizető (hane): 12, minden hane 50 (akcse)	600 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3445 (akcse)
Kapu adó 12 után, minden kapu 50 (akcse)	600 (akcse)
Búzatized 120 kile	1200 (akcse)
Sertés adó	120 (akcse)
Kétszerestized 50 kile	250 (akcse)
Káposztatized	20 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Szénatized 12 szekér	120 (akcse)
Benedek Ferenc malma, két kerék, illetve,	100 (akcse)
és 20 kile gabona	200 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
A nevezett malma, két kerék, illetve	100 (akcse)
és 20 kile gabona	200 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	50 (akcse)
Benedek Ferencs malma, két kerék, illetve	100 (akcse)
és 20 kile gabona	200 (akcse)
Büntetés pénz	50 (akcse)

128. *Nagy Dájó* falu, tartozik a nevezetthez,

Barta Máté házas, Mihál fia legény, Gonda István házas, Bihar Antal házas, Antal testvére legény, Tomás testvére legény, Bihar Alberd házas, Velics Mihál házas, Mátyás testvére házas, Máté szolga legény, Elek István házas, Tomás testvére házas, Elek János házas, Velics Kelemen házas, Tomás fia legény, Vincse Máté házas,

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az átalányfizetés módján évi	2000 (akcse)

129. *Muladkó* falu, tartozik a nevezetthez,

Meruk Benedek házas, Balázs testvére házas, Valent Petri házas, Lórán fia legény, Lőrinc testvére legény, Ibos János házas, László fia legény, Meszes Antal házas, Lőrinc Gergor házas, András fia legény, Gyurkó testvére legény, Teréni Ádám házas, Imre testvére házas, Antal testvére házas, Meruk Gregor házas, Sebestyén testvére legény, Lórencs Márton házas,

Az adófizető (hane): 11, minden hane 50 (akcse)	550 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3315 (akcse)
Kapu adó 11 után, minden kapu 50 (akcse)	50 (akcse)
Búzatized 250 kile	(?)
Sertés adó	50 (akcse)
Kétszerestized 55 kile	(?)
Káposztatized	30 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Kendertized	20 (akcse)
Szénatized 11 szekér	110 (akcse)
Büntetéspénz	100 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)

130. *Alsó (I)Sztregova* falu, tartozik a nevezetthez,

Damakos Bertalan házas, Főrián deák házas, Csintó István házas, Gyurán Máté házas, Gyurán György házas, Budetini Antal házas, Opren Máté házas, Opren Szaniszló házas, Gyurkó János házas, Gyurán Máté házas, Gyurán Bálint házas, Gyurán Márton házas, Nagy Lőrinc házas, Nagy Miklós házas, Nagy Márton házas, Korilán Mihál házas, Korilán Ádám házas, Korilán Máté házas, Turcsáni Petri házas, Turcsáni Mihál házas, Turcsáni András házas, Likitor János házas, Likitor Lőrinc legény, Korán Krizsán házas, Korán Jakab házas, Korán Pál házas, Buha István házas, Buha Ferencs házas, Terecske Mihál házas, Terecske Antal házas, Terecske Pál házas, Kelemen István házas, Kelemen Alberd házas, Hegedűs János házas, Máté testvére legény, Zavodka Tomás házas, Simon fia legény, Szabó Antal házas, János testvére legény, Szabó Balázs legény, Kelemen István házas, Miklós testvére legény, Kelemen Gáspár házas, Táltos Antal házas, Takcsány Gergel házas,

Az adófizető (hane): 20, minden hane 50 (akcse)	1000 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2850 (akcse)
Búzatized 120 kile	1200 (akcse)
Sertés adó	150 (akcse)
Kétszerestized 50 kile	250 (akcse)
Káposztatized	15 (akcse)
Méhkastized	40 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Szénatized 15 szekér	150 (akcse)
Báránytized 5 darab	50 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetéspénz	50 (akcse)
Takcsány Gergel malma, egy kerék, illetve	25 (akcse)
Külön rét, „Bakó rét” néven 10 szekér	100 (akcse)
Hegedűs János malma, egy kerék, illetve	25 (akcse)

131. *Kurtán* falu, tartozik a nevezetthez,

Tege Balázs házas, Antal fia legény, Mihál testvére legény, Bnedeck testvére legény, Bontos Mátyás házas, Imre fia legény, István testvére legény, Becse Simon házas, Antal fia legény, Mihál testvére legény, Ferencs testvére legény, Kurtáni Pál házas, Petri testvére házas, Tomás fia legény, Tege Tomás házas, Lukács testvére házas, Imre kovács házas, Alberd testvére házas, Petrényi Antal házas, Adrás fia legény,

Az adófizető (hane): 7, minden hane 50 (akcse)	350 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1000 (akcse)
Kapu adó 7 után, minden kapu 50 (akcse)	350 (akcse)
Búztatized 25 kile	250 (akcse)
Sertés adó	100 (akcse)
Kétszerestized 10 kile	50 (akcse)
Káposztatized	25 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Kendertized	25 (akcse)
Szénatized 7 szekér	70 (akcse)
Büntetéspénz	50 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)

132. *Szen(t) Erzsébet* falu, tartozik a nevezetthez,

Sütő Ferencs házas, Mátyás testvére házas, Bódók Imre házas, János testvére házas, Tód Bertalan házas, István fia legény, Dijenős Imre házas, Sebő János házas, Tomás fia házas, Jakab testvére legény, Burény Máté házas, Dijenős testvére házas, Lónya Alberd házas, János testvére házas,

Az adófizető (hane): 7, minden hane 50 (akcse)	350 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3500 (akcse)
Kapu adó 7 után, minden kapu 50 (akcse)	350 (akcse)
Búztatized 170 kile	1700 (akcse)
Sertés adó	50 (akcse)
Kétszerestized 90 kile	300 (akcse)
Káposztatized	15 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Musttized 400 pint	800 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	15 (akcse)
Szénatized 7 szekér	70 (akcse)
Büntetéspénz	25 (akcse)

133. *Nagy Kutrúzó* falu, tartozik a nevezetthez,

Kis Alberd házas, Simon fia legény, András testvére házas, a másik Kis Alberd házas, Boton Pál házas, Miklós fia legény, Rákos János házas, Tőrek János házas, Antal fia legény, István testvére legény,

Az adófizető (hane): 3, minden hane 50 (akcse)	150 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az átalányfizetés módjával évi	2000 (akcse)

134. *Kis Kutrúzó* falu, tartozik a nevezetthez,

Kis Imre Pál házas, Anbrus fia legény, Kis Pál házas, István fia legény,

Az adófizető (hane): 2, minden hane 50 (akcse)	100 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az átalányfizetés módjával évi 1	1000 (akcse)

135. *Szalatna* falu, tartozik a nevezetthez,

Becse András házas, Benedek fia legény, György testvére legény, Vöki Mátyás házas, Petri fia házas, András testvére legény, Szakó Gergel házas, István fia házas, László testvére legény, Kecskés Antal házas, Gergel fia házas, Mátyás testvére házas, Tok Balázs házas, Jakus testvére legény,

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1620 (akcse)
Kapu adó 10 után, minden kapu 50 (akcse)	500 (akcse)
Búzatized 60 kile	600 (akcse)
Sertés adó	100 (akcse)
Kétszerestized 30 kile	190 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Méhkastized	70 (akcse)
Káposztatized	15 (akcse)
Szénatized 10 szekér	100 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetés pénz	50 (akcse)

136. *Lám* falu, tartozik Kékkőhöz,

Bertók Simkó házas, Simkó fia legény Tarnos Mikus házas, Balázs fia legény, Tarnos Zsigmon házas, Hacsava Zsigmon házas, Gyuriny fia legény, Máté szolga legény, Markus Bálint házas, István fia legény, Markus Szimanan házas, Górf István házas, Máti fia legény, András szolga legény, Stefanics Mihál házas, Jakab fia legény, Stefanics Márton házas, Jenes fia házas, Máti fia legény, Seres Balázs házas, Szokol Antal házas, Zsigmon szolga legény, Szokol Balázs házas, Krasznik Máté házas, István szolga legény, Pencska Martin házas, Balázs fia legény, Martin szolga legény, Paulus Petri házas, Tomás testvére legény, Benedek szolga legény, Opren Máti házas, Zsidmon fia legény, Opren Gyurin házas, Janó Bedak házas, Benedik szolga legény, Stefaics Benedek házas, Benedek fia legény, Takács Bálint házas, Tomás fia legény, Krabók András házas, Misa fia legény, Lacskó András házas, Aleksza fia legény, Stefan fia legény, Kosztal Balázs házas, Máté fia legény, Baksa Gergos házas, Mikos fia legény, Mikus Máté házas, Raksa Krizsán házas, Krasznik Lőrinc házas, Bucsa Alberd házas, István fia legény, Stefaics Máté házas,

Az adófizető (hane): 25, minden hane 50 (akcse)	1250 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	4000 (akcse)
Kapu adó 25 után, minden kapu 50 (akcse)	1250 (akcse)
Búzatized 120 kile	1200 (akcse)
Sertés adó	50 (akcse)
Kétszerestized 100 kile	500 (akcse)
Kendertized	100 (akcse)
Méhkastized	50 (akcse)
Szénatized 25 szekér	250 (akcse)
Báránytized 4 darab	40 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	50 (akcse)
Büntetés pénz	60 (akcse)

137. *Buzita* falu, tartozik Fülelkehez,

Kanyó Tomás házas, Bálint fia legény, Kelemen testvére legény, Sós István házas, Bálint fia legény, Dijenős testvére legény, Sós Antal házas, Orbán Anbrus házas, András testvére legény, Benedek testvére házas, Antal fia legény, Orbán Tomás házas, Petri testvére legény, Mikus testvére legény, Simon Antal házas, Antal testvére házas, István testvére legény,

Az adófizető (hane): 5, minden hane 50 (akcse)	250 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az általánfizetés módjával évi	2500 (akcse)

138. *Babafalva* falu, tartozik a nevezetthez,

Fileki Tomás házas, Petri fia házas, Kele Kelemen házas, Pál testvére legény, György testvére legény, Beke Bálint házas, István testvére legény, Fileki Ferencs házas, Tomás testvére legény, Beke Petri házas, Antal fia legény, Lőrincs testvére legény, Tomás testvére legény, Varga Petri házas,

Az adófizető (hane): 7, minden hane 50 (akcse)	350 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az általányfizetés módjával évi	3000 (akcse)

139. *Borosznik nevű másik Borozsnok* falu, tartozik Kékkőhöz,

Csontói Máté házas, Gyurkó fia legény, Csontói Nikó házas, Tomás testvére házas, Istócs Márton házas, Jakob testvére házas, Korcsok Istokó házas, Boldizsár testvére házas, Andrásné Nikó házas, Ivanis fia legény, Andrásné Gyurkó házas, Ivanis testvére házas, Aklos Antal házas, Aklos Martin házas, Fekics András házas, András fia legény, Feköcs Balázs házas,

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse)	400 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az általányfizetés módján évi	2500 (akcse)

140. *Nagy Perse* falu, tartozik Fülekhöz,

János pap házas, Szabó Petri házas, Benedek fia legény, Alberd fia legény, Antal szolga legény, Szabó Lőrincs házas, Mátyás fia legény, Dajó Gergel házas, András szolga legény, Vencselő Miklós házas, Imre testvére legény, János testvére legény, Pásztor Anbrus házas, Szabó János házas, Szabó Lukács házas, Mátyás fia legény, Barta Miklós házas, Sipos Miklós házas, Bertók testvére legény, Barta Alberd házas, Mátyás fia legény, Szabó Demetri házas, Barta Gergel legény, Vencselő István házas, Baksa Mihál házas,

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse)	400 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az általányfizetés módján évi	2000 (akcse)

141. *Kis Perse* falu, tartozik a nevezetthez,

Barta Petri házas, János fia legény, Pál testvére legény, Benedek testvére legény, Csorba Pál házas,

Az adófizető (hane): 2, minden hane 50 (akcse)	100 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az általányfizetés módján évi 1	1000 (akcse)

142. *Turicska* falu, tartozik Salgóhoz,

Bor Máté házas, Kocsik Istvánkó házas, Tomás testvére legény, Pavel testvére legény, Oravecs Tamás házas, Anbrus fia legény, Oravecs Máti házas, Burény Miskó házas, Balázs fia legény, Burény Andrija házas, Petri fia legény, Istvánkó Borbás házas, Gregos testvére házas, Petri testvére legény, János fia házas, Lamák Mihál házas,

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse)	400 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az általányfizetés módján évi	2500 (akcse)

143. *Dobrócs* falu, tartozik Szécsényhez,

Naskó Anbrus házas, Palkó fia legény, Mráz Andrija házas, Máté fia legény, Szaniszló testvére legény, Kiszács Máté házas, Gregor fia legény, Benedek szolga legény, Királ Alberd házas, Ferencs fia legény, Hincs Mikus házas, Gergor fia legény, Baliska Benedek házas, János szolga legény, Gergos testvére házas, Mihál fia legény, Máté testvére legény, Gergos Beriszlo házas, Gáspár fia legény, Kapás Alberd házas, Sim Alberd házas, Petri testvére legény, Krakó István házas, Hincs Máté házas, Králics Gyuris házas, Balázs Petri házas, Balázs fia legény,

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse)	400 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az általányfizetés módján évi	4500 (akcse)

144. *Egyházas Rakó(1)cs* falu, tartozik Fülekhöz,

Dávid pap, Mihál deák, Lőrincs János házas, Antal fia legény, Nagy György házas, János szolga legény, Katalina Dijenős házas, Gergel fia legény, Lőrincs János házas, Ocskor Simon házas, Ocskor Ferencs házas,

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2500 (akcse)
Kapu adó 6 után, minden kapu 50 (akcse)	300 (akcse)
Búzatized 200 kile	2000 (akcse)
Sertés adó	120 (akcse)
Kétszerestized 120 kile	600 (akcse)
Kendertized	25 (akcse)
Méhkastized	40 (akcse)
Káposztatized	30 (akcse)
Báránytized 6 darab	60 (akcse)
Hordóilleték	95 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	60 (akcse)
Büntetéspénz és mezei kártétel	110 (akcse)

145. *Mónosa* falu, tartozik a nevezetthez,

Vas János házas, Marton testvére házas, Vas Benedek házas, Imre fia legény, Novigrács Lőrincs házas, Tomás testvére házas, Gergel fia legény, Novigrács Antal házas,

Az adófizető (hane): 4, minden hane 50 (akcse)	200 (akcse)
Az adóbevétel (haszil az átalányfizetés módján évi	2500 (akcse)

146. *Gorne Tiszovnik* falu, tartozik Kékkőhöz,

Mihál pap, Kaskoviny Sebestyén házas, Kaskoviny Istokó házas, Valah Petri házas, Máté fia legény, Patócs Antos házas, Ferencs fia legény, Gergor szolga legény, Gergén Gergos házas, Lacsika fia legény, Gyurin testvére legény, Gyertyán Máté házas, Simkó testvére házas, Gyurkó fia legény, Pálos Máté házas, Berkó fia legény, Filemon testvére legény, Gyurgyán Dankó házas, Gáspár fia legény, Filkó Martin házas, Filkó Gergos házas, Filkó Farkas házas, Simonka Máté házas, Sebestyén fia legény, Belás Máté házas,

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse)	400 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az átalányfizetés módján évi	3500 (akcse)
Báránytized 20 darab	200 (akcse)
Simonka Máté malma, egy kerék, illetve	50 (akcse)

147. *Balokafalva* falu, tartozik Fülekhöz,

Vitéz János házas, Mihál fia legény, Gergel testvére legény, Bata Bálint házas, Csikán Bálint házas, Verestő János házas, Bálint fia legény, Virág Bálint házas, Miklós fia legény, Bálint szolga legény, a másik Bata Bálint házas, Miklós testvére legény, Antal testvére legény,

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
Az adóbevétel (haszil): az átalányfizetés módján évi	2000 (akcse)

148. *Kutas* falu, tartozik Szécsényhez,

Jaksi János házas, Sebestyén fia legény, Kutas György házas, Kutas Balázs házas,	
Az adófizető (hane): 3, minden hane 50 (akcse)	150 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1000 (akcse)
Kapu adó 3 után, minden kapu 50 (akcse)	150 (akcse)
Búzatized 20 kile	200 (akcse)
Sertés adó	10 (akcse)
Kétszerestized 15 kile	75 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	15 (akcse)
Mustized 200 pint	400 (akcse)
Szénatized 3 szekér	30 (akcse)
Méhkastized és büntetéspénz	20 (akcse)

149. *Udarina* falu, tartozik Sirokhoz,

Kovács Gregor házas, Benedek testvére házas, István fia legény, Gyurkó testvére legény, Ivanis testvére legény, Varga Márton házas, Özséb fia legény, Valent testvére legény, Benyó Balázs házas, András fia legény, Benyó András házas, Bercsik András házas, Gyurkó fia legény, János testvére legény, Máté testvére legény, Galó Martin házas, Benedek fia legény, Bercsik Tomás házas, Lacskó testvére házas, Máté testvére házas, Pekár Máté házas, Petrics fia legény, Paul testvére legény, Benyov István házas, Antal testvére házas, Gyuris Ádám házas, Máté testvére legény, Petri testvére legény,

Az adófizető (hane): 9, minden hane 50 (akcse) 450 (akcse)

Az adóbevétel (haszil) az általányszűzés módján évi 4000 (akcse)

150. *Róza Lehota* falu, tartozik Somoskőhöz,

Szlemenra Balázs házas, Petri fia legény, Iszkala Gál házas, Kranka Balázs házas, Matevis fia legény, Gyurkó testvére legény, Kálmán Gyurkó házas, Gáspár fia legény, Mikó veje házas, Monyók Balázs házas, Krizs István házas, Mikó testvére házas, Gyurkó testvére legény, Mokri Bertók házas, István fia legény, Málé Mihál házas, István testvére legény, Iszkala Gyurkó házas, Henkó István legény,

Az adófizető (hane): 9, minden hane 50 (akcse) 450 (akcse)

Az adóbevétel (haszil): 3000 (akcse)

Kapu adó 9 után, minden kapu 50 (akcse) 450 (akcse)

Búztatized 195 kile 1950 (akcse)

Sértés adó 80 (akcse)

Kétszerestized 60 kile 300 (akcse)

Káposztatized 20 (akcse)

Méhkastized 20 (akcse)

Kendertized 10 (akcse)

Szénatized 9 szekér 90 (akcse)

Mennyasszonyi illeték 30 (akcse)

Büntetés pénz 50 (akcse)

151. *Ozdin* falu, tartozik Divényhez,

Hanó Bálint házas, Pál testvére legény, Bitor Gergel házas, Holí Antal legény, Lacskó testvére legény, Horáni István házas, Horáni Dijenős házas, Ádám Antal házas, Benedek fia legény, Pásztor Benedek házas, Koska Sándor házas, János fia legény, Polák Simon házas, István fia legény, Mihál testvére legény, Sankó Márton házas, Királ Miklós házas, Bán Alberd házas, Gergel testvére házas, Holanics Antal házas, Lukács fia legény,

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse) 400 (akcse)

Az adóbevétel (haszil) az általányszűzés módján évi 2500 (akcse)

152. *Csoma* falu, tartozik Fülekekhez,

Babin András házas, Miklós fia legény, Tomás Kovács házas, István fia legény, Kis András Dijenős házas, Szakó György házas, Balázs fia legény, Szakó Sebestyén házas, Kis Orbán Mihál házas, István szolga legény, Karikás Demetri házas, Imre fia legény, Fazokas Benedek házas, Szabó Benedek házas,

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse) 500 (akcse)

Az adóbevétel (haszil) az általányszűzés módjával évi 2000 (akcse)

Az említett falu a Felséges Padisah fejadója (dzsizje) és tizedei (östürleri) a földesúri telek járadéka (szahib-i arza) megadásán kívül Szécsény várában lévő hidak ácsolatait és vasalásait, a szükséges más munkákat, amelyek a várhoz tartoznak elvégzi, a nevezett határozat vállalásáért mentességük az új császári defterbe feljegyeztetett.

153. *Gortva* falu, tartozik Ajnácskőhöz,

Vizi Gergel házas, Máté fia legény, Vizi Tomás, Kutas (?) Tomás házas, János fia legény, Torma Petri házas, Gacsó Márton házas, Vidok Lázár házas, Vizi Demetri házas, Kutas Petri házas, Győrfi Antal házas, Győrfi Ádám legény, Mátyás fia legény, Győrfi János házas, Orszolka Benedek házas, Vizi Tomás házas,

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse) 300 (akcse)

Az adóbevétel (haszil): 710 (akcse)

Kapu adó 7 után, minden kapu 50 (akcse)	350 (akcse)
Búzatized 45 kile	450 (akcse)
Sertés adó	10 (akcse)
Kétszerestized 10 kile	50 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Külön rét	10 (akcse)
Szénatited 20 szekér	200 (akcse)
Büntetéspénz	15 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	10 (akcse)

154. Kísfalu falu, tartozik a nevezetthez,

Csoma Márton házas, Csoma Mihál házas, Tomás testvére házas, Kós András házas, Perti fia legény, Csoma Lukács házas, Késős András házas,

Az adófizető (hane): 3, minden hane 50 (akcse)	150 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1500 (akcse)
Kapu adó 3 után, minden 50 (akcse)	150 (akcse)
Búzatized 100 kile	1000 (akcse)
Sertés adó	52 (akcse)
Kétszerestized 20 kile	100 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Szénatized 3 szekér	30 (akcse)
Külön rét 6 szekér	60 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	15 (akcse)
Faizás illeték	20 (akcse)
Büntetéspénz	43 (akcse)

155. Veresfal falu, tartozik Szécsényhez,

Ohár (?) Bertón házas, Máti fia legény, Gergos testvére legény, Krastiny Antol házas, Martin fia legény, Andri testvére legény, Máté testvére legény, Ivanis szolga legény, Gyuriny Polák házas, Tomás fia legény, Balázs testvére legény, Gyuriny testvére legény, Pa(l) kovics Paul házas, Paunics fia legény, Petri testvére legény, Tomás szolga legény, János szolga legény, Gergor fia legény, Paul testvére legény, Kristény Jakab házas, Benedik fia legény, Máti testvére legény, Gyuriny testvére legény, Brekcsén Mikó házas, Paunics fia legény, Podrova Anbrus házas, Mlinár Krizsán házas,

Az adófizető (hane): 7, minden hane 50 (kcse),	350 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az átalányfizetés módján évi	4010 (akcse)

156. Nagy Libercse falu, tartozik Fülekhöz,

Nagy Berhát házas, Mátyás fia legény, Mihál szolga legény, Kis Tomás házas, Greskó Ferencs házas, Gémes Petri házas, Bálint fia legény, János testvére legény, István fia legény, Ferencs testvére legény, Gémes Pál házas, András fia legény, Petri szolga legény, Kós Gáspár házas, Gorka János házas, Gyurkó fia legény, Máté szolga legény, János szolga legény, Csemák Benedek házas, Antol fia legény, Tomás testvére legény, Csemák Anbrus házas, Csemák István házas, Ádám fia legény, János szolga legény, Csemák Gergel házas, Antal fia legény, Csemák Bálint házas, István fia legény, Prágai Miklós házas, Tomás fia legény, Anbrus szolga legény, István kovács házas, Miklós fia legény, János testvére legény, Gáspár szolga legény, Kovács Gáspár házas, János testvére házas, Antal testvére legény, István testvére legény, Lacskó Lukács házas, Istokó fia legény, Kaszterik Ivanis házas, Gáspár testvére legény, (I)zvolinka Benedik házas, István fia legény, Kaszterik Bálint házas, Antal fia legény, Máté testvére legény, Alberd testvére legény, Kaszterik Tomás házas, Kaszterik Benedek házas, Jakab János házas, Jakab Tomás házas, Nagrad András házas, Máté fia legény, Paul testvére legény, István testvére legény, Balázskó Paul házas, István testvére házas, Benedek fia legény, Timári Pál házas, Miklós fia legény, Balázs Petri házas, Balázs János házas, Tomás fia legény, Petri testvére legény, Balázs Gyurkó fia legény, Meskó Máté házas, Petri fia legény, Gáspár testvére legény, Meskó Gergor házas, Ferencs fia

legény, Anbrus testvére legény, Ivanis testvére legény, Petri testvére legény, Balázsi Gergel házas, Petri fia legény, Bencskó András házas, Mikus fia legény, Bencskó István házas, Gyalok Orbán házas, György fia legény, Ferkecs testvére legény, János testvére legény, Káposzta János házas, Anbrus fia legény, Pál testvére legény, Anbrus testvére legény,

Az adófizető (hane): 30, minden hane 50 (akcse)	1500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	6131 (akcse)
Kapu adó 30 után, minden kapu 50 (akcse) 1	500 (akcse)
Búzatized 260 kile	2600 (akcse)
Sertés adó	400 (akcse)
Kétszerestized 60 kile	300 (akcse)
Kendertized	50 (akcse)
Méhkastized	1000 (akcse)
Káposztatized	300 (akcse)
Szénatized 30 szekér	300 (akcse)
Báránytized	160 (akcse)
Mennyasszonyio illeték	61 (akcse)
Büntetéspénz és mezeio kártétel	160 (akcse)
Külön szőlők	200 (akcse)
Külön szőlők	200 (akcse)
Telek Ferencs malma egy kerék illetve	25 (akcse)
Telek Ferencs malma egy kerék, illetve	25 (akcse)

157. *Váralya* falu, tartozik a nevezetthez,

Dolák Máti házas, Gergel fia legény, Petri testvére legény, Ferencs testvére legény, Dolák György házas, Antol fia legény, Kenéz Miklós házas, Márton fia legény, György testvére legény, András testvére legény, Apró Gergel házas, Balázs testvére legény, Apró Sebestyén legény, István testvére legény, Apró György házas, Benedek testvére legény, Antos György házas, Máté fia legény, András testvére legény, Antos János házas, András Balázs házas, János fia legény, András Miklós házas, Imre fia legény, András Lukács házas, Jakab szolga legény, Antos János házas, Máté fia legény, Antos Gyurkó házas, János szolga legény,

Az adófizető (hane): 13, minden hane 50 (akcse)	650 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3000 (akcse)
Kapu adó 13 után, minden kapu 50 (akcse)	650 (akcse)
Búzatized 150 kile á	10 (akcse) 1500 (akcse)
Sertés adó	130 (akcse)
Kétszerestized 65 kile	325 (akcse)
Káposztatized	20 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Kendertized	20 (akcse)
Szénatized 13 szekér	130 (akcse)
Báránytized	100 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetéspénz és mezei kártétéel	85 (akcse)

158. *Nagyfalu* falu, tartozik a nevezetthez,

Aszári András házas, Kelemen fia legény, Simon szolga legény, Farkas Márton házas, Jakab testvére házas Báлинд testvére legény, Benedek testvére legény, Szobák Benedek házas, Holiska Pál házas, György testvére legény, Kudina István házas, Martin szolga legény, Lőrincs Gergel házas, Ferencs fia legény, Bencsur testvére legény, Lukács testvére legény, Salgó Mátyás házas, István fia legény, Pál testvére legény, Lénár testvére legény, Báлинд testvére legény, Lőrincs Bencsur házas, István fia legény, László testvére legény, Hudina András házas, Balázs fia legény, Tomás testvére legény, Ivanis testvére legény, Lénárti Orbán házas, György fia legény, Máté testvére legény,

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse)	400 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	4929 (akcse)
Kapu adó 8, minden kapu 50 (akcse)	400 (akcse)

Búzatized 380 kile	380 (akcse)
Sértés adó	75 (akcse)
Kétszerestized 90 kile	450 (akcse)
Kendertized	15 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Káposztatized	15 (akcse)
Szénatized 8 szekér	80 (akcse)
Büntetéspénz	109 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	15 (akcse)

159. *Kis Bisztrice* falu, tartozik Divényhez,

Seter Antal házas, Valent fia legény, István testvére legény, Illés Tomás házas, Gergel fia legény, Koska Andrija házas, Jakab fia legény,

Az adófizető (hane): 3, minden hane 50 (akcse)	150 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az átalányfizetés módjával évi	1000 (akcse)

160. *Csóka* falu, tartozik Fülekhöz,

Gálik Antal házas, Gálik Gergel házas, György fia legény, János szolga legény, Hegedűs Máté házas, Miklós veje házas, Bertalan Gáspár házas, János szolga legény, Krogok Antal házas, Benedik testvére legény, Krogok Balázs házas, János fia legény,

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1318 (akcse)
Kapu adó 6 után, minden kapu 50 (akcse)	300 (akcse)
Búzatized 60 kile	600 (akcse)
Sértés adó	44 (akcse)
Kétszerestized 30 kile	150 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Méhkastized	34 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Szénatized 6 szekér	60 (akcse)
Báránytized 2 darab	20 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetéspénz és mezei kártétel	50 (akcse)

161. *Lentvár* falu, tartozik a nevezetthez,

Bróza Lőrinc házas, Paul fia legény, Benedik testvére legény, Domiskó Bernaskó házas, Benedik fia legény, Domiskó Petri házas, Gyuriny fia legény, Gergor Balázs házas, Tomás fia legény, Gergör András házas, Paurinin Alberd házas, Jakab fia legény, Gyurkó Valente házas, Alberd fia legény, Gyurkó Jakab házas, Róna Petri házas, Mikus fia legény, Tomás testvére legény, Róna Martin házas, Ivorlina Mihál házas, Petri fia legény, Gregor testvére legény, Tomás testvére legény, Baláskó Mihálkó házas, Valent fia legény, Baláskó Milos házas, Mihál fia legény, Valent testvére legény, Kajta Benedek házas, Gáspár fia legény, Gregor Iwanis házas,

Az adófizető (hane): 15, minden hane 50 (akcse)	750 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3000 (akcse)
Kapu adó 15 után, minden kapu 50 (akcse)	150 (akcse)
Búzatized 150 kile	1500 (akcse)
Sértés adó	10 (akcse)
Kétszerestized 75 kile	365 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)
Méhkastized	40 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Szénatized 15 szekér	150 (akcse)
Büntetéspénz	55 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)

162. *Abelova nevű másik Abánfalú falu, tartozik a nevezetthez,*

Damján János házas, Lénárd fia legény, Damján Jakob házas, Hirkó Balázs házas, Máti fia legény, Veszvény Józsa házas, Petri fia legény, Veszvény Jakob házas, András Valent házas, Vitáros fia legény, Ádám testvére legény, Gvozsgvominy Nikola házas, Orbán fia legény, Gvozsgvominy Orbán házas, Fekics Ivanis házas, Zsigmon fia legény, Fekics István házas, Istokó Duban házas, Lacsó testvére házas, Ivanis szolga legény, Petri Máté házas, Gregor testvére házas, Martin fia legény, Gyabora Mikus házas, Janikó (I)stván házas, Bartos fia legény, Kacska Máté házas, Mátyás fia legény, Pásztor Andriás házas,

Az adófizető (hane): 17, minden hane 50 (akcse)	850 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3525 (akcse)
Kapu adó 17 után, minden kapu 50 (akcse)	850 (akcse)
Búztatized 180 kile	1800 (akcse)
Sértés adó	40 (akcse)
Kétszerestized 85 kile	420 (akcse)
Káposztatized	25 (akcse)
Méhkastized	25 (akcse)
Kendertized	30 (akcse)
Szénatized	180 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	60 (akcse)
Büntetéspénz	100 (akcse)

163. *Polihna falu, tartozik Divényhez,*

Máté András házas, Zsigmond fia legény, Mátyás testvére legény, Ágoston Paul házas, Máté fia legény, Korcsok Alberd házas, Lukács fia legény, Gyurkó testvére legény, Osek Ferencs házas, Karliko Ivanis házas, Ferencs fia legény, Istovin Balázs házas, Petri fia legény, (I)stvana testvére legény, Mihajkó Gál házas, Anbrus fia legény, Gyurkó testvére legény, Réz Máté házas, Gyurkó fia legény, Balázs testvére legény, Karliko (I)stvana házas, Máti fia legény, (I)stvananin Máté házas, Lukács fia legény, Benedik testvére legény, Karlikó Tomás házas, Mihál fia legény, Tóbin István házas, Paul fia legény, István testvére legény, Pásztor Gregor házas, Pásztor András házas,

Az adófizető (hane): 14, minden hane 50 (akcse)	700 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	3400 (akcse)
Kapu adó 14 után, minden kapu 50 (akcse)	700 (akcse)
Búztatized 150 kile	1500 (akcse)
Sértés adó	30 (akcse)
Kétszerestized 90 kile	450 (akcse)
Kendertized	25 (akcse)
Káposztatized	25 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Szénatized	140 (akcse)
Büntetéspénz	100 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	60 (akcse)

164. *Süle falu, tartozik Kékkőhöz,*

Pazser Simon házas, Valent fia legény, János testvére legény, Antal testvére legény, Petri testvére legény, Siket Miklós házas, Ivanis testvére házas, Balázs testvére házas, János testvére legény, Senegrada Vendelis házas, (I)stvánkó testvére házas, Petri testvére legény, Bozsik testvére legény, Lázár testvére legény, Terbócs Jakab házas, Mikus fia legény, András testvére legény, János testvére legény, Petri testvére legény, Antal veje házas, Pekár Petri házas, Pekár Anbrus házas, Pekár Istokó házas, Andrija fia legény, Krasznik Máté házas, Benedek fia legény, Márton testvére legény, Krasznik Gregor házas, Ivanis testvére házas, Miklós testvére legény, Skata Lacsó házas, Dersén Anbrus házas, Andrija fia legény, Vaskó Balázs házas, Máté fia legény, Argyeny Balázs házas, Lőrinc fia legény, Vaskó Tomás házas, Orlis Máté házas, Balázs fia legény, Terbócs Petri házas, Bálint fia legény, Terbócs Miklós házas, István testvére legény, György testvére legény, Terbócs György legény, Senegrada Jakab házas, Bálint fia legény, Senegrada Benedek házas, Mikó fia legény, Jakab testvére legény, Orlis István házas,

Az adófizető (hane): 15, minden hane 50 (akcse)	750 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az általányszűetés módján évi	5000 (akcse)

165. *Pusztá Parócsa* falu, tartozik Fűlekekhez,

Kis Márton házás, Balázs fia legény, Benedek szolga legény, Mulád Márton házás, Kis Balázs házás, Dijenős fia legény, Gazsó testvére legény, Padininy Bernát házás, Petri fia legény,

Az adófizető (hane): 3, minden hane 50 (akcse)	150 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az általányszűetés módjával évi	1000 (akcse)

166. *Kis Lucsa* falu, tartozik a nevezetthez,

Makár Máté házás, Tomás fia legény, Mihál testvére legény, Rupel Antal házás, Ivanis fia legény, (I)sztankó testvére legény, Valent Maltus házás, Benedik fia legény, Baltazár Maltus házás, Gyurkó fia legény, Benedik testvére legény, Gyuris testvére legény, Kosten Gyuris házás, Kosten Orbán legény,

Az adófizető (hane): 4, minden hane 50 (akcse)	200 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az általányszűetés módjával évi	2230 (akcse)

167. *Tomas Lehotka* falu, tartozik Kakofcse (Kokava)-hoz,

Kilit Ferencs házás, Hamariny Benedek házás, Alberd testvére házás, Bernád Máté házás, Gyurkó fia legény, Csiró Benedek házás, Gáspár fia legény, Csiró Andreja házás, Rács Simon házás, Jakab fia legény, Fijas István házás, Antal fia legény, Pásztor Fábiján házás,

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az általányszűetés módjával évi	2000 (akcse)

168. *Isztradiska* falu, tartozik Divényhez,

Percsel Petri házás, Gyurán Gyurkó házás, Petri testvére legény, Gerbán Tomás házás, Orbán fia legény, Abrahám Ferencs házás, Forgács Mátyás házás, Pál fia legény, Bencsik Benedek házás, Ferencs fia legény, Varga Mihál házás, Katka Mihál házás, Galácsai Jakab házás,

Az adófizető (hane): 9, minden hane 50 (akcse)	450 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2765 (akcse)
Kapu adó 9 után, minden kapu 50 (akcse)	450 (akcse)
Búztatized 130 kile	1300 (akcse)
Sértés adó	50 (akcse)
Kétszerestized 45 kile	225 (akcse)
Káposztatized	35 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Kendertized	25 (akcse)
Szénatized 9 szekér	90 (akcse)
Büntetésépenz	40 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)

169. *Buda Lehotka és Tomani Lehotka* falu, tartozik Dévényhez,

Markó Tomás házás, Lőrincs fia legény, Markó Antal házás, Ivankó István házás, Paul fia legény, Tomás fia legény, Ivankó Vital házás, Petri fia legény, Filip Anbrus házás, János testvére házás, Demetri testvére legény, Filip Márton legény, Martos testvére legény, Mihál testvére legény, Dobrács Pável házás, András testvére házás Gyurigy fia legény, Dobrács Antal legény, Gyurigy testvére legény, Orbán testvére legény, Serén István házás, János testvére legény, Orbán testvére legény, Serén Jakab házás, Barcsa András házás, Lukács testvére házás, Petri testvére legény, Márkus fia legény, Gergos testvére legény, Alacs Ivanis házás, Máté testvére házás, Alacs Jakab házás, Zseleziny Máté házás, Valent testvére házás,

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1500 (akcse)
Kapu adó 10 után, minden kapu 50 (akcse)	500 (akcse)
Búztatized 64 kile	640 (akcse)
Sértés adó	25 (akcse)
Kétszerestized 30 kile	150 (akcse)
Kendertized	10 (akcse)

Méhkastized	15 (akcse)
Káposztatized 10 (akcse)	
Szénatized 10 szekér	100 (akcse)
Büntetéspénz	20 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)

170. *Rimszombat város*, tartozik Somoskőhöz, s a Padisah Álempenáh házsz-birtokaihoz,

Bánatos István házaspár, Máté pap, Kilán András pap, István pap, Petri deák, Miklós pap, Balázs szolga legény, Tód István pap, Gyurkó deák legény, Molnár Sebestyén házaspár, Jakab fia legény, Lőrinc testvére legény, Balázs testvére legény, Tód János házaspár, Ádám fia legény, Gál Imre házaspár, János fia legény, Máté szolga legény, Petre Mátyás házaspár, Pál fia legény, Petri testvére legény, Kocsi Éliás házaspár, Tomás szolga legény, Kocsi Imre házaspár, Kőő Tamás házaspár, Pál fia legény, Kőő János házaspár, Lukács testvére legény, Kós Martin házaspár, Bálint testvére legény, Ferencs testvére legény, Szívós Benedek házaspár, Máté fia legény, János testvére legény, Varga Antal házaspár, Haran(g)kőő Benedek (?) Benedek házaspár, Fodor Tomás házaspár, Demetri fia legény, Simon testvére legény, Pap László Demetri házaspár, Anbrus testvére házaspár, György testvére legény, Gergel testvére házaspár, Kopó Mihál házaspár, Antal testvére legény, Miklós Mihál házaspár, Kanda Demetri házaspár, Korma János házaspár, Gáspár Miklós házaspár, Bálint fia legény, Királ Petri házaspár, Máté fia legény, András testvére legény, Tubák Máté házaspár, György testvére legény, Balázs testvére legény, Istóka Gergel házaspár, Mátyás fia legény, Antal testvére legény, Istókó István házaspár, Tód Zsóka Antal házaspár, Csátó Pető házaspár, Antal fia legény, Gergel testvére legény, Varga Lőrinc házaspár, János testvére házaspár, Lukács testvére legény, Mihál testvére legény, Molnár Simon házaspár, Molnár Dijenő házaspár, Ferencs testvére legény, Nemes Antal házaspár, Berkes János szolga házaspár, Mihál testvére legény, Molnár Anbrus házaspár, Simon testvére házaspár, Máté testvére legény, Molnár András legény, Egyöd Tomás házaspár, János testvére házaspár, István szolga legény, Sár Tomás házaspár, Siró Máté házaspár, Tomás fia legény, István testvére legény, Varga István szolga legény, Mátyás deák házaspár, Orbánka Tomás házaspár, Benedek fia legény, Simon testvére legény, Bálint testvére legény, Sebes fia házaspár, Fazokas György házaspár, Fejér Gergel házaspár, István fia legény, Boldizsár testvére legény, Száz Tomás házaspár, Nagy Pál házaspár, Imre fia legény, Szegedi János házaspár, András fia legény, Fekete Miklós házaspár, Tód Szeverin házaspár, Gáspár fia legény, Bakta Demetri házaspár, Petri testvére legény, Sebes Gergel házaspár, Vak Mihál házaspár, Varga Máté házaspár, Mihál fia legény, Ottó Petre házaspár, Verő Tomás házaspár, Bertók Petre házaspár, Tomás testvére legény, Varga András házaspár, Berecskó Márton házaspár, Simon fia legény, Balik Ferencs házaspár, Rahói Gál házaspár, Ásó János házaspár, Mészáros Mihál házaspár, Pásztor István házaspár, Mestyár Petri házaspár, Gáspár fia legény, Bolika János házaspár, Déme Benedek házaspár, Sándor Balázs házaspár, István fia legény, János testvére legény, Egyöd testvére legény, Donkó Martin házaspár, Varga Anbrus házaspár, Máté fia legény, Nemes Máté házaspár, Antal fia legény, Miklós testvére legény, Miklós Kovács Márton házaspár, András fia legény, Kollár Éliás házaspár, Ferencs fia legény, Boldizsár testvére legény, Márton testvére legény, Kalmár János házaspár, Csiszár Máté házaspár, Bojta Mihál házaspár, Márton fia legény, Miklós testvére legény, Sándor Benedek házaspár, Kis Tomás házaspár, Horvát Sebestyén házaspár, András fia legény, Szívós György házaspár, Csiszár János házaspár, Mihál fia legény, Tomás kovács házaspár, Mátyás fia legény, Szabó Tomás házaspár, György Gergel házaspár, Tód Gergel házaspár, Kond Lukács házaspár, Sonkol Pál házaspár, Mészáros Pál házaspár, Ferencs fia legény, Pabarik György házaspár, Pál fia legény, Sebestyén testvére legény, Bokordi Mátyás házaspár, Benedek fia házaspár, Tomás testvére legény, Gergel szolga legény, Gál Alberd házaspár, Demjén Demetri házaspár, Anbrus deák házaspár, Benedek fia legény, György testvére legény, Lénárd János házaspár, Gergel fia legény, Varga Pál Demetri házaspár, András testvére legény, Nagy György szolga házaspár, Kemén János házaspár, Bozsó Mátyás házaspár, Petri fia legény, György testvére legény, Kávás Miklós házaspár, Bozsó Simon házaspár, István testvére legény, Batka Miklós házaspár, János testvére legény, Nagy Benedek házaspár, Anda Martin házaspár, Szabó Dijenő Antal házaspár, János fia legény, János testvére legény, Ötvös István házaspár, Pajzsajártó Bertalan házaspár, Borbánó Jakab házaspár, Nyerges János házaspár, Kávás György házaspár, Jakab szolga legény, Zsigmond Mihál házaspár, Márton testvére legény, Zsigmon Petri házaspár, Seregős Máté házaspár, Varga Mátyás házaspár, Mór János házaspár, Füzes Mihál házaspár, Alberd szolga legény, Erszénjártó László házaspár, Balázs deák házaspár, Ónos László házaspár, Benedek szolga házaspár, Fürdő Pál házaspár, István fia legény, Máté szolga legény, Barát Alberd házaspár, Máté fia legény, Varga Antal házaspár, Pál deák házaspár, Ozsvard fia legény, Pál fia legény, Bálint testvére legény, Varjas János házaspár, János fia legény, Erszénjártó István házaspár, Nagy Gergel házaspár, Gerő Máté házaspár, Farkas fia legény, An-

brus testvére legény, János testvére legény, Gerő Gergel házas, Bánó Alberd házas, Gál fia legény, András testvére legény, Anbrus szolga legény, Benedek szolga legény, Nyerges János házas, Gerő György házas, János testvére legény, Ferencs szolga legény, Ónos Mátyás házas, Szabó Antal házas Bordás Miklós házas, Tomás fia legény, Boldizsár Mihál házas, Csiszár Alberd házas, Nyerges Máté házas, Vak Pál házas, Miklós szolga legény, Szabó Mihál házas, Orbágy Benedek házas, Mihál fia legény, Bazalyik Imre házas, Mátyás szolga legény, Marton Benedek házas, Pál testvére legény, Marton Mátyás legény, Bertalan testvére legény, Marton testvére legény, Dani Lőrincs házas, Lukács fia legény, Ónos György házas, István szolga legény, Csiszár András házas, Petri testvére legény, Tomás szolga legény, Gergel szolga legény, Mészáros Lukács házas, Simon fia legény, András szolga legény, Mészáros Jakab házas, Gál Ferendán házas, Gergel fia legény, Demetri testvére legény, János testvére legény, Benedek szolga legény, Lurkó Máté házas, Ferencs szolga legény, Lőrincs testvére legény, Sebős Mihál házas, János szolga legény, Bende Benedek házas, János fia legény, István testvére legény, Lukács testvére legény, Berektő Sebestyén házas, Vincse Antal házas, Boldizsár János házas, Pál fia legény, Nagy Petri házas, Petri fia legény, Szabó János házas, Antal testvére legény, Mátyás testvére legény, Petri szolga legény, Kávás István házas, Bende Gergel házas, Kalmár Benedek házas, Szeben János házas, Máté fia legény, István testvére legény, Benedek testvére legény, Benedek szolga legény, Akáta Pál házas, Demetri testvére legény, István testvére legény, Akáta András házas, Miklós testvére legény, Tomás testvére legény, Bak Tomás házas, István fia legény, Mihál testvére legény, Német András házas, János fia legény, Fábián Polikár házas, György testvére legény, Anbrus szolga legény, Máté Kovács házas, Báлинд fia legény, László testvére legény, Horvát András házas, Fecsekén Alberd házas, Német Job házas, Pajzsjártó Orbán házas, Bende Báлинд házas, András testvére legény, Gergel testvére legény, Sztűcs Szaniszló házas, Sztűcs Balázs házas, Palkó Gergel házas, Persi Mihál házas, Kis Balázs János házas, Terebesi András házas, Benedek testvére legény, Kristóf Anbrus házas, Pokrács Lukács házas, Gergel fia legény, Baktai Gergel házas, Beresztő Mihál házas, Balázs testvére házas, Nagy Benedek házas, Hárfázs Gergel házas, Tomás fia legény, Gubázs István házas, Róna Pál házas, Petri fia legény, Demetri testvére legény, István szolga legény, Bozsik Mihál házas, Pál testvére házas, János testvére házas, Benedek testvére legény, Turócs András házas, Gubázs Sebestyén házas, Benedek testvére házas, Szekeres Filep házas, Kanyó Miklós házas, Szántó Borlobás házas, Mihál fia legény, Tód Menyhér házas, Tózsér Balázs házas, Tomás fia legény, Terebesi Petri házas, Kelemen testvére házas, Benedek testvére legény, Terebesi Bertalan házas, Tód Flóris házas, András fia legény, Petri szolga legény, Istankó Gergel házas, János testvére házas, János szolga legény, Sipos Mátyás házas, Botos András házas, Fejér János házas, Szántó György házas, Nagy János házas, Sipos Sebestyén házas, Tód Anbrus házas, Pál fia legény, Asztaljártó Imre házas, Dobák János házas, Nagy Petri házas, Pap Gál házas, Alberd testvére házas, Kós Antal házas, Petrös testvére házas, Serkancsós Benedek házas, György testvére házas, Ónos Gergel házas, Szakál János házas, Nagy Benedek házas, Gerő Petri házas, Jakab fia legény, Benedek Pál házas, Szen(t)miklósi Damokos házas, Damókos Mihál házas, Miklós fia legény, János testvére legény,

Az adófizető (hane): 200, minden hane 50 (akcse) 10.000 (akcse)

Az adóbevétel (haszil) az általánfizetés módján évi 22.500 (akcse)

Szen(t) János templom alapítványi malma a Rima folyón, három kerék,

A Kápolna templom alapítványi malma, amely működésbe

hozva, vakuf lett egy kerék, a nevezett folyón,

A Kápolna templom alapítványi malma, három kerék,

Szen(t)miklósi Damokos malma, egy kerék,

Szen(t) János templom alapítványi rétje, öt szekér,

Szen(t) János templom alapítványi szántóföldje, négy hold (yuniga).

171. Dolna Tiszovnyik falu, tartozik Kékkőhöz,

Petőnya János házas, Máté testvére legény, Madács Martin házas, Miklós fia legény, Mikus Márton házas, Izsóka Petri házas, Markó fia legény, János testvére legény, Izsóka Krizsán házas, Tomás fia legény, Izsóka Balázs házas, Jakob testvére legény, Skalics Máté házas, Skalics Benedek házas, Misa testvére legény, Zenkó testvére legény, Mikus testvére legény, Simon testvére legény, Sarla Márton házas, Istokó testvére legény, Sarla Máté házas, János testvére legény, Izsóka Máté házas, Izsóka Ivanis házas, Izsóka Jandris házas,

Az adófizető (hane): 7, minden hane 50 (akcse)	350 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az átalányfizetés módján évi	2000 (akcse)

172. *Karancsalya* falu, tartozik Salgóhoz,

Habon Lukács házas, András testvére legény, Pál testvére legény, Balázs Imre házas, Tomás testvére házas, Balázs Pál legény, Anbrus Imre házas, Bálint fia legény, Anbrus Balázs házas, Balázs Petri házas, Balázs fia legény, Nád Balázs házas, Máté fia legény, Nád András házas, Gál Petri házas, Isván testvére legény, Fekető Mihál házas, Simon Ferencs házas, Máté fia legény, János testvére legény, Pális János házas, András fia legény, Gálfi Antal házas, Bálint fia legény,

Az adófizető (hane): 12, minden hane 50 (akcse)	600 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1550 (akcse)
Kapu adó 14 után, minden kapu 50 (akcse)	600 (akcse)
Búztatized 50 kile	500 (akcse)
Sertés adó	20 (akcse)
Kétszerestized 33 kile	160 (akcse)
Kendertized	25 (akcse)
Méhkastized	40 (akcse)
Káposztatized	35 (akcse)
Szénatized	120 (akcse)
Büntetéspénz	20 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)

173. *Nusta* falu, tartozik Kékkőhöz,

Simon Gregor házas, Tomás testvére legény, Bencsók Lukács házas, Antal fia legény, Mátyás szolga legény, Foltén(?) Gáspár házas, Gyuriny fia házas, Polyák Mihál házas, Andrij testvére legény, Foltén(?) Martin házas, Foltén(?) Tomás házas, Ferencs fia legény, Petri Antal házas, Báton Márton házas, Pekár János legény, Marton testvére legény, András szolga legény, Simkó Antal házas, Miskó fia legény, Simkó János házas, Jagoda Tóbiás házas,

Az adófizető (hane): 12, minden hane 50 (akcse)	600 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az átalányfizetés módján évi	3000 (akcse)

174. *Madácska* falu, tartozik a nevezetthez,

Pavel Serafiye házas, Balázs Serafiye házas, Meskó András házas, Ferencs fia legény, Meskó Ádám házas, Istifán fia legény, Csimes Miklós házas, Boldrog Krisztács házas, Govel Lacsó házas, Kriszták (I)sztaró házas, Szijács Máté házas, Izsoka (I)sztaro házas, Andrija fia legény, Pavel Szimon házas, Páncsa Iván házas, Izsoka Iván házas,

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse)	400 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az átalányfizetés módjával évi	1200 (akcse)

175. *Iszvínyóbbánya* falu, tartozik Somoskőhöz,

Pere János házas, Brodics Ádám házas, Berkó fia legény, Palkó Dijenős házas, Berkó testvére legény, Brodics László házas, Istifán fia legény, Bródics János házas, György fia legény, András testvére legény, Szabó Márton házas, László fia legény, Meruk Benedek házas, Gyurkó fia legény, Siván Pávics házas, Benedik fia legény,

Az adófizető (hane): 9, minden hane 50 (akcse)	450 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2000 (akcse)
Kapu adó 9 után, minden kapu 50 (akcse)	450 (akcse)
Búztatized 100 kile	1000 (akcse)
Sertés adó	100 (akcse)
Kétszerestized 26 kile	120 (akcse)
Káposztatized	30 (akcse)
Méhkastized	40 (akcse)
Kendertized	30 (akcse)
Szénatized 9 szekér	90 (akcse)
Büntetéspénz	50 (akcse)

Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Meruk Benedek malma, egy kerék, illetve	50 (akcse)

176. *Zabar* falu, tartozik Salgóhoz,

Boros Gergel házas, János szolga legény, Tód Imre házas, Máté fia legény, Pál testvére legény, Miklós Máté házas, Antal testvére legény, Petri testvére legény, Joó Petri házas, Tomás fia legény, Mátyás testvére legény, Vincse Gergel házas, Tód Máté házas, Benedek testvére legény, Jakab kovács házas, Demetri Pál házas, Gergel fia legény,

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
Az adóbevétel (haszil): az általányszűetés módján évi	2500 (akcse)
Bihari Petri malma, egy kerék, illetve a Rém tóból.	25 (akcse)

177. *Hegymegy* falu, tartozik Fűlekhez,

Fijas János házas, György fia legény, Budacs Szaniszló házas, Német Antal házas, Budacs Miklós házas, Imre fia legény, Bodor Antal házas, Miklós fia legény, Varga Benedek házas, Benedek mestőr házas, Hegymegy János házas, Varga Imre házas,

Az adófizető (hane): 5, minden hane 50 (akcse)	250 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az általányszűetés módján évi	1500 (akcse)

178. *Mayom* falu, tartozik Aynáskához,

Varga Pál házas, Bariska Máté házas, Bariska Alberd házas, Nagy Gergel Máté házas, Varga Lőrinc házas, Marton kovács házas, Útő Benedek házas, Hámori Tomás házas, Varga János házas, Kassa Benedek házas, Királ Máté házas, Nagy Miklós házas, Nagy Demetri István házas, Nagy Demetri Tamás házas, Nagy Demetri Benedek házas, Nagy Demetri Bálint házas, Sebestyén kovács házas,

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse)	400 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az általányszűetés módján évi	1500 (akcse)

179. *Alsó Pribel* falu, tartozik Novigrádhöz,

Ocsova Balázs házas, Orban fia legény, Jakab testvére legény, Barics Tomás házas, Dijenős fia legény, János testvére legény, István testvére legény, Barics János házas, Andrasiny Ádám házas, Bálint fia legény, Ferencs testvére legény, Andrásiny János házas, Andrásiny Balázs házas, István fia legény, Orbán testvére legény, Gyura Simon házas, Mátyás fia legény, Gáspár fia házas, Lacsó fia legény, Petri testvére legény, Dojcsik Anbrus házas, Petri fia legény, Dojcsik Alberd házas, János fia legény, Polák petri házas, István fia legény, Lacsó testvére legény, Simon Berta legény, Simon Lukács házas, Dumsa Ferencs házas, Lukács fia legény, Gál testvére legény, Palikás deák házas, Gyurkó testvére legény, Esterna Miklós házas, Razbinsz Máté házas, Lőrinc fia legény,

Az adófizető (hane): 5, minden hane 50 (akcse)	250 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1430 (akcse)
Kapu adó 5 után, minden kapu 50 (akcse)	250 (akcse)
Búzatized 50 kile	500 (akcse)
Sertés adó	50 (akcse)
Kétszerestized 20 kile	100 (akcse)
Kendertized	11 (akcse)
Méhkastized	24 (akcse)
Báránytized	20 (akcse)
Mustized 220 pint	240 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	15 (akcse)
Szénatized 5 szekér	50 (akcse)
Bűntetés pénz	30 (akcse)

180. *Masztancs* falu, tartozik Fűlekhez,

Barlás György házas, Máté testvére legény, Kovács kelemen házas, Kovács Benedek házas, Reste István házas, Alberd szolga legény, Akáta Petre házas, Berta szolga legény, Sókudi Antal házas, János szolga legény,

Az adófizető (hane): 5, minden hane 50 (akcse)	250 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1195 (akcse)

Kapu adó 5 után, minden kapu 50 (akcse)	250 (akcse)
Búztatized 50 kile	500 (akcse)
Sertés adó	50 (akcse)
Kétszerestized 25 kile	125 (akcse)
Kendertized	25 (akcse)
Zabtized 5 kile	50 (akcse)
Káposztatized	25 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	20 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Szénatized 5 szekér	50 (akcse)
Büntetéspénz	60 (akcse)

181. *Kotmanova* falu, tartozik Divényhez,

Gyurko (I)sztanko házas, Ivanis Szimon házas, Máté Tomás házas, Gergel fia legény,	
Az adófizető (hane): 3, minden hane 50 (akcse)	150 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	635 (akcse)
Kapu adó 3 után, minden kapu 50 (akcse)	150 (akcse)
Búztatized 30 kile	300 (akcse)
Sertés adó	20 (akcse)
Kétszerestized 15 kile	75 (akcse)
Kendertized	5 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Káposztatized	15 (akcse)
Szénatized 2 szekér	20 (akcse)
Büntetéspénz	15 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	15 (akcse)

182. *Egyházos Bást* falu, tartozik Fülekhöz,

Pál bíró házas, Benedek fia legény, Imre fia házas, Merva Antal házas, Simon testvére legény, Buza Jakab házas, Tód Máté házas, Nagy Kelemen házas,

Az adófizető (hane): 6, minden hane 50 (akcse)	300 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1435 (akcse)
Kapu adó 6 után, minden kapu 50 (akcse)	300 (akcse)
Búztatized 70 kile	700 (akcse)
Sertés adó	50 (akcse)
Kétszerestized 34 kile	170 (akcse)
Kendertized	20 (akcse)
Méhkastized	30 (akcse)
Káposztatized	25 (akcse)
Szénatized 6 szekér	60 (akcse)
Büntetéspénz	50 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)

183. *Álmdgy* falu, tartozik a nevezetthez,

Ágocs István házas, Varga János házas, Kántor Gergel házas, Szabó Antal házas, Bacsák Pál házas,

Az adófizető (hane): 5, minden hane 50 (akcse)	250 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1065 (akcse)
Kapu adó 5 után, minden kapu 50 (akcse)	250 (akcse)
Búztatized 50 kile	500 (akcse)
Sertés adó	30 (akcse)
Kétszerestized 25 kile	120 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Szénatized 5 szekér	50 (akcse)
Kendertized	20 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	5 (akcse)

Lentized	10 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Büntetéspénz	45 (akcse)

184. *Simonfalva* falu, tartozik Fülekhez,

Simon Mihál házas, István Simon házas,

Az adófizető (hane): 2, minden hane 50 (akcse)	100 (akcse)
Az adóbevétel (haszil) az átalányfizetés módján évi	400 (akcse)
Kapu adó 2 után, minden kapu 50 (akcse)	100 (akcse)
Búzatized 15 kile	150 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	15 (akcse)
Kétszerestized 10 kile	50 (akcse)
Szénatized	20 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Sertés adó	15 (akcse)
Káposzta és kenderized	20 (akcse)
Büntetéspénz	20 (akcse)

185. *Szen(t)mihál Polajta* falu, tartozik Kékkőhöz,

Kontás Balázs házas, Kovács János házas, Kovács Tomás házas, Kovács György házas, Kálmár Mihál házas, Kontás János házas, Asuák(?) István házas, Kriston Petre házas, Polajtai Ferencs házas, János fia legény, Csibor Orbán házas, Torok Benedek házas, Miklós fia legény, Ádám Pavisa házas, Fábián fia legény, Keresztős Miklós házas, Varga Mihál házas, Ócsár Petre házas, Tomás fia legény, Iláncs György házas, Antal fia legény, Nagy Bálint házas, Márton Máté házas, Nagy Máté házas, Podár Orbán házas,

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2200 (akcse)
Kapu adó 10 után, minden kapu 50 (akcse)	500 (akcse)
Búzatized 70 kile	700 (akcse)
Sertés adó	50 (akcse)
Kétszerestized 20 kile	100 (akcse)
Káposzta és kenderized	20 (akcse)
Musttized 320 pint	640 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Szénatized 10 szekér	100 (akcse)
Büntetéspénz és mezei kártétel	40 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)

186. *Roven* falu, tartozik a nevezetthez,

Dezén Miklós házas, Balázs fia legény, Anbrus testvére legény, Ördög Máté házas, Mátyás testvére legény, Lőrinc testvére legény, Cserestei Simon házas, Antal fia legény, Szakács Mihál házas,

Az adófizető (hane): 3, minden hane 50 (akcse)	150 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1100 (akcse)
Kapu adó 3 után, minden kapu 50 (akcse)	150 (akcse)
Búzatized 30 kile	300 (akcse)
Sertés adó	30 (akcse)
Kétszerestized 15 kile	75 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Musttized 260 pint	525 (akcse)
Szénatized 3 szekér	30 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetéspénz	20 (akcse)
Káposzta és kenderized	20 (akcse)

187. *Perenis* falu, tartozik Szabodkához,

Balázs Prodan házaspár, Torzsó Filip házaspár, János Pál házaspár, Varga Petre házaspár, Gergel Filep házaspár, Tód András házaspár, Peris Lukács házaspár,

Az adófizető (hane): 5, minden hane 50 (akcse)	250 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1500 (akcse)
Kapu adó 5 után, minden kapu 50 (akcse)	250 (akcse)
Búztatized 50 kile	500 (akcse)
Sertés adó	35 (akcse)
Kétszerestized 25 kile	125 (akcse)
Káposzta és kendertized	10 (akcse)
Musttized 235 pint	47 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Mezei kártétel és büntetéspénz	20 (akcse)
Szénatized 5 szekér	50 (akcse)

188. *Valiko Iszalajka* falu, tartozik a nevezetthez,

Ivacsina Petre házaspár, Dorika György házaspár, Bálint (?) házaspár, Mihál Miklós házaspár, Bedicska Jakab házaspár, Simonka György házaspár, Blazina Ferenc házaspár, Dragos Mazuros házaspár, Mirka Mihál házaspár, Mikula Marton Petre házaspár, Zókó (?) házaspár, Demjárt Polikár házaspár, Kacsor Petre házaspár, Kovács György házaspár, Krajnyi Máté házaspár, Brana István házaspár, Galics Martiny házaspár, Kollár Balázs házaspár, Mihál Máté házaspár, Mihál Máté házaspár, Mihál Ivanis házaspár, Ucslár Branis házaspár, Uszkoska (?) házaspár,

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2050 (akcse)
Kapu adó 10 után, minden kapu 50 (akcse)	500 (akcse)
Búztatized 100 kile	1000 (akcse)
Sertés adó	40 (akcse)
Kétszerestized 50 kile	250 (akcse)
Káposztatized	10 (akcse)
Szénatized 10 szekér	100 (akcse)
Méhkastized	20 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Kendertized	20 (akcse)
Erdőhasználati illeték 10 szekér	100 (akcse)
Büntetéspénz és mezei kártétel	30 (akcse)

189. *Ocsova* falu, tartozik a nevezetthez,

Dabias Martin házaspár, Dabias Marko házaspár, Orbáncs Jandrus házaspár, Kricskó Gyura házaspár, Petovlucs Janó házaspár, Petös István házaspár, Réz Tomás házaspár, Meskó Gáspár házaspár, Orbáncsa Kozma házaspár, Tomkó Mihál házaspár, Jonicska Martin házaspár, Asztása Polikár házaspár, Pakrincs Gál házaspár, Bedrics Jakab házaspár, Cserveni Janó házaspár, Sós Martin házaspár, Petovlucs Janó házaspár, Lakatocsi (?) házaspár, Lakatocsi Petre házaspár, Takacs Ivanis házaspár, Gálócsi Orbán házaspár, Alberdkó Petre házaspár, Bernóka Bálint házaspár, Petös Gregor házaspár, Panics Gyurkó házaspár, Petricska Máté házaspár,

Az adófizető (hane): 10, minden hane 50 (akcse)	500 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1850 (akcse)
Kapu adó 10 után, minden kapu 50 (akcse)	500 (akcse)
Búztatized 10 kile	100 (akcse)
Sertés adó	15 (akcse)
Kétszerestized 10 kile	50 (akcse)
Kendertized	8 (akcse)
Szénatized 10 szekér	100 (akcse)
Káposztatized	7 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	15 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Büntetéspénz és mezei kártétel	15 (akcse)

190. *Szelcse* falu, tartozik Divényhez,

Szekura István házas, Angyal András házas, Angyal Simon házas, Szokav Ivanis házas, Szokav Marton házas, Szokáv János házas, Mate Maloncs házas,

Az adófizető (hane): 3, minden hane 50 (akcse)	150 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	750 (akcse)
Kapu adó 3 után, minden kapu 50 (akcse)	150 (akcse)
Búzatized 30 kile	300 (akcse)
Sértés adó	50 (akcse)
Kétszerestized 30 kile	150 (akcse)
Káposzta és kendertized	10 (akcse)
Szénatized 3 szekér	30 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	30 (akcse)
Büntetéspénz	20 (akcse)

191. *Sajópüspöki* falu, tartozik Putnokhoz,

Bercsa László házas, Vincse fia legény, János Balázs házas, Bódizsár fia legény, Kuti István házas, Ferencs fia legény, Nagy Dávid házas, Máté fia legény, Lukács Balázs házas, Pál fia legény, Kovács Máté házas, Jakab fia legény, Imre Mihál házas, Bálint fia legény, Varga János házas, Marton fia legény, Mónár Martin házas, Bálint fia legény, Sinkó Alberd házas, Benedek fia legény, Bika Petre házas, Gál fia legény, Parlak János házas, Petre fia legény, Facsét András házas, Máté fia legény, Tas Tomás házas, Bálint fia legény, Seregél Imre házas, Danyan fia legény, Zákod Gregor házas, János fia legény, Budai Vincse házas, Pók Borbás házas,

Az adófizető (hane): 9, minden hane 50 (akcse)	450 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2290 (akcse)
Kapu adó 9 után, minden kapu 50 (akcse)	450 (akcse)
Búzatized 84 kile	840 (akcse)
Serés adó	30 (akcse)
Kétszerestized 45 kile	225 (akcse)
Káposzta és kendertized	20 (akcse)
Mustized 300 pint	600 (akcse)
Méhkastized	(?)
Szénatized 9 szekér	90 (akcse)
Büntetéspénz és mezei kártétel	20 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	15 (akcse)

192. *Valiko* falu, tartozik Putnokhoz,

Dobó Máté házas, Vincse fia házas, Varga Miklós házas, Máté fia legény, Kovács Mihál házas, Bálint fia legény, Sós Tomás házas, Istefan fia legény, Kezes Alberd házas, Gergöl fia legény, Takó Petre házas, Alberd fia legény, Kovács Petre házas, János fia legény, Fodor Gáspár házas, Pavel fia legény, Kós András házas, Váka Martin házas,

Az adófizető (hane): 5, minden hane 50 (akcse)	250 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1300 (akcse)
Kapu adó 5 után, minden kapu 50 (akcse)	250 (akcse)
Búzatized 50 kile	500 (akcse)
Káposzta és kendertized	20 (akcse)
Kétszerestized 25 kile	125 (akcse)
Szénatized 5 szekér	50 (akcse)
Musttized 150 pint	300 (akcse)
Mennyasszonyi és hordó illeték	150 (akcse)
Büntetéspénz és mezei kártétel	20 (akcse)

193. *Csővekfalva* falu, tartozik Fülekhez,

Gregor Petre házas, Miklós fia legény, Nagy János házas, Imre fia legény, Esti András házas, Tomás fia legény, Anboris Palád házas, Benedek fia legény, Tomás Dovics házas, Tót István házas,

Az adófizető (hane): 3, minden hane 50 (akcse)	150 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	615 (akcse)
Kapu adó 3 után, minden kapu 50 (akcse)	150 (akcse)
Búzatized 30 kile	300 (akcse)
Sértés adó	15 (akcse)
Kétszerestized 15 kile	75 (akcse)
Káposzta és kenderized	10 (akcse)
Szénatized 3 szekér	30 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Mennyasszonyi és hordó illeték	150 (akcse)
Büntetéspénz és mezei kártétel	10 (akcse)

194. *Kokova* falu, tartozik (?) Bányához,

Sortis Simon házas, István fia legény, Katus Gábor házas, Marton fia legény, Galó Gabin házas, Máté fia legény, Macskó Dániel házas, Lukács szolga legény, (I)sztankó Mikur házas, Anboris fia legény, Imre Kovács házas, Lacskó fia legény, Oláh Benő házas, (I)skáska fia legény, Rács Mihál házas, Pavel fia legény, Dobák János házas, Miklós fia legény, Szabó Jakab házas, Tomás fia legény, Egyőd Balázs házas, Lacskó fia legény, Kozmacs Tomás házas, Miklós (I)sztankó házas, Tomás fia legény, (I)sztreckó Mate házas, István fia legény, István Miklós házas,

Az adófizető (hane): 8, minden hane 50 (akcse)	400 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	1500 (akcse)
Kapu adó 8 után, minden kapu 50 (akcse)	400 (akcse)
Búzatized 80 kile	800 (akcse)
Sértés adó	50 (akcse)
Kétszerestized 16 kile	80 (akcse)
Méhkastized	10 (akcse)
Szénatized 8 szekér	80 (akcse)
Káposzta és kenderized	20 (akcse)
Mennyasszonyi és hordó illeték	20 (akcse)
Büntetéspénz és mezei kártétel	25 (akcse)

195. *Halász* falu, tartozik Szécsényhez,

Damokos Tomás házas, Vég Mihál Mátyás házas, Sebestyén fia legény, István fia legény, Vég Mihál Benedek testvére házas, Petri testvére házas, Kovács Balázs Gergel házas, Gergel fia legény, János fia legény, Lukács Zsigmon házas, Orbán fia legény, Balázs Kelémen házas, Balázs Bálint házas, Bertalan Balázs testvére legény, Török Orbán házas, Benedek fia legény, Török Gergel testvére legény,

Az adófizető (hane): 4, minden hane 50 (akcse)	200 (akcse)
Az adóbevétel (haszil):	2000 (akcse)
Kapu adó 4 után, minden kapu 50 (akcse)	200 (akcse)
Búzatized 60 kile	600 (akcse)
Sértés adó	40 (akcse)
Kétszerestized 40 kile	200 (akcse)
Méhkastized 20 (akcse)	
Musttized 400 pint	800 (akcse)
Széna és káposztatized	25 (akcse)
Mennyasszonyi illeték	15 (akcse)
Büntetéspénz és mezei kártétel	120 (akcse)

MUTATÓK

Idegen szavak, mértékek és pénzek jegyzéke

Adesz	lencse,
Aga	török tisztí rangfokozat,
Agnam	juh,
Ahali	lakosság,
Akcse	török ezüst pénzérme, ami 1555 körül, Budán, 2 magyar dénárt ért, ld. Dénár,
Alef	zab,
Alempenah	Világmenedéke, a török szultán egyik megszólítása,
Araba	szekér, a „szekér széna”, a kaszáló területmértékéül szolgál, s egy szekér szénát termő rétet az egy holdas réttel azonosították, ld. Hold, mennyasszony, a „reszmi arusz”, a házasságkötés után szedett illeték,
Arusz	Boldogság Fészke, az Isztambul város egyik török megszólítása,
Aszitan Szaadet	malom, ld. Malom,
Aszjab	
Bab	kapu, a malomnál a kerék megnevezése,
Badzs	vám,
Badihave	mezei kártétel, az állatok után beszedett büntetéspénz,
Bag	szőlő,
Bahcse	gyümölcsös kert,
Basztina	telek,
Basvekalet Arsivi	Miniszterelnökségi Levéltár,
Bedeliöstür	tized megváltása,
Bég	török úr, a szandzsákok kormányzója, s a több szandzsák kormányzója, a bégekbégje, a beglerbég,
Behér	minden (darabnál),
Beglerbég	ld. Bég,
Beji	kifizetés, megvásárlás,
Bejtülmal	hagyaték,
Bellut	makkoltatás,
Berre	bárány,
Bidaat	újtás, (a sertés adónál!),
Birader	testvér (valakinek a testvére),
Bosztán	zöldségeskert a háztelken,
Bölük	török gyalogos alakulat,
Csajir	rét,
Csausz	futár,
Csapatik	kapás, a „kapás szőlő”, területmérték, átlagosan kb. 400 négyszögöl volt,
Csavidar	rozsa,
Damat	vej, (valakinek a veje),
Dalján	halastó,
Defter	adójegyzék,
Defterhane	török pénzügyi hivatal, ahol az adókat nyilvántartják,
Dénár	magyar ezüstérme, a magyar forint 1/100-át érő pénz, ami 1555 körül Budán fél török akcsét ért, ld. penez,
Dizdár	török várkapitány, vagy várnagy,
Döntüm	török hold, ami 912 négyszékméter területet jelöl,
Dzsámia	török mohamedán templom,
Dzsemaat	török nagyobb katonai alakulat,
Dzsemaen	összesen,

Dzserim	büntető bíraskodás,
Dzsizje	török fejadó, másként harács, vagy császár forint adója,
Dzsiszr	híd,
Ehlihüküm	az „Ítélet Népe”, ez a török megnevezés a birói hatóságokra vonatkozik,
Emin	felügyelő, vagy biztos, aki a szultán hász-birtokait vezeti,
Emir	parancsnok,
Erzen	köles,
Farisz	lovaskatona,
Filori	a magyar forint török neve,
Fucsi	hordó,
Gendum	búza,
Gallat	gabona,
Girah	borsó,
Gömrük	vám,
Hali	üres, lakatlan,
Hane	ház, háztartás, a „reszini hane”, az adóösszeírás illetéke,
Harács	a fejadó másik levezetése, ld. Dzsizje,
Harab	rom,
Hasszi	külön(-álló) terület, vagy saját terület,
Hász	török katonai javadalombirtok, évi 100 ezer akcsénál nagyobb jövedelmet nyújt,
Haszil	adóbevétel,
Hajmanekján	pusztai lakosok,
Hime	tüzelőfa, az erdőhasználat, vagy faizás, a falu határához tartozó erdőkben az ott lakóktól a földesurak bért követeltek,
Hinta	búza, ld. Gendum,
Hinzir	sértés,
Hizir Iljas	Szent György nap,
Hudut	határ,
Hüdzset	jogbiztosító okmány,
Hold	a 16. században a magyar szokás a 864 négyszögről nagyságú holdat említ
Idzsmál	összesített, a mufasszál ellentéte, ld. Mufasszál,
Ihzarije	bíróági idézés,
Iflak	balkáni nomádok, ld. Vlah,
Ifráz	kiválasztás (a javadalombirtoknál), ld. Timár,
Imam	előimádkozó, a mohamedán gyülekezet feje,
Iszpendzse	földesuri járadék, ld. Timar,
Jag	zsiradék, általában kifőzött vaj,
Java	tilosba tévedt bitang marha birsága,
Jed	kéz (valaminek birtokában),
Jekun	összeg,
Juniga	török hold szerb neve, ld. Döntüm,
Kacskin	szőkevény,
Kalaa	vár, erőd,
Kanare	mészárszék,
Kanun	szultáni törvény, szabályrendelet,
Kanunname	szultáni törvények könyve,
Kapi	kapu, (adózásnál a háztartás),
Kaszim	Szent Márton nap,
Karija	falu,
Kádi	török bíró és közjegyző,

Kelem	káposzta,
Ketan	len,
Kendir	kender,
Kethüda	helyettes, másként kajmakám,
Kejl	török kile, ld. Kile,
Kétszeres	rozs és búza keveréke, másként abajdóc néven is említik, ld. Mahlut,
Kile	űrmérték a 16. sz.-ban Nógrádban cca 46,89 literes pozsonyi mérővel azonos
Kitaa	darab,
Kurub	közelség,
Küvare	méhkas,
Kocs katimi	a „kos befogás”, időpontja, Szent Márton nappal egyezik meg,
Liva	szandzsák másik megnevezése,
Madenosz	petrezselyem,
Mahalle	lakónegyed,
Mahlut	kétszeres,
Mahszul	bevétel,
Mahi	hal,
Maktua	átalány, egy megállapított évi összeg, ld. taksa,
Malom	malom adóztatása, a molnár konvenciós földesuri alkalmazott, vagy bérlő lehet,
Mali gaib	elhagyott javak,
Mali mefkud	megtüresedett javak,
Martalóc	szербекből és vlahokból álló keresztény török katonai alakulat,
Merdzsümeek	lencse, ld. Adesz,
Mejva	gyümölcs,
Meszdzsit	mohamedán török imahely,
Mevzia	hely, valamely terület megnevezése,
Mezbur	a nevezett (dolognál!),
Mezktür	a nevezett (embernél!),
Mezraa	puszta,
Miri	kincstári,
Miralaj	egy szandzsák szpáhi lovascsapatának parancsnoka,
Mirliva	szandzsákbég másik neve, ld. Bég,
Monopolije	földesuri borárusítás,
Mudzseb	sztükséges,
Mufasszál	részletes,
Mukátaa	pénzügyi hivatal,
Müszellem	külön szolgálatot vállaló adófizető aki ezért adókedvezményt élvez,
Müsztahfizan	várvédők, janicsárok másik elnevezése,
Müdzserred	nőtlen legény,
Müzevedzs	házas, nős férfi,
Nahije	szandzsáknél kisebb területegység,
Nakit	pénz, készpénz,
Nam	név, valakinek a neve,
Nefisz	lakosság, ld. Ahali,
Nehir	folyló (csettünkben az Ipoly!),
Nezd	közelség, ld. kurub,
Nijabet	büntetéspénz, amit embertől a falusi bíró szed be,
Niszif	fél (valaminek a fele!),
Nohut	csicseri borsó,
Odun	tüzifa, ld. Hime,
Orlak	sarló, a szénakaszálás utáni tartólegeltetés juhokkal, s ezért juh adó!,
Otluk	széna, ld. Gijah,

Östür	tized (valaminek az egytizede!)
Padisah Alempenah	Világmenedékének Szultánja,
Paha	érték (valaminek az ára!),
Pasa	tartományi kormányzó beglerbég címe,
Panajir	vásár,
Palánk	földből és fagerendákból készült erődítmény, ld. Párkán,
Párkán	palánk török neve, ld. Palánk,
Pazar	piac,
Penez	pénz, a magyar pénz szót a török a dénárral azonosítja, ld. Dénár,
Pint	ürmérték bor mérésére, a csábrági uradalomban a 16 iccés kassai köből (13,57 liter) volt használatos, de a legismertebb a 0,84 literes budai icce kétszeresét 1,68 literes pint volt,
Pijaz	fokhagyma,
Pocsepina	hordócsap, a török „reszimi pocsepina”, pedig csapatlútsi illeteket jelent,
Rája	falusi adófizető,
Reszim	illeték,
Recsz	darab (a juhok darabja!),
Salgam	répa (lat. Brassica repa),
Sert, Seriat	mohamedán vallási törvények,
Sire	must,
Szabika	régi,
Szene	év,
Szinir	határ, ld. Hudut,
Szir	fokhagyma,
Sznadszák	tartománynál kisebb török közigazgatási terület egység, ld. Bég,
Szemhane	gyertyaöntőház,
Szpáhi, Szipahi	török lovaskatona javadalombirtokkal,
Uhde	vállalás (bérletnél), ld. Tahvil,
Tabii	tartozni valahová,
Tahvil	vállalás (török kincstári bérletnél),
Taksa	magyar pénzszolgáltatás, amely nem kapcsolódik egy falu telkeinek számához,
Tapu	ingatlanforgalom,
Tarhon	tárkony,
Tarla	szántóföld,
Taszaruf	birtoklás,
Timar	török katonai javadalombirtok, amely évi 2-20 ezer akcse értékhatárral jelölt jövedelmet nyújt,
Topcsi	tűzér,
Valih	mérték,
Varos	magyar város szó török alkalmazása,
Velet	fiú (valakinek a fia!),
Vilajet	tartomány, a szandzsáknál nagyobb török közigazgatási terület egység,
Vlah	balkáni nomád, pusztai lakó,
Zeljar	magyar zsellér szó török alkalmazása, mint „reszimi zeljaran”, amely fejenként 12 akcse megfizetését jelentette,
Ziamet	török katonai javadalombirtok, amely évi 20-100 ezer akcse jövedelmet nyújt,
Zimmi	hitetlen falusi, (nem mohamedáni!),
Ziraatgah	megművelt terület,
Zaim	török lovaskatona, aki ziamet javadalom birtokkal rendelkezik.

A Szécsényi szandzsák helységei az 1554. évben

E helységnévmutató az 1554. évi török kéziratban szereplő helységneveket ABC rendben közli. A török kéziratban feljegyzett földrajzi nevek eredeti sorrendjét a helységnévtárban a helynevek után írt zárójeles sorszámok mutatják. Az 1554. évben a török kéziratban arab betűs feljegyzésben szereplő helynevek mai magyar és szlovák névalakját is közöljük. Azokat a helyneveket, amelyek ma Szlovákia területén találhatók meg, a szlovák névalak után zárójeles nagy „Sz” betűvel is megjelöltük. Sok helység mai topográfiai meghatározása számos nehézségben ütközött, s ezért a XVII-XIX. századi magyar összeírások, urbáriumok és térképek közül is többet fel kellett használnunk. A helynévmutató összeállításánál felhasznált források rövidítései a következők voltak.

Rövidítések:

Bayer.1973	<i>Bayerle, Gustav</i> , Ottoman Tributes in Hungary. According to Sixteenth Century Tapu Registers of Novigrad, The Hague-Paris,
Bakács.1971	<i>Bakács, István</i> , Hont vármegye Mohács előtt, Budapest
Csánky.1897	<i>Csánky Dezső</i> , Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában, I. kötet., Budapest
Györffy.1987	<i>Györffy György</i> , Az Árpád-kori Magyarország történetének földrajza, Budapest
Káldy-Nagy.1977	<i>Káldy-Nagy Gyula</i> , A budai szandzsák 1559. évi összeírása, Pest megye multjából köt., Budapest
Lipszky.1808	<i>Lipszky, Károly</i> , Repertorium locorumque in XII. tabulis mappae (...), Budapest
Maksay.1990	<i>Maksay Ferenc</i> , Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén, I. kötet., Budapest
m.	megye
Mócsáry.1826	<i>Mócsáry Antal</i> , Nemes Nógrád Vármegyének Históriai, Geográfiai és Statisztikai Esmertetése, Pest
Modus Arend. 1566	Nógrád megyei Levéltár, Közgylési iratokból kigyűjtött összeírások gyűjteménye, IV-I-b-3, Modus Arendationis Decimarum Districtus totius Comitatus Neogradiensis, Anno 1556
Muz.ért.1989	<i>Cs. Sebestyén Kálmán-Szvircesk Ferenc</i> , Nógrád megye Történelmi Helységnévtára: Muzeumi Értekező VII., Salgótarján
psz.	pusztá
Regn.Conscr.1715	Magyar Országos Levéltár, Regnicolaris Levéltár, N-78, Lad.CC., Nr.6., frusta 2., Conscriptio Inclyti Comitatus Neogradiensis Anni 1715
Sebők.1990	Magyar Neve? Határon túli helységnév szótár, Összeáll. <i>Sebők László</i> , Budapest 19
Sz.	Szlovákia
Szomszéd.1989	Jobbágyvilág Nógrádban. Tájékoztató a levéltárban őrzött XVII-XIX. századi feudális kori összeírásokról. Összeáll. <i>Szomszéd András</i> , (Szerk. <i>A. Varga László, Schneider Miklós</i>), Salgótarján
térk.	térkép
Urb.1686	Magyar Országos Levéltár, Kamarai Levéltárak, E-156, U.et C., Fasc.11, Nr.31: „A divényi uradalom urbárium a 1686 előtti török időkben”.

HELYSÉGEK:

- ABELOVA, 162. 1554-ben másként Abelfalva, Csánki. 1897.I.93: Abellehota, Maksay.1990.I.499: Abellehotha, Muz.Ért. 1989.17: Abellehota-Abelfalva-Abelova (Sz.),
- ALMÁGY, 183. 1554-ben Füleek várához tartozik, Csánki. 1897.I.129: Almag (Gömör m.), Lipszky. 1808. térk. XIV.K.36: Almágy, Sebők. 1990.81: *Gemersky Jablonec* (Sz.),
- ALSÓ ESZTERGÁR, 14. Csánki. 1897.I.97: Estergur 1243-ban, Muz.Ért. 1989.17: Alsóesztergály, Sebők. 1990.81.: *Done Strhare* (Sz.),
- ALSÓ GARÁB, 94. 1554-ben psz., Csánki. 1897.I.98: Garab 1451-ben, ld. Felső Garáb,
- ALSÓ KALONDA, 116. Csánki. 1897.I.100: Kalanda 1352-ben, U.o., Fewl, -Kewzep, -és Egyházas Kalonda 1496-ban, Muz.Ért. 1989.43: Kalonda, Maksay. I.499: Also Kalonda 1549-ben, Sebők. 1990.105: *Kalonda* (Sz.),
- ALSÓ POLTÁR, 107. Csánki. 1897.I.105: Polthar 1439-ben, Maksay. 1990.I.499: Also polthaar 1549-ben, Muz.Ért. 1989.74-75: Poltár-Poltar (Sz.),
- ALSÓ PRIBEL, 179. 1554-ben Nógrádhoz tartozik, Bayerle. 1973.79-80: Alsó Perebil falu 1570-ben, Lipszky.1808. térk.II.K.32, Pribely (alsó, -és Felső-Prébely), Bakács. 1971.179: 1244-ben Alsó, -és Felsew-Prebely (Hont m.): Sebők. 1990.81: *Pribelce* (Sz.),
- ALSÓ SZTREGOVA, 130. Csánki. 1897.I.108: Stregwa és Ztrehowa 1461-ben, Maksay. 1990.499: Also Stregowa 1549-ben, Muz.Ért. 1989.18: Alsósztrégova-Dolna Strehova (Sz.),
- APÁDFALVA, 83. Csánki. 1897.I.94: Apathy 1299-ben. Maksay. 1990.499: Apathfalva 1549-ben, Muz.Ért. 1989.44: *Karancsapátfalva*,
- BÁBAFALVA, 138. Csánki. 1897.I.94: Babafalwa 1248-ban, Maksay. 1990.I.500: Babafalva 1549-ben, Muz.Ért. 1989.87: Terbeleo -Alsó, -és Felső Bábipusztá-Trebelovce (Sz.),
- BAGLASALYA, 10. Csánki. 1897.I.94: Baglyasalya 1481-ben, Maksay. 1990.I.499: Baglasalya 1549-ben, Szomszéd. 1989.35: *Salgótarján*,
- BAKSA, 53. Maksay. 1990.499: Baksa 1549-ben, Muz.Ért. 1989.20: Baksaháza-Karancslapujtó,
- BALOKAFALVA, 147. 1554-ben Füleek várához tartozik, (Gömör m.), Lipszky. 1808.térk.XIV.K.36: Balokfalva, Sebők. 1990.83: *Bihovce* (Sz.),
- BERIN, 103. Csánki. 1897.I.95: Berin 1246-ban, Maksay. 1990.I.499: Berinke 1549-ben, Szomszéd. 1989.20-21: *Karancsberény*,
- BERZENEC, 93. 1554-ben psz., Györffy. 1987.III.267: Brezou, 1334-ben, Muz.Ért. 1989.23: *Ipolyberzenec-Breznicka* (Sz.),
- BREZOVCSÉ, 59. Maksay. 1990.I.499: Brezova 1549-ben, Muz.Ért. 1989.24: Brezova (Cseh, - és Szász, - Brezova), Sebők. 1990.107: *Suche Brezovo* (Sz.),
- BOGAROM, 40. Csánki. 1897.I.95: Bolgarom 1435-ben, Maksay. 1990.I.501: Bolgarom 1549-ben, Muz.Ért. 1989.24: Bolgarom, Sebők. 1990.83: *Bulnary* (Sz.),
- BOLOK, 74. Csánki. 1897.I.96: Bwlyk 1467-ben, Maksay. 1990.I.501.:Boolyk 1549-ben, Muz.Ért. 1989.41: *Ipolybolyk*, Sebők. 1990.84: *Bolkovce* (Sz.),
- BOROSZNIK, 139. 1554-ben másként Borozsnak Kékkőhöz tartozik, Csánki 1897.I.96: Boroznak 1446-ban, Maksay. 1990.I.501: Boronook 1549-ben, Muz.Ért. 1989.24: Borosznok-Brusnik, Sebők. 1990.84: *Brusnik* (Sz.),
- BAZITA, 137. 1554-ben Füleekhez tartozik, Csánki. 1897.I.96: Bozitha 1435-ben, Maksay. 1990.I.502: Bozythaa 1549-ben, Muz.Ért. 1989.35: Füleksávoly-Buzita pusztá, Sebők. 1990.103: *Savol* (Sz.),

BUDALEHOTKA, 169.	1554-ben másként Tomási Lehotka Divényhez tartozik, Maksay. 1990.I.502: Budalehota 1549-ben, Modus Arend. 1566: Budalehota, Muz.Ért. 1989.25: Budalehota-Budaszállás- <i>Budina</i> (Sz.), Csánki. 1897.I.96: Bwsa 1473-ban, Muz.Ért. 1989.25: Bussa- <i>Busince</i> (Sz.),
BUSA, 24.	
CSÁKÁNHÁZ, 109.	Csánki. 1897.I.96: Chakanhaza 1439-ben, Maksay. 1990.I.499: Csákánháza 1549-ben, Muz.Ért. 1989.26: Csákányháza- <i>Cekanovce</i> (Sz.),
CSEHBREZÓ, 17.	Csánki. 1897.I.96: Bryzo 1464-ben, Maksay. 1990.I.502: Csehbrezoo 1549, Regn.Consc. 1715: Csehbrezo Muz.Ért. 1989.26: Csehbrezó-Csehberek- <i>Ceske Brezov</i> (Sz.),
CSÓKA, 160.	1554-ben Fülelkehez tartozik, Csánki. 1897.I.94: Chokas 1447-ben, Muz.Ért. 1989.94: Zagyvapálfalva-Csókáspusztá- <i>Salgótarján</i> (Sz.),
CSOMA, 152.	Csánki. 1897.I.96: Chama 1335-ben, Maksay. 1990.I.503: Csoma 1549-ben, Lipszky. 1808. térk.XIV.K.36: Csoma (Gömör m.), Sebők. 1990.89: <i>Filakovske Klacany</i> (Sz.),
CSÖVEKFALVA, 193.	1554-ben Fülelkehez tartozik, Maksay. 1990.I.503: Csövekfalva 1549-ben, Lipszky. 1808. térk.XIV.K.36: Csövekfalva, Muz.Ért. 1989.50: Koriát-Csövekfalva- <i>Konradovce</i> (Sz.),
DEMECSER, 102.	Maksay. 1990.I.503: Demecser 1549-ben, Lodus Arend. 1566: Dewecher, Lipszky. 1808. térk.XIV.K.35: Demecser, Muz.Ért. 1989.76: Rapp-Demecserpusztá- <i>Rapovce</i> (Sz.),
DOBROCS, 143.	1554-ben Szécsényhez tartozik, Csánki. 1897.I.97: Dobrocha 1467-ben, Maksay. 1990.I.503: Doberczaa 1549-ben, Regn.Consc. 1715: Dobrócz, Muz.Ért. 1989.29: Dobrócs- <i>Dobroc</i> (Sz.),
DOLNA TISZOVNYIK, 171.	1554-ben Kékkőhöz tartozik, Maksay. 1990.I.503: Dolna Tizolnyk 1549-ben, Regn.Consc. 1715-ben Alsó Tiszovnyik, Muz.Ért. 1989.19: alsó Tiszovnyik- <i>Dolny Tisovnik</i> (Sz.),
DIVÉN, 34.	Csánki. 1897.I.97: Dewen Alya 1473-ban, Maksay. 1990.I.503: Dywynallyaa 1549-ben, Urb. 1686: Diweny, Muz.Ért. 1989.28: Divény- <i>Divin</i> (Sz.),
EGYHAZOS BÁST, 182.	1554-ben Fülelke várához tartozik, Csánki. 1897.I.131: Basth, Obasth, - és Egyhazas 1427-ben, Gömör m., Muz.Ért. 1989.30: Egyházasbást- <i>Novobasta</i> (Sz.),
EGYHÁZOS GEREGYE, 97.	Csánki. 1897.I.98: Geregye 1333-ban, Maksay. 191.53: Eghazasgeregy 1549-ben, Szomszéd. 1989.128-129: <i>Egyházasgerge</i> ,
EGYHÁZOS HARTYAN, 27.	Csánki. 1897.I.99: Hartyan, 1446-ban Bot, - Kis, - Sós, - Tót, - szerepel, Maksay. 1990.I.53: Egyhazos Hartyan 1549-ben, Káldy-Nagy. 1977.150: Sós Hartyán, Muz.Ért. 1989.80: <i>Sóshartyán</i>
EGYHÁZOS RAGYOCS, 144.	Csánki. 1897.I.105: Felsew Ragyolcz 1440-ben, Maksay. 1990.I.503: Eghazasragyolch 1549-ben, Muz.Ért. 1989.75-76: Ragyolc- <i>Radzovce</i> (Sz.),
ENDREFALVA, 6.	Csánki. 1897.I.97: Endrefalwa 1481-ben, Maksay. 1990.I.503: Endrefalwa 1549-ben, Káldy-Nagy. 1977.244: Andreja 1559-ben, Muz.Ért. 1989.31: <i>Endrefalva</i> ,
ETES, 8.	Csánki. 1897.I.97: Ethes 1481-ben, Maksay. 1990.I.503: Etes 1549-ben, Muz.Ért. 1989.32: <i>Etes</i> ,
FÁBIÁNFALVA, 71.	Maksay. 1990.I.504: Fabianfalwa 1549-ben, Lipszky. 1808. térk.K.35: Fábíánfalva, Muz.Ért. 1989.41: Ipolynyitra- <i>Nitra nad Iplom</i> (Sz.),
FÉLFALVA, 44.	Csánki. 1897.I.98: Felfalw 1460-ban, Maksay. 1990.I.504: Felfalw 1549-ben, Szomszéd. 1989.205: <i>Szécsényfelfalu</i> ,

- FŐSŐ ESZTERGAR, 13. Csánki. 1897.I.97: Estergur 1243-ban, Maksay. 1990.I.504: Felsew Esthergar 1549-ben, Muz.Ért. 1989.33: Felsőesztergály-Horne Strhare (Sz.),
- FŐSŐ GARAB, 92. 1554-ben Berzence pusztával, Maksay. 1990.I.504: Felsew Garab 1549-ben, Muz.Ért. 1989.37: Garáb-Garab (Sz.), ld. Garab (Pinc és Zelene között),
- FŐSŐ GÉCS, 38. Csánki. 1897.I.98: FelsewGech (Kewzep, - Alsó, -) 1457-ben, Maksay. 1990.I.504: Felsew Gech 1549-ben, Muz.Ért. 1989.37: *Magyargéc*, Maksay. 1990.I.504: Felsew Kalonda 1549-ben, ld. Kalonda, Muz.Ért. 1989.43: *Kalonda* (Sz.),
- FŐSŐ KALONDA, 37. Maksay. 1990.I.504: Felsew Polthar 1549-ben, ld. Poltár, Muz.Ért. 1989.74: *Poltar* (Sz.),
- FŐSŐ POLTÁR, 108.
- GÁCS, 49. Maksay. 1990.I.505: Gaalcz 1549-ben, Muz.Ért. 1989.36: Gácsfalu, *Stara Halic* (Sz.),
- GALAMBA, 12. Csánki. 1897.I.99: Halymbafalua 1374-ben, Maksay. 1990.I.505: Galambaa 1549-ben, Muz.Ért. 1989.26: Csákányháza-Galambpuszta-*Cakovce* (Sz.),
- GALASA, 126. 1554-ben Fülek várához tartozik, Csánki. I.98: Galsa 1246-ban, Maksay. 1990.I.504: Galsaa 1549-ben, Muz.Ért. 1989.36: Ipolygalsa-*Holisa* (Sz.),
- GERGENE, 57. Csánki. 1897.I.99: Gergerfalwa 1467-ben Divény várához tartozik, Maksay. 1990.I.505: Gergelfalwa 1549-ben, Muz.Ért. 1989.37: *Gergelyfalva-Gregorova Vieska* (Sz.),
- GORNE ISZTRACSIN, 54. Csánki. 1897.I.108: Ztracyn 1439-ben Maksay. 1990.I.504: Gorne Stre-gaar 1549-ben, Muz.Ért. 1989.67: Nagy Sztracin-*Velke Straciny* (Sz.),
- GORNE TISZOVNIK, 146. 1554-ben Kékkő várához tartozik, Maksay. 1990.I.504: Gorne Tiszov-nik 1549-ben Muz.Ért. 1989.34: Felsőtiszovnyik-*Horny Tisovnik* (Sz.),
- GORTVA, 153. 1554-ben Ajnáskő várához tartozik, Csánki. 1897.I.135: Gowrthwa 1427-ben Gömör m., Maksay. 1990.I.504: Gorthwaa 1549-ben, Sebők. 1990.47: *Gortvianska Vieska* (Sz.),
- HALÁSZ, 195. Csánki. 1897.I.99: Halaz 1372-ben, Maksay. 1990.I.504: Halaszi 1549-ben, Muz.Ért. 1989.38: Halászi-Szécsényhalászi-*Ludányhalászi*, 1554-ben másik neve Hrkyan, Csánki. 1897.I.99: Harkyan 1327-ben, ld. Egyházas Hartyán, Muz.Ért. 1989.88: Tóthartyán-*Chartany* (Sz.),
- HARTYAN, 68. 1554-ben Telek fele (!) említésben szerepel, Modus Arend. 1566: Telek Heghallya szerepel, Maksay. 1990.I.504: Hegyallya Teleki 1549-ben, Lipszky. 1808.II.K.35: Hegyallyapuszta, Muz.Ért. 1989.64: Mucsény-Telkipuszta-*Mucin* (Sz.),
- HEGYALYA-TELEK, 87. Csánki. 1897.I.136: Hegymegey 1336-ban, 1554-ben Fülek várához tartozik, Gömör m., Sebők. 1990.99: Magyar, -és Tóthegymegey-*Dolnezahorany* (Sz.),
- HEGYMEGY, 177.
- IVAN, 51. Maksay. 1990.I.504: Zenth Iwan 1549-ben, Muz.Ért. 1989.29: Divényoroszi-Ivántanya-*Podkrivan* (Sz.),
- KARANCSALYA, 172. 1554-ben Salgó várához tartozik, Csánki. 1897.I.100: Korunchalya 1335-ben, Karanczallya 1549-ben, Muz.Ért. 1989.44: Karancsalya, Szomszéd. 1989.19: *Karancsalya*, Csánki. 1897.I.100: Kalno 1441-ben, Kaalno 1549-ben, Muz.Ért. 1989.43: Kálnó-*Kalinovo* (Sz.),
- KÁLNÓ, 50. Kapolnaas Regiolch 1549-ben, ld. Egyházas Ragyocs, Muz.Ért. 1989.75: Ragyolc-*Radzovce* (Sz.),
- KÁPOLNÁS RAGYOCs, 110. 1554-ben török feljegyzés Karancia Kesziye-Telek fele (!) meg-nevezést tüntet fel, ami ld. 87. Hegyalja-Telek fele korábbi megneve-
- KARANCSA KESZIJE-Telek, 105.

- zéssel látszik megnevezni, talán Telek falu kétfelé menekülve szerepel, Maksay. 1990.I.504: Keszi 1549-ben, Lipszky. 1808. térk. XIV.K.35: Telki, Mocsáry. 1826.I.255: Karancsság filiái között – Ivolyás Telek, Muz.Ért. 1989.45: *Karancsság-Telekpuszta* (Karancskeszti határában), Csánki. 1897.I.101: Kelechen 1379-ben, Maksay. 1990.I.504: Kelechin 1549-ben, Muz.Ért. 1989.35: *Fülekkelecsény-Filakovska Kalacany* (Sz.), Csánki. 1897.I.101: Kerezthwr 1429-ben, Maksay. 1990.I.504: Kersztur 1549-ben, Muz.Ért. 1989.46: Kiskeresztur és Nagykeresztur-Kétkeresztur-Nove Hony (Sz.), Csánki. 1897.I.94: Aran 1499-ben, Maksay. 1990.I.504: Kis Aran 1549-ben, Szomszéd. 1989.20-21: *Karancsberény-Kisaranypuszta*, Csánki. 1897.I.95: Berzua 1332-ben, Maksay. 1990.I.504: Kis Brezo 1549-ben, 1554-ben Velika Brezova városnegyeddel (mahalle) együtt szerepel, Muz.Ért. 1989.24: Brezó, ld. u.o.81: *Szárazbrezovó-Suchá Brezova* (Sz.), Csánki. 1897.I.97: Darócz 1488-ban, Maksay. 1990.I.505: Kis Darócza 1549-ben, Muz.Ért. 1989.65: Nagy Daróc-*Velké Dravce* (Sz.), 1554-ben Salgó várához tartozik, Csánki. 1897.I.101: Kysfalw 1335-ben, Maksay. 1990.I.504: Kisfalw 1549-ben, Muz.Ért. 1989.48 és 55: Losonckisfalw-*Lucenec* (Sz.), Maksay. 1990.I.504: Kisfalw 1549-ben, Muz.Ért. 1989.88: Tótkisfalw-*Mala Ves Vieska* (Sz.), Csánki. 1897.I.101: Kotrozo 1423-ban, Maksay. 1990.I.504: Kis Kutrozzo 1549-ben, Muz.Ért. 1989.32: *Etes* (Kis, - és Nagy-), Csánki. 1897.I.102: Liberche, (Egyházas, -Alsau, -Nagh, -Felsew, -Kys, -) 1446-ban, Muz.Ért. 1989.49: Kislibercse-*Luboriecka* (Sz.), Maksay. 1990.I.504: Kis Lucza 1549-ben, Regn.Consc. 1715: Nyedelistye, Muz.Ért. 1989.68: *Lukacsovo-Nedelite* (Sz.), Maksay. 1990.I.504: Kis Patak 1549-ben, Lipszky. 1808. térk. XV.K.33: Kispatak, Muz.Ért. 1989.67: Nagysztracin-Szemerepuszta-Kispatak-*Velké Straciny* (Sz.), Csánki. 1898.I.105: Perzeháza 1439-ben, Maksay. 1990.I.504: Kis Persee 1549-ben, Modus Arend. 1566: Felsew Perse, ld. Nagy, -Perse, Muz.Ért. 1989.73: *Perse-Prsa* (Sz.), Csánki. 1897.I.106: Kysrohman 1433-ban, Maksay. 1990.I.504: Kisromhany 1549-ben, Modus Arend. 1566: Egyházos Roman és Roman, Muz.Ért. 1989.64: *Fülekpilis-Kisromhánypuszta-Pies* (Sz.), 1554-ben Divény várához tartozik, Maksay. 1990.I.501: Bystryczka 1549-ben, Lipszky. 1808. térk. XIV.I.35: Bisztricska, Garáb mellett, Muz.Ért. 1989.23: *Kisbeszterce-Bistricke* (Sz.), Maksay. 199.I.504: Kis Sztrechin 1549-ben, Modus Arend. 1566: Kis Ztracny, Muz.Ért. 1989.49: *Kissztracsin-Male Straciny* (Sz.), Csánki. 1897.I.110: Tugar 1477-ben, Maksay. 1990.I.501: Kis Tugar 1549-ben, Muz.Ért. 1989.50: *Divénytugar-Tuhar* (Sz.), Csánki. 1897.I.111: Zelew 1482-ben, Maksay. 1990.I.504: Kis Zellew 1549-ben, Muz.Ért. 1989.50: *Kis Szellő-Male Zlieve* (Sz.), Maksay. 1990.I.504: Kokava 1549-ben törk feljegyzésben tartozik (...bánya), Lipszky. 1808. térk. II.N.36: Kokava, Sebők. 1990.45: *Kokava nad Rimovican* (Sz.), Csánki. 1897.I.101: Korlathfalwa 1473-ban, Maksay. 1990.I.504: Korlathfalwa 1549-ben, Muz.Ért. 1989.50: *Korlát-Konradovce* (Sz.), Csánki. 1897.I.101: Kothmanlehotha 1467-ben, Maksay. 1990.I.504: Kothmanlehota 1549-ben, 1554-ben Divény várához tartozik, Muz.Ért. 1989.1.: *Kotmanlehota-Dobrocka Lehota* (Sz.),
- KELECSIN, 70.
- KERESZTUR, 19.
- KIS ARANYA, 104.
- KIS BREZOVA, 69.
- KIS DARÓCSA, 2.
- KISFALU, 58.
- KISFALU, 154.
- KIS KUTRUZÓ, 134.
- KIS LIBERCSE, 66.
- KIS LUCSA, 166.
- KIS PATAK, 42.
- KIS PERSE, 141.
- KIS ROMHAN, 88.
- KIS BISZTRICSA, 159.
- KIS (I)SZTRACSIN, 31.
- KIS TUGAR, 45.
- KIS ZELŐ, 22.
- KOKAVA, 194.
- KORLAD, 106.
- KOTMANOVA, 181.

KOVÁCSI, 72.	Csánki. 1897.I.102: Kowachy 1454-ben, Maksay. 1990.I.504: Kovachi 1549-ben, Modus Arend. 1566: Kovaczy, Muz.Ért. 1989.35: Fülekkovácsi- <i>Filakovske Kovace</i> (Sz.),
KURTAN, 131.	Csánki. 1897.I.102: Curtan 1246-ban, Maksay. 1990.I.504: Kurtan 1549-ben, Lipszky. 1808. térk. II.K.35: Kurtány, Muz.Ért. 1989.35: Fülekkovácsi-Kurtánypusztá- <i>Filakovske Kovace</i> (Sz.),
KUTAS, 148.	Csánki. 1897.I.102: Kutas 1436-ban, Maksay. 1990.I.504: Kutas 1549-ben, Modus Arend. 1566: Kuthas, Muz.Ért. 1989.44: <i>Karancseszi-Kutaspusztá</i> ,
KÜRD, 56.	Maksay. 1990.I.504: Kürt 1549-ben, Modus Arend. 1566: Kürt, Muz.Ért. 1989.26: Csalár-Ipolykürtpusztá- <i>Celary</i> (Sz.),
LÁM, 136.	Bakács. 1971.147: Laam, 1336-ban Alsó, - és Felső és Dacsó-Lám, Maksay. 1990.I.504: Laam 1549-ben, Modus Arend. 1566: Lam, Muz.Ért. 1989.67: Nagylám- <i>Velky Lom</i> (Sz.),
LAPUJTÓ, 120.	Csánki. 1897.I.102: Lapwhthew 1455-ben, Muz.Ért. 1989.53: Karancslapujtó, Szomszéd. 1989.23-24: <i>Karancslapujtó</i> ,
LÁZ, 91.	Csánki. 1897.I.102: Laaz 1435-ben, Maksay. 1990.I.504: Laaz 1549-ben, Muz.Ért. 1989.36: Ipolygalsa-Lazipusztá- <i>Holisa</i> (Sz.),
LENTVÁR, 161.	Maksay. 1990.I.504: Lenthalleotha 1549-ben, RegnConsc. 1715: Lentvora, Muz.Ért. 1989.53: Lentvora- <i>Lentvora</i> (Sz.),
LESTI, 23.	Maksay. 1990.I.510: Lesth 1549-ben, Modus Arend. 1566: Lest, Muz.Ért. 1989.54: Lest- <i>Lest</i> (Sz.),
LIPTAI GEREGENYE, 114.	Maksay. 1990.I.510: Liptay Geregye 1549-ben, Szomszéd. 1989.128: <i>Liptagerege-Egyházasgerge</i> ,
LITKE, 78.	Csánki. 1897.I.103: Litke 1448-ban, Maksay. 1990.I.510: Lithke 1549-ben, Szomszéd. 1989.159: <i>Litke</i> ,
LÓNYABÁNYA, 82.	Csánki. 1897.I.94: Lonabanya 1473-ban, Maksay. 1990.I.510: Lonyabanyaa 1549-ben, Regn.Consc. 1715: Lónya Bánya, Muz.Ért. 1989.55: Lónyabánya- <i>Lovinobana</i> (Sz.),
LOSANCS, 121.	Csánki. 1897.I.92: Lossoncz 1467-ben, Maksay. 1990.I.510: Losoncz 1549-ben, Muz.Ért. 1989.55: Losonc- <i>Lucenec</i> (Sz.),
LUPOCS, 60.	Maksay. 1990.I.510: Lupoch 1549-ben, Modus Arend. 1566: Lupocz, Muz.Ért. 1989.57: Gácslapocs- <i>Lupoc</i> (Sz.),
MADACSKA, 174.	Csánki. 1897.I.103: Madarzka vagy Maraczka 1460-ban, Maksay. 1990.I.510: Madachka 1549-ben, Modus Arend. 1566: Madaczka, Muz.Ért. 1989.58: Madácska- <i>Madacka</i> (Sz.),
MAJOM, 178.	Csánki. 1897.I.141: Mayom 1427-ben, Gömör m., Maksay. 1990.I.510: Mayom 1549-ben, Lipszky. 1808. térk. XIV.I.36: Majom, Sebők. 1990.99: <i>Dolné Zahorany</i> (Sz.),
MALIHNA, 115.	1554-ben másként Málnapataka, tartozik Salgó várához, Maksay. 1990. I. 510: Malnapatak 1549-ben, Muz.Ért. 1989.59: Málnapatak- <i>Malinec</i> (Sz.),
MASZTANCS, 180.	Győrffy. 1987.268: Mwszink 1246-ban, Maksay. 1990.I.511: Mostyncz 1549-ben, Lipszky. 1808. térk. XIV.I.36: Masztincz, Kishont m., Sebők. 1990.64: <i>Mastinec</i> (Sz.),
MIHAL GEREGE, 79.	Maksay. 1990.I.511: Mihalgeregye 1549-ben, Lipszky 1808. térk. XIV.K.34: Mihály Gere, Szomszéd. 1989.128: <i>Egyházasgerge</i> ,
MIKSI, 73.	Maksay. 1990.I.511: Miksi 1549-ben, Modus Arend. 1566: Mixy, Lipszky. 1808. térk. XIV.K.35: Miksi, Muz.Ért. 1989.63: Miksi- <i>Mikusovce</i> (Sz.),
MILETINCS, 122.	Maksay. 1990.I.512: Mylethyncz 1549-ben, Modus Arend. 1566: Militincz, Muz. Ért. 1989.83: Szenna-Nógrádszenna-Miletinczpusztá- <i>Senné</i> (Sz.),

- MÓNOSA, 145. Csánki. 1897.I.141: Monoza 1427-ben, Gömör m., Modus Arend. 1566: Monosa, Muz.Ért. 1989.75-76: Ragyolc-Monoszapusztá-Radzovce (Sz.), Modus Arend. 1566: Mulat, Regn.Consc. 1715: Mulyatka, Muz.Ért. 1989.64: Mulyatka-Mulka (Sz.),
- MULADKO, 129.
- NAGY ARANYA, 95. Csánki. 1897.I.94: Aran 1246-ban, ld. Kis, - és Nagy Arany, Modus Arend. 1566: Arany utraque, Maksay. 1990.I.511: Nagy Aran 1549-ben, Muz.Ért. 1989.44: Nagy-, és Kis Aranyi-Nagyarany psz., Szomszéd 1989.20-21: Karancsberény,
- NAGY DÁJÓ, 128. Csánki. 1897.I.93: Dalyon 1383-ban, Maksay. 1990.I.511: Nagyalyo 1549-ben, Muz.Ért. 1989.93: Vilke-Nagyalyópusztá-Velke nad Iplom (Sz.),
- NAGY DARÓCS, 118. Csánki. 1897.I.97: Darocz 1488-ban, Maksay 1990.I.510: Nagydarocz 1549-ben, Modus Arend. 1566: Nagy Darocz, Muz.Ért. 1989.65: Nagydaróc-Velké Dravce (Sz.),
- NAGYFALU, 158. Maksay. 1990.I.511: Nagyfalw 1549-ben, Lipszky. 1808. térk. XIV. I. 35: Nagyfalú, Muz.Ért. 1989.66: Losonc-nagyfalú-Velké Ves (Sz.),
- NAGY (I)SZTRACSIN, 30. Csánki. 1897.I.108: Zitracyyn 1439-ben, Maksay. 1990.I.510: Nagy Strachyn 1549-ben, Muz.Ért. 1989.67: Nagysztracin-Velké Straciny (Sz.),
- NAGY KOTROZO, 133. Csánki. 1897.I.101: Kotrozoo 1423-ban, ld. Kis Kutruzo, Maksay. 1990.I.510: Nagy Kotrocza 1549-ben, Muz.Ért. 1989.32: Kotrocópusztá-Etes, Szomszéd. 1989.134: Etes,
- NAGY KÜRTÖS, 32. Csánki. 1897.I.102: Kywrthews 1484-ben, ld. Kis-Felsew Kürtös, Maksay. 1990.I.510: Nagykürtös 1549-ben, Muz.Ért. 1989.66: Velky Krtis (Sz.),
- NAGY LIBERCSE, 156. 1554-ben tartozik Fülel várához, Csánki. 1897.I.102: Nag leberche 1447-ben, Nagy Libercse 1549-ben, Modus Arend. 1566: Nagy Libercse, Muz.Ért. 1989.67: Nagylibercse-Luborec (Sz.),
- NAGY PELÉN, 7. Csánki. 1897.I.105: Pelyn 1368-ban, Maksay. 1990.I.510: Nagy Peelyn 1549-ben, Muz.Ért. 1989.73: Piliny, Szomszéd 1989.189: Piliny,
- NAGY PERSE, 140. 1554-ben Fülel várához tartozik, Maksay 1990.I.510: Nagy Perse 1549-ben, Modus Arend. 1566: Fölső Perse, Regn.Consc. 1715: Perse curialis, ld. Kis Perse, Muz.Ért. 1989.73: Perse-Prse (Sz.),
- NAGY ROMHÁN, 86. 1554-ben másik neve Egyházas Romhán, Csánki. 1897.I.106: Egyházas Rohman 1496-ban, Maksay. 1990.I.514: Nagy Romhány 1549-ben, Muz.Ért. 1989.74: Fülelpilis-Nagy, - és Kisromhánypusztá-Ples (Sz.),
- NAGY TUGÁR, 63. Csánki. 1897.I.110: Tugar 1477-ben, Maksay. 1990.I.514: Nagy Tugar 1549-ben, Muz.Ért. 1989.55: Losonctugar-Lucenec (Sz.),
- NAGY ZELO, 21. Maksay. 1990.I.514: Nagy Zello 1549-ben, Regn.Consc. 1715: Nagy Szellő, Muz.Ért. 1989.68: Nagy Szellő-Velké Zlievce (Sz.),
- NUSTA, 173. Maksay. 1990.I.516: Nyusta 1549-ben, Lipszky. 1808. XXVI.H.36: Nyustya, Sebők. 1990.65: Hnusta (Sz.),
- ÓBÁST, 26. Maksay. 1990.I.516: Obást 1549-ben, Modus Arend. 1566: Obást, Muz.Ért. 1989.70: Óbást-Stara Bastia (Sz.),
- OCSOVA, 189. Maksay. 1990.I.386: Hachowa 1549-ben, Lipszky. 1808. térk. XXIV. H. 36: Hacsava, Gömör-Kishont m., Sebők. 1990.91: Hacava (Sz.),
- OTRIS LEHOTA, 96. Maksay. 1990.I.516: Otris Lehota 1549-ben, Modus Arend. 1566: Otris Lehota, Mocsáry. 1827.I.187: Ozdin vára birtokában lévő Otorics családot említ, Muz.Ért. 1989.43: Kálnó-Ligetpusztá (Lehota)-Kalinovo (Sz.),
- ÓVÁR, 77. Maksay. 1990.I.516: Ovar 1549-ben, Modus Arend. 1566: Olvár, Muz.Ért. 1989.70: Óvár-Olováry (Sz.),

- OZSDJÁN, 16. Győrffy. 1987.269: Asyan 1294-ben Kishont m., Ozdany Maksay. 1990.I.516: Osgyán 1549-ben, Lipszky. 1808. térk. XIV.I.36: Osgyán, Muz.Ért. 1989.71: Osgyán-Ozdany (Sz.),
- OZDIN, 151. Csánki. 1897.I.91: Osdyn 1454-ben, Maksay. 1990.I. Ozdyn 1549-ben, Nógrád m., 1554-ben Divin várához tartozik, Regn.Consc. 1715: Ozdiny, Muz.Ért. 1989.71: Ozdin-Ozdín (Sz.),
- PARONCSA, 67. Csánki. 1897.I.105: Parowche 1425-ben (Felsew, -), Maksay. 1990.I.517: Nagh Parocha 1549-ben, Modus Arend. 1566: Nagh Parocza, Muz.Ért. 1989.71: Paróca-Pravica (Sz.),
- PETRE, 127. Maksay. 1990.I.516: Zenthpether 1549-ben, Modus Arend. 1566: Zent Peter, Muz.Ért. 1989.84: Nógrádszentpéter-Potor (Sz.),
- PERENIS, 187. Maksay. 1990.I.516: Perenna 1549-ben, 1554-ben (Rima-) Szabadka várához tartozik, Modus Arend. 1566, Perenna, Muz.Ért. 1989.74: Poltár-Alsó, - és Felsőperennapuszta-Poltár (Sz.),
- PESTYÉN, 20. Maksay. 1990.I.518: Pestyeen 1549-ben, Modus Arend.1566: Pestyen utraque, Lipszky. 1808. térk. XIV.L.34 Pöstyén, Muz.Ért. 1989.75: Pöstyén-Szécsény, Szomszéd. 1989.163: *Ludányhalászi*,
- PILIS, 41. Maksay. 1990.I.548: Pyllys 1549-ben, Modus. Arend 1566: Piles, Muz.Ért. 1989.74: Pilis-Fülekpilis-Ples (Sz.),
- PINCS, 55. Maksay. 1990.I.518: Pyncz 1549-ben, Modus Arend. 1566: Pincz, Muz.Ért. 1989.74: Pinc-Pincina (Sz.),
- PISPÖKI, 98. Maksay. 1990.I.514: Pispöki 1549-ben, Regn.Consc. 1715: Fülekpüspöki, Muz.Ért. 1989.35: Fülekpüspöki-Biskupice (Sz.),
- POLIHNA, 163. Csánki. 1897.I.105: Polyhna 1467-ben, 1554-ben Divén várához tartozik, Maksay. 1990.I.505: Polihna 1549-ben, Muz.Ért. 1989.74: Polichna-Parlagos-Polichno (Sz.),
- PODRUCSAN, 123. Csánki. 1897.I.105: Petrochan 1467-ben, Maksay. 1990.I.516: Podre-
czaan 1549-ben, Muz.ért. 1989.74: Podrecsány-Patakalja-Podrecany (Sz.),
- PÓNI, 76. Maksay. 1990.I.515: Poon 1549-ben, Modus Arend. 1566: Poni, Muz.Ért. 1989.78: Nagy, - és Kispónyi puszta-Salgótarján,
- PRÁGA, 46. Maksay. 1990.I.515: Praga 1549-ben, Modus Arend. 1566: Prago, Regn. Consc. 1715: Prága, Muz.Ért. 1989.75: Prága-Gácsprága-Praha (Sz.),
- PRIBOJ, 61. Maksay. 1990.I.515: Priboj 1549-ben, Regn.Consc. 1715: priboj, Muz. Ért. 1989.75: Priboj-Perányes-Priboj (Sz.),
- PUSZTA PAROCSA, 165. Csánki. 1897.I.130: Baracha 1384-ben, Gömör m., Maksay. 1990.I.515: Puszta Parochaa 1549-ben, Regn.Consc. 1715: Parocza, Muz. Ért. 1989.71: Paroca-Pravica (Sz.),
- PUSZTA GÉCS, 5. Csánki. 1897.I.98: Alsó, -Nagy, -Karpi vagy Puszta Gécz, Maksay. 1990.I.515: Puszta Geecz (Alsó-) 1549-ben, Mocsáry. 1827.II.23: Alsópuszta, Szomszéd. 1989.167: *Magyargéc*,
- RACSKÓ, 119. Maksay. 1990.I.515: Raczfalu 1549-ben, Modus Arend. 1566: Ráczfalva, Lipszky. 1808. térk. XIV.K.34: Ráczka, Muz.Ért. 1989.36: Gácsvávalja-Ráczkapuszta-Holic (Sz.),
- RAP, 101. Maksay. 1990.I.515: Rap 1549-ben, Modus Arend 1566: Rap, Muz.Ért. 1989.76: Rapp-Rapovce (Sz.),
- RÁROS, 117. Csánki. 1897.I.105: Raros 1460-ban, Maksay. 1990.I.515: Raaros 1549-ben, Regn.Consc. 1715: Ráros Mulyad, Muz.Ért. 1989.76: Rárosmulyad-Mula (Sz.),
- RÁTKA, 11. Csánki. 1897.I.105: Ráthka 1435-ben, Maksay. 1990.I.516: Raathka (Felswe, -Kowzeep, -Löwkös, -) 1549-ben, Modus Arend. 1566: Rathka, Muz.Ért. 1989.26: Csákányháza-Alsórátkauszta-Cakanovce (Sz.),

RIMSZONBAT, 170.	1554-ben Somoskő várához tartozik, Györffy. 1987.27: Zumbothel 1268-ban, Gömör-Kishont m., Sebők. 1990.123: Rimaszombat- <i>Rimovská Sobota</i> (Sz.),
RÓNA, 124.	1554-ben Salgó várához tartozik, Csánki. 1897.I.106: Nagh Ronna 1341-ben, Maksay. 1990.I.516: Róna 1549-ben, Modus Arend. 1566: Rónya, Muz.Ért. 1989.94: <i>Zagyvaróna-Salgótarján</i> , Maksay. 1990.I.516: Róna Garaab 1549-ben, Modus Arend. 1566: Róna Garab, Muz.Ért. 1989.77: <i>Ipolyróna-Pusztagarab-Rovnany</i> (Sz.),
RÓNA GARÁB, 112.	1554-ben Kékkő várához tartozik, Mocsári. 1828.I.191: Roven írtást, Poltár és Perenna között említi (?) Muz.Ért. 1989.59: <i>Madácska-Roven-Madacka</i> (Sz.),
ROVEN, 186.	1554-ben Somoskő várához tartozik, Maksay. 1990.I.516: Rozalehota 1549-ben, Modus.Arend. 1566: Rosa Lehota, Regn.Consc. 1715: Rosa Lehota, Muz.Ért. 1989.77: <i>Rózsalehota-Ruzina</i> (Sz.),
RÓZSALEHOTA, 150.	
SÁG, 3.	Csánki. 1897.I.106: Saag 1383-ban, Modus Arend. 1566: Saagh, Regn.Consc. 1715: Nagy Ság, Muz.Ért. 1989.45: <i>Karancsság</i> , Maksay. 1990.I.516: Saagh wyfalw 1549-ben, Modus Arend. 1566: Saagh Ujfalw, Regn.Consc. 1717: Kis Ság Ujfalw, Muz.Ért. 1989.77: <i>Ságufalu</i> ,
SÁG UJFALU, 36.	Lipszky. 1808.II.K.39: <i>Püspöki</i> (Sajó-) Gömör m., Csánki. 1897.I.109: Solgou Taryan 1384-ben, Maksay. 1990.I.516: Salgotaryan 1549-ben, Modus Arend. 1566: Salgotarjan: Muz.Ért. 1989.77-78: <i>Salgótarján</i> , Szomszéd. 1989.33: <i>Salgótarján</i> ,
SAJÓPÜSPÖK, 191.	Csánki. 1897.I.106: Sawol 1435-ben, Maksay. 1990.I.516: Sawol 1549-ben, Regn.Consc. 1715: Savoly, Muz.Ért. 1989.35: <i>Fülek-sávoly-Savol</i> (Sz.),
SALGÓTARJÁN, 81.	Csánki. 1897.I.146: Symonfalwa 1478-ban, Maksay. 1990.I.516: Simonfalw 1549-ben, Modus Arend. 1566: Simonfalwa, Muz.Ért. 1989.50: <i>Korláti-Simonfalwa-Konradovce</i> (Sz.),
SÁVOL, 99.	Csánki. 1897.I.110: Somoswyfalw 1481-ben, Maksay. 1990.I.516: Somoswyfalw 1549-ben, Muz.Ért. 1989.79: <i>Somosujfalw-Somoskőujfalw-Salgótarján</i> ,
SIMONFALVA, 184.	1554-ben Kékkő várához tartozik, Csánki. 1897.I.107: Swly 1460-ban, Maksay. 1990.I.516: Sywlyee 1549-ben, Regn.Consc. 1715: Sűle, Muz.Ért. 1989.80: <i>Sűlye-Sula</i> (Sz.),
SOMOS UJFALVA, 4.	Csánki. 1897.I.107: Zakal 1487-ben, Maksay. 1990.I.516: Zakaal 1549-ben, Modus Arend. 1566: Zakály, Szomszéd. 1989.186: <i>Nógrádszakál</i> ,
SÜLE, 164.	Csánki. 1897.I.107: Zalatna 1299-ben, Maksay. 1990.I.517: Zalatna 1549-ben, Modus Arend. 1566: Zaladnya, Muz.Ért. 1989.56: <i>Losoncapátfalva-Pusztaszalatnya-Opatova Lucenec</i> (Sz.),
SZAKÁL, 1.	Maksay. 1990.I.157: Zalatnaa 1549-ben, Lipszky. 1808. térk. XV.K.33: K(is) Szalatna, Muz.Ért. 1989.84: <i>Nógrádszentpéter-Pusztaszalatnya-Potor</i> (Sz.),
SZALATNA, 33.	Csánki. 1897.I.107: Zalmaterch 1436-ban, Maksay. 1990.I.517: Zalmathercz 1549-ben, Modus Arend. 1566: Zalmaterch és Kis Zalmatercz, Regn.Consc. 1715: Szalmatercs, Muz.Ért. 1989.81: <i>Szalmatercs</i> ,
SZALATNA, 135.	Csánki. 1897.I.91: Zechen oppidum, et castellum 1461-ben, Maksay. 1990.I.517: Zecheen 1549-ben, Muz.Ért. 1989.82: <i>Szécsény</i> ,
SZALMATURICS, 90.	Csánki. 1897.I.108: Zewkellew 1469-ben, Maksay. 1990.I.517: Zewkwillew 1549-ben, Modus Arend. 1566: Zekellő, Muz.Ért. 1989.76: <i>Rapp-Szelespuszta-Rapovce</i> (Sz.),
SZÉCSEN, 18.	
SZÉKELLŐ, 89.	

- SZELICS, 29. Csánki. 1897.I.146: Seilyche 1427-ben Gömör m., Maksay. 1990.I.517: Zeelcz 1549-ben, Lipszky. 1808. térk. XIV.K.33: Szelcz (Kékkőnél), Muz.Ért. 1989.83: Szelcz-*Selice* (Sz.), 1554-ben Divény várához tartozik, Györffy. 1987.272: Zelche 1303-ban, Maksay. 1990.I.517: Zeelcz 1549-ben, Modus Arend. 1566: Zelch, Sebők. 1990.128: Szelcz-*Selce nad Rimavou* (Sz.), Maksay.1990.I.517:Zenna 1549-ben, Modus Arend 1566: Zenna, Muz.Ért.1989.83: Nógrádszenna-*Senné* (Sz.),
- SZELCSE, 190. Csánki. 1897.I.107: Zenthersebeth 1435-ben, Maksay. 1990.I.517: Zenth Ersebeth 1549-ben, Modus Arend 1566: Szent Erzebeth, Muz.Ért. 1989.74: Fülekpilis-Erzsébitszállás-*Ples* (Sz.),
- SZEN(T) ERZSÉBET, 132. Bakács. 1971.67: Sac. Michaelis de Polajtha (Alsó, - Felső, - és Közép-) 1332-ben, Bayerle. 1973.85: Sen Mihal Polaytha 1549-ben, 1554-ben Kékkő várához tartozik, Sebők. 1990. Szentmihály Polajta-*Horné Plachtince* (Sz.),
- SZEN(T) MIHAL POLAJTA, 185. Maksay. 1990.I.517: Zenth Peter 1549-ben, Modus Arend. 1566: Zent Peter, Muz.Ért. 1989.84: Nógrádszentpéter-*Potor* (Sz.),
- SZEN(T) PETRI, 15. Csánki. 1897.I.108: Zwinyebanya 1460-ban, 1554-ben Somoskő várához tartozik, Maksay. 1990.I.517: Szvinyebánya 1549-ben, Mocsáry. 1827.I.203: Szinyó-bánya, Muz.Ért. 1989.84: Szinobánya-*Cinobana* (Sz.),
- (I)SZVINYO BÁNYA, 175. Csánki. 1897.I.146: Susanfelwld 1413-ban, Gömör m., Maksay. 1990.I.517: Susány 1549-ben, Lipszky. 1808. térk. XIV.I.36: Susány, Sebők. 1990.123: *Susany* (Sz.),
- SZUZSÁN, 85. 1554-ben török leírása Szokjona, Csánki. 1897.I.108: Sklabinia 1384-ben, Maksay 1990.I.517: Sklabonya 1549-ben, Modus Arend. 1566: Sklabonya, Muz.Ért. 1989.84: Mikszáthfalva-*Sklabina* (Sz.),
- SZOKJONA, 39. Csánki. 1897.I.108: Strawyschia vagy Sztraska 1502-ben, Maksay. 1990.I.518: Sztrasystya 1549-ben, 1554-ben Divény várához tartozik, Muz.Ért. 74 és 141: Podrecsány-Sztraszkopuszta-*Podrecany* (Sz.),
- (I)SZTRADISKA, 168. Maksay. 1990.I.518: Tajti 1549-ben, Lipszky. 1808. térk. XIV.L.36: Tajti, Muz.Ért. 1989.86: Tajti-*Tacht* (Sz.),
- TAJTI, 25. Csánki. 1897.I.109: Tharnocz 1492-ben, Maksay. 1990.I.518: Tarnócza 1549-ben, Modus Arend. 1566: Tarnocz, Muz.Ért. 1989.87: *Ipolytarnóc*,
- TRINOVCSÉ, 62. Csánki. 1897.I.109: Thrbeled 1467-ben, Maksay. 1990.I.518: Alsó, - és Felsew Terbewled 1549-ben, Modus Arend. 1566: Terbelid, Muz.Ért. 1989.87: Terbeled-*Trebelovce* (Sz.),
- TERBŐLED, 100. Maksay. 1990.I.518: Thamaslehothaa 1549-ben, Modus Arend. 1566: Tamaslehota, 1554-ben Divény várához tartozik, Muz.Ért. 1989.28: Divény-(Tomasova-) *Divin* (Sz.),
- TOMÁS LEHOTKA, 167. Csánki. 1897.I.108: Thamasy 1467-ben, Maksay. 1990.I.518: Tamasi 1549-ben, Modus Arend. 1566: Tamassy, Regn.Consc. 1715: Tamásd, Muz.Ért. 1989.86: Losonctamási-*Tomasovce* (Sz.),
- TOMÁSI, 125. Csánki. 1897.I.109: Turinch, Alsóturynch, Felsu, - 1368-ban, Maksay. 1990.I.518: Teweryncz 1549-ben, Lipszky. 1808. térk. XIV.K.34: Törincs, Muz.Ért. 1989.89: Törincs-*Trenc* (Sz.),
- TÓRINCS, 35. Maksay. 1990.I.518: Thosonczaa 1549-ben, Modus Arend. 1566: Thosoncza, Lipszky. 1808. térk. XIV.K.36: Tosonca, Muz.Ért. 1989.88: Tosonca-*Tosnica* (Sz.),
- TOSONCS, 64. Maksay. 1990.I.519: Thwrczaa 1549-ben, 1554-ben Salgó várához tartozik, Modus Arend. 1566: Turcha, Lipszky. 1808. térk. XIV.I.35: Turicska, Muz.Ért. 1989.89: Turicska-*Turicky* (Sz.),
- TURICSKA, 142.

- TURPOLE, 80. 1554-ben török leírása másként Turopolje néven is megnevezi, Csánki. 1897.I.110: Tuznapola 1352-ben, Maksay. 1990.I.520: Thurepolyaa 1549-ben, Regn.Consc. 1715: Turopolya, Muz.Ért. 1989.89: Turopolya-*Turie Pole* (Sz.),
- UDARINA, 149. 1554-ben Sirok várához tartozik, Maksay. 1990.I.120: Udornyaa 2549-ben, Modus Arend. 1566: Udornya, Regn.Consc. 1715: Vidornya, Muz.Ért. 1989.90: Udornya-*Uderina* (Sz.),
- UGARSZKA, 47. Csánki. 1897.I.110: Uhorska 1454-ben Fülek várához tartozik, Maksay. 1990.I.520: Vhorczkaa 1549-ben, Regn.Consc. 1715: Uhorszky, Muz.Ért. 1989.90: Uhorszka-*Uhorské* (Sz.),
- VALIKOVO, 192. Győrffy. 1987.III.273-274: Volkou 1334-ben Csehbrezóval határos, Maksay. 1990.I.520: Walko 1549-ben, Lipszky. 1808. térk. II.I.36: Valyko, Sebők. 1990.123: Válikó-*Valkovo nad Poltar* (Sz.),
- VÁRALYA, 157. Csánki. 1897.I.110: Warolya 1447-ben, Maksay. 1990.I.520: Warallyaa 1549-ben, Modus Arend. 1566: Varollya, Regn.Consc. 1715: Allya, Muz.Ért. 1989.36: Gácsvárallya-*Holic* (Sz.),
- VALIKA (T)SZALAJKA, 188. Győrffy. 1987.III.273-274: Volkou és Zalathna 1334-ben Pondeloknál, ld. Valikovo, Lipszky. 1808. térk. II.M.37: Valyko-Szalajka, Sebők. 1990.73 és 106: *Valkovo Slatina* (Sz.),
- VELIKA BREZOVA, 69. 1554-ben török leírás Kis Brezova részeként (maamahalle) említi, ld. Kis Brezova!
- VERESFALU, 155. 1554-ben Trencsén várához tartozik, Maksay. 1990.I.520: Weresfalw 1549-ben, Modus Arend. 1566: Vörösfalu, Muz.Ért. 1989.93: Veres-*Cervanany* (Sz.),
- VEZELÉNY, 52. 1554-ben a török leírás „Z” betűvel rögzíti a helységnevet, Modus Arend. 1566: Veselyén, Lipszky. 1808. térk. XIV.I.36: Veselény, Muz.Ért. 1989.46: Kétkeresztur-Alsó, - és Felsőveselénypusztá-*Nové Hony* (Sz.),
- VIDAFALVA, 84. Maksay. 1990.I.520: Wydafalwa 1549-ben, Modus Arend. 1566: Vidafalva, Regn.Consc. 1715: Vidafalva, Muz.Ért. 1989.93: Videfalva-*Vidina* (Sz.),
- VILKE, 43. Csánki. 1897.I.111: Welike 1423-ban, Maksay. 1990.I.520: Wylkee 1549-ben, Modus Arend. 1566: Vilke, Muz.Ért. 1989.93: Vilke-*Velika nad Iplom* (Sz.),
- ZABAR, 176. Csánki 1897.I.111: Zobor 1420-ban, Modus Arend. 1566: Zobor, Lipszky 1808. térk. XIV.L.33: Zobor, Muz.Ért. 1989.94: Zabar-*Zabar*,
- ZAVADA, 65. Csánki 1897.I.111: Zawada 1447-ben, Maksay. 1990.I.520: Zawadaa 1549-ben, Modus Arend. 1566: Zavoda, Regn.Consc. 1715: Zavada, Muz.Ért. 1989.95: Zavada-*Závada* (Sz.),
- ZELOVISNYE, 48. Maksay. 1990.I.520: Selynik 1549-ben Madács János uralta, Modus Arend. 1566: Zelewnik, Lipszky. 1808. térk. XIV.L.32: Erdőszelestyén, Muz.Ért. 1989.31: Erdőszelestyén-*Selestany* (Sz.),
- ZIHJEVNIK, 28. Csánki. 1897.I.111: Zelene, Regn.Consc. 1715: Zichlyevnik, Lipszky. 1808. térk. XIV.K.33: Zselenyik, Muz.Ért. 1989.96: Zsihlava-*Csalányos-Zihlava* (Sz.),
- ZONOBOR, 9. Csánki. 1897.I.111: Zobor 1420-ban, Modus Arend. 1566: utraque Zobor, ld. Zabar (176) a másik, Muz.Ért. 1989.95: Zobor-*Zombor* (Sz.),
- ZÖREG, 113. 1554-ben Somoskő várához tartozik, Modus Arend. 1566: Söreggh, Mocsáry. 1827.I.257: Söreg, Gömör m., Sebők. 1990.106: Söreg-*Streg* (Sz.),

ZSALUZSAN, 111.

Győrffy. 1987.III.274: Zalusan 1366-ban, Maksay. 1990.I.520: Zaluzan 1549-ben, Gömör-Kishont m., Lipszky. 1808. térk. XIV.I.36: Fazekas Zsaluzsány, Sebők. 1990.88: *Hrnciarske Zaluzany* (Sz.), 1554-ben Hudaverdi szpáhi pusztája, Modus Arend. 1566: Lapuitheo Buthar Podlosan (?) Kutas, Muz.Ért. 1989.53: Lapujtő-Zsodánypusztá-Karancslapujtő.

ZSODÁN, 6.

Resümee

ELŐD VASS:

Das Steuerregister des Szécsényer Sandschaks im Jahre 1554

Als Szécsény im Sommer 1552 unter türkische Herrschaft geriet, trat das türkische Rectssystem auch hier in Kraft, dementsprechend das Eigentumsrecht jedes Bodestückes dem Sultan zukommt. Die ausgesickten türkischen Steueraufnehmer führen durh die in den Besitz des Sultans beziehungsweise nach seiner Verordnung in den Besitz der Budaer türkischen Schatzenkammer geratenen bewohnten und bewirtschafteten Orte des neuen gehuldigten Gebietes, oder ließen sie die Dorfrichter nach Nógrád-szakál kommen, um die Köpfe der produzierenden Dorfwirtschaften, die Zehenten ihrer Produkte, kurz und gut die produktive Kraft der dort Lebenden, beziehungsweise ihre Steuerzahlungsfähigkeit abzuschätzen. Das originale Manuskript des Steuerregisters des Szécsényer Sandschaks vom Jahre 1554, das Material dieser Quelle bildet, türkisch ausführliches deftere (mufassal defteri), befindet sich in Istanbul unter der Signatur Basbakanlik Arsivi, Tapo defteri, Numer 293, und der Mikrofilm, der davon aufgenommen wurde, und nach dem die Übersetzung gemacht worden ist, in dem Ungarischen Landesarchiv, in dem Fach Nr. 10499. Die Angaben des Steuerregisters des Jahres 1554 – die wichtigste erwähnend – sind die ältesten, die aus den etwa zweihundert Siedlungen von Nord-Nógrád übriggeblieben sind. Unsere ältesten Kenntnisse von der Bevölkerung dieser Region können wir aus diesem Register bekommen. Das Register gibt aufschlußreiche Kenntnisse von dem damaligen Ackerbau, von den Mühlen und auch von dem Hirtenleben, ferner informiert es von den charakteristischen landwirtschaftlichen Produkten der einzelnen Siedlungen, von ihrer Verschiedenheit und Quantität und durch sie von den Lebensumständen der dort lebenden Ungarn und Slowaken.

Diese Register, auf die der Akademiker Lajos Fekete mit der Ausgabe seiner Arbeit „Das Steuerregister der Esztergomer Sandschaks des Jahres 1570“, Budapest 1943, zuerst aufmerksam gemacht hat, sind während des vergangenen halben Jahrhunderts kontinuierlich veröffentlicht worden. Mehrere davon haben seine Schüler, wie auch der Übersetzer dieser Arbeit, erscheinen lassen.

- I Losontzi Járás
II Füleki Járás
III Szétsényi Járás
IV Kékkői Járás

A keresztnévadás Pásztón a 18. század első felében

Hausel Sándor

A keresztelési anyakönyv 3200 bejegyzése 1694-1750 között lehetőséget nyújt annak vizsgálatára, hogy milyen volt a keresztnévadási szokás, illetve gyakorlat Pásztón a 18. század első felében.

A keresztelési anyakönyvek¹ bejegyzéseinek tartalma a félévszázadon keresztül tartóan hasonló szerkezetben került a matrikulába, az esetek túlnyomó többségében a következőképpen néz ki: „*Baptizatus est infans nomine Michael, Stephani Varga et Susannae Tott filius. Patrini fuerunt ex Szent Jakab Georgius Lejtrik et Anna Kalmár.*” Ez a standard forma esetenként bővíthetett egyéb megjegyzéssel (szülő társadalmi állása, igen ritkán foglalkozása, nemzetisége, bába keresztelése, keresztszülők társadalmi állása, származási helye, stb.).

Az anyakönyvben szereplő nevek tulajdonképpen mind kételeműek. Amennyiben a családnév valamilyen okból ismeretlen volt, vagy nem tarthatták fontosnak kiírását, akkor azt „N” betűvel helyettesítették. Ez azonban csupán 72-szer fordult elő a félévszázad alatt. (a szomszédos nógrádi mezőváros, Szécsény 1690-1700 közötti lakosai körében a jelenség lényegesen magasabb arányban figyelhető meg. Ott 10 év alatt 103 családnevet jelöltek N-nel.² Az öröklődő vezetéknevek használata a 16. században mind a nemesség, mind a jobbágyság körében elterjedt volt, de a török elleni felszabadító háborúk után meginduló belső és külső migráció, a jobbágyszökések bizonytalanná tették használatát, illetve szükségessé is vált legtöbbször, hogy vezetékneve megváltozzon új lakóhelyén.

Amennyiben nem a helybeli pap keresztelt, akkor azt megjegyezték. Pásztó plébánosai 1714-ig 1-3 évenként cserélődtek, kivéve Terenney Mártont, aki 10 esztendőig szolgált (1696-1706). 1714-től viszont az egész vizsgált korszakon keresztül Bakabányi János volt a település plébánosa (1753-ig).³

Nem volt ritka eset, hogy a szomszéd települések valamelyikének plébánosa, a füleki ferencesek és elsősorban a pásztói ciszterek helyettesítették a mindenkori pásztói plébánost. Az 1720-as évektől jellemző, hogy a keresztelesek 10-20 %-át (az arány évenként változott) nem a helybeli pap végezte. Például 1730-1735 között történt besegítések arányát az alábbi táblázat mutatja:

Év	Keresztelés száma	nem a plébános végezte	arány %
1730	76	9	12
1731	57	12	21
1732	75	18	24
1733	76	8	11
1734	77	11	14
1735	77	18	23

1730-ban mind a kilenc helyettesítést a ciszter rend valamelyik tagja végezte. 1731-ben a 12 alkalomból 7-szer ciszter rendbéli, 5-ször füleki ferences keresztelt. 1732-ben 9-szer pásztói ciszter, 3-szor füleki ferences, kétszer a dorogházi plébános, Sztankovics János, egyszer a bátori plébános, Szécsényi Jakab keresztelt. 1733-ban mind a 8 alkalommal ciszterek voltak a plébános helyett. 1734-ben 7-szer ciszter, 3-szor füleki ferences, egyszer pedig a mislei plébános keresztelt. 1735-ben 8-szor ciszter, 8-szor füleki ferences, egyszer a tári, egyszer pedig a terjényi plébános volt a keresztelő.

¹ E cikk Pásztó 1688 - 1750 közötti lakóiról készült nagyobb tanulmány része.

A papon kívül szükség esetén a bába is keresztelhetett. Ez olyankor következett be, ha pap nem volt elérhető, az újszülött pedig életképtelennek látszott.

Soha nem maradt el a két keresztszülő bejegyzése, sokszor azonban nincs mindkettő névszerint megnevezve: pl. „*Stephanus Varga et ejus consors*”. Általában a nők neve maradt el.

A vizsgálható 3177 keresztnévből 1519 a női, 1658 a férfi név. Jellemző a névadásra, hogy kettős névvel⁴ alig találkozhatunk (mindössze 18 eset), hármias név pedig az 50 év alatt csupán egyszer fordult elő. Az egyetlen hármias nevet, Anna Mária Rozália, 1742-ben adták egy nemesi családban.

A kettős nevek közül kettőt két kvártélyos német katona, egyet egy kikeresztelt zsidó lány, kettőt a Pásztón lakó kirurgus (német származású volt), 9-et hat német betelepülő, kettőt pedig két morva bevándorló család adta gyermekének. Kettő kapcsolódik magyar családhoz, egyikük nemes.

Pásztón tehát a kettős neveket mindenek előtt a német és a morva szülők adták gyermekeiknek, illetve előfordult magyar nemesi családban is, jóllehet elenyésző számban, pedig a 18. században a kettős nevek a nemesség körében eléggé divatosak voltak.

Kettős keresztnévek

Év	Keresztnév
1722	Mária Anna
1724	Ferenc Xavér
1725	János Sándor
1727	János Bernát
1733	Bernát György
1739	Regina Marianna
	Fülöp Jakab
	Anna Mária
1743	Anna Mária
	Anna Mária
1744	Mária Klára
	Anna Katalin
	Anna Mária
	Anna Katalin
1746	Anna Mária
1749	János Sebestyén
	Marianna Terézia
	Anna Mária

A 18. sz. első felének pásztói keresztnéveire az a jellemző, hogy szinte teljes egészükben jövevényszavak⁵: bibliai (őszöbvetségi és újszöbvetségi) és martirológiai eredetűek. A keresztény keresztnév térhódítása a 14. századtól fokozatosan nőtt, a 16. századra csaknem teljesen kiszorította az eredeti neveket.

A keresztény nevek közül egyesek évszázadokon át nemszűnő divatot élveztek, míg mások használata háttérbe szorult. Pásztón 10 férfi keresztnév jelölte a kereszteltek 83 %-át.

A névadási szokásokat összevetve az országos adatokkal, valamint az ország különböző vidékein összeháttértott névgyakorisági sorrendekkel⁶, kitűnik, hogy ugyanaz a 15 név jelölte a kereszteltek 90 %-át.

Természetesen felfedezhetők eltérések, de lényeges különbség nem érzékelhető a gyulai katolikusok, a berkenyei németek, a cserépfalui reformátusok, az endrefalvai jobbágyok, a szatmári nemesek és a pásztóiak keresztnévadási szokása között. E helyzet kialakulásához döntő szerepet játszott az egyház tudatos irányítása, legalábbis a kezdetekben, később a folyamat önfenntartóvá válhatott.

Pásztón az újszülött nevének megválasztásakor a névöröklés és a keresztény naptárnév játszott jelentős szerepet. Ha azt vizsgáljuk, hogy a keresztnév és a hasonló nevű szent ünnepnapja közt milyen kapcsolat áll fenn, akkor a következő képet kapjuk. A 88 András⁷ közül 66-ot Szent András apostol ünnepe táján (XI. 30.), a 23 Antal közül 15-öt Padovai Szent Antal (VI. 13.) ünnepe táján, a 92 György közül 60-at Szent György ünnepe körül (IV. 24.) kapta a nevét. 1721-1750 között 116 gyereket kereszteltek Mihály névre. 73 keresztelés esett szeptember hónapra, illetve október elejére. A többi 43 gyereket az év egyéb napján nevezték el Mihálynak. Érdekes a Ferenc esete: a 103 alkalomból 60-szor a nyári hónapokban adták, csak kisebb részben a hivatalos Szent Ferenc ünnep környékén. A legnép-

szerűbb név, a János egész évben „forgalomban” volt. Nepomuki Szent János ünnepe körül 34, Szent János apostol és evangélista ünnepe táján 28 gyerek lett erre a névre keresztelve.

Az igen népszerű, s elterjedt négy női esetében (Anna, Ilona, Erzsébet, Katalin), amelyekre az összes keresztelés 65 %-a esik, nem figyelhető meg annyira szoros egybeesés, mint egyes férfineveknél. A Szent Katalin nap körüli +1 – 1 hónapban az összes Katalinnak csak egyharmadát keresztelték. A helyzet hasonló a többi női névnél is.

A felhozott példák azt mutatják, hogy egyes nevek esetében (főleg a férfiaknál) a szent ünnepnapja és a választott/adott keresztnév között kapcsolat áll fenn.

A férfi nevek

Az 1658 férfi keresztnév feldolgozása azt mutatja, hogy Pásztón jelentősebb eltérés az országos ⁸ felmérés, illetve egyes települések ⁹ esetében elvégzett vizsgálatok adatai közt nincs, jóllehet helyi jellegzetességek érzékelhetők.

Az 1. számú táblázat tartalmazza az összes előfordult nevet. A 44-féle névből az első 10 adta az összes keresztelés 83 %-át. A keresztnévek egy szűk csoportjának terheltsége magas, ezzel szemben a nevek háromnegyede az 1 %-os arányt sem éri el.

Az 1694-1750 közötti időszakban a János vezető szerepe vitathatatlan. A tízévenkénti gyakorisági táblázatok jelzik, hogy népszerűsége töretlen volt. Feltehető, vezető szerepe évszázados hagyományként élt a 18. században, mert Pásztó 16. század közepi összeírásainak keresztnévanyaga ¹⁰ ugyancsak vezető szerepét mutatja. A János ekkor is első volt a keresztnévek közt, ha kisebb százalékos arányban is. Gyakorisága egyezik az országos eredménnyel, illetve a kiválasztott települések (Endrefalva – Nógrád, katolikus: Cserépfalu – Borsod, református: Gyula – Békés, katolikus: Berkenye – Nógrád, katolikus németek: Szatmár vármegye nemesei) eredményével, kivétel Cserépfalu, ahol második. Az 1. számú táblázaton 2. helyen álló Mihály terheltsége a 16. század közepén jóval kisebb mértékűnek látszik. Gyakorisága az 1720-as évektől nőtt meg. Ugyanakkor érdekes, hogy országos viszonylatban a 16. században is második. A 3. helyen István van, ez egyezik az országos tapasztalattal, kivéve a németek lakta Berkenye, ahol elő se fordul. Népszerűségét a 16. századtól őrzi. A 4. helyen álló József a 18. század első felében terjedt el Pásztón. Gyakorisága az 1710-es évektől fokozatosan nőtt. Megegyezik az országos eredménnyel. A 16. század közepi Pásztón egyszer sem fordult elő. Az 5. helyen álló Ferenc szintén beleillik az országos összképbe. Gyakorisága a vizsgált időszakban nőtt. A 6. Pál viszont az országos listában nincs benne. Pásztón a 16. században használtsága a János után következett. A 7. György. Népszerűsége évszázados tartósságot mutat. András van a 8. helyen, használata szintén stabilitást mutat. A 9. Mátyás, az országos átlagotól népszerűbb Pásztón, akárcsak a 10. helyen tanyázó Márton.

A 16. és 18. századi gyakoriságot mutató táblázatok további összevetéséből kitűnik, hogy néhány keresztnév háttérbe szorulásától eltekintve (Balázs, Benedek, Máté) az első 10 férfinév divatja nem változott a 200 év alatt.

Csoportosítva a pásztói férfi keresztnéveket eredet szerint, megállapítható, hogy az egyetlen eredeti név, a Farkas kivételével a nevek bibliai, illetve martirologiai eredetűek.

Ószövetségi eredetű a Mihály, József, Ádám, Gábor, Simon, Dániel, Áron, Mózes, Rafael, Éliás. Ez a nevek 20 %-a.

Újszövetségi eredetűek a János, István, Pál, András, Mátyás, Tamás, Jakab, Péter, Orbán, Demeter, Sándor, Bertalan, Márk, Máté. Ez a nevek 50 %-a.

Martirologiai eredetűek a Ferenc, György, Márton, Gergely, Antal, László, Lőrinc, Ignác, Gáspár, Imre, Bernát, Miklós, Károly, Balázs, Bálint, Benedek, Ágoston, Albert, Adalbert. Ez a nevek 30 %-a.

A csoportosítás megerősíti azt az állítást ¹¹, miszerint az újszövetségi és martirologiai nevek mindeken előtt a katolikusok, míg az ószövetségiek a protestánsok körében voltak inkább használatosak (Pásztó a 18. század első felében egyfelekezettű, katolikus volt.)

Női nevek

Az 1519 női név között 5 keresztnév (Erzsébet, Anna, Katalin, Ilona, Borbála) 1132 esettel a keresztelések 75 %-át teszi ki (országos viszonylatban az első 5 név 60 %).¹² A férfiaknál ugyanez az arány 52 %, illetve 59 %.

Míg a férfiak 44 féle keresztnévet kaptak a félévszázad alatt, addig a nők 31 féléét. A nők esetében nemcsak, hogy kevesebb név fordul elő, de nagyobb az aránytalanság is.

Az Erzsébet az egész korszakban messze megelőzi a többi nevet: Pásztón minden 5. leány Erzsébet volt 1694-1750 közt! Az Anna az 1710-20-as években megelőzi az Ilonát, de a 30-40-es években kiegyenlítődés ment végbe az Ilona javára. A Katalin biztosan őrizte 4. helyét az egész időszak alatt. A Judit aránya felére csökkent a félévszázad alatt, ezzel szemben a Borbálánál némi emelkedés tapasztalható.

A Mária igen kis számban fordul elő. Ez nem meglepő, mert az ország különböző pontjairól származó vizsgálatok hasonló eredményt mutatnak.¹³

A pásztói női neveket eredetük szerint csoportosítva, három eredeti név használatát állapíthatjuk meg: Viola (Ibolya), Margaréta. A harmadik nehezen elkülöníthető, de talán a Rosa keresztnév nem csupán a Rosalia rovidített alakjai, hanem jelölhetik a Rózsa személynevet is.

Ószövetségi eredetű a Judit, Éva, Zsuzsanna és Sára. Ez a keresztelesek 7, 7 %-a.

Újszövetségi eredetű az Erzsébet, Anna, Rozália, Magdolna, Mária, Márta, Priscilla, Julianna. Ez a nevek 45, 6 %-a.

Martirologiai eredetű a Katalin, Ilona, Borbála, Apollónia, Ágnes, Dorottya, Klára, Teréz, Veronika, Zsófia, Krisztina, Viktória, Regina, Johanna. Ez a keresztelesek 43, 6 %-a.

Kevés ószövetségi eredetű név volt forgalomban és azokra kis számú keresztelés esett. Újszövetségi név sincs sok, viszont ezeknél a megterheltség igen magas (Erzsébet, Anna). Martirologiai név több van, ezek esetében is néhány név terheltsége nagy (Katalin, Ilona, Borbála).

A Marianna, Marina elsősorban a betelepülő német, morva és szlovák lakosok körében volt népszerű.

I. Táblázat

Férfinévek gyakorisága Pásztón 1694-1750 között

	Név	Eset	%
1.	János	275	16.64
2.	Mihály	162	9.80
3.	István	152	9.20
4.	József	148	8.95
5.	Ferenc	127	7.68
6.	Pál	126	7.62
7.	György	117	7.08
8.	András	115	6.96
9.	Mátyás	77	4.66
10.	Márton	76	4.60
11.	Gergely	56	3.38
12.	Antal	29	1.75
13.	Tamás	24	1.45
14-15	Jakab	15	0.90
	László		
16.	Lőrinc	14	0.84
17.	Ádám	12	0.72
18-19.	Adalbert	11	0.66
	Ignác		
20.	Gáspár	10	0.60
21-22.	Imre	9	0.54
	Péter		
23.	Gábor	8	0.48
24.	Orbán	7	0.42
25.	Bernát	6	0.36
26-27.	Deméter	5	0.30
	Miklós		
28-29.	Károly	4	0.24
	Simon		

30-31.	Balázs	3	0.18
	Dániel		
32-35.	Bálint	2	0.12
	Benedek		
	Farkas		
	Sándor		
36-44.	Ágoston	1	0.06
	Albert		
	Áron		
	Bertalan		
	Éliás		
	Márk		
	Máté		
	Mózes		
	Rafael		

II. Táblázat

Férfi nevek gyakorisága Pásztón 1721-1750 között

	Név	Eset	%
1.	János	204	16.59
2.	József	121	9.84
3.	Mihály	116	9.43
4.	Ferenc	103	8.38
5.	István	99	8.05
6.	Pál	93	7.56
7.	György	92	7.48
8.	András	88	7.16
9.	Mátyás	62	5.04
10.	Márton	44	3.58
11.	Gergely	41	3.33
12.	Antal	23	1.87
13.	Tamás	18	1.46
14.	László	13	1.05
15.	Lőrinc	12	0.97
16-17.	Ádám	11	0.89
	Jakab		
18.	Ignác	9	0.73
19-21.	Adalbert	7	0.56
	Gáspár		
	Péter		
22-24.	Bernát	6	0.48
	Gábor		
	Imre		
25.	Orbán	5	0.40
26-28.	Károly	4	0.32
	Miklós		
	Simon		
29.	Demeter	3	0.24
30-31.	Benedek	2	0.16
	Dániel		
32-37.	Ágoston	1	0.08
	Bálint		

Éliás
Márk
Mózes
Rafael

III. Táblázat

Férfi nevek tízévenkénti gyakorisága Pásztón 1711-1720

	Név	Eset	%
1.	János	41	17.01
2.	István	34	14.10
3.	Pál	22	9.12
4-5.	András	20	8.29
	Mihály		
6.	Márton	19	7.88
7.	József	17	7.05
8-9.	Ferenc	15	6.22
	György		
10.	Mátyás	8	3.31
11.	Tamás	5	2.07
12-13.	Adalbert	3	1.24
	Gergely		
14-17.	Antal	2	0.82
	Gáspár		
	Jakab		
	László		
18-28.	Ádám	1	0.41
	Bertalan		
	Dániel		
	Demeter		
	Farkas		
	Gábor		
	Ignác		
	Lőrinc		
	Máté		
	Miklós		
	Péter		

IV. Táblázat

Férfi nevek tízévenkénti gyakorisága Pásztón 1721-1730

	Név	Eset	%
1.	János	46	13.60
2.	Mihály	43	12.72
3.	Ferenc	37	10.94
4.	József	29	8.57
5-6.	András	26	7.69
	István		
7-8.	György	25	7.39
	Pál		
9.	Gergely	16	4.73
10.	Márton	12	3.55
11.	Mátyás	10	2.95

12.	László	7	2.07
13.	Antal	5	1.47
14-15.	Lőrinc	4	1.18
	Tamás		
16-18.	Demeter	3	0.88
	Ignác		
	Péter		
19-20.	Adalbert	2	0.59
	Ádám		
21-27.	Dániel	1	0.29
	Gábor		
	Imre		
	Károly		
	Miklós		
	Rafael		
	Simon		

V. Táblázat

Férfi nevek tízévenkénti gyakorisága Pásztón 1731-1740

	Név	Eset	%
1.	János	74	21.70
2.	György	37	10.85
3.	József	34	9.97
4.	István	30	8.79
5.	Mátyás	29	8.50
6.	Mihály	27	7.91
7-8.	András	26	7.62
	Pál		
9.	Ferenc	24	7.03
10.	Gergely	17	4.98
11.	Márton	12	3.51
12-13.	Antal	6	1.75
	László		
14-17.	Ádám	5	1.46
	Bernát		
	Ignác		
	Lőrinc		
18-20.	Gábor	4	1.17
	Jakab		
	Orbán		
21-24.	Adalbert	3	0.87
	Imre		
	Miklós		
	Péter		
25.	Benedek	2	0.58
26-30.	Ágoston	1	0.29
	Dániel		
	Márk		
	Simon		
	Tamás		

Férfi nevek tízévenkénti gyakorisága Pásztón 1741-1750

	Név	Eset	%
1.	János	84	17.39
2.	József	54	11.18
3.	Mihály	46	9.52
4.	István	43	8.90
5-6.	Ferenc	42	8.69
	Pál		
7.	András	35	7.24
8.	György	30	6.21
9.	Mátyás	23	4.76
10.	Tamás	13	2.69
11.	Antal	12	2.48
12.	Gergely	8	1.65
13-14.	Ádám	4	0.82
	Jakab		
15-17.	Gáspár	3	0.62
	Károly		
	Lőrinc		
18-20.	Adalbert	2	0.41
	Imre		
	Simon		
21-28.	Bálint	1	0.20
	Bernát		
	Éliás		
	Ignác		
	Mózes		
	Orbán		

VII. Táblázat

Férfi nevek gyakorisága Pásztón az 1548., 1549. és 1550. összeírások alapján

	Név	Eset	%
1.	János	66	10.28
2.	Pál	40	6.23
3.	Balázs	33	5.14
4.	István	31	4.82
5-7.	András	30	4.67
	Benedek		
	Tamás		
8-9.	György	27	4.20
	Péter		
10.	Antal	26	4.04
11.	Máté	24	3.73
12-13.	Gergely	23	3.58
	Ferenc		
14-16.	Bálint	22	3.42
	Lőrinc		
	Miklós		
17.	Mihály	19	2.95
18.	Albert	16	2.49

19-21.	Mátyás	13	2.02
	Orbán		
	Ambrus		
22.	Márton	12	1.86
23.	Demeter	10	1.55
24-26.	Bertalan	8	1.24
	Dijanos		
	Simon		
27-30.	Barrabás	7	1.09
	Gáspár		
	Sebestyén		
31.	Imre	6	0.93
32.	Kelemen	5	0.77
33.	Boldizsár	4	0.62
34.	Gál	3	0.46
35-37.	Fábián	2	0.31
	Lázár		
	Zsilnár		
38-46.	Baltazár	1	0.15
	Éliás		
	Fülöp		
	László		
	Márk		
	Menyhért		
	Vince		
	Vitalis		
	Zsigmond		

VIII. Táblázat

Női keresztnévek gyakorisága Pásztón 1694-1750

	Név	Eset	%
1.	Erzsébet	341	22.46
2.	Anna	251	16.53
3.	Katalin	211	13.89
4.	Ilona	203	13.37
5.	Borbála	126	8.30
6.	Judit	73	4.80
7.	Rozália	44	2.89
8.	Apollónia	32	2.10
9.	Magdaléna	30	1.97
10.	Éva	29	1.91
11.	Marianna	27	1.77
12.	Ágnes	22	1.44
13.	Dorottya	20	1.31
14.	Julianna	19	1.25
15.	Klára	18	1.18
16.	Zsuzsanna	15	0.98
17.	Teréz	13	0.85
18.	Marina	10	0.65
19.	Veronika	9	0.59
20.	Mária	6	0.39
21.	Zsófia	4	0.26
22-23.	Krisztina	3	0.19

24.	Margaréta	2	0.13
25-31.	Sára	1	0.06
	Gabriella		
	Johanna		
	Márta		
	Priscilla		
	Regina		
	Viktória		
	Viola		

IX. Táblázat

Női keresztnévek gyakorisága Pásztón 1721-1750

	Név	Eset	%
1.	Erzsébet	255	23.05
2.	Anna	172	15.55
3.	Ilona	166	15.00
4.	Katalin	146	13.20
5.	Borbála	100	9.04
6.	Judit	43	3.88
7.	Rozália	37	3.34
8.	Apollónia	30	2.71
9.	Marianna	27	2.44
10.	Éva	24	2.16
11.	Magdaléna	20	1.80
12.	Julianna	19	1.71
13.	Klára	17	1.53
14.	Dorottya	16	1.44
15-16.	Ágnes	12	1.08
	Teréz		
17-19.	Marina	8	0.72
	Veronika		
	Zsuzsanna		
20-22.	Mária	2	0.18
	Sára		
	Zsófia		
23-28.	Gabriella	1	0.09
	Johanna		
	Margaréta		
	Regina		
	Viktória		
	Viola		

X. Táblázat

Női keresztnévek tízévenkénti gyakorisága Pásztón 1711-1720

	Név	Eset	%
1.	Erzsébet	56	24.56
2.	Anna	46	20.17
3.	Katalin	34	14.91
4.	Ilona	21	9.21
5.	Judit	19	8.33
6.	Borbála	16	7.01
7.	Magdaléna	8	3.50
8-9.	Ágnes	5	2.19
	Zsuzsanna		
10.	Mária	4	1.75
11-14.	Dorottya	2	0.87
	Éva		
	Rozália		
	Marina		
15-20.	Apollónia	1	0.43
	Klára		
	Teréz		
	Panna		
	Margaréta		
	Zsófia		

XI. Táblázat

Női keresztnévek tízévenkénti gyakorisága Pásztón 1721-1730

	Név	Eset	%
1.	Erzsébet	77	23.76
2.	Anna	65	20.06
3.	Ilona	54	16.66
4.	Katalin	49	15.12
5.	Borbála	23	7.09
6-7.	Judit	8	2.46
	Magdaléna		
8.	Apollónia	7	2.16
9.	Dorottya	6	1.85
10-11.	Éva	5	1.54
	Teréz		
12.	Zsuzsanna	4	1.23
13-14.	Klára	3	0.92
	Rozália		
15-16.	Julianna	2	0.61
	Marina		
17-19.	Ágnes	1	0.30
	Mária		
	Zsófia		

XII. Táblázat

Női keresztnévek tízévenkénti gyakorisága Pásztón 1731-1740

	Név	Eset	%
1.	Erzsébet	89	23.73
2.	Ilona	55	14.66
3.	Anna	50	13.33

4.	Katalin	45	12.00
5.	Borbála	32	8.53
6.	Judit	20	5.33
7.	Rozália	17	4.53
8.	Éva	13	3.46
9-10.	Marianna	9	2.40
	Marina		
11-12.	Klára	6	1.60
	Julianna		
13.	Apollónia	5	1.33
14-15.	Dorottya	4	1.06
	Veronika		
16.	Magdaléna	3	0.80
17.	Zsuzsanna	2	0.53
18-23.	Gabriella	1	0.26
	Johanna		
	Regina		
	Mária		
	Zsófia		

XIII. Táblázat

Női keresztnévек tízévenkénti gyakorisága Pásztón 1741-1750

	Név	Eset	%
1.	Erzsébet	89	20.18
2-3.	Anna	57	12.92
	Ilona		
4.	Katalin	52	11.79
5.	Borbála	45	10.20
6-8.	Apollónia	18	4.08
	Marianna		
	Rozália		
9.	Judit	15	3.40
10.	Julianna	12	2.72
11.	Ágnes	11	2.49
12-13.	Éva	9	2.04
	Magdaléna		
14.	Klára	8	1.81
15.	Teréz	6	1.36
16.	Dorottya	5	1.13
17.	Veronika	4	0.90
18-19.	Sára	2	0.45
	Zsuzsanna		
20-23.	Margaréta	1	0.22
	Marina		
	Viktória		
	Viola		

JEGYZETEK

- ¹Kubinyi Ferenc múzeum Filmtár 1030., 1031.
- ²Hausel Sándor: Szécsény lakói 1690-1700 In: Múzeumi Mozaik 1991/1 Salgótarján 1991 64-68
- ³Soós Imre: Képek a pásztói egyházközség és művelődés történetéből In: Tanulmányok Pásztó
- ⁴A németek kettős név használatáról Banner József: Elek község német személynevei In: A Békés Megyei Múzeumok Közleményei II 1973 187-215
- ⁵A csoportosítás Karácsony Sándor Zsigmond: Személyneveink 1500-tól 1800-ig Bp. 1961 című tanulmánya alapján készült.
- ⁶Az országos sorrend Kálmán Béla: A nevek világa Debrecen, 1989. Az egyes településekre vonatkozóan: Bitter Anikó: Endrefalva keresztnévei (1734-1799) Bp., 1986. Mizser Lajos: Cserépfalu keresztnévei (1731-1794) Bp., 1976. Bielek Gábor – Jároli József: Keresztnévadási szokások a gyulai katolikusok körében a XVIII. században In: Békés megye és környéke XVIII. századi történetéből Gyula, 1989 545-616. Kávássy Sándor: Nemesi vezeték- és keresztnévek Szatmárban az 1809. évi inszurrekciós összeírás alapján In: Helytörténeti Tanulmányok VII. Nyíregyháza, 1989 97-236. Zólyomi József: Egy Nógrád megyei német település (Berkenye) az anyakönyvek tükrében In: A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XVI Salgótarján 1990 75-124.
- ⁷Az 1721-1750 közti adatok vannak felhasználva. 1721-től az anyakönyv vezetése rendszeres. A szentekkel kapcsolatban Diós István (szerk): A szentek élete Bp., 1984. Magyar Néprajzi Lexikon 4. kötet Bp., 1981.

⁸KÁLMÁN id.m. 50

XVIII. század

1.	János	19,02 %
2.	István	14,92 %
3.	Mihály	9,15 %
4.	József	9,15 %
5.	György	7,03 %
6.	Ferenc	6,19 %
7.	András	6,11 %
8.	Péter	3,39 %
9.	Sámuel	2,83 %
10.	Gergely	2,70 %

⁹BITTER id.m. 5 Endrefalva 1734-1750

1.	János	19,44 %
2.	Pál	16,66 %
3-4.	József	13,88 %
	Valentin	
5.	György	11,11 %
6.	Ferenc	8,33 %
7.	Mátyás	5,55 %
8-11.	András	2,77 %
	Jakab	
	Márton	
	Mihály	

MIZSER id.m. 11 Cserépfalu 1731-1749

1.	István	20,4 %
2.	János	17,3 %
3.	György	13,1 %
4.	Mihály	12,4 %

5.	Márton	10,9 %
6.	András	9,7 %
7.	Gergely	5,1 %
8.	Péter	2,7 %
9.	Pál	2,4 %
10.	Ferenc	1,8 %

BIELEK-JÁROLI id.m. 588 Gyula 1733-1753

1.	János	12,77 %
2.	István	11,07 %
3.	Mihály	10,94 %
4.	György	8,39 %
5.	András	7,05 %
6.	Ferenc	3,52 %
7.	Pál	3,28 %
8.	Márton	3,04 %
9.	József	2,91 %
10.	Mátyás	2,43 %

KÁVÁSSY id.m. 125-126 Szatmár vármegye 1809

1.	János	12,12 %
2.	István	9,83 %
3.	József	7,75 %
4.	Mihály	7,18 %
5.	György	6,65 %
6.	László	6,40 %
7.	Ferenc	6,27 %
8.	András	4,85 %
9.	Sándor	2,88 %
10.	Gábor	2,45 %

ZÓLYOMI id.m. 89 Berkenye 1719-1750

1.	János
2.	György
3-4.	Jakab
	József
5.	Tamás
6.	Mátyás
7-8.	András
	Mihály
9-10.	Joachim
	Márton

¹⁰FEKETE LAJOS: A hatvani szandzsák 1550. évi adóösszeírása Jászberény, 1968 64-68. Bán Péter: I. Dézsmajegyzékek 2. Heves- és Külső-Szolnok vármegye 1549 Eger 1988 88, 288.

¹¹KÁLMÁN id.m. 47.

¹²KÁLMÁN id.m. 50

XVIII. század

1.	Erzsébet	13,89 %
2.	Anna	13,06 %
3.	Katalin	12,09 %

4.	Zsuzsanna	10,93 %
5.	Judit	10,26 %
6.	Ilona	7,57 %
7.	Borbála	7,50 %
8.	Éva	6,17 %
9.	Sára	3,07 %
10.	Mária	2,74 %

BITTER id.m. 5 Endrefalva 1734-1750

1.	Erzsébet	29,41 %
2.	Ilona	26,47 %
3-4.	Anna	11,76 %
	Borbála	
5.	Katalin	8,88 %
6-10.	Dorottya	2,94 %
	Judit	
	Julianna	
	Mária	
	Zsuzsanna	

MIZSER id.m. 11 Cserépfalu 1731-1749

1.	Erzsébet	29,3 %
2.	Katalin	19,3 %
3.	Zsuzsanna	15,6 %
4.	Judit	13,4 %
5.	Anna	12,5 %
6.	Sára	4,0 %
7.	Mária	3,1 %
8.	Éva	0,9 %
9-10.	Borbála	0,6 %

BIELEK-JÁROLI id.m. 589 (Halotti és születési anyakönyvek)

Gyula 1733-1753

1.	Erzsébet	12,40 %
2.	Katalin	12,40 %
3.	Anna	11,67 %
4.	Ilona	9,48 %
5.	Mária	5,83 %
6.	Juditha	4,37 %
7.	Magdolna	2,18 %
8.	Borbála	1,45 %
9.	Anna Róza	0,72 %
10.	Judit	0,72 %

ZÓLYOMI id.m. 90 Berkenye 1719-1750

1.	Mária
2.	Anna Mária
3.	Anna
4-5.	Katalin
	Mária Anna
6.	Erzsébet

7. Ágnes
8. Magdolna
9-13. Éva
Heléna
Margit
Marianna
Ursula

¹³HORPÁCSI ILLÉS: Kultusz és divat a névadásban In: Névtudomány és művelődéstörténet
Zalaegerszeg, 1989 234-237

Resümee

SÁNDOR HAUSEL

Die Taufnamensgebung in Marktflecken Pásztó in der ersten Hälfte des 18-ten Jahrhundert

Der Aufsatz liegt dem Gebrauch der Taufnamensgebung der römisch-katholischen Konfession
angehörigen Bevölkerung von Pásztó ab.

Die Durchforschung präsentiert das Verhältnis der Mannernamen und Frauennamen, die Häufigkeit
der einzelnen Namen auf Grund der 3200 Einträge des Pásztóer Taufbuches.

Die Pásztóer Taufnamen sind eingliedrig, die Doppelnamen und Dreiernamen kommen nur in
eingesiedelten ausländischen (mährisch und deutsch) Familien vor, aber in geringstem Masse.

Bei der Taufnamensgebung haben die Namenserbung und der Kalendersname eine wichtige Rolle
gespielt.

Es gibt keine wesentliche Differenz zwischen den das ganze Land betroffenen und den Pásztóer
Angaben.

Die Mannernamen sind mannigfaltiger, als die Frauennamen.

A cserhádi Szentiván nemesi községének szabályrendeletei (1734-1817)

Pálmány Béla

*Antal Károly (1921-1989) emlékére*¹

A Palócföld szívében, Pásztó és Szécsény között félúton, a ma már világhírű műemlékfalu, Hollókő szomszédságában fekszik a Cserhát-völgy: hat, hegyekkel, erdőkkel koszorúzott, csodálatosan tiszta levegőjű, földönkívüli békességű apró község. Eszményi vidék a mai zaklatott világ űzött emberének a pihenésre, felfrissülésre. Ám e völgy értékeiről alig tudunk, a múltját sem ismerjük.

Antal Károly, e völgy szülőtte tett eddig a legtöbbet e táj megismertetéséért. A halála napjaiban megjelent kötet a nyomtatásban kiadott forrásokat gyűjtötte össze és tette közzé.² Sajnos, már nem volt ideje kutatásait a levéltárakra is kiterjeszteni, életében – az ő kezdeményezésére – csak megkezdődött az 1170-es években francia szerzetesek által alapított garábi premontrai monostor templomromjainak a régészeti feltárása.³ A kutatások folytatása a mi nemzedékünk dolga. E gondolat jegyében tesszük közzé levéltári kutatásaink néhány új eredményét és Szentiván nemesi község szabályrendeleteit.

Az írott források első ízben 1265-ben említik a hat Cserhát-völgyi falut. IV. Béla királyunk fia, István – később maga is uralkodó – ekkor még ifjabb királyként, Erdély fejedelmeként és a kunok uraként koronás apja ellen harcolt a hatalomért. Nógrád és Heves vármegyékben a Rátót nembeli Domokos fia István volt egyik fő híve. Megvédte Ágasvárat, harcolt az Aba nemzetség ellen. E hűséges szolgálataiért ura neki adományozta Ágas várát, a pásztói apátság kegyuraságát továbbá Kutasó, Bárkány és Tar falvak összes tartozékait. E jószágokba történt beiktatásáról 1265-ben készült oklevél leírja e birtokok határait. A Cserhát-völgyi Kutasó (Kuthasou) szomszédjai voltak a Purewys (olvasatunkban: Pörös) Benedek tulajdonában talált Told (Thold) földje, egy bérc (Byrch) mentén Bokor (Bukuth) falu és a Thold potoka mentén Szentiván (Scentiuán). Bárkány (Barkan) falu dél felől, a Sátoroshegy vonulatán végig a garábi monostor földjével volt határos.⁴ Íme, a hat község, amelyekről magyar helyneveink alapján bizonyosan állítható, hogy lakosai a mi nyelvünket beszélték. Szentiván nevét temploma védőszentjéről, Keresztelő Szent Jánosról nyerte.

Másodszor 1327-ben, a Hollókő és Sztrahora várakhoz tartozó falvakat, földeket Szécsényi Tamás – Károly Róbert kedvence, a későbbi erdélyi vajda, majd országbíró – tulajdonába juttató határjáró oklevél sorolja fel a Cserhát-völgy településeit, számos birtokosát és helynevét. A Hatvan felé vezető régi út mentén említi az „Egrus” patakot és a „Kubnaheg”-et, tovább menve „Scenthyuan” és „Kuthasou” falvakat, a Toldy nemesek földjét, a garábi egyház földjeit, Ded házát, Toth és Ravasz földjét és a Szelcepatakat.⁵

A Toldy nemesek nemzetsége volt a völgy leghíresebb középkori birtokosa. Régi, valószínűleg a XV. századig visszanyúló hagyomány, amelyet Béli Mátyás is készpénznek vett, itteni birtokosnak, nógrádi nemesúrnak tartotta a nagyerejű lovaghóst, Toldi Miklóst, de életét Mátyás király korába helyezte. Tény, hogy maga a nógrádi Toldy család is ápolhatta a regét, mert Mátyás kortársaként és a XVI. században élt, oklevelekben említett tagjai közül nem is egy a Miklós nevet viselte. A történelmi tény viszont az, hogy az írott források a Nagy Lajos szolgálatában katonáskodó Toldi Miklóst, Arany János hőst bihari, Szalonta környéki birtokosnak jelzik. Az ő nógrádi kapcsolatai nem bizonyíthatók – de kizárni sem lehet, hogy e viszonylag távoli birtokok urai között családi kapcsolat lehetett.⁶

Az első és a török előtti korban egyedüli teljes értékű forrás, amely majdnem teljesen feltárja e vidék nemesi birtokviszonyait, az 1542-ben a portánként a nemesekre kivetett 1 forintos rendkívüli hadisegély kivetéséről készült összeírás.⁷ Völgyünkben Bokor községben 10 porta Báthory György bujáki uradalomához tartozott, 4 porta után pedig Bokory István fizetett, míg a falu plébánosa saját vagyona

után 50 dénárt fizetett. Garáb földesura ekkor a megye egyik legtekintélyesebb köznemesi familiájából Pazthohy Ferenc és Zsigmond volt, e faluban 5 portájuk után adtak segélyt. Told község 5 portája közül 1 Toldy Jánost, 1 pedig Toldy Miklóst uralta, a többi hátralékban maradt porta tulajdonosa nem ismert. Végül Szentiván – a szám szerint meg nem adott zsellérekén kívül – 12 portát tett ki. Földesurai közül Csókás (Chyokas) Ferenc 2 telek után róttá le az adót, de 5 portája volt a közeli Lóc községben is. A másik birtokos, Herédy Gergely Szentivánban is, Bágyonban is 2-2 porta után fizetett. A község többi 8 portájának földesura hátralékban maradt, így nevük és birtokrészük nagysága ismeretlen. Az összeírásból kimaradt Kutasó község. Véleményünk szerint nem volt még pusztahely, viszont utolsó ismert birtokosa nem más lévén, mint Werbőczy István, aki nem sokkal korábban halt meg, tekintélyes birtokai sorsa ekkor függőben volt.

Buda elfoglalását követően, jelesül 1544-től a törökök támadásai Nógrádot is állandóan veszélyeztették. Ennek hatására a Cserhát-völgy községei is hamarosan elnéptelenedtek. Az 1549-es portaösszeírás már zömében elpusztult, elhagyott völgyet örökölt meg.⁸

Helység neve	Földesúr neve	Porta szám	Zsellér	Pásztor	Egyéb
Alsó-Bokor	Báthory György	4	3	1	1
Felső-Bokor	Bokory István	4	9	1	1
Told	Kozárdy Ferenc	2	4	1	1

Ezek a falvak már a töröknek is meghódoltak, adóztak. A többi helység, Garáb, Kutasó és Szentiván ekkor már pusztá (deserta) volt.

1552-ben a közeli várakat, Szécsényt, Hollókőt és Bujákot is elfoglalták Ali eunuch budai basa Drégelyt meghódító seregei. Néhány éven belül az egész Cserhát-völgy is elhagyott tájjá vált. A teljes XVII. században egyetlen porta vagy megyei rovásjegyzékben nem esik említés e hat községről, még csak „villa deserta” megjegyzéssel sem, ami azt jelzi, hogy emberemlékezetet meghaladó idő óta lakatlan helyek voltak, ahová legfeljebb az erdőkben sertéseket makkoltató, vagy marhákat legeltető pásztorok jártak. A helynevek emléke azonban nem halványult el: a hollókői magyar végvári hajdúk és a bátikai parasztok 1643-ban is eskü alatt mutatták meg a Vereshegy tetején azt a négy fát, amelynél Bátka, Sipek, Szentiván és Told határa „szakadt el egymástól”⁹

A megye 1663-ban ismét török kézre került várai közül Szécsényből és Hollókőből 1683-ban, Bujákából 1684-ben, Nógrádvár fala közül pedig 1685-ben sikerült kiűzni a hódítókat. Az Ipolytól délre fekvő elpusztult vidék települései 1688-1690-ben kezdtek újranepekedni. Először persze azok a falvak éledtek újra, amelyek a hódoltság alatt is fennmaradtak és lakóik csak az 1682-1684-es évek veszedelmei miatt menekültek el.¹⁰ A Cserhát-völgy másfél száz éven át elvadult erdei a fák, bokrok kiirtása után sem kecsgették bő terméssel. Érthető tehát, hogy e vidékre csak az Ipolyvölgy és a déli, síksági termőföldek benépesülése után 20-30-40 évvel települtek le az első lakosok, ilyen kései betelepedés jellemezte a Cserhát hegyei közé szorult többi falut is, a másik jellegzetesség pedig az, hogy e gyengébb földekre zömével szlovákok települtek. Így alakult ki a szlovák nyelvsziget, olyan falvakkal, mint Sámsonháza, Lucfalva, Marokháza, Patvarc, Bánk, Legénd, Kisecset, Keszeg – völgyünkben pedig Bokor és félig-meddig Kutasó.

Bokor „megszállítására” 1708-ban került sor. A falu jogilag két földesúré volt: Felső-Bokor község nagyréthi Darvas Józsefé és Ferencé, Alsó-Bokor pusztá pedig továbbra is a bujái uradalom része, immár a zólyomi gróf Eszterházyak birtoka lett. A lakosok 1709-ben már adóztak Rákóczi fejedelem hatóságainak. 1715-ben a községben 5 szlovák nevű jobbágyot írtak össze, akik elegendő földet művelhettek, de csak gyenge termésre számíthattak, ezért inkább állattartásra rendezkedtek be.¹¹

Az 1728-as országos összeírás – Bokor kivételével – sehol sem mutat ki lakosokat, kivételes értéke azonban, hogy tisztázza a puszták birtokosait is. Garáb földesurai a sziráki birtokos Róth Ádám, szendrői Török Ferenc, és Vajda András – két egykori hűséges vitéz kuruc – a Vattay család valamint Kubinyi Miklós voltak. Kutasó pusztá egyik része a Toldy familiát, másik része a Marsovszky és a Vattay családokat illette. Told pusztán viszont már nem a Toldyak, hanem a Vattayak és Marsovszky Gábor osztottak. A birtokarányokat még egyik helyen sem határozták meg. Szentiván pusztá örökök és tényleges uraiként az összeírás az Aranyi és a Siraky családot valamint Jeszenszky Ferencet jelöli meg.¹²

Mit tudunk e szentiváni földesurakról? Az Aranyiak ősi birtokaik, az 1542 előtt élvezett Salgótarján környéki Kisarany és Mikófalva elpusztásodása után a Cserhát-völgyhöz közeli Becske községben egy

jobbágytelket bírtak és műveltek és egy kis rétet árendáltak hozzá 1728-ban is.¹³ Hasonlóképpen a Toldyak is paraszti életmódú, jobbágytelken élő nemesként vésztették át a nehéz évszázadokat. Toldy Pál 1723-ban Gedén élt, 2 lova, 1 fejős tehene, 4 öreg sertése és 4 méhkasa után adózott, búzát vetett, de dohánytermesztéssel is foglalkozott. A hatóságok által kétségbe vont nemességét 1722-ben tanúk sorával igazolta, de birtokjogait nem tudta érvényesíteni.¹⁴ Ő volt-e az ősi család utolsó férfitagja, egyelőre nem ismeretes, mert az 1840-es években a megyében élt 9 Toldyhoz való felmenősége kutatásra szorult.¹⁵

A Siraky nemzetség szintén 1541 előtti nógrádi birtokos nemes volt. Nemességüket az 1720-1750-es évek hatósági vizsgálatainak során kétségbe sem vonták. Bizonyos, hogy az Aranyi és a Siraky nemzetségek egyes tagjai költöztek először szentiváni birtokaikra. Siraky Gáspár 1742-ben peres úton tiltotta osztályos rokonát, az 1720-as években Ecsegen felbukkanó nemes Melegh Jánost és leányát, Magdolnát a Szentiván határában osztatlanul felvő, Pagony nevű föld más részére való átruházásától.¹⁶

A források és az ismeretes családfák rokoni kapcsolatok sorát jelzik a környéken élő kisnemesi életmódú családok, így a sipeki Balások, a Böviz, a Csernus, a Dobossy, a Gyűrky, a kiskürtösi Szigethy és Rákóczy valamint a Szilassy nemzetségek számos tagja között.¹⁷ A nemzedékek során át a szentiváni birtokosok és lakosok száma így rohamosan növekedett, egyúttal szaporodtak a vitás birtokügyek, perek is. Levéltári kutatásuk sok apró ügyön át bemutathatja a nemesi közösség, mindennapi küzdelmeit.

Az első megyei összeírás, amely Szentivánt újra adózók által lakott helységként tünteti fel, az 1728-1729. évi armalista és szabados taksa kivétési összeírás. Mindössze 4 szabados élt e pusztán – az ismeretlen számú egytelkes nemesen túl.¹⁸ Szilassy János volt a leggazdagabb, 4 ökre, 2 hámos lova, 1 fejős tehene, 13 öreg juha, 5 báránya, 2 méhkasa, 10 öreg sertése, 24 kila őzsi és 25 kila tavaszi gabona-termése, 1 pálinkafőző üsteje volt. Szaniszk (vagy Szaniszló) Márton 1 lova, 2 tehene, 3 tinója, 6 öreg sertése és 6 kila búzája után adózott. Palotaszký Mátýás csupán 2 tehenet, 4 méhkaszt, 1 sertést és 6 kila búzát mondhatott a magáénak, míg Varga Mátýásnál 1-1 borjú és disznó mellett negyedévi ipargyakorlást mutattak ki – nyilván varga volt.¹⁹

1734-ben immár 13 armalista és szabados háztartásfő adózott.²⁰

	Rendi állás		kéz- mű- ves	Igás ökör hámos ló	Fejős tehén	Tinó csikó (3 év)	Juh Kecske	Méh- kas	Búza rozs	Árpa köles	Zab tönköly
A lakosok neve	Arma lista,	Szab ados									
	Rovásszám	év		D a r a b				K i l a			
Bíró Szilassy János özvegye	4	-	-	4+2	1	1	30	2	50	-	-
Laurenczky János	-	1 ¼	¼	-	-	-	-	-	-	-	-
Krajcsi György	-	1 ¼	¼	-	-	-	-	-	-	-	-
Kiss György	-	-	-	Lovász, fia pedig csikós szolga							
Balás György	3	-	-	4+2	1	-	-	-	28	12	16
Balás Gergely	1	-	-	-1	-	1	-	10		5	8
Szaniszló Márton	-	2 ¼	-	-2	1	-	-	18		5	2
Palotaszký Mátýás	-	1 ½	-	-	1	-	-	10		-	-
Varga Mátýás	-	-	-	S e m m i j e s i n c s e n							
Hegedős János	-	1 ¼	-	-	1	-	-	-		-	-
Szabó György	-	1 ½	¼	-	1	-	-	-		-	-
Fagyoss György	-	1 ½	-	-	1	-	-	10		-	-
Összesen	8	10 ¾	¾	8+7	7	2	30	30	2	126	26

Íme, tehát az immár községnek minősített helység adózó társadalma. Élt köztük 3 armalista (birtoktalan) nemes, köztük az éppen elhalálozott első „bíró”, Szilassy János özvegye, valamint Balás György és Gergely paraszti életmódú kiváltságosok. A 9 szabados közül Varga Mátýás alapító telepes néhány év alatt teljesen elszegényedett, 3 viszont csekély mesterségből élt (a neve alapján Krajcsi és

Szabó uram is szabóskodott), további 4 szabados néhány állatot tartott, kevés vetést művelt, míg Kiss György éves konvenciók szolgaként kereste kenyerét.

Kik voltak a szabadosok? Ez a XVII. században megszorodott társadalmi csoport átmeneti réteget képezett az úrbéres alávetettségű jobbágyok és a birtoktalan armalista nemesek között. Volt földesuraik – pénzért kiállított manumisszionális levelekkel – felszabadították őket a jobbágyi alávetettség alól, azonban a királyoktól még nem sikerült nemességét nyerniük, így nem számítottak a rendi kiváltságosok közé sem. Szabadosoknak számítottak ezen kívül – tehát pénzzel adóztak csupán és élvezték a szabad költözés jogát – a kézművesek és a kereskedők is. Végül mindazok a mezővárosi telkes vagy zsellér lakosok, illetve kuriális nemesi községekben élő „nemtelenek”, akik szintén csak taksapénzt fizettek és szabad menetelűek voltak, szabadosnak (latinul: libertinus) számítottak a vármegyék hatóságai előtt.

A kuriális nemesi községek másik, éppenséggel meghatározó társadalmi rétegét az egytelkes nemesek képezték. Nem uraskodtak telkes jobbágyok felett, legfeljebb zselléreket tűrtek meg házhelyeiken, de nem is számítottak birtoktalan, armalista nemeseknek, minthogy az a telek, vagy töredéktelek, amelyen házat emeltek, a hozzátartozó szántókkal, rétekel a saját kis nemesi birtokukat képezte és így adómentesség illette meg őket személyük és birtokuk után is. Az országban – főleg a törökök által soha el nem foglalt Észak-Dunántúlon, a Felföldön és a Felső-Tisza vidékén többszáz ilyen ősi, kuriális nemesi községet találhatunk. Ritkaságszámba mentek a töröktől visszafoglalt vidéken – bár erre is akadt sok példa. Nógrádban az 1542-es 28-ból alig néhány ilyen kuriális nemesi község maradt fenn a XVIII. századra: Észak-Nógrádban Kiskürtös, továbbá az Ipoly völgyében (Nógrád) Megyer és (Kis- és Nagy) Géc.²¹ Armalista annál több élt szinte mindenütt, de ők nem alkottak önálló önkormányzatokat.

A nemesi községek másik típusát az egyházi nemesek (praedialisták) települései alkották. Ezek ui. főpapok – elsősorban az esztergomi érsek – Árpád-kori katonai kiséreteinek földhöz juttatott utódaiként önálló igazgatási és törvénykezői székekhez tartozva intézték ügyes-bajos dolgaikat és élvezték az adómentességet, a vármegyéhez nem volt semmi közük.

A kuriális községek sajátos jogviszonyait, azok szabályozását történetírásunk a XX. sz. elejétől kutatja. Kiemelkedő Degré Alajos munkássága, aki összefoglaló tanulmányt is írt e községek szervezetről és gazdálkodásáról és Varga János típuselméleti tanulmányai. Jelenleg a fiatal veszprémi levéltáros, Hudi József foglalkozik alaposan és elemző módon e különleges parasztnemesi községek szabályzataival.²²

Mielőtt a szentiváni nemesek szabályrendeleteinek közzétételébe kezdenénk, szükséges, hogy megismerjük népességük alakulását és hogy elemezzük e község, valamint a Cserhát-völgy többi helységének úrbéri viszonyait.

Sajnos, a nemesség számát, birtok és vagyoni viszonyait csak igen ritkán írták össze a korabeli megyei hatóságok, mivel a kiváltságosok – okkal – attól féltek, hogy az adóztatásukat az 1680-as évektől tervbe vevő császári és királyi központi állami hatóságok az adatokat megadóztatásukra használják fel.

A szécsényi járás 1754-1755. évi nemesi összeírása – sajnos – nem közli a kiváltságosok lakóhelyét, de bizonyos, hogy Arany István és a Siraky nemzetség tagjai, Albert, János és Pál szentiváni illetőségűek voltak. Említik még a későbbi forrásokban itteni birtokosnak jelzett családok tagjai közül Csernus Pált, Csesznák Lászlót és Gyürky Gáspárt is, de az ő szentiváni lakos voltuk nem biztos.²³ Aligha tévedünk, ha az 1730-1750-es években csupán két tucatnyi családra becsüljük a nemesi község teljes népességét. A betelepülések azonban rohamos üteműek lehettek, mert II. József idején a népesség elérte a 600 főt és igen nagy mértékben nőtt a nemes férfiak száma is.

Az 1784-1787. évi első magyarországi népszámlálás adatai a Cserhát-völgy helységeiben ²⁴

Helység neve	Ház	Család	Népességszám		A férfiak rendi állása				
			jogi	tényleges	Pap	Nemes	Polgár	Paraszt	Zsellér
Bokor	39	54	267	268	-	-	1	21	33
Garáb	18	21	146	141	-	-	-	-	33
Kutasó	36	48	277	284	-	10	1	15	34
Szentiván	87	119	612	593	1	145	5	-	71
Alsó- és Felsőtold	70	80	443	445	-	-	3	13	78

A szentiváni nemesség szám Nógrád vármegyében kiemelkedő volt, mert egyedül Losonc kiváltságos mezővárosban, a megye fő helyén élt több kiváltságos férfi (223 fő), többen éltek itt, mint a sok

armalista által lakott Szécsényben (114) és Rimócon (115), vagy a szintén kuriális nemesek lakta Megyeren (143), Gécben (95), Ebecken (93) és Kiskürtösön (45).

A helység határa ugyanakkor igen szűksnek mondható: a dualizmus kori első felmérések szerint a két idecsatolt puszttal, Csontfalual és Nádassal együtt is csak 1840 kat. holdat tett ki. Az erdők területe megközelítette a 400 kat. holdat (396 kat. h.), nem műveltek 165 kat. holdat, legelő volt 201 kat. holdnyi térség. A szántóföldek nagysága 1895-ben majdnem elérte az 1000 kat. holdat (968 kat. h.). Rétként kaszálhattak 80 kat. holdat, végül a keret, gyümölcsösök 30 kat. holdat tettek ki.²⁵

A Cserhát-völgy falvainak úrbéri viszonyairól először Mária Terézia Nógrád megyében 1770-ben végrehajtott úrbérrendezése nyújt áttekintést.²⁶ Alsótoldon szabad költözésű magyar jobbágyok laktak, akik szántóik után heteddézmát és uraik igényei szerinti robotot teljesítettek. Kereseti lehetőség a marhák adásvételéből adódott számukra. A kis falunak csak 4 jobbágya illetve 8 zsellére volt, akik 1 3/4 telkén 6 földesúr osztozott (özv. Eitre Gáborné 1, Gyűrky Gáspár 2, Laczkó György 2, Marsovszky Ferenc 2, Marsovszky László 3, Pármiczky András 3 gazda ura volt). Emiatt a későbbi évtizedekben a birtokosok a telkek nagyobbik felét (1 1/8 házhelyet) saját használatba vettek és az 1840-es években már csupán 5/8 telket műveltek a jobbágyok.

Felsőtoldon is magyarul beszélő, szabad menetelű parasztok éltek. Nekik is parancs szerint kellett robotolniuk és hetedet adtak terményeikből. Az Urbárium mindössze 5 jobbágyot illetve 4 zsellért írt össze, akiknek igen kevés, 4-8 p.m. szántójuk volt, viszont bővelkedtek legelőben és erdőben, így marhával, fával kereskedhettek. Kubinyi Gáspár 5, Beniczkyne, Darvas József és Gedey Ádámné 1-1 alattvalója számára mégis viszonylag sok, 5 1/4 úrbéres telket alakítottak ki.

Bokor községben írták össze a legtöbb jobbágygazdaságot: 1770-ben Darvas Ferencnek és Józsefnek egyaránt 14-14 alattvalója volt. A szlovákul beszélő, röghöz kötött parasztok robotoltak és kilencedet is adtak uraiknak. Haszonra csak a makkoltatásból számíthattak. Itt alakították ki a legtöbb, 11 1/2 úrbéres telket, amelyeket 25 gazda kapott meg.

Kutasó községben ekkoriban még szlovákul beszélő örökös jobbágyok éltek. Gergely Ádámnak 11, Sréter Jánosnak 4, Róth Tamásnének és özv. Jeszenszkyne és Beniczkyne 1-1 gazdájuk volt. A termés hetedén kívül kevés robotot is szolgáltak, de többnyire pénzen megválthatták a munkajáradékot. A falu határában csupán 5 telket alakítottak ki, és 13 jobbágy között osztották meg.

Garáb és Szentiván esetében az úrbérrendezés a jobbágyköziségtől eltérő rendelkezéseket hozott. A Cserhát-völgyi Garáb kuriális pusztának, tisztán nemesi birtoknak minősült, így nem volt úrbéres helység és kimaradt az úrbérrendezésből. A későbbi évtizedekben csupán zsellérei adóztak.

Szentiván kuriális községet az előzetes összeírásba ugyan felvették, így földesurai, Aranyi István, Balás Ferenc és Gábor, Siraky Albert és Pál valamint Kubinyi Gáspár 1-1 szabad menetelű magyar zsellérjét összeírták és azt is megtudhatjuk, hogy telkeket ugyan nem, de 6-7 p.m. szántót művelhettek irtásként. A zsellérek – név szerint Boda János, Farkas Ádám, Fejér János, Lángos János és Prietka János ismert – saját igásállatok híján kétkezi munkával keresték kenyerüket. Uraik parancsára amikor gyalogrobotra – főként kaszálásra – hajtották őket, menniük kellett, más adót – készpénzt vagy kilencedet – nem szolgáltak. Később azonban a Helytartótanács – 13 további nógrádi helységgel együtt – kivonta a falut az úrbérrendezés alól és nemesi közbirtokossággal allodiális birtokává nyilvánította.

Ezek a különleges társadalmi és birtokviszonyok magyarázzák a szentiváni nemesi közbirtokosság életének a szabályozására való törekvéseket. A pallérozott mezővárosok mellett éppen e nemesi jogokat élvező, kiváltságos lakosok egymás közötti viszonyait volt célszerű első fokon maguk között rendezni, mert e falvak népe fölött nem volt hatóságuk az uradalmi úriszékeknek. Nem véletlen, hogy Nógrád megye eddig ismert három szabályrendelete közül egy, Szécsényé egy nemesek és volt végvári katonák által lakott, az 1690-1740 között is katonai szabályok szerint élő végvári mezőváros (oppidum praesidiale) viszonyait rendezte 1699-ben, míg a Szentivánhoz hasonlóan kuriális nemesek lakta Kiskürtös 1693-ban fogadtatta el a vármegye kögyűlésével szabályrendeletét.²⁷ Néhány év közösségi életének tapasztalata alapján a szentiváni nemesek is szükségesnek látták, hogy írott formában is rögzítsék együttélésük szabályait. Így született meg az 1734-es „egyezség”.

A 20 pontból álló szabályrendelet először is az előjáró, a falusi bírálkhoz hasonló, de önállóbb és szélesebb hatáskörű hadnagy és helyettese, a tizedes választásának módját és jogkörét írta elő. A község nemes és paraszti rendű lakosai valamint a „külbirtokos” – vagyis a másutt lakó, de a határban birtokkal rendelkező – nemesek is kötelesek voltak elismerni hatóságát. Az örökösödési ügyeket kivéve minden 12 rhénes forint értékig terjedő ügyben dönthetett, adókvetési és beszédési jogosultságot is élvezett.

Fontos feladatát képezte, hogy ügyeljen a szántóföldek, rétek továbbá a szőlők, kertek, apró jószágok, haszonállatok károsodásainak megfiztetésére, a közösen használt legelők, erdők hasznának a jogtalan kisajátítására, vagyis a közösségi határhazsnálat valamennyi szabályára, szokott határidejére, továbbá arra, hogy a gazdák bekerítsék vetéseiket, kaszálóikat, kertjeiket és a közös legeltetés által esetleg okozott károkat megtérítsék. Az egyezés döntött a nemes közbirtokosok fontos jogát és egyben bevételi forrását képező korcsmáltatás szabályozásáról, a felügyeletet ezen ügyekben is a hadnagy hatáskörébe utalva.

Mint minden korabeli községi vagy mezővárosi szabályrendelet, ez is körülményesen foglalkozik az erkölcsök védelmével. A káromkodások büntetése terén - véletlenül néven is nevezik az akkoriban használt csúnya szitkokat, - így megismerhetjük őseink „legcsúnyább” szavait is. Végül a hadnagy a „feletéb nagy” erőszakosságok és véres ügyek kivételével 12 rhénes forintig törvényt és elégtételt is tehetett.

Sokkal nagyobb hatásköre volt tehát a hadnagynak, mint az egy forintig terjedő tyúkperekben, veszekedésekben bírskodó jobbágysközségi bíráknak.

Következzék azonban maga a 20 pontból álló „egyezség”, amelyet nem betűhíven, hanem szöveg-híven, azaz a mai helyesírás szerint, de a rövidítéseket feloldva és a palócos nyelv ízeit meghagyva tesszük közzé.²⁸

„Mi, Nógrád vármegye főpapjainak, báróinak, mágnásainak és nemes urainak közönsége adjuk emlékeztetést mindazoknak, akiket illet, hogy midőn ezen évben, napon és helyen általános gyűlést tartotunk azon voltunk jelen, akkoron a Szentivány pusztán lakó nemesek bemutatnak nekünk bizonyos egyezséget, amelynek bevezetése által egymás között jó és dicséretes rendet teremtsenek, kérve minket alázatosan, kellő kérvénnyel, hogy azt felülvizsgáljuk és nagyobb mértékű megerősítése érdekében vármegyénk hiteles pecsétje alatt kiadni méltózzassunk.

Ezen jogos és törvényes kérvényt helyeselve azt jegyzőnk által átvizsgáltattuk és az ő hiteles jelentése szerint abban semmi a haza törvényei és a vármegye szabályrendeletei ellenére való nem lévén, sőt tisztességes és illendő tartalma van, ezt elismervén, jóváhagyván és figyelembe vévén a vármegye pecsétje alatt (egyezségünk) nagyobb ereje és tartóssága érdekében azt kiadandónak véltük. Annak tartalma e szavakkal hangzik:

„Mi Szent-Iványi nemesek s lakósak adjuk emlékeztetést mindenek(ne)k az kik(ne)k illik, felvévén mind a két ágon lévő, s leendő gyermekeiknek, s atyáncfiaiának successorinknak és legatariusik(na)k szaporítását, elkövetését, és különféle gonoszságnak áradását, magunk között közönséges akarattal, ilyen végzést, compromissumot tettünk, alább megírt büntetések alatt, az külső compossessorok nevekben is, kik eddig vélünk nem laktanak.

[1] Esztendőnként Szent György napján bíró helyet(t) hadnagyot választani fogunk, kitől az egész nemesség és parasztság füg(g)ni fog. Az pedig voxbul kimenvén a hitet a falu igazságára tartozik letenni, a ki pedig közülünk fel nem akarnd vál(l)alni tehát convíncáltassék 12 R(hénes) fforint)ban, melyek falu szükségire conserváltassanak, és azután mást választhassunk. Nem különben falu hadnagya mellé tizedest is választunk segítségére, kivel mindenek(ne)k intra d(omi)nium n(ost)r(um) instantziájára igazságot tenne, magához adjungálvól compossessor urai mék közül is.²⁹

[2] Hatalma lészen 12 R(hénes) fforin)tig törvényt tenni, exequálni, akar nemes embernek akar parasztnak jószágát, ha az házánál annyit érő, vagy arra való nem fog találatni, tehát határunknak cirkulusában találkozándó jószágában is illendő executiót tenni szabad légyen.

[3] Ha az hadnagy vagyis hadnagy mellet(t) lévő tizedes hirdetésére nemes uraimék közül valamelyik más is tőlők füg(g) akkoriban nem lévén helyes mentsége, nem comparedl, annak az büntetése 12 d(énár).³⁰

[4] Közönséges jóért mindenekben midőn fog kívántatni, hadnagynak auctoritása lészen vigyázva inteni, parancsolni, kárt vallo(t)ak(na)k szorgalmasan tartozik panaszokat meghal(l)gatni, valamint nemes embernek, úgy parasztnak is. Ha valamelyikünk rétekben, vetésekben, szőleinkben, kerteinkben, ludainkban, juhainkban, tyúkjainkban, ezekhez hasonló jószáginkban kárt vall, vagy ha közönségesen főképpen megtilalmazott makktermő fának kordéba módok nélkül különféle fogyatkozást látnának, ezek közt hogy ha valamelyikünk szemlátomást vagy titkon akármilyen módon nevezendő fának és mezőnek javaival, hasznaival híradás, közönséges akarat nélkül maga saját hasznajért kereskedne, nyerekedne, azonkívül a mennyire kinek kinek majorságbeli és házi eszközök(ne)k készülésére, mi nélkül egyikünk se lehet. Közönséges akarattal szabadságot adtunk egymásnak, mak(k)nak idejében is, ha sertéseken kívül másként titkon a mak(k)ot uzulnák, tehát hadnagy tisztí

lészen büntetés alatt az falut béhirdetni és feljegyezvén közönséges, vagy kinek kinek az ő kárát esztendőbeli hit alatt kikeresni, hogyha némely személyek(ne)k hiteltetéséből ki nem világosodik tehát kétségesen valamelyet teszik szabad légyen megesküdni. Mely inquisitionnak celebrálatása Szent György nap előtt 3, vagy 4 héttel peragáltassék, és ha valamely dolog akárkin is megtálatatik, bütétdjék meg az ő érdeme szerint.

[5] Hadnagy tisztí lészen mindenféle summát, fizetéseket öszveszedni és azután de perceptis et erogatis számai adni.

[6] Egymás között akkori v(ice) ispán urunk eő k(egye)lme kommissiója nélkül is akár nemes, akár paraszt embernek dolgában megesküdni tartozni fogunk. Extraneus uraimék(na)k ők(egye)lmek(ne)k instantiájokra accomodálni fogjunk magunkat, országunk törvényéhez azon kívül kiknek az dolgok köztünk történne, azután törvényesen kívántuk általunk láttatni és az mi concludált punctumjaink(na)k vigorához accomodálnák, köteleznék magokat.

[7] A ki hadnagyot kárt látni itélni fogja kívánni tartozni fog adni 12 d(énárt).

[8] Ha az hadnagy gondviseletlensége miatt a falu kárt találva vallani, törvényesen meglátván az falu a mennyire causáltni fog, tartozik megfizetni az falunak.³¹

[9] Ha az falu hadnaggyra vagy tizedesére valamely falubéli felindul és mód nélkül vét, ha ellenben hadnaggy is tizedessel inn tali casu miként vétekeznek, úgy büntet(t)essenek.

[10] Nyelveskedő emberekkel így procedálunk: Ki másnak becsületiben, neviben, híriben, hitiben nyelveskedéssel akármi rendben lévőnek gyalázatoit tészen, mint nemes, mint paraszt személy falu itéletin álljon, melynek executiójára teljes hatalom adatik hadnagynak.³²

[11] Az mely gazda búzáját, réjét, kertjét egyszóval minden néven nevezendő haszonra való féltő d(l)apotit bé nem keríti, toties quoties egy R(hénes) fforin)iban büntet(t)essék. Ha a hadnaggy admonitiója után nem akarná békertíteni, büntetés fog cedálni falu számára, akkor pedig (ti. a kár) melyet gondviseletlenség miatt marha tett, aestimállassék, aestimáltnak annak refusiója légyen az gazdái, a kinek kárt tettek a marhák.³³

[12] A hadnagynak az is hatalmába légyen, hogy búzákon és egyéb vetéseken kívül réteken, kaszátlan sarnyú füvekben jó tilalmat tartson. Annak idejében a ki pedig rétekben nevezett külömbféle vetésekben marháját szánt szándékkal hatalmasan behajtja, comperta rei veritate convicaltassék 50 d(énárral), a füvet pedig vagy nevezett gabona vetéseket suo loco et tempore aestimálják, a kit már megétegetett marhájával, valamint adjucálnak az légyen a kárt vallott emberé.³⁴

[13] Minthogy országszerzte szőlőhegy kikeletől fogvást mindenkor tilalmas, valaki hatalommal akár micsoda marháját szőlők közé hajtani merészelné, olyan az hatalomért büntetődjék meg 50 d(énárral). Hasonló törvényt makkterméskor is observálni fogunk.

[14] Az mely marha szaladsképpen tilalomban találtatik, hittel mondjon róla, pásztor, hogy bészaladott, kárvallott embernek pedig tartozik eleget tenni jószágokban tett károkért.³⁵

[15] Minthogy olyak is találkoznak az atyafiak között, a kik gyermekeket, vagy olyan árvákat, kiknek semmi fizetések, más marha után szoktak küldeni, olyanok mint magok által, mint marhájokkal szoktak károkat tenni, olyanokért gazda fog fizetni, mint kárt, mint büntetést.

[16] Bornak, pálinkának, sörnek folytatása, árultatási iránti így consentidunk, hogy ha közönséges akarattal falu korcsmáját folytatni nem akarnánk, tehát a kitől lehet vagy a kinek tet(s)zeni fog sorjával nevezett italt, proportiót a ki icce számját is observálván árulja, árultassa oly conditiók alatt, hogy hadnaggy híre nélkül senki se merészelve korcsmára eresztzeni semmiféle italt, valameddig az hadnaggy megkóstolván árát nem szabja. Igaz itzét is hozzátartozandó kisebb mértékeket is nem rendel, azután ki kisebb mértékkel mérne, büntetése légyen 12 R(hénes) fforin)t. Falunak közönséges hasznára pedig minden akótól cedáljon egy-egy pint, pálinkából minden iccétől egy-egy polturát tartozik adni.

[17] Az hadnagynak kötelességiben fog állani, hogy rútul káromkodó emberekre vigyázzon, kik szoktak ördög ebaitával, teremtetével szitkozódni, kutyalelkivel, ördögkutyá hitivel és ezekhez hasonló illetlen szitkokkal valaki comperidaltatik, hogy szitkozódni fog, tehát nemes ember légyen le első káromkodásért 50 d(énárt), azután második káromkodásért és harmadikért tartozik szolgabíró úrnak bejelenteni, paraszt embert pedig első szitokjáért 50 pálcát, ha többet is elköveti, mint afféle megterhelteit embert a nemes v(árme)gse magistrátusának bejelenteni el ne mulassa.

[18] Mi illeti mindennemű violentiak(na)k, cruentumnak d(l)apotját, a kinek midőn történi s néki tet-szeni fog, főképpen ha felettébb nagy violentia vagy cruentum nem lészen, tehát 12 forintig folytat-

hatja dolgát, hadnagy pediglen violensnek vagy cruentasnak jószágából megsértett félnek mediante executione satisfactiōt tégyen, minek fele a falué, fele pedig az megsértett félé, károkon és fájdalomkon kívül. Ha pedig olyan következik, hogy 12 forintoknál többet p(rae)judicálna, nagyobb sérelme, kárja volna, az megsérült fél tehát nemes vármegyének törvénye szerint maga casusába procedálhat.

[19] Ezen punctumok az extraneusokra nem extendáltak, hanem csak a ben(n) lakosokra, az extraneusok pedig ha nem volnának contentusok ezen punctumokkal magok aquisitióját, törvényre való ál(l)apotokat országunk törvénye szerint sequálhatják, ha pedig contentusok lesznek, tehát azok(na)k felül írt mód szerint légyen satisfactiójuk, itt helyben a falu által.³⁶

[20] Amidőn fog tetszeni valamelyik(nek) törvényes állapotját szabad légyen akármely résznek vidéktől jól értelmes embereket kivinni, hogy azokkal együtt akkori hadnagy több ide való személyeket magához adjungálván iudiciūm tehesen. A ki pedig így nem volna contentus mi köztünk tanquam in d(omi)nio n(ost)ro, tehát extra d(omi)nium tovább a hova illik maga dolgát appellálhattya.

Mely közönséges végzést vagy compromissumot mi alúl nevezett személyek akarjuk irrevocabiliter 12 forint büntetés alatt megtartani, ha valaki köztünk ezen végzést elbontand, vagy bontani akarná, az megtartó személy hadnagy által, akkori v(ice)ispány urunk ő(egy)e lme commissioja nélkül is, a vagy pedig te(kin)t(e)tes n(eme)s Neográdv(árme)gyének szolgabírája által, ha magának némelyeknek dolgát nem conplandhatjuk, viceispány urunk commissioja mellett abscissis omnibus iuridicis remediis non obstantibus az felbontó személyen toties quoties violaverit et vigori horum restiterit sive formariāle parte sive in toto 12 forintot computando computált fáradtsággal, másféle expensákkal együtt megvehesse.

Melynek nagyobb bizonyosságára, erősségire ezen compromissumot vagy végzést kezünk keresztvónásával, nevünk subscriptiójával megerősítvén, pecsételvén.

„Kelt Szent-Ivány kuriális községben, 1734. június 14-én

Amely nekünk így benyújtott és általunk jóváhagyott, fentebb beiktatott pontok elfogadásáról a fentebb megírt szentiványi pusztai nemes urak jövőendő jövőbeli biztosítékeként ezen tanúságlevelünket a vármegye hiteles pecsétjével megerősítve és ezen felül a jegyző aláírásával is ellátva kiadandónak véltük és engedélyeztük, és ezért kiadjuk és engedélyezzük a közös igazságot ajánlván.

Kelt általános gyűlésünkön az Úr 1745. esztendejében, január hónap 15. napján, Bussa községben.

Kiadva Nagy-Réti Darvas József s.k. az említett vármegye esküdt főjegyzője által P.H.”

A szentiványi kurialisták 1734. évi szabályrendelete 8 szakaszban is szöveg szerinti azonosságot, átvételt mutat a kiskürtösi kuralista nemesek 1693. évi „conclusio”-ja 11 pontja közül héttel. Pontjai azonban logikusabban szerkesztettek és bővebben is szabályozták a paraszti mindennapokat. Úgy tűnik, nográdi sajátosság volt – és a végvárakban lakó nem katonai és nem nemesi népesség, az ún. „szegénység” előjáróihoz hasonlított – a bíró helyett hadnagy és tizedesek választása, hatáskörének nemes- és parasztrendűekre való kiterjesztése. A Dunántúlon ui. a nemeseknek, félnemeseknek – akiket agiliseknek hívtak – és a szelléreknek gyakorta volt külön előjárósága. Eltérést jelent, hogy ellentétben a szőlőtermesztésre már alkalmatlan éghajlatú Kiskürtössel – ahol csak a falu közös korcsmáltatását engedélyezték – a dél-nógrádi lankák között kitértek a szőlőhegyek védelmére és engedélyezték az egyénekenkénti italmerést is.

A közösségi élet és a gazdálkodás feltételeinek változásai két emberöltővel később, 1817-ben arra késztették a szentiványi nemeseket, hogy első egyezségük pontjainak alapvető megtartásával új szabályrendeletet állítsanak össze és hagyassanak jóvá a vármegye közgyűlésével.³⁷

„Alább irattak adjuk tudtára mindenek(ne)k akik(ne)k illik, hogy mi az alúl írt napon, ezen te(kin)t(e)tes n(eme)s Neográdv(árme)gyében helyezhetve lévő kuriális Szent-Ivány helységben, mint ugyanannak közönséges birtokosai és lakosai, minden törvényi rendszereiségeknek és határukban okozható károknak eltávolítások végett, léptünk e következők általunk és örököseink által is szentül megtartandó egyezsége, úgy mint:

1 ször. Azon egyezségünket, mely köztünk 1734-dik esztendőben költ, és amely a te(kin)t(e)tes n(eme)s v(árme)gye által is jóváhagyott mindazon pontokban, melyek ezen mostani egyezség által meg nem változtak, ezennel újonnan helybenhagy(j)uk és megerősítjük.

2 ször. Valamint az fentemlítt transactio értelmé szerént úgy most is minden esztendőben közlünk egy hadnagyot, 6 tanácsbelit és 3 eskütteket (:ide nem értvén azonba(n) a kétséges nemes embereket:) voxok többsége mellett választani kötelessek leszünk, ugyanezen tanács egy nemes és egy paraszt tizedest segítségül fog nevezni. Eképp is a hadnagy és az említett nemes tanács kiválasztatván és annak

rendén meghiteltetvén teljes hatalmat adunk annak, hogy a köztünk támadható a jószág örökségét ide nem illelhető kérdéseket elintézhesse s végben hajthassa.

3 szor. Akárminemű tilalmakban nevezetesen vetésekben, kaszálóokban, szőlőkben vagy pascumokban valaki közülünk marháját erőszakkal hajtand az okozandó kár megtérítésén kívül 6 R(hénes) forintokat büntetésül fog füzetni, mely summa is a hadnagy által beszedetvén az a helység közjává fog fordíttatni és az eképp bájövendő summákról a hadnagy világosan számolni tartozik, úgy szintén a hajtópénzt ezúttal minden marhától egy-egy garasba(n) meghatároztatik.

4 szer. A netalántán megeshetendő tolvajságoknak meggátolások és az károk kikértése végett hatalma léssen az hadnagynak a maga mellé veendő egynehány tanácsbeliekkel együtt a gyanuba vett személynek házánál a lopott eszközt megkeresni, azon váratlan esetben pedig, ha valaki magát ezen igaz nemes embert érdeklő intézetnek ellent szegezne, az a hadnagy azonnal 12 R(hénes) fforint)ra büntetetheti és ezen ítéletit végben is hajthatja, mely határozásunk is, hogy annál sikeresebb lehessen, ezennel határozzuk, hogy ítéletnek végben hajtása után a kívántató vi(z)sgdálást a hadnagy annyiszor, mennyiszor az említett büntetés módja mellett végben vihesse.

5 ször. A hadnagy amidőn szükségesnek látni fogja, éjjeli vigyázókat rendelni fog, akik is éjszakánként kóborló ifjúságot minden személy válogatás nélkül megszállíthatják és azon esetben, ha igaz járdások(na)k okát nem adhatják, a környüállások mineműségéhez képest 6 forintokig büntetettmi fognak. Ugyanezen rendszabás alá vétetek minden fertelmes káromkodók. A nemtelenek pedig ahová a szolgálók is értetődnek, ugyanezen kihágásokban büneiknek mérséklésekhez 24 pálcáig büntetethessenek. Továbbá szintén a fonóházak, mint az ifjúság romlásának és az erkölcstelenségnek kúfjeje azon világos hozzáadással ezennel eltiltatnak, hogy minden háznak ura és asszonya, aki megintetése után is fonóházakat tartana, a hadnagy és a tanácsbeliek által azonnal exequálendő 12 forintokkal büntetődjön.

6 szor. Egy közönséges csősz a hadnagy fogadni tartozik, mely is a birtok mennyiségéhez alkalmaztatva a birtokos urak által füzetődni fog. Azon esetben pedig, ha netalántán valamely birtokos ebbéli tartozását megfüzetni nem akarja, azon esetben szabadsága léssen a hadnagynak ebbéli tartozását tetszése szerint akárminő ingó javaiból executio által megvenni és a csősz kielégítettmi. Ellenben a csősz tartozik a kártevőt bejelenteni, ellenkező esetben az okozott kár a füzetésből le fog huzattatni.

7 szer. A ki a hadnagy házánál egy akaratlan, vagy legalább többség által elhatározott idő előtt a kaszálást, kukoricatörést, kendernyűvést és szőlő szedését elkezdené és az eltiltása után is ezen rend fölfbontásátul el nem állana, az szintén 12 forintokkal büntetődni fog.

8 szor. Minekutánna már az erdeink különös részekre felosztva lennének és különösen használtatnának, ha valaki közülünk másnak részében önként valami kárt okozna, az a megbecsülendő kár megtérítése mellett szintén 12 forintokkal büntetődni fog. A zsellérekre való nézve pedig kik főképpen különféle szín alatt az alsó erdőket rontják, ezennel határoztatik, hogy azon egyedül kétszer egy héten, nevezetesen szerdán és szombaton az illető uraiknak gyalog mehessenek és mint azok, kik vagy nem az uraik(na)k részekben találtatnak, vagy pediglen a meghatározott napokon kívül a saját uraiknak is erdeikben mennének, úgy tekintessenek, mint tolvajok, mely esetben is a környüállásokhoz alkalmaztatva 25 pálcáig a hadnagy által megbüntetessenek.

9 szer. Köteleztetik mindenki, hogy a borjúkat, ha azokat az istállón tartani nem akarja, a borjúpásztor eleibe hajtja, ellenkező esetben annyiszor, mennyiszor valakinek a borja különösen és szabadon a mezőn találtatni fog ugyanannyiszor a kár megtérítésén kívül minden borjútól 1-1 forintot fizetni fog. Úgyszintén a lúd és pulyka legeltetés fölül határoztatik, hogy a hadnagy és tanács meghatározása nélkül tarlóba, vagy kaszálendő rétekbe ne hajtassanak, ellenkező esetben miheylést bejelentődik, hogy valakinek ebbéli baromfia tilalmasban volt, a netalántán okozott kár megtérítésén kívül minden lúd és pulykától 1-1 garast a baromfi gazdája füzetni tartozik.

10 szer. A proportio már közünk meglévén a szabad és közönséges legelőből semmiféle szín alatt többé közülünk senkinek foglalásokat tenni szabad nem léssen, mely esetben is annak foglalása azonnal megsemmisítettén azon fölül 12 forintokkal büntetődni fog.

11 szer. A károk becsültetése végett kiküldöttjeinknek egyetemben 30 xrok diurnumul rendeltetnek, mely summa is a kárt okozó által fog füzetettmi.

12 szer. Azon váratlan esetben pedig, hogy a netalántán valaki közülünk ezen fent kitett pontokban tett egyezségünket fölfbontani szándékozna, vagy a hadnagynak és a tanácsnak ezen pontok következtetésében illő hatalmának ellentállana és általa ezek(ne)k következtetésében hozandó ítélet végben hajtásának magát ellent szegezne, teljes hatalmat adunk az említett hadnagyunk és tanácsunknak ebbéli ítéletét

mindennémű ingó javainak elfoglalása által, különben is semmi oppositionnak helye nem lévén tökéletesen végbe hajtani.

Mely ebbéli mi általunk végben vitt atyafiságos egyezségünk folyamatjáról adjuk ezen saját kezünk aláírásával és élő pecsétünkkel megerősített levelünket.

Köli Szent-Iványban, Bőjtmás hava 10-dik napján, 1817-dik esztendőben

SIRAKY FERENCZ M.P. PH
SIRAKY IMRE M.P.
SIRAKI SIRÁKY GYÖRGY M.P.
IDÓSB. SIRAKI SIRÁKY ANTAL M.P.
LEGIFFIABB SIRAKY ISTVÁNY M.P.
IF. SIRAKY ANTAL M.P.
SIRAKY JÓZSEF SAJÁT KEZE X VONÁSA
SIRAKY BENIAMIN M.P.
LEGÖREGEBB SIRAKY ISTVÁNY X KEZE VONÁSA
ÖREGEBB SIRAKY FERENCZ X KEZE VONÁSA
POLYÁK JÁNOS M.P. PH
GYÜRKY GÁSPÁR KEZE X VONÁSA
GYÜRKY JÓZSEF X VONÁSA
GYÜRKY ISTVÁNY X VONÁSA
GYÜRKY MIHÁLY X VONÁSA
ÖREGB. BALÁS JÓZSEF X VONÁSA
AJTITS HORVÁTH ALOISX X VONÁSA
BÓVIZ ISTVÁNY X VONÁSA
KLAUDINYI JÓZSEF X VONÁSA PH
MICHALIDES JÁNOS X VONÁSA

IFJ. BALÁS JÁNOS X VONÁSA
IDÓSB. BERKÓ LÁSZLÓ X VONÁSA
CSERNUS MÁRTONY M.P.
SÍPEKI BALÁS JÓZSEF X VONÁSA
DOBOSSY MIHÁLY M.P.
SZUDY JÓZSEF M.P.
SZILASSY ANTAL M.P.
SZILASY FERENCZ X VONÁSA
SZILASY ISTVÁNY X VONÁSA
SZILASY ANDRÁS X VONÁSA
HIHALMI HARMOS MÁRTON M.P.
CSESZNÁK JÓZSEF X VONÁSA
CSESZNÁK MÁRTONY X VONÁSA
BALÁS ISTVÁNY X VONÁSA
BALÁS MÁRTONY X VONÁSA
LEHOTZKY ANDRÁS X VONÁSA
KALMÁR MIHÁLY X VONÁSA
POLYÁK GYÖRGY X VONÁSA
ARANYI FRIDERICUS X VONÁSA

Mi készítette a szentiváni nemeseket fenti rendtartásuk elfogadtatására és azzal az előjárói testület 6 tanácsnokkal és 3 esküdttel valamint a nemes rendűek és a parasztok külön tizedeseivel való kibővítésére, a szántók, rétek legeltetési tilalmának szigorítására, a kaszálás, kukoricatörés, szűret, kendernyűvés idejének a hadnagy által való megállapítására, csősz felfogadására és a többi új rendelkezésre? Abból, hogy a korábban közös erdőket és legelőket birtokarány szerint felosztották és ezután az elkülönített erdők, páskomok szabálytalan használóit súlyos büntetéssel illethették, elsősorban a szaporodó népességnek a szűk határban való gazdálkodásának – egyébként országszerte megfigyelhető – ellehetetlenülése, valamint a feszültségekből fel-felvillanó ellentétek erősödése magyarázható. Úgy tűnik azonban, Szentiván esetében ezek a konfliktusok nemzedéki ellentétek formájában alakultak ki. Ezért fordult 1816-ban a község három legrégebbi nemesi közbirtokos familiája új rendtartásért a vármegyéhez.³⁸

Te(kin)t(e)tes Fő RendeK és Karok!

Sok ízben össze seregülvén Sz(ent) Iványi curiális hel(y)sigünkben nemesi választott hadnagyi házunkhoz a régi őseink által meghagyattatott statutumunknak örökös megtartandó pontyainak bővebben való állandóságáért, hogy mink és maradékink főké(p)en az(az) szentül megtarthatassuk, de az időnek folyásai alatt a sok rendtelenségek végett nem hogy meggyűkeresednénk az ega(z)ságnak fönttartásában, sőt inkább naponkint csak mind egy főig ro(s)szra célozó szándékokkal ellenkező okokkal nem élünk: mert oly végső romlásra jutottunk, hogy ha csak az te(kin)t(e)tes nemes vár(me)gye kegyes fő rendelésit mi közöttünk el nem végzi, hathatós, tapasztalt, újonnan lévő kirendelt deputatus urak által minket megsegíteni nem szándékozik, mind egy lábbig végző pusztulásra jutunk, mivel a mostani fölserdült ifjakat semmiféle képpen az öregebbekkel együtt a feltartandó hasznos iga(z)ságnak útjára nem vezérelhetjük, egyszóval mezőnköt, szőlőnköt, mind(en)némű vagyonjainkot tilalom alatt meg nem tarthatjuk, úgy az

éjjeli lopás meg nem szűnik, mely által is siralmas károk naponként okoztatnak. Hogy pedig ezen ütköző állapotban megmaradjunk, kintelenítettünk mi alólrattak az te(kin)t(e)jes nemes vár(me)gye hathatós színe eleiben folyamodni és ha lehetséges, mentül előbb kegyes deputatiót főnirt hel(y)sigünkben kirendelni méltóztatna, ahol is magunkat, úgy maradékinak a megszabott statutumnak kegyes végzése rendelése alá szentül, állandóul megtartani magunkat mind holtig lekötölezzük.

Kö(l)t Sz(ent) Iványon, 18a Apri(lis) 1816 .

Szezin főhajtó szolgálai
SIRAKY
ARANYI
RÁKÓCZI Iénián Iévők."

A vármegye e kérésre küldte ki szandai Sréter László főszolgabírórt és Veres József táblabírórt és állította össze a fenti 12 pontos „a jó rend béhozása és fenntartása végett új írásba foglalt és az odavaló birtokosok által frott egyezséglevelet”, amelyet 1817. áprilisában beterjesztettek a közgyűlés elé és ott jóváhagyást nyert.

Tényleg a fiatalok kicsapongásai, éjszakai kóborlásai, fonóházi mulatozásai, a terjedő káromkodások voltak a község közhangulatának megrontói – ahogy azt a falu vénei és ősi nemzetségei állították? Ezek a tünetek inkább okozatok voltak, a hagyományos közösségi gazdálkodás lehetetlenné válása és az aprózódó birtokokból való megélhetés csődjé következményei. Ezen állításunkat a község kiváltságos lakóinak a szaporodása is bizonyítja. 1809-ben Szentivánban már 18 nemesi nagycsaládot kötelezett a törvény 1-1 nemesi felkelő kiállítására:³⁹ 5 Siraky, 3 Csermus, 2-2 Balás és Dobossy, 1-1 Berkó, Gyűrky, Laczkó, Mátyássy, Szilassy nemesúr, valamint a falu plébánosa azonban a megyében a legszegényebbek közé tartoztak: 9 család 5-10, 6 család 10-15, 2 nemzetség 15-20 Rhénes forintot fizetett vagyona arányában és még a legmódosabb Siraky László is csupán 20 Rft 15 krajcárt.

Az 1817. évi egyezséglevelet 39 felnőtt, a nemesi községben birtokosnak számító szentiváni férfi írta alá. A legnépesebb Siraky nemzetséget 10 fő, a Balásokat 5, a Gyűrkyeket és a Szilassyakat 4-4 férfiú, a Csesznák és a Polyák familiákat 2-2 nemesúr képviselte, míg 12 családnevet egyetlen fő viselt. Ezek között volt Arany Frigyes is, vagyis ez az alapító familia – ellenétben a Sirakyakkal – nem szaporodott el. A házasságok vagy birtokbérletek révén beköltözött új nemesi nemzetségek képviselőinek a száma egyre nőtt. E fiatalok témyerése sérthette és bosszanthatta a törzsökös familiák számbeliileg kisebbségbe szoruló képviselőit. Az analfabétizmus a nemesek 2/3-ára volt jellemző, ui. 26-an csak keresztvonalással erősítették meg az okmányt. Az írástudók aránya a Sirakyak között kedvező volt (10:3), a Balások, Gyűrkyek közül viszont senki nem tudta leírni a nevét és a 4 Szilassy úr közül is csak 1 írástudó akadt. A paraszti életmód nem igényelte az írási olvasni tudást, így inkább a beköltözők számítottak műveltebb, jogban járatosabb embereknek, ezzel is növelve az ellentéteket a nemzedékek között.

A nemes rendi és hasonló kiváltságokat élvező értelmiségi (honorator) népesség száma az 1840-es évekre rohamosan növekedett. Az 1845. évi nemesi országgyűlési hozzájárulásokat a becsült éves jövedelem arányában kivétő összeírás Szentivánon nem kevesebb, mint 141 felnőtt férfit írt össze.⁴⁰ (A II. József kori népszámlálás 145 nemes férfira valamennyi 1 éven felüli kiváltságot jelzett!)

Ha a 3 lelkészt nem számítjuk, 52 nemesi nemzetséget képviseltek: a legnépesebb a Siraky (14 önálló jövedelemmel rendelkező férfi) és a sipeki Balás (14 fő) valamint a Szilassy (13 fő) volt, de szaporodott a Szigethy (6 fő), a Bakalár (5 fő) és a Noskó (5 fő) családok felnőtt férfiainak a száma is. Az 1817 és 1845 közötti, nemzedéknyi időszakban 38 új, korábban Szentivánban nem élő kiváltságos nemzetség költözött a faluba, zömmel szomszédos, vagy közeli községekből. A 141 kiváltságos férfi közül 122 élt a helységben, míg 19 férfi külbirtokos (extraneus) volt. Az összeírás a 3 lelkészen kívül (közülük kettő, a béri és az ecsegi pap külbirtokos volt) csak a 2 kántornak, 1 uradalmi tisztnak és 3 nemes mesterembernek adta meg a foglalkozását – a többiek tehát kevés földjükből vagy a két kezük munkájából éltek.

A Cserhát-völgy helységei kiváltságos férfiúinak jövedelmi tagolódása 1845-ben

Éves becsült jövedelem	Szentiván község	Csont falu pusztja	Nádas pusztja	Bokor	Garáb	Kutas	Alsó told	Felső told	Nógrádvár megyében
10 Pft	26	5	10	5	3	5	2	2	619
10-20	64	7	-	1	-	1	1	-	738
20-30	23	1	-	-	-	-	1	-	379
30-40	10	1	-	-	1	-	-	-	222
40-50	1	1	-	-	-	-	-	-	165
50-60	2	-	-	-	-	-	-	-	115
60-70	4	-	-	-	-	-	-	-	111
70-80	1	1	-	-	-	-	-	-	91
80-90	1	-	-	1	-	-	-	-	89
90-100	2	-	-	-	-	-	-	-	61
100-200	2	1	-	-	-	-	-	-	399
200-300	-	-	1	-	-	-	-	-	192
300-400	1	1	-	-	-	-	-	-	119
400-500	2	-	-	-	-	-	1	-	75
500-600	-	-	-	-	-	-	-	-	62
600-700	-	-	-	-	-	-	-	-	46
700-800	2	-	-	-	-	-	-	-	20
800-900	-	-	-	-	-	-	-	-	16
900-1000	-	-	-	-	-	-	-	-	16
1000 Pft felett	-	-	-	-	-	1	1	-	199
Összesen:	141	18	3	7	4	7	6	2	3734

A népes nemesi közösség vagyoni viszonyaira a szegénység nyomta rá a bélyegét. Az 1845. évi nemesi jövedelembecslés abban az esetben, ha semmiféle kimutatható vagyont, vagy keresetet nem találtak az illető nemesnél, minimális megélhetési szintként évi 10 Pft-ot állapított meg. Ennyi – azaz semmi – jövedelme 26 főnek (18, 44 %) volt a faluban. Ugyancsak nyomorszíntű, 10 és 20 Pft közötti éves keresete 64 férfinak volt – ez 45, 39 %. Egy jobbágytelek éves földesúri jövedelmét az összeírók átlagosan 50 Pft-ra becsülték. Ennél kevesebb keresete 124 szentiváni nemesúr számíthatott, vagyis a 87, 94 %-uk. Helyi viszonylatban már módosnak számítottak az évi 50-100 Pft közötti jövedelmet élvezők. Ilyenek csupán tizen voltak: 3 Szilassy, 2 sipeki Balás, 1-1 Gyürky és Siraky a régi familiákból, 1-1 Tarcsányi és Vizoviczky úr az újabbak közül, valamint a Szilassy lányt feleségül vevő, nem nemes evangélikus kántor, Erknér János. A legmódosabb, évi 100 pengőforintnál nagyobb jövedelemre szert tevő nemesek és kiváltságosok csupán heten voltak. A 3 papon kívül – az ecsegi Rudlovsky István (785 (Pft), a béri Sviatko János (308 Pft) és a helybeli Urik István (435 Pft) vagyoniilag kiemelkedett a községben – 3 külbirtokos nemesúr is akadt köztük: az alsótoldi Veress Józsefné (732 Pft), a kutasói Tormássy Gábor (450 Pft), és a becskei lakos Csernus Imre (193 Pft). Egyedül az uradalmi tisztként keresetet élvező Szigethy János ügyész (128 Pft) birtokolt és lakott is a faluban.

A nem nemes népességről egy 1848-as „népösszeírás” ad átfogó statisztikát.⁴¹ A község 221 „nemtelen” lakosa 41 háznépet tett ki. Rendi és foglalkozási osztályozás szerint a telek nélküli helységben jobbágygazdát („parasztot”) valamint tisztviselőt (honoratiort) nem jeleztek. A férfiak – 6 kézműves kivételével – két réteget alkottak: 39-en „nemesek szolgálói” azaz éves konvencióra vagy heti illetve napszámbérre felfogadott bér munkások voltak, míg 28-an házas vagy házatlan zsellérként önálló – bár szegény egzisztenciát folytattak.

A község népessége a XIX. század első felében hullámzóan alakult: 1825 körül 68 házában 728 lélek (543 katolikus, 159 evangélikus és 26 zsidó) élt, tíz évvel később 673 főre csökkent (518 katolikus, 113 lutheránus, 42 izraelita), 1850-re 698 lélekre nőtt és csak 1857-re érte el ismét a 728 főnyi létszámot.⁴² A falu határa ugyanakkor mind kevesebb megélhetőséget nyújtott. Fényes Elek 720 kat. hold szántóföldről, 448 kat. hold rétről, 645 kat. hold erdőről és legelőről, valamint 79 kat. hold beltelekről

és paragon lévő szőlőről írt.⁴³ Ennyit és nem többet kellett és lehetett megosztani a 700, vagy több lakos közt. Nem csoda tehát, hogy a nemesi község konfliktusai egyre élesebbé, a szegénység terhei egyre nyomasztóbbá váltak. Így érte meg a helység 1848-at, a nemesi kiváltságok eltörlését és a polgári jog-egyenlőség, az általános adókötelezettség bevezetését. Ezt követően kellett szembenézniük a lakosoknak a közbirtokosság korszerűsítésének és a határ tagosításának töméntelen újabb konfliktust eredményező, hosszú pereskedésével. 1848 után felbomlott a régi, nemesi község és új, immár volt kiváltságosokat és volt zselléreket, konvenciók cselédekét egybefogó közbirtokosság polgári közigazgatás alakult ki a községben.

IDEGEN ÉS RÉGIES MAGYAR SZAVAK JEGYZÉKE

accomodálja magát (latin)	tartja magát vmihez, betart vmit.
abscissis omnibus iuridicis remediis non obstantibus (latin)	elvágvá magát minden jogorvoslattól, amelyek nem jelentenek akadályt.
adjungál (latin)	maga mellé vesz vkit.
admonitio (latin)	felszólítás, intés, figyelmeztetés.
aestimál (latin)	értéket felbecsül,
agilis (latin)	félnemes személy, aki nemes anyától és nem nemes apától született.
acquisitio (latin)	megszerzés, kereset (perben).
auctoritas (latin)	itt: hivatali illetékesség, hatáskör.
cedál (latin)	átruház, reásháll vmi.
circulus (latin)	itt: a határ körvonala, faluhatár.
celebrál (latin)	itt: vizsgálatot lefolytat.
comperta rei veritate (latin)	megbizonyosodva az ügy igazságáról.
compossessor (latin)	közbirtokos földesúr, aki a község határában bizonyos rátát élvez.
compareál (latin)	megjelenik, mutatkozik.
comutál, computando (latin)	számít, számítandó.
complanál (latin)	elrendez, elsimít egy ügyet, dolgot.
commissio (latin)	parancsa, rendelete vkinek.
compromissum (latin)	megegyezés, egyesség.
concludált (latin)	itt: mellékel.
conclusio (latin)	befejezés, következtetés, egyesség.
consentiál (latin)	egyetért valamiben.
conservál (latin)	megtart, érvényesít egyességet.
convincál (latin)	megbüntet (itt!).
contentus (latin)	megelégedett vmivel.
cruentum (latin)	vérdlj, büntetés.
curialis (latin)	nemesi beltelekhez tartozó, adómentes és úrbér mentes terület, nemesi község, ahol minden birtokos nemesember és csak a vármegye alá van vetve bírói, közigazgatási téren.
de perceptis et erogatis (latin)	(számot ad) a bevételekről és kiadásokról.
deputatus, deputatio (latin)	kiküldött úr, küldöttség.
dénár	aprópénz (100 dénár 1 rhénes forint).
diurnum (latin)	napidj.
dominium (latin)	uradalom, itt: illetékességi terület, faluhatár.
executio (latin)	végrehajtása vminek.
exequál (latin)	végrehajt vmit.
expensa (latin)	költségek, kiadások.
extendál (latin)	kiterjeszti a hatályát (szabályzatét).
extraneus (latin)	külbirtokos, földesúr, aki nem a községben lakik, de birtoka van ott.
garas	aprópénz (20 garas 1 rhénes forint).
hadnagy	a községbíró elnevezése nemesi községekben és végvári mezővárosokban.
hire nélkül	tudósítása, értesítése nélkül.
icce	ürmérték, 0, 85 liter (64 icce 1 akó).

in dominio nostro,
intra dominium nostrum (latin)
inquisitio (latin)
instantia (latinból)
in tali casu (latin)
juditium (latin)
kikelet
kórdéba
korcsmáltatás

kömytulállás
legatarius (latin)
mediante executione (latin)
nyelveskedő
observál (latin)
oppositio (latin)
peragál (latin)
pascuum (latin)
pint
poltura (lengyel)
procedál (latin)
praejudicál (latin)
poportio (latin)
punctum (latin)
Rhénes forint

refusio (latin)
sarnyúfű (latin)
satisfactio (latin)
sequál (latin)
subscriptio (latin)
successor (latin)
summa (latin)
suo loco et tempore (latin)
szolgabíró

tizedes
toties quoties (latin)
transactio (latin)
uzuál (latinból)
vicispán
violaverit et vigori horum
restiterit sive formariale parte
sive in loco
violentia (latin)
vox, voxból (latin)

a mi határunkban, határaink között.
vizsgálat.
kérelem, folyamodvány.
olyan esetben.
ítélet, bírói végzés, törvénykezés.
tavasz.
fát szállító szekérkére.
faluközösségek és földesurak egymással egyeztetett joga italok ic
cénként való kimérésére, meghatározott időben és sorrendben.
körülmény.
törvényes meghatalmazott.
végrehajtás útján.
káromkodó, szájaló.
megfigyel, észrevesz.
ellenállás, ellenszegülés.
végbevisz (itt: vizsgálatot).
legelő, közlegelő.
űrmérték (2 icce) 1, 7 liter.
másfél krajcáros rézpénz (II. József előtt nálunk is használták).
eredményesen lefolytat.
előjogot követel magának, előre magának itél vmit.
birtokarány (helység, puszta határában egy földesurat megillető ráta)
pontja, bekezdése szabályzatnak.
a XVII-XVIII. században leggyakoribb magyar ezüstpénz (1811-ig
használták) Aprópénzben: 100 dénár, 60 krajcár, 20 garas.
a károkozás visszatérítése.
sarjú, másodszor kaszált fű.
elégtétel, kártérítés.
törekszik, követ, következik.
aláírás.
utód, örökös.
összeg,pénzadó,melyet a falu egy összegben fizetett a földes úrnak.
a maga helyén és idejében.
a vármegye tisztviselője, aki egy-egy járás közigazgatását, bíraskodá
sát, adóbehajtását vezette.
a községi bíró, jelen esetben a hadnagy helyettese.
annyiszor, amennyiszor.
ügylet, elintézés.
itt: él vmivel (itt a makkoltatással) használ, hasznosít vmit.
alispán, a vármegye választott első tisztviselője, a tisztikar vezetője.

megsértené és ennek erejével vagy részben, vagy helyben visszatérít.
erőszak.
szavazás, szavazat révén.

- ¹Pálmány Béla: Antal Károly (1921-1989) – nekrológ in: Honismeret XVIII. 1990/1. 61-63.
- ²Antal Károly: Szemelvények a Cserhát-völgyi községek történetéhez (1265-1985). Cserhát-völgyi honismereti közlemények 1. sz. Salgótarján, 1989.
- ³Antal Károly. i.m. 9-11. 1.
- ⁴Az oklevelet kiadta Fejér, Georgius: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis IV/3. tom. Budaë, 1829. 289-294. 1. Magyar fordítása Antal K. i. m. 49-53. 1.
- ⁵Az oklevél kiadása: Anjoukori Okmánytár (szerk. Nagy Imre) II. k. (1322-1332) Budapest, 1881. 285-290. 1.
- ⁶Mályusz Elemér: Toldi monda történeti alapja. Hadtörténelmi Közlemények 1924. és 1926. évfolyamban megjelent alapvető tanulmánya előtt 60 évvel a nógrádi Nagy Iván is megállapította, hogy a „régén kihalt” alsó és felsőtoldi Thold család a bihariakkal „semmi vérséges viszonyban nem állott” és a cserhátvölgyi Told mellett az Ipolytól északra fekvő Kér faluban is birtokos volt. Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. XI. k. Pest, 1865. 154-160. 1.
- ⁷Új feldolgozása Maksay Ferenc: Magyarország birtokviszonyai a XVI. század közepén. I. k. Budapest, 1989. 495-536. 1. Az eredeti forrás az Országos Levéltár E 158 Conscriptiones portarum gyűjteményében lelhető fel. Nógrádi adatait feldolgozta Pálmány Béla: Nógrád vármegye nemességének átrétegződése (1542-1848). Századok (CXIX) 1985/1. 7-10. 1.
- ⁸Maksay F. i. m. 499-520. 1.
- ⁹OL P 287 Forgách cs. lt. Jelzetes ir. C: 129. Bátka határjeleinek felülvizsgálata (1643-1648)
- ¹⁰Pálmány Béla: Nógrád vármegye újratelepítése, benépesülése és az agrártermelés fellendülése a török kiűzése után 1683-1728. A Nógrád megyei Múzeumok Évkönyve 1988. XIV. (szerk. Szvircsek Ferenc) Salgótarján, 1988. 177-184. 1.
- ¹¹Uo. 186. 1., Schneider Miklós: A török után. Az 1715. évi országos összeírás adatai a mai Nógrád megye községeiről. Adatok és források a Nógrád megyei Levéltárból 3. Salgótarján, 1973. 14-15. 1.
- ¹²Nógrád megyei Levéltár (alábbiakban NmL) IV. 7. Orsz. öi. 3. (1728)
- ¹³Uo. Conscriptiones locorum curialium Processus Szécséniensis.
- ¹⁴NmL IV. 7/b. Dic. öi. 115 (1723) Szécsényi járás, Gede község. NmL IV 1/a. Kgy. jkv. 1722. április 27.
- ¹⁵Pálmány B. i. m. (1985) 36. és NmL IV 7/c/6. Öi. 1079 (1845)
- ¹⁶NmL IV 7/b. Dic. öi. 115 (1723) Szécsényi járás Ecseg község.
- ¹⁷E téren úttörő jellegű kutatásokat folytat Balás Kristóf budapesti tanár, családja történetének feltárásával, de publikálásra eddig – sajnos – nem vállalkozott. (ld. 135.p.)
- ¹⁸NmL IV 7/b. Dic. öi. 136 (1728) A forrásért köszönetemet felyezem ki Szomszéd András főlevéltárosnak.
- ¹⁹Uo. Praedium Szent-Ivány.
- ²⁰NmL IV 7/b. Dic. öi. 151 (1734). A forrásért köszönet illeti Szomszéd András főlevéltáros urat.
- ²¹Pálmány Béla: Nógrádi armalista családok küdelmei nemesi kiváltságai megőrzéséért. In: Rendi társadalom – polgári társadalom 3. Társadalmi konfliktusok. Salgótarján, 1989. nónius 15-18. (szerk. Á. Varga László (Salgótarján, 1991. 144-145. 1.).
- ²²Degré Alajos: A magyar nemesi (curialista) községek szervezete és gazdálkodása 1848 előtt. In: Vas megye múltjából. Levéltári Évkönyv 1. Szombathely, 1976. 100-119. 1. Varga János: A jobbágyi

földbirtoklás típusai és problémái 1767-1848. Bp. 1967. 71-72. 1. Hudi József: Hatalomgyakorlás a nemesi községekben a 18. 19. században. In: Rendi társadalom – polgári társadalom 3. i. m. 215-220. 1.

²³NmL IV 1/h. Nobilitaria 1754. évi nemességi lustra Szécsényi járás. Ez az alapja Illésy János ismert közleményének.

²⁴Dányi Dezső – Dávid Zoltán: Az első magyarországi népszámlálás (1784-1787). Bp. 1960. 50-53. 1.

²⁵A Magyar Korona országainak mezőgazdasági statisztikája 1895. I. k. Bp. 1897. Cserhátszentiván (Nógrád m.) adatai. Közli Antal K. i. m. 1989. 225-226. 1.

²⁶Schneider Miklós: Dézsma és robot. A jobbágylakosság helyzete a XVIII. sz. végén a mai Nógrád megye területén. Adatok és források a Nógrád megyei Levéltárból 1. Salgótarján, 1971. 9., 13., 16., 23., 24., és 36. 1.

²⁷NmL IV 1/a. Kgy. jkv. (1693) 268-270. 1. Kiskürtösiiek conclusioja. Pálmány Béla: Széchenyi mezővárosi önkormányzatának szabályrendelete 1699-ből. In: Széchenyi Honismereti Híradó 1987.

²⁸NmL IV 1/b. Kgy. ir. 1281 (1817. sz.) Az 1734. évi statutum.

²⁹Ez a pont nagymértékben egyezik a kiskörösi nemesek 1693. évi conclusiója 4. pontja első felével. A büntetést akkor 20 magyar forintban (162/3 rhénes forint) határozták meg.

³⁰Ez a pont azonos a „conclusio” 8. pontjával. A büntetés akkor 16 „pénz” (dénár) volt.

³¹Ez a pont is szerepel a „conclusio” 4. pontjában.

³²Ez pedig a 10. ponthoz hasonlít.

³³Szó szerint egyezik a „conclusio” 7. p.-val, de akkor 1 magyar forintban szabták meg a büntetést.

³⁴Szó szerint egyezik a „conclusio” 5. pontjával. A büntetés akkor 1 magyar forint volt.

³⁵Szó szerint egyezik a „conclusio” 5. pontjával. A büntetés akkor 1 magyar forint volt.

³⁶Azonos a „conclusio” 6. pontjával.

³⁷NmL IV 1/b. Kgy. ir. 1281/1817. sz. (Az 1817. évi statutum.)

³⁸Uo. A szentiváni ősi nemesi nemzetségek kérvénye a vármegyéhez.

³⁹NmL IV 7/c/6. Öi. 1067. (1809) Az összeírás megyei összesítése Pálmány B. i. m. (1985) 25-30. 1.

⁴⁰NmL IV 7/c/6. Öi. 1079. (1845) Az összeírás megyei összesítése Pálmány B. i. m. (1985) 30-38. 1.

⁴¹NmL IV 7/d. Nem nemesek összeírása Nógrád megyében (1848)

⁴²Ludovicus Nagy: Notitiae politico-geographico-statisticae Incltyi Regni Hungariae Partiumque eidem adnexarum. Budae, 1828. Tom. I. 208. 1. adatai 1825-re vonatkoznak. Fényes Elek: Magyar Országának s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapota statistikai és geographiai tekintetben. Pest, 1837. II. k. 237. 1. NmL IV 152/b. Megyefőnöki ir. 2912/1850. Katonai népösszeírás. Statistische Übersichten über die Bevölkerung und den Viehstand von Österreich. Nach Zahlung von 31. Oct. 1857. Wien, 1859. c. kiadvány. A községsoros adatok kéziratban megtalálhatók: KSH Könyvtára VA. 16. Magyarország és Erdély községeinek népessége 1857-ben az 1870-diki politikai felosztás szerint.

⁴³Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára Pest, 1851. IV. k. 100. 1. Ír a falu sovány, agyagos, homokos szántóiról és igen nevezetes, köszvényt is gyógyító forrásvizéről, amely fürdőt is érdemelne.

Die Gemeindestatuten der adeligen Kommunität von Szentiván in der Cserhát-Gebirge (1734-1817)

Der Aufsatz veröffentlicht zwei Statuten, die die Angelegenheiten eines von Kleinadligen bevölkerten Dorfes in 1734 und 1817 regelten. Die durch die Gemeinden besetzten Privilegien bilden einen bis heute fast unbekannten Quellentyp, obzwar der Typus der Flecken, wo alle Gutbesitzer in ihren „Adelhöfen“ lebenden und sich vom Ackerbau nährenden „Krautjunker“ waren, für die ungarischen Historiker bekannt ist: etwa 10-12 Aufsätze haben sich mit der Verwaltung und mit der Wirtschaft einigen adeligen Kommunitäten befassen.

Es ist wichtig zuallererst den Sinn der Benennungen der drei standlichen Gruppen des ungarischen Kleinadels: die „Curialisten“, die „Prädialisten“ und die „Armalisten“ zu erklären. Die Curia bedeutete „Adelhof“, Landsitz und die dazu gehörigen Hausgründe, Acker, Wiesen, die alle steuerfreien adeligen Güter waren. „Curialisten“ waren also „Adligen mit einem Fronhof“ (nobiles unius sessionis), die keine Fronbauern – nur einige Kleinhausler – hatten, und von ihrer Handarbeit lebten. Ihre unabhängige Gemeindeverwaltung war nur dem Komitatsgericht untergeordnet und wurde durch den für einen Jahr gewählten Richter (Leutnant, ung.: Hadnagy), seinen Stellvertreter, den „Korporal“ (ung.: Tizedes) und 8-10 „Geschworene“ besorgt. Die „Prädialisten“ d. h. kirchliche Edelleute – die ähnlich „Adeligen mit einem Fronhof“ waren – gehörten zu den Prädialensthühlen. Diese Einrichtung entstand im Mittelalter, als die Pralaten Kregsdienste tun mußten. Ihre kriegsdiensttuenden Untertanen von allen grundherrlichen Verpflichtungen entbunden und dadurch adelig waren. Die Lehensherren der sieben Prädialstühle (Bácsa, Becse, Füs, Érseklél, Vajka, Verebély, Szentgyörgy) der Erzbischof zu Gran (Esztergom), der Bischof zu Raab (Győr), das Kapitel zu Raab und der Bischof zu Veszprém waren, also die Prädialisten gehörten nicht zum Reichsadel. Endlich: die „Armalisten“ besaßen nur einen königlichen Adelsbrief, aber sie wurden ohne Lehen, Grundbesitz veradelt. Deshalb pachteten sie einen Hausgrund oder einen Bauernlehen von einem Besitzadligen, dem sie auch einige Dienste (meistens Neuntel, selten Fron) leisteten. Noch eine gesellschaftliche Gruppe, die „Libertinen“ braucht Erklärung. Sie waren freie Bauern, die frei ziehen durften und nur Taxe bezahlen mußten. In den Gemeinden der Curialisten die unadligen Bewohner häufigstens Libertinen oder Kleinhausler waren. Das Dorf, Szentiván (Sankt Johann) liegt im Herzen des Cserhát-Gebirges, im Land der Palócen, eine der berühmtesten Volksgruppen des Ungarums. Die Ortschaft wurde zuerst 1265 urkundlich erwähnt, aber nachdem die Türken die Festung von Buda eroberten, verödete und durch fast 200 Jahre ganz unbesiedelt blieb.

Der Autor aufspürte und jetzt zum ersten Mal publiziert die Dokumenten der Neubesiedlung des adeligen Dorfes in 1728 und rekonstruiert die Besitzverhältnisse auch. Einige Stammbesitzer – die Aranyi, Siraky und Tody Familien – überlebten die lange Türkenzeit in den Nachbardörfern.

Das erste Statut vom Jahre 1734 kann man als Ansiedlungsbefehl der kleinen adeligen Kommunität betrachten. Die 20 Paragraphen regeln z. B. die Wahl und die unabhängige, breite Zuständigkeit der Richter und Kleinrichter, die in diesen freien Dörfern „Leutnant“ und „Korporal“ benannt wurden. Ihre wichtige Aufgabe war die Beaufsichtigung des ordnungsgemäßen Anbaus der Acker, Wiesen, Garten, Weingarten, gemeinen Weiden, Walder, und Wirtshauses. Eine traditionelle und allgemeine Pflicht des „Leutnants“ und des „Korporals“ war die Verteidigung der Tugenden und die Strafe der fluchenden Edelleute oder Bauern. Der Autor philologisch zerlegt den Inhalt der Vorschriften des Statuts. Er stellt fest, daß es in acht Paragraphen den gleichen Gehalt mit dem Text des Statuts der adeligen Kommunität von Kiskürtös (Maly Krisz 1693) hat. Der Aufsatz erklärt die Ausfertigung des zweiten Statuts von Szentiván in 1817 mit den demographischen und wirtschaftlichen Wechseln. Die kleine und unfruchtbare Korfflur konnte die steigende Bevölkerung nicht ernähren, und so die traditionelle Viehzucht im Krisis kam. Die Konflikte unter die Kleinbesitzenden Adeligen brachen als ein Kampf gegen die immoralen Jugendlichen aus. Deshalb baten die uralten Familien der Kommunität die Komitatsbehörden um Hilfe und um die Genehmigung des neuen Statuts. Der Autor publiziert mehrere statistische Tabellen, die die demographische Entwicklung und die soziale Gliederung der Bevölkerung der sechs Dörfer im Cserhát-Tal vorstellen.

A bányászati nyersanyagkutató (barnakőszén és lignit) és a bányaépítés története Nógrád megyében a 19-20. században

Szvirček Ferenc

(Bevezető gondolatok egy bányászattörténeti monográfia elé)

„Mindenfelől kőszéntelepek nyitására hallani, s úgy látszik leginkább Nógrádmegyében ütöttek tanyát a kőszéntelepek. Természetesen mindezek felnyitásához és műveléséhez megint pénz, e végre megint hitelbank szükséges.”

Majtényi Pál 1860. július 31. Magyar Gazda

A KŐSZÉN HASZNÁLATI ÉRTÉKÉNEK FELISMERÉSE

A bányászatról általában

A földben rejlő ásványi kincsek felkutatása, kitermelése és felhasználása alapvető fontosságú az emberiség történetében. Ezért is mondhatjuk, hogy a bányászat története majdnem olyan régi, mint az emberiség története.

A kőszén ismerete, de méginkább használata az emberi emlékezés tárházának végtelenjébe nyúlik vissza a véletlenül majd tudatosan megismert, kutatót ásványi nyersanyagok sorában. A kőszénnek mint energiahordozónak a története azonban alig két évszázados múltra tekinthet vissza, bányászata pedig hiányolja a nemes és színesfém-bányászat múltjának fényes évszázadait és kiváltságait.

Az emberi emlékezet, mint időmérő, nem tévesztheti meg a magyarországi kőszénbányászat történetével foglalkozókat, hiszen napjaink történeti kutatásai ezt az időhatárt pontosították. Zsámboki László (1988) munkájából – mely a magyarországi szénbányászat tényleges megindulásának körülményeit és idejét foglalja össze – tudjuk, hogy a kőszén a 18. század előtt is használták a pásztorok, a parasztok főzésre és melegítésre „de célszerű, tudatos, szakszerű kutatásról, kitermelésről és hasznosításról, vagyis bányászati tevékenységről” a 18. század utolsó évéig nem beszélhetünk. Igaz a kőszénre is, amit Heckenast Gusztáv (1981) a bányászat 17. század eleji állapotáról ír: „... még kizárólag tapasztalat alapján folytatott mesterség, amelynek nincs természettudományos megalapozása.”

A kőszénkitermelés és forgalomba hozatal a 19. század közepén fuvarosok, parasztok, falusi kovácsok tevékenységéhez köthető, akik kibúvásokból, patakmedrek által feltárt széntelepekből termelték a kőszénen. Ez a tevékenység nem tekinthető még iparszerű foglalkozásnak, mert a kőszén tapasztalati ismerete, használata feltételezi annak termelését, de ez a termelés nem azonos a bányászattal.

Mielőtt a magyarországi kőszénbányászat kezdetét és történetét vennénk számba, érdemes egy pillantást vetni a tágabb Európára. Agricola (1530) az ókori görögök kőszénhasználatát kész tényként közli, melyet rézércet olvasztására használtak fel. Velük egyidőben Ázsiában a kínaiak kr. e. 4. század-

ban vasolvasztást végeztek kőszénnel. A görögök leírták a kőszén tulajdonságait, lelőhelyét, tüzelőként való hasznosítását. A rómaiak korából (kr. u. 1. sz.) Britannia és Germánia területéről már tárgyi emlékek maradtak fenn a kőszén kitermeléséről.

Kőszénbányászatunk közvetlen előzményeit a középkori Angliában kell keresnünk. A 9-11. sz.-ban kitermelt kőszénről tudósítanak a korabeli források Newcastle környékéről. Kontinensünkön a 13. században Aachen környékén, majd Liege vidékén is megkezdődött a kőszén hasznosítása. A westfaliai – Dortmund, Essen – és a szászországi kőszén kiaknázásának kezdete a 14. századra tehető.

A szén első rendszeres, ipari célú felhasználására is Angliában került sor, ahol a 18. század közepétől kibontakozó ipari forradalom üzemeinek, műhelyeinek és gyárainak fő hajtóanyaga. A szénbányászat egy évszázad alatt megváltoztatta a nyugateurópai országok térképét, új üzemek, telepek, városok alakultak ki a szénbányák körül, ahová az ipar egyre nagyobb mértékben koncentráldott.

A Kárpát-medencében számos helyen megtalálhatjuk az időszámítás előtti, majd a római kori bányászkodás nyomait. A középkorban Magyarország területén kiterjedt és a kor élenjáró technikai színvonalát elérő ércbányászatot folytattak.

A történelem viharai, a török elleni évszázados háborúk, majd a Habsburg gazdaságpolitika, továbbá az egyre fokozódó geológiai és technológiai nehézségek a 18. század közepe táján már csökkentették a magyarországi arany-, ezüst- és rézbányászat jelentőségét.

A 19. század elejére kiapadt nemesérckészletek csak emlékké halványították a magyar bányászat aranykorát. Vele szemben a vasérc és kőszénkészletek felkutatása és kiaknázása az ismert ipari és kereskedelmi valamint közlekedési okok miatt kezdetleges állapotban volt. Csirái azonban a nagy hagyományokkal rendelkező ércbányászat közelében keresendőek.

A magyar barnakőszénbányászat kialakulása

A széntermelés kezdeti időpontjának megállapítására több nézetet, felfogást ismertünk. Ennek oka, hogy a szén felfedezésének és művelésbe vonásának időpontja között jelentős, sok helyen évtizedekkel mérhető eltolódás jelentkezett.

Zsámboki László kutatásaiból tudjuk, hogy a magyarországi kőszénről a legkorábbi tudósítást *Schäffer András* nagyszombati jezsuita szerzetes készítette *Athanasius Kirchnernek*. Rómába küldött levélben adatokat közölt a 17. század közepén az ásványi szenekről, melyeket Besztercebánya és Körömcébánya környékén termeltek. A második híradást *Csiba Istvántól* ismerjük 1714-ből, aki leírta a „fekete színű, kellemetlen szagú” követ, amit Dobsinán és Trencsén megyében, Zsolna mezőváros közelében találtak. Csiba úgy tudta, hogy a „köveknek ama fajtájából valók, amelyet a görögök lethantraxnak, a latinok pedig mindenütt carbo fossilisnak” neveznek. Ezt a követ Belgiumban, Szászországban, Skóciában és Itáliában már a fát helyettesítve a tűzhelyek táplálására használták. Nyugaton, amikor már megoldották a koksszal való vasércolvasztást ipari méretekben, Csiba István még csak a fa helyettesítésének a gondolatát emelte ki.

A Salmec környéki – ércbányászathoz és kohászathoz – kapcsolódó kőszénbányászat dokumentumait két kutató tárta fel. *Péchy Antal*: Alsó-Magyarország bányaművelésének története 1650-1750 c. munkája 1967-ben jelent meg. A szlovák történész *Jozef Vožár* 1969-ben publikálta kutatásainak eredményeit. E két munka alapján a szakmai közvéleményben élő brennbergi széntermelési kísérlet időpontja (1753), – amikor Rieder János szegkovács Brennbergbányán azért bányászott szén, hogy azt a műhelyében céltudatosan felhasználja – mint a magyarországi szénbányászat induló dátuma megdőlt. A hazai kőszénbányászat kezdete ismereteink szerint 1730-hoz köthető, amikor Selmechébánya melletti Koháry birtokon feltárták a széntelepet. A Garamszentkereszt mellett feltárt széntelepből vett kőszénnel már 1732-ben ércolvasztási kísérletet végeztek. *Bán Imre* (1934) közlése szerint *Tichy József Menyhért* 1735-ben használta a késmárkvidéki szén. Egy vizsgálóbiztos kiküldése kapcsán 1749-ben a bécsi udvari kamara írta, hogy Selmec környékén a már régen ismert „kőszén” mellé újakat kell keresni.

A magyarországi szénkibúváások öngyulladásairól, szénelfordulásokról 1714 óta ismertünk latin, német, majd magyar nyelvű feljegyzéseket. A szén termelése és felhasználása azonban még váratott magára, mert az erdőrengetegek fái biztosították az ország kezdetleges háziipara és háztartásai részére a tüzelőanyagot.

A 19. század végéig a szénbányák termelésének beindítása csaknem minden esetben a következő menetrend szerint történt: szénnyomok találása kibúváásokban; szénlelés felhasználás nélkül; a szén első, helyben történő felhasználása fűtésre, kovácsműhelyekben stb.; a szén szervezett kitermelése már kutatással együtt; zártkutatmány kiadása; bányatelek adományozása, üzemszerű, rendszeres széntermelés megindítása egy táróban, aknában; nagyüzemi széntermelés megindítása több táróból, aknából; és végül a bányauzemek bekapcsolása vasúti szállítással az ország iparába.

A felsorolt események, történések, tevékenységek viszonylag jól elhatárolhatóan követték egymást. Különböző azonban a jelentőségük a történelmi megítélés szempontjából. A szénnyomok felfedezése, vagy az első szénlelés időben a legrégebbi, figyelemre méltó adat, de erről az eseményről egyáltalán nem mondható, hogy befolyásolta volna a terület gazdasági életét. Az első zártkutatmány kiadása és a bányatelek adományozása már dokumentum értékű, de gazdasági vonzata és következménye még csekély. A több aknával, táróval működő, nagyüzemi széntermelés olyan foka a bányászat kezdetének, amely már befolyásolta a vidék gazdasági életét, magával hozta a kereskedelem fellendülését, ösztönzően hatott iparágak letelepedésére, iskolák, kórházak stb. építéséhez vezetett. A széntermelés ezen lépcsőjénél kezdődött meg a bányamunkásság áttelepedése és beköltözése a korábbi – főleg Magyarországon kívüli – bányavidékekről.

A BARNAKŐSZÉNÁNYÁSZAT KEZDETE NÓGRÁDBAN

A magyar barnakőszénbányászat több mint két és fél évszázados történetében megtisztelő helyet foglal el a nógrádi bányászkodás. A kezdeti próbálkozások nyomán a nagyipari jellegű szénbányászat és az üzemszerű bányaművelés Salgótarján környékén alakult ki, miután korábban hiányoztak az előfeltételek, melyek a nagyüzemi bányászkodás megindulását lehetővé tették volna:

- a nógrádi szénvagyon megfelelő ismerete
- a társadalmilag megérett szükségletek
- a fejlődés alapvető meghatározója, a *tőke*, mely funkciói révén a növekvő profit érdekében a kor technikai adottságainak megfelelő, viszonylag korszerű bányászkodást teremt
- a szén *elszállításának* alapvető feltételei.

E legfontosabb kritériumokat egymástól élesen elválasztani nem lehet, mivel mindegyik igényt támaszt a másikkal szemben, és egymás szükségleteiként jelentkeznek. A bányászat eredményeiből a keletkező profit újabb és újabb fejlesztésre és korszerűsítésre teremt lehetőséget, majd a tőke erősödésével sorra magába olvasztja a gyengébb tőkeerejű vállalkozásokat és úgyszólván *monopolizálja a nógrádi szén kibányászását*. Befolyását fokozatosan más szénterületekre és más ipari tevékenységekre is kiterjeszti. A tőke koncentrációjával néhány bányavállalat vezető gazdasági és politikai tényezővé válik pl: a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt., a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt.

A korai időszakról

Kezdetben a szén megjelenése hazánk fejlődéstörténetében nem jelentett határállomást. Példák sora bizonyítja, hogy lakosságunk és főleg az iparosok nehezen barátkoztak meg a kőszénnel. Amíg az ország és így megyénk is fában bővelkedett, addig a kőszénnek, mint az ipar jövőbeli mozgatórugójának csekély fontosságot tulajdonítottak, hiszen a meglévő ipar a faszénen kívül más tüzelőanyagot nem ismert. A megnövekedett fafogyasztás következtében az erdők ritkulni kezdtek s vele párhuzamosan az általános ipari fellendülés volt megfigyelhető azzal, hogy előtérbe került a feltárt szén ipari célú hasznosítása. Érezhető volt már az a tendencia, hogy azok a kőszénterületek kerülnek majd számításba, amelyek a Dunához, valamint az iparosodó fővárosokhoz közelebb találhatók. Ezzel Esztergom, Baranya megyék jelentősége hangsúlyosabban jelentkezett, s Nógrád csak a fővárossal összeköttetést teremtő vasútvonal megépítése után léphetett igazán a szénpiacra. Ezzel megyénkben is a kőszéntelepek felfedezése vagy inkább tudatos keresése és feltárása az ipari fejlődéssel együttjáró erdőpusztítást megakadályozó rendeletek következményeként értékelhető. Megkockáztatható az a feltételezés is, hogy a kőszéntelepek tapasztalati ismeretét korábbiaknál kell tekintetünk mint azt a róla szóló országos vagy helyi szakirodalom mutatja. Bár a kezdeti időkről legtöbbször megbízhatatlan adatok ismeretese, a nógrádi ember a szénrel jóval az üzemszerű termelés előtt ismert és használta. A vízmosságokban, nyílt

kibúváásokban felszínre került, különös állagú, gyúlékony anyag korán felhívta magára itt is a földművesek, favágók, pásztorok azaz az erdőjáró emberek figyelmét. Homokterenyén, Inászó-pusztán, Karancs-kesziben, Kazáron, Nemtiben, Pálfalván, Pilinyben, Rónán, Somoskőujfaluban, Zagyván stb. a szénnek erről az ismeretéről tanuskodnak a nógrádi dűlőnév összeírások. A szén felfedezéséről és bányászatáról gyakran legendák keltek számára és kerültek be sokszor a történelmi irodalomba is.

Egy azonban biztosan megállapítható, hogy a bányászat fejlődése történetileg egyenetlen, sokszor reménytelennek látszó, megtorpanásokkal, visszafejlődésekkel terhelt volt Nógrád megyében is.

Nógrád megye szénvagyonáról hosszú ideig nem volt tudomása a hivatalos közvéleménynek. Kezdetben nem ismerték fel a felszínhez közeli szénrétegek miatt létrejött talajmelegedés és a több helyen észlelhető szénigázás okát. Ezeket mint érdekes természeti jelenségeket tartották nyilván. Ez tűnik ki a megye tudós jegyzőjének, *Radványi Ferencnek* az 1700-as évek második évtizedében megfogalmazott kézírásos művéből is Vecseklővel kapcsolatban, ahol „... nem tudni, hogy milyen kigőzölgések, egykor maguktól meggyulladtak...”, *Bél Mátyás*, az ország javainak tudományos igényű számbavevője az 1742-ben megjelent Notitiában ugyancsak leírja a vecseklői esetet. Egyikük sem írta, hogy e helyen szénet sejtenek.

Az általános osztrák bányatórvényt az 1754. május 23-án kelt császári pátenssel hirdették ki. A 18. század közepétől a kőszén helyzete a bányászati jog kérdése körül heves jogi vitákat eredményezett. Ugyanis egyes vállalkozók olyan területeken is jogokat kaptak kőszénlelőfordulások felkutatására és ki-termelésére, melyek magántulajdonban voltak. A fejlődő ipar energiaellátásának biztosítása központi iparfejlesztési feladattá vált. Mária Terézia uralkodása alatt (1740-1780) a javuló gazdasági élet jelleg-zetes területe lett a magyarországi bányászat. Első dekrétuma az 1573-ban Magyarországra is kiter-jesztett Miksa-féle bányarendtartás bevezetéséről rendelkezett. A magyar szénbányászat szempontjából igen fontos Mária Terézia 1766. szeptember 9-én Bécsben keltezett dekrétuma, mely szerint akik tőzeg-telepet fedeznek fel, 24 dukát jutalmat kapnak. 1768-ban már 50 dukát jutalmat helyezett kilátásba, ha gyakorlatilag felhasználható tőzeg (turfá) vagy kőszénlelőhelyet találnak és 100 dukátot annak, aki „tur-fával” olvaszt ércet. A felhívás hatására 1766-1771 között 17 bejelentés érkezett a helytartótanácshoz, melyek között szerepeltek a nógrádi: Kosd, Verőce, Somoskő és Tarján környéki barnakőszén híradások is, de gyakorlati felhasználás lehetőségének hiányában a jutalmat nem fizették ki.

A helybeliek még 1767-ben sem tudják, hogy vidékükön szén van, mint kiderül a *Pressburger Zei-tung* 1767. október 31-i számából. Itt már Salgó hegyen történő „föld meggyulladásából” szerzett érte-sülését közlik, amikor is „... magától gyulladt meg és izzott erős füsttel két hónapig. Az imitt-amott előtörő lángok a földműveseknek ételeik megfőzésére szolgáltak. Az elégett föld négy ölnyi hosszúság-ban, kettő szélességben és két lábnyi vastagságban kőszénre lett, mely tűzben nagy lánggal, de kénes szaggal ég.” Az idézetből is látni, hogy a cikkíró azt hitte, hogy a szén az elégett földből keletkezik.

A következő híradás Mária Terézia – jól ismert – szén lelésével kapcsolatos rendeletével függ össze. *Matussek Vencel* és *Fischer Antal* pesti kádármesterek – a kitűzött nagy jutalom reményében 1768 nyarán jelentették, hogy Salgótarján határában, br. Péterffy erdejével határos Jankovich birtokon szénét találtak. Ez a két iparos volt tehát, aki leírta a salgótarjáni szén megtalálását, így érdemük elvi-tathatatlan. A Helytartótanács által kért mintát a Brennbérgbánya történetéből is jól ismert *Morgen-besser Ferenc*, alsóausztriai bányamester vizsgálta meg, s részben minősége, részben pedig a Pesttől való nagy távolsága miatt a felfedezett szénét gyakorlati célra használhatatlannak minősítette.

Valószínűleg a széntelep felső részéből vett szénmintát találták nem megfelelő minőségűnek, bár megjegyezték, hogy mélyebbre ásva valószínűleg jobb minőségű kőszénét lehetne találni. A közleke-dési eszközök és a gyáripár fejletlensége miatt az országban csak kezdetleges szénbányászat alakult ki, nem akadt olyan vállalkozó, aki a szénét rendszeresen termelte, illetve felhasználta volna. A Salgótarján környéki szénlelőfordulás 1768-as felfedezésével egyidőben *Migazzi Kristóf* bécsi bíboros érsek, váci püspöki helytartó már szénbányát nyitattott Verőcén (Nógrádverőce) és 1768-1771 között széntermelést is végeztetett. A váci és a szomszédos községek kézműves iparosaival próbáltatta ki a termelt szénét, de nem tudott kedvező véleményt nyerni. A nógrádverőcei lignitszerű barnaszénét gyenge minősége ellenére az első világháború előtt és a háború első éveiben is termelték. A kosdi szén ugyan sokkal jobb minőségű volt mint a verőcei, de út hiányában csak az 1910-es években indult meg a szén termelése.

A kőszén hosszú ideig nem tudott a szabadon kutatható ásványok közé kerülni. Ezzel meghiúsult annak a néhány vállalkozónak, így a Verőcén próbálkozó *Carl Nützen v. u. z. Sanderspiel* budai bányá-polgár törekvése is, akik a bányabíróságok állásfoglalására támaszkodva a földesúri birtokon kőszén

kitermeléséhez kezdtek. Ahhoz, hogy az emberek tudatosan keressék a szén, földtani, bányászati megfigyelések, azaz a tapasztalati tudás mellett a szén értékesíthetősége elengedhetetlenül fontos. A kutató-vállalkozó és a földtulajdonos érdeke egyszerre ütközött össze 1768-ban a verőcei szénelőkfordulásnál. Nützen a selmecbányai bányabíróság engedélye alapján 1771-1772-ben kutatott a vidéken és tárót hajtott ki a váci püspökség birtokán. Mint kiderült, végzetes hibát követett el, az egyház mint birtokos tiltakozott a bányanyitás ellen, s húsz évi küzdelem után eltiltotta a bányászattól bírói határozattal budai polgárunkat.

Míg Mária Terézia 1758-ban szabad ásványnak minősítette a kőszent Ausztriában, Magyarországon II. József 1781. október 26-án a földtulajdonosok javára döntött: azé a szén kitermelési joga, akié a föld. Az a tény, hogy a kőszent tulajdonjogát kizárólag a földbirtokokhoz kötötték s így az nem került a fenntartott ásványok közé, ellentétes volt az osztrák tartományokban bevezetett jogrenddel, ahol a kőszent a szabad ásványok közé sorolódott. Igaz azonban, hogy Magyarország nem tartozott az osztrák tartományok közé, a rendelet ennek ellenére hosszú időn át ható akadályt állított a kőszénbányászat fejlődésének az útjába. A kutatás állami támogatásával szemben a bányák szakszerűtlen művelése és technikai elmaradottsága részben a tőkehiányra, részben a szénfelvevő piac hiányára, de legfőképpen egyes földbirtokosok ellenállására is visszavezethető.

Az üzemszerű szénbányászat megindulása

Ez az osztrák általános bányatörvény a Habsburg birodalom egész területén a polgári átalakulást elősegítő, az energiaigényt kielégítendő bányászatnak a tőkés folyamatba való beilleszkedését célozta. Amikor a fenntartott ásványok vonatkozásában bevezette a bányaszabadság elvét, a föld tulajdonosától elvonta a szénbányászati jogát (illetve nekik is kötelező lett engedélyért folyamodni elegendes bányanyitás érdekében) s ezzel a bányászati jog megszerzését mindenki számára lehetővé kívánta tenni. A földbirtokosok úgy vélték, hogy a bányatörvény sújtja érdekeiket, csorbítja a tulajdoni jogot, és egyoldalú. Idézzük a korszát: „... miután pedig a földbirtokosok rendezetlen körülményeik miatt maguk nem nyithatnak kőszénbányákat, vállalkozók lépnek a térre kisebb nagyobb haszon és szerencse fejében, a szerint mint közelebb vagy távolabb van a bánya a közlekedési (vízi, vasúti) vonalakhoz, s a minél bővebben vagy kevésbé, s jó vagy selejtes anyagot szolgáltat a bánya.” (Majthényi Pál, 1860) Az uralkodó beavatkozása után, 1861-es határozat az állam beleszólását jelentette az egyébként korlátlanul elismert földtulajdon szférájába. Az adományozással megszerzett bányatelket önállóan telekkönyvezték, sőt a bánya felszíni ingatlanait is bejegyezték a bányatelekkönyvbe. A földtulajdontól azonban az ásvá-

nyi nyersanyagok tulajdonjoga elvált, mert az ingatlan tulajdonos is csak abban az esetben kutathatta fel és termelhette ki a földjében található ásványi nyersanyagot, ha erre az államtól adományt kapott.

A szorosán vett Magyarország területén az 1861-es országbírói értekezlet a földbirtokosok tiltakozó nyomására a szén kivette a fenntartott ásványok közül, s az igazságügyi miniszter az 1868. évi LIV. tc. alapján 1869. III. 30-án kelt rendeletével továbbra is érvényben tartotta. Mivel a nem fenntartott ásvány most már a föld tartozékát képezte, azzal az ingatlan tulajdonosa szabadon rendelkezett. Ezzel visszaállították a földtulajdonosok előzetes beleegyezési jogát, ami maga után vonta a terrágium fizetési kötelezettség elismerését. Ennek ismeretében nem véletlen tehát, hogy a létesült kisbányák tulajdonosai a földjükből másként megélni nem tudó kisbirtokosok, illetve megbízottjaik sorából kerültek ki. A 19. század első felében általában rosszul művelt szénbányákról lehetett szó, mert legtöbb esetben olyan magánosok kezében voltak, akik sem a szükséges felszereléssel, sem a megfelelő tőkével nem rendelkeztek, de legfőképpen a széntermelés tudományát nem ismerték. Elmondható, hogy minden szabály, rendszer és előrelátás nélkül, tetszés szerint, szállítási és piaci nehézségekkel küszködve próbálták a szénbányákat életre keltetni. E korszaknak mégis az a legjellemzőbb sajátossága, hogy felismerték a szén használati értékét, melynek gyakorlati eredménye abban nyilvánult meg, hogy a kistőkéjű vállalkozók bányanyitásokat kezdeményeztek többek között Nagykovács, Salgótarján, Mátraszele, Kazár, Pálfalva határában. Az első tárnák a szénkibúvások mellett, 60-100 méter hosszúságban hatoltak be a széntelep mélyébe. Az ácsolást a környéken található faanyagból nagyon rendszertelenül végezték, mivel még a fáról is a bányászoknak kellett gondoskodniuk, pontosabban velük fizették meg az árát. A művelés egyes munkafázisait a legprimitívebb módon, gépek nélkül, kézi erővel végezték (szellőztetés, vízmelés, anyagszállítás stb.). E kezdeti bányászkodás jellegét találón határozta meg az egykori munkavállalók, amikor is következetesen mindig szénásásról, szénkiásó helyekről beszéltek vagy írtak.

A gazdasági vállalkozásokhoz oly fontos tőke hiánya is komoly akadályozója volt a folyamatos és rendszeres termelés kialakulásának, különösen Nógrád megyében. A bányák üzeme, illetve ideiglenes szüneteltetése függvénye volt a mindenkor szénértékesítésből eredő termelési lehetőségeknek. Salgótarjáni példánál maradva tudjuk, hogy az 1850-es években a meglévő három táma termelékenysége rendkívül alacsony volt. A nagyobb arányú termelésnek gátat szabott a bányászati jog rendezetlensége. Akadályozták továbbá a széntermelés kibontakozását a szállítási nehézségek, melyekre oly gyakran hivatkoztak. A megyei piac korlátozott volta miatt a salgótarjáni szén legközelebbi felvevőhelye a nógrádi Haláp, Losonc mellett a megyén kívüli Vác, Eger és Poroszló volt. A 90-150 km-es távolságra útviszonyok mellett, sokszor fatengelyes lovaskocsikkal kellett szállítani a szén. 1848-1867 között az eltelt 18 év alatt a medence szénbányái mintegy 1 320 000 q szén termeltek. Bár a bányászat és a foglalkoztatottság mértéke ebben az időszakban nem volt számottevő, e korszak tapasztalatai igen fontos következtetések levonására adnak módot, melyek a későbbi fejlődés alapvető meghatározói voltak:

- rávilágítanak arra, hogy a folyamatos és a rendszeres termelés alapvető előfeltétele a szén *távolsági szállításának* megoldása. Eredménye a Pest-Hatvan-Salgótarján, majd Losoncig kiépített vasútvonal üzembehelyezése lett.

- kezdeti bányászkodás arra a felismerésre is vezetett, hogy csak a korábbiaknál *korszerűbb bányászkodás* lehet tartós és gazdaságos, ehhez pedig nagy tőkebefektetés szükséges. E kényszerűség hívta életre *Brellich János* zseniális felismerése révén az első, komoly tőkés alakulatot a Szent István Kőszénbánya Társulatot, melynek jogutódja – az átalakulás pénzügyi válságával tarkított – újabb tőkebefektetések révén a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. lett 1868-ban.

- a közel két évtizedes bányászkodás következtében lett a *szénterület* részlegesen *ismert* és vált bizonyossá, hogy Salgótarján és környéke alatt hatalmas szénvagyon található.

A NAGYÜZEMI SZÉNÁNYÁSZAT KIALAKULÁSA

Nógrád megye arculatát és természetesen Salgótarján faluképét hosszú évekre az a néhány vállalat alakította és formálta, mely a szén felfedezése és kezdeti bányászatának tapasztalatai alapján az 1860-as éveket követően alapításra került. A nagyüzemi szénbányászat megindítója lényegében a megye további iparosodásának is, mivel megteremtette a bányászkodással közös vállalkozásban a vasútvonalat a főváros felé, az anyag és termék mozgatás e fontos útterét, de a helyi energiabázis kedvező települő helyként szolgált a szénbánya igazgatóságának, a Salgótarjáni Vasfinomító Társulatnak (a Rimamurány Salgótarjáni Vasmű Rt.) őseinek, majd a Palackgyárnak, a Hirsch és Frank Vasöntődének.

A 19. század második felének gazdasági és társadalmi jelentősége az ipar tökéletes alapokon történő fejlődése volt, miután a céhek az 1872-es ipartörvényig átszűnték az ipari tevékenység egészét. Egyedüli kivételt a bányászat jelentette, ahol a privilégiumok árnyékában szorgoskodó kistermelőket már akkor is gyakran tökéletes vállalkozás működtette. A bányászatot ezekben az években a földel való szoros kapcsolata folytán nem az iparhoz, hanem az őstermeléshez sorolták. A helyzet csak a 19. század elejére változott meg, majd a század 80-as éveiben állandósult a „bányaipar” kifejezés.

Az 1867-es kiegyezés után új korszak kezdődött a szénbányászat történetében. Az ipari körök érdekei azt követelték, hogy a szénbányászat a földbirtokos beleegyezése nélkül az adományozási jog alapján haszonbér fizetése nélkül legyen folytatható. Velük szemben a birtokosok maximális hasznot igyekeztek húzni a birtok alatt található ásványi kincsből, mivel az ipari fejlődésből adódó szénfogyasztás növekedését a hazai bányászat nem tudta kielégíteni, aminek következtében jelentős mennyiségű import szénre volt szükség. Az első hivatalos statisztika szerint Magyarország széntermelése 1856-ban kerekén 2, 5 millió mázsa volt, ebből 1 millió mázsa a dél-magyarországi kőszénbányászatra esett. Az európai viszonylatban is számottevő széntermelés 1859-ben elérte a 4 millió mázsát, melyben a pécsvidéki szénbányászat vezetett 1 millió mázsás termelésével.

Az európai országokhoz hasonlóan az infrastruktúra megújulása Magyarországon is húzóerőt jelentett a gazdaság átalakulásában. A vasúthálózati térkép szemügyre vétele elárulja, hogy a vonalakat gyors ütemben vezették el a vasút számára is életbevágóan fontos vas és szénlelő helyekhez. A vasút kiépítése és üzemben tartása szénbányák megnyitását és vasolvasztók építését kívánta meg.

Az 1829-ben alapított Első Osztrák Dunai Gőzhajózási Társaság 1831-ben szabadalmát hazánkra is kiterjesztették, a mohácsi kikötőhöz épített (1857) vasútra támaszkodva a mecseki bányavidéket a legtöbb kőszén termelő vidékké fejlesztette. Az oravicai bánya is hamarabb kapott vasutat a Dunához (Bazias, 1856) mint Temesvár felé, a társaság saját vasúthálózatához. A gyáripari – pesti és budai – gyárak-1850-től a dorogi medence legnagyobb szénfogyasztói lettek.

Megyénkben is több vállalat született az ország iparosodásának kedvező körülményei között, a szénre alapozva tevékenységét. Az egymás után épülő vasútvonalak révén a 19. század második felétől a szén értékesítése lehetővé vált távolabbi területeken is, és az új üzemek eddigi faszükséglettől determinált helyszínüket feladva már a szénszállítást megkönnyítő vasútvonalak mellé települtek.

A nógrádi szénterületet – különösen a 19. század utolsó évtizedeiben számos kisebb-nagyobb vállalkozó és vállalkozás vagy néha maga a föld tulajdonosa kutatta-túrta a várható jövedelem reményében. Így a szénbányászat bölcsője valószínűleg nem csak a salgótarjáni medencében ringott, hanem szerte megtalálható volt az eddig ismeretlenségbe merülő nógrádi dombok között is. Véletlennek is tűnhet, hogy az idejekorán (1867) vasúthoz jutó salgótarjáni medence vált ekkoriban a legfontosabb, elsősorban a fővárost ellátó barnaszén bányaközpontá.

Barnakőszénbányászatunk a Selmec környéki majd brennbergi bányásztól az Esztergom vidéki bányászaton, a múlt század derekán meginduló sajóvölgyi szénbányászaton keresztül hosszú úton jutott el a nagybárművű bányászat kifejlődéséig, mely a salgótarjáni barnaszénmedence fellendülésével vette kezdetét. A kiegyezés után a nehézipar fejlődése elsősorban a szénbányászat területén mutatkozott meg, a termelés országosan 1867-től 1873-ig 7 millió mázsáról 16, 3 millió mázsára emelkedett. Az országos termelésben szénmedencénk termelésének az aránya a következőképpen alakult:

1867:	8 %	390378 q
1870:	33 %	2840464 q
1880:	35 %	5230260 q
1890:	42 %	10756210 q
1900:	39 %	16247060 q

A hazai szénbányászat 1880-ban már 18, 2 millió mázsa szenet adott a fellendülő ipar és a fejlődő vasúti hálózat fogyasztásába. A két érdekcsoport közötti küzdelem a megyénkben is élesen jelentkezett. A törvényhatósági bizottság közgyűlése a megyei földbirtokosok érdekeit képviselve állást foglalt abban a kérdésben mely sérelmezte a barnaszén utáni kutatás engedélyezésének a földbirtokosok beleegyezése nélküli adományozását. Érdeklükben állt, hogy a kőszén a földbirtok tartozéka maradjon, mivel a megyei birtokosok nagy részének a gazdasági-társadalmi leföllyedését válték megakadályozni ezzel a lehetőséggel. A nagy bányavállalatok-mint földbirtokosok-szintén érdekeltek voltak az ügy kimenetelében. A Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. salgótarjáni bányagazgatója *Zemlinszky Rezső* 1877-ben megjelentetett és a bányatörvénnyel foglalkozó „észrevételében” szintén támogatta a földbirtokosság kőszén-

jogának visszaállítását. Mint írta: „...annál inkább haladunk az igazi szabadság terén, minél jobban tiszteljük a tulajdont és mindenkinek törvényes jogát.” A társulatok egész sora töltött be úttörő szerepet a hazai kőszénbányászatban és mindannyian a vásárolt földbirtok jogán szereztek meg szerződésekkkel a kőszénkitermelés lehetőségét. A pillanatnyi haszonra törő „corrupt egyének” kezére jutott szénvagyon helyett, „ezen országos nagy kincset inkább nemzetünknek, a földbirtokosságnak akarom fenntartani, mitsem mások kezére ingyen jásztani”.

A küzdelem végül a birtokosok győzelmével végződött, a szén a birtok elidegeníthetetlen tartozékát képezte, a bányatársulatoknak meg kellett azt váltani, hacsak nem volt maga is földbirtokos. A kiegyezéshez hasonlóan, mely a magyar nemzeti függetlenség kérdésének felemás megoldásával mintául szolgált, a tőkés fejlődés döntő szükségletét a polgári fejlődés biztosításával ugyan megoldotta, de a feudális maradványokat megőrizte. *Zemlinszky* szavaival: „...hogya a földbirtokosi jog csonkítása nélkül, s a bányavagyon nemzeti jellegének lehetséges megőrzése mellett megindítottassék szabadverseny a kőszénbányászat terén, s a jelen szabályos bányaadón enyhítvén, a szükséges tőkék is ahhoz vonattassanak”.

A kapitalista fellendülést Európa szerte kísérő alapítási, ún. gründolási láz elsősorban a hitelintézetekre irányult. A külföldi tőke behatolása a magyar gazdasági életbe a kiegyezést követően nagy léptekkel haladt előre, kibontakozott a bankarisztokrácia, a gyárak, bányák számának emelkedése is ezzel az alapítási lendülettel függött össze. Az ipari vállalatokat alapító pénztőke termelő tőkévé vált, egyre másra jelentek meg az ismert szénterületeken.

A szabad kutatások száma rohamosan emelkedett, bár automatikusan nem jelentett minden esetben bányanyitási ill. komoly kutatási szándékot. Gyakran jogcím alapján, a területnek zárolása volt a cél a konkurrens társulatok elől. A magyarországi, de joggal mondható, hogy a nógrádi kőszénkincs kiaknázásában a polgári átalakulás folyamata jelentős lökést adott. Az osztrák Rothschild-ház vállalkozásai monopolizálták a közlekedést (Osztrák Államvasúti Társaság, Első Dunagőzhajózási Társaság) és ezzel vezető szerepre tettek szert a szénbányászatban is. Ugyanekkor több uradalmi, vagy vállalkozói bánya a kitermelt szenet csupán a saját üzemében használta fel (malom, szeszfőzde, cukorgyár, olvasztó) részben a szén gyenge minősége miatt, részben pedig azért, mert csak 1868 után lép be a vasút és az ipar erőteljesen a bányászat megrendelői és felhasználói sorába.

A hazai szénbányászat fejlődésében a vasútépítkezések hozták meg azt a korszakot, melyben a nógrádi szénbányászat is megjelent az ipar térképén. Ekkor indultak virágzásnak a salgótarjáni mellett az ajkai, a zsilvölgyi szénbányák. A nagybirtok azonban nem mondott le a szén hasznáról. 1884-ben a földbirtokkal rendelkező bányavállalkozók is a szén szabaddá tétele mellett foglaltak állást a fejlődő ipar érdekében. A földtulajdonosok a birtok szenét csak kártalanítás ellenében voltak hajlandók átadni, amit a bányavállalatok nem fogadtak el, mivel a szénárak áthárításának következményei beláthatatlanok voltak.

A megyénkben is tevékenykedő *Andreich János* bányamérnök, bányászati szakíró így fogalmazott 1894-ben a szénbányászat kialakulásának jellegzetességeit feltáró munkájában: „... Minden kezdő bányászat részben pénzhány miatt, részben pedig azért, mivel tisztjei a geológiai viszonyokkal teljesen tisztában nincsenek, többnyire pedig azért, hogy úgy maga magát, mint a szénbirtokost illetve a szén termelésére nézve a vállalkozó várakozását anyagi tekintetben kielégítse, ott kezdi a szenet felkutatni s kiaknázni, ahol akkor a legolcsóbb úton hozzájuthat.” Lényeges gondolatok ezek, mivel a későbbiekben, kutatásaink alapján igazolni látszanak a megyei szénbányászat kezdeti időszakának oly gyakran jellemző rablógazdálkodásra utaló mozzanatai.

Tudjuk azt is, hogy a szén kiaknázására készített tervek költségesek voltak és éppen ezért megvalósíthatatlanok is a megfelelő tőke hiányában. Az első vállalkozók ezért kénytelenek voltak a környéken kibúvásokból megismert teleprészeket felkutatni és fejteni, aminek következtében a szén minőségét, fűtőértékét hitelesen nem lehetett meghatározni. Sok esetben a bányászat megindulásának gátjává illetve bontakozó fejlődésének időleges lassítójává vált a lehangoló szakvélemény ismerete. Idézzük ismét *Andreicht*: „... Legnagyobb sajnálatomra kellett azonban tapasztalnom, hogy hazánk amaz helyein, hol még ez ideig szénbányák vagy egyáltalában bányák nem léteztek, olyan egyének vannak mint úttörők és vezetők alkalmazva, kik ama nagy és alapos szakképzettséget kívánó állásra a szakképzettség teljes hiánya miatt semminemű hivatottsággal és rátermettséggel nem bírnak, s kik a reájuk bízott állást úgy a hogy betöltik ugyan, de úgy a vállalkozóval, mint a néppel szemben tökéletlenségük miatt szomorú szerepet játszanak”.

A század utolsó két évtizedében az 1873-79-es gazdasági válság után az ipar technikai fejlődése az 1880-as évektől számítható, az állami ipartámogatás megjelenésével. A nógrádi szénbányák döntően ek-

kor három nagy társaság: a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. (1868), az Északmagyarországi Egyesített Kőszénbánya és Iparvállalat Rt. (1881), valamint a Salgótarjáni Vasfinomító Társulathól (1868) fúzió után keletkezett Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. (1881) kezében volt. Ezek a tőkeerős vállalkozások banki támogatással újabb és újabb szénterületek megszerzésével egymás után nyitották meg kőszénbányáikat. A nógrádi bányavállalatok közül az SKB Rt. bekapcsolódott a két világháború között az ország elektromos energiaellátásába is. Távfvezetéseket, villanytelepeket, erőműveket építettek, villamossági vállalatokat hoztak létre, részt vettek minden olyan vállalkozásban, mely a kitermelt szén ipari felhasználását, fogyasztását előmozdította. A kisebb vállalatok közül ilyen irányban fejlődött a kérdéses időpontban még Hevesmegyéhez tartozó Nagybátány-Ujlaki Egyesült Iparművek Rt. (1928), melynek elsődleges szénbányászati jellege vitatható. A kispénzű emberek eközben pedig olyan területre szorultak vissza a konjunktúráis időszakban, amely a közép és nagyüzemi jelleggel bíró bányászat számára csak teherként jelentett. Nekik maradtak a leggyengébb kelőriájú, geológiaiilag legnehezebb szénlelőhelyek, általában a telepek kielégődési határában.

A kis bányák lassú felszámolása törvényszerű volt, mivel a felszíni kibúvások egyébként is gyenge szene elfogyott, a mélyebben fekvő és ezért komolyabb technikai felkészültséget és tudást igénylő széntelepek kiaknázására tőkehiány következtében nem tudtak vállalkozni. A nagyvállalatok felhagyott területein próbáltak ismételt újrainytással, csekélyke eredményt felmutatni.

Nógrád megye földjének mélyét különösen a trianoni békeszerződés után, az erősen megváltozott körülmények között, az újabban kialakuló konjunktúra hatására kezdték az első grúndolási időszakhoz hasonlóan fúrni, ásni és kutatni a dombok, vízmosta árkok, völgyelések már egy évszázaddal ezelőtt átkutatott oldalaiban az elhivatott vállalkozók. Főleg a régen felhagyott bányák területén tűntek fel, ahol a korábbi kutatások alapján új szénkészletek feltárását lehetett remélni. Kedvező volt a helyzet ott, ahol a természetes szénkibúvás, táró, vagy rövid lejtőszakna bányászatra nyújtott kilátást. Mindezt tették azért, mert az országnak a monarchia önálló gazdasági rendszeréből kiszakadva új feltételek között kellett gazdasági életét helyreállítani. Így érthető meg, hogy ezekben az évtizedekben nemcsak a „fekete gyémánt”, hanem az éppenhogy csak barnának nevezhető szén és lignit is a felfokozott érdeklődés közepontjába került. A szén szükséglet kielégítésére ekkor keletkeztek a viszonylag kis jelentőségű, szinte tőkenélküli, rossz és csekély szénvagyonnal rendelkező bányavállalatok a nógrádi polgári középosztály: kereskedők, malombérleők, ipari és építési vállalkozók, értelmiségi foglalkozásúak (tanárok, tisztviselők, orvosok, ügyvédek stb.) valamint a közép és kisbirtokosok vállalkozásaiként nemegyszer olyan anyagi erőtelenséggel és technikai felkészületlenséggel, amely semmivel sem volt különb az egy évszázaddal előtti állapotoktól. Ez a jelenség különösen a nógrádi széntelepek nyugati és délnyugati részén követhető nyomon, ahol a geológiai adottságoknál fogva nagyobb távolságra, lencsákat képezve ékelődtek ki, de helyenként teljesen hiányoznak is a széntelepek. A szeszélyes előfordulás mellett a már említett szénkereslet állandó kielégítésére a széntelepek több ponton való feltárása következett be magános vállalkozások keretében. Míg a kőszéntermelés 1923-ban már utólérte a háború előtti utolsó békeévet, a bányamunka gépesítése azonban lassan haladt, termelőképeségük szintje alacsony maradt. A szénkonjunktúra nem tartott sokáig, a bányák katonai felügyelete, az Országos Árvizsgáló Bizottság és a Szénelosztó Bizottság 1924-ben megszűnt, a verseny a bányavállalatok között kiéleződött. Infláció, korona-árfolyam zuhanás 1924-ben megállt, de a pénzügyi stabilizáció gazdasági megrázkódtatást okozott. Az autonóm vámtarifai kaput nyitott a külföldi szénbehozatalnak, ami maga után vonta a minőségi széntermelés igényét. Szénmosók, osztályozók, brikettgyárak létesítésével, a termelés saját felhasználású hasznosítására törekedtek a bányavállalatok. A második világháború előtt és alatt a haditermelés szükséglete miatt fordult ismét a már régebben felfedezett, de csak újabban felnyitott lelőhelyek felé az érdeklődés mind a nagyvállalatok mind a kis érdekcsoportok részéről. Megint feltűntek a kutatók, geológusok, bányamérnökök és eredményes munkálkodásuk révén újabb és újabb bányák (tárók, lejtőszaknák, aknák) nyíltak.

A SZÉNMEDENCÉ BÁNYÁSZATÁNAK MUNKAERŐ KÉRDÉSE

Megyéink bányászatának sorsa mind a kutatások mind a gyakorlati bányaművelés tekintetében hasonló az országoshoz, de a fejlődése szempontjából eltérő jelenségeket mutatott fel. Míg a jóval előnyösebb adottságokkal rendelkező területeken a hazai szénbányászatunk termelése kisebb megszakításokkal mai napig folyik, vele szemben megyénk az állandó kutatás-feltárás és felhagyás, azaz a vándorbányászat tipikus területe volt. „Mert nálunk munkástörzsről szó sincs. Mi nem gyermekkorától

neveljük a nemzedéket bányásszá, hanem az eke mellől visszük a mélységbe. Bányászatunk vándorbányászat: egy-egy községben, egy-egy vidéken csak egy-két évtizeden át folyik. Munkásain többségét a környék földműves népe szolgáltatja, ki ha készen van a mezei munkával beáll bányásznak. Ha bányászat egy vidéken megszűnt, az a műkedvelő bányász nem vándorol tovább az aknával, mert annak egy kis háza, földje van otthon: tehát az új területen új munkásanyag nevelése vár az üzemvezetőre”- írta Gerő Nándor bányagazgató 1910-ben a salgótarjáni bányászatról.

A kezdeti bányászok korszakában rendszeres bányászat nem lévén, a bányászként foglalkoztatott dolgozók száma jelentéktelen és foglalkoztatásuk is időszakos. Miután a bányászat ebben az időszakban hagyományokkal sem rendelkezett, a bányászságról, mint szakképzett munkaerőről nem is beszélhetünk. A bányák szakaszos üzemeltetése sem kedvezett az állandó és jól begyakorolt szakmunkás törzs kialakulásának. De a bányák azaz a szénásóhelyek, valamint a kezdeti táróbányászok alacsony színvonalra sem tette lehetővé a bányamunka szakmunkává válását. Megváltozik a helyzet a tőkés bányászat megindulásával, mely a bányászat színvonalának állandó és rendszeres emelésével és a széntermelés folyamatos növelésével a bányamunkát szakmai rangra emelte. Ennek megfelelően külsőségei és belső, gazdag tartalmú szokásrendszere is kialakul illetve állandósul. Persze ez a folyamat nem megy végbe gyorsan és zökkenőmentesen. A bányászat fejlesztésének legnagyobb nehézségét a tőkés gazdálkodás első évtizedében a szakmunkás hiány okozta. Még nincs meg a munkásállomány magja, mely mellett új és bővülő szakmunkás (vájár, aknász) generációk fejlődhetnek ki. De nincs még az országban olyan hagyományokkal rendelkező szénbányászat sem, melynek példája e munkát a medencében vonzóvá tenné.

Ilyen körülmények között az első tőkés vállalat legfontosabb feladatát külföldi bányamunkások és egyéb, főleg bányamémők, kereskedelmi és hivatalnok szakemberek toborzása és letelepítése képezi. Nagy erővel indult meg tehát a munkástoborzás a szomszédos országokban illetve a Monarchia területén a szén és az ércbányászatban jártas szakemberek után. Eredményként csakhamar megjelennek – a munkásfelvételi naplók tanúsága mellett – Salgótarjában és környékén a szlovák (lipták, krekács stb.), német (cipszer), cseh, osztrák, lengyel, stajer, karintiai (gráner) munkások. E néhány száz bevándorolt szakember kiegészülve a megyei jelentkezőkkel, akik zömmel a segédmunkát (urasági) végezték, képezte medencénkben és egyben Nógrád megyében is az ipari munkásság magját. Az egymás nyelvét, szokásait, hagyományait nem ismerő emberekből kellett akcióképes, bányászati munkára alkalmas munkástömeget nevelni. A nehézségek elsősorban a lakáskörülményekből adódtak. Barlanglakások, barakkok és más tömeglakások helyett a vállalatok a szükségletnek megfelelő lakótelepek kiépítését kezdték meg. Az idegenből ideszakadt és a helyi munkásokból álló embercsoportokat a közös bányász-sors viszonylag gyorsan összekovácsolta.

A tőkés bányászat első fellendülésének idején, a medence bányászatának fejlődését kizárólag a rendelkezésre álló munkaslétszám határozza meg. Az egyenesvonalú fejlődést az 1872-es gazdasági válság okozta szénértékesítési lehetőség visszavetette, melynek eredménye az ezer fővel csökkenő munkaslétszám. (1872:2890., 1875:1990.) Közel tíz év kellett hozzá, hogy 1885-ben újra a pangás előtti létszámot elérhessék (1885:3248). Ettől az időtől kezdve a bányászat létszáma kisebb ingadozásoktól eltekintve az első világháború végéig folyamatos. A szervezettség, a szaktudás, a gyakorlottság következtében a termelékenység is emelkedett. A létszám mindenkor alakulását a háborús bevonulásig a szénigény és a termelékenység együttesen határozza meg. A háborút követő gazdasági fellendülés következtében 1923-ig emelkedő tendenciájú a létszám (1923:11418), de az 1924-es év újabb gazdasági válság kezdete, mely lényegében 1936-ig mérsékeli a szénigényt. A létszám 1936-ig 6500-7400 fő körül mozog, s jellemzője a periódikusság, azaz tavasszal létszámcsökkenésre, ősszel munkásfelvétellel kerül sor a bányavidéken. Az 1936-ban bekövetkezett háborús konjunktúra a szénigény megnövelésével a létszám emelkedését vonta maga után, s 1942-ben elérte a 10000 főt. A háborús események hatására 1945-ben ismét csak 7860 fő dolgozott a szénmedencében.

A SZÉNMEDENCÉ TECHNIKAI ÉS MŰSZAKI FEJLŐDÉSÉRŐL

A salgótarjáni szénmedence bányáüzemeinél lefejtés alatt lévő 30-40 cm-es, de még a nagyobb 70-80 cm-es széntelepvastagságok mellett is az évi 10-12 millió q széntermeléshez még ha a déli és keleti bányaműveinknél a napirenden lévő tömeges elmeddülésektől el is tekintünk a legracionálisabb és legintenzívebb fejtési rendszer mellett, évente legalább 2 – 2 500 000 m² terület alól kellett a szénét leművelniük. Az ilyen nagyságú terület 4-500 kh. területnek felel meg vagyis évente egy lényeges

nagyságú birtoktest alól termelték ki a szenet. Következtethető ebből, hogy a nógrádi bányászat a legtipikusabb és egyedülállóan jellegzetes vándorbányászat. Amíg a megszokott szénbányászatnál évtizedekre sőt évszázadra történnek a tervezések és beruházások, addig a nógrádi vándorbányászatnál sajnos még egy évtized is túl hosszú időszak. Maximálisan rövid 4-6 év alatt újabb és újabb tárnákat, lejtőszaknákat, siklókat, aknákat, egész új üzemeket kell megnyitni, hogy a széntermelést sok helyről összeszedve biztosíthassák. Az új üzemeknek a legrövidebb időszakban szükséges létesítésével együtt a kutatási, fúrási és feltérési munkák állandó szinten tartása volt a feladat. A vékony telepek, a vetődések, a zavart települések következménye lett a bányauzemek nagy széttárgoltsága. Nem túlzás azt állítani, hogy a nógrádi medencében a bányauzemek szélső kiterjedése észak-déli és kelet-nyugati irányban még a 30-35 km-t is meghaladta. A széntelepek minimális vastagsága, továbbá a szénmedencében meglévő nagy vetődések és az ezekkel együttjáró nagy meddülések a termelés biztosítása céljából minél több támadási pontban való feltérást követeltek. A téli és nyári üzemi hónapok között kb. 100-150 %-os termelési különbségek csak sok ponton történő szénfeltárással, majd a feltárt mezőknek a leggyorsabb lefejtésével kompenzálhatók. A 8-10 év óta nagy teljesítéssel dolgozó üzemeknek, lejtőszaknáknak csak a helye maradt meg mára, 5-6 évente egész új lejtőszaknák és feltérások kerültek üzembe.

A technikai nehézségekre, a terület geológiai sajátosságaiból következő műszaki megoldásokra leginkább *Gerő Nándor* bányagazgató sorai a legjellemzőbbek: „... éppen a mi szénbányászatunk, mely egyike a legrégebbike hazánknak, mintegy túlkörképe a bányászati technika fejlődésének, mert itt romokban látható a múlt, alkalmazásban a legmodernebb vívmányok közül az a mely a mi helyi viszonyainknak éppen megfelel. Látható ez a szállítógépeknél, kazánoknál, kötél és láncszállításoknál, buktató berendezéseknél, osztályozó készülékeknél, szóval a bányászati technika minden ágában.”

Meggyőződésünk, hogy a szénbányászatban a főkeőr és a terület geológiai sajátosságai szoros kapcsolatban vannak a fokozatosan tökéletesedő munkamódszerekkel, azaz a technikai felkészültséggel mind szellemi, mind fizikális lehetőségeivel. A bányászat fejlődésében nem hagyható figyelmen kívül a geológiai sajátosságokból is adódó munkamódszerek, a széntermelés munkamódszerein alakuló törvényszerűségek akár a nógrádi szénbányászat kisebb területegységein belül is.

A szénmedence napjainkban sem tekinthető egységes, zárt medencének. Ezért a természetes képződmények mellett mesterséges határok megvonására is szükség van behatárolásához. A megye területén a geológiai egységek közül főképpen a Cserhát hegység képződményei találhatók meg. Ide sorolható a salgótarjáni barnakőszénterület is, valamint az északnógrádi bazaltterület. Nyugaton a Börzsöny hegység képződményei nyúlnak be a megye területébe, délkeleten pedig a Mátra eruptív tömbje. Az újkori fedőképződmények alatt Szendehely-Tereske-Zagyvapálfalva vonaltól Északra a kristályos alaphegység, tőle Délre a mezozoos alaphegység rögei húzódnak. A felszínre bukkanó legidősebb képződményeket a felső triász alkotja. Ezek kami szaruköves mészkő és dolomit, móri dachsteini mészkő, melyet Nézsán és Kezsegen bányásznak. Az eocén képződmények, mészkő és márga a szigettrögökre és azok közelébe települt. Az alsó oligocénben a durva hárshegyi homokkő és kvarckonglomerátum a jelentős. A közép és felső oligocénben nagy vastagságú agyagos, márgás, homokos rétegek képződtek. A miocénben a területen jelentős képződmények rakódtak le, melyek közül elsősorban az alsó és középső miocén alsó részében képződött barnakőszén telepeket kell megemlítenünk, melynek bányászata lesz tanulmányunk tárgya. A kőbányászat szempontjából is a miocén kor vulkánossága szolgáltatja a legjelentősebb anyagot. A vulkanizmus szempontjából a Cserhát-Mátra és a Börzsöny vulkánossága az eltérő jelleg miatt különböző, a Karancs-hegy andezit összlete a Börzsöny típusú vulkánossághoz kapcsolható, bár morfológiailag a Cserháthoz sorolódik. A szarmata emelet képződményei a csökkent sós vízi mészkő, homokos-agyagos képződmények, valamint a felső riolituffa. Az alsó pannon emeletet kavicsos, homokos rétegek, a felső pannon emeletet meszes homokkő, homokos agyag és agyag képviseli. A pliocén kor végén a megye keleti szélén számos bazaltkitörés történt, területileg Somoskő-Zagyvaróna, Salgótarján-Zagyvapálfalva és Báma körüli csoportokba foglalhatóan. A negyedik időszakban a folyóteraszok alakultak ki, ezenkívül a pleisztocénben lösz és édesvízi mészkő a holocénban futóhomok, lejtőtörmelék és ártéri üledék keletkezett.

Magát a szénmedencét ÉNy-on az országhatár, K-en a Báma Mátramindszent térségében a kiemelkedett felsőoligocén homokkő, D-en a Mátra-hegység andezitje alatt mesterségesen kijelölt Recsk-Pásztó-Becske vonal, Ny-on az országhatárt jelentő Ipoly-folyó illetve az Ipolytarnóc és Becske között meghúzható, közel ÉÉK-DDNY irányú vonal határolja.

A medence ÉNY-on átnyúlik a szomszédos Csehszlovákiai területre, ahol Kékkő (Modry Kamen) környékén hasonló korú barnakőszénzet bányásztak. Magának a medencének a telepe a középső miocén alsó szakában keletkezett, melyek az ottangien alsó határát jelző alsó riolittufára (Gyulakeszi Formáció) települtek. A medencén belül a széntelepes rétegcsoport (Salgótarjáni Formáció) változatos képet mutat az eltérő kifejlődésű északi, középső és déli résszel. A nógrádi barnaszénmedencében feltehetően a paleozoos, mezozoos szintek között képviselve vannak az eocén kor üledékei. A Cserhátban található a legidősebb, eocénkorú koldi barnakőszéntelep. De meg kell említeni a felső miocénbe tehető, és a Cserhát délkeleti szélén, Szanda, Bercel és Bér térségében található szénnyomokat, a középső Cserhátban, Alsótold környéki lignitnyomokat, a verőcei lignitelfordulást és a pliocénkori lignitformációkat a Mátra, Bükk és a Cserhát-alján.

Fülöp József (1981) a már ismert, feltárt és leművelt területeken kívül a medence reménybeli területeinek egy részét alacsony eredményességi valószínűséggel kutatható területnek ítélte. Ilyen megítélés alá esett a Dobroda-völgy, Cserhát és Mátraszőlős néven szereplő mintegy 200 km²-nyi terület, mely a reménybeli szénvagyon kétharmadát foglalja magába. Az ősföldrajzi kép nem zárja ki a területen kutatás révén fellelhető, bányanyitásra alkalmas széntelepes csoport meglétét. A medence többi területén a reménybeli szénvagyon eredményesen kutatható. Az elmondottakból is következik, hogy nem hagyhatjuk figyelmen kívül a technikai változásokat, amelyek a bányászatban végbementek Nógrád megyében. A kezdetleges tőrök talicskázó szénszállításról csilleszállításra tértek át és a lóvonatás után előbb gőz, majd villamosenergiát használtak fel. A könnyebben feltárható, külszinről tőrbányászattal művelhető széntelepeken kívül a mélyebben fekvő telepek lejtős és a technika fejlődésével függőleges aknával is feltárhatók lettek. A vállalkozó tőkének újabb és újabb bányák nyitására nyílt alkalm. A 19. század végén a bányászat gépesítése megindult Nógrádban a legerősebb társulatok bányáiban. Az elektromos energia mellett használni kezdték a sűrített levegővel működtetett fejtőkalapácsokat és fúrókalapácsokat. A századforduló után a hazai vállalatok a széntermelés emelkedése ellenére sem tudták fedezni a belső piaci igényeket, a szénbehozatal növekedett. Oka az volt, hogy a magyarországi bányászat technikai fejlődése elmaradt a horizontális fejlődés üteme mögött. A nagy társaságok – a hatalmas kiterjedésű szénterületeket megszerző, centralizált vállalatokat magukba olvasztó társulatok – jelentősen elmaradtak a korszak technikai követelményeitől, bár igyekeztek azt követni. A tőkeerős, ezért legfejlettebb társulatok gépesítése (réselőgépek) ugyan megindult, de összetett okok miatt csak a külszíni szállításokra szorítkozott, és nem a termelés gépesítését szolgálta. Jellemző vonás volt a szénfogyasztó ipari vállalatok elszakadása a szénpiactól, mely azt eredményezte, hogy saját bányák nyitásával a piaci függőségtől megszabadulva érdektelenné váltak a technikai fejlődés-fejlesztés szorgalmazásában. A geológiai adottságokon kívül ezzel válik érthetővé a kolonizált illetve a kétlaki, időszakos munkát vállalók két csoportjának a létrejötte és jellemző arányai a szénmedencében. A kolonizáltság állandóságot jelentett volna a kolóniákon élő bányászok számára, szemben az időszakosságot feltételező, térben és időben gyakran változó bányákkal szemben.

A trianoni béke után új határok közé került Magyarországon a szénbányavállalatok egy része kiesett a konkurencia harcából, ez átrendeződést eredményezett a szénfronton. A Magyar Általános Kőszénbánya Rt. és a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. döntő befolyása egyre erőteljesebben érvényesült a hazai szénpiac felosztásával, de a szénbányák kapacitását nem használták ki a vállalatok. Ugyan történtek lépések a termelőképességének bővítésére, de ezek elhanyagolható nagyságrendűek voltak. Az elektromosság előretörése a bányatechnikában megmaradt, de a földalatti szállítások fele változatlanul emberi erővel történt. A fejlődést a lóvonatással szemben a kötél ill. láncszállítás előretörése jellemezte Nógrádban. Bekapcsolódtak a vállalatok a kokszt és brikett gyártásába, elektrifikálásba – a gyenge minőségű szén hasznosítása érdekében – s ezzel az ipari felhasználás lehetőségeit bővítették. Erre a folyamatra volt élő példa a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt., de hasonló szerepkört vállalt fel a Nagybatonyú-laki Egyesült Ipművek Rt. is.

A világháború előtt a bányászati kapacitás bővítése jótékonyan hatott a stagnáló szénbányászatra. Kutatások, bányanyitások, technikai fejlesztések mind azt a célt szolgálták, majd 1938 után a hadigazdálkodás szabályozói által megszabott keretben. A nógrádi bányák is 1945 júliusában kerültek állandó irányítás alá. Megszűnt a szén szabadpiaci forgalma, az államosítások folyamata is elkezdődött. 1945. december 6-án megtörtént állami kezelésbevétele követte az 1946. január 1-én az államosítás. A szabad állami kutatás, feltárás és művelés jogának szabályozása 1946 ban már egy másik történeti kutatás tárgyát, a szén mint energiahordozó jövőbeli szerepének problémáját vetítette elő. Úgy véljük, a barnakő-

szén viszonyokra továbbra is érvényes a több mint fél évszázada elhangzott megállapítása *Roth Flórisnak*, hogy "... rossz szén nincs, csak drága szén van".

A technikai színvonal fejlődéstörténetében a következő sajátosságokat lehet megállapítani:

Kezdetektől – 1868. A mai értelemben primitívnek tekinthető bányászkodás időszaka. A munkafázisok mindegyike kézi erővel történt, a szénét csákánnyal jövesztik, kosarakban, talicskákban szállítják a külszínre. A csilleszállítás során az emberi erő mellett megjelenik a ló munkába állása. A víz gravitációval jut ki a bányából, egyes esetekben favödörös, lajtos szállítást alkalmaznak. Ez a műszaki színvonal csak a táróbányászatot teszi lehetővé.

1868–1896 A tőkés részvénytársaság megjelenése az ismert okok folytán magasabb technikai színvonal elérését teszi lehetővé. Bevonul a gőzenergia a bányászatba a gőzszivattyú beépítésével. Megjelennek a gőzmeghajtású szállítógépek, szellőztető berendezések. Előtérbe kerül a függőleges aknával történő széntermelés, de tovább is megmarad a táróbányászat. Rohamosan gépesítik az aknaszállítást, a külszínen gőzmozdonyokat alkalmaznak a szállításhoz. A bányák gyors fejlődése a termelés felfutását is jelenti.

1896–1910 A bányászatban az elektromos energia fokozatosan átveszi a gőzenergia szerepét. Magyarországon a nógrádi bányászat használta először ezt az új energiaforrást. Minden nagyobb akna mellett előközpont létesült, a termelt energiát a világítási áramszolgáltatás mellett később a földalatti és külszíni gépek hajtására is felhasználták. A Monarchia első villamos mozdonyát az Északmagyarországi Egyesített Kőszénbánya és Iparvállalat csibai János aknáján állították üzembe 1892-ben. A villamos energia ismét módot ad a bányák nagyobb méretű gépesítésére. A külszíni szállításhoz villanymozdonyokra térnek át.

1910–1924 A bányászati és vontatási korszerűsítése, a lejtőszaknák korszaka. 1910-től a végtelen lánc- és kötélzállítás klasszikus hazája Salgótarján lett. Külföldről is idejártak tanulmányozni a beépített berendezéseket, mivel itt azokat egészen különleges feltételek és körülmények között üzemeltették. Egyes bányáknál már a villamosenergia elterjedését követően is voltak kötélzállító gépek (vitlák) alkalmazásban. Általános elterjedése azonban a kötélvezeték-kiégynélküli feltalálását ill. alkalmazását követően indult meg. A végnélküli kötélzállító berendezések forradalmasították az aknaszállítást, ugyanis kis mélységeknél az ilyen módon felszerelt lejtőszakna szállítás gazdaságosabb volt mint a függőleges aknaszállítás. Az új bányázatok már mind lejtőszaknák kiképzésűek voltak, a végnélküli kötélzállítás a földalatti szintes szállítást is gépesítette, kizorítva így a lovakat a föld alól. Próbálkozások folytak réselőgépekkel, kombinált réselő- és rakodógépekkel is. A munkahelyi körülmények - főleg geológiai okok - ezek rendszeres használatát nem tették lehetővé. A gépesítés a fellendülő szakaszában úgyszólván nem volt olyan újítás a bányagépezet terén, amit a nógrádi szénmedencében ki nem próbáltak volna.

1924–1946 A szénmésztés szükségességének felismerése. A minőségi szénigények fokozódása tette szükségessé a szénfeldolgozó művek tökéletesítését, szénmésztési feladatok megoldását, valamint az aprószén értékesítésének problémáját. Egyidőben kezdik meg a kazári, mizserfai, gyularakodói és kisterenyei osztályozók építését. Az aprószén értékesítésére 1930-ban kisterenyei osztályozó mellett brikettgyárat építenek. A munkahelyi gépesítés vonalán azonban elmaradás mutatkozik, amelynek okait a szén települési viszonyainak változásában kell keresnünk. Az újabb bányák földtani okokból vékonyabb és vetődésekkel szabdaltnak mutatkoztak, amelyek munkahelyi koncentrációkra nem adtak lehetőséget. Ekkor maradt el a munkahelyek gépesítésének színvonala az ország más bányáihoz képest.

1946- Külszíni koncentrációk megvalósítása az államosítás után.

Az előbbieken csak vázlatosan foglaltuk össze a bányászat technikai színvonala fejlődésének főbb állomásait, mivel az anyag terjedelme nem enged meg részletesebb ismertetést. Úgy véljük azonban, hogy még e rövid összefoglalásból is kitűnik, hogy szénmedencénk bányászatának műszaki színvonala egyes szakaszokban élenjáró volt, de más szakaszokban sem maradt le az országos átlaghoz képest.

Jelen munkánk megírásában irányadó módszertani megjegyzéseket az alábbiakban kísérik meg röviden összefoglalni: elsősorban le kell szögeznünk, hogy e munka sem léphet fel még azzal az igénnyel, hogy Nógrád megye ásványszénbányászata történetének legfontosabb kérdéseit hiánytalanul tisztázza- a forrásanyag feltárása korántsem kielegítő- hosszútávú kutatómunkára és a részletfeldolgozásokra is szükség van ahhoz, hogy a bányászat multját, a megyei gazdasági és társadalmi fejlődés általános menetének alakulását megismerhessük. A tanulmányban a régebbi irodalomra támaszkodás mellett az eddig nem kutatott levéltári, adattári dokumentumanyag felhasználására is sor került. Munkánkban nem csak a mai Nógrád megye területével foglalkoztunk. A régi megye Ipoly-jobbparti területére is kiterjedt figyelmünk. Nem lehetett kihagyni azt a két délnyugati települést (Verőce, Kosd) sem, melyek többekkel együtt a legutóbbi közigazgatási rendezés során szakadtak ki a megyéből. Ugyancsak bevontuk a vizsgálatba azokat a helységeket is, melyek szintén legújabbban kerültek Nógrád megye keretébe (Nagybátony, Maconka, Dorogháza, Nádujfalu, Mátramindszent).

A nógrádi szénbányászat történetének szintézisét a forrásanyag lehetőleg teljes összeállításával kíséreltük meg elvégezni. A vizsgált területünk széntelepei mindenkor a legnehezebb feladatok elé állították a vállalkozókat, így nem véletlen az sem, hogy a nógrádi szénmedencével általánosságban és részleteiben is sokat foglalkoztak, megállapítva a szénterület települési viszonyait, a tektonikai erők által felszabadult, vulkánokkal áttört területnek a kiterjedését. A földtani kutatások közel két évszázados multra tekintenek vissza, melyet két tényező határozott meg: a korán meginduló barnakőszén bányászat és a terület változatos földtani felépítése. *Hámor Géza* (1985) véleménye szerint a földtani irodalom egytizedét a nyersanyagra települt bányászat bányaföldtani irodalma teszi ki Nógrádban. A terület földtani kutatástörténetében a már idézett *Hámor Géza* hat szakaszolás szempontjai szerint is elfogadhatóan tökrözi az egymásra épülő kutatások eredményeit:

I. A kutatások kezdeti lépései között fontos szerepet töltenek be azok az útleírások, történeti ismertetések melyek a 19. században születtek. A külföldiek közül:

W. Bright: Travel from Vienna to Lower Hungary. Edinburgh. 1918.

F. S. Beudant: Voyage mineralogique et géologique en Hongrie pendant l'année 1818. Paris. 1-4. 1822.

Korának ismert francia geológusa 1818-ban féléves tanulmányútja során járta be Magyarországot s számolt be annak földtani viszonyáról. Munkája jelentőségét *Hunfalvy János* (1863), *Haniken Miksa* (1871), *Lóczy Lajos* (1913), *Noszky Jenő* (1927) méltatta. *Dornyay Béla* Beudant 1818-dik évi tanulmányútja Salgótarján vidékén c. tanulmánya *Faller Jenővel* (1933) szinte egyidőben jelent meg, s közli Beudantnak Salgótarján vidékéről szóló ásványföldtani leírását *Pénzes Géza* fordításában.

A. Ellricht: Gere-Bilder aus Ungarn, Berlin. 1829.

A hazai 18-19. századi irodalomból:

Radányi Ferenc: Collectanea ad historiam comitatus de Nógrád. Codex sec. XVII. 1720-1729.

Bél Mátyás: Notitia Hungariae Novae Historico Geographica Partis prime Cis Danubiane, Tomus quartus. 1743.

Mocsáry Antal: Nemes Nógrád vármegyének Historiái, geographiai és statisztikai esmertetése. Pest. 1826.

Kubinyi Ferenc: Nógrád vármegye ásvány-földtani és ezzel összeköttetésben lévő gazdasági tekintetben. MOTM Vándorgyűlés. Besztercebánya 1843.

Hunfalvy János: A magyar birodalom természeti viszonyainak leírása. I. k. Pest. 1863.

Shvoy Miklós: Nógrád megye leírása (kézirat) é. n. (1874 ?) KSH Könyvtár VB. 23.

Borovszky Samu (szerk.): Nógrád vármegye é. n. (1911)

Ladányi Miksa (szerk.): Nógrád és Hont vármegye. Bp. 1934.

A kötet geológiai tanulmányát *Noszky Jenő* írta, utalva a terület bányászati fontosságára.

II. A terület első nagyszámú földtani felvételét a bécsi Geologische Reichsanstalt végezte 1858-1866 között *W. Haidiger* vezetésével, melyben többek között *Böckh J.*, *Foetterle F.*, *Göbl W.*, *Paul C. M.*, *Wolf H.*, vettek részt. Kézi színezésű térképlejcek magas tudományos színvonalat jeleznek. *Paul C. M.-Göbl W.* (1866), adta első leírását a Salgótarján környéki „kőszén formációnak”. A kutatás e szakaszát *Hauer F.* a monarchia területét felölelő térképének kiadása (1867-1871) zárta le.

III. A kutatások 1869-től az államosításokig terjedő időszakában a részletes vizsgálatokat a tudománytörténet kiemelkedő alakjainak munkássága jellemzi: *Szabó József* (1873-1879) a földtan szinte minden területére kiterjedő vizsgálatait, *Hantken Miksa* (1892-1878) alapvető kutatásai, *Andreich János* (1892-1899), *Gerő Nándor* (1910) bányamérnökök bányászati közleményei adnak számunkra maradandó értéket. *Id. Noszky Jenő* munkássága (1906-1940) a földtan mellett a történetírás számára is nyújt értékes adatokat a bányászat területi elhelyezkedéséről, a kutatásokról. *Kalecsinszky Sándor* (1910) a magyar birodalom ásványszenciről értekezett, *Papp Károly* (1915), *Alliquander Ödön* (1931), *Vitális István* (1939), *Schréier Zoltán* (1940) mellett *Dzsida József* (1944) földtani, ipartörténeti munkái gazdagították bányásztörténeti ismereteinket. A Magyar Állami Földtani Intézet Adattárában föllelhető bányászati ill. ipartörténeti szempontból értékes kiegészítéseket tartalmaznak az egyes községekre vonatkozó (bányatelep) még feldolgozásra váró jelentések. A kőszén területek kutatásával foglalkozó területi jelentések, amelyek *Vitális István* és *Vitális Sándor* szakvélemény gyűjteményéből származnak, szolgáltatják a 20. századi tárgyidőszak anyagának döntő többségét. Ezek az eocén kori, az első és középső miocén kori barnakőszén területekkel foglalkozó jelentések bányásztörténeti szempontból értékes kiegészítéseket és részleteket tartalmaznak vizsgált területeinkről.

IV. Az államosítás után a fokozott ütemű nyersanyagkutatás újabb barnakőszén területek feltárását és termelésbe állítását jelentette. *Bartók Lajos* hely és anyagismerete a terület bánya-földtani megismerését vitte előbbre. Legjelentősebb összefoglaló munkája a nógrádi barnakőszén területéről szóló kandidátusi disszertációja (1962). Történeti visszatekintő munkák is jelentek meg, közülük *Bán Imre* (1953) és *Földp József* (1984) a magyar szénbányászattal és az ásványi nyersanyagok történetével foglalkozó munkái emelhetők ki. A nógrád-cserháti terület kutatásában jelentős állomás *Hármor Géza* (1985) összefoglaló munkája, mely a bécsi földtani intézet által megkezdett földtani térképező munkát koronázta meg az 1968-tól elkezdett részletes átfogó földtani vizsgálat révén.

A salgótarjáni szénmedencében folyó bányászat történetét az elmúlt évtizedek folyamán több alkalommal is megkísérelték feldolgozni, számos átfogónak szánt, az összefoglalás igényével készült mű született. Ennek ellenére minden részletre kiterjedő, és a szénmedencének maradéktalan bemutatására nem vállalkoztak. Ezuttal csak a legfontosabb műveket említjük meg: *Nógrád megye története I-IV. kötet* (szerk: Balogh Sándor), *Salgótarjáni története* (1972). *A salgótarjáni iparvidék* (1962). De továbbra is feltáratlan maradt a bányászati nyersanyagkutatás története, a kis és a közép-bányák keletkezésük időpontja, kialakulása, a magánvállalkozások felszámolása és átnövése az egységesen irányított és központosított tőkés bányavállalatok tevékenységébe. Oka ennek elsősorban egyrészt abban keresendő, hogy az egyes részletkérdések kimunkálásához szükséges, elsősorban levéltári forrásanyag egyrésze még feldolgozatlan volt, arról kielégítő részletességű tájékoztató segédletek nem álltak a kutatók rendelkezésére. Másrészt közrejelezte a levéltári forrásanyag, az átlagosnál nehezebb megközelítésében még két további körülmény is: hogy a megye levéltára csak 1968-ban került Salgótarjáiba, illetve a volt besztecebányai bányakapitányság, melynek iratanyagában igen sok, az egyes bányák, s így a nógrádi szénmedence bányáinak fejlődésére vonatkozó forrásanyag található, Selmezbányán (Banská Stiavnica) maradt.

A nógrádi szénmedence bányászati levéltára összefoglaló cím alatt *Schneider Miklós* néhai levéltárigazgató tett kísérletet összefoglalni a különböző helyeken található levéltári forrásanyagot. A nógrádi szénbányászat történetének levéltári forrásai (1977) és Bányásztörténeti információk a volt besztecebányai bányakapitányság iratanyagában (1980) címmel a megyei múzeumok Évkönyvében megjelent tanulmányai alapján három legfontosabb lelőhelyet lehet kijelölni:

A Magyar Országos Levéltár, a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. levéltára. Az Okmánytár (Z.222) a szénbányászat kezdeteire vonatkozó iratok, szénjogi szerződések gyűjtőhelye. A Titkárság (Z.223) a beolvadt Északmagyarországi Egyesített Kőszénbánya és Iparvállalat Rt. szénjogi szerződéseit is tartalmazza. A Salgótarjáni bányakapitányság (Z.928) a bányanyitásokhoz nélkülözhetetlen szénjogi szerződések tárháza. A kisebb bányászati fondok között találhatjuk meg az eddig feldolgozatlan nagybányai bányászat anyagait (Z. 1067, Z. 320., Z. 1062-1064., Z. 311-318., Z. 1060-1061).

A Nógrád Megyei Levéltár, Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. igazgatóságának iratai (XI-5) mellett a RMSTV Rt. Salgótarjáni bányászatával kapcsolatos iratanyagot (XI-8) is őrzi. Napjainkban került a Levéltárba a Mátyásbányai Szénkitermelő Bányavállalat (XI-9) iratanyaga.

A *Selmencbányai Központi Bányászati Levéltár* (Ustredny Banský Archiv v Banskej Stiavnici) őrizetében lévő iratok. A Besztercebányai Bányakapitányság iratai (Banský kapitánát v Banskej Bystrici IV.1.). Az ügyviteli könyvekben bányamérték lajstromok szerepelnek értékes forrásként, az iratok a bányakutatási engedélyek tömegét tartalmazzák.

Az eddig megjelent feldolgozások hézagainak egy másik oka abban is kereshető, hogy a szerzők a társadalmi, politikai igények messzemenő figyelembe vételével elsősorban a bányászat munkásmozgalmi vonatkozásait tárták fel, erre összpontosították kutatómunkájukat és egyéb kérdéseket csak annyiban érintettek, amennyiben a gazdasági háttér a munkásmozgalom tárgyalásának alapjául szolgált. Ilyen szempontok szerint készült a *Nógrád megyei bányász munkásmozgalom története* (1970).

A szénmedence bányászatának történetében maradt fehér foltok megszüntetését az 1977-ben megindult *muzeumi kutatómunka* tűzte ki céljává, elsődlegesen tisztázó szándékkal. Feladatává tette a nógrádi bányászat megindulásának lehető pontos időpontját megállapítani, térbeli elhelyezkedését, fejlődésének egyes részletkérdéseit tisztázni. A munka eredményeként született meg: *A magyarországi szénbányászatról* (Discussiones Neogradienses 2.) című kötet 1985-ben és *Szvircssek Ferenc: Bányászati tevékenység történetének vizsgálata az etesi bányavidéken* (Museumi Értekező III/1985) c. tanulmánykötete.

A terület földtani és gyakorlati bányászati szempontjait az újabb kutatások pontosították. A feltárt történeti adatok, (*Szvircssek Ferenc: Tények, adatok, összefüggések a nógrádi szénbányászat gazdasági és társadalmi hatásáról* (1985), valamint Törzsgárda létrehozására irányuló kísérletek a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. munkáspolitikájában (1990). összefüggések és törvényszerűségek szintézisével készülő összefoglalás célja a megyei ipartörténet viszonyáról alkotott hiteles kép kialakítása.

Céljaink elérése érdekében önkényesen a szénmedencében területi, de nem földtani tájegységi szempontokat figyelembe véve több bányavidéket, azaz kistájat különböztettünk meg. Az egyes bányavidékek kialakulása a geológiai adottságokon kívül mindenekelőtt az illető terület gazdasági-társadalmi fejlődésétől és ebből következően a szén iránt mutatkozó kereslet összefüggéseitől függött. Magának a bányászatnak a fejlődését a felvevő piac és a közlekedési adottságok mellett a rentabilisan művelhető kőszéntelepek és legfőképpen a tökéletes vállalkozók megléte határozta meg. Az országrész növekvő jelentőségének megítélésében a barnakőszén bányászat korabeli helyzetét a nagyobb területek vizsgálata a már korábban általánosításokat részben megváltoztatta. A szénmedence bányászatának geológiai adottságai, az egyes bányatelepek fejlődési, tulajdonosi azonossága kívánatosná tenné, hogy a könnyebb- és okán együtt tárgyaljuk a történelmi Nógrád megyében lezajló bányászat fejlődéstörténetét. Azonban a tulajdonjogi viszonyok valamint az országhatár 1920-as megváltozása, melyek szorosan kapcsolódnak a vállalkozások és vállalkozók tevékenységéhez nem hagyható figyelmen kívül. Ez a módszer azonban szövevényessé tenné a kérdéskör tárgyalását, ezért ennek elkerülése végett a barnakőszén bányászatot, illetve a terület szénkibuvásainak feltárására irányuló vállalkozásokat *községenként, területi csoportosításban tárgyaljuk*. Így az összeállítás elsősorban földrajzi-területi és csak ezen belül időrendi szempontokat figyelembe véve tükrözi vissza leghívebben a bányászat fejlődésének szakaszait. A könnyebb áttekinthetőséget tárgyi (bányatelek, akna, táró, lejtőszakna, bányatelek) ill. név- valamint földrajzi mutató teszi lehetővé. A jelentősebb, több alkalommal ismertetett bányavállalatok összefoglaló történetére sem térünk ki, de nem törekedtünk- lehetőségünk sem volt erre- teljes fejlődéstörténeti képet adni a kisebb, gyakran néhány fős magánvállalkozások irányításában, összetételében fellelhető változásokról. A kezdeti évek nehéz, küzdelemmel terhes időszaka szerény szándékunk szerint így is jól elkülöníthető a későbbi, az államosítás (1946) utáni korszak gyakran túlhajtott fejlődési időszakától, mert a történet vázának felépítéséhez már elég adat áll rendelkezésünkre. Természetes tehát, hogy e munka távol áll a teljességtől, bár megkísérli azt.

Bányászat-történeti kutatópontok

1. Alsótold
2. Andrásfalva-Csókás puszta (Zagyvapálfalva)
3. Alsó- és Felsőpálfalva (Zagyvapálfalva)
4. Baglyasalja (Salgótarján)
5. Baksaháza (Karancslapujtő)
6. Bánk

7.	Bárna	53.	Mátranovák
8.	Becske	54.	Mátraszele
9.	Bér-Virágospusztá	55.	Mátraverebély
10.	Bercel	56.	Mihálygerge
11.	Buják	57.	Nádújfalu
12.	Bussa (Szlovákia)	58.	Nagybárkány
13.	Csákányháza (Szlovákia)	59.	Nagydaróc (Szlovákia)
14.	Cserhátaláp	60.	Nagykér-Ipolykér (Szlovákia)
15.	Cserhátsurány	61.	Nagykürtös (Szlovákia)
16.	Cseszte	62.	Nagysztracin (Szlovákia)
17.	Dorogháza	63.	Nagyzellő (Szlovákia)
18.	Ebeck (Szlovákia)	64.	Nemti
19.	Egyházasgerge	65.	Nógrád
20.	Erdőkürt	66.	Nógrádkövesd
21.	Erdőtarcsa	67.	Nógrádmarcal
22.	Etes	68.	Nógrádsipek
23.	Galábocs (Szlovákia)	69.	Nógrádverőce
24.	Galgaguta	70.	Óvár (Szlovákia)
25.	Herencsény	71.	Órhalom
26.	Homokterenye	72.	Piliny
27.	Hugyag	73.	Ragyolc (Szlovákia)
28.	Iliny	74.	Rapp (Szlovákia)
29.	Ipolytamóc	75.	Rétság
30.	Jelsőc (Szlovákia)	76.	Rimóc
31.	Kalonda (Szlovákia)	77.	Ságújfalu
32.	Karancsalja	78.	Salgóbánya (Salgótarján)
33.	Karancslapujtő	79.	Somoskőújfalu
34.	Karancskeszti	80.	Sóshartyán-Kisfalud pszt.
35.	Karancsság	81.	Sóshartyán-Krakó pszt.
36.	Kazár	82.	Szalmatercs
37.	Kétkeresztúr (Szlovákia)	83.	Szanda-Szandaváralja
38.	Kisbárkány	84.	Szapatak
39.	Kishartyán-Kőkút pusztá	85.	Tar
40.	Kiskürtös (Szlovákia)	86.	Terény-Pusztakiskér
41.	Kissztracin (Szlovákia)	87.	Tótmárokháza (Márkháza)
42.	Kisterenye	88.	Törincs
43.	Kiszellő (Szlovákia)	89.	Varbó
44.	Kosd	90.	Varsány
45.	Liptagerge (Egyházasgerge)	91.	Vecseklő
46.	Litke	92.	Vilke (Szlovákia)
47.	Lóc (Nagylóc)	93.	Vizslás
48.	Lucfalva	94.	Zagyvapálfalva
49.	Lukanénye (Szlovákia)	95.	Zagyvaróna-Rónabánya
50.	Maconka (Bátonyterenye)	96.	Zsély (Szlovákia)
51.	Magyamándor	97.	Salgótarján mint bányaigazgatósági központ
52.	Mátramindszent	98.	Nagybátony mint bányaigazgatósági központ

Szervezett kitermelés kutatással

A fellelt szén feltárását sok érdek korlátozta az elmúlt században. Első lépésként a vállalkozónak meg kellett szereznie a földbirtokos előzetes beleegyezését, ami azt jelentette, hogy bérbe kellett vennie a szénjogot terrágium fizetése mellett vagy jobb esetben örökáron megvásárolnia. A szénjogi szerződésben kötötték ki a 2-3 év kutatási időt. Rendszerint a szénlelőhely környékén ásással, gödrökből történő termelés, esetleg néhány méter hosszban táróhajtás, mely a termelés mellett már a kutatást is célozza. A termelés szakaszos, néha évekig szünetel, csak igen csekély helyi igényeket elégít ki. Azonban egy-egy terület felkutatása még abban az esetben is, ha a mélyített fúrások eredményesek voltak legfeljebb a felderítő kutatás fázisát érték csak el. A kutatás már azonban bányahatósági engedéllyel történt, amit a területileg illetékes beszercebányai bányakapitányság, majd a Trianon után a salgótarjáni bányakapitányság állított ki. Ennek időtartama egy év volt, amelyet meg lehetett hosszabbítani.

A zártkutatmány

Egy területre több kutatási jogot is engedélyeztek a kb. 425 méter sugarú kör, a versenyt kizáró lehetőség, az ún. zártkutatmány esetét kivéve. A zártkutatmány vagy más néven *szabad kutatás* egy bizonyos kutatási térré jelentett kizárólagos jogot. Ezt akkor szerezhették meg, ha a kutatók a bányahatóságnak bejelentették azt a pontot, melyen a kutatóvájást megkezdeni és kutatási jelet felállítani szándékoznak. Attól az időponttól kezdve, amikor a bejelentés a bányahatósághoz beérkezett, a földbirtokos beleegyezésével a kutató vagy kutatók a bejelentett területre kutatási jogot, azaz szabad kutatást nyertek. Az eredményes kutatást a bányanyitási kötelezettség követte. Ezért ismét a bányakapitánysághoz kellett fordulni, ez volt a *köszénkiaknázási jog* vétele. Az első világháború előtti években a zártkutatmányért 8 korona felügyeleti illeték díjat kellett fizetni. Az engedély alapján adott zártkutatmány egy 224 öl (424,8 m) sugarú kör volt. Kutatási engedély kérése a földbirtokos saját kutatására is kötelező, de a földtulajdonos esetében a bányahatóság jogköre korlátozott volt. A földbirtokosnak módja volt a saját birtokán ásásra, a szén utáni kutatásra akár éveken át és csak megfelelő eredmény után terelte hivatalos útra kérelmét.

Az adományozás

Az adományozásnál a széntelepről már meghatározott ismeretekkel kellett rendelkeznie a kérelmezőnek. A bányatelek a föld felszínének és mélyének ásványi nyersanyag kitermelése céljából elhatárolt és bányahatóság által megállapított része volt. A bányanyitás érdekében hivatalosan adományozott földterület legkisebb mennyisége a *bányamérték* volt. A magyar korona országaiiban adományozott bányatelek különféleek voltak, ezért ezeknek könnyen áttekinthető módon való bemutatása a tanulmány tárgyának jobb megérthetőségét is szolgálja. A *sík bányamértéket* az 1854. évi általános bányatörvény alapján adományozták. Alakja egyenlő szögű hosszúkás négyszög, területe 12544 bécsi négyszögből, azaz 45116,4 m². Az alakja annyiban volt meghatározva, amennyiben legrövidebb oldala 56 bécsi ölnél (106,2 m) kisebb, leghosszabb oldala pedig 224 bécsi ölnél (424,8 m) hosszabb nem lehetett. Mélysége függőlegesen végtelen. A szénnél két, egymást a leghosszabb oldalnál érintő bányamértékre, azaz *egy kettős mérték*re szolt az adományozás. Ha azonban a felnyitó pontnak olyan volt a fekvése, hogy abból több még nem adományozott bányamértéket mérhettek ki, az adományozható tér négy kettős, azaz nyolc egyszerű bányamértékre emelkedett, ami egyenlő volt a *bányatelekkel*. A bányatelek vagy vájmatelek azt a tért jelölte meg, amelyet a bányahatóság a bányavállalkozó részére adományozás során kijelölt, az azon belül található ásványok kiaknázása céljából. Azt, az adományozás által kijelölt területet, amelyet körülvettek már előbb adományozott bányamértékkel úgy, hogy abban egy rendes bányamérték már nem fért bele, *határköznek* nevezték. A határköz szintén az 1854-es bányatörvény alapján adományozzák. Alakja sík három- vagy többszög. Területének mindig 45116,4 m²-nél kisebbnek kell lennie. E szerint határköz csak már adományozott bányamérték közt fektethető, de az ideiglenes törvénykezési szabályok életbeléptetése óta azon területen melyre ezek vonatkoznak, a gyakorlat következtében – ásványszén esetében – a határköz természete megváltozott. Az ásványszén a földbirtokhoz volt kötve, az adományozható területet a földbirtok határai értelemszerűen megszabták. Miután a bá-

nyamérték alakjától a törvény értelmében eltérni nem lehetett, ezért a bányamérték és a földterület határai között maradt olyan terület, melyre alakjánál fogva bányamértéket fektetni nem lehetett, habár területileg 45116,4 m²-nél nagyobb volt. Az ilyen területek is mint határközök voltak adományozhatók, mert különben az ott található széntelepeket a szénjog tulajdonosai és a gazdaság érdekeinek sérelme mellett a bányaművelés alól ki kellett volna vonni. A *külmérték* az általános bányatörvény alapján fővenytorkolatokban, folyómedrekben vagy régi elhagyott gorcokban, esetünkben haldákon előforduló fenntartott ásványokra adományozták. Alakja sík háromszög, szabályos vagy szabálytalan többszög. Területe 32000 négyszögnél (115092,8 m²) nagyobb nem lehetett. Mélysége a föld felszínétől a szilárd kőzetig terjedt.

Üzemszerű rendszeres széntermelés megindítása

Már több bányatelek adományozása megtörtént, a termelés folyamatos, közeli fogyasztókat elégti ki, a széntermelés mennyisége legalább 100-200 tonna/nap, illetve 30-60 000 tonna/év.

Nagyüzemi széntermelés megindítása.

Több, folyamatos termelésű táró, akna működik egy vállalat keretében. A széntermelés mennyisége 200-500 tonna/nap illetve 60-150 000 tonna/év.

Az üzem bekapcsolása vasúti szállítással az ország iparába.

A folyamatos termelésű tárók, aknák szállítási rendszere kapcsolódik az országos vasúti hálózathoz. Több aknaüzem van, közös külszíni létesítményekkel, a széntermelés mennyisége 500-1000 tonna/nap, illetve 150-300 000 tonna/év.

IRODALOM

A szénmedence geológiájával foglalkozó művek közül a legfontosabbakat közöljük, amelyek elősegítették a barnakőszénterület megismerését.

- 1) Bartkó Lajos: A nógrádi barnakőszénterület földtani vizsgálata. 1962. (kézirat)
- 2) Bauer J.: Das lignit (Braunkohlen) Vorkommen bei Nagykürtös. Montan-Zeitung für Österreich.
- 3) Dzside József: Tektonikai megfigyelések a salgótarjáni szénmedencében. BKL. 1936.
- 4) Dzside József: Szénsavkitörések a salgótarjáni medencében. BKL. 1937.
- 5) Ferenczi István: Oligocén és miocén üledékeink elhatárolásának kérdései. FK. 1940.
- 6) Foetterle F.: Die Braunkohlen-Ablagerungen bei Kis-Terenne im südöstlichen Theile des Neograder Comitates. JgRA. Verh. 68.
- 7) Foetterle F.: Braunkohlen im Neograder Comitete. JgRA. Verh. 12.
- 8) Fülöp József: Magyarország kőszénvagyona. Bp. 1981.
- 9) Fülöp József: Magyarország litosztratiográfiai formációi. Bp. 1983.
- 10) Fülöp József: Az ásványi nyersanyagok története Magyarországon. Bp. 1984.
- 11) Gaál István: A harmadkori szénnyomok az Ostrovski-Vepor déli lejtőin. BKL. 1910.
- 12) Gaál István: A nagykürtösi barnaszénterület. AMNH. 1912.
- 13) Göbl W.: Geologische Aufnahme der Umgebung von Salgótarján (Ungarn, Neograder Comitatus) JgRA. Verh. 16.
- 14) Hámor Géza: A nógrád-cserhádi kutatási terület földtani viszonyai. Bp. 1985.
- 15) Hantken Miksa: Jelentés a magyarhoni barnaszéntelepek átkutatásának eredményeiről. MFTM. 1869.
- 16) Hantken Miksa: Közlemények Kisterenye vidékéről. FK. 1872.
- 17) Hantken Miksa: A magyar korona országainak széntelepei és szénbányászata. P. 1878.
- 18) Hauer K.: Die fossile Kohlen von Oesterreich. W. 1865.
- 19) Hauer F.: A cs. kir. birodalmi földtani intézetnek munkálatai Magyarországon. MOTM. 1868.
- 20) Juhász Árpád: Évmilliók emlékei. Bp. 1983.
- 21) Kalcscinszky Sándor: A Magyar Korona Országainak ásványszenei. Bp. 1901.
- 22) Kubacska András: Adatok a Naszál kömyékének geológiájához. FK. 1925.
- 23) Kubinyi Ferenc: Nógrád vármegye ásvány-földtani, ... tekintetben. MOTM. 1843.
- 24) Láng Sándor: A Cserhát természeti földrajza. Bp. 1967.

- 25) Noszky Jenő: Adatok a Cserhát geológiájához. FK. 1906.
- 26) Noszky Jenő: A salgótarjáni szénterület földtani viszonyai. Ko. 1912.
- 27) Noszky Jenő: A Cserhát középső részének földtani viszonyai. FIÉJ. 1913.
- 28) Noszky Jenő: A Mátrától északra lévő dombvidék (A salgótarjáni szénterület) földtani viszonyai. FIÉJ. 1915.
- 29) Noszky Jenő: A Cserhát északi részének földtani viszonyai. FIÉJ. 1916.
- 30) Noszky Jenő: Hont és Nógrád vármegyék geológiai viszonyai. Magyar városok és vármegyék monográfiája. Nógrád és Hont vármegye. Bp. 1934.
- 31) Noszky Jenő: A Cserháthegeység földtani viszonyai. Bp. 1940.
- 32) Papp Károly: A magyar birodalom vasérc és köszénkészlete. Bp. 1915.
- 33) Paul C. M.: Das Tertiargebiet nördlich von der Mátra in Nord Ungarn. IgRA. 1866. Verh. 16.
- 34) Paul C. M.-Göbl W.: Die Untersuchung der Tertiärbildungen der Gegend von Várgede, Fülek, Somos Ujfalu und Salgótarján. IgRA. Verh. 16. 1866.
- 35) Róth Lajos: A Vác melletti Kosd községnél átfúrt eocénkorú széntelep. FK. 1901.
- 36) Schafarzík Ferenc: Jelentés a bazalttól elkokszosított szénről. FK. 1893.
- 37) Schréter Zoltán: Nagybatony környéke. MTFL. 1940.
- 38) Szabó József: Heves és Külső-Szolnok vármegyék földtani leírása. MOTM. 1868.
- 39) Tanárky Mihály: Magyarország természeti ritkaságai. P. 1814.
- 40) Tóth Mike: Magyarország ásványai. Bp. 1882.
- 41) Vadász Elemér: Magyarország földtana. Bp. 1960.
- 42) Vitális István: Adatok a Cserhát keleti részének geológiai viszonyaihoz. MTE. 1915.
- 43) Zipser C. A.: Topographisch-mineralogisch Handbuch von Ungarn. 1817.

TÖRTÉNETI IRODALOM

- 1] Adalékok a köszén történetéhez a legrégibb időkől a tizenötödik századig. BKL. 1906. (Freise: Öst. Zft. f. B. u. Httw. 1906. 50. sz)
- 2] Andreics János: A salgótarjáni szénbányászat rövid ismertetése. BKL. 1894.
- 3] Andreics János: A Salgótarjáni Köszénbánya Rászvénytársaság szénbányászatának rövid ismertetése. BKL. 1899.
- 4] Balkay Béla-Szeőke Imre: Magyar bányajog. Bp. é. n.
- 5] Bán Imre: Adatok a magyar köszénbányászat történetéhez a XVIII. században. BKL. 1934.
- 6] Bán Imre: A magyar köszénbányászat története az 1759-1918 években. MTOK. 1953.
- 7] Berend T. Iván-Szuhay Miklós: A tőkés gazdaság története Magyarországon 1848-1944. Bp. 1973.
- 8] Böckh János-Gesell Sándor: A Magyar Korona országai területén művelésben és feltárófélben lévő nemesfém, ércz, vaskő, ásványászén, kősó és egyéb értékesíthető ásványok előfordulási helyei. Bp. 1898.
- 9] Déry Károly: A magyar szénbányászat ismertetése, különös tekintettel az 1900. évi párizsi nemzetközi kiállításon résztvevő vállalatokra. Bp. 1900.
- 10] Dzsida József: A Salgótarjáni Köszénbánya Rt. nógrádi szénbányászatának története. Salgótarján 1944.
- 11] Faller Jenő: Adatok a salgótarjáni szénbányászat kezdeti idejének történetéhez. BKL. 1962.
- 12] Faller Jenő: 200 éves a magyar szénbányászat. BKL. 1954.
- 13] Fehér Manó: A magyar bányajog története. BKL. 1896.
- 14] Frivaldszky Imre: Magyarország köszéneci természettani és helyirati tekintetben. MTTÉ. 1842.
- 15] Eckhardt Ferenc: A bécsi udvar gazdaságpolitikája Mária Terézia korában. Bp. 1922.
- 16] Erdmann Gyula-Pető Iván: A magyar szénbányászat a felszabadulástól a hároméves terv végéig. Bp. 1977.
- 17] Futó Mihály: A magyar gyáripár története. Bp. 1944.
- 18] Gergely Hugó: Statisztikai adatok Magyarország széntermeléséről, behozataláról, kiviteléről és fogyasztásáról. Bp. 1917.
- 19] Gergely András-Szász Zoltán: Kiegyezés után. Bp. 1978.

- 20] Gerő Nándor: A Salgótarjáni Kőszénbánya Részvény-Társulat nógrádmegyei bányászatának ismertetése. BKL. 1910.
- 21] Heckenast Gusztáv: A magyarországi ipar a XVIII. században és a bécsi gazdaságpolitika. TSZ. 1974.
- 22] Hómann Bálint-Szekfő Gyula: Magyar Történet IV. Bp. 1935.
- 23] Horváth Gyula: Északmagyarországi Kőszénbánya és Iparvállalat részvénytársulat szénbányászata. SA. 1925.
- 24] Kosáry Domokos: Újáépítés és polgárosodás 1711-1867. Bp. 1990.
- 25] Kövér György: Iparosodás agrárországban. Bp. 1982.
- 26] Lengyel György: Vállalkozók, bankárok, kereskedők. Bp. 1989.
- 27] Léderer Emma: Az ipari kapitalizmus kezdetei Magyarországon. Bp. 1952.
- 28] Liptay Pál: A salgó-tarjáni kőszéntermelés 1868-ban. MN. 1868.
- 29] Litschauer Lajos: A kőszénkérdés a magyar korona országaiban bányajogi szempontból. BKL. 1885.
- 30] Litschauer Lajos: Az 1854. évi Általános Bányatörvény. Bp. 1886.
- 31] Magyarország története különbs tekintettel az iparra és kereskedelemre. Bp. 1936.
- 32] A magyarországi szénbányászatról. Discussiones Neogradienses, S. 1985.
- 33] Mocsáry Antal: Nemes Nógrád vármegyének Historiai, geographiai és statistikai Esmertetése. P. 1826.
- 34] Molnár László: Mária Terézia rendeletei és azok hatása a bányászatra. BKL. 1982.
- 35] Nógrádmegye története I-IV. (Szerk.: Balogh Sándor)
- 36] A Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. fejlődésének története. Bp. 1906.
- 37] Salgótarján története. S. 1972.
- 38] A salgótarjáni iparvidék. S. 1962.
- 39] Schneider Miklós: A nógrádi szénbányászat történetének levéltári forrásai. NMMÉ. 1977.
- 40] Schneider Miklós: Bányászattörténeti információk a volt beszercebányai bányakapitányság iratanyagában. NMMÉ. 1980.
- 41] Szabó József: A salgó-tarjáni kőszénbánya részvénytársaság bányászatának leírása. MTK. 1876.
- 42] Széőke Imre dr.: Bányajog. Bp. 1915.
- 43] Szvircsek Ferenc: Tények, adatok, összefüggések a nógrádi szénbányászat gazdasági és társadalmi hatásáról. NMMÉ. 1985.
- 44] Szvircsek Ferenc: Bányászati tevékenység történetének vizsgálata az etesi bányavidéken. MÉ. 1985.
- 45] Szvircsek Ferenc: Törzsgárda létrehozására irányuló kísérletek a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. munkáspolitikájában. NMMÉ. 1990.
- 46] Tárkány Szűcs Ernő-Radnay János-Kiss László: Magyar bányajog. Bp. 1970.
- 47] Vitális István: Magyarország szénelőfordulásai. So. 1939.
- 48] Wahlner Aladár: Magyarország bányája és kohóipara. BKL. 1897-1917.
- 49] Zemlinszky Rezső: Észrevételek az új bányatörvény javaslatához. (A hazai kőszén) Bp. 1877.
- 50] Alliquander Ödön: Magyarország szénbányászata 1940-ben. (Szerk.: Zsámboki László) Miskolc 1989.
- 51] Zsámboki László: A kőszén-ismeret és kőszén-felhasználás kezdetei Magyarországon. In: Közlemények a magyarországi ásványi nyersanyagok történetéből. III. Miskolc 1988.
- 52] Vitális Sándor: Kőszénkutatásaink fejlődése. FK. 1974. 2. sz.
- 53] Heckenast Gusztáv: Erdély technikai műveltsége Bethlen Gábor korában. In: Századok, 1981. 4. sz.
- 54] Zsámboki László: Az országos bányajog és bányagazgatás fejlődési iránya Magyarországon a honfoglalástól az I. világháború végéig. In: Közlemények a magyarországi ásványi nyersanyagok történetéből. Miskolc 1982.
- 55] Domyay Béla: Salgótarján szénbányászatának történetéhez. Tata 1937.
- 56] Bán Imre: A Salgó-Tarjáni Kőszénbánya Részvény-Társulat története 1868-tól 1936-ig. Kézirat. Sopron. Központi Bányászati Múzeum.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AMNH	=Annales Musei Nationalis Hungarici
Bp	=Budapest
FIÉJ	=M. kir. Földtani Intézet Évi jelentése
FK	=Földtani Közlemények
JgRA	=Jahrbuch der k.k. geologischen Reichsanstalt
Ko	=Koch Emlékkönyv
MFTM	=A Magyarhoni Földtani Társulat Munkálatai
MN	=Magyarország és a nagyvilág
MÉ	=Museumi Értekező
MOTM	=Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Nagygyűlésének Munkálatai
MTE	=Matematikai és Természettudományi Értesítő
MTFL	=Magyar Tájak Földrajzi Leírása
MTK	=Mathematikai és Természettudományi Közlemények
MTOK	=MTA Műszaki Tudományok Osztályának Közleményei
MTIE	=A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei
NMMÉ	=Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve
P	=Pest
S	=Salgótarján
SA	=Salgótarjáni Almanach
So	=Sopron
TSZ	=Történelmi Szemle
TtK	=Természettudományi Közlemények
W	=Bécs
BKL	=Bányászati és Kohászati Lapok

[illegible]

Resümee

FERENC SZVIRCSEK:

Die Geschichte der bergbaulichen Rohstoffabschürfung (Braunkohle und Lignit) und des Grubenbetriebes in den 19-20. Jahrhunderten

(Einführungsgedanke zu einer bergbauhistorischen Monographie)

Man kennt seit 1714 von den Selbstzündungen der Kohlenflözauslässe und Kohlenvorkommen in Ungarn Aufzeichnungen in lateinischer, deutscher dann ungarischer Sprache. Die Förderung und die Verwendung der Kohle ließ noch auf sich warten, denn die Baume der Urwälder sicherten für die Hausindustrie und Haushalte des Landes das Heizmaterial.

Die geplante Monographie überblickt den Prozeß, der bis zum Ende des 19. Jahrhunderts, beim Starten der Förderung in den Berggruben fast jedesmal geschah: die Auffindung der Kohlenspuren in den Flözauslässe: die Kohlenauffindung ohne Verbrauch: den ersten Ortsverbrauch zur Heizung in Schmieden, Ziegelöfen: die organisierte Förderung der Kohle zusammen mit der Schürfung: die Ausgabe der geschlossenen Abschürfungen: die Spendung der Bergwerkgrundstücke: den Beginn der betriebsartigen regelmäßigen Kohlenförderung in einem Stollen, in einer Meine: die Inangsetzung der großbetrieblichen Kohlenförderung in mehreren Stollen, Mienen und schließlich die Einschaltung der Bergwerke mit der Eisenbahntransportierung in die Industrie des Landes.

Die in der Einführung aufgezählten Ereignisse, Geschehnisse, Tätigkeiten haben einander verhältnismäßig gut abgrenzbar gefolgt. Ihre Bedeutung ist aber in der Hinsicht der historischen Beurteilung verschieden. Die Entdeckung der Kohlenspuren oder die erste Kohlenauffindung sind in der Zeit die ältesten, merkwürdigen Daten, aber man kann von diesem Ereignis gar nicht sagen, daß es das Wirtschaftsleben der Region beeinflusst hatte. Die in mehreren Mienen, Stollen verrichtete großbetriebliche Kohlenförderung wurde zu so einer Stufe des Beginns des Bergbaus, die schon das Wirtschaftsleben der Region beeinflusste, den Aufschwung des Handels mit sich brachte, auf die Ansiedlung der Industriezweige, auf den Bau von Schulen, Krankenhäusern, usw. veranlassend wirkte! Bei dieser Stufe der Kohlenförderung begann die Umsiedlung bzw. der Einzug der Bergwerkarbeiterschaft aus den Staaten der Monarchie und vom Auslande in die Nógráder Bergbaugebiete.

Egyesületek alakulásának néhány tendenciája Nógrád megyében a dualizmus időszakában

Cs. Sebestyén Kálmán

I. Jogi háttér

A témával foglalkozó valamennyi írásban a többféle megközelítés ellenére – egy megállapítás azonos: rögzítik azt aényt, hogy az egyesület fogalmának pontos jogi, törvényben megfogalmazott körülhatárolása hiányzik. Ez azonban nem jelenti azt, hogy számos, a törvénynél alacsonyabb szintű jogszabály (rendelet, utasítás stb.) ne született volna, sőt törvényrészek is vonatkoznak bizonyos típusú egyesületi tevékenységekre.¹

1848 előtt az egyesületekkel kapcsolatos ügyek a Helytartótanács hatáskörébe tartoztak. Az 1790-es évektől létrejövő olvasóköri vagy egy-egy tehetősebb nemes baráti társaságát jelentették, vagy a könyvkereskedéshez kapcsolódó nyilvános kölcsönkönyvtárak köré szerveződtek. Az előbbieket a kiépített besúgóhálózaton keresztül ellenőrizte az államhatalom, az utóbbiakat pedig egyéni engedélyek kiadásával, illetve megvonásával. 1805-ben például a napóleoni háborúkra hivatkozva, ténylegesen azonban a nemesi reformmozgalom újabb, gyenge országgyűlési jelentkezésétől megriadva tiltják be többek között a kölcsönkönyvtárak működését is. Az 1820-as évek második felétől a politizálás és egyben a művelődés előbb fő-, majd fokozatosan köznemesi fórumai – az 1830-as évektől „tömegesen” jelentkező – kaszinók és olvasóköri lettek, az országgyűlési és vármegyei események mellett. A mintát ezekhez a Széchenyi kezdeményezte és 1827-ben megnyitló Pesti (1830-tól Nemzeti) Kaszinó adta. Fülöp Géza 165 egyesületről tud a reformkorban, melyek közel fele kaszinó, de feltételezi, hogy számuk megközelítette a kétszázat.²

A Helytartótanács közigazgatási részlege több leiratban is foglalkozott ezzel a területtel. Az ügyosztály azt kívánta, hogy az alapszabályokat, ha „az alakítandó részvénytársaság nem csupán kereskedői társaság... létrehozását szándékolja...”, nyújtsák be jóváhagyás céljából. Az 1845. január 7-én kelt iratunkban pedig a megyéktől kérték a területükön létesült egyesületek adatait. Az adott helyzetben a megyék önállóságuk megsértésének tekintették ezt, s nem teljesítették a felszólításban megfogalmazottakat. Hét megye egyértelműen megtagadta, tizenegy pedig csak annyit közölt, hogy ebbe a kategóriába tartozó szervezet nincs a területükön.³ 1848-ban az egyesületek működését az április 20-án Pest, Arad és Kassa városoknak szóló minisztertanácsi rendeletben körvonalazták, amely szerint különböző célú egyesületek csak külön-külön alapszabállyal működhetnek, a „nemzeti” címet és idegen államok jelképeit nem használhatják, gyűléseit pedig be kell jelenteni a hatóságnak.⁴ Alapvetően a későbbi szabályozás is átveszi ezeket az elemeket.

1849 után az egyesületek működése is akadozott, sok feloszlott, vagy működését felfüggesztette. Közrejátszott ebben Bach belügyminiszter bizalmas rendelete Karl Geringer báró császári biztoshoz, aki a magyarországi polgári ügyeket felügyelte. Az 1850. november 27-én kiadott iratban a sajtó és az egyetek tevékenységének szigorú ellenőrzésére hívta fel a figyelmet a „közrend és nyugalom fenntartása” érdekében. Két év múlva a császár igyekszik un. egyleti törvényben átfogóan szabályozni e területet. Ebben a már működők és az új szervezetek tevékenységét is kormányhatósági engedélyhez köti, amelyet 1854 közepén Albrecht főherceg az egyleti gyűlések kötelező bejelentésével egészített ki. Az évtized második felében lassan oldódik a szorítás, melynek eredményeként 1857-ben újjá szervezik az

Országos Gazdasági Egyletet, 1859 novemberében pedig megalakítják az Erdélyi Múzeumi Egyletet. 1861-ben több honvédségélyező egyesület jön létre, hivatalosan szigorú gazdasági alapokon. Hasonlóan politikamentes a Magyar Technikai Egyesület 1866-os létrehozása.⁵

1867-től a társadalom mozgásában és a törvénykezésben is új szakasz kezdődik, amely jelentősen hat az egyesületi tevékenységre. Már az első években találkozunk két irányzattal. Egyrészt a kaszinók, olvasókörök feledésével, melyek példát szolgáltattak a későbbi egyesületek számára. Ehhez kapcsolódik az Eötvös József nevéhez fűződő népnevelési egyesületek létrehozásának szorgalmazása. A bizonytalanságot mutatja – úgy társadalmi, mint jogi szabályozás tekintetében – a javaslatot követő vita. Az egyik fő kifogás ellene, „hogy hazánkban az egyleti tevékenység sokkal újabb, semhogy attól nagy eredményeket várhatnánk...”. Eötvös válaszában elfogadja a megállapítás első részét, de ebből más következtetést von le. Kifejti, hogy újabb keletű az alkotmányosság is, „de vajon ki következtetheti ebből, hogy alkotmányunk megváltozott, és az egész nemzet minden osztályainak tulajdonává vált, ne alkalmazzuk azon instituciókat, melyek nálunk újak, de melyek nélkül megváltozott alkotmányunk célszerűen nem működhetik...” Végezetül hozzáfűzi, hogy az egyesületi mozgalom újdonsága nem befolyásolja abban, hogy tőle „bizonyosan nagy eredményeket várjanak, azaz mindazokat, melyeket alkotmányos országban egy erősen kifejezett közvéleményből várhatunk...”⁶

Az előbbi példák főként a művelődés, társas élet fejlesztését tűzik zászlajukra. A másik irány a politikai életbe bekapcsolódó egyesületek, a demokráta körök megjelenése a szélsőbal 1867. október 24-i felhívása nyomán. Bár ezek területileg behatárolhatók és szűk körűek, a belügyminiszter 1868. március 3-i rendeletével mégis betiltja működésüket. Ugyanakkor hangsúlyozza azt is, hogy: „a törvény határai között helyes céllal és eszközökkel működő egyesületek előmozdítását” feladatának tekinti.⁷ Az ellenzék azonban nem mond le könnyen az egyesületekben rejlő politikai erőről. Az Országos 48-as Párt 1870. március 16-án közzétett programjában írják: „Vajjon azonban a közöny, mely a megyei élet iránt napról-napra elharapózik, fog-e a régi érdekelttség által felváltani, azt előremondani nem merjük, s éppen ezért szükséges, hogy egy másik orvosszer után lássunk, mely ha nem pótolhatja is egészen az előbbiét, legalább némi részben gátat vethet a baj terjedésének, s mely egyébiránt az előbbi mellett is egyáltalán nem fölösleges. Az egyesületeket értjük. Alakítsunk köröket minél nagyobb számmal, városokban és faluhelyen egyaránt, ilyen vagy amolyan név alatt, a körülményekhez képest... legyen e körök feladata a közműveltség és a helyi érdek előmozdítása mellett, a hazafias közszellem ébrentartása, s a nemzet akaratának az országgyűlési választások időközében is nyilvánítása, határozatok és kérvények útján...”⁸

Az egyesületek számának gyarapodása és a bennük rejlő fentebb ismertetett lehetőségek kihasználása a központi hatalom számára egyre nagyobb problémát jelent. Ellenőrzésükre az alapszabályok bemutatási kötelezettségén túl nem nagy lehetőség adódott. Így az 1873. április 29-én 1934. szám alatt kiadott miniszterelnöki rendelet nemcsak azt a fenyegetést tartalmazza, hogy az alapszabályoktól való eltérés felfüggesztéssel és kivizsgálás után feloszlattással is együttjárhat, hanem a törvényhatóságok jogává és kötelességévé teszi az egyesületek felügyeletét. E célból a dokumentum egy példányát nekik is meg kell küldeni és azt a törvényhatósági levéltárba kell elhelyezni.⁹

Az 1867-ben elkezdett jelentős törvénykező-jogalkotó munka az 1870-es évek közepére jutott el oda, hogy az alapvető szabályozások után más kérdések átfogó rendezésére is vállalkozhatott. Így került sor – a még alapvetőnek számító – kereskedelmi törvény megalkotására, amelynek 224. paragrafusa kivonja az egyesületi rendelkezések hatálya alól a gazdasági tevékenységet folytató szövetkezeteket. Ezzel egyidőben, 1875. május 2-án, Tisza Kálmán aláírásával lát napvilágot az 1508/1875. számú belügyminiszteri rendelet. „Az egyesületek nagy részét illetőleg az alapszabályoknak szokásos láttamozási záradékkal való ellátása – írja a bevezető –, valamint általában az államérdek szempontjából az egyesületekre gyakorlandó főfelügyelet a vezetésem alatti ministerium hatásköréhez tartozván, hogy úgy a hatóságok, mint azok, kik egyesületeket alakítottak vagy jövőben alakítani kívánnak, kellő tájékozódással bírjanak teendőikre nézve, szükségesnek láttam, hogy jelezzem a legfőbb szempontokat, a melyek engem e tekintetben vezetnek.” Ezek a szempontok egyrészt az addigi részleges szabályozások összefoglalását tartalmazzák, másrészt pedig az elkövetkezendő évek rendelkezéseiben is irányadók lesznek. Először leszögezi azt a később mindig visszaköszönő tételt, hogy az „egyesületi jog egyike az állampolgárok legbecsesebb jogainak...”, majd rátér a működés feltételeinek ismertetésére. „Mindennemű egyesület megalakulásának fő kelléke, hogy alapszabály-tervezetét a m. kir. kormánynak – illetékes törvényhatóság útján – láttamozás végett felterjessze.” Ha 40 nap után sem jön erre visszajelzés, tevékenységét ideiglenesen megkezdheti, de közös alapszabály alatt nem működhet politikai, humanisztikus, nyeresz-

kedési, közművelődési és gazdasági egyesület. A nemzetiségek csak irodalmi és közművelődési céllal hozhatnak létre szervezetet. Hangsúlyozza, hogy politikai és munkás egyletek tagjai csak magyar állampolgárok lehetnek, egyéb esetben külföldi honosságú személy tiszteletbeli tagságához a kormány jóváhagyását kell kérni. Megismétli az 1848-as rendelet azon kitételét, hogy megnevezésben nem használható a nemzeti cím, valamint külföldi államok jelképei. Az 1886. évi községi törvény előzményeként kimondja, hogy a helyi közigazgatási testületek „részhány-egelekek kivételével” beléphetnek egyesületekbe, de tanácskozási és szavazási jog nélkül. Végül az alapszabályok kellékévé teszi, hogy az 1873. évi rendeletben körülírt felfüggesztésről és feloszlásról szóló megkötések is szerepeljenek benne.¹⁰

A kereskedelmi törvény jelzett szakaszával megindult, az egyesületek fogalmi körét körülhatároló szűkítő tevékenység az 1884. évi XVII. törvénycikkkel folytatódott. Ez végeredményben az államilag szabályozott ipartestületek hatáskörébe vonja nemcsak az eddigi iparosegyleteket, hanem velük kapcsolatban a művelődési, illetve legényegyleteket is. 1888-ban az igazságügyminiszter 5367. számú intézkedése az általánostól eltérő elbírás alá helyezi a rabsegélyező egyleteket.

Az 1890-es évek politikai-gazdasági változásai három irányban is érintik az egyesületekre vonatkozó jogszabályokat. Egyrészt az új típusú munkásegyletek 1898-1907 között három belügyminiszeri rendelet témáját adják, másrészt a gazdasági jelleget is mutató leánykiházasztási, temetkezési és betegsegélyező egyesületek állami ellenőrzésének kiterjesztése történik több lépcsőben, harmadrészt szemtanúi lehetünk az állam látványos „ellentámadásának” a civil társadalom pozíció ellen az ifjúsági egyesületek létrehozásának szorgalmazásával. Mindezek az egyesületi kategória nemcsak megjelenési formákban való redukálását jelentik, hanem az 1875-ben meghatározott tartalmi működési kör, az egyesületi jog szűkítését is. Perczel Dezső belügyminiszter 1898-ban kétszer is foglalkozik a témakörrel. Február 26-án kiadott 1136. számú rendeletében egyesületek szabályellenes megalakulását kihágásnak minősíti, amelyet 15 napi elzárás és 100 forint pénzbüntetéssel torolnak meg. Április 17-én, a 2219. számú rendeletének megszűlését a következőkkel indokolja: „Számos esetben tapasztalható, hogy a socialisták által létesített u.n. szakegyletek és földművesmunkás-egyletek nem az alapszabályaikban megjelölt közművelődési célok elérését tekintik feladatuknak, hanem ily törvényesen megengedett irányú egylet szervezésének ürve alatt tulajdonképeni céljukat legtöbbször a jogrend megzavarása, jelestül az osztálygyűlölet felidézése, a tulajdon és a törvényes rend ellen való izgatás képezi.” Ezért „az ilyen egyesületi alapszabályzatba való felvételét kívánom oly határozmányoknak, melyek szerint a hatóság az egyesületi gyűlésekre az egyesületnek mindenkori bejelentendő helyiségeibe bármikor szabad bemeneteli, a gyűlések jegyzőkönyveibe, az egylet pénzkezelésébe s összes irataiba bármikor betekintési s általában ellenőrzési joggal bír oly irányban, hogy az egylet működése az alapszabályoknak megfelelő-e?” Ebben az esetben is tetten érhető – már nem először – az államhatalom azon törekvése, hogy az egyesületi alapszabályokon keresztül működésükben mintegy önkorlátozásra kényszerítse a szervezeteket. Ugyanis ha az általa megszabott kitételek nem szerepelnek a jóváhagyásra bemutatandó dokumentumban, egyszerűen nem hagyja jóvá. Természetesen emellett él az a másik módszer, melyet a jogszabály végén is hangsúlyoznak: „Végül elrendelem, hogy az ily munkásegyletek vezetését és működését a hatóság minél sürűbben szigorú vizsgálat alá vegye, s hozzám az eredményről minden félév végén jelentést tegyen.”¹¹ Ennél továbbmegy ifj. Andrássy Gyula gróf belügyminiszter az 1906. november 9-én kelt 122000. számú rendeletében, mely gyakorlatilag csak a létező országos körű munkásegyleteket helyi csoportjainak alakítását engedélyezi, bár a bevezetőben itt is elhangzik: „... a polgárok egyesülési szabadságát teljes épségben fentartani és biztosítani kívánom s az egyesülési szabadságnak csak azon értelmezését akarom megszüntetni, mely a polgárok egyéni szabadságát, különösen pedig az egyesületi tagoknak az alapszabályokban biztosított jogait és érdekeit, valamint az állam érdekeit is veszéllyel fenyegeti.”¹²

A leánykiházasztási, temetkezési és betegsegélyező egyletekekkel kapcsolatos intézkedését Széll Kálmán, aki a belügyminiszter feladatokat is ellátta a kormány 1901. évi működéséről szóló jelentésben úgy indokolta, hogy működésük ellen „... a panaszok az év folyamán mind sürűbben merültek fel. Ezen egyletek tagjai rendszerint a legszegényebb néposztályhoz tartozván, velük szemben, csekély értelmiségűknél fogva, leginkább nyílt alkalom visszaélések elkövetésére.” Ezért „... az ily egyletek vezetői utasíttassanak, hogy alapszabályaikat a kereskedelmi törvény rendelkezéseihez képest dolgozzák át, s azokat a kereskedelmi cégjegyzékbe leendő bejegyzés végett az illetékes törvényszéknek mutassák be.” Erre azért lát okot, mert „... a kérdéses egyletek nyereszkedés üzésére igen alkalmasok, hogy a tagok befizetése ezen egyleteknél a kárbaveszésnek nagy mértékben ki vannak téve és hogy ezen egy-

letek tulajdonkép biztosítási ügyletekkel foglalkoznak, s így az 1875. évi XXXVII. t.-cz. 223. paragrafushoz képest csak mint szövetkezetek alakíthatók meg.”¹³

Mint említettem más irányú az ifjúsági egyesületek létrehozására irányuló kísérlet. Fontosságát mutatja, hogy három egymást követő évben – 1902-ben, 1903-ban, 1904-ben – is bocsát ki körlevelet a vallás- és közoktatásügyi miniszter. Az alaprendelet 1902. március 22-én, 21015. szám alatt látott napvilágot. „A kisdobóvásról és a népoktatásról szóló törvény megszabja az óvó- és tankötelezettséget – írja Wlassics Gyula. – Ezzel a gyermekek milliói, tehát a nemzet jövőjének zöme, harmadik életévüktől a tizenöt éves életkor betöltéig, tehát tizenkét éven át a nemzeti népnevelés hatása alá vannak utalva.” De – folytatja a gondolatot – az „ifjúság éppen abban a korban lép ki a népiskolából az életbe, a midőn a legfogékonyabb a jóra és rosszra egyaránt, az utóbbi behatások pedig sokkal gyakoribbak és csábítóbbak, semhogy azoknak az ifjú tartósan ellentállni képes volna. Bekövetkezik az erkölcsi lazulás, számtalan esetben a maga vérszes következményeivel.” Ezért szorgalmazza a 15-21 éves korosztály népiskolákhoz kötődő egyesületekbe való tömörítését. „Főcélja legyen az ilyen egyesületeknek az ifjúság értelmi körébe illeszkedő népszerű előadások és felolvasások által főleg a hazafias szellem és erkölcsi élet ápolása, a közhasznú ismeretek népszerű, tehát egyszerű és világos terjesztése... csak azt hangsúlyozom a legnyomatékosabban, hogy az ifjúsági egyesületek köréből minden felekezeti, avagy politikai kérdés, még a legcsekélyebb vonatkozásban is, szigorúan kizárandó.”¹⁴ A következő évben az alapszabályokba beveendőnek rendelik el a tavaszi és nyári tűzoltógyakorlatokat (41 856/1903. számú V.K.M. rendelet), majd 1904-ben a 3806. számú jogszabállyal úgy módosítják az előzőeket, hogy a belügyminiszterrel egyetértésben a nem népiskolákhoz kapcsolódó ifjúsági egyesületek alapszabályát is a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez kell jóváhagyásra felterjeszteni.¹⁵ Ez utóbbi jelzi, hogy az állami kezdeményezés nem ért el nagy eredményeket, s befolyását más úton kell érvényesíteni.

A dualizmus idején az egyesületekre vonatkozó egyetlen törvényi szintű szabályozást az 1912. december 21-én szentesített LXIII. törvénycikk 9. paragrafusa tartalmazza. A háború esetére szóló kivételes intézkedések az egyesületek teljes körére vonatkoznak, s „az állam biztonsága szempontjából szükséges” intézkedések körében e szervezetek működésének rendőrhatalósági ellenőrzését, felfüggesztését, illetve újak létrehozásának megtiltását is kilátásba helyezi.¹⁶ Két év múlva sor is kerül erre. Az 1914. július 27-én kiadott miniszterelnöki rendelet 5479. számú – az előbbi törvényhelyre hivatkozva erdélyi és délvidéki vármegyékben és városokban vezeti be a korlátozásokat, öt nappal később az 5735. számú rendelet azonban ezt kiterjeszti Magyarország összes vármegyéjére és városára. Részben az előbbieket, részben pedig az egyre több emberi és anyagi áldozatot követelő háború is eredményezi, hogy az egyesületi élet fokozatosan beszűkül, bár teljesen nem szűnik meg. Sőt új terület kerül előtérbe a háborús viszonyok között. Felerősödik a katonák, sebesültek számára szervezett támogató akciók sora, amely oda vezet, hogy 1916. április 26-án kiadják az 1442. számú miniszterelnöki rendeletet. Ez felhatalmazza a belügyminisztert, hogy kivége az egyesületi jog korlátozása alól azokat a szervezeteket „amelyek a hadviseléssel vagy a hadijótekonysággal kapcsolatos célokat kívánnaak szolgálni.”¹⁷

A fentebb korlátozó rendelkezéseket 1918. november 16-án a Nemzeti Tanács által kiadott néphatalmazat V. cikke hatályon kívül helyezte, egyben előző cikkében az egyesülési és gyűlékezési jog törvényi szabályozásának szükségességét is kimondta. Ez a következő év január 5-én megjelent III. néptörvényben öltött formát.¹⁸

Ha végigtekintünk a reformkortól az I. világháborúig terjedő és az egyesületekre vonatkozó jogi szabályozáson, azt láthatjuk, hogy törvényben nem, de rendeletek útján annál szélesebben igyekeznek az egymást követő kormányok befedni ezt a területet. Két csoportot van, mely általánosan az egyesületekre vonatkozik: 1875-ben az addigi részleteket összegző, de egyben továbblépő, liberális elkötelezettséget felmutató rendelet születik, amely 1920-ig az egyesületi jog alapja lesz. A további rendelkezések – hangsúlyozva az állampolgár egyesülési jogát – ebből csak elvesznek hol kisebb, hol nagyobb szeletet. Látványos fordulat a gazdasági és politikai élethez hasonlóan és azzal összefüggésben az 1890-es évek elejétől kezdődik. Az államhatalom kiépülése után első nagyobb megrázkódtatásait kivételesen ellensúlyozandó, a civil társadalom szerveződéseit is célba veszi terjeszkedésére. Hozzájárul ehhez, hogy az egyesületek típusai is nagy változáson mentek át, s a korábbi döntően művelődési célokat háttérbe szorítva az érdekvédelem kerül túlsúlyba.

Természetesen – mint látni fogjuk – a fentebb leírt szabályozás csak fő gerincét adja az egyesületekkel foglalkozó törvényalkotó tevékenységnek, mivel több, más területre vonatkozó jogszabály befolyásolta, módosította tevékenységüket.

II. Az egyesületek alakulásának tendenciái

Hogy miért csak a fő vonalakat igyekszem felvázolni, annak két oka van. Egyrészt már az előző részből is kitűnt, hogy nem támaszkodhatunk körülhatárolt fogalmi kategóriára az egyesületek esetében. Így a „nagy kalapban” feltűnnek kimondottan politikai, korabeli pártokhoz kapcsolódó szervezetek (pl. Deákkör, Ellenzéki kör, Függetlenségi és 48-as körök stb.), törvényi szabályozással létrehozott ipartestületek, a szakszervezeti mozgalom csírái a segélypénztárakkal és önszegélyező csoportokkal, de kifejezetten vallási funkciókat ellátó szervezetek (pl. izraelita hitközségek) is az egyesületi nyilvántartásban szerepelnek. Ezért alapnak az egyesületi törzskönyvet tekintettem, kiegészítve ezt más forrásokkal. A törzskönyvben szereplők közül egy csoporttal nem foglalkoztam, mégpedig a kifejezetten pénzügyi-banki műveleteket végző – általában nevükben is takaré-, vagy hitelbank megjelölést alkalmazó – társulatokkal, amelyek a kereskedelmi törvény alapján az 1870-es évek közepétől cégbejegyzés útján működtek tovább.

Másik ok, amiért a folyamatok pontosabb leírása helyett tendenciákat fogalmazok meg – az előzőekből is következően –, hogy nem tudunk pontos, számszerű adatokat összeállítani.¹⁹ A bizonytalanságot mutatja, hogy a Nógrád megye története második kötete 1878-ban 26 egyesület működéséről tudhat a községben,²⁰ miközben a mellékelt, nem abszolút számokat feltüntető grafikonból kitűnik, hogy a kiegyezést követő tíz évben 45 egyesület alakult, s 12 település osztozott rajtuk. Ugyanakkor hivatalosan kettő szűnt meg, de az egész időszak alatt is csak 16 esetben tudunk biztosat a feloszlásról. Valószínű, hogy működését jóval több kimondva-kimondatlanul beszüntette. Példa az előbbiekre a Szécsényi Hírlap 1909. augusztusi cikke, melyben a kecskeméti daloskör-találkozó kapcsán a szerző megállapítja, hogy nincs a községben dalárda. Mint írja: „Hja! ahhoz lelkes elszántság és buzgó kitarás kell, ami nálunk hiányzik – hiszen harminc év alatt négy „dalárda” alakult már, és buzgalom hiányában egyik sem tudott fennmaradni, – még legtovább élt az első a hetvenes évek végén (mintegy 4 esztendeig).”²¹ Az említett négy közül, csak egyről van pontos adat, amely 1904-ben alakult, de a cikk alapján azt is megállapíthatjuk, hogy akkor (1909-ben) már nem működött. Mindezeket figyelembe véve minimum 373 egyesület alakulásáról tudunk számot adni 1867 és 1918 között. Hasonlóan említhetjük a jelentős számban működő különböző feladatokat ellátó iparosköröket, melyek az 1884. évi ipartörvény után az ipartestületekbe olvadtak be, sokszor a megszűnés hivatalos feljegyzése nélkül. Ha grafikonon alakulási évek szerint ábrázoljuk az egyesületeket, azt regisztrálhatjuk, hogy az 1870-es évek közepe s az 1900-as évek eleje között viszonylag kiegyensúlyozott a fejlődés, egy-egy kiugró évből (1877 és 1893) eltekintve. Az 1900-as évek elejétől viszont 1914-ig nagyarányú mennyiségi növekedés tapasztalható. Mielőtt az okokat közelebbről szemügyre vennénk, egy újabb problémáról kell szólni.

Az egyesület fogalmának pontatlanságain túl gondot jelent valamiféle rendszer kialakítása, „osztályozása” a szerveződések sokaságának. A legegyszerűbb megoldás lenne a megnevezés és az alapszabályban megfogalmazott, de összhangjában közel azonos típusokat felállítani, amely a részletes és összehasonlító vizsgálatot elengedhetetlen feltétele. Azonban ilyen „tiszta” egyesület igen kevés van. A kaszinók, népkörök a társasági élet, szórakozás mellett a politika és a kultúra színterei is, az ipartestület szakmai feladatai mellett jelentős kulturális feladatokat is felvállalt, hogy csak egy-két példát említsünk, de végeredményben az önkéntes tűzoltó egyletek is kitűzött céljaikon túl társadalmi-kulturális színteret jelentett tagjainak.²² A másik fontos szempontra Balla Ferenc és Wirth István hívja föl a figyelmet a járszági egyesületeket vizsgálva: „Az 1900 utáni időszak egyesületi típusait, céljait illetően nagymértékben különböztek a XIX. századi egyesületektől. Az alapszabályokban hangzottakot célok egyre inkább csak azt a célt szolgálták, hogy a Belügyminisztérium által jóváhagyható legyen.”²³ Ugyanők a korábbi időszakot is áttekintve állítanak föl osztályozást – gazdasági jellegű, segélyező, szakmai, felekezeti jellegű, tűzoltó és sportegyesületek –, de azonnal hozzáfűzik: „E tipizálás nem kezelhető mereven, hiszen a felsorolt típusok jellegében, funkcióiban sok átfedés és azonoság található. Mivel a társadalmi érintkezés színterei rétegspecifikusak (pl. úri, polgári kaszinók, iparosok köre) és több funkciót láttak el, nem sorolhatók be a fenti kategóriába.”²⁴ Egy másik régió, a Dél-Dunántúlon belül, Somogy megye egyesületeit vizsgálva, Bősze Sándor tíz csoportot állított föl. Ezek: gazdasági, szakmai és szakmai önképzőköri (gazdakörök, értelmiségiek és alkalmazottak szakmai alapon szervezett társaságai stb.), politikai, kulturális-népnevelő (olvasó, dal-, népművelő kör, kiseddóvó stb.), társadalmi-társasági (kaszinók, társaskörök, asztaltársaságok), közhasznú (fürdő, szépfítészeti, tűzoltó, mentő stb.), segélyező (önszegélyező, emberbaráti, temetkezési stb.), munkás (munkásképző, önszegélyező és

szakegyletek), sportköri és egyéb egyesületek.²⁵ Természetesen ezekkel a felosztásokkal is lehet vitatkozni, amit a földrajzi elhelyezkedésből, egy-egy régió sajátos vonásaiból (pl. ipar, városiasodottság, közlekedési viszonyok) eredő különbségek színeznék, befolyásolnak. Nógrád esetében a Bősze Sándor által közölt felosztás az egyesületek nagy részét lefedi, jelen esetben azonban nem tartom szükségesnek a pontos csoportosítást, mivel a fentebb Szécsény kapcsán említett utalásszerű adat még mintegy ötven egyesületről van.

A történelmi Nógrád vármegyében az 1867 utáni közel tíz év az „eszmélés” időszaka. Elsősorban a korábbi – többségében reformkori – előzményekkel rendelkező, illetve ezek mintáit követő kaszinók, népkörök éledtek fel, s kezdték meg társadalomszervező tevékenységüket. Emellett új jelenséggént szakmai feladatokat ellátó egyesületek alakultak az Eötvös József által meghírdetett népnevelési programtól ösztönözve. A lassú emelkedést az 1873-as év eseményei törik meg. A „gründolási láz” által első megrázkodtatásként előidézett tőzsdekrach mellé bankcsődök sora kapcsolódik. S ami a megyét közvetlenül is érinti, ekkor pusztít az utolsó nagy kolerajárvány Magyarországon. Az 1870-es évek közepétől induló kiegyensúlyozottabb fejlődés az egyesületek szerveződésének is kedvezett. A gazdasági modernizáció nekilendülése az ipar területén a hagyományos céhszervezetek gyorsuló bomlása azt eredményezte, hogy a kisiparosok körében egyre nagyobb szerepet kapott a közös, főként érdekvédelmi szervezetek alakítása. Az 1870-es évek közepétől nagy számba jönnek létre az iparos társulatok, iparoskörök. Célkitűzéseikben is döntően „a társak közt megingott közérkölcsiség helyreállítása, a tanítás fejlesztése, a hazai közipar és a társulati tagok anyagi és szellemi érdekeinek előmozdítása” a fő törekvés, ahogy azt a Balassagyarmati Czizmadia Ipartársulat alakításakor megfogalmazták.²⁶ Ez tág keretet biztosított önszervező, művelődési, ifjúsági önképző csoportok létrehozására is. A folyamat 1882-ben torpan meg. Részben azért, mert az elmúlt időszakban a jelentős kisiparral rendelkező településeken már megszerveződtek, részben a készülő ipartörvény előtti várakozó álláspont miatt. Azonban nem hanyagolható el e szempontból az az eseménysor sem, amely 1882-83-ban az egész országban, de főként a gazdasági fejlődésben hátrébe szoruló térségekben, így a Nyírségben, Zalában és részben Nógrádban is lejátszódott. Ez pedig a tiszaszári pert „meglovagló” antiszemita kampány. Bázisát döntően az említett területek iparossága adta. S ennek következtében az ellenintézkedések, melyek Zalában a rendkívüli állapot bevezetéséig is eljutottak, az egyesületi tevékenységet is gátolták. A következő évek e viszonylag mozgékony réteg szervezeteinek fokozatos egybeolvadását hozták. Az ipartestületek létrehozásával a korábbi széleskörű egyleti tevékenység államilag szervezett kereteket kapott. Ugyanakkor az 1880-as évek közepétől megjelennek, s 1910-ig egyenletes ütemben szaporodnak az izraelita szervezetek. Bár több helyen is alakul hitközségük (Szirák, Losonc, Szécsény, Szűgy, stb.) döntően mégis a segélyező és temetkezési (Chevra Kadischa) egyletek tevékenységére helyezik a hangsúlyt.

A XIX. század utolsó előtti évtizedében két új jelenséget is számba tudunk venni. Egyik, hogy leáldozott a „kaszinó-láz”. Ugyan alakul még néhány a későbbiekben is a fejlődésnek induló településeken (pl. Salgótarján, Kisterenye), de szerepük nagy részét, általában megosztva, differenciálva más egyesületek veszik át. Befolyásolja ezt, hogy kisebb települések lesznek fokozatosan az egyletalakulás színterei, s ott nem „kaszinóznak”, hanem olvasó- vagy dalkörbe járnak az emberek. A kaszinó megmarad a nagyobb települések társadalmi élete számára. (Egyébként már a reformkorban is hasonlóan működött ez, hisz a falvak „gubás kaszinói” hivatalosan olvasóköriek voltak²⁷) Másik új jelenség, hogy Balassagyarmaton, a vármegye központjában, és Losoncon Nógrád rendezett tanácsú városában, megjelennek a sportegyesületek. Az adott időszakban még a korcsolyázás, torna és vívás áll a középpontban. A sportágak szélesedése és e típus fénykora majd a századforduló után, 1903 és 1913 között jön el. Ekkor már a települések köre is bővül Szécsénnyel és Salgótarjannal, valamint a társadalmi bázis is szélesedik, főként Losoncon és a kelet-nógrádi iparvidéken. Itt kell megemlíteni, hogy a nyugat-európai városokban népszerű lövészegyletek, melyek szintén szabadidő eltöltésére, testedzésre szerveződtek, s 1867 után több magyar városban is létrejöttek, Nógrádban nem találtuk megfelelő talajra. Balassagyarmaton és Losoncon van az 1870-es években ilyen irányú kezdeményezés, de rövid működésük is mutatja a hagyományos városi fejlődés hiányát. Még a tárgyalt évtizednél maradva, az egyesületek gyarapodásának jelentős forrása az önkéntes tűzoltó szervezetek létrejötte, előbb a nagyobb településeken, majd a falvak egy részében. Ez a folyamat a 90-es évekre is átnyúlik, amelyben jelentős szerepe van egy 1888. évi kormányrendeletnek. Ebben elrendelik azokon a helyeken a község terhére a köteles tűzoltóság felállítását, ahol önkéntes alapon ez nem szerveződik meg. Előírják továbbá, hogy az összes lakosság 18-40 év közötti tagjának szolgálatot kell teljesíteni, vagy a megállapított váltságdíjat fizetni. Így a

községek többségében jobbnak látták önkéntes alapon ellátni a tűz elleni védekezést. Hasonlóan jogi szabályozás ösztönözte az 1893-ban kiugróan magas egyesületalakulást. Az 1891. évi XIV. törvénycikk, amely az ipari és gyári alkalmazottak betegség esetén való segélyezéséről intézkedve, az addig önkéntes alapon szerveződő segélypénztáraknak hivatalos keretet adott. Az említett évben Gács, Losonc, Losonc-apatfalva, Kálnó és Szinobánya vállalatainál szervezik meg.

Az utóbbiak megjelenése viszont már elővetíti a századforduló után átstrukturálódó egyesületi rendszert. Részben csökken a sokszínűség, részben pedig három nagyobb tendencia bontakozik ki a folyamatosan működő típusok (pl. kaszinók, tűzoltó egyesületek stb.) mellett. Egyik ilyen az 1894. évi három, az egyház és állam szétválasztásáról szóló törvény megjelenése után az egyházak vezetőitől kiinduló kezdeményezés, amely pozícióik megszilárdítása érdekében az egyesületi tevékenységet fontos eszköznek tartja. Ennek következtében főként a falvakban alakulnak, nevükben is katolikus vagy keresztény megjelölést viselő olvasóköri, népköri, melyek a hitbuzgalmi munkát helyezik tevékenységük középpontjába. Az egyházak új stratégiájának kidolgozása a századforduló után indul meg, amely egyik eredménye a szociális érzékenység fokozódása („egri norma”, keresztényszocialista mozgalom stb.) Az egyesületek körében ez úgy csapódik le, hogy az 1905 után a romló gazdasági helyzet miatt is előtérbe kerülő karitatív tevékenységet egyre több vallási jellegű, vagy egyházi befolyás alatt álló egyesület vállalja föl. Másik, a századforduló után megjelenő tendencia a falu megszerveződése a fokozatosan kibontakozó gazdakörök útján. Ennek egyik ösztönzője és szervezője az Országos Közművelődési Tanács, mely a népiskolákhoz kapcsolódó ifjúsági egyesületek mellett „a nagykorúak számára... *gazdakörök* alakítását tartja szükségesnek”, feladatul szabva „a nép erkölcsi, értelmi és gazdasági érdekeit” szolgálni. „Ezek a *gazdakörök* lennének hivatva részben szóbeli előadások, részben gazdasági könyvek útján a népet a helyesebb gazdálkodásra nevelni, takarékosagra szoktatni, egyúttal hasznos szórakozást nyújtva neki a korcsmától is elvonni...”²⁸ (Ezzel párhuzamosan, főként a gazdasági érdekre helyezve a hangsúlyt, terjed a gróf Károlyi Sándor által kezdeményezett és hathatósan propagált fogyasztási és értékesítési szövethozó mozgalom is. Kiteljesedése Nógrádban majd az 1920-as évek elejétől figyelhető meg.) A *gazdakörök* jelentőségét mutatja, hogy közvetlenül az első világháború után, 1918-ban az addig működők mellett nyolc újabb községben szerveződik meg. A harmadik szembetűnő változás az egyesületek struktúrájában az 1900-as évek elejétől az, hogy nagyszámban helyi csoportok, fiókegyletek alakulnak, melyeket országos központból irányítanak. Sőt, mint láttuk az előző fejezetben, a munkásegységek jelentős részénél a hatalom eleve csak ilyenek létrehozását engedélyezi. Ennek keretében Nógrádban az ipari területeken sorba jönnek létre a Magyarországi Munkások Rókkant és Nyugdíjgyűléstének fiókjai a nagyobb településeken a szakmai egyesületek (tisztviselők, kereskedők, ügyészek stb.) helyi csoportjai, főként a nyugati rész falvaiban pedig a Gondviselés Országos Központi Segélyező Társulat szervezetei.

A század első évtizedének lényeges átmeneti jellegű szerveződése a függetlenségi és 48-as körök. Bár nevükben egyértelmű politikai elkötelezettséget sejtetnek, sok esetben inkább átmenetnek tekinthetjük az olvasóköri és *gazdakörök* között. Háttérét az 1890-es évek első felétől felgyűlemlő, majd 1904-ben kormányzati válsággá mélyülő ellentét adja, melynek alapja a dualista rendszerben gyökerező megoldatlan kérdések sora. Nógrádban ekkor – az 1790-es és az 1820-as évek után – újra fellángol az ellenzékiesség. Ahogy azonban csendesednek az országos politikai viharok, úgy szűnik meg ezen egyesületek létrejöttének alapja.

Az egyesületek alakulásának tendenciái között szólni kell a földrajzi megoszlásról is. Nógrád hagyományosan kétpólusú terület volt. Egyik központja Balassagyarmat, mely 1790 óta látja el a közigazgatási irányítási feladatát. A másik, Losonc, a gazdasági élet meghatározó települése. Ezek mellett kisebb jelentőségű, de fekvésük miatt egy-egy centrumnak tekinthető Szécsény, Szirák és Nógrádverőce. Természetes tehát, hogy a reformkorban ezeken a településeken indult meg a társadalmi pezsgés, itt alakultak kaszinók, olvasóköri, s 1867 után is – részben a továbbélő szervezetek révén – itt talált megfelelő talajra az egyesületi mozgalom. Bár meg kell jegyezni, hogy Losonc – pusztulása miatt – kissé későbban van az első időszakban, s csak az 1870-es évek második felében kapcsolódik be intenzíven a folyamatokba. Ez kedvez a Losonc vonzáskörzetébe tartozó Gácsnak és Füleknek, azonban az 1880-as évekre fokozatosan újra korábbi pozícióikba kényszerülnek vissza. Ráadásul Fülek közigazgatási alközpont szerepe ellenére, háttérbe szorul az 1870-es évek második fele óta egyre dinamikusabban fejlődő Salgótarjánal szemben is.

Természetes, hogy a legtöbb egyesület Balassagyarmaton alakult, mivel a megyei jellegűek is - kettő kivételével - itt rendezték be központjukat. Mellé Losonc csatlakozik és főként a századforduló után Salgótarján. Utóbbi esetében még hozzá kell fűzni, hogy az ipar növekedése és szélesedése nemcsak a munkások, hanem az ide települő értelmiségiek integrálódási igénye is a városiasodás és a városi társadalom kiépítése irányába hatott. A többi említett települést (Szécsény, Szirák, Nógrádverőce) helyzete és fejlődése bár a megyei átlag fölé emelte, de az előbbi három - különböző okból fakadó - előnyét nem tudták behozni. A jelenleg rendelkezésre álló pontos adatok alapján 90 településen alakult egyesület. Ez a 262 helység valamivel több mint egyharmadát teszi ki. Döntő részükben (közel 60 %) egy-egy egyesület, s nem éri el az egyötöd részt, ahol két egyesület működött. Az 1910. évi beosztást alapul véve, járasként a következő eredményt kapjuk:

Járások	Községek száma	(%)	Egyesületek száma
Balassagyarmati járás			
(Balassagyarmat nélkül)	39 községből 14-ben	(35,9 %)	24
Füleki járás			
(Fülek és Salgótarján nélkül)	40 községből 17-ben	(42,5 %)	33
Gácsai járás	40 községből 5-ben	(12,5 %)	10
Losonci járás	40 községből 7-ben	(17,5 %)	9
Nógrádi járás			
(Nógrádverőce nélkül)	31 községből 17-ben	(54,8 %)	29
Szécsényi járás			
(Szécsény nélkül)	34 községből 8-ban	(23,5 %)	9
Sziráki járás			
(Szirák nélkül)	31 községből 15-ben	(48,4 %)	25

A társadalmi szerveződésekben legkisebb arányban a két északi járás (losonci és gácsai) lakossága vesz részt. Ez döntően szlovákok által lakott terület. Az itt kialakult sajátos életformán túl meghatározó szempont volt ebben az esetben, hogy a jogi szabályozás a nemzetiségek számára csak irodalmi és köznevelődési egyesületek felállítását engedélyezte. Sajátos a szécsényi járás helyzete: hagyományosan mezőgazdasági terület, de jó termőföld az Ipoly-völgyön kívül alig van. Ez is hozzájárul, hogy magas az ezer lakos alatti lélekszámú községek aránya (ennél a losonci és gácsai járásban nagyobb), így gazdakörök sem igazán alakultak itt. Másik szempont, amely akadályozta az egyesületek alakulását, főként a század végétől, a keleti iparterületek szívóhatása. A községi egyesületek jelentős számban a megye nyugati és déli részén lévő, mezőgazdaságból élő népesebb falvakban (nógrádi, sziráki járás) jöttek létre. Azonban itt is nagyrészt csak egy-egy településként: a nógrádi járásban a 17 községből 11-ben, a szirákiiban 15 községből 9-ben.

Ha összességében tekintjük át a nógrádi egyesületek alakulási tendenciáit, azt látjuk, hogy meghatározó a közigazgatási, gazdasági-pénzügyi és ipari centrum feladatát betöltő három település. Ezeken az egyesületek széles skálája jön létre. A XIX. század elején még mezővárosi (oppidum) jogállású nagyközségek döntő többsége sem gazdasági, sem demográfiai szempontból nem tud továbblépni, s így társadalmi életében is inkább a kiegészítés után kialakult egyesületi típusok maradtak dominánsak (olvasó-körök, iparos körök). A falvak többségében az első szerveződések - állami ráhatásra - az önkéntes tűzoltó egyesületek, s lakosságuk aktívabbá a századforduló után, a gazdakörök létrehozásában válik. Azonban itt is megfigyelhetjük, hogy a település lélekszáma korlátozó, mivel előbb az 1000-2000 közötti, majd a 700-1000 lakos közötti helységekre helyeződik a hangsúly. S ez azt is jelenti, hogy társadalmi és politikai szervezésébe alig néhány helyen kapcsolódik be újabb, más jellegű szerveződések. Ennek okainak és a funkciók ellátásának vizsgálata már túllép az adott kereteken.

JEGYZETEK

¹ Időközben jelent meg a Nógrád megyei Levéltár Egyesületek, iskolák, nemzetiségek Nógrád vármegyében a 18-20. sz.-ban című kiadványa, melyben Földi István összefoglalja az egyesületekre vonatkozó főbb jogszabályokat és közzéteszi az 1867-1918 között alakult nógrádi egyesületek lényeges adatait.

²Fülöp Géza: A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban. Akadémiai, Bp. 1977. (Irodalomtörténeti könyvtár 33.) 100-125. old.

³A magyarországi egyesületek címtára a reformkortól 1945-ig szerk: Poór Edit. Művelődéskutató Intézet h.n. 1988. I. kötet 6. old.

⁴Pallas Nagy Lexikonja Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. Budapest 1893. 5. kötet 745-746. old.

⁵Magyarország történeti kronológiája négy kötetben. főszerkesztő: Benda Kálmán Akadémiai Kiadó Budapest, 1982. III. kötet (1848-1944)

⁶Eötvös József: A népnevelési egyesületek ügyében (-vitacikk, megjelent a Pesti Napló 1867. 230. és 231. számában) i.m. Eötvös József: Kultúra és nevelés (Eötvös József műve) Magyar Helikon 1976. 344-345. old.

⁷Magyarország történeti kronológiája III. kötet

⁸A magyar polgári pártok programjai (1867-1918) összeállította: Mérei Gyula. Akadémiai Kiadó Budapest, 1971. 190. old.

⁹Magyarországi Rendeletek Tára 1877.

¹⁰Magyarországi Rendeletek Tára. Harminckettedik folyam 1898. kiadja a M. K. BM megbízásából az "Országos Törvénytár" szerkesztősége I. kötet Budapest 1898.

¹¹uott

¹²Magyarországi Rendeletek Tára. Negyedik folyam 1906. kiadja a M. K. BM Bpest 1906. II. kötet

¹³A M. kir. kormány 1901. évi működéséről és az ország közállapotáról szóló jelentés... Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. Budapest 1902. 14-15. old.

¹⁴Magyarországi Rendeletek Tára. Harminchatodik Folyam 1902. Kiadja a M. K. BM Bpest 1902.

¹⁵Magyarországi Rendeletek Tára. Harmincnegyedik folyam 1904. Kiadja a M. K. BM Bpest 1904.

¹⁶Az 1912. évi törvények gyűjteménye. Kiadja a M. K. BM Budapest 1913.

¹⁷Magyarországi Rendeletek Tára. Ötvenedik folyam 1916. Kiadja a M. K. BM Budapest 1916.

¹⁸Az 1918. évi törvények gyűjteménye kiadja: A Magyar Belügyminisztérium (Az "Országos Törvénytár" szerkesztősége) Budapest 1918.

¹⁹A Nógrád megyei egyesületek 1867 és 1918 között című munkában (lásd 1. számú jegyzet) 352 egyesület szerepel, melyek közül 311 alakult a történelmi Nógrádban, 41 pedig a Heves megyétől később idecsatolt településeken.

²⁰Nógrád megye története II. kötet 1849-1919. főszerkesztő: Balogh Sándor kiadja a Nógrád megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága (1969) 102. old.

²¹Szécsényi Hírlap 1909. augusztus 20. I. évf. 34. szám

²²Brunda Gusztáv a nógrádi művelődési tartalmú egyesületek vizsgálva is utal erre tanulmányában: Az egyesületek mint a nyilvánosság csírája (Gondolatok Nógrád dualizmus kori egyesületei kapcsán) Palócföld XXII. évf. 1988. 3. szám, illetve az Egyesületek, iskolák, nemzetiségek Nógrád vármegyében a 18-20. században (Nógrád megyei Levéltár, Salgótarján 1990.) című kötetben megjelent művelődéstörténeti áttekintésben.

²³Balla Ferenc-Wirth István: Egyesületek a járságban a XX. század elején Zounok (A Szolnok megyei Levéltár Évkönyve) 5. Szolnok, 1990. 152. old.

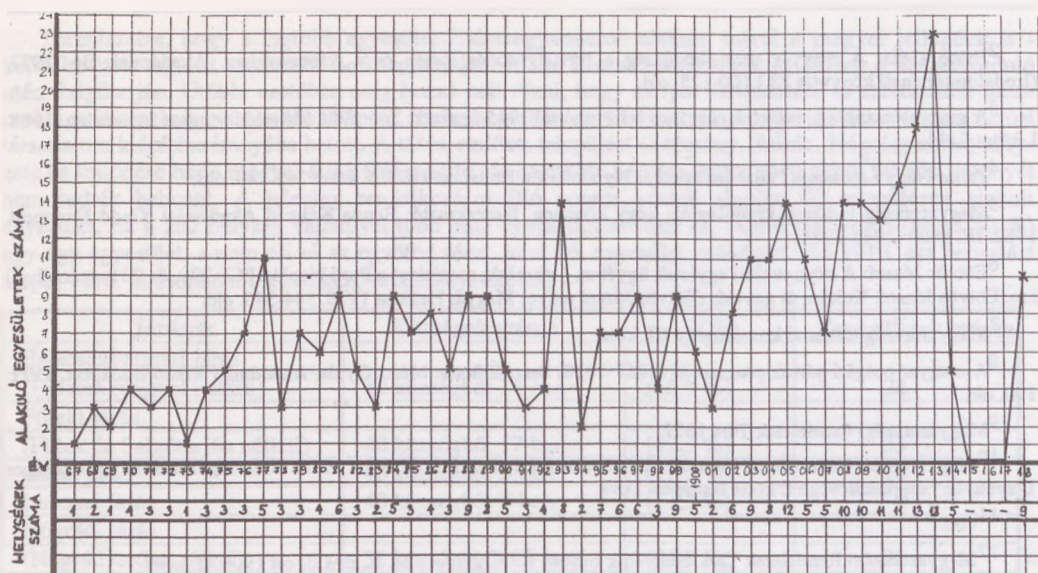
²⁴Balla Ferenc-Wirth István: Az önszerveződő közösségek kialakulása és formái a járságban 1867-1900. Zounok (A Szolnok megyei Levéltár Évkönyve) 4. Szolnok, 1989. 56. old.

²⁵Böszö Sándor: Az egyesületek, mint forrástípusok és ezek kutatása különös tekintettel a dualizmus kori Somogyra i.m.: Rendi társadalom-polgári társadalom I. (Társadalomtörténeti módszerek és forrástípusok) szerk: Á. Varga László Salgótarján, 1987. (Adatok, források és tanulmányok a Nógrád megyei Levéltárból 15.) 37-38. old.

²⁶Nógrád megyei Levéltár (NML) IV. 489. 10. 12.szám alatt.

²⁷részletesen fr ezekről: Fülöp Géza: i.n.

²⁸Szécsényi Hírlap 1909. november 19. I. évf. 47.szám

Resümee

KÁLMÁN CS. SEBESTYÉN

Einige Tendenzen der Bildung von Vereinen während des Dualismus im Komitat Nógrád

Die allgemeine Tätigkeit der Vereine haben Verordnungen zur Zeit des Dualismus geregelt. In dieser Hinsicht ist die Verordnung des Innenministers vom Jahre 1875 von grundlegender Bedeutung, die die wichtigsten Kriterien im liberalen Sinn zusammenfaßt. Später wird es verengert und parallel damit verändern sich auch die Funktionen und Formen der Vereine.

Die genaue Anzahl der zu dieser Zeit gebildeten Nógráder Vereine ist nicht bekannt, aber sie kann vierhundert überschreiten. Nach dem Ausgleich haben traditionelle Kasinos und Leserzirkel wieder aufgelebt, und sie bilden bis die 1890-er Jahre die Hauptrahmen der Organisationen der Zivilgesellschaft. Neben ihnen haben sich auch die Handwerker mit der Inslebensrufung teils der, Interessenschutzteils der Kulturorganisationen ausgezeichnet. Von der Jahrhundertwende kommen die ausgesprochen Schichtvereine immer mehr in Vordergrund: die Jugend-, die Arbeitervereine, Landwirtekreise, usw. Auf diese Zeit kann auch die kraftvollere organisatorische Tätigkeit der Kirche auf diesem Gebiet anberaumt werden.

Der Umgestaltung der Vereintypen folgt die Veränderung in der geographischen Verteilung. Bis die 80-er Jahre des XIX-ten Jahrhunderts waren die traditionellen Zentren (Balassagyarmat, Losonc) an der Spitze, neben ihnen gab es noch in kleineren Siedlungen (Szécsény, Szirák, Nógrádverőce) lebhaftes Vereinsleben. Bis zum Anfang des XX-ten Jahrhunderts wurde die Betonung auf die Dörfer verlegt, vor allem in den landwirtschaftlichen Gebieten, in westlichen und südlichen Teilen des Komitats. Seit der 1880-er Jahre hat sich ein neueres Zentrum nach, der Industriean siedlung ausgebildet, aber das brachte mit sich im Komitat Nógrád zugleich auch die Erscheinung der Vereine, die sich, von den traditionellen Vereintypen abwichen.

Bell Miklós és pártja Salgótarjában

Horváth István

Salgótarján - az 1922-es várossányilvánítást követően - elsősorban a közigazgatás modernizálódásában ért el figyelemre érdemes állapotba. A várost igazgató személyiségek és testületek (Förster Kálmán polgármesterrel az élen) koncepcionális terveket szőttek, amelyek a 20-as évek második felében el is készültek, ennek elvei alapján kezdték meg a gyakorlati munkát. Az elképzelésük lényege volt, hogy az eddigiekben már sikeresen működő bánya, az ipar, a banktőke hármas egységébe beemeljenek egy korszerű és megbízható, szakszerű, elvi alapokon nyugvó városi közigazgatást. E felfogásban fontos elem a városi küllem - az új épületek tervezése és megépítése, az utak, a vízvezeték, a csatornázás révén - megteremtése. Mindemellét a polgári társadalmi, társasági élet elindítását, a meglévő egyesületek, szakmai csoportok életének megpezsztítését is hangsúlyosnak tekintették. A városi, a megyei, az országos viszonyokhoz kapcsolódóan, ugyanakkor kellő liberalizmust tanúsítottak a helyi politizálás fórumainak működése iránt is. Működésük teljes időszakában különleges figyelmet biztosítottak a mindenkori kormánypolitika érvényesülésének. Kikezdetlenül lojalitást tanúsítottak a kormány tagjai, a különböző szintű kormánytisztviselők iránt. Ebből a magatartásból következett, hogy a városban megjelenő szociális feszültségek - amelyek a munkanélküliségből, az egészségi helyzetből, a kulturális lehetőségek hiányaiból származtak - kezelését figyelemmel kísérték, és a kormányerők, valamint saját erőre építve igyekeztek azon a közmunka alkalmazásával, a segélyezési akciók sürgetésével enyhíteni.

A kormánypártiságra alapozva biztosították a lassan alakuló, az önálló politizálás igényével jelentkező kisebb-nagyobb csoportok, mozgalmak, szervezetek és pártok törvényszerinti működését. Ennek következtében a 30-as évek kezdetétől fogva a politikai szintér színesebbé, a városi létnek megfelelően aktívabbá vált.¹

A Bell-párt Salgótarjában

A 30-as évek elején: 1931-ben egy új mozgalom, a Bell Miklós féle Gazdasági Reformmozgalom, 1932-ben a mozgalom párttá szerveződött variánsa, az országos szerveződéssel Gazdasági Reformpárt kezdte meg tevékenységét Salgótarjában.

A városi polgármesteri hivatal némileg értetlenül állt a számára szokatlan helyzet előtt. A főjegyzői irat azt rögzítette 1932 augusztus 25-én: „Tudomásomra jutott, hogy a párt megkezdte működését. Felkéri, hogy az alapszabályok, az alakuló közgyűlés jegyzőkönyvének, a tagok névsorának 5-5 példányát, az egyesület megalakulásának engedélyezése végett beterjeszteni szíveskedjen.”

A párt ügyvezető igazgatója, Angyal János augusztus 27-i válaszában arról írt, hogy: „az átirat tévedésen alapul, mert a Bell Miklós-féle „Gazdasági Reform Párt” nem egyesület, hanem politikai párt, amely alapszabályokat nem tartozik bemutatni, sem pedig jegyzőkönyvet, vagy tagnévsort. A politikai pártok csak célszerűségeiből jó ha bejelentik az alakulást a rendőrságnak azért, hogy a tények nem ismeréséből származó zaklatástól mentesüljenek.” A városi főügyész 1932 november 17-i levelében reagált a főjegyző hivatalos megkeresésére, amelyben úgy foglalt állást, hogy „alapszabályokra csak akkor van szükség ha rendes egyesületi klubszerű tevékenységeket is kifejtjenek.”

A városi rendőrkapitányság még augusztusban tudomásul vette, hogy „a Bell Miklós féle gazdasági reformpárt az általánosan ismert programjával országos párttá való megalakulását salgótarjáni központtal bejelentette.” Mindezek után Förster polgármester ráírta az ügyiratra: „Személyesen megbeszéltem. Irattár.”² Ezzel az érthetetlenül hosszadalmasra nyúlt engedélyezési procedura, amely valószínű hivatalnoki túlbuzgóság következménye, lezárult.

Bell Miklós és politikai tevékenysége nem lehetett ismeretlen Salgótarjában sem. Barátai - és később támogatói - közé sorolták a közismert Balhauser Istvánt, az acélgyári dróttüzem akkori vezetőjét.³

1932 elejétől megjelentek Bell Miklós írásai a helyi lapban. Az egyik cikkében markánsan megfogalmazta gazdasági-politikai felfogását. Eszerint: „A liberális bankokratikus aranyfedezett pénz és kartell-rendszer, amely a mai rabszolga korszakot előidézte, elérkezett... az önmegsemmisítéshez, mert minden erkölcstelen rendszer saját pusztulását is magába rejt”. Az akkori helyzet kialakulásának alapoka az volt, hogy Amerika felfedezését követően egyes bankárok kiváltságosak lettek a kincsek kiaknázására. Például azok, akik „megalapították a Holland-Keletindiai Társaságot”. Fő manipulációs eszközük a tőzsde, a „ravasz és igazságtalan részvénytársasági rendszer, akik tönkreteszik” a „nemzeterkölcsei talajába lenyúló céheket.” „A megszületett liberalizmus alapját a főnemesség, a patríciusok, a bankokrácia érdekszövetsége képezi, és mindennek következménye a szocializmus, a kommunizmus eszményének a XIX. századtól kezdődő terjedése.” A cikkében a nemzet pusztulását „a Páneurópa eszme” megvalósulásában látta. A végző romlás elkerülését új forgótörke szabályozásában, a kamatszabályozásban, a kartellek megszüntetésében vélte, és ezt tette követelménnyé ha nem is a kortársainak teljes köre, de az újság olvasói számára.⁴

A népszerűsége, az ismeretsége, ahogy ma mondanánk, a jó politikusi „image”,-ra gondot fordított Bell Miklós. A már jól működő derecskei téglagyára termékeiből a környék lakóinak - a korteskedés fejében is - illetve hivataloknak, az egyházaknak is szívesen adott kedvezményesen. 1934. augusztus 19-én felavatott zagyvapálfalvi templom avatásakor Demeter Bertalan plébános így beszélt: „Egyházzamnak és híveimnek őszinte hálája illesse a helybeli és környékbeli nagyvállalatokat, melyek kérés szavamra őszinte áldozatkészséget tanusítottak”. A közsézbánya Rt., a zagyvapálfalvi üveggyár Rt., a Hanga Szövetkezet, a Rimamurány-Salgótarján Vasmű Rt. után említette Bell Miklós téglagyárost is. A téglagyár termékeinek jó minősége más esetben is anyagi sikert eredményezett. Amint Szvircsek Ferenc kutatásai során kiderítette, a Lipták és Társa nagybányai bányatelepének fejlesztéséhez, az épületek megépítéséhez a jó minőségű Bell-féle téglákat alkalmazták.⁵

Bell Miklós pártalapítóként is nagy hangsúlyt adott a propagandának. Országos Propaganda Bizottságot állított fel, amely 1932. március végén a budapesti Imperiál szállóban tartott ülésen népszerűsítette politikai törekvéseit. Az összejövetelükön 120 érdeklődő, és 20 fő az Ébredő Magyarok Egyesületének tagjai közül jelent meg.⁶

A pártszervező tevékenység ezek után indult meg, és 1932. március 14-én 1500 községből jelentettek csatlakozásukat, a környékből, valamint Hajduságból és Baranyából. Bell Miklós, tapasztalt politikus volt avonatközásban is, hogy jól tudja, politikai szövetséges nélkül nehezen tud boldogulni. 1932. július 10-ére (akkor vasárnap volt) a Gaál Gaszton féle Független Kisgazdapárt vezető politikusait hívta meg Karancskeszibe. Turcsányi Egon és andaházy Kasnya Béla képviselte a kisgazdák országos központját. A politikai vezetők találkozója 40 kisgazda és 20-30 kisiparos hallgatóság jelenlétében történt meg. A vendégek elismerően szóltak a „bellizmusról”, amelynek „másfélmilliónyi híve van, akik egytől egyig mind becsületes magyarok”.⁷

A salgótarjáni újság 1932. július 30-i száma közölte a párt zászlóbontásáról szóló hírt, valamint a párt tizenkét pontját.⁸ Végül is 1932. augusztus 2-án jelentették be a városi rendőrkapitányságon a párt hivatalos megalakulását.⁹ A párt alapító tagjai 242-en voltak. Az újságban megjelent programhirdető cikkeken túl plakáton is hirdették felfogásukat. A nevük mögé foglalkozásukat írták csak, így helységről nem tudunk csupán azt, hogy Pétervására, Salgótarján és környéke népessége közül csatlakoztak elsőként a párthoz. A következő foglalkozások fordultak elő az alapító tagok között:

kisgazda	115 fő
földbirtokos	13 fő
kereskedő	13 fő
gyári munkás	7 fő
bányász	7 fő
ügyvéd és joghallgató	6 fő
szabó mester	5 fő
kovácsmester	5 fő
cipész	4 fő
kőműves	4 fő
gyáros (tégla, gép, sajt)	4 fő
gyógyszerész	3 fő
tisztviselő	3 fő

lapszerkesztő	2 fő
plébános	2 fő
tanító	2 fő
kocsmáros	2 fő
ref. lelkész	1 fő

Mindezekon túl egy-egy fő volt kerékgyártó, harangozó, műszaki rajzpló, író, juhászszámadó, kertész, gazdasági főtanácsos, bencés tanár, molnár, mozgósózház tulajdonos, pályamunkás (vasúti), vendégfogadó, villanyyszerelő, hentes és mészáros, kir. közjegyző, kultúrmémók, dohánytőzsdés, vállalkozó, üveggyártó, erdőőr, orvos, pincemester, téglamester.¹⁰

A foglalkozások teljes listáját a tanulmányok okán soroltam fel. Az kitűnik, hogy a vidék kisegyzs-tenciáiból nyerte elsősorban a párt híveit. Legnagyobb számban a kisgazdák soraiból jöttek a Bell-pártba. Így az országos vezetés érdeklődése, és Bell iránti lojalitása is érthetőbbé válik.

Politikai programjuk a fentebb megismert újságcikk hangvételét és tartalmát folytatta. Az akkori általános magyar helyzet elemzésében fontosnak tartotta kiindulópontként hangsúlyozni: „A nemzet gazdasági téren sűrjra szélén áll”. Arról kell gondoskodnunk, hogy „a nemzet gazdasági téren erős legyen. ... Félre tehát minden pártpolitikával és testvérharcával, mert ez a szerencsétlen politikai harc tette lehetővé, hogy az internacionális bankokrácia észrevétlenül tönkretelhetze nemzetünket”. A program szerint megoldást kizárólagosan a Bell-féle ingatlan fedezetű rendszer jelent.¹¹ A megalakult párt a korábbi vezetőket tartotta meg. A párt ügyvezető igazgatója Angyal János Endre okleveles gazdasz, az ÉME helyi csoportvezetője, vezetőségben helyet foglalt dr. Brunovszky Lóránd salgótarjáni fogorvos és Kovács Géza vendégfogadó. A pártnak hivatalos szervezeti szabályzata nem volt. A tagság fel-tétele, hogy elfogadja a programot, befizesse a tagdíjat - negyedévente 20 fillért - és vásárolja meg, és viselje a párt jelvényt.¹² A Bell-párt Angyal János szerkesztésében 1933. március 1-től 1936. április 16-ig Új Korszak címmel hivatalos közlönyt jelentetett meg, ára negyedévente 60 fillér volt.¹³ A köz-lönyükben tájékoztatták a párt tisztségviselőit. Velük szemben az volt a követelmény, hogy: „Minden pártelnök tartson kéthetenként vezetőségi értekezletet, alakítsák meg a propaganda bizottságot.” Nagy hangsúlyt adtak a nyilvánosságának. „A sajtó a leghatalmasabb fegyver, ha győzni akarunk, ki kell építeni sajtóalapunkat.”¹⁴ A párt központja Salgótarjában a Karancs u. 2-ben, később a Fő utca 182. sz. alatt működött.¹⁵ A pártnak minden szinten meg kellett létéért küzdenie. Az alacsony tagdíjon, az alkalmi felajánlásokon túl anyagi bázisa lényegében Bell Miklós vagyona volt. Anyagiak híján nehezen kaptak nyilvánosságot az országos sajtó fórumokon. Ennek okát abban látták, hogy a kormányzat és a sajtó vezetői kiegyeztek a kartelekkel. „A pártnak rengeteg ellenséggel kell megküzdenie” - írták u-gyanekkor.¹⁶ 1933. január 22-én nagy érdeklődéssel kísért un. „pártvacsorát” rendeztek a hőmezőv-sárhelyi szervezetben, ahol Angyal János Endre „bajtárs”, az „országos központi igazgatója az összes felmerült kérdésekre közmegelekedésre teljesen meggyőző magyarázatokkal szolgált”. „A megjelent tagok és vendégek közül felszólalt dr. Deák Ferenc ügyvéd és Cseh András esperes plébános, mind-ketten kifejezésre juttatták a párt nemes célkitűzéseit és programjának helytálló voltát”. 1933. októbe-rében Egerben tartottak nagyszabású propaganda értekezletet, amelynek tanulságát abban vélték megta-lálni „hogy a hevesmegyei példa a többi megyéket is tevékenységre serkenti, és követik ezt a példát.”¹⁷

Korábban megszervezték a párt országos vezetőségének első értekezletét - 1933. május 24-én - Bu-dapestben. Bízta, hogy az értekezletet követően „a mozgalom vérkeringése megindul”. Reményt az nyújtott, hogy a volt Magyar Nemzeti Párt, dr. Szemere Béla pártja egyesült a Bell-párttal, és ennek nyomán létrejött a budapesti pártszövetség. A viták elkerülése, de a csatlakozó gyenge erő is oka lehetett, hogy leszögezték: „az országos ügyeket továbbra is a salgótarjáni országos központ intézi Salgótarjában”. Bővült ekkor a párt vezetősége, a Bell-párt ügyésze lett dr. ifj. Dániel Sándor buda-pesti ügyvéd. 1933 elejére a párt „2201 helyen folytat aktív munkát”.¹⁸ A párt életében a kezdeti, a vártnál lassúbb szervezeti kiépülés, a különböző támadások hatására 1933 tavaszától lényeges változá-sok következtek be. A korábban - elméleti tévedései ellenére is - mérsékeltnek nevezhető Bell Miklós körül megváltozott a légkör. A párt hangadó erői szélsőségesen jobbra húzták, és erre nyomták a párt alapítóit is. Egyetlen sajtóorgániumukban a „vezért” elismerő túlzások már mosolyra késztetnének, ha nem tudnánk, hogy a körülmények „véresen” komolyak voltak. 1933. áprilisában egy újság vezércikk Álmós fejedelemhez hasonlítta Bellt: „Megszületett az, akit követni kell, már zászlót bontott a Vezér serege, és a Vezér, ha hívja a Nemzet, harci ménre pattan elől vágatva, új Úton, új czredév, az új Korszak felé”.¹⁹

Határozottan radikalizálódó hang érződik ki az új tömegek megnyerési szándékát hordozó cikkből: „Ti magyar ifjak hozzátok szólok, kik a lövészárkok sápadt lakói voltatok, akik véres homlokkal, villogó szemmel a fél világgal szemben álltatok dicsőségesen! Ti vagytok azok, akik ma a Nemzet munkacréjét alkottjátok, Ti akik a fél világot véres fejlel üztétek magatok előtt. Ébredjétek! Ébredjétek!”²⁰

A Bell-párt politikai működésének legsötétebb időszaka volt ez. Az év elején hatalomra jutott Hitler, vagy egy-egy tette, egyre gyakrabban példaként jelent meg. Dicsérték „merész, férfias gesztusát”, az általános védkötelezettség németországi bevezetését. A párt 1933. március 1-én kiadott körlevelében, amelyben hangsúlyosan szólt a növekvő munkanélküliségről, másról is olvashatunk. A gazdasági bajok okát a kormány tehetetlenségében, és a fennálló működésképtelen rendszer felszámolásának elmaradásában látják a koriferusai. Nyíltan leszögezték: „Rendszer változást kérünk és követelünk!” a továbbiakban megismételték a párt 12 pontját. Nem maradt el a harcias felszólítás sem: „Nemzetünk tanulhatna áldozatkészséget a német néptől, akik magas pártadót vetettek ki magukra, hogy a nemzeti mozgalmuk, a Hitler mozgalom célt érhesen. Ez az áldozat első eredményét meghozta, a hatalom már a Hitler kezében van, aki meg fogja törni a bankokrácia uralmát a német birodalomban, és véget vet a bolsevizmus veszedelmének! Kövessétek a német példát, hogy mi is Hitlert követhessük!”²¹

A német fasizmus hazai követőit is elismerték. A horogkeresztes pártot mint „keresztény és nemzeti alapon álló mozgalmat” szívesen látják, mert „abban teljesen egyetértünk, hogy szélsőséges nacionalizmusra szükség van” írták a Bell-párt újságírói.²² A párt, mint politikai erő rövid életű tevékenységet folytatott. Az eddig előkerült dokumentumokból csak felszíni jelzésszerűséggel regisztrálhatjuk salgótarjáni hatását. Kisugárzása azonban nyilvánvalóan volt. Bár a pártalapító Bell Miklós elsősorban országos érdeklődésű politikus volt, aki az itteni bázist – a munkanélküliséggel, a gazdasági válsággal küzdő város lakóit – kívánta céljai érdekében megszervezni, mozgósítani. Voltak is segítői a városban: „A haza javára szánt gazdasági reformtervét, amelynek keresztülvitelében Balhauser lelkesen támogatta, amelyért egész lényének odaadásával haláláig küzdött, nem valósíthatta meg”. Pedig az ő eszméje, tervei közel jártak már a világgazdaság mai átalakulásához, amennyiben „Itália és Germánia is a plutokratikus aranyvalutát nélkülözve és mellőzve, a munka valutáját tolta előtérbe. Bellnek sem kellett az aranyra bázírozott rendszer, ő az agrárországoknak megfelelőbb ingatlan valutájának megvalósításán fáradozott. Az országos megmértetés nem történt meg. A párt közlönyében olvastuk: „az időszaki választásokon azért nem állítottunk jelölteket, mert nincs értelme, pártunkat, amely amúgy is szegény kimeríteni”.²³ Az országos választások is teljes kudarcot jelentettek a párt számára. A kezdeményezés politikatörténeti érdekesség. Ezért is hasznos, ha a továbbiakban áttekintjük Bell Miklós életútját, politikai pályáját.

Bell Miklós életútja

Bell Miklós életéről, családjáról mai ismeretünk hiányos. Születési évét, helyét tudjuk pontosan: 1872-ben született a Torontál megyei Zsombolyon.²⁴ Középiskolai és egyetemi tanulmányairól keveset tudunk. Az egyetemet valószínű Budapestén fejezte be. Itt is kezdte az építőiparban pályafutását.²⁵ 1912. augusztus 15-én alapította Bell Miklós és Társa megnevezéssel a Mátraderecskei téglagyárat. 1915-ben véglegesen Derecskére költözött, földbirtokot vásárolt.²⁶ Ekkor negyvenéves volt. Szenvedélyesen érdekelte szakmája. Állandóan kísérletezett. A korabeli újság tudósítása szerint „Bell Miklós gyárigazgató üzemében minden berendezés az ő saját elgondolása és találmánya”.²⁷ „Beutazta Európát és végig tanulmányozta a gazdasági rendszereket”²⁸ „Téglaégetési szisztémáját európaszerte ismerték és tüzelési rendszerét a világ lapok hasábos cikkeiben ismertették... Ötven százalékkal olcsóbban égetett téglái háromszor olyan teherbírók voltak, mint amennyit hivatalos árlejtéseken a téglaszilárdságától megkívántak.”²⁹ Nagy figyelemmel és erővel fejlesztette gyárát: 1926-ban

9.500.000 tetőcserép

12.000.000 tégla

75.000 kupcserép volt az éves termelése

1912-ben 30 fővel, 1930-ban 49 fővel dolgozott, 1932-től 120 embert alkalmazott. 1946-ban 60 fő. 120 munkahely volt a létszáma és foglalkozási lehetősége. 1931-ben 1436 kh volt a téglagyár területe.³⁰

Vállalkozása sikeres volt. Gyára prosperált. Családjáról még kevesebbet tudunk. Felesége Schödl Irma, Bell Miklós halála után egy ideig egyedül irányította a gyárat. A hagyatéki eljárást követően lánya Máhr Sándorné, Bell Irma, valamint Bell Péter – Miklós testvére – és annak lányai Jolán és

BELL MIKLÓS

Olga örökölték a vagyont. A gyár cégvezetője Máhr Sándor lett.³¹

Bell 1919, a tanácsköztársaság megdöntése után kezdett politizálni. Rövid idő múltán Gömbös Gyula baráti köréhez tartozott. Ezért természetes volt akkor, hogy 1922-ben egységes párti programmal a pétervársári kerület nemzetgyűlési képviselője lett.³² A korszak rendkívül mozgalmas és izgalmas időszaka a magyar történelemnek. Nem kevesebbről, mint arról volt szó, hogy a forradalmak, a trianoni békeszerződés terhével miként alakul a magyar gazdaság, a társadalom élete, milyenek lesznek a politikázás feltételei, a mi fogja jellemezni a mindennapok világát?

1922. február 16-án az első nemzetgyűlés befejezte működését megtörténtek az új nemzetgyűlési választások. Noha Bethlen István miniszterelnöki székbe kerülésével elindult a magyar konszolidációs folyamat, de ez nem ment zökkenő nélkül. Elsősorban a miniszterelnök és Gömbös Gyula közötti nézetkülönbség volt nyomasztó. A kettőjük közötti nyílt szakításra 1923. augusztus 2-án az Egységes Párt értekezletén került sor, amikor „Gömbös bírálta a kormány gazdaérdekeket sértő politikáját, a nagyarányú kölcsönök, hitelek felvételét, követelte a kormány átalakítását, a határozott „keresztény nemzeti” politika folytatását. Gömbös Gyula, Eckhardt Tibor, Zsilinszky Endre (1925-től, vitézzé avatásától Bajcsy-Zsilinszky) és Bell Miklós nemzetgyűlési képviselők kiléptek az Egységes Pártból.” Új párt alapításáról döntöttek, de csak kilépés után jó egy évvel, 1924. november 13-án alakult meg, Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Párt néven. Néhány évvel később, 1928-ban Gömbös cserbenhagyta társait, és visszatért a kormánypártba.³³ Bell és Gömbös mindezt örök haragosok lettek. Bell nekrológiájában is – ugyan név nélkül – így emlegetik fel ezt aényt: „Egyik alapítója volt a fajvédő pártnak melynek célkitűzései mellett haláláig kitartott, még akkor is, mikor volt bajtársainak egy része cserbenhagyta az eszmét politikai érvényesülésért, rangért, hatalomért.”³⁴

Bell Miklós tevékenységének középpontjában 1922-1926 végéig a nemzetgyűlésben való munkálkodás állt. A közszereplés jellemezte, kötötte le figyelmét. Ebben az időszakban még volt egy botrány-szagú esete: belekeveredett az un. Ulain-ügybe. 1923. november 7-én ugyanis a rendőrség a kormányelleni fegyveres puccskísérlet miatt őrizetbe vette Ulain Ferencet, Szemere Bélát és Bobola Tituszt, akik részben neki is baráti köréhez tartoztak. Szerencséjére legyen mondvá, a perben szereplőket az ítéletóra 1924 elején fölmentette.³⁵

Bell Miklós nemzetgyűlési képviselőként többek között a Közgazdasági bizottság, a Vízügyi bizottság, valamint a Zárszámadást vizsgáló bizottság tagja volt. A nemzetgyűlési jegyzőkönyvek tanulsága szerint 1923. január 8-án, gazdasági kérdésekről fejtette ki véleményét, 1923. július 10-én ugyancsak e témakörben, és végül 1924. április 11-én a pénzügyi és inflációs helyzet készítette felszólalásra.

Az első hozzászólásában a legfontosabb alapotívum az volt, hogy: „Addig még ilyen példánélküli erkölcstelenség uralkodik a gazdasági életünkben, nem lehet konszolidációt remélni”. Felszólalásához három-egy két pontos, majd egy négy pontos, és egy három pontos- határozati javaslatot terjesztett elő.

Felszólalását *Esztorgályos János* jegyzőkönyvbe rögzített véleménynyilvánításai kísérték. Különösen a Dunán, a Tiszán tervezett vízierőmű javaslatát, a céhrendszer visszaállításának kérését gúnyolta ki. Második felszólalása az aranyfedezett papírpénz használatának tapasztalatait bírálta, a forgótöke hiányát tette szóvá, Bethlen külföldi kölcsön igénylését kritizálta. Drámai felszólalást tett: „állítsák meg a mai nemzet és kultúrromboló rendszert”. Hat pontos határozati javaslatot fogalmazott meg, a magyar jegybankról, a stabil pénz szükségletéről, az állami valutabank létesítéséről, a börzejáték ellen, a kartellek és titkos monopóliumok ellen. A 275. nemzetgyűlési ülésen mondta el utolsó felszólalását Bell Miklós. Ez volt a legrövidebb, amelyben az inflációért a pénzügyi és akereskedelmi politikánk helytelenségét tette felelőssé.³⁶

Az 1927-es nemzetgyűlésbe már nem került be. Ezt követően nagy energiával rögzítette papírra gazdasági nézeteit. Az ország politikai életébe, az általa kezdeményezett országos hatókörű párt meg-alapítása révén szándékozott visszatérni. Ezt a törekvését gátolta, hogy 1933 után egészségi állapota is megrendült. 1936-tól rendszeres orvosi ellátásra szorult. Hosszú betegség után 1938. július 8-án, Egerben, hatvanhatéves korában, „megölte a szívbat”.

Az akkor írt nekrológok „a magyar gazdasági életnek egyik jellegzetes és érdekes” alakjaként idézték meg, és elismerték, hogy „egy különös magyar tehetség szállt sírba” elhunytával. Más írás magyarságát „a magyar fajért” érzett felelős tevékenységét hangsúlyozta, mondván, hogy aki „becstülettel, hittel szeretettel közeledik, aki áldozatos életének munkáját szeretett népének, magyar fajtájának felemelésére fordítja, nem fecsérli életének virágait hálátlanokra”.

A salgótarjáni pártkönyvont „autóbusz különjáratot indított” a mátraderecskei temetésre, ahol nagy részvét mellett helyezték örök nyugalomra.

Élete során végzett munkája elismeréseként a Pro Ecclesia et Pontifice pápai kitüntetés tulajdonosa volt.³⁷

Bell Miklós eszme-világa

Bell Miklós nézete, szellemisége jól rekonstruálható. Az eddigiekben idézett cikkei ízelítőt adtak mindenből. 1924-1929 között nagy vitalitással foglalta írásba a felfogását tükröző gondolatokat. Nagyobb, tanulmányjellegű műtől a vitairatig terjed a választott műfaja. Politikai beszédeit gyakran írásba foglalta, és gondoskodott nyomdai megjelenésről is. Nagyon sok - vidéki és országos lapban megjelent - újságcikket írt, amelyet teljeskörűen még nem ismerünk, így nem is dolgozhattuk fel.

Művei közül alapvetőnek tartom: a „Gazdasági kibontakozási terv” (Bp. 1924) az „Új gazdasági rendszer, új társadalom” (Bp. 1924) és a „Gazdasági Reformterv” (Bp. 1929) című terjedelmesebb dolgozatait. Az ezekben leírtakból egy összefüggő, szándéka szerint is filozófiai és történeti alapozottságú eszme rendszer bontakozik ki az olvasó előtt, amelyben újító szándékú, merész gondolatok, kiforratlan és konzervatív nézetek együttesen jelentkeztek.

Nézeteinek kiindulópontjával saját korának viszonyait választotta. A korhoz negatív felfogással, annak kritikai bemutatásával közelített. Megítélése szerint „haldokló korszakban vagyunk” - írta 1924-ben. Véleménye szerint a rossz helyzet oka „a helytelen forgatóké és centrális rendszer” fenntartása. A két tényben megjelenő igazság felismerése, halaszthatatlan cselekvésre készítette, mert „az eddigi centrális rendszerrel teljes csődbe jutunk.”³⁸

Gondolkodásának mélysége, tartalma és a javasolt megoldás - a generális változtatás igényének hangsúlyozásával - gyakorlata legtisztábban az 1929-ben megjelentetett tanulmányában olvasható. Az írásban rögzített véleményét konkrét tapasztalataira építve fejtette ki. Amint olvashatjuk „Évtizedek óta tanulmányoztam és kutattam a gazdasági világtörténelmet, külön-külön az egyes európai nemzeteknek a fejlődését, s Amerikának a gazdasági fellendülését, a szabadságharctól kezdve, a Bank of England, a svéd, francia, német és a többi európai jegybank rendszert, továbbá tanulmányoztam és statisztikában foglaltam az európai népek eladósodását a XVIII. századtól a mai napig.”³⁹ Gondolatai között talán a leggyakrabban a válság szó és fogalom jelent meg. Ezért elsőként ennek okait kutatta. A válságot egyrészt szellemi - eszmei téren, másrészt - ezt hangsúlyosabban körbe is járja - a gazdasági életben véli jól kitapinthatónak.

Felfogása szerint két szembenálló eszmerendszer élet-halál küzdelme zajlik a világban. A demokratikus kereszténység és a centrális berendezkedésű liberalizmus harcol a világalomért. Nézetét arra építette, hogy „A keresztény vallás lehetővé tette, hogy tehetségek alsóbb rétegekből is kifejlődhettek, s így lettek egyszerűbb embereknek gyermekei papok, püspökök, akik a kulturális életben nagy eredménnyel dolgoztak, mert az élet és a haladás (szerző kiemelése) kívánsága szerint igyekeztek alkalmazni”. Az élet központi színhelye és szervezete a család volt. „A keresztény családi szentély általános bevezetése folytán a nép komoly munkához fogott, ami gazdasági életünknek mai napig az alapját biztosította.”⁴⁰ A családdal, mint alapvető társadalmi-gazdasági szervezettel összhangban, a fejlődő termelő tevékenység létrehozta a decentralis céheket, és „a független alkotó szellem ezen rendszer szerint találta gyors érvényesülést, a produkció pedig hatványozott módon nőtt, ami normális gazdasági életet hozott.”⁴¹

Bell Miklós számára a kereszténység, a család, a céh volt az az elemi eszme, és a gyakorlati tevékenység színtere, amely természetes, és emberiség céljával adekvát pozitív minősítést érdemeltek. A további formák: a pénz - véleménye szerint rövid ideig tartó, alkotást serkentő hatású volt, de az aranyfedettségű papírpénz nem jó - a hitel, a bankok, a kartellek, a részvénytársaságok nem segítették az ember fejlődését. a bankok végeztek - szerinte - a XX. században a legnagyobb kultúrárombolást, amely a „mai korszaknak örökös szűgyene marad a történelemben.”⁴²

Mindezzel szemben: „Jelenleg az egész világban a liberális politika és a centrális gazdasági rendszer uralkodik”. „A világháború csak siettetette a liberális politikának, és a centrális gazdasági rendszernek a fénykorát.”⁴³ A későbbi tanulmányában folytatja ugyan ezt a gondolatmenetét, de tovább is lép, és kritikája súlyosabbá vált, kiszélesedett. A hosszabb idézet szerint: „A mai liberális korszak óriási módon növelte az emberi igényeket, de nem képes ezeket kielégíteni. Ezt leginkább látjuk Oroszországban,

Németországban, Angliában, Franciaországban és más országokban ahol a liberalizmus és annak gyermeke a szociáldemokrácia, illetve unokája a bolsevizmus uralomra került... a gyakorlati bizonyítékok igazolják, hogy a liberális szociáldemokrata és kommunista politikai hipotézisekkel lehet ugyan népeket félrevezetni, de azok igényeit kielégíteni ezzel a rendszerrel lehetetlen, főképpen azért, mert a centralizáció illetve elszegényedési rendszerrel jólétet teremteni nem lehet.⁴⁴ A liberalizmusban, vagy annak folytatásában nem lát szerzőnk megoldást. Mindezek helyett egy teljesen új gazdasági reformot, és erre épülő új politikai berendezkedést hirdetett meg. Röviden tekintsük át megoldási javaslatát, amelyben két elemet választ kiindulópontul a tudást és a forgótőke megnövelését. Szerinte: „Gazdasági életünkben az emberi tudás pótolja a napot, a forgótőke a csapadékat.”⁴⁵

Gazdasági reformtervét huszonöt pontban foglalta össze. A legfontosabbaknak az alábbiakat tartottam:

Legfontosabb cél „a magyar nemzetnek... az internacionális bankokratikus rabszolgaságból való kiszabadítása”. A bank, mint intézmény „egyébként is káros, mert eladósítja a termelőt, haszonra és vezetői szerepre tör, noha saját emberei nem értenek az üzemi termelés szervezéséhez...”

Továbbá elkerülhetetlen „az aranyfedeztetű jegybankrendszer megszüntetése”. „Az arany - a szerzőnk szerint - sohasem volt az árunak ármeghatározója, hanem fordítva.” Az új forgótőkerendszer szervezése a svéd és az amerikai rendszer kombinálásával, lehetséges és ennek lényege, hogy az „egész nemzetnek... kötelessége az ingatlan 1/3-arányában a pénz kibocsátásban résztvenni.” „Modern céhek állítandók fel”. „Ezentúl az egész nemzet egy társadalmi, illetve gazdasági családot fog képezni.” A tőzsde legyen „országos vásár.” „Fiktív áruval való üzérkedés tilos”. Külkereskedelmünk aktív legyen. Külföldi kölcsön „ezentúl ki van zárva.” „Aki a XX. században még külföldi kölcsönrel dolgozik, önmagáról... szegényteljes bizonyítványt állít ki, hogy még nem érte el azt az értelmi fokot, hogy mint szabad nemzet kéljen.” Fő feladatunk a hazai nyersanyag feldolgozása. Szűnjön meg a vasúti tarifarendszer, árszabályozás egy céhbíróság felállításával. A adók közül csak a forgalmi és fényűzési adó maradjon meg. A termelés és a fogyasztás harmóniáját biztosítani szükséges. Történjen meg a nemzetpusztító kartellrendszer és a monopóliumok felszámolása. Általános nyugdíjrendszer bevezetése az élet kikerülhetetlen követelménye. Középosztályunkat meg kell mentenünk - írta. „Középosztályunk természetszerűen évtizedek óta részt vesz az államvezetőségben, de egyoldalú mentalitása miatt nemcsak a nemzetnek, hanem a középosztálynak is megsemmisítő kárt okozott, mert csak az elméleti politikával, az elméleti hatalommal törődött.” Menjen végbe a politikát és gazdasági hatalom egyesítése, mert ugyan „kormányának politikája teljesen magyar, de gazdasági életünk a mai internacionális jegybank és központosító részvénytársaság folytán, sajnos nem kormányunk által van irányítva, hanem ezt láthatatlan kezek irányítják.”⁴⁶ A program - és így az egész életmű - megítélése nem lehet e rövid dolgozat feladata. Az érdekességén túl, a szerző szellemi bátorságát elismerésre érdemesnek tartom. Azt nem tudom, hogy a mai közgazdászok, pénzügyi szakemberek miként vélekednének az összefoglalt nézetrendszerrel, különösen nem tudom, hogy milyen álláspontra helyezkednének az eredeti tanulmányok elolvasása után. Az viszont tény, hogy a kortársak - elsősorban a kormányzathoz közel állók, vagy éppen kormányon lévő tagjai révén - nem fogadták el Bell Miklós nézetrendszerének gazdasági vonulatát.

Kállay Miklós volt pénzügyminiszter a képviselőházban elutasító volt: az elképzelés kivitelezhetetlen, hiszen az egész világ az aranyalapra helyezett pénzrendszert tartja fenn - mondta.⁴⁷

De bírálta és elutasító volt a Kisgazdapárti Magyarság című napilap. Bari Ágost két rádióelőadásában „a kalandozó gazdasági tervek közé” sorolta. A kisgazda Zsirkay János - két kiadásban is megjelent füzetében - írta „komolyan venni és mint nyilvánvaló abszurdumot nem érdemesítik a komoly vitára.”⁴⁸ A bírálatokra Bell Miklós újabb kis füzetekben, illetve újságokban megjelent cikkeivel válaszolt.⁴⁹ A támadások politikai színezetű szándéka megérthető abból a tényből, ha figyelembe vesszük, hogy a támadások döntő hányada akkor kapott nyilvánosságot - 1932-ben - amikor Bell Miklós az új párt alakításával foglalkozott, és ez a gondolata a megvalósulás szakaszába ért. Amint már fentebb jeleztem, a tanulmányainak nagy része 1929 előtt fródtott, és akkor nyilvánosságot kapott, megjelent. Vagyis állíthatom: nézetei ismertek voltak. De a tanulmányok csak akkor keltettek zavart, amikor az új pártja tagjaiként a magyar falu népességét, a kisgazda tömeget célozta meg. A támadások mögötti politikai érdeket nem nehéz felismernünk.

Tekintsük át miért került ennyire a párt támadások tűzébe a Bell-reformterv?

1. „Bell Miklós elkövette azt a súlyos mulasztást, hogy kusza és át nem gondolt tervét nem bo csájtotta előzőleg gazdasági szakemberek és hozzáértők tárgyilagos és szakszerű bírálata alá, hanem mindjárt kiment tervével a nép közé.”
2. „Hazard, nyaktörő kísérletezésbe fog.”
3. „Teljesen felforgatja mindazt, ami eddig volt: meg akar dönteni kipróbált, bevált intézmé nyeket, szakít a mai gazdasági, pénzügyi renddel, - kockára teszi az ország minden gazdasági értékét, pénzét, hitelét.”
4. „A kritikusokkal szemben Bell Miklós egyszerűen „tudományos igazságokra” hivatkozik, holott tervének semmi köze a tudományhoz.”
5. Bell fantaszta, népboldogító, önimádó, rögeszmés.⁵⁰

A felsorolt érvek egy részének realizását nem tagadva, mégiscsak leírom: a pártfegyelem, az egyeztetés hiánya a legfelsőbb politikai körökkel legalább oly mértékben jelen volt, mint terv tényleg sok tekintetben fantasztikus gondolatmenetéből következő téves következtetés.

Bell Miklós a támadásokra egy újabb füzetbe, és újságcikkekben is válaszolt. Válaszait a következők szerint csoportosítom:

1. „Nem értenek a mai bankokratikus pénzügyi és gazdasági nagyhangú tényezők az én gazdasági reformtervemhez.”
2. „Reformtervem csak olyan egyén értheti meg, aki pártatlan”
3. „Nem lehet gazdasági reformtervem egy goromba rádiókritikával elintézni”
4. „Vegye tudomásul mindenki, hogy gazdasági reformtervem még ezer ördög sem tudja el gáncsolni, annak életbe kell lépnie, mert különben elpusztulna a nemzet”.⁵¹

Élt századunkban, tőlünk alig több mint ötven évvel ezelőtt egy férfiú, Bell Miklós, aki nemzetéért, népéért akart élni és dolgozni az akkori nehéz időben. Célokat tűzött ki, hozzá eszközöket, elveket és gyakorlatot rendelt. Mindezt rendszerbe foglalta és meg akarta valósítani. Mindezekhez görcsösen ragaszkodott, és gondolatsora népszerűsítése során rövid - magyaros - neki buzdulás után elbukott. Nézetrendszere nagy és összefüggő. Lényegében kiterjedt az egész magyar társadalmi élet valamennyi összetevőjére, csoportjára és intézményére. Javára kell írnunk, hogy sem teoretikusan, sem praktikusán nem olvastunk műveiben irredenta, revizionista, a kor politikai divatja szerinti gondolatokat. Ma is csak azt mondjuk, úgy ahogy ez a gondolatsor összeállt, az nem volt megvalósítható. Ezt az ítéletet a történelem is igazolta.

JEGYZETEK

¹Salgótarján története. Főszerk. Szabó Béla St. 1972.

A város társadalma, a lakosság életviszonyai 209-222. p.

A „Keresztény-nemzeti gondolat érvényre jutására irányuló törekvések 222-231. p.

A város közigazgatása és vezetése 231-235. p.

Nógrád megye története. III. köt. Főszerk. Balogh Sándor St. 1970.

Nógrád megye az 1929-1933-as gazdasági világválság és a második világháború előkészítésének idő szakaszában (1929-1938) 71-129. p.

Vonsik Ilona: Adalékok a Magyarországi Szociáldemokrata Párt Nógrád megyei Szervezeteinek tevékenységéhez 1920-1944.

Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 1988. 327-381. p.

Az egyes dolgozatok adatokban gazdagok, éppen ezért e vonatkozásban továbbra is forrásműveknek számítanak. Hibájuk kettős: túlságosan ideológikusak, és ami ebből következik feldolgozott forrásaik egyoldalúak, gyakran - így például a politikai pártstruktúra elemzésekor - túl általánosak. Sajnálatos tény, hogy a politikai pártok tevékenységének elemzése lényegesen még ma is hiányzik. Vonsik Ilona tanulmánya tuljuttott a két monográfia hibáin: további eredeti dokumentumokat elsődleges (levéltári) forrásokat tanulmányozott, és ebből mindaddig leghitelesebben dolgozta fel a legális munkásmozgalom baloldalán tevékenykedő párt belső viszonyait, összefüggéseit, de a szubjektív körülményekből eredő fogyatékoságait sem hallgatja el. A város helyzetének valóságosabb ismerete, újabb történelmi elemzéseket követelnek, valamennyi politikai erő tekintetében. Külö-

nősképpen az Egységpárt, elsősorban a munkások között működő keresztény szocialista párt, a nyilaspárt létrejötte, bázisának és hatásának a vizsgálata indokolt.

^{2A} párt megalakulásának körülményeit bemutató iratok megtalálhatók. NmL. V-183/31. No 10309/1932. sz-i.

³Visszaemlékezések a Salgótarjáni Acélgyári Tiszti Casino fennállásának 60. ik jubileumi évében. Írta Wabrosch Béla. 1941. 20. p.

^{4A} Munka, 1932. jan. 9. 3-4. p. Új korszakjelzőhöz érkezünk, írta Bell Miklós

^{5A} Munka, 1934. augusztus 25. Bakó Ferenc: A föld és téglafalazat az észak-magyarországi népi építkezésben. Egri Múzeum Évkönyve X. köt. 1973. Eger 268. p. OL. Z. 1067. 4 cs. 65. t. 1919. jan. 22.

⁶NTM 3. köt. 97. p.

^{7A} Munka, 1932. július 16. 2. p. (Petróczy Gyula)

^{8A} Munka, 1932. július 30. Bell Miklós-féle Gazdasági Reform Párt Országos Pártszervezetének zászlóbontása.

⁹NmL. V.-183/31. No 10309/1932. sz-i.

¹⁰Nógrádi Történeti Múzeum. Tört. Dok. Gyűjt. Plakáttár. 72. 154. 1.

¹¹Uo. A programot szószerint a következők alkotják:

„Ez a rendszer biztosítja:

az államvezetőségének a pénzhatalmat és a gazdasági élet irányítását.

egy csapásra kimentti a nemzetet a bankokratikus rabszolgaságból, mert annyi 2 %-os forgótőkét szolgáltat, hogy a fennálló uzsoratarozásokat az egész vonalon ki lehet fizetni.

meghozza a nemzetnek a gazdasági szabadságát és lehetővé teszi a nemzetpusztító bankokratikus rendszer megszüntetését az összes kartellekkel együtt.

lehetővé teszi, hogy a gazdasági életünk pontos statisztikai adatok szerint irányítható lesz.

módot nyújt, hogy igazságos áruár, fizetés és munkabérszabályozást végre lehet hajtani olyképpen, hogy a termelés és fogyasztás összhangzásba kerüljön és végre valahára minden magyar a XX-ik században illő jóléthez jusson.

hogy annyi forgótőke álljon a nemzet rendelkezésére, amennyit az alkotó szellem és a munka követel.

hogy az összes magyar üzemeket a legmodernebb technikai vívmányok szerint lehessen berendezni, hogy az egész világgal szemben versenyképesek legyünk.

hogy annyit alkothassunk, amennyit a helyzet követel, hogy mindenkor elegendő munkaalkalom legyen és többé a mai szegényteljes állapot be ne következhesen.

hogy minden dolgozó rövid időn belül olyan vagyoni helyzetbe kerüljön, ami a polgári jogokat maga után vonja, hogy ilyképpen a természetes fejlődés az egész vonalon meglegyen.

hogy a nemzet a hadikölcsönkötvényeknek és állami értékpapíroknak az értékét egy csapásra 100 % erejéig visszanyerje.

hogy a nemzetnek kulturális téren mindenkor annyi forgótőke álljon rendelkezésére, amennyit a legfantasztikusabb alkotások követelnek, hogy ilyképpen mint első megmutathassa az egész világnak,

hogy hogyan lehet gazdasági szabadságot, magas kultúrát és vele az általános jólétet előteremteni.

ez a rendszer elfűzi örök időkre a Turáni átkot és meghozza a legideálisabb egyetértést és vele Intéger Magyarországot”.

¹²NMT. 3. köt. 96. p.

¹³Praznovszky Mihály: Nógrád megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1846-1978. Balassi Bálint Megyei Könyvtár, 1982. 7. p.

¹⁴Új Korszak, 1933. augusztus 22., ill. 1933. május 18.

¹⁵Új Korszak, 1933. szept. 22., ill. 1934. április 2.

- 16Új Korszak, 1933. ápr. 16.
- 17Új Korszak, 1933. okt. 24., OSZK FM/566. d.
- 18Új Korszak, 1933. május 18., ill. 1933. ápr. 16. OSZK FM/566.d.
- 19Új Korszak, 1933. ápr. 16.
- 20U.o.
- 21Új Korszak, 1935. jan. 15. , február 16. , márciusi számai, OSZK FM/566. d.
- 22U.o. 1933. június 19., ill. 1935. október 18.
- 23^A Bell Miklós féle „Gazdasági Reform Párt központjának körlevele. OSZK FM/566. d. Visszaemlékezés a Salgótarjáni Acélgyári Tiszti Casino fennállásának 60-ik jubileumi évében. Írta Wabrosch Béla 1941. 20. p.
- 24^Hivatalos születési anyakönyve mindeddig nem került elő. A születési helyére a HML Cégbíróság VII-4/274. doboz adatai a hitelesek. A születés idejére az U.o. található Halotti anyakönyvi kivonat Eger, 1936-1939. 1938/265. sz. bejegyzésből következtettünk. Szó szerinti másolata így szól: Bell Miklós téglagyáros (Mátraderecske)
Elhalálozás ideje:	1938. VI. 5. du. 1/2 7.
Vallása:	rk.
Életkora:	66 év.
Felesége:	Schödl Irma
Szülei:	néhai Bell Vilmos
néhai Schültz Katalin
Halál oka:	szervi szfvbaj
- Megköszönöm dr. Csiffáry Gergely kandidátus úr segítségét. A korábbi kutatásainak céduláiból többet átadott részemre. A kortárs biográfusok ismerete sem volt pontos. Az egyik forrásban azt olvastuk: „Bell Miklós volt nemzetgyűlési képviselő. Szül. 1879. (?) Középiskolai és egyetemi tanulmányainak elvégzése után Heves megye szolgálatába lépett. 1922 a pétervásári kerület nemzetgyűlési képviselővé választotta be egységes párti programmal.” A magyar társadalom lexikonja Bp. 1930. 54.p. sőt a bővített 2. kiad. is 54. p. Ue.-t a dátumát tartalmazza a Nógrád megye története 3. köt. 96. p. A Munka c. salgótarjáni lap nekrológjában 1872-t írt. A Munka, 1938. jun. II. 2. p. Az Eger c. lap 1938. jun 8-i száma szerint 64 (?) éves volt.
- 25^Heves vármegye, 1938. VI. 15. 13.p.
- 26^U.o. ill. HML. Cégbíróság VII-4/274. doboz. Alulírottak Mátraderecske községben (Heves m.) gőzüzemű téglá, cserép és agyagáru gyárat alapítottunk, melyre vonatkozó ipar és telep engedélyt a pétervásári járás főszolgabíró megadta. Cégünk „Bell Miklós és Társa.” A cég közkereseti Társaság, amelynek tagjai, Bell Miklós téglagyáros és neje Bell Miklósné szül. Schödl Irma.
- 27U.o.
- 28^Eger, 1938. jun. 8.
- 29U.o.
- 30^Miskolc kereskedelmi és iparkamara gyáripari törzskönyve, Gyáripari Címtár 86. p., Heves megye a régi világtól napjainkig. Heves m. ipara 1930. 3. p. Agyagégetési lexikon (1947) 27. p.
- 31^HML. VII-4/234. Ct. 20006 1912-1948. 1939. ápr. 6. Járásbírósi végzés. Bell Miklós és társa cég törléséről
- 32^Hevesmegye 1938. VI. 15. 13. p.
- 33^Magyarországi pártprogramok 1919-1944. Szerk. Gergely Jenő, Glatz Ferenc, Pölöskei Ferenc. Kosuth, 1991. 104. p.

³⁴A Munka, 1938. június II. 2. p.

³⁵Nógrád megye története 3. k.

Ulain Ferenc (Nagyszeben 1881)

Ügyvéd, volt nemzetgyűlési képviselő. 1918-ban a román megszállás elől Budapestre menekült. 1919-ben megalapította a Szózat c. napilapot. A fajvédő politikai pártjának egyik alapítója.

A magyar társadalom lexikonja 2. bőv. kiad. Bp. 1931. 584. p.

A Pesti Hírlap lexikonja Bp. 1937. 1091. p.

Magyar Életrajzi lexikon. II. Akadémiai 1969. 928. p.

³⁶A nemzetgyűlési napló I-XLVI. kötet 1922-1926

A nemzetgyűlés 79. ülése. 1923. január 8. 1-4. p.

A nemzetgyűlés 152. ülése 1923. július 10. 392-394. p.

A nemzetgyűlés 275. ülése. 1924. április 11. 20-22. p.

Megköszönöm dr. Pálmány Béla kandidátus úr kutatáshoz nyújtott segítségét.

Esztergályos János: (1873-1941)

vasmunkás, szociáldemokrata. Német, olasz tüzemekben dolgozott. 1922-1939 között Pécs város országgyűlési képviselője.

Munkásmozgalom Történeti lexikona. Kossuth, 1972. 142. p.

³⁷A Munka, 1938. június 11. 2. p., Eger, 1938. június 8. 2. p.

³⁸Bell Miklós: Új gazdasági rendszer-új társadalom. Bp. 1924. kiad. Bagó Márton és fia. Előszó

³⁹Bell Miklós: Gazdasági reformterv. Don Bosco nyomda Bp. 1929. Előszó.

⁴⁰Bell M. Új gazdasági rendszer. 8. ill. 13. p.

⁴¹U.o. 8. p.

⁴²U.o. 11. p.

⁴³U.o. 13. p.

⁴⁴Bell M. Gazdasági reformterv 56. p.

⁴⁵U.o. 5. p.

⁴⁶U.o. 50. p., 54. p., 57-58. p.

⁴⁷Arató Gergely Népboldogítás vagy népbolondítás. Bell Miklós reformtervének szókimondó bírálata a magyar nép felvilágosítására. Bp. 1932. 5. p.

⁴⁸U.o. 6.p.

Érdemes rápillantanunk kik voltak a bírálói:

Arató Gergely azonos dr. Bari Ágosttal azonos vitéz *Rosekthal Hugóval* (Új Korszak, 1933. dec. 27. ez utóbbi megjegyzés „irányultsága” nyilvánvaló)

de: dr. Bari Ágost létező személy volt. (1872-1938) Gazdaságtörténeti író, szerkesztő, közgazdasági publicista volt. 1931. táján -a bírálat idején- a miniszterelnökség sajtóelőadójaként dolgozott. Magyar Életrajzi Lexikon. I. köt. Akad. 1967. 118. p.

Zsirkay János (1880-1940) Újságíró, fajvédő politikus. Az I. vh. után lépett újságírói pályára. Gömbös Gyula környezetéhez tartozott. Magyar Életrajzi Lexikon II. k. Akad. 1969. 1095-1096. p.

Talán nem pusztán érdekesség, hanem az apró tények összecsengése miatt érdemes a figyelemre az az esemény, miszerint az Ébredő Magyarok Egyesülete salgótarjáni csoportjának megalakulásakor, 1926. április 25-én az országos kiküldöttjelöltek, dr. *Ulain Ferenc és Zsirkay János* nemzetgyűlési képviselők voltak. A Munka, 1926. április 24. 3. p.

Zsirkay János: Bell Miklós Eldorádója. Bp. 1932. (Első kiadás majd, második kiadás 1932. szeptember)

⁴⁹Bell Miklós: Válasz a Gazdasági Reformtervem ellen elhangzott kritikákra. Bp. 1932. június

U.ő. Mi a mostani nyomorúság oka? Az aranyfedezetű pénzrendszer haldoklása. Debrecen, 1933.

U.ő. Válasz a rádió kritikára. A Munka, 1932. ápr. 23.

U.ő. Válasz Zsirkay János cikkeire. A Munka, 1932. május 7. Gazdasági reformtervek, gazdasági ismeret nélkül. A Munka, 1932. május 28. (A fenti címen a Magyarországon is megjelent Bell reformját ellenző írás)

⁵⁰Arató G. im. 3-5.p.

⁵¹A Munka, 1932. ápr. 25. Válasz a rádiókritikára. Írta Bell Miklós.

Bell Miklós további írásai:

Gazdasági kibontakozási terv. Bp. 1924.

Új korszakjelzőhöz érkezünk. Nemzeti Figyelő, 1931. okt. 12. 1-8. p.

Magyar gazdasági krízis, annak főokai és kivetendő útjai. Bp. 1931.

Káros-hasznos pénzinfláció. Nemzeti Figyelő 21-22. sz. 1931.

Az aranyfedezett pénzügyrendszer haldoklása. Bp. 1926.

Resümee

ISTVÁN HORVÁTH

Miklós Bell und seine Partei in Salgótarján

Am Anfang der 1930-er Jahre hat sich ein neues politisches Forum, die Wirtschaftsreformpartei, die von Miklós Bell – dem Ziegelfabrikbesitzer – finanziert wurde, in Salgótarján organisiert. Die Partei wollte mit einem stark nationalen Rassistenprogramm als Landesorganisationskraft an dem ungarischen politischen Leben teilnehmen.

Der Aufsatz gibt eine Übersicht der Entwicklungsgeschichte des nicht alltäglichen Ereignisses von der Bildung der Partei bis zu ihrer Einstellung. Das politische Portrait des Gründers Miklós Bell kann auf ein besonderes Interesse Anspruch machen. Er begann als für die Schwierigkeiten empfindlicher Abgeordneter der Nationalversammlung mit der Entwicklung seines Programmes, das „eine neue Wirtschaft und neue Gesellschaft“ versprach. Er ließ seine Konzeption auf einige Kosten drucken und durch seine Zeitung – die er unter dem Titel Neues Zeitalter ausgegeben hat – hat er unter den sich hinter ihm angestellten Parteimitgliedern popularisiert. Die rationalen Motive seiner Konzeption sind aber in politische Irrationalität übergegangen: nach dem Umbruch des Jahres 1933 hielt er die Hitlersche Mentalität für solche, die zu folgen ist. Bei den Parlamentsabgeordnetenwahlen hat die Partei kein Mandat bekommen. Die Partei wurde nach dem Tode von Miklós Bell im Jahre 1938 eingestellt.

A BELL-PÁRT JELVÉNYE ÉS PECSÉTJE

A BELL-MOZGALOM JELVÉNYE ÉS PECSÉTJE

szám.	Előfizetési ár: negyedévenként 60 Hfl.	Szárgótarján, 1933. július hó
	Uj-KORSZAK	
Szerkeszti: <i>Angyal János Endre</i>		
Szerkesztőség és kiadóhivatal Szárgótarján. Telefon: 119.	A „Gazdasági Reform Párt” Hivatalos közlönye.	Megjelenik 32 naponként.
Lehet-e a londoni gazdasági világkongresszustól a mai szerencsétlen korszak megváltoztatását remélni? Mielőtt erre a kérdésre válaszolnánk, szükséges, hogy a főlegatusok által elhangzott véleményekkel közelebbről foglalkozunk. Elsősorban lássuk, hogy mit eszelt a magyar főlegatus, ami	lás, állás és munkanélküliség és az általános európai nyomorúság. 2) Behozatalunk 1922-től 1930-ig 7 183 8 millió P volt Kivitelünk 1922-től 1930-ig 5 830 6 „ „ „	millió pengőig nőtt, ami a külföldi adósságunkkal együtt most már 8 509 millió pengő emelkedett. Amennyiben a magas kamatláb differenciákat és az igazságtalan kartel-árdifferenciákat is számlásba vesszük, azt látjuk, hogy a legutóbbi 10 év alatt ez a különbség kétszer annyit tesz ki, mint a nemzet összes belföldi és külföldi adóssága. 4) A nemzet 10 évi gazdasági eredménye kitesz 45 milliárd pen-
resszus delegatusai a jelek utólátva üres tarisznyával igyekeztek Londonba jutni. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy a legutóbbi delegatus, aki eddig nyilatkozott, inkább semmitmondó vélemények adott kifejezést. A világ gazdasági kongresszus irányítója Mac Donald ang miniszterelnök. A terv alkotója pedig Sir Frederick Leith-Ross. A terv egyelőre titkot képez a közönség előtt, annak alkotója egyelőre az y		

A BELL-PÁRT SAJTÓJA

Nagybátony alsófokú népoktatásának vázlatos története a 18. századtól az államosításig

Szomszéd András

Bevezetés

Nagybátony¹ falu található a Mátra-hegység Ágasvár nevű csúcsának északi oldalán a Kecskés- és Szoros-patakok mellett egy kelet-nyugat tájolású szűk völgyben.²

A település neve oklevelekben először 1216-ban fordult elő *Batun* alakban.³ Bátony határosa volt keletről *Lengyend* falu, mely a középkorban önálló település, akárcsak a nyugati részén a településnek *Tiribes*.⁴ Az említett két önálló falu a törökkorban elpusztult, határuk Bátony határával egyesült.

A *Bátony* név a történelem folyamán több jelzővel fordul elő úgymint: Alsó-Bátony, Felső-Bátony, Kis-Bátony, majd a 19. század második felétől Nagy-Bátony formában, illetve alakban.⁵

Nagybátony 1950-ig Heves vármegye része volt, a különböző korokban hol mátrai, hol a pétervásári, hol pedig a hatvani járáshoz tartozott közigazgatásilag.⁶

Nagybátony egyházilag az egri egyházmegye fennhatósága alatt állt Lengyend és Tiribes önálló falvakkal együtt, mely falvak a középkorban önálló templomos helyek, és népesebb templomos helyként tartották ezeket a településeket számon, mint a későbbi anyaközséget Bátonyt.⁷

Nagybátony plébánia székhely csak a 17. században lett, addig ezt a szerepet Lengyend töltötte be. Erre az időre Bátony egyik földesurának, Sztárainak a segítségével új templomot építettek a faluban „a lengyendi templom” köveinek felhasználásával.⁸

A középkorban Bátony határában kevés a megművelhető föld, ezért jobbágy lakói a környező pusztákon heted fizetés mellett földet bérelnék földesuraiktól, így egészítve ki a kicsike jobbágytelkeket, ahol földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoztak.⁹

1546 után a falu már a töröknek adózik, 5 adóköteles házának 15 adóköteles férfia.¹⁰

1558-ban a portyázó török csapatok a falut felperzselik, de hamarosan újratelepül. Valószínű, hogy Lennyend lakói is a védettebb Bátony faluba költöztek.¹¹

A 17. század második felében a falu ideiglenes birtokosa a szepesi kamara, amittől majd hosszabb időre a pásztói ciszterek bérlik, végül a települést az Almássyak és a Gyűrkiek szerezték meg örökletes birtokként.¹²

Nagybátony falu lélekszáma a 18. század második felétől az alábbiak szerint alakult:

Nagybátony népességi adatai 1746 és 1949 között Lengyend és Tiribes pusztákkal együtt.

Év:	1746	1762	1787	1804	1845	1851	1857	1863	1861	1869
Fő:	366	752	877	814	826	1049	815	820	977	1038
Év:	1880	1890	1900	1910	1920	1930	1941	1949		
Fő:	1020	1038	1193	1559	2144	2733	2977	3051		

(1920-tól a lélekszám-adatok Szorospatak-bányatelep adatait is tartalmazzák)¹³

A szők völgyben települt falu a századok folyamán többször leégett (1744-ben, 1815-ben, 1816-ban, 1836-ban) Az egyik legsúlyosabb tűzvész 1882. június 17-én pusztított a faluban, amikor 53 házzal együtt az iskola, a paplak és a templom tetőzete is a tűz martaléka lett.¹⁴

A település életében, életmódjában a 19. század második fele hozott változást, amikor is a határát érinti az 1867 májusában megnyitott Budapest-Ruttkai vasutvonal, ami az elkövetkező évtizedekben lehetővé tették a már 1853-tól ismert szénmezők kiaknázását. A falu, melynek a tagosítás utáni területe 6844 katasztrális hold, nyelvét nézve magyar, vallását tekintve római katolikus több mint 95 %-ban. Ezeken változtat némileg a település határában megjelenő bányakolóniák lakossága.¹⁵

Vázlatos kép Heves és Külső Szolnok vármegye 1868 előtti alsófokú népoktatásáról.

A falusi népoktatástörténetének forrásai a feldolgozásokon kívül¹⁶ szinte egyértelműen a canonica visitatiók, az egyházlátogatási jegyzőkönyvek. E becses források alapján rekonstruálhatók a megyék, járások, falvak iskolái, illetve az iskolákban tanító „mesterek”, „ludimagisterek” nevei. Heves vármegyében 1767-ben készült visitatióból az alábbiakat tudjuk meg.

Heves vármegye plébániáinak, filiáinak, iskoláinak és iskolamestereinek száma 1767-ben

Járás neve	Plébániák,	filiák	Lakosok	iskolamesterek
Egri.	9	15	15408	24
Gyöngyösi	18	9	26755	26
Hevesi	9	13	12316	19
Tiszafüredi	3	8	9184	10
Pétervársári	10	20	10060	21
Megyei összes:	49	65	73733	100

x = Közülük 1 fő harangozó (Dormánd)

xx = 2 falu református Abád és Tiszalök

xxx = 1 tanító három helységben, 1 tanító két helyen tanít

+= Tiszahalász filiában nincs tanító

++ = 1 tanító 3 helyen, 4 tanító két helyen tanít: Herczeg János - Bátöny és Macenka,

Zimány János - Csehi, Szucs, Agoston János - Mindszent, Szuha (iskolája nincs), Dutkovics János - Szajla, Ti pes.¹⁷

A 114 településnek volt összesen 100 tanítója. Két településen egyáltalán nem volt sem iskola, sem tanító. (Szuha, Tiszahalászi)

A kor szokásainak megfelelően a tanító falujában, vagy faluiban egyben a falu jegyzője, a templom kántora, s főleg a kisebb településeken a pap mellett több feladatott is ellátott. Oka, hogy a falu népének kellett eltartani nagyrészt a jegyzőt, a kántort, a tanítót, s a falu tehetsége, anyagi ereje nem mindenkor engedte meg, hogy a felsorolt tisztségekre külön, külön személyt alkalmazzanak, s a tanítói pálya fizetése oly kevés volt, hogy „az iskolamesterek sok helyen nem képesek a jegyzői hivatal nélkül megélni”.¹⁸

Az iskolafelügyelet jogát a helybéli plébános, áttételesen az egyházmegye mindenkor feje gyakorolta, ugyanakkor az iskolák építése, a fennálló iskolák karbantartása, a tanító eltartása, a tanító földjének művelése a jobbágy lakosság terheit növelte, ezért részben érthető a falusi lakosság iskolák iránti idegenkedése. Erre egy példa:

Az 1767-es évben kelt visitationban például megparancsolják Dorogháza, Mindszent és Szuha települések lakóinak, hogy „a plébános és kántorföldeket idejében, annak rendje és módja szerint műveljék és trágyázzák, s az ilyesfajta munkákra ne csak gyerekeket küldjenek ki a határba, akik nem képesek úgy megmunkálni a földet, ahogy kellene.”¹⁹

Az iskolák tanítási anyagát az egyház szabta meg, felekezeti jellegének megfelelően. Az iskolában alkalmazott módszer egyéni volt, s az egyes falusi iskolák tananyaga nagymértékben függött az ott működő tanító képességétől, képzettségétől.²⁰

Ebben a korban az úgynevezett triviális 2 osztályos iskolák tananyaga a vallási tanokon és énekeken kívül az olvasás, elemi írás, nagy ritkán elemi számolás. A tanítók ezeket a tárgyakat tanították a kevés számú iskolába járóknak.²¹

Az oktatás amúgy sem magas színvonalát csökkentette az a tény, hogy a filiákba „a legközelebbi anyae gyház tanítója rándult ki időről-időre iskolát tartani”, mint például a pétervári járásban a bátonyi iskolamester Herceg János Maconkára.²² Hiába volt a tanító, ha valamilyen ok miatt nem volt tanítvány, mint például (Mátra)Ballán, Istenmezején, (Bükk)Széken, Szajlán, Terpesen, és esetünkben (Nagy)Bátönyban, mint olvashatjuk a visitationban - a tanulók nem látogatják az iskolát, - amihez sokszor a szülők is hozzásegítik gyerekeiket, egyrészt költségkímélésből, másrészt a gyerekek munkaejét az iskolai napokon is igénybe lehetett venni.²³

A 18. század második felében, 1777-ben Mária Terézia kiadta a Ratio Educationis-t, amellyel „az egyházi kulturális monopóliummal szemben először hangsúlyozza ki a szellemi művelődés területén az állam érdekelttségét.” Az oktatás alsó szinten továbbra is az egyház kezében maradt szinte kizárólagosan 1868-ig.²⁴

1852-re az elemi népoktatás a vármegyében az alábbiak szerint alakult. Az iskolák száma 127, melyből 32 található az egri járásban, 32 a pétervári járásban és 6 a tiszafüredi járásban.²⁵

Ezek az iskolák a városiakat kivéve mind egy osztályos, egy tanító népiskolák voltak. A 127 iskolából 51-et, az iskolák mintegy 40 %-át alapították csak a falvak földesurai, a többi iskolát a falvak népe.²⁶ Az 1810-ben keletkezett visitatiók is megerősítik azt az általános szokást, hogy az „iskolamesterek a legtöbb helyen a falusi jegyzők tisztét is betöltötték”. Jellemző volt ez a megállapítás főleg a gyöngyösi, hevesi, pétervásári járásokra, és ez a szokás még az 1850-es években is kimutatható.²⁷

Az első népiskolai törvény²⁸ megszületése után Heves- és Külső Szolnok vármegyében az elemi tanodák száma 300, összesen 375 tanteremmel. A 375 tanteremre jutott 378 tanulócsoport.

Ha a népiskolai törvény azon passzusát betartották volna, hogy egy osztályteremben nem lehet több 80 tanuló nál, akkor azonnal 132 osztálytermet kellett volna építeni. A valóságban az osztálylétszámok az alábbiak szerint alakultak az egyes járásokban átlagosan.

Az osztálylétszámok alakulása járásonként 1868-ban Heves- és Külső Szolnok vármegyében

Járás	Egy iskolára jutó tanulók száma	Egy osztályra jutó tanulók száma
Tarnai.	129.0	101.3
Tiszai	152.0	105.6
Gyöngyösi	131.0	92.9
Mátrai	83.7	83.7

A bemutatott statisztikák legjobb állapotot a mátrai járásban mutatták. Itt vannak ugyanis a kis létszámú hegyi falvak.²⁹

A nagybátányi elemi népoktatás vázlatos története a 18. századtól az első népiskolai törvényig

A reformáció és ellenreformáció harcának eredményeként a 16. századtól elszaporodtan a falusi kisiskolák. Az 1560-as nagyszombati zsinat határozata szerint a gyermekeknek tanítani kellett a katekizmus szövegét, az egyházi énekeket, s egy-két értelmesebb gyermek számára az olvasás, és esetleg az írás is szerepelt. Az oktatás helye a templom, majd később valamelyik egyházi személy lakása, majd az amellet kialakított tanoda. A zsinat határozata a gyakorlatban hosszú évszázadokon keresztül valósult meg. Eleinte a jobbágygyerekek oktatása továbbra is a családban történt, ahol a gyermekek nemük szerint szüleiktől tanulták meg az életükhöz, mindennapi tevékenységükhöz szükséges gyakorlati tudnivalókat, az erkölcsi magatartás szokásait.³⁰

Nagybátány temploma, a paplak 1735-re épült fel a faluban, s valószínű, hogy a rendszeresebb oktatás időpontját is e dátumtól datálhatjuk. Minden bizonnyal ekkor indulhatott meg fokozatosabban valamilyen képzési forma a hittan és a vallási énekek tanítása mellett, melyek korábban is folyhattak, mert ezek elemi tudása feltétele volt az első áldozásnak.

A források, a canonica visitatiók - Nagybátány esetében 1746-ban őriztek meg számunkra információkat - ha áttelesen is - az elemi népoktatással kapcsolatban. A szűkszavú adatokból megtudhatjuk, hogy a falu lakossága 366 fő, kik közül gyónóképes 206 fő, 160 bátányi lakos pedig még nem részesedett a gyónás szentségében. Közöttük kell keresnünk azt az egy-két tucat leányt és fiút, akik akkor, 1746-ban az iskolakorúak táborát alkották. Tanítójuk nevét a visitatióban nem tüntették fel, mint ahogy az iskolába járók számát sem. A vasárnapi oktatások eredményeként valószínű felcsendült gyermek

énekhangjuk, amikor körmenetre mentek papjukkal együtt Szent István király napján Maconkára, Szent kereszt felmagasztalása ünnepén Dorogházára, Nagyboldogasszony napján Mátraverebélybe és Szent István vértanú ünnepén Kisterenyére.³¹

Az 1766-os püspöki látogatás alkalmával készült jegyzőkönyv már lényegesen több adatot tartalmaz. A plébános neve Péter János, kinek kántora *Herceg János*. A kántor, aki egyben a tanítás feladatát is ellátja -, munkájához tartozott nemcsak Nagybatonyban, hanem Maconkán is a gyermekek oktatása, de csak lenne, mert mint a visitatióban olvashatjuk „a gyerekeket nem tanítja, mivel a szülők nem engedik őket iskolába”.

Nagybatony lakossága ekkor már 750 fő, akik közül 350-re tehető az első áldozásban még nem részesültek száma, akik között ott voltak azok a gyerekek, akiknek valamilyen formában látogatni kellett volna Herceg János tanodáját. Nagybatony tanulói fűjsága mellett még a Maconkán lakó ifjak tanításával is kellett volna foglalkoznia, ami a két faluban 100-120 gyermek tanítását jelentette volna.³²

Hogy mennyire nem volt vonzó csak a tanítói pálya - éppen ezért változott gyakran a tanítók személye -, mutatja a Mária Terézia uralkodása idején keletkezett néhány összeírás

Eszerint 1770-ben Nagybatony tanítója *Vígh Péter*, 1773-ban *Nagy Imre*, 1774-ben pedig már *Tornosy János*. *Vígh Péter* a tanítóság mellett kántor és orgonista, *Nagy Imre* egyben a falu jegyzője is, *Tornosy János*ról csak azt tudjuk, hogy tanító és római katolikus vallású.³³

Nemcsak a tanítók változtak, hanem az iskolába járók létszáma is. Példaként hozzuk az alábbi táblázat adatait.³⁴

Nagybatony és környékének tanulói létszáma 1770-1775

Helység neve	1770-71			1772-73			1774		
	fiú	lány	össz.	fiú	lány	össz.	fiú	lány	össz.
Nagybatony	8	14	22	x	x	8	6	1	7
Maconka	1	3	4	?	?	?	?	?	?
Dorogháza	3	14	17	x	x	9	5	11	16
Szuha	2	2	4	?	?	?	?	?	?

x = bontásban nincs adat, ? = nincs semmi adat.

A fentiekben kívül megállapítható, hogy a lánygyermekek általában többen jártak iskolába.

Végezetül tekintsük át, hogy a fenti években mit és milyen tárgyakat tanítottak Nagybatonyban. 1770-ben a tananyagban az olvasás és hittan szerepelt, amit 1773-ban írással egészítettek ki. Mindezekért fizetségként 1 arany forintot kapott a tanító évente egy tanuló oktatásáért.

Az állam először Mária Terézia alatt avatkozott be az elemi népoktatásba. A királynő 1777 aug. 22-én adja ki a Ratio Educationis-t, melyben elrendelte, és kifejezte óhaját az iránt, hogy „az állam által irányított közoktatás irányítást, és egységes felépítésű iskolarendszert létesít, s a felekezeti iskolákat is állami felügyelet alá helyezi”.³⁵

A rendelet közvetlen hatását Nagybatonyra, több mint kétszáz év távlatából nehéz lenne lemérni, de valószínű az állami ellenőrzés eredményeként értékelhetjük a közösség 1807-ben kelt rendelkezését.

„Hogy a tanulók nagyobb számmal járhasanak iskolába, a gyerekek után fizetni nem kell - olvashatjuk a visitatióban. Majd így folytatódik a feljegyzés - hanem a község kasszájából (a) *kistanítónak* - aki a mestert elfoglaltsága esetén helyettesítette - esztendőnként 7 kila kétszerest és 2 forintot fizetnek, mely fizetésért a tanítómester - aki különben Batonyban és Maconkán a jegyzői állást is betölti -, hogy ebbéli munkájában ne zavartassék, köteles egy kismestert tartani.” Nagybatony filiájában Maconkán a helyzet annál volt rosszabb, hogy „eleddig semmi iskolához nem volt”.³⁶

Az intézkedés ellenére sem vált gyakorivá az iskolába járás a faluban. 1811-ben *Putnoky István* iskolamesterről feljegyzik, „a gyermekeket szorgalmasan tanítja, amennyiben a szülők iskolába küldik”. Munkájában segítséget kapott a kismestertől, a segédtanítótól. A segítőtárs neve Pál János. A tanulók száma, akik látogatják az iskolát.³⁷ Valójában számuk ennél sokkal több lehetett. Lengyend- és Tiribeszpták iskolás fiainak száma is van ennyi.³⁸

Az iskoláskorúak száma az elkövetkező évtizedekben is évenként változott. 1845-ben számuk 85 fő, 1851-ben már csak 75 fő, ami 1857-re elérte a 105 főt. 9

A felsorolásból látható létszámváltozás valószínű nemcsak a születések számának függvénye volt. Az összeírás sem mindig pontos, főleg a puszták népénél.

Az 1850-es évektől Pozsgai József töltötte be a településen a tanítói állást. Őt 1866-ban Hakker Károly váltja fel. Hakker Károly az aki kérvényezi, hogy az eljövendő tagosítás alkalmából a templomnak és a papnak egész jobbágytelek nagyságú földet biztosítsanak, megfelelő legelőilletménnyel együtt. Ugyanezen tagosítás alkalmával a kántornak (tanítónak) fél telek nagyságban, a harangozóknak pedig negyed telek nagyságban biztosítsanak „illetményföldet”.³⁹

Oskolamesteri, tanítói jövedelmek 1868-ig

Az előbbi fejezetekből látható volt, hogy a tanítói állás képesítéshez nem volt kötve. Az iskolába járó gyermekek száma igen alacsony volt, s a tanító fizetése - mivel államilag szabályozott jövedelme nem volt -, a gyermeklétszámtól függött. A gyermeklétszámtól függő fővedelmények csak egy kis része volt készpénz, nagyrésze jövedelmények természetbeni, termény, fa, széna, és a lakás. Mindezek előteremtése a mester számára a „*communitas*” a jobbágyközösség feladata volt. A jobbágyközösség pedig tehetségétől, anyagi teherbírása szerint tudott megfelelni feladatának. Ezért a tanítók jövedelme településenként rendkívül változó képet mutatott.

1766-ban Herceg János kántor és tanító jövedelme felsorolásánál a tanításért járó jövedelmet fel sem sorolják, hisz a szülők nehogy külön kiadást jelentsen gyermekük taníttatása, nem engedik iskolába gyermeküket. Jövedelmet kántori tevékenységéért kapott. Minden házaspár után járt egy mérő termény - valószínű kétszeres (búza és rozs keveréke), készpénzként páronként 5-5 poltura. Évente minden telkes gazda, ki igával rendelkezett egy-egy szekér gallyfát adott a kántornak. És végül a falutól évente járt a kántornak egy szekér széna.⁴⁰

Mária Terézia alatt összeírt tanítók tanulóként évente 1 rajnai forint díjazást kaptak. Ha akadályoztatva voltak tanítási munkájukban, akkor maguk helyett saját költségen „kismestert” kellett fogadniok. Ezek a jövedelmek 1848-ig nem sokat változtak.⁴¹

És végül nézzük meg, hogy milyen volt az a lakás, melyet természetbeni jövedelemként élveztek.

1766-ban Herceg János lakása megfelelő volt, de hiányzott a gyerekek számára a tanterem. Az oktatás a tanító házában, illetve szobájában folyt. 1811-ben ugyanez volt a helyzet. A tanító lakása egyben tanteremként is szolgált.

Az épület fából volt, tetejét szalmával fedték. Az épület igen kicsiny volt, mindössze egy kis szobából és egy előtérből állt. A ház kicsinségét ellensúlyozza egy nagyobb gazdasági épület, melyben a magtár és a 4 tehén befogadására alkalmas istálló van. Az udvar, és a kert karókkal volt körülkerítve. Az épület építője, fenntartója a bátónyi jobbágyközösség volt.⁴²

Nem sokat változott a helyzet az 1848/49-es forradalom és szabadságharc után sem. Egy összeírás szerint a bátónyi iskola állapota 1851-ben „tanításra alkalmatlan”. Egy év múltán az iskola és tanítói lakást „megfelelő”-nek minősítik.⁴³

A tanító életmódja nem sokban különbözött a falusiaktól. Amennyiben eltért, a földet, amit természetbeniként kapott, azt a falu lakossága művelte meg, takarította be a termést. Ezek a szolgáltatások 1848 után a tanító földjére is érvényét veszítették.

A nagybátónyi elemi népoktatás története 1868-1921

A magyar közoktatás mérföldköve az 1868-as év. A törvényhozás ekkor fogadta el az 1868: XXXVIII. törvénycikket, mely népiskolai törvényként ismeretes, de előterjesztőjéről *Eötvös-féle törvénynek* is nevezik. Ennek a törvénynek lényege, hogy általános tankötelezettséget vezet be 6-12 év között, illetve korig a mindennapos iskolába. Az általános tankötelezettség mellett a törvény intézkedik a népoktatási intézetek felállításáról, az iskolák állami felügyeletéről, és kimondja „minden gyermek anyanyelvén nyerve az oktatást.”

A mindennapos iskolába járó növendékek 10 éves korukig a szünidő kivételével, télen nyáron egyformán taroztak iskolába járni. A 10 évesnél idősebb gyermekekre nézve azonban a földműveléssel foglalkozó községekben az *iskolaszék* megengedhette, hogy a szünidőn kívül még két hónapig a legnagyobb munkaidőben csak a vasárnapi iskolákba járjanak a tankötelesek.

A törvény iskolafenntartónak ismerte el az államon kívül az önkormányzatokat (városok, falvak), az egyházakat (felekezeteket), társulatokat és magánosokat, mindazokat, akik anyagi áldozatokat tudtak hozni az oktatásért, képesek voltak iskolát, vagy iskolákat fenntartani.⁴⁴

Nagybátony esetében a törvényt megelőzően katolikus néptanodában folyt a tanítás, s a törvény megalkotása után is az egyház kezében maradt az iskola. Az iskola megtartásának érdekében az egyház anyagiakkal is hozzájárult az iskola fenntartásához, de a fő terhet továbbra is a katolikus község lakói viselték. A hiányzó pénzt 5%-os pótdadó formájában a község adófizető lakóitól közadó formában szedték be. A magyar állam 1898 után először a tanítók fizetésének egy részét, majd egészét magára vállalta.

1869-ben a nagybátonyi egyházközség népgyűlésen vitatta meg a bátonyi iskola jellegét, ki legyen a továbbiakban az iskolafenntartó. A népgyűlésen az egyház kinyilvánította azon szándékát, miszerint a nagybátonyi elemi népiskola továbbra is maradjon katolikus jellegű. A határozat egyértelműen kinyilvánította: „A nagybátonyi népgyűlés a katolikus iskola fenntartását kívánja.”

Hasonlóan nyilatkozik a filia Maconka katolikus lakossága, ahol a „Szent László Társulattól nyert 110 forint(ra), s a jó reménységre támaszkodva a plébános megkezdte a maconkai iskola építését.” Az iskola építését maconka lakossága „pénzzel nem, csak igával” tudta támogatni, ezért a nagybátonyi plébános az addig adott „50 forintját 200-ra emeli, csak az iskola ne államosíthatassék.”⁴⁵

Ezek után tekintsük át a tanulói létszám alakulását

A nagybátonyi elemi népiskola iskolaköteleseinek száma 1868 é 1885 között.⁴⁶

Év	1868	1869	1870	1871	1872	1873	1874	1875	1876
Tanuló	150	154	140	150	60	81	81	92	92
Év	1877	1878	1879	1880	1881	1882	1883	1884	1885
Tanuló	100	137	98	91	92	83	73	70	53

(A Schematizmusokban 1885-ig csak tanulói végösszeget adták meg)

Nagyon valószínű, hogy az itt közölt adatok, illetve létszámok nem azonosak az iskolába járok számával. A beírt, illetve effektíve iskolába járó tanulók létszámát naplók hiányában már megállapítani nem lehet. Ennek ellenére megállapíthatjuk, hogy Szabó József kántortanítónak jóval nagyobb számú osztályokkal kellett foglalkozni, mint amit a népiskolai törvény felső határként megszabott.

Szabó József kántortanító 1876. június 6-ával nyert kinevezést Nagybátonyba. Előtte *Farkas Gáspár* választották meg kántortanítónak, de az ő választását az egri érsek nem hagyta jóvá, mivel tanítói képesítéssel nem rendelkezett. Szabó József Egerben az érseki képezőben szerzett oklevelet. Nagybátonyban 44 évig tanított 1923-ig, 1905-ig egyedül hat összevont osztályt.⁴⁷

Munkahelye nem volt írfélgésre méltó. 1882-ben a faluval együtt leégett az iskola épülete. Valószínű 1883-ra már újjáépült az iskola, mert 1883-ban a budapesti Valzer cég egy kis harangot ajándékozott a Nagybátonyi iskolának.⁴⁸

Szabó József jövedelme, amit a tanításért kapott, mindössze 140 forint, a kezdetben a megállapított 300 forint helyett. A hiányt a község 5 %-os pótdadó formájában igyekezett pótolni nem minden nehézség nélkül, mert először a képviselőtestület „a kántortanító 140 forintos hiányát ünnepélyesen kétségbe vonta”.

A kántortanító megfellebezte a képviselőtestület azon határozatát is, mely szerint a 300 forintos évi fizetésbe beletartozzon a lakáshasználat, a stólapénz, és az illetményfa szállításának a díja is. Többször fellebezés után Szabó József kántortanító nyert.

Az egy tantermes iskola igen zsúfolt volt 1905-ig a második állás megszerzéséig, és a második terem feleptéséig. Az említett időszakban a mindennapos tanulók létszáma évente nem volt kevesebb 90-nél, de az ismétlősök száma is meghaladta átlagban a 25 főt. A zsúfoltságot csökkentette az az objektív tény, hogy a puszták lakóinak gyermekei a távolság miatt is ritkán látogatták az órákat.

A zsúfolt, tarthatatlan állapotot látva a községi képviselőtestület már 1898. januárjában kénytelen foglalkozni „egy új tanterem építése , és egy második állás szervezése tárgyában-, mert a megyei közigazgatási bizottság erre szólította fel a képviselőtestületet. A felszólítást azonban a község sérelmesnek tartotta, s „egyhangúlag elutasítja, s utasítja a községi bírót, hogy a fellebbezést nyújtsa be.”⁴⁹

A fellebezés után 1903-ig semmi sem történt. 1903-ban a községi bíró telekvásárlási tervét terjeszti elő iskolaépítés céljára. Idézem: „Tekintve a községben lévő tankötelesek nagy számát, a jelenleg fenállók, s egy tantermet magában foglaló iskolaépület kicsinységénél fogva egymagában nem elegendő, - ezért kéri a képviselő testületet -, hogy egy iskolaépületnek teljesen megfelelő beltelket nézzen ki.”⁵⁰

Ugyan ezen a képviselőtestületi ülésen a bíró nemtetszéséért fejezi ki egy másik megyebizottsági határozat ellen, amellyen felszólítják a községet „gazdasági iskola felállítására.” A nemtetszés okát így indokolja a bíró. „A község anyagi helyzete nem engedi meg az ismétlődő iskola felállításának terhet, ... s különösen is a tanulói létszám (kevés) levonva a tanyai és pusztai lakosokat, valamint a cigányokat, csak 37 tanköteles lenne.” A kifogása így folytatódik: „Nincs tanterem. A gyakorlóként használható alkalmas földterületet a legnagyobb áldozatok árán sem lehet megszerezni, a talaj gyümölcstermelésére alkalmatlan.” - Végezetül, ha másként a problémát megoldani nem lehet, felajánlják a megyének, hogy vegyék állami kezelésbe az iskolát.⁵¹

Amennyire hűzódik a falu képviselőtestülete az iskolabővítéstől, annyira megértő lenne a csendőrs Nagybátonyba helyezésével kapcsolatban. A csendőrök ekkor még a Nagybátonnyal körjegyzőségben lévő Maconkán volt. Az őrs felállításához két képviselőtestületi tag is hozzájárult volna építéssel. Az ajánlatot dr. Solymossy Jenő képviselője, és Szvicsek Vendel teszik.⁵²

1904. szeptember 18-án a képviselőtestület a következő határozatot hozza: „Az iskola túltömötte-sége, s a tankötelesek megszorodása miatt egy másik iskola felépítése már elodázhatatlan”, - ezért a testület egyhangúan megszavazza az iskolaépítés céljára 2000 koronát a közmunka alapból, a tűzoltó alapból 819 korona 74 fillért., és a 700 korona regalé kötvényt teljes egészében kéri felszabadítani iskolaépítés céljára. A hiteleket a község 10 év alatt pótható formájába szedné be, és törleszteni.⁵³

Az iskola azonban még 1905. augusztusában sem készült el. Kovács Károly plébános képviselőtestületi tag és iskolaszéki elnök a következőket mondta a képviselőtestületnek: „A második osztály és az új tanítólak felépítésére a szükséges fedezet nem volt meg, így az iskola elkészítése toványulik.”⁵⁴

Szerencsére nem sokáig tartott már az az áldatlan állapot. A község, illetve az iskolafenntartó a második tanítói állás megszervezéséhez „700 korona államsegély megadását” kérvényezte a vallás- és közoktatási minisztertől. A segélyt az iskola megkapta. Az új tanító neve *Kapitány Irma*.⁵⁵

Közben a nem kevés gonddal, és kevéske vagyonnal rendelkező képviselőtestületet szinte sokszere-űn éri a megyei közigazgatási bizottság újbéli felszólítása, hogy szervezze meg a község az *ismétlődő iskolát*. A felszólításra a község vezető testülete 1906 június 6-án az alábbiak szerint reagált:

„Miután Nagybátony község lakosai kizárólag csak kisebb (!) mezőgazdasággal foglalkoznak, szőlőműveléssel és kertészettel egyáltalán nem, mert a határai és beltelkei erre nem alkalmasak, de még a kalászos növények termesztése első életfenntartási lévén, szántóföldjéből szőlészetre egy darabot sem vonhat el, kis kertjüket pedig csakis saját szükségleteikre ültethetik be konyhakerti növényekkel: állattenyésztés pedig nem ízhető leelő hiányában.” Mindezekből a testület az alábbi konklúziót vonja le: „Szaktanítóval bíró ismétlődő gazdasági iskola szervezésére - a község - nem reflektál.” Ezt a megállapítást a következőkkel támasztja alá a képviselőtestület: „Tanköteles lenne 77, ebből pusztai lakó 24, cigány 7, helybéli így csak 36, - kinek külön szakoktatás, gazdasági ismétlődő iskola felállítása szükségte-len.”⁵⁶ Természetesen a gazdasági iskola elleni érvként hozzák fel azt a végül is 8000 koronás tartozást, mely 23 évre lekötötte a község anyagi erejét.⁵⁷

A póthatótól pedig még a nagybirtok is igyekszik menekülni. Erre egy példa: Az Almássy család képviselője a következő kéressel fordul a községi képviselőtestülethez: „Az Almássy családot terhelő a község költségvetésébe felvett iskolai és egyházi járandóságukat - a képviselőtestület - a költségvetésből törölje.” A képviselőtestület válasza: „Már 40 éve így van. A nagybirtok pusztáján lakó nagyszámú cselédség gyermekei igénybe veszik azokat az elemi iskolákat, amelynek segélyezéséhez nem akar hozzájárulni.”⁵⁸

A pénztelenségnek tudható be az a tény is, hogy 1912-ben az egri egyházmegyei királyi tanfelügyelő „megkeresésére” a nagybátonyi IV-VI. osztályosok tanteremének bővítésére tett javaslatlalt „bár tisztelettel viseltetnek” de a „fizetésképtelenségre” hivatkozva tisztelettel bár, de elutasítják.⁵⁹

Ezek után nézzük meg, hogy milyen volt a tanítók helyzete.

Az iskolában 1903 és 1921 között 1906-tól két tanteremben két tanító tanított. Az iskola jellege szerint katolikus elemi népiskola volt. Az iskola vezetője mindvégig Szabó József kántortanító, beosztotta volt 1917-ig *Kapitány Irma*, majd 1918-tól *Blandr Irén*. Az iskola személyi állományából fakadóan is két félnapos délelőtti, délután hosszabb délkörűli szünettel egésznapohs iskolaként működött, I-III.

illetve IV-IV. osztályok összevonásával két tanulócsoporthal. Az összevont osztályok létszáma mindenkor meghaladta a tanulócsoporthoz 80 főt. Ehhez jött még az ismétlősök létszáma. Állításunk bizonyítására álljon itt egy pár év statisztikája.

A nagybátonyi elemi népiskola tankötelezettjei és tanítói 1905-1918 között

Év	Tanító	mindennapos	ism.	össz.	Tanító	mindennapos	ism.	össz.
1905	Szabó József				Kapitány Irma			
	IV-VI.	101	-	101	I-III.	96	64	159
1911	Szabó J.				Kapitány Irma			
	IV-VI.	64	24	88	I-III.	80	28	108
1916	Szabó J.				Kapitány Irma			
	IV-VI.	71	33	104	I-III.	125	26	151
1918	Szabó J.				Blanár Irén			
	IV-VI.	56	13	73	I-III.	132	28	160

Ha az iskolába járó tanulók számát nézzük, akkor kiemelkedő évek számft az 1905-ös év 260 tanulóval, és az 1916-os év 259 tanulóval. Mindkét év az akkor már elkezdődő bányászattal van kapcsolatban. a bányatársulat csak az 1920 év elején építeti meg a szoropataki és a Mária-tárói társulati iskoláját.⁶⁰

A táblázatból egyértelműen kitűnik, hogy a beosztottak osztálylétszáma, illetve az általuk tanított gyermekek száma lényegesen magasabb. Ez a magas osztálylétszám csak nehezítette az alsó évfolyamokban az írás olvasás, később a számolás és a fogalmazási készség illetve jártasság elsajátítását.

Szabó József helyzete sem volt frgylésre méltó, hisz a magasabb illetve felsőbb osztályokban lényegesen több volt a tanítandó tantárgyak száma, lényegesebben több felkészülést követelt Szabó Józsefnek a tanítás mellett még el kellett látnia egyházi teendőit is.

A zsúfoltságon segítettő a nagybátonyi katolikus elemi népiskolában megszervezik 1921-ben a harmadik tanítói állást.

Erről a tényről a képviselőtestület jegyzőkönyvében az alábbiakat olvashatjuk: „A szükség hatása alatt elhatározták a testület) a harmadik rendes tanítói állást. Az állás megszervezéséért a község 100 koronás fizetési hozzájárulással, és évi 240 koronás lakás-hozzájárulással.”⁶¹

A nagybátonyi római katolikus népiskola vázlatos története 1922-1948-ig

Az elsővilágháború után Magyarország számára egyre nagyobb szükség volt a szénre. A történelmi Magyarország a határrevízió következtében területének és nyersanyagkészletének nagyrészt elvesztette. Felértéklődött a később Nógrádi-medencének nevezett terület alatt lévő kisebb kalóriájú széntelepek szene. A bányászkodás az SKB Rt. és a Nagybátony Újlak Rt. révén a Mátra északi részére tevődött át. A szénbányászat hatásaként Nagybátony lakossága rohamosan növekedett.

A falu lakossága 1900-ban 1193 fő, 1920-ban 2147 fő, 1930-ban pedig 2733 fő.⁶² Az újonnan jöttek egyrésze bányatelepeken lakott - s amíg már említettük ott a bányák tankötelesek számára társulati iskolákat létesített. Ennek ellenére a faluban működő római katolikus népiskola tantermeinek, és tanszemélyzetének gyarapítása is szükségessé vált.

1921-ben a nemzetgyűlés elfogadja a 1921: XXX. törvénycikket az iskolázási kötelezettségről (6 évig elemi népiskolaai, 3 éven át népiskolaai továbbképző oktatásban kell részt vennie a tankötelesnek). Ez a törvény is indokolja Nagybátonyban a tanterembővítést, és az új tanterv beállítását.”⁶³

Szabó József kántortanító már 1920-ban igazgatói címet kapott. A nagybátonyi iskolában 1921-ben személyiváltozás történt. *Blanár Ilona* lemondott állásáról, helyébe *Lapsánszky Ilona* jött, a rövid ideig itt tanító *Kovácsik Margit* kisegítő tanítót Szarvasra helyezte a kultuszminisztérium.⁶⁴

Ugyancsak Nagybátonyba került *Kádár László* középiskolai énektanár 1923. június 24-től, akit az iskolaszék egyhangúlag kántortanítónak választott meg. Előzőleg több éven át Maconkán tanított.⁶⁵

Szabó József igazgató-kántortanító, aki egy emberöltőn át lámpása volt a településnek, 1923-ban 45 évi szolgálat után vonult nyugdíjba. További személyiváltozás következtében az iskolaszék a harmadik tanítói állásra megválasztotta *Bugán Ignác* tanítót, a kántori állást pedig *Szabó István* tanítóval töltötték

be. A tanszemélyzet fluktuációja tovább folytatódott. A négy ezelőtt kinevezett Bugán Ignác állásáról lemondott, helyére *Rödiger Endre* került volna, ha megválasztása után ismeretlen okok miatt állásáról le nem mondott volna. Az újabb választás *Glád Ágostonra* esett, akiknek megválasztását az egrí érsekség nem hagyta jóvá. A következő tanítóval sem járt jobban a falu, mert *Kunder Endre* pályázott, nyert is a pályázaton, de helyét még 1928-ban sem foglalta el. Lemondása után került az iskolához *Gubola Ferenc*.⁶⁶

A nagybátonyi iskola tantestülete 1929-ben

A tanító/nő neve	osztálya	osztálylétszáma	beosztása
Kádár László	I. o.	51 fő	ig. kántort. ie. ifje
Lapsánszky Ilona	II-III. o.	87 fő	tanítónő
Gubola Ferenc	IV-VI. o.	48 fő	tanító, ie. ifje, fsz.

io. = ismeretterjesztő előadásokat tart, ifje. = katolikus ifjúsági egyesület, fsz. = fogyasztási szövetkezet

A nagybátonyi tanítói létszám a római katolikus elemi népiskolában 1932-ben négy főre növekedett. *Pál Magda* tanítónőt helyezték az iskola helyettes tanítóként. Ez a létszám, illetve álláshely 1943-ig nem változott, bár nem mindég töltötték be. Így volt ez a háború alatt, amikor 1942-ben 1 tanítói és egy kántori állás betöltetlen volt.⁶⁷

A mindennapos tanítás két épületben, az úgynevezett alsó, illetve felső iskolában folyt 1-3 tantárgyban. A tanulókat az órákon részben osztott csoportokban oktatták. Ez alól csak a legnagyobb létszámú első osztály volt kivétel. A tanulói létszám az 1930-as években növekedett számottevően, amikor is beállt 250-270 tanuló körül. A tanszemélyzet, osztálylétszám és a tanulócsoporthoz száma a tárgyalt időszakban az alábbiak szerint alakult.

A nagybátonyi római katolikus elemi népiskola statisztikája 1828 és 1945 között.⁶⁸

Év	Tanulói létszám			Tant.	tan. cs.	tanító	Csoportok összevonása	Átlag létszám
	I	II.	III					
1928	153	74	227	2	3	3	I. II-III. IV-VI.	51,00
1929	186	?	186	2	3	3	I. II-III. IV-VI.	62,00
1930	235	33	268	2	3	3	I. II-III. IV-VI.	78.30
1931	232	53	285	4	4	4	I. II. III. IV-VI.	58,00
1932	255	48	303	4	4	4	I. II. III. IV-VI.	63.70
1936	255	117	372	4	4	4	I. II. III-IV. V-VI.	63.70
1940	245	101	246	4	4	5	I. II-III. IV-VI.	81.60
1942	252	82	334	4	4	4	I. II-III. III-IV. V-VI	85.06

+ = ismétlősök nélkül, 1 = ismétlősök nélkül, 2 = dr. Molnár Józsefné szabadságon van, *Székely Antal* katona, 3 = egy állás betöltetlen.

Az osztályonkénti tanulói létszámok irreálisan magasak, figyelembe véve azt a tényt, hogy nem szóló osztályokról van szó.

1928-ban tanítványai között ott találjuk 40 fős első osztályt és a 39 fős ismétlős osztályt. Lapsánszky Ilona 68 második és harmadikos tanuló mellett még oktat 35 ismétlős tanulót is. Bugán Ignác tanítványainak száma mindössze 45 fő, akik három osztályból tevődnek össze (negyedik, ötödik osztályok). Az ő felkészülése a többi tantárgy tanítása miatt bonyolultabb volt főleg az önálló órákra. Ebben az esetben egy osztállyal közvetlenül kellett foglalkoznia, míg a másik kettő a tanító által kiadott feladatokkal foglalkoztak, illetve az gyakorolt.

A példákat sorolhatnánk, de ezektől a második világháború alatt még kirívóbbakat is találunk. 1942-ben *Sutyok József* helyettes tanító 133 mindennapos tanulót tanít két csoportban harmadik-negyedik, illetve ötödik-hatodik osztályosokat, mellette 39 ismétlős tanuló oktatása is az ő feladata.

Az iskolai oktató nevelő munka mellett ezek a tanítók tevékenyen közreműködtek a falu közéletében, annak fellendítésében.

Kádár László tanító ismeretterjesztő előadásokat tartott, egyházi énekkart vezetett, természetesen ő volt a falu kántora is. *Bugán Ignác* ugyancsak ismeretterjesztő előadásokat tartott, ő volt a levanteok-

atató, a különböző egyházi szervezeteknek vezetője, a könyvtárat is ő kezelte, s megszervezte az iskolai vöröskeresztet. De többi kollegája is ott voltak találhatók a különböző iskolán kívüli népművelési feladatok végzésénél.⁶⁹

Kinevezett tanfőnek nehéz volt bejutni egy iskolába. A végzős hallgató segédtanfőként kezdett, majd helyettes tanfő lett. Ki kellett vívnia felettesei, kinevezői elismerését, s csak akkor kapta meg végleges kinevezését, mely életfogytiglanig, a nyúgdíjig, vagy lemondásáig tartott.

Az állam a tanfői fizetéseket 1940-ben szabályozta. A szabályzat szerint egy kezdő népiskolai tanfő 163 pengő havi fizetéssel kezdett, és a tervezet szerint 32 évi szolgálat után érthette el a 327 pengő 50 fillér maximumot. Összehasonlításként ugyanakkor egy középiskolai tanár 226 pengővel kezdett és a 32 éves szolgálat után elérhető legmagasabb havi bér 615 pengő lehetett.⁷⁰ A tanfők helyzetéről 1925-ben egy névtelen falusi pedagógus így írt egy pedagógiai szaklapban: „A köztisztviselők bármelyik kasztja az állam érdekeinek különféle ágazatában szolgálatot teljesítő csoportja bőkezűbben van ellátva jövedelemmel, csupán csak a tanfőiség Lázára az országnak Csekély fizetésből képtelen öltözködni, művelődni.” A szerző a tanfők társadalomban betöltött fontos szerepükre utalva így fejezi be cikkét kissé romantikus hangnemben: „Ha igaznak tartatik az, hogy a gyermek a legnagyobb kincs, akkor az iskolák kincstára, gyémántbányák, s a kincstárnokok, az emberi szívek bányászai a tanfők.”⁷¹

A nyolc osztályos elemi népiskolától az államosításig

A magyar törvényhozás 1940: XX. törvénycikkét az iskoláztatási kötelezettségről és a nyolcosztályos népiskoláról 1940. július 12-én hirdették ki.⁷²

A népiskolai törvény a belépő hetedik és nyolcadik osztályokat az 1941/42-es, illetve 1942/43-as iskolai évekre tervezte, amennyiben az iskolafenntartók a tárgyi és személyi feltételeket biztosítani tudták.

Az 1942-es adatok szerint⁷³ a Nagybátonyban működő római katolikus elemi népiskola két épületében négy tanteremmel és négy tanfői állással működik. A mindennapos iskola mellett gazdasági továbbképző iskola is volt. A mindennapos tanulók száma 252 fő, a gazdasági továbbképző iskolában pedig 82 fő. A tanszemélyzet három főből áll. Gubola Ferenc igazgatótanfő tanít 48 első osztályos tanulót és 43 ismétlőt. Lapsánszky Ilona tanfőnő a második és harmadik osztályosokat tanítja, kiknek száma 70 fő. Sulyok József helyettes megbízott tanfő, aki egymaga tanítja a 135 fő harmadik, negyedik, ötödik és hatodik osztályos tanulókat, és van, amikor oktatja a 39 fő gazdasági ismétlőt.

Ekkor a nagybátonyi katolikus elemi népiskolában két állás volt betöltetlen, egy tanfői és a kántor-tanfői. A nyolcosztályos elemi népiskolai oktatást ekkor még nem honosították meg Nagybátonyban a személyi feltételek hiánya miatt.

1944. decemberében a községen átvonuló front az iskolákban súlyos károkat nem okozott. Addig a tanszemélyzet majdnem fele kicserélődött. Sulyok József eltávozott az iskolából, 1943 október 1-től tagja lett a testületnek Gubola Gizella, majd 1944. szeptember elsejétől Tótpál Etelka.

Két évvel később, 1946. november 2-án nyert kinevezést Pestuka F. Sándor.⁷⁴ Erre az időpontra tehetjük a hetedik, illetve nyolcadik osztályok indítását, s ezzel együtt megszűntek a gazdasági ismétlő osztályok. A tanítás részben osztott osztályokban történt.

A nagybátonyi falusi iskola történetében a következő változást az 1948-as év hozta. 1948. június 16-án az országgyűlés törvényt hozott az iskolák államosításáról. Országosan 6505 egyházi iskola került állami tulajdonba, köztük a nagybátonyi katolikus általános iskola is.

1948. június 16-án hatvani járási főjegyzőtől az alábbi telefonrendelet érkezett a községi elöljáróknak: „Az iskolák állagának biztosítása érdekében a szükséges intézkedéseket tegye meg. Az államosításra kerülő iskolák teljes állagáért a főjegyző úr személyileg és felelősen felelős. Tudomásomra jutott, hogy f. hó 18-án pénteken esetleg korábban, vagy később az r. kath. templomban a nap meghatározott időpontjában harangozást rendeltek el. A harangozást a közigazgatási hatóságok megakadályozni nem kívánja, azonban haladéktalanul közölje a katolikus papokkal, ezért a plébánosokat fogják felelőssé tenni... Hozza azonnal a papok tudomására, hogy... a testőrgárdákat a reakció fedőszerveinek, illegális és államellenes alakulatoknak tekintjük... a papok azonnal oszlassák fel, mert ellenkező esetben (az) ilyen testőrgárda tagjait, ha nem is követtek el semmit, az érdekelt egyházi személyekkel együtt internálni fogjuk...”

A telefonon érkezett utasításra a nagybátonyi körjegyző egy nappal később a következőket válaszolta: „Nagybátony... községben az iskolák államosításával kapcsolatban a közhangulat nyugodt. Az egyház részéről, sem a r. kath. plébános, sem más részéről az iskolák államosítása ellen akció nem indult. Az államosítás mellett a Magyar Dolgozók Pártja részéről (!) nagyszámú aláírásokat gyűjtöttek úgy a községben, mint a telepeken... A másik két párt a Füg. Kisgazda Párt és a Nem. Paraszt Párt részéről aláírásokat nem gyűjtöttek. A római kath. általános iskolából vagyontárgyakat és felszerelési tárgyakat nem vittek el. A r. kath. plébános magatartása a katolikus iskolákkal kapcsolatban a Hercegszék-primás és a Püspöki kar magatartásával és álláspontjával teljesen azonos, az államosítást nem kívánja és ahhoz nem járul hozzá.”⁷⁵

Az államosítás megtörtént. Az államosítás bejelentése után az iskola ingó és ingatlan vagyonáról leltár készült.⁷⁶

JEGYZET

¹1981. december 31. önálló nagyközség. 1982. jan. 1 után a 13/1981 sz. NET határozata alapján Kisterenyének és csatolt részeinek, Nagybátónynak és csatolt részeinek közös tanácsa lett Nagybátony székhellyel. 1984. jan. 1-én a két település Bátonyterenyé néven egyesült - 23/1983. sz. NET határozat - városi jogú nagyközség lett. 1989. március elsején Bátonyterenyé városi rangot kapott. (16/1989. II. 5 NET)

²Az ismert Nagybátony az úgynevezett ófalujáról van szó a tanulmányban. A „Bányaváros” 1949 után épült fel.

³Györffy György Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza (Továbbiakban Györffy György) 1987. II.k. 69.p.

⁴Györffy György 1987 112.p.

⁵Tiribeszusztát 1942-ben csatolták Mátraverebélyhez

⁶Minisztertanácsi és Miniszteri Rendeletek Tára 1950. 2113. p.

⁷Dézsajegyzékek 1. Heves- és Külső-Szolnok vármegye Heves Megyei Levéltár forráskiadványa. Eger 1981. 94. p.

⁸Soós Imre Az egri egyházmegyei plébániák rövid áttekintése Budapest 1985. 305. p.

⁹Nógrád Megyei Levéltár U. et C. 46/47 sz. 1731-ben Szepessy János 10 jobbágjának 21 ökre, 17 tehene, 5 lova, 30 juha és 61 sertése van

¹⁰Fekete Lajos A hatvani szandzsák 1550. évi adóösszeírásai Jászberény 1968. 70. p.

¹¹Belitzky János Nógrád megye története, Salgótarján én. I. k. 193. p.

¹²Békefi Remig A pásztói apátság története Budapest, 1898 II. k 27. p. 215. p.

¹³Egri Egyházmegyei Scheetizmusok, Egri Egyházmegyei Levéltár (EEL) Archivum Vetus Liber 3419 327-331

¹⁴Egri Egyházmegyei Scheetizmusok, Egri Egyházmegyei Levéltár (EEL) Archivum Vetus Liber 3419 327-331

¹⁵Nógrád Megyei Levéltár Filmtára 300. d. Jelentés a bányákról.

¹⁶Financzy Ernő A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában Bp. 1898, Waldapfel János A magyarországi közoktatás története Budapest 1900, Kornis Gyula A magyar művelődés eszményei 1777-1848 I-II. k. Bécs 1927

- ¹⁷Szántó Imre A katolikus népoktatás helyzete Heves megyében a visitatio canonica tükrében 175-1850
(Továbbiakban Szántó id.mű/ In: Egri Pedagógiai Főiskola Évkönyve III. k. Eger 1957 151-196. p
- ¹⁸Financzy id. mű 240. p.
- ¹⁹Szántó id. mű 164-165. p.
- ²⁰Uo. 164. p.
- ²¹Uo. 172. p.
- ²²EEL. Archivum Vetus Liber 3419 327-331. 1767
- ²³Uo.
- ²⁴Szántó id. mű 165. p.
- ²⁵HML IV. 417. 2011.
- ²⁶Szántó id. mű 173. p.
- ²⁷HML IV. 417. 2011.
- ²⁸Magyarország történeti kronológiája III. k. 745. p.
- ²⁹Heves és Külső Szolnok megyei tankerület népoktatási viszonyainak hivatalos adatokon és kutatásokon alapuló statisztikai áttekintése az 1872/73. évre összeállította D. monte deggői Albert Ferenc.
- ³⁰Mészáros István Az oktatástörténet Magyarországon, Budapest, 1981. 270. p. 392.p.
- ³¹EEL. Archivum Vetus Liber 3413. 212-215. p.
- ³²EEL. Archivum Vetus Liber 3419. 1766. év.
- ³³Sugár István: Az elemi népoktatás Heves Megyében 1770-1775 között (továbbiakban: Sugár id. mű)
In. Archivum a Heves Megyei Levéltár közleményei, Eger, 1973. 73. p.
- ³⁴Uo.
- ³⁵Magyarország Történeti Kronológiája II. k. Bp. 1982. 589.p.
- ³⁶Canonica Visitatio 1807. Nagybátony
- ³⁷Canonica Visitatio 1811. Nagybátony
- ³⁸Egri Egyházmegyei Schematismus megfelelő évekből
- ³⁹Nagybátonyi plébánia iratai Elintézett akták 7. p.
- ⁴⁰EEL Archivum Vetus Liber 3719. 327-331. 1767.
- ⁴¹Nagybátonyi plébánia Elintézett akták 5-9. p.
- ⁴²Uo. 1-3. p.
- ⁴³HML. IV. 417. 2011.
- ⁴⁴Corpus Juris Hungaricum Magyar Törvénytár 1836-1868 Bp. 1896 449-469. p.
- ⁴⁵Elintézett akták- Nagybátonyi plébánia iratai 8. p.
- ⁴⁶Egri Egyházmegyei Schematismusok megfelelő évek
- ⁴⁷Uo. illetve Elintézett akták 7-12. p.
- ⁴⁸Elintézett akták 10. p.
- ⁴⁹Nógrád Megyei Levéltár (NML) V. 705. Nagybátonyi képviselőtestületi jegyzőkönyv 5/1898. sz.
- ⁵⁰NML. V. 705. 4/1903
- ⁵¹NML. V. 705. 1906 1906. jun. 26. 9/1903

- ⁵²NML. V. 705 1906.IX/1906
- ⁵³NML. V. 705 VIII/1904
- ⁵⁴NML. V. 705 V/1905
- ⁵⁵NML. V. 705 V/1905
- ⁵⁶NML. V. 705 IX/1906
- ⁵⁷Uo.
- ⁵⁸NML. V. 705. 44/1908
- ⁵⁹NML. V. 705 19/1912
- ⁶⁰Egri Egyházmegyei Schematizmusok megfelelő évei
- ⁶¹NML. V. 705 /2. 53/1921, 254/1921
- ⁶²Népszámlálás 1930 III. k. 880. p.
- ⁶³Magyarország Történeti Kronológiája III. k. 880. p.
- ⁶⁴HML. VI. 501/118. d. A nagybátonyi római katolikus népiskola állás-törzskönyve
- ⁶⁵Munka 1933. ápr. 29.
- ⁶⁶Nagybátonyi plébánia Elintézett akták 15-18. p.
- ⁶⁷Egri Egyházmegyei Schematizmus 1942. Nagybátony
- ⁶⁸Egri Egyházmegyei Schematizmus adott évek. Nagybátony
- ⁶⁹Uo. a tanítói névsoroknál
- ⁷⁰Magyarország Történeti Kronológiája III. k. 985. p ME. 850/1941
- ⁷¹Nógrád Honti Kultúra 1925. január 12. p.
- ⁷²Magyarország Történeti Kronológiája III. 1848-1944. Budapest 1982. 975. p.
- ⁷³Egri Egyházmegyei Schematismus 1942. 89. p.
- ⁷⁴NML. V. 705. Nagybátony körjegyzőség iratai 1868/1947
- ⁷⁵Magyarország Történeti Kronológiája IV. 1944-1970. Bp. 1982. 1043. p.
- ⁷⁶NML. V. 705. 1023/1948

Die Geschichte des Volksunterrichtes in der Unterschule in Nagybatony bis zur Verstaatlichung

Das Essay erörtert von der Mitte des 18. Jahrhunderts den katholischen Elementarvolksunterricht im damals noch zum Komitat Heves gehörenden Nagybatony. In dem Einführungsteil des Essays gibt der Autor einen kurzen Überblick über die Verhältnisse des katholischen Volksunterrichtes im Komitat Heves und danach geht er zu der eigentlichen Geschichte des Volksunterrichtes in Nagybatony über.

Das Essay versucht auch den Prozeß darzustellen, infolge dessen Ergebnis die im 18. Jahrhundert mit einer Klasse gegründete Schule zu einer Schule mit vier Klassen und fünf Lehrern geworden war.

Der Besitzer der Schule war die katholische Kirche, aber wegen Mangel an finanziellen Mitteln war der richtige Unterhalter auch im Falle von Nagybatony die Fronbauern-, und nach 1848 die damalige Urbarbevölkerung des Dorfes. Die Belastungen der Dorfbevölkerung werden hauptsächlich nach 1867 größer, wobei der Staat nach 1893 hilft, als er zum Teil oder im ganzen die Dotation der Lehrer übernimmt. Das Essay beschäftigt sich nur mit der Schulgeschichte des Dorfes Nagybatony, die Schulgeschichte der Bergwerkkolonien seit den 1920-er Jahren bildet das Thema eines anderen Aufsatzes.

Kultikus események Alsósztrégován 1864-ben (Adalék a Madách-kultuszhoz)

Praznovszky Mihály

Az elmúlt években megerősödött az irodalom kultusz kutatása. A fogalmi alapvetéseket publikációkban és tudományos konferenciákon tisztázták, illetve határozták meg. S kutatják egyuttal azokat a jelenségeket, amelyeket eddig ugyan ismertünk egy-egy magyar irodalmi alkotó életében és életművében, ám ez e szempontú vizsgálatok következtében ezek új minőséget, jelentést kapnak, újabb összefüggésekre hívják fel a figyelmet vele kapcsolatban.

Kutatásaim során a 19. sz. közepének irodalmi mozgalmait áttekintve három olyan eseménysort látok, amelyek vizsgálatából kiderülhet: Magyarországon 1855-1865 között alakult ki és teltődött meg tartalommal az irodalmi kultusz három jelenségegyüttese: a beállítódás, a nyelvhasználat és a szokásrend.

Irodalmi ünnepek, szoborállítások, koszorúzások, dicsőítő ódák, pályázatok, gyászünnepélyek, tárgyfetisizmus, „szent szövegek” újra kiadása stb. sorolhatók fel, s magának az irodalmi muzeológianak is a kezdete erre az időre tehető.

Az általam vizsgált három esemény: Kazinczy Ferenc születésének évszázados ünnepe 1859-ben, Kisfaludy Sándor szobrának felállítása Balatonfüreden, valamint Madách Imre „fel- és eltűnése” a magyar irodalmi életben.

Madách Imre életének e négy esztendeje számos ilyen kultuszjelenséggel teljes: váratlan és titokzatos megjelenése, befogadása a Parnasszusra: rejtélyes alkotások életművében, műveinek idegen nyelvű azonnali megjelenése, kapcsolata a szülőfölddel, Sztrégova „szent helyé” válása, s végezetül halála, temetése és a gyászünnepély, mint tipikus kultusz elemek.

A most közreadott tanulmányomban ez utóbbit foglalom össze adott terjedelmi korlátok között, ám remélhetően éreztetve, miként vált a kultikus tisztelet tárgyává a Tragédia és szerzője, Madách Imre.

Az 1864-es esztendő, mint a nagy veszteségek éve rögzült meg a kortársak emlékezetében. Nem véletlenül sajnálkozott Milassin Viktor a Nefelets című lapban, midőn a halottak napjára gondolt: „Szegény hazám! Gyásznap ez reád is, neked is oly sok szent halottad van, ez év oly sok hű hazafit, jeles kebelt szakított le viharok által megtépázott törzsfádról, Szalay László, Fáy András, Zilahy Károly, Hajnik Pál, Revicky Szevér, Madách Imre, stb. fenköltt szellemi is ez év alatt költöztek el tőlünk...”¹

Az 1865 január elsején megindult új hetilapban, a Hazánk s a Külföldben Jókai Mór is erről ír, midőn *A nemzet halottai* címmel siratja el az elmúlt év nagy halottjait. „Ez évben haltak meg:

Legnagyobb magyar történetírónk
Legnagyobb tehetségű közszónokunk
Legmerészebb röptű költőnk
Legtevékenyebb államgazdászunk és
Legtiszteletreméltóbb veterán tudósunk.”²

Sorrendben a nevek: Szalay László, Kazinczy Gábor, Hajnik Pál, Fáy András és természetesen „költőnk,,: Madách Imre. Jogos volt az aggodalma, midőn írása végén így szólítja meg az ifjuságot: „Öt ilyen kidült nemes! Öt ilyen elhagyott udvarteleke! Hazám lelkesült ifjusága! Kövesd példáikat és siess impetrálni az üres telkeket. Rád várnak azok!”

1864 szomorú listáját Madách Imre halála zárta le október 5-én. Midőn 1862-ben pár hónapig a magyar sajtóban másról sem lehetett olvasni, mint Madáchról és a Tragédia feltűnéséről és sikeréről, úgy ebben az egyébként is szomorú évszakban mással sem találkozhattunk, mint a Madách halálával foglalkozó hírekkel, nekrológokkal, visszaemlékezésekkel.

Betegségéről az első tájékoztatást a Hölgyfutár adta közre október 6-án. Madách már egy napja halott volt, de a postai adottságok miatt csak lassan szivárogtak a hírek. A lapban megbújó kis híradás a költő súlyos betegségét említi. Egy Nógrádból jött utazó szerint „az egész megye aggóddó részvétellel kíséri e betegség lefolyását s a jeles férfit méltán félti.” Majd hozzáteszi: nemcsak a megye, de „az egész ország osztagozik a részvételben és félelemben.”³

A halál hírt először október 7-én olvashatták a fővárosiak s az ország lakosai. Elsőként a Magyar Sajtó közölte⁴ majd 8-ától kezdve minden lapban megjelent a hosszabb-rövidebb híradás. Ezek stílusa, szóhasználata általában megegyezik a nemzet nagy halottainak kijáró gyászhangokkal, közhelyekkel, illetve a kultikus szóhasználat ide illő frázisaival. A Magyar Sajtóban Madáchot így méltatták: „Az ember tragédiájának nagy szellemű költője halt volna meg (...) dicső pályája délpontján, elhunyt (...) Vajha e hír ne valósulna!”

Az október 8-i lapszámokban már a teljes bizonyosság fájdalmával fogalmazzák a szerkesztők a gyász hírt. A Fővárosi Lapok fekete keretben a költőt és a hazafit búcsúztatja: „Nem tudjuk: ez európai hírre hivatott mély költőt, vagy a ritka jellemű hazafit sajnáljuk-e benne.” Utolsó mondata mégis a költőt sajnálja jobban s neki ígér nagyobb dicsőséget: „Emlékét a magyar költészet története örökre meg fogja őrizni.”⁵ A Magyar Sajtó e napi száma még tovább sorolja, mit vesztett a nemzet Madách Imrében: „A jeles hazafit, a nép jötevőjét, s barátját, a nemzet bátor és feddhetetlen képviselőjét, a magasatos költőt, a mély gondolkodót(...)”⁶ Végső summázatában a Magyar Sajtó még közhelyesebb: „Nevét kioltathatlan betűkkel írta a magyar költészet történetébe és minden ismerőse és barátja szívébe.” A Pesti Napló e napi száma keretes hírből búcsúztatja el a „lángelű költőt.”⁷

Jókai lapja, a Hon gyász híre egyúttal rövid nekrológ is, s mint ilyen egyike a legszebbeknek, nem kizárólag, hogy maga Jókai írta: „A szeretet, mely jóbaráthoz köt: az összerdek, mely ügyfélhez szft, a becsülés, mely nagy jellemhez vonz: és a remény, mely fényes tehetséghez csatol: mind egyszerre gyászol bennünk.”⁸ A Hon a költő pályá „csillagfutás” idejét s azt a mindenkiben azóta is megbújó kérdést is felveti: „mivé lehetett volna egykor?”

A Pesti Hírnök gyászjelentésében a kultikus búcsúztatás szövegeinek új elemei tűnnek. Madách írói módszerének alapvető sajátossága: „Egyike volt azon keveseknek, kik az irodalmi téren csak akkor jelennek meg, midőn a természetből nyert nagy kincseik már amaz értékkel bírnak, melyet az évek hosszú tanulmánya nyújt.”⁹

Október 9-én folytatódott a gyász hírek sora. A Hölgyfutár szerint Madách halálával „magasabb irányú költészetünket s nemzeti közügyeinket ennél nagyobb csapás nem érhetne...”¹⁰

A Koszorú, Arany János lapja nem kommentál, nem keres közhelyeket, csak a tragikus hírt közli, a temetés megtörténtét, a gyászmise időpontját és Madách árváinak fájdalmát.¹¹ Minden visszafogottsága ellenére fájdalmasabb és érzelmesebb mint számos más laptárs.

Ezzel ellentétben a Nefejejs közömbös híre, amely mindössze ennyi: „A fővárosban az a megdöbbentő hír terjedt el, hogy koszorús Madách Imrénk B. - Gyarmaton f. hó 5-én meghalt.”¹² S azzal sem tudunk mit kezdeni, hogy október 9-i számában¹³ a Vasárnapi Ujság még kételkedik a gyász hírválóságában, holott a Koszorúban Arany már a temetés megtörténtét is közölte. Ugyanis így zárja rövid hírt: „Öhajtjuk, hogy e hírt mielőbb örömdetes cáfolat ronthassa le.”

A Sürögnyben újabban kifejező példáját figyelhetjük meg a kultikus szóhasználatnak. A szerző a mitológiához fordul: szerinte Madách úgy lépett be az irodalomba, „mint Minerva Jupiter fejéből páncélosan, fölvertve mindazzal, ami a lángelme sajátja.”¹⁴

Még két gyász hírt ismertünk. Október 11-én Az Ország Tükre közölte „a mély elméjű szerző, az ékesen szóló országgyűlési képviselő fényes hírnevű Madách Imre” halál hírt.¹⁵ A Kolozsvári Közlöny ugyanakkor tudatta Erdély lakóival, nem mellőzve a szokásos közhelyeket, hogy Madách a magyar irodalom „nagy szellemű költője”, aki „dicső pályája délpontján” távozott a halhatatlanságba.¹⁶ S érdekes módon még a kedvelt élclap, a Bolond Miska is tudott szertelenkedése között egy pillanatra lecsendesedni, midőn október 16-án ezt írta: „A múlt héten ismét lőn egy drága halottunk: Madách Imrét vesztítettük el, ki még csak 41 éves volt. Ugy látszik, csak mindig hamar halnak el, akik halhatatlanok (...)”¹⁷ (Az Üstökösben, a másik élclapban, nem jelent meg híradás Madách haláláról.)

A gyász, majd a temetés híre után több lap nekrológ formájában foglalta össze, mit jelentett Madách Imre a magyar irodalomnak. A nekrológokban több sajátosság ismétlődik. Általában pontatlanul idéznek életrajzi adatokat. A Magyar Sajtó búcsúztatójában és más lapokban is több ilyen visszatérő hibát találunk.¹⁸ Születését 1823 január 20-ára teszi, Madách aljegyző volt Pál bátyjával együtt, aki egyé-

ként 1848-ban alispán lett „s több évvel ezelőtt már szintén meghalt.” Gyermekeinek számát is tévesen említik, fiát és leányát írják csak, mint árváit. Úgy látszik, a harmadikról, Jolánról nem tudnak. (Ő ekkor anyjával él Biharban.) A legdurvább tévedést a Kalauz című lap követte el, amely október 30 (!)-i számában közölte a gyász hírt, mondván: „az ünnepezt Madách Imre, f. hó 5-én Széchenyben meghalt!”¹⁹

A másik sajátosság, hogy szinte minden búcsúztató említi Madách visszahúzódo, csendes természetét, elvonuló magányosságát. A Magyar Sajtóban ezt így foglalták össze, midőn életét rövidnek, gazdagnak, elvonultnak és mégis fényesnek tartják: „De gazdag és fényes csak szelleme nyilatkozványai-ban, nem külső lefolyásában, amely igen kevésbé különbözik vidéken élő földbirtokosaink pályájától!”²⁰

A Koszorú munkatársa is ezt a jelenséget emeli ki, és Madách jellemének azon sajátosságait hangsúlyozza, amelyek költői mivoltával hozhatók összefüggésbe. Abban a korban amikor mindenki a könnyű sikerre vágyik, tehetségét „könnyű munkákra pazarolja”, Madách éppen az ellenkező véglet, a másik magatartás. Vele „nemcsak nagy tehetséggű író szállott sírba, hanem az is, mi még ritkább közöttünk: az olynemű becsvágy, mely szerény büszkeségben tűr és vár, mely elég erős eldobni félig sikertült műveit, melyet a siker nem tesz megbiztató, mely ellent tud állni a kiadók és jó barátok zaklatásainak, s csak akkor ír, ha concepciói megérték, s csak akkor nyomat, midőn meggyőződött, hogy mindent megtett, mi tehetségétől telhetik.”²¹

Harmadik sajátosságként említhető, hogy szinte minden nekrológ megemlékezik 1861-es politikai szerepléséről és a Tragédia megírásáról. Ezt ki határozottan, ki csak sejtetve fogalmazza meg. A Vasárnapi Ujság névtelen szerzője például így: „...s még jellemének tisztaságát becsülte a társadalom, ítéletének erejét használta a közügy: addig lelkének magos röptülését örömmel üdvözölte s babérral jutalmazta a múzsa”.²² A Magyar Sajtó így: „egyszerre két mezőn tűnt fel: az országgyűlésen, mint a határozati párt egyik legtisztább jellemű, s legtájékozottabb, legképzettebb tagja: s az irodalomban, mint ritka széles látókörű költő, kiben a képzelem ereje csodálatosan egyesül a reflexió erejével.”²³

Áldor Imre a Pesti Hölgy-Divatlapban ugyanezt szinte oldott, kedélyes csevegés formájában hozta hölgy olvasói tudomására: „Mint valami varázstűnemény: úgy lebbent elő kortársi köznapi seregéből, lángeszének vakító fényével homályba borítván az álmosan pislogó csillagok legióját.”²⁴

Kétségtelen, hogy a legszebb és legösszefogottabb nekrológ a Koszorúban jelent meg „-U.” aláírással. Egyelőre még nem tudni, kit takar ez a szignó. Sjnós, semmi esetre sem lehet Arany János. Egyrészt mert ő maga soha nem használta ezt a jelet, illetve ő róla is írnak e búcsúztatóban, illet pedig nem engedett volna meg. A szerző azonban tőle is kapott adatokat, hiszen a kortársai közül legalábbis akik Pesten élnek - Arany ismerte a legjobban Madáchot. Voinovich Géza szerint Gyulai Pál rejtőzik mögötte, „kit az U-jegy rendesen takar”.²⁵ Azaz szerinte Gyulai rendszeresen használta ezt a szignót. Sajnos eddig ezen kívül semmilyen más forrás nem igazolja ezt a feltevést. Az írói álnévlexikonokban, az írói lexikonban sehol sem szerepel ez a betű Gyulai számos álneve között. Feltehetően, a későbbiekben akad erre bizonyíték. Igazság szerint pusztán csak tartalmi megokolással elfogadhatnánk Voinovich érvelését, hiszen a jelzett frás olyan kiugró színvonalú, hogy csak egészen kiváló szerzőt sejtethetünk mögötte. S ha valóban Gyulai lenne, akkor még inkább elfogadhatók a közölt adatok pontosnak, megbízhatónak.

Ez a nekrológ pontosan és sokrétűen kiemeli Madách azon írói jellemvonásait, amelyekről az előbb szoltunk: az igényességet, a folyamatos munkálkodást és az önmagával szembeni könyörtelen kritikát. Ismeri családi életét: említi apját, iskoláit. Tud ifjúkori versírási hajlamairól, azokról a versekről, amelyeket soha senkinek nem mutatott meg, mert „érezte, hogy vannak eszméi, de nem bírja a lyrai hangulat önkényességét.”²⁶ Ehelyett inkább politikai cikkeket írt a Pesti Hírlapba. Tud az akadémiai dráma pályázatokról is. A drámákban - véli a szerző - Madách könnyebben és sikeresebben küzdött meg a formai akadályokkal. Családi tragédiáját finoman említve a képviselői munkát kevés szóval elintézi, inkább a Tragédia megszületésének körülményeit részletezi.

A temetés rövid leírása után azzal a filológusi kérdéssel hozakodik elő - kortársai közül egyedül! -, hogy jó lenne idejében összegyűjteni irodalmi örökségét. „Vajha barátai, kik oly közel állottak hozzá, mint Bérczy Károly és Szontagh Pál, hátrahagyott műveit mihamarább összeszednék és kiadnák.”

Mire a haza minden részébe eljutott Madách halálának híre, addigra már a szegedovai sír be is fogadta a költő testét. A temetésről a korabeli lapok egy nógrádi szemtanú, Kovács Ferenc beszámolóját adták közre kisebb-nagyobb változtatásokkal. A Hon című lapban jelent meg tudósítása október 11-én.²⁷ A szerző Losoncon élő fiatal ügyvéd, aki e városban tanult, de a gimnáziumot már Nagyváradon fejezte be, ahol Arany János volt a tanára. Pályakezdő ügyvédként írogatott, megyei tudósításokat küldött a fővárosi lapokba.²⁸ Madách temetéséről írott beszámolóját A Hon-ból átvette szinte minden

más fővárosi lap, így a Pesti Hölgy-Divatlap (október 15.), a Hölgyfutár (október 13). Ez utóbbi némi rövidítéssel.²⁹ Rövidebb hírből, csak a gyászbeszédet mondók nevének felsorolásával ismételte a tudósítást több más lap is, mint a Vasárnapi Ujság (október 16), Magyar Sajtó (október 11).³⁰

A Vasárnapi Ujság október 16-i számában egy másik hír is olvasható Madách haláláról, illetve ez maga a nekrológ. Ennek a végén is szóba kerül a temetés: „nagy volt a résztvevők, nagy volt a könnyezők száma”.

A Koszorú nekrológiájának a végén szintén szólnak a temetésről, amelyen „Anyja, fia és két leánya zokogtak halottas ágyánál, s nemcsak a megye, hanem az egész ország részvéte kísérté sírjához a kitűnő férfiút, kiből nagy tehetség és szilárd jellem oly testvériesen egyesült. Folyó hó 7-én temettetett el Alsó-Sztrégován, a családi sírboltba. A temetés népes volt: a társadalom minden osztálya képviselve volt, főleg pedig a megye értelmisége.”³¹

A Nefejejs hosszabb híre is Kovács Ferenc beszámolóján alapszik, de a szerkesztői olló belesegitett a terjedelem csökkentésébe. Itt viszont közreadták a családi gyászjelentés teljes szövegét is.³²

A losonci ügyvéd tudósítása a temetésen részt vett szemtanú hitelességével és megrendülésével íródott. Bevezetése, amelyben a jelenlevők számáról van szó, olyan tévedésnek lehetett forrása, miszerint a temetésen ezek vettek volna részt. „Nem egy család, nem egyes rokon és barátok, hanem ezek sokasága volt az, mely képviselői által hozzájárult a gyász-szertartáshoz.” Valójában a jelenlevő gyászolók képviselték, szimbolizálták a Madáchtól búcsúzó ezreket, a sokaságot, a nemzetet.

S nemcsak sokan voltak jelen, de itt lehetett látni a „különböző rend- és rangukat, a különböző hitelekezet és politikai meggyőződéseket”.

Voinovich Géza, az életrajzíró úgy tudja, alig voltak a temetésen, de ő is csak másodlagos forrásból veszi ismereteit: „A végtisztességre csak a környékbeli urak sereglettek össze, de a gyász azért országos volt.”³³

A gyászszertartás a sztrégovai kastélyban kezdődött. Morvay szerint „a halottat a bejáróban” tették ki. Ott feküdt, hol munkáin dolgozott”.³⁴ A szertartást hat katolikus pap celebrálta, a gyászbeszédet Tresztyánszky Alajos litkei plébános mondta. (Kovács Ferenc szerint ő Madách egyik barátja lett volna.) Beszédéből nem idéz semmit, de a második beszéd Imády Károly balassagyarmati lelkészé, már részletes ismertetést kap. Imády - a rá jellemző gyászbeszédeknek megfelelően - „bölcsleti eszmékben” gazdag búcsúztatót mondott, idézvén Senecát, Cicerót, a halállal való megbarátkozást. De idézte Madáchot is, akinek „többszörös nyilatkozata szerint is az élet nem egyéb, mint egy hosszú, s szenvedések által zaklatott halál.”

A két gyászbeszéd után a losonci dalárda „alkalomszerű” éneke hangzott fel. A kastélyból ezután megindult a gyászmenet a falu végén lévő családi sírbolt felé. A menet élén haladtak a megyei pandúrok, őket követték a megyei hajdúk kivont karddal. A koporsót felváltva viték a vállukon a megyei tisztikar, valamint a „fiatalság” képviselői.

A sírnál gyászbeszédet mondott még V. Horváth János vilkei plébános, Kiss Gábor losonci evangélikus lelkész. Kovács Ferenc az ő beszédéből is idéz egy szépen fogalmazott közhelyet: „olyan volt ő mint a tiszta gyémánt, bármely oldalra fordítva, fénylő, tündöklő és ragyogó”. Végezetül Bodnár István balassagyarmati ügyvéd, Madách politikai küzdőtársa búcsúzott el a hazafitól. Kovács Ferenc szerint ő „a tudományával egekig ható tiszta becsületességű hazafi és az egyenlőség, szabadság, testvériségi eszmék, s különösen a népárdekek képviselőinek remek példányképétől” vett búcsút.

Végezetül Kovács Ferenc is elköszön egy nehézkes mondattal Madáchtól: „Így váltunk el attól, kiből a haza egy jeles államférfit s kitűnő országos képviselőt, a nemzet egy nagy költőt és képzett tudóst, Nógrád megye büszkeségét és egy oly lobogót, kit már követni megszokott volt, végre mi és még számátalan legbecselesebb barátot és elvrokont veszítettünk el.”

A Pesti Napló közölte még egy ismeretlen, balassagyarmati levelező temetési beszámolóját is. Ujat nem tudunk meg a tudósításból, pusztán a kultikus szóhasználat szótára gyarapodhat ezekkel a kifejezésekkel: „megyénk büszkesége... akit „a társadalom minden osztálya” gyászol. Nála megfordul a sorrend, a gyarmatiak voltak a temetésen többen, de „a hazafias érzelmű Losonc most sem maradt hátra”. Viszont közli Bodnár István emlékbeszédét, melyben csak a politikai közhelyek sorakoznak egymás után: „mi benne a szabadság, egyenlőség és testvériség felkent bajnokát siratjuk (...) választókerületének büszkesége volt (...) a nép felvilágosodott barátja (...) páratlan férfiú”.³⁵

A gyászszertartás szónokai közül legismertebb Imády Károly. Eredeti nevén Szmolik Károly (1810-1883), 1830 óta élt Balassagyarmaton, s ott volt plébános s szolgálta hivatását fél évszázadon át. Kiváló

szónoknak, majd tósztóznak tartották. Madách az 1847-ben írt Nógrádi képcsarnok-ban róla is szerzett egy kis gúnyos epigramát: Szurkosi volt a neved tótul, az imént lőn: Imádi. Mert hogy nőket imádsz, s Szurkosi is maradál.³⁶ Bodnár István balassagyarmati ügyvéd (1817-1892), a balassagyarmati választókörzet nevében szólalt fel. Madách-hoz közeli kapcsolat kötötte, az ötvenes évek közepétől ő volt a jogi képviselője kusza birtok- és adóssági perekben. Még 1864 februárjában is képviselte a bíróságon. 1861 lázas tavaszán ő is ott szerezte Madách-csal együtt több bizottságban, előkészítő szervezetben. Jól felkészült jogász, komoly elméleti tudással, számos jogi szakcikket, közleményt jelentetett meg.³⁷

Kiss Gábor lelkes (1812-?) Somogy megyei születésű, Pápán tanult, Losoncon 1858-tól teljesített szolgálatot. Írói hajlama is volt, költeményeket, beszédeket, könyvismertetéseket írt. Több nógrádi vonatkozású gyászbeszédét ki is adta kis füzetecskékből. Így pl. a Kubinyi Ferencné Gyürky Franciska felett 1859-ben. (Kubinyi egyébként nógrádi követtársa volt Madáchnak 1861-ben, tehát a legközvetlenebb környezetéhez tartozott.) Kiadta továbbá a Teleki László felett mondott gyászbeszédét, amely Balassagyarmaton hangzott el 1861-ben. Majd később ő bucsuztatja el Madách különös furcsa barátját, Szentiványi Bogomért is 1867-ben.³⁸ Madách temetésével függ össze az a Nógrádban máig élő legenda, hogy a temetésen, a sirhant mellett már osztogatták Csalomjai gyászversét, amelyet a költő a halál óta eltelt két nap alatt írt, illetve ki is nyomtatott.

Hogy Csalomjainak valóban készült verse, az tény. Meg is jelent teljes terjedelmében, de csaknem két évtized múlva a Figyelőben, azzal a magyarázattal, hogy a temetésen osztogatták. (Ezt természetesen maga a költő állította)

Hogy azonban nem készülhetett el a temetésre, igazolja a Magyar Sajtó című lap október 11-i száma, amelyben a rövid temetési beszámoló végén ez áll: „Csalomjai versezete szintén a temetésen lett volna kiosztandó, de idejére nem lehetett kinyomtatni. E vers a Vasárnapi Ujság legközelebbi számában fog megjelenni.”³⁹

A Vasárnapi Ujság következő, október 16-i száma azonban csak egy szakaszt közölt belőle. Ami ugyan azt igazolja, hogy Csalomjai végül is megírta költeményét, de azt is, hogy a szerkesztők nem ítélték közlésre méltónak.⁴⁰

Ha Csalomjai verse nem is jelent meg teljes terjedelmében a temetés, a gyász napjaiban, ám megjelent egy kis négysoros versike Madách búcsúztatására. A Nefelejts című lap október 30-i számában Buloyovszky Gyula búcsúzott el a közelmúlt három halottjától - Reviczky Szevér, Zilahy Károly és Madách Imre - három „siri nefeleccsel”. Madách-epitófium így hangzik:

*Ember tragoediáját
Teremté életed
S haláloed egy nemzet
Tragoediája lett.*⁴¹

Gyászbeszéd, alkalmi versek, országos visszhang - mindez azt jelzi, hogy nemcsak rituális frótemetés történt, de már megjelenik és megerősödik a költői kultusz több eleme is. Ennek jeleit is nyomon lehet követni az országos lapokban.

1983-ban a Nógrád megyei muzeológusok megrendezték az első Madách Irodalmi Napot Csesztvén. Túllépve az addigi hagyományokon, amelyek szerint minden év október 5-én, a költő halála napjának évfordulóján koszorúzás zajlik a csesztvei szobornál, ettől kezdve valóságos emléktűnnepélyeket szerveztek. Olyan kultikus jelenségei vannak ennek, mint a költő lakóházának körmenetszerű bejárása mindig más és más céllal: mint a séta a költő házának parkjában és a környéken: mint a költő sokszempontú megidézése: mint a költő műveinek előadása a sokszáz éves templomban: stb. A szándék mögött nem állhatott olyan tudatos kultikus cselekvéssor, mint amilyen mára kialakult és amelyet nagyon helyesen - vállalnak is. S így azt sem tudták, hogy ünnepségeik koreográfiája már 1864-ben leírható, s ez a modell: a költő halála után egy hónappal, november 5-én megrendezett gyászünnepély.

Ennek az előzménye pedig Angliába visz el: a Statfordi „jubileum”-ig, s az azokról kifejezett emléktűnnepélyekig. A magyar sajtó és az irodalmi közvélemény már a XVIII. század végétől figyelte ezeket a Shakespeare-ünnepségeket, de csak 1834-ben fogalmazták meg a ránk, magyarokra vonatkozó végkövetkeztetést. A Honművészen megjelent cikk - Shakespeare-innep Statfordon 1769. sept. 6-án - szerzője az angliai ünnep részletes bemutatása után ezt a kérdést tette fel: „Hát mi magyarok milly pompával fogjuk Kisfaludy Károlynak emlékoszlopát felállítani?”⁴²

Ez az irodalmi kultusztipus nálunk a XIX. század közepén honosodik meg. Az okok kifejtése helyett most csak az emléktűnnepélyek egyikére-másikára kell felhívunk a figyelmet, úgy is mint a Madách-űnnepség előzményeire.

Ilyenek a Kazinczy-űnnepségek, amelyekkel már 1859-től megidézük a költőt születésnapján, Széphalmon. Ilyenkor a pataki kollégiumok és más iskolák diákjai, irodalmi társaságok tagjai jöttek el a sírt megkoszorúzni, emlékbeszédeket tartani. Hasonló Kazinczy űnnepséget terveztek az 1860-as években Szatmáron is, ahol „minden évben szándékoznak tartani egy űnnepet”, amelyre a diákok pályamunkákat írnak, ezeket felolvassák, megjutalmazzák. A szigetvári Zrínyi-űnnepségek kezdetei is a XIX. század közepéig nyúlnak vissza. A szigetvári hős halálának évfordulóján jöttek össze a helybeliek s az abszolutizmus időszakában nemegyszer megtorló intézkedésekkel kellett szembenéznük. Rendeztek még űnnepséget Kőlcseynek Szatmáron, Kisfaludy Sándornak Balatonfűreden. Berzsenyi Dánielnek Niklán és Keszthelyen. 1860-ban Vörösmarty halálának évfordulóján gyászistentisztelet volt a fővárosban, „melynek végzetével a felgyúlt közönség a Szózatot énekelte, s az ajtótól kettős sorfalat képezve úgy bocsátotta ki a dicsőült költő meghívott özvegyét és árváit kocsijához”. Hasonló módon űnnepelték Katona József gyásznapját is Kecskeméten. Mindezek már túlnőnek egy költő kultikus tisztelésén. Az adott hatalmi rendszerben egy ilyen rendezvény más jelentést is kapott és hordozott.⁴³

Madách Imre halálának után rögtön megkezdődtek az emléktűnnepségek, s a költő iránti tiszteleten kívül látnunk kell a fentebb is kivilágló szándék nógrádi megvalósulását is.

A felhívást a Madách-emléktűnnepségre A Hon-ban tette közzé Jeszenszky Danó 1864 október 11-ről (Balassagyarmatról) keltezve.⁴⁴ Jeszenszky Danó (1824-1906) a megye jeles személyisége volt ekkor, fróként is számon tartották. Ő szerkesztette a Losoncon megjelent helyi ujságot 1846-47-ben, cikkeket írt a Losonczy Phoenix című segély-könyvbé és 1862-1863-ban ő indította meg a Felvidéki Magyar Közlönyt, amelyben Madách is publikált egy kétrészes cikket.⁴⁵

Így tehát Madách barátja, költőtársa fogalmazta a felhívást, amely Jókai lapjának az Ujdonságok című rovatában jelent meg.

A cikk „gyásztisztelet” megtartására szólít fel Nógrád megyében, méghozzá „megyeileg”, azaz központi űnnepséget rendezve. Ugy gondolta, a tervezendő esetleges helyi űnnepek mellett egy súlyában és méltóságában a költő nagyságához illő központi megyei űnnepet kell rendezni. Érvelése szerint Madách mindenekelőtt Nógrádé, s mindenképpen a megyének kell kitennie magáért: „...még élt, úgy éreztük, hogy ő többé a miénk mint másoké. – S midőn kiszenvedett éreztük, hogy ő többé a mi halottunk, s Nógrád megye gyásza nagyobb gyász, mint másoké. – Nem csoda hát, ha ravatalára ráborulni mindnyájan készítettünk, s egy gyászszertartással eléggé meggyászolni nem tudjuk.”

Javaslatra szerint az előkészítéssel „Madách legbensőbb barátját”, Szontagh Pált kell megbízni, illetve felkérni őt egy „rendező bizottmány” összehívására, a részletek kidolgozására.

Jeszenszky frásából az is kiderül, hogy hírek szerint a megyében, annak „több pontján” készülnek ilyen űnnepélyt rendezni, de ismétli, éppen az elhunyt nagysága miatt feltétlenül meg kell rendezni ezt a központi űnnepet is.

Tervéből, úgy látszik, nem lett semmi, hiszen a losonciak, az ottani kaszinó egyesület helyi űnnepséget akart rendezni. A Magyar Sajtó október 22-i száma hozta először a hírt.⁴⁶ „Madách gyásztűnnepélye Losoncon. A losonci kaszinó-egyesület kifejezését óhajtván adni a közfájdalomnak, melyet Madách Imre, a szilárd jellemű, lángkeblű hazafi, s fényes tehetségű tudós és költő, a Nógrád megye díszének kora elvesztése fölött Losonc és vidéke érez: emlékére f. évi nov. 5-én Losoncon gyásztűnnepélyt rendez.”

Mindezt valamivel részletesebben közölte A Hon másnapi száma.⁴⁷ E szerint a felhívást október 20-án adták ki, aláírta Laszly István a kaszinóegyesület titkára. (A szándékot a Hölgyfutár is megerősítette egymondatos gyors hírében).⁴⁸

Vajon miért Losonc az első jelentkező és a végrehajtó? Miért nem Balassagyarmat, ahol végül is gyakrabban megfordult Madách, noha élete utolsó hónapjaiban már nemigen mozgott ki Sztrégóváról. A válasz abban a most már elfogadott és ténszerű megállapításban keresendő, hogy Losonc a megye egyetlen polgári városa ekkor. Nemcsak épületeiben, intézményeiben, de elsősorban polgárainak mentalitásában, szellemiségében. Nem szólva arról, hogy 1849-ben történt teljes elpusztulása után a város és lakói kettőzött erővel igyekeztek újra felépíteni városukat és hajdani szellemi színvonalukat. Éppen ezért nem is lehet csodálkozni, hogy pl. a Kisfaludy-társaság tagjai között, pártoló tagként az 1862 március 15-ig közzé tett adatok szerint a 32 nógrádi közül 15 losonci, azaz csaknem a fele az összesnek.

Balassagyarmatról mindössze két személy, köztük Pajor István lépett be, míg Losoncra a város jeles polgárai közül ott szerepelnek a Fáy, a Pokorny, a Busbach család tagjai, de ott van Laszly István is, és mint jogi személy, támogató volt még a Losonci Kaszinó, a Losonci Nép kör és „Losonc város közönsége” (Minden bizonnyal a városi tanács fizette be így a tagdíjat.)

Mellékes tehát, de itt említendő, hogy Madách barátai közül pártoló tagja még Kisfaludy-társaságnak ez időtől kezdve Szontagh Pál, Komjáthy Anzelm, Dessewffy Ottó, Beniczky Gyula, Ottlik Ákos. (S feltűnik a névsorban id. Fráter József Csételekről!)

Követék tehát a losonciak a magyar irodalmi élet eseményeit és olvashatták a híreket híressé lett földijükről, Madách Imréről, Arany lapjaiban. A dicsérő sorokat, taggá választását, írásait, verseit. Logikus hát, hogy ők a kezdeményezők.

Laszly István (1835-1899) sem akárci Losonc városában, ahonnan pesti iskolát leszámtva, el nem mozdult. Felmenő ágon is losonci a familia, így híre-neve a város jeles emberei közé sorolja. Maga is írogat, de majd csak később, a városi lapirodalom megindulásakor vállalt szerkesztői, tárcairól feladatokat. Köztisztelőben álló polgár és gyakorló ügyvéd.⁴⁹

Az ünnepséget megtartották, bár furcsa módon erről nem ír az országos sajtó. Átnézve az ekkori napilapokat, folyóiratokat, nem találni beszámolót az emlékünnepekről. A tervezésről igen, de magáról az ünnep lefolyásáról nem. Ami azért érdekes és különös, mert addig is és azután is minden Madáchra vonatkozó hírt közölnek, s az emlékünnepségnél jóval jelentéktlenebb híreknek is helyet adnak

Egyetlen nógrádi ünnepségről tudósítanak, de csak egyetlen egy napilapban olvasható ez is.⁵⁰ A Pesti Napló november 18-i száma közli Csalmóczy (Pajor István) november 14-én kelt tudósítását egy balassagyarmati ünnepségről. November 12-én Balassagyarmaton a helyi dalárda első, bemutatkozó koncertjét adta, s a program színezéseként ő is felolvasott verseiből, majd a Fekete Sas szállódában 100 fős összejövetellel ünnepelték a jeles eseményt. Nemcsak azon ütköztünk meg, hogy a Madách ünnepségről való tudósítás helyett ennek a hírt közlik, de azon is, hogy a Fekete Sas fogadó nem Balassagyarmaton, hanem Losoncon volt. Feltehetően csak tollhiba lehet. Miért hiányzik a losonci gyászünnepség híre a magyar sajtóból? Minden bizonnyal cenzori intézkedést kell látnunk mögötte. Ugyanis a fennmaradt források szerint a Helytartótanács is figyelemmel kísérte a tervezett ünnepséget! Október 15-én kelt Péchy Ferenc azon utasítása, amelyet gr. Dessewffy Károlynak, Nógrád megye akkori királyi biztosának címezett, s amelyben a tervezett ünnepségről tájékoztatja.⁵¹

Úgy véli, hogy az ünnepségek önmagukban és általában nem veszélyesek, főleg „ha a szükséges korlátok megtartatnak”. Igen ám, de ezek mindig túlnőnek egy gyászünnepély keretein, hiszen „tanácskozással, összegyűlekezésekkel (...), politikai tüntetésekkel fognának egybekötve lenni.” Éppen ezért kéri a királyi biztost, „miszerint ezen ügyet éber figyelemmel kísérven, minden ollyas lépést, mely ilyes tüntetésekre következtetni enged, ildomosan megakadályozni, s tett intézkedéseiről vagy észrevételeiről annak idejében jelentést tenni sziveskedjék.”

Dessewffy Károly továbbküldte a levelet a megye négy járási szolgabírájának, s a Vitális István főszolgabírónak címzett példány hátoldalára külön jegyzetben is felhívja a figyelmet a tervezett losonci ünnepre. Vitális István jelentése november 8-án kelt Gácsott. Ő maga ugyan nem vett részt az ünnepen, de ott volt Szendy szolgabíró, aki arról jelentést is írt.⁵² Ezt a jelentést nem ismerjük,⁵³ mivel ezt eredetiben felküldték a Helytartótanácsnak. Ám a kísértő levélből, amelyet Dessewffy küldött a Helytartótanácsnak, kiderül annyi, hogy az ünnepség, legalábbis a hivatal számára, rendben zajlott le: „Vonatkozással múlt hó 15-én 6734/1 sz. a. kelt kegyelmes intézkedésére szerencsétlenül a folyó hó 5-én Madách Imre emléketül Losoncon rendezett gyászünnepélynek békés és rendes lefolyásáról tanuskodó sz. bírói jelentést magas tudomásul végett./ alatt mély tisztelettel bemutatni”.⁵⁴

A hatalom óvatossága, elővigyázatossága következtében az ünnepély békésen és rendben lezajlott. Madáchot mint a nemzet minden erőszak ellenére megtartani és összetartani kész magyar irodalom jelképét nem törölhették ki az ünnepségen jelenlévők emlékezetéből.

JEGYZETEK

- ¹Nefelejts, 1864. okt. 30., 31. sz., 301.
- ²Hazánk s a külföld, 1865. jan. 1., 1. sz. 7-8.
- ³Hölgyfutár, 1864. okt. 6., 29. sz. 330.
- ⁴Magyar Sajtó, 1864. okt. 7., 229. sz. 1074.
- ⁵Fővárosi Lapok, 1864. okt. 8., 230. sz. 955.
- ⁶Magyar Sajtó, 1864. okt. 8., 230. sz. 1080.
- ⁷Pesti Napló, 1864. okt. 8., 230. sz. 1.
- ⁸A Hon, 1864. okt. 8., 230. sz. 4. - Idők tanúja., 1864. okt. 8., 229. sz. 918.
- ⁹Pesti Hírmők, 1864. okt. 8., 230. sz. 2.
- ¹⁰Hölgyfutár, 1864. 2. félv., 30. sz. okt. 9., 341.
- ¹¹Koszorú, 1864. 2. félv., okt. 9., 15. sz., 360.
- ¹²Nefelejts, 1864. okt. 9., 28. sz., 280.
- ¹³Vasárnapi Ujság, 1864. okt. 9., 41. sz., 432.
- ¹⁴Sürgöny, 1864. okt. 9., 231. sz., 3.
- ¹⁵Az Ország Tükre, 1864. okt. 11., 29. sz., 346.
- ¹⁶Kolozsvári Közlöny., 1864. okt. 11., 120. sz., 501. - A Politikai Ujdonságok ugyanezen a napon a gyász hírt és a család gyászjelentését is közölte. (41. sz. 495.) Ez így hangzik: „Sztregovai és kelecseányi Madách Imre, cs.k. kamarás elmaradt özvegye, szül. Kesseleőkői Majthényi Anna, maga s unokái Madách Aladár, Jolán és Borbála nevőkben is, úgy Madách Károly és Madách Anna, baráti Huszár Sándorné, mélyen elkeseredett szívvel jelentik elfelejtethetlen kedves fia, illetőleg édes atyjuk, s testvérük sztregovai és kelecseányi Madách Imre úrnak, az 1861-ik évi orsz. képviselő-ház tagjának, a halotti szentségek ájtatos felvétele után, vízkórban, élete 42-ik évében, f. évi okt. 5-én reggel 2 órakor történt gyászos kimúltát. A boldogult hült tetemei f. hó 7-én délután 2 órakor fognak Alsó-Sztregován a nemzeti sírboltba örök nyugalomra tétetni. Az engesztelő sz. miseáldozat pedig ugyanott f. hó 15-én fog a Mindenhatóknak bemutatatni.”
- ¹⁷Bolond Miska, 1864. okt. 16., 42. sz., 167.
- ¹⁸Magyar Sajtó, 1864. okt. 10., 231. sz., 1086. A tévedések: Madách január 21-én született, Pál testvére csak tiszteletbeli aljegyző volt, s nem alispán lett 1848-ban, hanem csak aljegyző, s 1849 őszén halt meg a szabadságharcban szerzett meghűlésben. Lásd: Kerényi Ferenc: *Egy márciusi ifjú Nógrád-ban: Madách Pál*, Palócföld., 1971, 4. sz., 44-51.
- ¹⁹Kalauz, 1864. 2. félv. okt. 30. 6. sz. 48. Nemcsak a téves helyszín döbbsent meg, (Szécsény Sztregova helyett) de a háromhetes késés is. Igaz, hogy a Kalauz hetilap volt, de legalább nekrológot közölhetett volna e gyász hírt helyett.
- ²⁰Magyar Sajtó, 1864. okt. 10., 231. sz. 1086.
- ²¹Koszorú, 1864. 2. félv., okt. 16., 16.sz., 381-382.
- ²²Vasárnapi Ujság, 1864. okt. 16., 42. sz., 444.
- ²³Magyar Sajtó, 1864. okt. 10., 231. sz., 1086.
- ²⁴Pesti Hölgy-Divatlap, 1864. okt. 15., 20. sz., 238.
- ²⁵Voinovich Géza: *Madách Imre és Az ember tragédiája*, Bp., 1914., Franklin. 163.
- ²⁶Koszorú, 1864. 2. félv., okt. 16., 16. sz., 381-382.

²⁷A Hon, 1864. okt. 11., 232. sz., 3. Kovács Ferenc ekkor mindössze 26 esztendőös Losonci születésű, édesapja Kovács Benjámin, a Líceum nagyhírfi tanára, majd igazgatója, magy is író.

²⁸Szinnyei: *Magyar trók élete és munkái*. VI. k.Bp., 1899. 1220.

²⁹Pesti Hölgy. Divatlap, 1864. okt. 15., 20. sz., Borító 3. - Hölgyfutár, 1864. 2. félév., okt. 13., 31. sz. 354.

³⁰Vasárnapi Ujság, 1864. okt. 16., 42. sz., 444. - Magyar Sajtó, 1864. okt. 11., 232. sz., 1091.

³¹Koszorú, 1864. 2. félév., okt. 16., 16. sz., 381-382.

³²Nefelejts, 1864. okt. 16., 29. sz. 288.

³³Voinich Géza: i.m. 218.

³⁴Morvay Győző: *Adalékok Madách Imre életéhez*. Bp. 1898. 19.

³⁵Pesti Napló, 1864. kt. 11., 232. sz., 2. (A tudósítás keltezése: október 8.)

³⁶Nógrádi képcsarnok. Szerk. Praznovszky Mihály Salgótarján, 1984. 28. (Nógrádi irodalmi ritkaságok 3.)

³⁷Szinnyei: *Magyar trók...* I. k. Bp., 1891. 1133-1134. - Leblancné Kelemen Mária: *Madách Imre-dokumentumok a Nógrád megyei Levéltárban*. Salgótarján, 1984. 387-388.

³⁸Szinnyei: *Magyar trók ...* VI. k. 1989. Bp., 289.

³⁹Magyar Sajtó, 1864. okt. 11., 232. sz. 1091.

⁴⁰Nem minden tanulság nélkül, de a tájékozódás kedvéért közreadjuk Csalomjai versét. Megjelent: Figyelő, 1889. 24. sz., 940-941.

Madách Imre ravatalánál. 1864.

Ismét egy áldozat mit a Sors vas keze
Rájtunk könyörtelen szigorral megveve;
Kertünkben ismét egy nemes gyümölcsű fa,
Mely a halál fagyos lehelétől elhala!
M a d á c h a tüzelekű, a bátor hazafi,
Kit semmi vész nem volt képes riasztani,
Ki hogyha tett s szabad szó kellett a honért
Föláldozá magán- legszentebb érdekét.
S inkább szenvedni kész fájt aláztatást
Mintsem hogy elvéből engedjen egy vonást
M a d á c h a jó apa, jó testvér, jó fiú,
Az áldozó barát, a lelkes férfiú,
Kinek nagy elve volt az emberszeretet,
Most im örökre holt, örökre jéghideg!
Madách a lángelmű költő, kinek magas
Eszményvilága fennen számyalt mint a sas
S ki alkotott merész tollal t r a g é d i á t,
Mely e m b e r ! végzeted árnyát borítja rád:
Itt nyugszik, itt pihen nagy fáradalmaitól,
Mikről egy kűzdelemben gazdag pálya szól:
S ki tegnap örömlünk volt még és vigaszunk:

Ma néma hantnál zokogva gyászolunk.
Talán a k o r, talán e r ő s z a k ölte meg
Hogy, kell siratni őt most tisztelőinek?
Talán nem érdekelte őt már e v i l á g.
Hogy itthagya búban, keservben a hazát?
Talán sikertelen munkában fáradott
S rút háladatlanúság volt amit aratott?
Óh nem! korának ő delén állott csupán
Lassan hervadva mult ki puha nyoszolyán.
Kebléhez annyi gond s bánatnak irjaul
Repkény gyanánt három fejlő remény simult:
Büszkén nevezte őt sajátjának hona.
S babért viselt díjúl máris szép homloka,
S ki ránc s magára így derítve fényt, napot:
B a l v é g z e t ! általad, felkölthetlen halott!
De nem, nem halt meg ő! nem halt meg a n e m e s
Ki e dicső nevet viselni érdemes:
A szellem él s örök ! csak a test porlatag
Melynek pihenni jó a csendes föld alatt,
Ő élni fog míg él a hír emlékezet:
S nevére fényt a hír örök sugára vet."

⁴¹Nefelejts, 1864. okt. 30., 31. sz. 297.

⁴²Idézi és elemzi Dávidházi Péter 131.

⁴³Szépirodalmi Figyelő, 1860. nov. 28., 4. sz. 6. - Koszorú, 1864. 2. félév., nov. 13., 20. sz., 479. - Szépirodalmi Figyelő, 1861. jan. 9., 10. sz., 159. - Koszorú, 1864. 2. félév., szept. 25., 13. sz., 311. - Uo. 1864. 2. félév., szept. 18., 12. sz., 286.

⁴⁴A Hon, 1864. okt. 14., 235. sz., 4.

⁴⁵Praznovszky Mihály: *Nógrádi Mikszáth-lexikon*. Salgótarján. 1991. Mikszáth Kiadó. 19-20. (Kötete is volt, álneven publikált.)

⁴⁶Magyar Sajtó, 1864. okt. 22. 242. sz. 1138. p.

⁴⁷A Hon, 1864. okt. 23., 243. sz. 3.

⁴⁸Hölgyfutár, 1864. 2. félév., okt. 27., 35. sz., 404. - A „közfájdalom” érzetében rendezendő losonci gyászinnepély híre megjelent a Politikai Ujdonságok 1864. október 26-i, 43. számában is.

⁴⁹Szinnyei: *Magyar írók*...VII. k. Bp., 1900. 842-843.

⁵⁰Pesti Napló, 1864. nov. 18., 264. sz., 3.

⁵¹Közli: Leblancné Kelemen Mária: i.m. 391-392.

⁵²Uo. 392-393.

⁵³Nem találni meg a jelentést. Leblancné Kelemen Mária most jelenteti meg a dokumentumkötet második részét, amely az ország más levéltáraiban található Madách-dokumentumokat veszi sorra. Az Országos Levéltárban ezt a jelentést nem találta meg.

⁵⁴Leblancné Kelemen Mária: i.m. 393.

Resümee

MIHÁLY PRAZNOVSZKY

Kulturische Ereignisse im Jahre 1864 in Alsósztrégova

Das in den letzten Jahren entstehende neue Forschungsgebiet, die Untersuchung der Erscheinungen des literarischen Kultes gab schon auch bister zum Zug von zahlreichen neuen Schlußfolgerungen Möglichkeit. Diese bezogen sich auf solche Ereignisse des literarischen Lebens, von denen wir zwar auch bisher Kenntnisse hatten, aber wir konnten mit der Hilfe dieser Forschungsmethode neuere Komponenten und bestimmende Erscheinungen dieser Kenntnisse erkennen.

Dieser Aufsatz beschreibt drei kultische Erscheinungen des Todes von Imre Madách (am 5. Oktober 1864). Die erste ist die Erscheinung der Nachricht von der Krankheit und der Traueranzeige in der zeitgenössischen Presse. Schon hier sind jene kultischen Textgebrauchselemente, Ausdruckswendungen zu beobachten, die sich rituell wiederholen, das Leben und Lebenswerk des Dichters qualifizierend.

Der zweite Untersuchungsbereich ist die Beschreibung der Beisetzung, in der – zum erstenmal in diesem Aufsatz – fast alle wichtigen Angaben erscheinen. Über die historische Genauigkeit hinaus lohnt es sich auch die rituellen Textinhalte der gesagten Trauerenden in den Augenschein zu nehmen.

Als Drittes stellen wir die Ereignisse der ersten Madách-Gedenkfeier dar, aber vorläufig noch wegen Mangel an Quellen nicht mit Vollständigkeit. Das Erinnerungsfest einen Monat nach dem Tode des Dichters gehört zu den typischen Erscheinungen des literarischen Kultes. der aber zu dieser Zeit in Ungarn auch eine sehr starke politische Attitüde hatte, die despotische Macht auch wahrnahm und die sie auf ihre eigene Art zu beeinflussen versuchte.

Mit diesen drei Erscheinungen der kultischen Verehrung von Imre Madách sind auch die bis heute lebenden Elemente, Methoden des ungarischen literarischen Kultes in dem ungarischen literarischen öffentlichen Leben erschienen.

„Elvem: élet és literatura”

Kovács Anna

(*KP* avagy a Homér fordító Szabó István életelve a 19. században)

Élet és literatura - a 19. századi magyar irodalom fejlődéstörténetének sűrűjébe vezethet el e két szó.¹ Távlatban irodalmunk reformkorát idézik fel, a klasszikus hagyományokon kibontakozó romantika korszakát, melyben az irodalom kiemelkedő szereppel bírt a nemzetté válás folyamatában. Az irodalmat kutató számára egyaránt kimeríthetetlen forrást, ihletet adó, erkölcsileg példamutató, napjainkig érvényes párhuzamosságokat felmutató korszak volt a 19. század. Élet és művészet összefonódása, s az ennek szolgálatára elkötelezett élet Közép-Kelet-Európában, és itt Magyarországon és főként éppen ebben a században igaz és mély hangsúlyokat kapott. Az elv, az élet és irodalom elve közhelyesen is felhívó erejű.

Közelebről Élet és Literatura volt a címe annak a kritikai folyóiratnak, melyet az 1820-as évek végén Szemere Pál Kölcsey Ferenc főmunkatársi közreműködésével a romantika feltétlen szolgálatába állított, s e lap hasábjairól hangzott el a tanítás: az irodalom reszpublika.

„Elvem: élet és literatura” - 1840. augusztus 1-én Guszonán- a hajdan Fülek várához tartozó kis településen - keletkezett rövidke önéletrajz szerzője vezérlő elvként jelölte meg önmaga számára irodalom és élet szoros egységét.² Ezzel a minősítéssel mintegy el is helyezte magát a korabeli irodalmi irányzatok áramában. Az önéletíró az a Szabó István, akit akkor még Homér magyar fordítójaként ismert az irodalmi köztudat, az Akadémia levelező tagjaként becsült a szakma, és aki mégis írásaival a KP (kazári pap) szígnő mögé bújva jelentkezett.

A nemzeti öntudatra ébredés, az óriási változásokat érlelő század szellemiségét inspiráló, ébresztő, tápláló, a nemzeti lelkiismeret és lélegzet szerepét felvállaló irodalom mindeddig soha nem tapasztalható sokszínűsége, gazdasága tükrében miért kell, hogy figyelmünk az elfeledett Szabó István, egy KP szígnős ismeretlen felé forduljon? Mi ösztönözhet arra, hogy életét, személyét a 19. századi irodalmi üstökösök fényében megismerjük? A Szabó István életművével foglalkozónak szembe kell nézni a 19. századi magyar irodalmi fejlődés sajátosságai mellett filológusi munkásságának szakmai kérdéseivel is.³

De mindenek előtt - s jelen tanulmányunkban erre vállalkozunk - szükségesnek és hasznosnak látszik áttekinteni Szabó István életútját, pályáját. Szükséges, hisz hagyatéka egészében máig feldolgozatlan, és hasznosnak, mert Szabó István életével, irodalmi kapcsolataival, alkotói törekvéseivel a múlt századi irodalmár egy típusát példázhatjuk.

Szabó István jelentős, ám mégis csak torzóban megmaradt szellemi hagyatéka kisebb részt nyomtatott művekből, nagyobb részt kéziratos anyagokból áll.⁴ Munkánk során nem vállalkozhattunk a források teljeskörű feldolgozására, és az adatok részletező bemutatása helyett is kénytelenek vagyunk az Élet és Literatura folyóirat módszerét például venni, amit egy Montesquieu-től merített mottóval tűzték a lap élére: „...nem mondani el mindent, s amit mondunk is, csak azért mondani el, hogy az olvasó gondolkodásra ébresztessék.”⁵

Válaszott szempontunknak megfelelően a forrásokból a személyesebb jellegű anyagokat tártuk fel, így Szabó István két önéletírást, 1840-ből, ill. 1875-ből, verseit, gazdag levelezését.

Célunk annak vizsgálata volt, hogyan tudta, méginkább hogyan próbálta megvalósítani az élet és irodalom egységét valló elvét, milyen cselekvési lehetőségeket talált, milyeneket tudott önmaga számára megteremtteni.

Végössoron a személyiség és szerep vizsgálata volt eligazító elvünk, szemelgettünk azt a tényt, hogy az ismert 19. századi történelmi, társadalmi és természetesen irodalmi folyamatok új személyiség-típusok megjelenését feltételezték, s ezek kialakulását a személyiség válságtünetei kísérték.⁶

Szabó István nagy kort ért meg, életútja átfogja csaknem az egész 19. századot.

1801. július 4-én született Veszprém megyében, Bakonyszentkirályon, földműves, református családban. Igen korán árvaságra jutott, előbb anyját a cseszneki származású Tárkányi Évát, majd 11 évesen atyját Szabó Jánost is elvesztette. Ekkor – ahogyan visszaemlékező önéletrajzában írta – „az egyedül maradt gyermeke rátevén kezét Eszterházy László gróf és rozsnói püspök ügyvéde, Molnár Ferenc buzgó katolikus. A mostoha férjhez ment, s a takaros birtokot a gyámatya elárverezteté, hogy az árvának iskolai nevelést ad.”

Iskolai tanulmányait a pápai református kollégium tanulói között kezdte meg Szabó István, majd hogy gyámja a fiú jövőjét biztosítsa, előmenetelét segítse a rozsnói püspöki nevelőintézetbe küldte 1813-ban, hol még ebben az évben a katolikus egyház tagja lett. Lényegében ezzel a ténnyel eldőlt az is, hogy milyen pályára kerülhet, az árva – ténylegesen vagyontalan – gyermeknek nem kínálkozott választási lehetőség.

Pápan, de főként a püspöki bányavárosban Rozsnyón idegenül érezte magát a messziről érkezett „tapasztalatlan kálvinista gyerek”, a biztató, bátorító fogadtatás ellenére is. Magányát csak iskolatársai közelsége enyhítette, hisz a korabeli város a diákéletnek is mozgalmas központja volt.

Szabó István a nagymúltú és felvilágosult szellemű római katolikus főgimnázium tanulója lett, mely intézmény diákjainak alkalomadtán még a táncot is megengedte, holott az helytartótanácsi rendelettel tiltva volt. 1813-ban kezdte meg gimnáziumi első osztályát és 1819-ben fejezte be a hatodik évet. Ekkori önmagára mint „félénk árva vándorra” emlékszik vissza, s kudarcait még idős korában sem tudta elfelejteni. Minden bizonnyal az idegenség, otthontalanság érzetéből adódó felfokozott megfelelni vágyás sarkallta mindenáron való bizonyításra, s ez volt alkotóvágyának – a lelki érzékenység mellett – korai ösztönzője, motiválója. „Ez a gyermek bátortalan, mert neveletlen volt. Egyszer a Collégium (a pápai) nagy urakat várt, s ő volt megbízva, két sor Zrínyi verssel köszönteni majd. Jött a fényes, aranygombos úri sereg, egy kiváló nagysággal az élen. Az elfogult és ilyen percre nem álmodott gyermek mondott egy szót, aztán elakadt. Hiába biztatta a matador, nem ment. A fülig pirult fiú tán ma is resteli a fiaskót.”

Hasonló élménye maradt Rozsnyóról is Szabó Istvánnak. A kispapok – mesélte – próbaszónoklatot szoktak tartani az ebédlőben, s a szónok éppen ő volt, amikor megjelent a püspök is a tanárokkal. Hiába hitte ekkor már, hogy a szónak és eszmének elég bősége van – a nagy hallgató oly zavarba hozta, hogy csak kipked-kapkod, hebeg aztán eláll. E kudarc szemtanúja a pártfogó Eszterházy László, a bőkezűségéről híres püspök volt, ki tettei alapján (iskola-támogatás, gőzhajó építés) Szabó István szerint „a maga terén egy Széchenyi lelkével bír”. A rozsnói felsülés, ez az élmény annál is inkább fájó volt Szabó Istvánnak, hisz ekkoriban már úgy ismerték tanárai és diáktársai mint a magyar irodalom dilettánsát, vagyis olyan személyt, aki irodalmi alkotással sikeresen próbálkozik. Ebben kiemelkedő szerepe volt a gimnázium utolsó évében tanító Szidor Antalnak, a premontrei rend ifjú tagjának.

Szidor Antal nemcsak megértő, tanítványaival figyelmes ember volt, hanem nagyműveltségű, korszerű gondolkodású tanár is. Ő volt az aki az órákra először vitte be az akkor már ébredezni kezdett magyar költők friss szellemű munkáit, s a latin versek mellett – melyek tárgyai voltak az oktatásnak – sokat dolgoztatta hatodikos tanítványait, az un. „poéták osztályát” magyar nyelven.

Szabó Istvánnal megkülönböztetett figyelemmel bánt, korán felismerve elhivatottságát, megértve érzékenységét. Baróti Szabó Dávid verseinek kiadásával ajándékozta meg őt, a görög nyelv tanulására biztatta, és a Tudományos Gyűjtemény olvasását ajánlotta, melyből kedvenc tanítványa Vörösmarty, Toldy, Bajza műveit, a nemzeti szellemű irodalmi ismerhette meg.

Szabó István körülményei ismeretében természetesen, de talán az a megfogalmazás sem túlzó miszerint törvényszerű volt, hogy a gimnázium után papnak tanuljon. A két év filozófiai (1819–1821) és a négy év teológiai (1821–25) tanulmányait nem túlzott buzgalommal, s ebből következően nem is kiemelkedő eredménnyel folytatta, hisz ahogyan ő fogalmazott: szeretett inkább mással foglalkozni. Személyisége, érdeklődése, hajlama az irodalomhoz vezette, az irodalmi élet vonzotta, noha erről – olvasmányélményein kívül – különösebb tapasztalattal, ismerettel nem rendelkezett.

Szabó Istvánt 1826. április 6-án pappá szentelték. Ezt követően, hogy látókörét tágítsa, rövid utazást tett, s feltehető, hogy kereste a kapcsolatot az irodalmi élet szereplőivel, annál is inkább mert ő maga iránymutatást várt. Az utazás alkalmával, Győr, Pozsony után megnézte Bécset és atyai birtokai eladásá-

ből származó pénze még maradék kamatjából a visszaútban Budán és Pesten egy sereg görög és római klasszikust vásárolt meg.

Rozsnyóra visszaérkezve már készen várta levéltárosa helye a püspöki hivatalnál, de itt mindössze kilenc hónapot töltött, „mindig egy zöld faluba kívánczva”. Elvágyódásának valószínű oka az volt, hogy szeretett volna a túlzott kötelmektől megszabadulni, új életet kezdeni olyan pályán, ahol az irodalommal többet foglalkozhat. A felkínált, készen kapott szerep egyéni elképzeléseivel nem találkozott, és megoldásként a rozsnyói környezettől távolabb függetlenebb pálya kínálkozott, amelyen - s ekkor még feltétlenül bízott benne - irodalmi terveit megvalósíthatja.

Kazinczy káplánja

Szabó István 1827. március 3-án Karancsbeszibe került káplánnak, majd ezt követően is itt a Felvidéken, különböző nógrádi és gömöri apró falvakban látta el lelkészi feladatát. Keszű után 1834. december 22-én Ozsgyánba, onnan 1837. június 18-án Guszonára került, majd 1842-ben a Fülekhöz közeli Pilisen plébános lett.

Ez az időszak együttesen minősíthető Szabó István pályáján. Nyugodtan, a megszokott rendben és előírt kötelmek között teltek a falusi lelkész napjai. A látszatra csendes, nyugodt, eseménytelen mindennapok azonban lázas alkotótevékenységet takartak, s gazdag eredményeket, jelentős műveket hoztak.

A pályaszakaszs első állomásán a Karancsbesziben eltöltött éveket önéletrajzában élete fénypontjának nevezte: „Hiszen a papi teendők leginkább élvezetet nyújtanak, míg káplányok vagyunk. Tanítani egyházban, iskolában, az oltárnál oly szolgálatot tenni s betegeket látogatni, keresztténnyé avatni a kételkedőket, temetni a halottakat, imádkozni: mi van ezekben nehéz vagy alkalmatlan, ha az ember nem frivol.” E szívesen vállalt feladatok mellett Szabó István teljesen „a klasszikusoknak élt”, nagy szorgalommal látott hozzá az irodalom szolgálatához, mihez Keszűben megkapta végre a kellő biztatást is.

1831. június 18-án levele érkezett a közeli Lapujtőről, mely „Tisztelendő Szabó István Úrnak Kazinczy Ferenc baráti üdvözlését mondja.”⁷ Kazinczy Ferenc barátja Mocsáry Antal házában vendégeskedett ekkor abban a faluban, amit szeretett inkább Bocsárnak nevezni: „A hely – jegyezte le utazása kapcsán – Karancs lábainál egy szomorú völgyben fekszik. Mi kisebb táj lakosai ide nehezen szokhatnánk. De a lelkek társaságában semmi táj nem kietlen. S ki hitte volna, hogy itt valaki görög nyelven olvassa az antológiát s a Meleáger virágait magyar földre tilteti által. – Hova is tévedtetek ide görög lélek szép művei? – ezt kiálthatnám fel Molière ismert szavai után. Szent-Királyi Szabó István káplán Karancsbesziben, Ludány és Bocsár közt, fordítja őket.”⁸ Kazinczy Ferenc, hogy Szabó Istvánt személyesen is megismerhesse, arra kérte látogasson át Mocsáryékhoz, ahol éppen Szemere Pál is vendégeskedett: „hozza el magával dolgozásait, mit görögéből fordíta – írta fenti levelében Kazinczy – Örömmel fogom meglátni azt a derék ifjat, aki teszi amit minden Papnak illenék, de amit kevés Pap tesz.”⁹ Találkozásukat Szabó István is megörököltette, így tudjuk, hogy Kazinczy végignézte görögéből magyarra fordított epigrammáit, aztán leíratta vele Simonides sírversét a thermopylaei hőökről eredetiben, végül pedig azt tanácsolta, hogy ha valamit meg akar jelentetni Szentmiklóssy Alajoshoz – a szintén Nógrádban élő országos hírdő epigramma íróhoz – forduljon.¹⁰ A 19. század első felében Nógrád szellemi műhelyei sorában – többek között pl. Cserhátsurányban a Sréterek politikáló társasága, Vanyarcon Veress Pálné a nevelésügy kérdéseit vitató összejövetelei, vagy a Kubinyiak vidékbeli régészeti gyűjteménye mellett – ott kell tehát látnunk Mocsáry Antal lapujtői kúriája irodalomszervező jelentőségét. Mocsáry Antal baráti társaságának lelki, szellemi közege meghatározó szereppel bírt Szabó István induló pályáján, a magyar irodalom vezérlő tekintélyétől kapva biztatást. Kazinczy Ferenc legutolsó levelében (melyet halála előtt 1831. augusztus 20-án Széphalomról küldött Mocsáry Antalnak) is említést tett Szabó Istvánról: „élj szerencsésen édes barátom, te és házad népei, a tiszt. esperes Úr és nagydémfő káplánja.”¹¹

A széphalmi mester irodalmi nézeteinek, eszményének ifjú megvalósítóját, követőjét láthatta és értékelhette Szabó Istvánban. Pályakezdésére valóban hatással volt a Kazinczy és köre által képviselt irodalmi irány, ám munkásságának zöme és java már egy új irodalmi eszmény jegyében bontakozott ki és teljesedett be.

Az 1830-as, 40-es évtizedben a magyar irodalom a nyelvújítás győzelmével és a romantikus erettség követelményével fejlődésének újabb szakaszához érkezett. A mindinkább Pest-Budára koncentráló és egyre intézményesülő irodalmi élet alapvető változásokat mutatott fel, az eszmék, irányzatok sokszínűségében megnőtt a sajtó szerepe.¹²

Szabó István az 1830-as évek legelejétől fordításokkal, kisebb tanulmányokkal jelentkezett a lapok hasábjain, a Tudományos Gyűjtemény, a Szépirodalmi Figyelő, a Figyelmező, az Athenaeum közölte írásait, sőt első önálló kötetét is kiadták Kassán 1834-ben -Szidor Antal barátja segítségével - Görög virágok az Anthológiából címmel.

Munkáit tekintve nem kétséges, hogy Kazinczy nyomán indult el, ám legnagyobb vállalkozásában, Homér műveinek magyarításában rá kell döbbernünk újszerűségére, ezzel a tettel már egyértelműen a romantikus irodalom áramában érkezett. Guszonán készült el a teljes Odysseia, Pilisen pedig a teljes Iliász fordítással.

A görögség mint nemzeti ideál kedvelt eszméje volt a magyar irodalmi gondolkodásnak. A görög kultúra alapvető jellemzője: nemzetisége miatt a nemzeti romantika lehetőségeit a klasszikus antikvitásban lelte föl. Homérosz világa a romantika életszférája volt már Kazinczynál is, akinek ezzel kapcsolatos megnyilatkozásai is a romantika diadalát bizonyítják. 1821-ben Vályi-Nagy Ferenc Iliász-fordításához írt előszavában arról szolt, hogy Homerosz mindenkié, aki a természettől nem józanságot kapott átkul, hanem gyermeki elmét áldásul.¹³

Nagyon is összecseng ez azzal a modern nézettel, amit újabban Hauser Arnold a romantika gyökereiről kifejtve Marcel Prousttól idézett: „Csak a romantikusok olvassák helyesen a klasszikus műveket, mert úgy olvassák őket, ahogy annak idején írták őket, romantikusan.”¹⁴ S vélhetően nem pusztán játék ennek továbbgondolása, Szabó Istvánra történő adaptálása olyan formán, hogy: Csak a romantikusok fordítják helyesen... A homéroszi világhoz való fordulást már a nemzeti romantika mozdulataként kell felismerni és értékelni Szabó István pályáján, szintúgy munkásságának másik nagy ágát a nyelvészetet, pontosabban a nyelvrokonság kutatást. A számtalan idegen nyelv, többek között a görög és héber mellett a falusi lelkésznek szinte szenvedélyévé vált a palóc nyelvjárás tanulmányozása. Ezt részben magyarázza a nyelvi környezet, másrészt viszont irodalmi izlésének tanújeleként fogható fel népies érdeklődése. Amikor Szabó István nyelvészeti kutatásaihoz fogott, az irodalmi gondolkodásban a népiesség már elfogadottan a nemzettől való irodalmi hajtóerejének számolt. A palóc nyelv iránti érdeklődés csaknem megelőzve a népies mozgalom kiterjedését igen korán felébredt, gondoljunk csak Szeder Fábán korai munkásságára, írásaira.¹⁵

Szabó István ismert elődök példáján kezdte meg nyelvészeti munkáját, melyben tanítómesterétől Horvát Istvánt Kazinczy pesti triászának tagját, a magyarság eredetének kutatóját választotta, és követte mondhatni élete végéig. Egyik legutolsó művében a Program-féle, vagy töredékes tanulmány a legrégibb magyarokról című 1884. augusztus 2-án keltezett kéziratban is az ő nézeteinek ismertetését vállalta, „az agg szerző búcsúdolgozata ez a Horvát István-iskola iránya és eszmeköre számára.”¹⁶ Horvát Istvánnal igen korán, már 1828-ban kapcsolatban állt. 1828. augusztus 14-én kelt levele bizonyítja, hogy nem újkeletű ismeretségük, hisz ebben arról panaszkodott Horvátnak, hogy kirabolták.¹⁷ Horvát István a segítő, támogató pártfogó szerepét töltötte be Szabó István pályáján. Ő az, aki 1836-ban a Tudományos Gyűjteményben megjelent „Thermopylaei ütközetet Heredotból fordítva karancsvidéki palócosan” kiadásához méltató előszót írt. Őt értesítette Szabó István arról is, hogy a Karancs hegyvidéki palóc nyelvéről készült dolgozatot, neki küldte el - „egy palócz szekerestül” a kész tanulmányt, ami a Tudományos Gyűjtemény 1837. évi I. kötetében „Tek. Horvát István úrnak, a palócz nyelv és nép bölcs barátjának” ajánlva megjelent. Figyelemre méltó, hogy a nyelvészeti leírás bevezetőjében még egy újabb ajánlást is megfogalmazott, amellyel azokhoz szolt Szabó István, akiknek úgy vélte munkáját köszönheti: „e szép idő alatt azok valának legszebb napjaim, melyeket az erdős hegyen az akkor melegen szeretett g. Anthológiával töltöttem el. Az alatt jó alkalmam volt a palócz-nyelvet és szokásokat kitanulnom... Vedd nyájas kisded nefelejts-füzéremet nálad éldelt örömeimért Karancsvidéki szeretett nép.”¹⁸

Horvát Istvánnak egész életében hálás volt a kezdeti biztatásért, segítségért, és pályáját példaként tisztelte. „szüntelenül előttem van – írta ezzel kapcsolatban Ozsgyánban, 1837. január 13-án – tekintetes úrnak buzdító levele, mely a szívnek észnek és hazafiságnak remeke közé tartozik, de előttem van koszorús pályája is, mely a tudomány és emberiség dicsőségére oly bajnoki erővel fut... legyőzhetetlen

SZABÓ ISTVÁN FÉNYKÉPE AZ AKADÉMIÁN

vonzódás ragad engem is ez örvényre.”¹⁹ Az ő munkásságában lelte fel Szabó István azokat a szakterületeket és értékeket, melyeket követni és képviselni kívánt. Ilyen volt a nyelvtörténettel összefüggésben a magyarok eredetének kutatása, az irodalmi és népnyelv összekapcsolása, – s mind ezt a nemzeti hagyományokat szolgáló hazafias céllal, és a világra (ki)tekintő szemlélettel.

„Én e férfiúnak útját a régi historiában tekervényesnek látom ugyan, de végre jónak. Úgy jár ő mint a Duna... Meg vagyok győződve, őseink történeteit Horvát István, tévedezve ugyan, de végre felföldözi.” – meggyőződésként írta le ezt a tévedését 1839. december 21-én Guszonáról Toldy Ferencnek küldött levelében.²⁰ Ebben a levélben köszönte meg Toldy Ferencnek, aki az ajánlója volt, hogy az akadémia tagjai sorába választotta, és kifejezte azon szándékát, hogy a tudós társaság céljaival továbbra is együttműködik. Az ifjú akadémiai tagot még az a megtiszteltetés is érte, hogy gróf Széchenyi István indítványára a legnagyobb tiszteletdíjat szavazva meg, mit magyar író addig nyert, az Odysseia fordítását (1846-ban a Hellen classicusokban) kiadták.

Az akadémiai tagság után mindössze három évvel később, 1842-ben Szabó István, a Kisfaludy-társaság tagja lett, mely az előbbivel felérő irodalmi elismerésnek számított. Ebben az évben fordította az Iliast, mely jóval később, 1853-ban jelent meg, Bartakovics Béla egri érsek támogatásával, és Hunfalvy Pál majd hetven oldalas érte, méltató tanulmányával. Szabó István fő művein, Homérosz-fordításain túl egész addigi munkásságát, elhivatottságát értékelte a 40-es években az irodalmi szakma és közélet. Toldy Ferenc is, mint a kritika és az irodalomtörténet tudományos igényű szaktekintélye mindig nagyrabecsülte fordítói teljesítményét, nyelvi leleményét. 1847-ben a Szépirodalmi Szemlében a rá oly jellemző túlzással írta le: „két költőnk volt az újabb időben, ki nyelvünk tovább fejlesztésére s gazdagítására lényegesen hatott: Csokonai és Vörösmarty. E részben Szabó Istváné a harmadik koszorú.”²¹ Bár a későbbiekben Toldy maga is visszafogottabban és realitásabban ítélte meg Szabó István tevékenységét, de még itt az 1840-es évek derekán az elragadtatás hangján a filológus műgonddal s nem is minden költői érzék nélkül dolgozó Homér fordítót dicsérte meg.

Szabó István pályája első szakaszában irodalmi sikereket, elismeréseket vehettünk számba. Személyes levelezése mégis arról tanúskodik, vagy inkább csak azt sejteti, hogy ezek a sikerek nem hozták meg a megelégedettség érzését, örömet, mintha kívülről, távolról szemlélte volna irodalmi pályáját. A távolság nagyon is valóságos, és több réteggel. A korabeli Magyarországon még többé-kevésbé falun s elszigetelve élt az íróársadalom nagy része, az elszigeteltség élményét kénytelen tényként fogadva el. Szabó István igen mélyen érintette ez, hisz helyzetéből adódóan fokozottan érezte bezártságát. Nagyan hozzájárult ehhez – s nem feledkezhetünk meg erről – anyagi helyzete.

Szabó István nem volt vagyonos, papi javadalmából szűkösen élt, az utazás de még a könyvek beszerzése is nehéz terhet jelentett. „...képzelted, melly igen nehéz veredekik falu helyen tökélyre egy olyan, ki maga neveli magát... én a nógrádi várakról, mellyeknek romain nem egyszer andalgok, könyvek szűkében, valami méltót nem adhatok” – panaszkolt barátjának Mindszenty Gedeonnak gondjait, hiányos felkészültségét.²² De nemcsak a pénznek, az időnek is szűkében volt, hisz hivatali teendői lekötötték, ám főként az inspiráló, ösztönző és kritizáló szellemi társaság hiányzott. „De egy bizonyos szellemi társaságtól annyira elszigetelve, hogy csak jelen dolgozatomat sem nézethetném által valakivel, és noha a klasszikus keletnek két érdekes nyelvét tűrhetően bírom, könyvek nélkül annyira szűkölködvn, hogy eddig zsidó szent írást is korcsma-árendástul kell olvasnom, és amit a görög remekekből sajátomnak vallok... az ugynevezett olcsó kiadás szerint hozathatám meg... az irodalmi pályán feltűnő szerencsével nem járok... a nemzetem származásáról szóló mély nyomokat távolról kísérhetem és valamennyire megfoghatom.” – Szabó István 1837-ben írta e megvilágító gondolatokat, de a forrásokból úgy látjuk, hogy nem változtattak lényegesen élethelyzetén az irodalmi sikerek sem.²³

Már mint akadémiai tag jegyezte le e megrendítő sorokat: „Barátaimtól halál által elejtve, ridegen élek.” – 1840-ben: és „Legalább juthatnék a t. Társaság által jóságosan kitűzött munkadíjhoz, – sóhajtott az anyagi gondok szorításában 1841-ben.”²⁴

Az 1940-es évtizedből feltűnően kevés adat áll rendelkezésre, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idejét önéletrrásában sem érintette.

1848

Szinte minden ismeretünk akkori életéről az, hogy ezt az időszakot Pilisben töltötte. 1848. január 21-én ott keltezett levelében írta: „Szemem odavan!”²⁵

Szemével küszködve, egyre gyengébben látva, de sajátosan látó módon mégis résztvevője kívánt lenni a korszak eseményeinek, versekben üdvözölte forrongó változásait. Az ebből az időszakból ismert versei - mint korabeli gondolkodásának kifejezői - 1848 április - májusában keletkeztek.²⁶ Figyelemre méltóak azért is e versek, mert Szabó István pályáján igen ritka, személyes hangot hallatnak, és persze egyéni látásmódjuk miatt is.

1848. április 2-i keltezéssel írta a Dal a szabadságról, 1848. április 18-i keltezéssel a Szózat című verseit. Hogyne szólalna meg mindannyiunk tudatában ezekre a verscímkre Petőfi Sándor és Vörösmarty Mihály, s hogyne vetődne fel rögtön a kétség. Lehet-e a szabadsághoz más fohászt intézni, mint amit Petőfi Sándor tett 1848-ban? Lehet-e annak bármiféle jelentősége, hogy egy Pilisen élő pap 1848-ban Szózatot intézett a nemzethez?

Van, ha ez a nemzethez intézett beszéd olyan szociális érzékenységről vall, mint Szabó Istváné, s a „hit, remény és szeretet” biblikus szövege oly mély aggodalmú emberi látásmódból fakad, mint az övé.

*”...Hisz úgy élt vala
Egyik mint a vizek hala
Még másikon a nyavalya
Robot lidérce nyargala...”*

Szabó István mélyen együttérez a szenvedőkkel, a kiszolgáltatottakkal – ő is szerényen élt (anyagiilag) és szegényen (szellemi társak nélkül). A Szabó Istváni egyéni-emberi Szózat a lelkiismereti, benső szabadság megvalósítására figyelmeztetett, a történelmi sorsformáló tettek mellett az embernek lenni parancsát tartva fontosnak:

*„...De ez nem születik velünk,
Mint a gyomrunk és a belünk,
Hanem mint földet művelünk,
Szellemünkkel is úgy tegyünk.
Vetés nélkül nem nő kender,
Szél nélkül nem tisztul kender
Fenkő nélkül bot a fegyver
S tanulás nélkül az ember...
Ha a szép szabadság mellett
Érzelmeket ki nem fejelet,
És szívetek nemes nem lett,
Szabadságtok széllelbélt...”*

A pilisi szabadság dalban nem jut el a művészi azonosulás olyan tragikus fokára a lélek, hogy készítőjét a költő Petőfi mellett akárcsak meg is lehetne említeni. Ámde a „szép, jó és igaz” animális, örök emberi igényével - úgy gondoljuk a kor szabadság-felfogásának nagy folyamában a maga halk szavú módján méltó az utokor figyelmére.

Az 1848. május 20-án keltezett Danielik Jánoshoz címzett verseslevéllel teljessé tehető Szabó István 48-as költeményeinek leltára. Ennek a versnek az értéke - a műfaji követelményekből adódóan is - a helyzetelemző és leíró szemlélet, s mivel írója nézetei tekintetében összefoglaló jelentőségűnek tartjuk, bővebben idézzük.

Szabó István úgy látta, hogy az ember (legyen az világi, vagy egyházi) „Fel nem tudja magát egyelőre találni az imént / Kapta szabadságban, hanem elszédülve botorkál / A nép, mint kiknek álmában markába kanócot / Nyomtanak és azután felijeszítik hirtelen, űrtől / Módon szalad, míg ama vérengző lángos elemtől / Mind maga össze nem ég, mind fel nem perzseli házát... Hát feleink, a felszentelt papok... elmondjam-e mit cselekszenek... Pajzsot, atillát, pénzt, azután még mást is akarnak”, - ostorozta mohó társait a pilisi plébános, aki mint tudjuk ezt követően az 1850-es évtizedben is inkább a szellemi kincsek gyarapításával foglalkozott.

KP: A kazári pap

Szabó István életútján 1857 mindenképpen egy új szakaszt jelentett, de életművében is változást jelzett ez a fordulat. 1857-ben Kazárra költözött, és önéletrrásában fgy rögzítette és minősítette is ugyanakkor ezt a sorsfordulót: „Pilisből a nyugalom hazájából, Kazárra költözött szükségből, haladott

kora és fenyegető szembetegsége miatt káplányos helyet kényszerülve keresni. Ez különben kedves lakása volna, de a plébánia épület és három templom fenntartása, senki sem képzei, milly éjjel-nappali gondot ád ez. Ha csak ezeket a viharos szeleket veszem, mely itt oly dühösen ostromolják épületeit, hogy minden percben attól fél, hogy egy szélrohamra a falu közepén terem a templomnak teteje, melyet vissza tenni szintugy nem lehet, mint helyette mást rakatni: ha csak ezt vesszük, már csordultig a bajok pohara. Ő azt hiszi jöjjön ide valaki plébánosnak, hozzon koromfekete haját, ha tíz év múlva meg nem őszül, annak burokban kellett születnie.”

Szabó István 36 évet töltött Kazáron és itt is halt meg 1892 március 27-én.

Már a kazári időszak elején elkészítette számadását, A Haldoklóhoz című költeményében. A korai számvetés oka minden bizonnyal az volt, hogy véglegesen lezártak tartotta életlehetőségeit, csordultig a bajok poharáát. Hogy a bajok pohara csordultig telt ennek három – önmagában is súlyos – összetevője volt: egészségi állapota, életkörülményei, és kiszorulása az irodalmi közéletből.

Szabó István egészségi állapota egyre gyengült, látása folyamatosan romlott, pedig „vagy 16 évtől nem olvasok vagy írok a napon kívül másvilágnál”²⁷ - mondta 1866-ban. Kazári kéziratai egyre olvashatatlanabbak, sőt a már említett legutolsó „Programféle...” nagyrészt nem sajátkezűleg vetette papírra.

Szabó István közvetlen környezete lehangoló, siralmas képet nyújtott. A faluban 1866-ban földrendes volt, ami nemcsak a templomot, de a plébánia épületét is megrongálta, a templom megrepesztett s csak 1899-ben épült újjá. A plébánia az 1870-es évek végére csaknem lakhatatlanná vált. „Kazári plébánia lakházam száz évi építésétől fogva olly igen romlott és roskadó állapotban van, hogy már egy része a múlt tavaszon beszakadt, egy másik részét a beszakadástól két év óta az megnevezett „boldoganya”-féle támasz védi, de az egész épület úgy össze-vissza van rogyadozva, hogy ide vendéget nem kívánok, miután a helyiség nem csak csúf és botrányos, hanem mert itt az életet minden percben szerencsétlenség fenyegeti.”²⁸ Szabó István 1877. szeptember 2-án Szász Károlyhoz küldött levelében nem túlozta el segélykiáltását. A kazári plébános valóban kilátástalan helyzetbe került. Minthogy a plébániának kegyura nem volt, a fenntartás a híveknek kötelessége lett volna, de a népet - melynek keresete amúgy sem volt - a füleki járásbíróság a teendők alól felmentette. Szabó István szorult helyzetében ezért a vallásügyi miniszterhez fordult, 1130 forintot kért alapítványi pénzből. Levelében ehhez igyekezett megnyerni Szász Károly - miniszteri osztálytanácsos - pártfogását, akinél mint írónál irodalmi érdemeire, akadémiai tagságára is reménnyel hivatkozhatott. 1877. decemberében megérkezett végre a válasz is, Szabó István a roskadozó plébánia épület javítására 1000 forintot kapott. A kazári papot ezúttal irodalmi érdemei segítették hozzá, hogy borzalmas helyzetéből kikerüljön, életkörülményei javuljanak, az irodalmár viszont a kazári pap szerepébe húzódnak vissza, a KP szígnő mögé rejtőzhetett.

Szabó István Kazára költözése, kényszerű elzártsága, elszigeteltsége egybeesett - szinte év szerint is - az irodalmi és szakmai közélet porondjáról való kivonulásával. 1857-ben már a „kazári plébános” aláírással Pesty Frigyeshez küldött levele jelzi a szándékát, és utal a magyarázatra is. A helységnevekkel kapcsolatos megjegyzései után arról értesítette Pestyt, hogy a Hesiodos (Theogonia) fordítást befejezte, de nem csak hogy kiadót nem talált a fővárosban, de még „részvétet”, azaz érdeklődést, figyelmet sem: „azt gondolják a legjobb elmék... hogy jegyzeteim megint valami képtelenségek halmaza. Ennek persze oka magam vagyok, hogy nem tolakodom, hogy világosabban ki nem magyaráztam eddigél magamat, hogy az akadémiai ülésen föl nem léptem... De ezekről nem tehetek, mert éveim és főleg szemeim parancsolnak... Inkább tanulni, mint írni fog minden teremtés, ki a klasszikusok magyar értelmezésébe, csak annyira is mertülve van, mint szerény apróságom... A classikai mythológiát vagy magyar nyelvészek vagy senki sem fejtheti meg.” - szögezte le végül azt a meggyőződését, ami rávilágít téves nézetrendszerére, s tévékenységének ebből következő irányára.²⁹ Arra, hogy egyre inkább belemélyedt a rejtelmes magyar-görög mitológia kapcsolatok megfejtésébe, annak kimutatásába, hogy a magyarok őshazája a „festői Árkádia” lett volna. KP - egy pillanatra sem mondv a választott hivatásáról - nyelvészeti, mitológiai tárgyú tanulmányokkal foglalkozott. Róma neve, Homér neve, Zeusz nejei, A Titánok és Gigasok, Mózes nyomai Homernál - hosszan sorolhatnánk munkáit, de fordítsuk figyelmünket annak sorsára, amit ő is élete fő feladatának tartott: a Hesiodos-fordításra.

Szabó István 1857-ben tehát már készen volt a Theogonia (Istenek születése) fordításával, mintegy 32-35 ívnyi bő jegyzetekkel, feldolgozva az addigi értelmezési kísérleteket is. Az Akadémia a kéziratról valóban a leghivatottabbtól, Hunfalvy Páltól kért bírálatot. Hunfalvy 1863-ban részletesen kifejtette véleményét, s bár dicsérte Szabó István fordítói tevékenységét, kritikáját kíméletlen őszinteséggel fogalmazta meg. Fordítói erényét és gyengeségét egyazon tőről eredeztette, amivel sajátos fordítói magatartására, fordításai különlegességére, egyéni ízére mutatott rá: „a fordító egyik sajátsága a merészség, mellyel a magyar nyelvet az eredetire alkalmazza, mi által sokszor olyan szerencsés kitételeket és fordulatokat kitalál, hogy szinte lehetetlen jobban visszaadni az eredetét... de másfelől a nagy ügyesség és bátorság túl is ragadja a fordítót, ki, úgy érzi sokszor az olvasó, inkább a szókat fordítja, mintsem az értelmet adja vissza”.³⁰

Hunfalvy kritikájában egyértelműen elutasította a jegyzetekbe burkolt etimologizálást, lényegében tudománytalannak, „haszontalan játéknak” minősítve teljes elhagyásukat javasolta. Az egész philológiai szaktudomány felkészültségét is felhozta érvként, de valószínű a kazári papot nem győzte meg. Szabó István elve más volt: „ne lábán járva, hanem magunk fejével” közelíteni, még akkor is ha a sötétben kell tapogatózni, s sokszor azt sem tudta, nincs-e már külföldön alaposabb tanulmány egy-egy kérdésről.

Egy év múlva Hunfalvy Pált újra felkérték a bírálatra. A kéziratot újra áttekintette, de - 1865. december 31-én kelt levele tanúsága szerint - véleményét nem változtatta meg: „... fordítása kiadásra igen is méltó, de bönél bővebb jegyzetei a múlt század végén s e század első negyedében kiadhatók lettek volna, - most másképp kell az ilyeneket felszerelni. Ilyen a könyv végig. Mulatságnak komolyan, tudmánynak játszian van írva, ez az én véleményem, sőt meggyőződése. Más talán másképen ítél, magam nem ítélek másképen.”³¹

Szabó István 1866. február 26-án kapta meg az akadémiai felkérést, hogy a bíráló vélemények alapján Hesiodos művét jegyzetek nélkül engedje közreadni.³² Nem ismerjük válaszát, az azonban bizonyos, hogy majdnem tíz évvel később még mindig előkerült a kézirat-kiadás ügye. Gyulai Pál 1875. november 18-i levelében kérte a Theogonia fordítást, azzal a biztatással, hogy az Akadémia I. osztálya - aminek ekkor ő a titkára volt - kész megjelentetni. A válasz Kazárról hamarosan megérkezett, így a hányatott sorsú kézirat újból Pestre, most Gyulai Pálhoz került.

Természetesen tudjuk - sőt Szabó István is tudta -, hogy nem a szakma véleménye változott meg, hanem az 1875-ös évnél volt különleges jelentősége. 50 éve, 1825. szeptember 4-én jelent meg első műve, a rozsnói püspök beiktatására készült köszöntő verse. Az évfordulás megemlékezés és ünnepségsorozat rá irányította a tudományos és közfigyelmet magányos életére, tevékenységére.³³ Szabó István a kazári évek alatt tudományos pályájának többszöri jubileumát is megülhette, 1889-ben akadémiai, 1892-ben a Kisfaludy Társaság tagságának félévszázados jubileumára emlékeztek. A kazári pap hálás szívvel, kedélyes beletörődéssel és elnézéssel fogadta az ünnepléseket, de hasonló nyugalommal tűrte mellőztetését is. A hivatalos elismerések helyett többre tartotta a munkássága iránt megnyilvánuló tudományos érdeklődést, így azt, hogy az 1877-ben induló Philológiai Közöny nyitószámában megjelenhetett Az aranygyapjas vitézek című Argonautica-fordítása.

Szemléletének érzékeltetésére álljon itt Szabó István egyik kedvenc, általa fordított és sokszor idézett epigrammája, mellyel mintha csak az ünneplőkhöz, a hagyományos ünnepi asztalnál ülőkhöz szólna:

*„Te, ha ebédre serény, de a pályát futni nehéz vagy
A lábaddal egyél, célra hasaddal eredj.”³⁴*

Az a véleménye nyilvánul meg ebben, hogy az alkotó munkát kell valós értéként becsülni, valódi érdemként tisztelni és ünnepelni. Annak ellenére, hogy a kazári pap igazán szép elismeréseket kapott - 1889-ben a Ferenc József rend lovagkeresztjével is kitüntették - a Hesiodos kézirat kiadatlan maradt, hiába szeretete volna „még ez egyet életében kiadva látni.” Sajnos a megjelentetéséért nem sokat tehetett, hisz szerény körülményei miatt még a fővárosba se tudott elutazni - írta Gyulainak, 1877. június 9-én.³⁵ Levelében a fordítás további sorsáról érdeklődött és ennek hatására kéziratát 1878. február 14-én az osztály elutasító kritikájával visszakapta. Ez azonban nem vette el a kazári pap kedvét, sőt terve szerint folytatta hátralévő napjaiban Hesiodos csodálatos műveinek tanulmányozását.

Szabó István több alkalommal hangot adott Hesiodos iránti rajongásának. Pályája végén elsősorban az ő műveiben talált nemcsak mitológiai izgalmas feladatot, hanem költői útmutatást, szellemi kalandot is. Hesiodos az elhivatott alkotói személyiséget képviselte, és példázta, aki költeményeiben személyesen is előlépett. Hesiodos az akit - a Theogonia bevezetőjében elbeszélte - a Múzsák hívtak el a „csupa has” magasabb dolgokkal nem törődő környezetéből.³⁶

1878. február 16-án Szabó István arról értesítette Gyulai Pált, hogy Hesiodos másik költeményét a „Munkák és napok”-at fordítja.³⁷ Ez a levele más vonatkozásban - az életpálya lezárulása szempontjából is - fontos dokumentum. Amikor ugyanis ebben arra kérte Gyulai Pált, hogy az osztály (MTA I.) tagjai ne olvassák sorait KP nemcsak azt tudta, hogy munkái előtt értetlenül állnak, és korszerűtlennek tartják, de azt is, hogy az új nemzedékben nincs helye. Az általa képviselt irány, a klasszicizmus értékein felnövő romantikus irodalom- és nemzet-szolgálat a századvégen rég meghaladottá vált. Irónikus távolságtartással vette tudomásul helyzetét - hogy nézeteit hóbortnak, munkáit üres játéknak minősítik olykor - s ezt jelzi az is, hogy élete alkonyán saját magát mint afféle jó gyereket, apróságot említette leginkább. Bölcs - Hesiodostól tanulhatott - szkepszissel viselte el körülményeit, és velük szemben, sőt azok ellenére is végezte alkotómunkáját. Már többször idézett önéletrását az alábbi gondolattal zárta le: „E kevés munka ennyi időhöz mérten valóban kevés. Szerzőjük csak azt sajnálja, hogy az Akadémia céljaihoz képest e kevésnek egy része sem üti meg a mértéket. Hát csak be kell érnie a levelező tagnak azzal az önvígasztalással, hogy tehetsége és körülményei mellett rámutathat arra, hogy nem hevert, s hogy legalább tenni és minden lehet legjobbat megtenni volt neki szent akarata.”

A nagy pátriarkák életkorát érte meg a kazári pap. Megadatott számára a hosszú élet kegyelme, többet élt Aranyánál, Jókainál is. Kazinczy irodalomteremtő heroikus eszményeit megértve és szolgálva kezdődött, a romantika jegyében teljesedett be pályája. Átélté nemzeti sorstragédiánkat, és Aranyéhoz hasonló egzisztenciális válsággal, otthontalanság érzetével végezte életét a század végén. Ez az idegenség érzés kapott hangot, amikor 1886-ban megírta saját sírversét, melynek egy részlete így szól:

*„Élete messzesfutó pályáján nem vala semmi
Mint akadémikus és szépirodalmi tag is.
Hogy magyartani merte Homér deli hőseit, oh az
Meg se bocsájta talán, drága hazája neki.”*

Szabó István pályáját az életút-életmű, a szerep és személyiség, az élet és irodalom összefüggésében vizsgáltuk meg. Szabó István megélte azokat a 19. századi sorsfordító változásokat, amelyekhez az egyénnek létfeltételei megteremtésével igazodni kellett, s neki is meg volt a maga kísérlete. Az életben előre kiszabott pályán, és szűkös szerepkörben, az irodalomban teremtetten, de tehetsége és körülményei által korlátozva mozgott. KP nem lelt otthonra az irodalomban, és Szabó István idegen maradt az életben.³⁸

Végző eredményül a Szabó István-i sorsot egy - bizonyára számára is kedves - költői képpel szimbolizálhatjuk: a sólyom karma közt vergődő csalóány példázatával, amit a Munkák és napok szerzőjétől Hesiodostól idézünk, a képes beszéd kedvéért modern tolmácsolásban:³⁹

*„Most a hatalmasnak mondom, ha megérti, mesémet.
Így szólt egykor a sólyom a tarkanyakú csalóányhoz,
míg a magasban a felhők közt karmába ragadta,
s ez szálnalmas hangon sírt, szenvedve a horgas
karmok közt, de kemény szóval támadta a sólyom:
Ó, nyomorult, mit nyögsz? az tart, aki sokkal erősebb,
s dalnok vagy bár, arra cipellek, amerre akarlak,
mígnem elengedlek, vagy, rád éhezve, bekaplak.
Balgatag az, ki erősebbel mer szembeszegülni,
úgysem győz, csak a szegényhez még bánata társul.
- Szólt a sebes sólyom, szárnyát szélesre kitérve.”*

Jegyzetek

- ¹A tanulmány-vázlata elhangzott Kazáron, 1992. március 28-án, Szabó István halálának centenáriumán rendezett emléktülsen. Előadást tartott még Tóth Sándor (az egyházi személyiségről), Karsai György (a klasszika filológusról). Ez utóbbi előadás kézírata megtalálható a Nógrádi Történeti Múzeum irodalomtörténeti adattárában, gondolatait tanulmányunkhoz felhasználtuk.
- ²Szabó István önéletrajzai: MTA Kézirattár, K 1232:45
 - Adatok életéből c. vázlat, 1840. augusztus 1. Guszona
 - „Ez az ember, aki én vagyok...”, 1875. június 23. Kazár
 - Ha tanulmányunkban az önéletírásaiból idézünk, azt külön jegyzettel nem jelöljük.
 Szabó István önéletrajzához Jegesi József készített jegyzeteket, kinek adatait köszönettel felhasználtuk, kéziratát a Kazári Polgármesteri Hivatal bocsátotta rendelkezésünkre.
- ³Szabó István pályájával áttekintő módon Csaplár Benedek foglalkozott a múlt század végén: Csaplár Benedek: Ein ungarischer Hellenist. Leiden, 1893.
 - u.ő: Szabó István. Bp. (1897?) Szt. István Műint. Klny. Egyházi Közlöny, 1889. 22. sz.
 - u.ő: Szabó István emlékezete. Bp. 1892. Franklin. Klny. Egyetemes Philológiai Közlöny.
 - u.ő: Szabó István - Vasárnapi Újság XXII. évf. 45. sz. 1875. nov. 14.
 Adatokat közöl még:
 - Magyarország vármegyei és városai. Gömör-Kishont vármegye (Szerk. Borovszky Samu) Bp. Orsz. Monographiai Társaság. 397. p.
 - Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. Bp. 1909. XIII. köt. 205. p.
- ⁴Az MTA Könyvtár Kézirattárában, és az OSZK Kézirattárában fellelhető anyagokat tekintettük át. Szabó István hagyatékának további hányada - felderítendő. (Rozsnyó, Szent István Társulat)
- ⁵A mottóul választott Montesquieu-i idézet, s az Élet és Literatura folyóiratot elemzi Fenyő István - A magyar kritika évszázadai. (Szerk. Sőtér István) Bp. Szépirodalmi, 1980-81. 1. köt. A romantika korszakában. 130-132. p.
- ⁶Kulin Ferenc: Kölcsey személyiségének fejlődése - lírája tükrében 1808-1823. című tanulmányában általánosabban is elemzi az új személyiség struktúra átalakulásának fázisait. - u.ő: Közelítések a reformkorhoz. Bp. 1986. Magvető, 57-105. p.
- ⁷Kazinczy Ferenc levele Szabó Istvánhoz. Lapujtó 1831. június 18.
- ⁸Kazinczy Ferenc: Nógrád, Gömör. 1831. - Kazinczy Ferenc művei. Vál.: Szauder Mária. Bp. 1979. Szépirod. Kiad. (Magyar remekírók) 1. kötet. 559. p.
- ⁹U.a. mint a 7. jegyzet
- ¹⁰Szentmiklóssy Alajosról és a reformkori nógrádi irodalmi életéről:
 - Kerényi Ferenc: Az „udvarházi klasszicizmus”-tól a romantikáig. Balassagyarmati Honismereti Híradó. Emlékszáma a Nógrád vármegyei Nemzeti Intézet évfordulójára. Bgy. Madách Imre Könyvtár, 1982. 19-38. p.
 - Kovács Anna: Szentmiklóssy Alajos. Múzeumi Mozaik. A Nógrád Megyei Múzeumok Tájékoztatója. (Szerk. Bagyinszky Istvánné) St. 1989/1. sz.
- ¹¹Kazinczy Ferenc halála előtt három nappal írta meg utolsó levelét, 1831. augusztus 20-án, Széphalomról. - Kazinczy Ferenc művei. Vál.: Szauder Mária. Bp. 1979. Szépirod. Kiad. (Magyar remekírók) 2. kötet, 747-751. p.
- ¹²Az irodalmi élet változásairól:
 - Fenyő István: Valóságábrázolás és eszményítés. Irodalomkritikai gondolkodásunk fejlődése 1830-1842. (Irodalomtudomány és kritika) Bp. 1990. Akad. Kiad. - A harmincas évek 11-35. p.
 - Lásd még: Wéber Antal: Irodalmi irányok, távlatból.
 - Fejczetek a felvilágosodás és a reformkor irodalmának történetéből. Bp. 1974. Szépirod. Kiad.

- ¹³Kazinczy állásfoglalását, a klasszicizált romantika problémakörét elemzi:
Fenyő István: Az irodalom reszpublikájáért. Irodalomkritikai gondolkodásunk fejlődése 1817-1830. (Irodalomtudomány és kritika) Bp. 1976. Akad. Kiad. - A hazai romantika diadala és önkorlátozása 118-123. p.
- ¹⁴Hauser Arnold: A művészet és irodalom társadalomtörténete. Bp. 1980. Gondolat. 2. kötet 137. p.
- ¹⁵V.ö.: Horváth János: A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig. Bp. 1978. Akad. Kiad. (2. kiadás) IV. fejezetével - Petőfi felé. (A népies izlés térhódítása az 1830-as években) 221-222. p.
- ¹⁶MTA K Kézirattár. 1232:45. Programféle, vagy töredékes tanulmány a legrégibb Magyarokról.
- ¹⁷OSZK Kézirattár-levelezés Szabó István Horváth Istvánhoz, Debrecen, 1828. augusztus 18.
- ¹⁸Szabó István: Karancs-vidéki palócnyelv. - Tudományos Gyűjtemény, 1837. I. kötet 43-66. p. OSZK Kézirattár-levelezés Szabó István Horváth Istvánhoz, Ozsgyán, 1836. május 16.
- ¹⁹OSZK Kézirattár-levelezés Szabó István Horváth Istvánhoz, Ozsgyán, 1837. január 13.
- ²⁰MTAK Kézirattár RAL 171/1839 Szabó István Toldy Ferenchez, Guszona, 1839. december 21.
- ²¹Idézi és értékeli Toldy véleményét - Császár Elemér: A magyar irodalmi kritika története a szabadságharcig. Bp. 1925. Pallasz. 219. p. V.ö.: Toldy Ferenc: A magyar nemzeti irodalom története. A legrégibb időktől a jelen korig. 1864-1965. Bp. 1987. Szépirod. Kiad. - A szerző Szabó Istvánra vonatkozó megjegyzései. Kazinczy véleményét idézte Hunfalvy Pál is Szabó István Iliás fordítása (Bp. 1853. Emich Gusztáv) előszavában, LXIV-LXVI. oldalakon.
- ²²OSZK Kézirattár 1909/13 Szabó István Mindszenty Gedeonhoz, Karancseszki 1832. április 28.
- ²³OSZK Kézirattár-levelezés Szabó István Horváth Istvánhoz, Ozsgyán 1837. január 13.
- ²⁴MTAK Kézirattár K 1232:45 MTAK Kézirattár MIL 4-r. 113. sz. Szabó István levelei Toldy Ferenchez
- ²⁵u.a. levelezés, mint a 24. jegyzet
- ²⁶MAT K Kézirattár MIL 4-r. 113. sz. Szabó István versei
- ²⁷u.a. levelezés, mint a 24. jegyzet
- ²⁸OSZK Kézirattár Levelestár Szabó István Szász Károlyhoz, Kazár 1877. szept. 23. és december 12.
- ²⁹OSZK Kézirattár-levelezés Szabó István Pesty Frigyeshez, Kazár 1857. augusztus 25. 27.
- ³⁰MTAK Kézirattár RAL 684/1863 Szabó István Hesiodos fordításáról Hunfalvy Pál bfrálata, 1863. dec. 6.
- ³¹MTAK Kézirattár RAL 24/1866. 938/1865 A Hesiodos fordításról még: MTAK Kézirattár RAL, 466/1864, 109/1866, 1107/1875, 2102/1865, 938/1865, 147/1866, 817/115, 1865
- ³²MTAK Kézirattár RAL 917/67. 1866
- ³³Valamint az „Aranygyapjas vitézek vagy Apollónius Rhodius Argonauticonja. Ford.: Szabó István Bp. 1877. kötetben is közöltek az évfordulóval kapcsolatos hat üdvözlő-tisztelő levelet, többek között Arany János, Gyulai Pál, Toldy Ferenc aláírásával. Szabó István jubileumáról külön könyv jelent meg, ami bőséges adatokkal, dokumentumokkal szolgál e kérdésről: Szabó István: Örömnapja és hálanyilatkozata. (Közölte Csaplár Benedek, 1897)
- ³⁴OSZK Kézirattár Fol. H. 1352 Szabó István: Koszorú vagy szemelvények a görög Anthológiából (Versek) Kazár, 1886.
- ³⁵OSZK Kézirattár 1925/15 Szabó István Gyulai Pálnak, Kazár 1877. jún. 9.
- ³⁶V.ö. Falus Róbert: Görög harmónia. Bp. 1980. Gondolat - Hesiodos arc poeticájáról 32-64. p.
- ³⁷u.o. mint a 35. jegyzet

³⁸Fried István: Kelet- és Közép-Európa között. Bp. 1986. Gondolat.

A romantika jellegével kapcsolatban kifejti: "... az egyén talaj vesztettségét is ábrázolja, a világ idegenné válását, az idő megragadására való képtelenségét, az ellenséges teret, amelyben mégis élnie adatott, példákkal illusztrálja Prométheusznek és Szisziphosznak a sorsát, mint amely sorsok alternatívái az emberi létnek." 194. p. Sírversét - a hozzá írt bizalmas levélből (1886. gőr. 4) közli: Csaplár Benedek: Szabó István. Klny. Egyházi Közlöny 1889. 22. sz.

³⁹Trencsényi-Waldapfel Imre fordítását idézte: Pais István: A görög filozófia Bp. 1982. Gondolat. 33. p

Resümee

ANNA KOVÁCS

„Mein Prinzip: Leben und Literatur“

(KP oder das Lebensprinzip des Homer-Übersetzer István Szabó im 19. Jahrhundert)

István Szabó (1801-1892) hat für sich selbst die romantische Einheit des Lebens und der Literatur als Lebensprinzip um die Mitte des 19. Jahrhunderts abgefaßt. Die literarische Tätigkeit des Seelsorgers in Oberland, Gömör, Nógrád hat das literarische allgemeine Bewußtsein für heute schon beinahe vergessen, obwohl er durch seine literarische Wirksamkeit mit den bedeuten Persönlichkeiten seiner Zeit in Verbindung stand, mit solchen Prominzen des geistigen Lebens wie Ferenc Kazinczy, István Horváth, Ferenc Toldy, János Arany.

Im Jahre 1839 hatte ihr die Ungarische Akademie der Wissenschaften, 1842 die Kisfaludy-Gesellschaft zu ihrem Mitglied gewählt. Die Berufsschaft der Zeitgenossen verehrte in der Person von István Szabó vor allem den Übersetzer, „den Übertrager“ ins Ungarische der Werke von Homer – der vollen Odysee und der Ilias.

Die letzte Station seiner Lebensbahn war das Dorf Kazár im Komitat Nógrád. KP das heißt der Kazärer Priester hatte am Ende seines Lebens sich zurückziehend, aus dem Geistesleben verdrängt, die Werke seines Lieblingsautors Hesiodos ins Ungarische übersetzt.

In unserem Aufsatz haben wir seinen Manuskriptnachlaß, seine Autobiographien, seinen Briefwechsel bearbeitet.

Wir haben die Lebensbahn von István Szabó im Zusammenhang von Lebensweg – Lebenswerk, Rolle – Persönlichkeit, letzten Endes in der Einheit des Lebens und der Literatur untersucht.

Glatz Oszkár útja Münchentől Bujákig

(1872-1958)

Peák Ildikó

Hosszú munkásságából csaknem négy évtized a nógrádi tájhoz, Hollókőhöz, majd elsősorban Bujákhoz kötötte. Életműve már a kortársak számára ellentmondásos volt. Első képei a századforduló magyar művészetében szokatlanul frissek voltak: a kritikusok a hazai tájképfestészet megújítói között tartották számon. Sikereinek csúcán visszavonult Palócországba, s legfontosabb feladatának egy kis falu színpompás viseletű lakóinak problémamentes, de nem édeskés megörökítését tartotta. Kiállításainak számát ő maga sem tudta, ugyanakkor sokszor kapott fanyalgó kritikákat. Az utókor szinte megfélemlített róla, csupán Bujákon - ahol 1937-ben díszpolgárrá is választották - őrzik hűségesen emlékét.

E dolgozat nem Glatz Oszkár teljes alkotómunkásságának bemutatását tűzte ki célul. E helyett a százhusz éve született művész pályájának egyes szakaszait szeretnék röviden jellemezni, kiemelve az utolsó, Nógrádhoz kötődőt.

Az 1870-es években szinte forradalmi átalakulás kezdődött az európai képzőművészetben. Az impresszionisták színre lépése után egyre merészebb kísérletek nyertek létjogosultságot festészetben, grafikában egyaránt. A XIX. századi konzervatív művészet fellegvára - a müncheni akadémia - fokozatosan elveszítette szerepét: a jövőendő alkotógenerációk nevelését, felkészítését. Ezt a feladatot egyre inkább a párizsi Julian Akadémia vette át. A fiatalok a megcsontosodott régi nagy iskolák helyett inkább saját útjukat járták. Számosan közülük új, frissebb szellemű szabadiskolák köré csoportosultak, illetve különböző „köröket”, asztaltársaságokat alapítottak, melyek közül jó néhány a későbbiekben művészteleppé nőtte ki magát. E csoportok közös törekvése a múlt század derekára kialakult hamis művészet-szemlélet tagadása volt.

A XIX. század forradalmi után konzerválódott, helyenként még félféudális polgári társadalom sajátos - reprezentatív szükségleteit kielégítő - képzőművészeti ábrázolásmódot várt el. Az „olyan, mintha élne, megszólalásig hű” portrék alkotóinak legfontosabb feladatává a csipkék, ékszerek, rendjelek pontos visszaadása vált - a társadalmi állás bemutatása jegyében. Divatossá váltak az úgynevezett szalonképek. Ezek szinte teljes mértékben a reprezentatív polgári miliő hiteles megjelenítését szolgálták, a masnis kutyustól a drága üvegszillárig.

A század második felére a festészetnek ez a - a megrendelő társadalmi, vagyoni helyzetét dokumentáló - szerepe elveszítette tartalmát. E funkciót a továbbiakban a fotótechnika fejlődésével a fénykép vette át. A művészek - legalábbis a valóban invenciózusok - szabadon adhatták át magukat tulajdonképeni feladatuknak: a valóság valóban festői eszközökkel történő megörökítésének.

Forradalminak tekinthető a változás, amely a helyszínek kiválasztása terén ment végbe. Az impresszionisták előtt az akadémikus festők - bár készítették a szabadban tanulmányokat - tájképei műtermekben születtek. Ez óhatatlanul természetellenes megvilágítást, hamis, egyenletesen szórt fényt eredményezett. Az új generáció legnagyobb „vívmánya” ezzel szemben a természetben, tájban való festés volt. A plein air (a levegő és a fény hatásainak érzékeltetése, a tradicionális színskála áthangolása) szinte állandó műszavává vált e nemzedéknek.

Hazánkba, a Monarchia merev, zárt világába e változások késve érkeztek. A századfordulóra lassan kialakuló új művész- és kritikusgeneráció fedezte csak fel Szinyei Merse Pálnak az impresszionistákkal egy időben, a szabadban festett Majális című képét.

A modern magyar képzőművészet nem is hazai földön született meg, hanem éppen a konzervatív művészet központjában, Münchenben. Ennek oka elsősorban az, hogy a múlt század utolsó évtizedeiben minden jelentősebb magyar mester az itteni akadémián tanult. A századvég ebben még Szinyei útját követte, ő is Münchenben vált a plein air festészet előfutárává és művészete mindvégig megőrizte a

müncheni kolorizmus szellemét. A Nagybányán megtelepedő festők is - ha néhányuk rövid ideig megfordult ugyan Párizsban - szintén Münchenből indultak.¹

A város művészeti élete a század végén már erősen polarizálódott. Egyfelől itt állt a nagymúltú, de ekkorra már konzervatívva csontosodott, Piloty nevével fémjelzett akadémia. Másrészt azonban - mivel számos országból érkeztek ide tanulni vágyó fiatalok - kialakult egy nemzetközi jellegű, friss szellemi központ. Míg a 70-es években idekerülő festők jó része az akadémizmushoz kötődött, a 80-as években már néhány olyan fiatal is érkezett, akik tanulmányait Párizsban kezdték, s így számukra idegenek voltak az akadémista alapelvek. Ebben a pezsgő, mozgalmas légkörben a fiatal magyarok mentora Hollósy Simon volt, aki a 70-es évek végén érkezett Münchenbe. 1878 és 1882 között az akadémia óráit látogatta, majd 1886-ban magániskolát nyitott. Ez akadémiai felvételi vizsgára előkészítő tanfolyamként indult, csupán a későbbiek során vált a Julian Akadémiához hasonló szabadiskolává.² Az iskola lassan kinőtte kereteit, kialakult körülötte az úgynevezett Hollósy-kör, amely "... nemcsak a volt tanítványokat tömörítette, hanem néhány olyan fiatal festőt is, akiket vonzott Hollósy egyénisége és a kör szelleme. A csoportosulás nem volt zárt szervezet, meglehetősen változott az összetétele, megfordultak benne... a képzőművészek mellett írók, sőt más foglalkozásúak is. A kilencvenes évek táján a körhöz tartozott többek között Grünwald Béla, Tóth László, Réti István, Csók István, Lyka Károly, Glatz Oszkár, Thorma János..."³

Glatz Oszkár rövid művészettörténeti tanulmányokat követően 1892-ben - húsz éves korában - érkezett Münchenbe. A sikertelen akadémiai felvételi vizsga után útja egyenesen Hollósy magániskolájába vezetett. Itt csupán annyi időt töltött, amennyit a sikeres felkészülés igényelt. Felvétele után fél évig látogatta az akadémia előadásait. 1893-ban már a párizsi Julian Akadémián folytatta tanulmányait. Itt találkozott Hollósy néhány volt növendékével, s így, ha akaratlanul is, a müncheni magyar fiatalok szellemi légkörébe került. Némi ingadozás után 1895 őszén visszatért Münchenbe, s csatlakozott Hollósy-ékhoz. A kis kör művészi felfogása ekkorra már kikristályosodott. Jelszavuk a naturalizmus volt, tiltakozásul az akadémizmus konvenciói, erőltetett témakörei ellen. Nem voltak a szó szoros értelmében véve impresszionisták, inkább Bastien-Lepage (egy akkor nagyon merésznek számító festő) finom atmoszférateremtését tekintették követendő példának. Kezdetben még nem is kísérleteztek a szabad természetben való festéssel, megmaradtak a műtermi megvilágításnál. Új volt viszont tematikájuk. Realizmusra törekedtek, de giccs-, zsáner-, szentimentalizmusmentes realizmusra. Valószínűleg valamennyien ismerték Zola társadalomkritikáját. A későbbiekben sem éltek a formák lebegő színfoltokká való felbontásával. Festményeiken inkább a testek súlyát, térbeliségét is őrző, a plein air eredményeiből táplálkozó, nagy felületeket dekoratív egységben tartó, a szecessziótól is megérintett posztimpresszionizmus jellemzői mutatkoztak.⁴

A Hollósy-kör tagjai - bármennyire is a Párizsban, Münchenben egyre jobban terjedő eszméket vallották magukénak - nem szakadtak el teljes mértékben Magyarországtól. Folyamatosan küldték Budapestre képeiket, bár a hazai kritika fanyalogva fogadta az új szellemiséget. Hollósy 1895 elején haza is tért egy képmegrendelés ügyében tárgyalni. Felvetődött egy Magyarországon létesítendő nyári szabadiskola gondolata is, mégpedig Nagybányán. Nem véletlenül esett a csoport tagjainak választása e településre, hiszen két volt Hollósy-tanítvány - Réti István és Thorma János - Nagybányán dolgozott ekkor. Vonzotta a fiatal művészeket a táj, a havasok szépsége. Úgy vélték, hogy e környezetben továbbfejleszthetik tanulmányaikat, s megkezdhetik a szabadban való festést. A letelepedést csupán a szükséges anyagiak hiánya gátolta. A lelkes Hollósy-tanítvány, Glatz Oszkár segített a társaságon. Kérésére édesapja közvetítésével egy bank sürgősen ötszáz forintot folyósított Hollósyék váltójára.⁵

A kis csoport 1896 májusában érkezett Nagybányára. Hollósy magyar követőjéhez csatlakozott néhány külföldi - lengyel, német, orosz, amerikai, osztrák - volt tanítvány is. Valamennyien lelkesen kezdtek el dolgozni a számukra új, romantikus környezetben. Glatz - a festőtárs és jó barát, Réti István visszaemlékezései szerint - "... valósággal égett a munkálattól. az iskolai munkaidőből egy negyedórát sem mulasztott volna, de előtte s utána festőholmival felpakoltan rohant különböző motívumaihoz, napkeltétől a sötétség beálltáig, a hosszú nyári napokon."⁶ Tanulmányok, kisebb tájképek mellett ekkor festette első, nagyobb méretű vásznát, az imádkozó bányászokat. E sokalakos képen már sikeresen oldotta meg a kompozíciós feladatokat, a fény-árnyék hatások a párizsi évek jól felhasznált tanulságait jelzik. Úgy tűnik azonban, hogy a Nagybányára áttelepült szabadiskola nyújtotta lehetőségek nem voltak elégségesek számára.

A következő idényben, 1897 nyarán és őszén, nem a telepen folytatta a munkát. Május elején felköltözött az Izvorára, a Nagybánya fölötti havasokba, egy kis erdészkunyhóba. Több, mint öt hónapot töltött itt, csupán havonta egyszer gyalogolt le a völgybe, meglátogatni művészársait - elsősorban Feren-czy Károlyt, legbensőbb barátját. A remete életmód, a visszavonult alkotótevékenység kimagasló értékű alkotásokat termelt. Réti István értékelése szerint Glatz itt készült festményei - huszonkét vászon - takán élete legjobb művei.⁷

E sorozattal szerepelt a nagybányaiak első jelentős kiállításán, melyre 1897 december 15. és 1898 január 15. között került sor a régi Múcsarnok épületében. A hazai művészeti életet uraló, konzervatív Képzőművészeti Társulat ugyanis nem engedélyezte, hogy a hagyományos Téli Tárlat keretében, külön teremben mutassák be a fiatal művészek alkotásait.⁸ Az engedélyezés körüli gondok adminisztrációs nehézségekkel, feladatokkal jártak. Glatz rövid, 1945 után készült, önéletrésében feljegyzi, hogy - mint a csoport legfiatalabb tagjának - neki kellett a felmerülő problémákat megoldani.⁹ A nehezen megvalósult tárlat körül - mint az várható volt - megoszlottak a vélemények. A kortárs európai áramlatok ismerői - köztük Lyka Károly, Ignótus - lelkes kritikákat írtak. Az akadémikus Képzőművészeti Társulat vezetősége természetesen felháborodott a „beteges zöld lovakon, lila fákon”. Érdemes itt megjegyezni, hogy nem sokkal korábban szinte szó szerint ugyanezt a kritikát kapták az impresszionisták első párizsi bemutatkozásuk kapcsán.

Az új művészet hívei között nagy sikert arattak Glatz tájképei, különösen az Este a havason című. A pasztózus foltokkal megfestett monumentális táj, az abba kitűnően illeszkedő figurák, a fényhatások érett, a nagybányai szemléletet kitűnően elsajátító festőt mutatnak. E festménnyel vált Glatz Oszkár neve egyszerre ismertté a hazai képzőművészet központjában, Budapesten.

A következő évben, 1898 nyarán ismét visszatért Glatz Nagybányára, folytatva azonban a többiekkel elkülönülő munkát. Ez alkalommal azonban nem a havasokban telepedett le, hanem Nagybányától dél-nyugatra, a Szilágyságban, több falut is felkeresett. Úgy tűnik, hogy ez a vidék kevesebb élményt jelentett számára, mint előző évi izvorai tartózkodása.¹⁰ Ekkor készült közepes méretű, Fahordók című festménye, mely borús ég alatt, dombtetőn hátán rőzseköteget cipelő asszonyt és kisfiút ábrázol. E vászon bizonyos visszalépést jelent a korábbi ragyogó tájképekhez képest. A táj ábrázolása szokványosabb, a figurák naturalisztikusabbak, az előadás kissé szentimentális. Mindenesetre e képnek a nagybányaiak második - 1898 decemberében ismét a régi Múcsarnokban nyíló - tárlatán nagy sikere volt. A Fahordók mellett Glatz mintegy húsz festményt és grafikát állított ki - tájképeket, tanulmányokat, arcképeket. Ez utóbbiak egy része már Budapesten készült megrendelésre, már megcsillantva a kitűnő portretista tehetségét.¹¹

A következő években Glatz Oszkár és a nagybányai kolónia kapcsolata fokozatosan meglazult, mindinkább formálissá vált. Valószínűleg ebben nagy szerepet játszott a művész már a korábbiakban megmutatkozó elkülönülve elmélyedő, „remeteségre” hajló természete. Sohasem tagadta meg azonban művészetének nagybányai gyökereit, régi társaihoz, barátaihoz sokáig rokonszenv fűzte, több alkalommal részt vett kiállításaikon is. Egyébként 1899-től a nagybányaiak már nem tudták egységes kiállító csoportként bemutatni műveiket, mivel a Képzőművészeti Társulat a továbbiakban nem engedélyezte, hogy közösen, korabeli elnevezéssel élve különkiállításon mutakozzanak be.¹²

Úgy tűnik azonban - legalábbis az 1914-ig követhető adatok alapján -, hogy Glatz Oszkár az első világháború kitöréséig rendszeres kiállítója volt a Múcsarnokban rendezett téli és tavaszi tárlatoknak.¹³ A kilencszázas évek elején a szó szoros értelmében vett tájképek - melyeken a figurák legfeljebb mellékszereplők - helyett egyre inkább ember és természet kapcsolata foglalkoztatta. Továbbra is csupán a téli hónapokat töltötte Budapesten. Kora tavasztól késő őzig az ország legszebb vidékein: a Balaton, a Velencei-tó partján, Pécs, s a Heves megyei Sirok környékén kereste motívumait. Feladta a fényhatások, színek Nagybányán elsajátított elemzését, helyette festményein problémamentes, egyenletes verőfény sugárzik. Kerülte a kontrasztokat, meleg, világossággal átitatott színek jellemzik ebben az időben készült képeit. A figurák összefogottabbak, tömörszerűek, határozottabb kontúrokkal, mint korábbi festményein.

A Múcsarnok 1900-as téli tárlatán állította ki Birkózó fiúk című - a kritikusok szerint egyik legjobb - olajképét, mely a Balatonnál készült. Glatznak e festményén nem könnyű problémát kellett megoldania. Egy pillanatnyi helyzetet kellett megragadnia, mozgásban, feszült akcióban lévő alakokat megörökíteni. Két vesztély is fenyegette a festőt. Sikertől ugyan frissen megöröklénie a gyorsan tűnő mozgást, de a kész mű csak futó vázlat marad, vagy teljes és valóságos kép lesz munkájából, de veszendőbe

BÍRKÓZÓ FIÚK, 1900
A MAGYAR NEMZETI GALÉRIA TULAJDONA

megy a probléma lényege: a mozgás pillanatnyisága, az akció elevensége. A művész mindkét veszélyt sikerrel kerülte el - festménye nem veszítette el közvetlenségét.

Glatz oeuvre-jében több szempontból is meghatározó képnek tekinthetjük a Bírkozó fiúkat. Nagyméretű, hangsúlyos figurák mozognak alig jelzett, háttérszerű tájban, mint a későbbi zsánerképeken. A zárt formákat ideges, rajzos kontúrok fogják össze. A korábbi, pasztózus szín- és fényfoltokkal felrakott tájképek mesterét ekkor már egyre inkább foglalkoztatta a grafika, elsősorban a portré.

Az 1904-1905. évi téli kiállításon hatalmas anyagot - harminchat művet - mutatott be. Ezek - néhány tájképtől eltekintve - olajfestésű arcképtanulmányok, szénrel rajzolt portrék voltak.¹⁴ E tárlaton Glatz új oldaláról mutatkozott be, kitűnő emberábrázolási készségét, biztos, de finom rajztechnikát bizonyítva. Nem véletlen, hogy a kortárs közönség sokáig elsősorban mint grafikust, s portretistát ismerte a művészt. 1909-ben Glatz grafikai sorozatot is készített a kor legismertebb személyiségeiről, írókról - többek között Beöthy Zsoltról, Herczeg Ferencről, Gárdonyi Gézáról, Mikszáth Kálmánról. Mikszáth-portróját a Könyves Kálmán Magyar Műkiadó Rt. reprodukcióként sokszorosította. Illusztrátorként is dolgozott, Bródy Sándor Ezüstkecske című művéhez készített rajzokat.

1903-tól Glatz Oszkár rendszeresen kiállított a Nemzeti Szalon évenkénti grafikai tárlatain is, többnyire szén- és kőrajzokat.¹⁵ Az arcképek mellett - hasonlóan az ebben az időben készült festményekhez - egyre nagyobb teret kaptak a népeletképek, zsánerek. Intim hangulatú grafikák ezek. A falusi férfiakat, nőket, gyerekeket csendes, szemlélődő tevékenység - kalendáriumolvasás, fonás -, vagy kemény hétköznapi munka közben mutatják meg.

Nagy számban szerepeltek életképek a művész alkotásaiból a szintén a Nemzeti Szalonban, 1910-ben, rendezett nagy retrospektív kiállításon. Itt mintegy százhusz olajfestményt és negyven grafikát mutatott be a Bányások reggeli imájától a legújabbakig. Érdekessége a tárlatnak, hogy itt mutatkozott be Glatz Oszkár felesége, Wildner Mária is, aki néhány virágcsendéletet, s egy Rubens-kép másolatát állíttatta ki.¹⁶ Ő szintén Münchenben tanult, magántanítványként, de a Hollósy-körrel nem volt komolyabb kapcsolata. Csendéleteinek kvalitása nem éri el férje festményeinek színvonalát.

A Glatz Oszkár által kiállított anyag rendkívül sokrétű volt, a művész - úgy tűnik - törekedett arra, hogy munkássága átfogó képével ismertesse meg a közönséget. Különösen fontos számunkra, hogy a tájképek, zsánerjelenetek, portrék között már számos nógrádi vonatkozású festményt és grafikát találunk. Bár tudjuk, hogy jó néhány táján dolgozott az országnak Glatz nyaranta, a pontos dátumokat még rövid életrajzából sem ismerhetjük meg. A retrospektív kiállítás műtárgylistája azonban bizonyossá teszi, hogy - rövid hollóközi tartózkodás után - 1909-ben már dolgozott Bujákon.

A tárlatról Lyka Károly jelentetett meg ismertetést a Vasárnap 1910. október 2-i számában.¹⁷ A korrek kritiká szerint bár Glatz munkássága nem tartozik a kortárs művészet első élvonalába, a kiállított művek mesterségbeli tudást, művészi érzékenységet árulnak el. Lyka megjegyzi, hogy nem Glatz művészi hanyatlására, visszafejlődésére gondol, hanem arra, hogy a kortársak továbbfejlesztették stílusukat, Glatz pedig nem lépett tovább. A válogatás értékének tartja, hogy nagyobb arányban szerepelnek festmények, hiszen a közönség elsősorban a grafikust ismeri.

Rajztudása, technikai ismeretei azonban elvitathatatlanok voltak. Mindennek elismeréseként 1914-ben a Képzőművészeti Főiskola tanárává nevezték ki. 1905-től a Főiskola (akkor még Mintarajztanoda) vezetője az új magyar művészet „nagy őregje”, Szinyei Merse Pál volt. Igazgatóvá való kinevezése valószínű forradalmat jelentett az iskola életében. Szinyei a szabadiskolákéhoz hasonló, egészségesebb, frissebb szellemű nevelés kialakítására törekedett. Ennek sarkalatos pontja volt a konzervatív tanári testület fokozatos lecserélése. Így 1905-ben került a tanári karba Ferenczy Károly, akit rövidesen Olgyai Viktor, majd Réti István követett. Valamennyien a Julian Akadémia és Nagybánya szellemiségéhez kapcsolódtak. A szakmai megbecsülésen túl ez a „frissítés” is oka volt a régi Hollósy-tanítvány Glatz alakrajztanárá kinevezésének. Hivatalát azonban csak jóval később (1922-ben) tudta elfoglalni, mivel a világháború kitörésekor Svájcban rekedt. Genfben mutatta be második gyűjteményes kiállítását is, 1921-ben.

Hazatérte után azonban fontos feladatának tartotta részvételét a művészeti nevelésben. Bár növendékei közül egy sem követte stílusát, ma is szívesen, szeretettel emlékeznek vissza rá. Tanítványa volt - többek között - Borsos Miklós, László Gyula régész, s később tanársegéde is Domanovszky Endre. Szívesen foglalkozott diákjaival a Főiskolán kívül is, alkalmi nyári telepeken. Így csak 1926-ban Szombat helyen tizenöt, Mohácson hat, Békésen öt növendékkel dolgozott.¹⁸ Ő javasolta felvételre a nemrég elhunyt szobrászművészt, id. Szabó Istvánt is.

Számos művészetelméleti írásában foglalkozott művészet és társadalom kapcsolatával.¹⁹ Fontos feladatnak tartotta a művészetiileg műveletlen közönség nevelését, mivel annak rossz izlése lehetővé teszi a giccsel való üzérkedést. A társadalom művészeti nevelését két lépcsőben képzelte el. Az alap az iskolai, a gyerekek világához igazodó oktatás. Felnőtték számára javasolta műtermek szervezést, csoportos látogatását, mely során lehetőség nyílik az alkotóval, s munkáival való közvetlen megismerkedésre, akár kötetlen beszélgetésre is. Glatz ugyanis az igazi képzőművészet kialakulásának egyik fő kerékkötőjeként a közönség közönyét nevezte meg. Véleménye szerint "... nem a kontárok a bűnösök, hanem a társadalom."

A 20-as években már hivatalosan ünnevelt, „befutott” művész és pedagógus. 1923-ban nyílt meg harmadik, gyűjteményes kiállítása Budapesten. Külföldön - Ausztriában, Németországban, Lengyelországban, Svédországban, Olaszországban - is lehetősége nyílt festményeinek, grafikáinak bemutatására. 1920-tól tagja a Szinyei Merse Pál Társaságnak, mely a nagy festő, s a nagybányai művésztelep munkásságának folytatója kívánt lenni. Már ezt megelőzően, 1908 óta, alapító tagja a Magyar Grafikusok Egyesületének.

A tanítás, a nagyvárosi művészeti élet, az ünneplés azonban egyre kevésbé kötötte le Glatz Oszkárt. Alkotómunkájának megtermékenyítő közeget az 1900-as évek eleje óta évtizedeken át a kis nógrádi faluban, Bujákon találta meg (1949-ig volt a községben bejelentett lakása). Itt lelte meg azt, amit „vándorévei” alatt keresett - gyönyörű tájat, s abba harmonikusan illeszkedő, szinte még érintetlen viseletű, szép embereket. Ahogy később barátainak elmesélte, Ecseg felől a földúton, késő délután érkezett először Bujákra, s mikor meglátta a domboldalon szétszórta elhelyezkedő, zsúpfedelt házakat az alkonyati napsütésben, így szólt - „Ezt kerestem”.²⁰

Lelkesen vetette magát a munkába, az új körömezet új lehetőségeket kínált számára. „Az én valódi műtermem a falusi szoba... Engem csak a tanári állás kényszerít Pestre, ha szabad lennék csak falun dolgoznék, számomra a város idegen, szinte gyűlölt és nagy teher nékem ez a kötöttség” - írja 1930-ban.²¹ Annál is inkább zavarhatták a művészt pedagógusi kötelezettségei, mivel a szabadban való festés számára legértékesebb hónapokat - a kora tavaszt és a késő őst - a Főiskolán kellett töltenie. „Az a pár nap, amit az év e részeiben ott tölthetek, csak arra elég, hogy egy csomó dolgot elkezdjek, esetleg csak egy év múlva fejezhessek be, mert nékem sajnos a legkritikább esetben sikerült egy képet egy ülésre befejeznem és még kevésbé vagyok képes azt utólag a műteremben emlékezetből befejezni, mint elég sok kollégám” - panaszkodik.²² Úgy tűnik, Glatz Oszkár - bármennyire is megérintette egy kissé a hivatalos „műcsarnoki” stílus - nem adta fel régi elvét: a tájban való, természetes fény- és színhatásokkal számoló festést.

Nemcsak a nógrádi táj szépsége ragadta meg, hanem a színpompás egyedi viselet (a jellegzetes, rövid, elálló szoknyák, selyem pruszlikok, pántlikák) festőisége is. Szinte a néprajzkutató alaposságával örökölte meg az öltözeteket és viselőiket.. A „Tótszögön”, a falu legfestőibb részén, az uradalmi épületben volt számára szoba fenntartva. Innen került legtöbb modellje is, köztük a számos festményen megörökített Ilona, Bözsi, Margit. Néhányan közülük kora gyermekkoruktól eladó lány-, vagy fiatalasszonykorukig megjelennek a művész vásznain.

Az új benyomásokkal egy időben megváltozott Glatz látásmódja. Tájképei, falurészelei intímek, egy-egy részletre koncentrálnak. Festményein már nincsenek messze elnyúló völgyek, mezők, nagy távlatok. Figurális vásznain - életképein, portréin - az alakok betöltik szinte a teljes képmezőt. A háttér, legyen akár szobabelső, vagy kert, elhanyagolható, nincs benső kapcsolatban a festmények tartalmával. Glatz kerülte a dinamikus tevékenység ábrázolását. Visszatérő témái: anya gyermekével, elmélázva öltözködő fiatal lány, játszó gyermekek. E képeken az előadás uralkodó eleme a rajz. Itt is tapasztalhatjuk stílusának változását, ha visszagondolunk a Fahordók súlyos, tömörszerű figuráira, vagy a Bírkozó fiúk dinamikus mozgására. A Bujákon festett alakos képek gyakran kissé sikerterjedt, kevésbé modelláltak, bár a művész törekedett a naturalista ábrázolásra. Az arcok, kezek világító fényfoltok, melyeket kemény, rajzos kontúrok határolnak el. Glatz majdnem akkora gondot fordított a viselet festői érdekességének, színpompájának érzékeltetésére, mint a jellemábrázolásra.

Szinte összegzi a fenti jellemzőket nagyméretű, Templomozás, körmenet című vászna. A háttér - dombok, fák - festett díszletre emlékeztet. A körmeneti zászlót tartó Mária-lányok mozdulatai ünnepélyesek, hieratikusak, arcvonásai átéltiségről, elmélyültségről tanúskodnak. Körülöttük a körmenetek résztvevőinek jellegzetes típusai. A háttérben egy fiatalabb és egy idősebb asszony, a kép jobb szélén pedig kislány áll. Az 1937-ben készült festmény - az elsődleges tartalom túl - a falusi nő életének

TEPLOMOZÁS, KÖRMENET, 1937
BUJÁK KÖZSÉG ÖNKORMÁNYZATÁNAK TULAJDONA

egyes szakaszait is bemutatja. Minden egyes alak egy-egy portré, de Glatz gondosan ügyel az életkornak, alkalomnak megfelelő viseletek pontos bemutatására is. A figurák szinte kártyalapokként símulnak egymásra, a térbeliség, a távlat mellékessé vált.

Glatz Oszkár munkásságának bármilyen rövid bemutatása, elemzése kapcsán sem kerülhetjük meg a művészi érték kérdését. Már számos kortárs kritikusnak és a mának is „gyanús” a két világháború között igen népszerű életképfestészet. Nem véletlen ez, hiszen a Trianon utáni kultúrpolitika egyre határozottabban követelte a nemzeti vonások érvényre juttatását, a magyarságnak magyarság, népiség formájában való tudatosítását. Ennek művészi megjelenítésére különösen alkalmasnak bizonyult a naturalista jellegű posztnagybányai festészet. Még a nép, a táj leghitelesebb megörökítői - Rudnay, Tornyai - is átmenetileg áldozatul estek a pátoszos álmagyarkodásnak. Megszaporodtak a vidáman táncoló romlatlan, „őseredeti” parasztok, falusi lányok képeiben megjelenő, rúzsosított szájú szépségkirálynők. A népi iparművészetnek - különösen a viseletnek - is nagy kultusza támadt már a 20-as évek elején Magyarországon. Ennek célja Csonka-Magyarország kulturális fölényének megmutatása volt. Az 1934-ben megindult Tulipán mozgalom már kimondottan a magyaros női és férfiruha mindennapi viseletéért küzdött.

Visszatérve Glatz Oszkár munkásságának értékeléséhez, annyi bizonyos, hogy a kezdeti nagybányai évek művészi eredményeit nem tudta megismételni, friss természetszemlélete kissé szárazabb felfogásnak adta át helyét. Nem lehet azonban életművének második szakaszát sommásan giccsesnek nevezni, ahogy sok kritikusa tette és teszi. Van egy fontos momentum, ahol Glatz világosan elkülönül „magyarosan” festő társaitól. Ő sorsuk iránti őszinte érdeklődéssel, szeretettel közeledett modelljeihez, a falu világához. Érdekelte a helybeliek élete, sorsa, nemcsak ünnepeik, ragyogó viseletük, hanem küzdelmeik, kemény munkájuk is. Nem ragyogó, „úri” műteremben festette képeit, hanem földes padlójú szobában, sokszor a modellek házában. Közöttük élt, frásaiban családok története elevenedik meg, a Margitok, Ilonák sorsa rajzolódik ki.²³ Glatz képei nem álnépiesek, nem idealizálnak. Figurái igazi munkát végez, valódi hús-vér emberek. „Ha van lélekvándorlás, akkor utolsó inkarnációmban feltétlenül paraszt voltam. Falun mindent szeretek és bár több, mint huszonöt éve festgetek ugyanazon a helyen, Bujákon, itt minden érdekel, az örökké új tájéktól, dombjaitól, erdejétől és szántóföldjétől az utolsó csirkéig...” - írja a harmincas években önmagáról.²⁴

Művészi kvalitásai - bár nem sorolják a kortárs képzőművészet élvonalába - egy jó színvonalat érnek el. A Műcsarnok kiállításain számtalanszor megnyilvánuló dilettantizmust mindenestre messze felülmúlják ott kiállított művei. A Szinyei Merse Pál Társaság (mely a „műcsarnokiak” közül leginkább igyekezett a nagybányai eredményeket megőrizni) tagjaként mindvégig színvonalas alkotómunkára törekedett.

A kortárs művészettörténész, Farkas Zoltán, visszaemlékezéseiben egy idős korában is hihetetlen munkabírással dolgozó, szinte fanatikus művész portréja rajzolódik ki, aki betegen is napi négy-öt órát fest, rajzol.²⁵ Lekésedése naivitással párosult. Farkas feljegyzi, hogy Glatz minden áron fel kívánta újítani a népviseletet és igyekezett a sikertelensége boldogtalanná tette.

Glatz Oszkár már a 20-as évek végén, 30-as évek elején szót emelt a népi iparművészet érdekében. „A nők ruhájukat maguk varrták, nemesebb szléeses volt, máma már erősen megromlott. Egyrészt a nyomor, másrészt az úrmajmolás. A rettenetes sipkák és pantallók minden szléeses emberben gyomorgörcsöket támasztanak, egy csomó drágább női ruhadarab már nem is kapható, az anyag rosszabb, a színek durvábbak, züllik, megy minden lefele... valahogy kiveszett a népből a művészi érzés, mely régente vezényelte, mindent a városból kezd importálni, a jó falusi bútor helyett a legkomiszabb gyári tucatárut, régente színes gyermekruhák helyett azt a rettenetes matróz és babaruhát, förtelmes benne.”²⁶ Többször említi, hogy képeinek hitelessége érdekében kénytelen volt modelljeit a „régí jó időben” vásárolt rend ruhába öltöztetni. Naiv, de jóhiszemű lelkesedése mentes volt a Trianon utáni úri magyarkodástól, inkább a paraszti kultúra megmentésének, megújításának szándéka vezette. Céljait elsősorban a Tulipán mozgalom segítségével tudta érvényesíteni. Így részletes bevezetőt írt egy, a harmincas években népszerűvé vált, mintegy száz magyar és magyaros ruhatervet tartalmazó kiadványhoz.²⁷

Glatz a második világháború után - bár 1949-ig fenntartotta lakását - nem tért vissza Bujákra. Ebben megakadályozta betegsége, munkásságának folytatásában azonban nem. Részt vett a Szinyei Merse Pál Társaság 1948-as kiállításán és 1953-ban a II. Magyar Képzőművészeti Kiállításon. Ugyanebben az évben gyűjteményes tárlata nyílt meg az Ernst Múzeumban. Életművéért 1953-ban Kossuth-díjat, 1954-ben Kiváló Művész kitüntetést kapott.

50-es évekbeli kitüntetett sikere két tényezővel is magyarázható. Két világháború közti naturalista népeletképeit az új korszaknak a „dolgozó parasztságot” problémamentesen, hurraóptimizmussal szemlélő szocialista realizmusa - félreértve - előképnek tekintette. Ráadásul Glatz - neves és kevésbé elismert kortársaihoz hasonlóan - nem vonhatta ki magát a kor írott és íratlan követelményei alól, ha dolgozni akart. Kénytelen volt hátat fordítani kedves témáinak, s a „szocializmus építését” megörökölténi vázsnain.

Mindez közrejátszhatott abban, hogy halála - 1958 - után a hazai művészettörténeti irodalom első-sorban édeskés életképfestőként emlékezik vissza Glatz Oszkára. Pedig művészként és pedagógusként egyaránt árnyaltabb jellemzést érdemelne. Hiszen korának legismertebb művészetkritikuskának - Lyka Károlynak - szavait idézve, „... a modern piktúra első harcaiban részt vett, az első harcosok közé tartozott, s éppen ezért méltánytalan dolog volna rossz néven venni tőle, hogy nem tartott lépést a modern piktúrával.”²⁸

JEGYZETEK

- ¹Magyar művészet 1890 - 1919. I. kötet. Szerkesztő: Németh Lajos. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981, 262. o.
- ²Magyar művészet 1890-1919. I. kötet. Szerkesztő: Németh Lajos. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981, 263. o.
- ³Magyar művészet 1890-1919. I. kötet. Szerkesztő: Németh Lajos. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981, 264. o.
- ⁴Egri Mária: Művészközösségek az 1900-as években. in: Lélek és forma. Magyar művészet 1896-1914. A Magyar Nemzeti Galéria kiadványai 1986/2., 28. o.
- ⁵Réti István: A nagybányai művésztelep. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1954, 35. o.
- ⁶Réti István: A nagybányai művésztelep. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1954, 235. o.
- ⁷Réti István: A nagybányai művésztelep. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1954, 235. o.
- ⁸Magyar művészet 1890-1919. I. kötet. Szerkesztő: Németh Lajos. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981, 268. o.
- ⁹Magyar Nemzeti Galéria Adattára: 9168/57 (kézirat)
- ¹⁰Réti István: A nagybányai művésztelep. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1954, 237.o.
- ¹¹Réti István: A nagybányai művésztelep. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1954, 237.o.
- ¹²Réti István: A nagybányai művésztelep. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1954, 53. o.
- ¹³Magyar képzőművészek lexikona. Írta Dr. Szendrei János és Szentiványi Gyula. I. kötet, Budapest, 1915, 577-578. o.
- ¹⁴Magyar képzőművészek lexikona. Írta Dr. Szendrei János és Szentiványi Gyula. I. kötet, Budapest, 1915, 577. o.
- ¹⁵Magyar képzőművészek lexikona. Írta Dr. Szendrei János és Szentiványi Gyula. I. kötet, Budapest, 1915, 578. o.
- ¹⁶Magyar képzőművészek lexikona. Írta Dr. Szendrei János és Szentiványi Gyula. I. kötet, Budapest, 1915, 579. o.
- ¹⁷Magyar Nemzeti Galéria Adattára: 16645/65 (újságcikk)
- ¹⁸Lyka Károly: Festészetünk a két világháború között (1920-1940). Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1956, 31. o.
- ¹⁹Magyar Nemzeti Galéria Adattára: 17618/62 (újságcikk)

²⁰Kézirat, Buják Község Önkormányzata tulajdona

²¹Kézirat az 1930-ban a Műcsarnokban rendezett kiállításához, Buják Község Önkormányzata tulajdona

²²Lásd a 21. sz. jegyzetet

²³Lásd a 21. sz. jegyzetet

²⁴Kézirat, Buják Község Önkormányzata tulajdona

²⁵A Magyar Nemzeti Galéria Adattára: 22323.1985 (kézirat)

²⁶Lásd a 21. sz. jegyzetet

²⁷Magyar művészet 1919-1945. I. kötet. Szerkesztő: Kontha Sándor. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985, 321. o.

²⁸Lásd a 17. sz. jegyzetet

Végezetül, itt szeretnék köszönetet mondani Patkós Istvánnak, Buják polgármesterének, aki értékes adatokat bocsátott a rendelkezésemre.

Resümee

ILDIKÓ PEÁK

Der Lebensweg eines Malers von Münshen bis nach Buják

Beinahe vier Jahrzehnte haben Oszkár Glatz während seiner langen Tätigkeit an Hollókő im Komitat Nógrád, dann vor allem an Buják gebunden. Sein Lebenswerk war schon auch für die Zeitgenossen widerspruchsvoll. Auf dem Grund seiner ersten Bilder wurde er zu den Erneuern der heimatischen Landschaftsmalerei gezählt. An der Spitze seiner Erfolge zog er sich nach Palozenland zurück. Von dieser Zeit an hat er für seine wichtigste Aufgabe die Verewigung der Bujáker Menschen, die der farbenprächtigen Trachten gehalten.

Nach kurzen kunstgeschichtlichen Studien kam er 1892 in München an. Früher hat er die Privatschule von Simon Hollósy besucht. Er hat ein halbes Jahr an der Münchener Akademie, zwei Jahre an der Julian Akademie in Paris verbracht. 1895 kehrte er nach München zurück, wo er sich an den Hollósy Kreis, der für die Prinzipien des Impressionismus war, angeschlossen hatte. Im Mai 1896, zusammen mit der Gruppe kehrte er nach Nagybánya als einer der Gründer der hier ins Leben gerufenen Künstlerkolonie heim. Hier hat er die vielleicht besten Bilder seines Lebenswerkes gemalt. Nach 1898 arbeitete er in Nagybányanicht mehr: die Sommermonate hat er am Balaton und am Velence-See, in den Gegenden bei Pécs und Sirok verbracht. Am Anfang der 1900-er Jahre begann er in Buják zu malen, wo er bis 1949 eine Wohnung mietete. Mit Freude hat er die Alltage des Beuernlebens, die farbenprächtigen Trachten verewigt. Sein Styl hat sich verändert, seine Darstellungsweise ist pedantischer, ein wenig trockener geworden.

Seine Zeitgenossen haben ihn nicht nur als Maler, sondern auch als Graphiker gekannt. Als Anerkennung seiner Tätigkeit wurde er 1914 zum Lehrer des figuralen Zeichens an der Hochschule der Bildenden Künste ernannt.

Nach 1945, wegen seiner Krankheit, kehrte er nach Buják nicht mehr zurück, aber er arbeitete bis zu seinem Tode. Seine Genremalerei zwischen den beiden Weltkriegen wird von zahlreichen Zeitgenossen als kitschig beurteilt, obwohl seine künstlerische Tätigkeit eine nuanciertere Charakterisierung verdient.

Presence of *Chalicotherium grande* (BLAINVILLE, 1849) (Mammalia, Perissodactyla) in the Paris Valley at Nógrádszakál (North Hungary, Nógrád County)

János Hír

1. Introduction

The Paris Valley (P6:ish) is a left-hand side branch creek of the Ipoly River which cuts through between Litke and Nógrádszakál villages (fig. 2., 13.). In May of 1991 a fossil molar was found in the valley by Mr. János Licskó amateur mineralogist who gave the material for the Natur-Historical Collection of the Nógrád County Museums. It was registered under the inventory number: 92.1

2. Description

The find is an M2 dext. molar of a young *Chalicotherium grande*. The applied nomenclature is after Zapfe H. (1979), the measurements are after the general paleontological practice (Fig. 1.).

On the mesial margin of the tooth-crown there is a well developed anterocingulum before the protocone and paracone, but not continued before the protostyle. The paracone is situated in the anteroconal part of the crown. It is always connected with a branch of the protostyle. The protoconule touches the surface of the protocone. The posterior segment of the tooth-crown is characterized by a 3-branched fork-like structure. The centre of it is the metacone (Fig. 3a.). Measurements: L: 44.6, W_a: 42.1, W_p: 42.3 mm

3. A survey of the Hungarian *Chalicotherium* finds

In the territory of Hungary the Chalicotheroid fossils are rare (Fig. 2.) and never described in a summary.

3a Szentendre

Material: *Chalicotherium grande* M2 dext molar of a senile specimen (Fig. 3b).

Measurements: L: 38.0, Wa: 37.5, Wp: 37.1 mm

Placing: Coll. of the Hungarian Geol. Inst.: V-13080

Description: the tooth-crown is strongly worned. The lingual half of the anterocingulum is intact. The protoconule is divided from the protocone. The locality of Szentendre, Cseresznyés-árok is described by Kordos L. (1982, 1986). He put it onto the boundary of the MN 7-8 zones (Fig. 12.).

3b Csákvár

Material: *Macrotherium* cf. *grande* p4 sin. (Fig. 7.).

Measurements: L: 25.7, Wa: 15.5, Wp: 17.4 mm

Placing: Coll. of the Hungarian Geol. Inst.: V-11375

Description: the premolar is very peculiar, extremely large sized (Fig. 8.). The paraconid is well developed, but the metaconid is extremely reduced, integrated into the protolophid. The external cingulum is missing. Kretzoi M (1952) commented: "...neither belongs to *Chalicotherium goldfussi*

characterized by a little P_4 nor to the hypsodont Schizotheriinae, „Chalicotherium” baltavárense = ? Colodus (Ancylotherium) pentelicus, but it can be identified with a brachyodont Miocene member of Macrotherium with an unreduced P_4 ”.

The Hipparion-fauna of Csákvár, Eszterházy Cave is described by Kretzoi M. (1951, 1952, 1954). The correlation of it with the MN zones is after Kordos L. (1987).

3c. Rózsaszentmárton

Material: Chalicotherium goldfussi KAUP, 1833 1 mand. fr. with p_4 - m_1 - m_2 -sin., 1 mand. fr. with m_1 dist. fr., m_2 dext. (Fig. 5.).

Placing: Coll. of the Hungarian Geol. Inst. Ob. 3972

Measurements:	L:	W_a :	W_n :
p_4 dext.	17.9	11.8	15.0
m_1 dext.	27.3	14.4	17.3
m_2 dext.	37.8	19.3	21.2
m_3 dext.	37.8	19.3	20.9

Description: p_4 dext.: paraconid is not developed, but the metaconid is advanced. On the buccal margin of the hypoconid there is a small conulus which is identical with the external cingulum. The entoconid is weak.

m_1 dext.: paraconid exists, but weakly developed. There is a visible metastylid and on the distal margin the posterior cingulum. The metacristid and the external cingulum are missing.

m_2 dext.: No separated paraconid. Metastylid is not visible, but the metacristid is well developed. The posterior cingulum is strong, the external cingulum is represented by a small conulus.

m_3 sin.: corresponds to the m_2 dext., but the external cingulum is absolutely missing.

The finds from Rózsaszentmárton were collected from Pannonian lignite (Vigh Gy. 1939).

3d. Polgárdi

Material: Chalicotherium goldfussi Kaup M_2 dext. molar (Fig. 3c.).

Placing: Coll. of the Paleontological Institut at the University Eötvös Lóránt, Budapest.

Measurements: L: 41.9, W_a : 39.0, W_p : 36.5

Description: The worn status of this molar is between the Nógrádszakál and the Szentendre specimen. The protoconule does not touch the protocone. The posterior cingulum is weak. The limestone fissures at Polgárdi produced a famous Hipparion fauna (Kormos T. 1911, Kretzoi M. 1952, Freudenthal M.-Kordos 1989).

3e. Bértavár

Material: Chalicotherium baltavárensis Pethő, 1885 1 mand. fr. dext. with m_1 (Holotypus), m_2 dext., m_3 dext.

Placing: Coll. of the Hungarian Geol. Inst., Ob. 311, Ob. 3381

Measurement s:	L:	W_a :	W_p :
m_1	24.6	13.0	14.5
m_2	31.8	16.5	17.0
m_3	35.3	17.1	19.0

Description: the molars are extremely small sized (Fig. 9., 10., 11.). m_1 : the paraconid, the metastylid, the metacristid and the external cingulum are all missing.

m_3 : the distinct paraconid and the external cingulum are absent. The metastylid, the metacristid and the posterior cingulum are presented.

m_3 : the morphology is similar to the m_2 . The W_a is larger than W_p .

The Hipparion fauna of Bértavár is published by Pethő Gy. (1885) and Kormos T. (1914). The stratigraphical position is after Kordos L. (1987).

In the Hungarian Chalicotherium material the Nógrádszakál and Szentendre finds belong to the Chalicotherium grande species. The mandibular fragments from Rózsaszentmárton are determinable as

Chalicotherium goldfussi mainly after the small sized premolar. The *Chalicotherium baltavárensis* is probable a synonym of the *Chalicotherium goldfussi*. The praemolar from Csákvár is presumably a representative of a distinct subspecies of *Chalicotherium grande*.

4. The geological context of the find from Nógrádszakál

The molar was collected from middle-sized grave layer. In the Páris Valley and at the close surroundings of it a mainly coarse grained clastic and tuffitic series is outcropped. It is built up by gravel, sand and tuffitic layers. The well rounded pebbles are mainly from pyroxene andesite (90%) and there are only a few from quartzite and granite.

Tuba L. (1985) explained the origination of the sediment by the outworking of the primere volcanic material with clast-streams. The volcanic centers there were in the Osztrovszky Mountains in Slovakia.

In the Slovakian lithostratigraphical system the clastic sequence is classified as the part of the Vinica-Pribelce Formation (Vass D. et al 1979). In the Hungarian literature the sequence of the Páris Valley is regarded as the coastal facies of the Rákos Leithakalk Formation (Balogh K. 1966, Jámor Á. 1981, Hámor G. 1985).

The valley is a well-known paleobotanical locality. The Upper Badenian paleoflora contains 51 taxa (Andreánszky G. 1959, Kordos-Szakály M. 1984), and refers to an accumulation by water and also to riparian circumstances of a delta character.

The first vertebrate fossil (*Lamna* sp.) from the Paris Valley was reported by Gaál I. (1905). Up to the immediate past 2 large mammal finds were described from here: *Zygodolopodon tapiroides* molar and *Rhinoceros* sp. mandible (Schlesinger G. 1922, Kordos L. 1985).

After coming to light of the *Chalicotherium* molar raised the question: besides the single large mammals is there any possibility of the systematic collection of small vertebrates? For clearing up this problem I collected 10 samples (mass: 15 kg one by one) from the sandy and tuffitic clay layers of the valley (Fig. 13.). After washing in sieves (0.8 mm) and sorting the samples produced the next finds.

1/2: Pisces indet. (Selachidea, Batididea) Vertebrata indet.

1/3: Pisces indet. (Selachidea, Batididea) Anura indet., Ophidia indet

2/4: Pisces indet. (Selachidea)

3/2: Pisces indet. (Selachidea)

The fish finds are shark and ray teeth. The most promising sample is the no. 1/3 because the presence of land vertebrates (frog and snake). From this point the collection of land mammals is possible in the future with washing about a ton of sediment.

LITERATURE:

- ANDREÁNSZKY G. (1959): Die Flora der sarmatischen Stufe in Ungarn.- Akadémiai Kiadó, p.1-360., Bp.
- BALOGH K. (1966): Magyarászó Magyarország 200000-es földtani térképsorozathoz, M-34-XXXII. Salgótarján.- Magyar Állami Földtani Intézet, p.1-155., Bp.
- BRUIJN DE H., DAAMS R., FAHLBUSCH V., GINSBURG L., DAXNER-HÖCK G., MEIN P., MORALES J. (1990): Report of the RCMNS working group on fossil mammals (five appendices).- manuscript, p.1-18., Reisenburg.
- DANK V., JÁMBOR Á. (1987): Allgemeine geologische Merkmale der Ablagerungen des Pannonien s. str. (Kunság-Stufe) in Ungarn.- Annals of the Hungarian Geological Institute, 69., p.19-25., Bp.
- FREUDENTHAL M., KORDOS L. (1989): *Cricetus polgardiensis* sp. nov. and *Cricetus kormosi* Schaub, 1930 from the Late Miocene Polgárdi localities (Hungary).- Scripta Geol., 89., p.71-100., Leiden.
- GAÁL I. (1905): Adatok az Osztrovski-Vepor andesit- tufáinak mediterrán faunájához.- Földtani Közlöny, 35., 6-7., p.288-313., Bp.

- HÁMOR G. (1985): Geology of the Nógrád-Cserhát area.- *Geol. Hung., Ser. Geol.*, 22., p.1-307., Bp.
- JÁMBOR Á. (1981): Földtani kirándulások a magyarországi molassz területeken.- MÁFI kiadás, p.172-173., Bp.
- KORDOS L. (1982): An Upper Miocene Vertebrate Fauna from Szentendre.- *M. Áll. Földt. Int. Évi Jel.* 1980-ról p.381-384., Bp.
- KORDOS L. (1985): Terrestrial Vertebrate Remains from the Eggenburgian to Sarmatian of Hungary: biozonation and stratigraphic correlation.- *M. Áll. Földt. Int. Évi Jel.* 1983-ról. p.157-165., Bp.
- KORDOS L. (1986): Upper Miocene Hamsters (Cricetidae, Mammalia) of Hasznos and Szentendre: a taxonomic and stratigraphic study.- *M. Áll. Földt. Int. Évi Jel.* 1984-ról, p.538-553., Bp.
- KORDOS L. (1987): Neogene Vertebrate Biostratigraphy in Hungary.- *Ann. Inst. Geol. Publ. Hung.*, 60., p.393-396. (proc. of the 8th RCMNS Congr.), Bp.
- KORDOS-SZAKÁLY M. (1984): New data to the Miocene flora of Nógrádszakál (Hungary).- *Annales Hist-nat. Mus. Nat. Hung.*, 76., p.43-63., Bp.
- KORMOS T. (1911): Der Pliozäne Knochenfund bei Polgárdi (vorläufiger Bericht).- *Földtani Köz-löny*, 41., p.171-189., Bp.
- KORMOS T. (1914): Über die Resultate meiner Ausgrabungen im Jahr 1913.- *Jahrb. Ung. Geol. Anst.*, 1913, p.559-604., Bp.
- KRETZOI M. (1951): The Hipparion-fauna from Csákvár.- *Földtani Köz-löny*, 81., p.402-417., Bp.
- KRETZOI M. (1952): Die Raubtiere der Hipparionfauna von Polgárdi.- *Ann. Inst. Geol.*, 40., 3., p.5-42., Bp.
- KRETZOI M. (1954): Rapport final des fouilles paléontologiques dans la grotte de Csákvár.- *M. Áll. Földt. Int. Évi Jel.* 1952-ről, p.55-68., Bp.
- LAMBRECHT K. (1927): Az ősember elődei (az őszállatok).- *Dante Kiadás*, p.252., Bp.
- PETHŐ GY. (1885): Über die fossilen Säugethier-Überreste von Baltavár.- *Földtani Köz-löny*, 15., 11-12., p.455-465., Bp.
- RABEDER G. (1985): Die Säugetiere des Pannonien.- in: Papp A. (ed.) *Chronostratigraphie und Neostatotypen: M 6 Pannonien.*- Akadémiai Kiadó, p.440-463., Bp.
- SCHLESINGER G. (1922): Die Mastodonten der Budapester Smlungen.- *Geol. Hung., Ser. Geol.*, 2., 1., p.1-284., Bp.
- SYMEONIDIS N. (1973): *Chalicotherium goldfussi* Kaup (Perissodactyla, Mammalia) aus dem Altpliozän von Pikermi (Griechenland).- *Ann. Geol. Pays. Hell.*, 25., p.301-307., Athens.
- TUBA L. (1985): Földtani térképezés és szedimentológiai vizsgálatok a nógrádszakáli Párizs-patak völgyében és környékén.- szakdolgozat (manuscript) ELTE Földtani Tanszék, p.1-113., Bp.-Salgótarján, Területi Földtani SZolgálat, 3341.
- VASS D., KONECNY V., SEFARA M. (1979): Geologicka stavba Ipelskej kotliny a Krupinskej planiny.- GUDS, Bratislava.
- VIGH GY. (1939): A Mátra déli aljának földtani viszonyai a Zagyva és a baktai Hidegvölgy között.- *M. Áll. Földt. Int. Évi Jel.* 1933-35-ről, p.653-731., Bp.
- ZAPFE H. (1979): *Chalicotherium grande* (BLAINV.) aus der miozanen Spaltenfüllung von Neudorf an der March (Devinská Nová Ves), Tschechoslowakei.- *Neue Denkschriften des Naturhistorischen Museums in Wien*, 2., p.1-282., Wien.

Chalicotherium grande (BLAINVILLE, 1849) előfordulása a nógrádszakáli Páris-völgyben

1991 májusában Licskó János ásványgyűjtő egy kövült fogat talált a Páris-patak völgyében, melyet átadott a Nógrád-megyei Múzeumok Természettudományi Gyűjteménye számára.

A jobb felső második (M2 dext.) zápfog a páratlan ujjú patások egy kihalt nemzetségébe – a *Chalicotherium* genusba – tartozik. Magyarországon a *Chalicotherium* leletek száma igen csekély, ezért az összehasonlítási lehetőségek szűkösek. M2 dext. zápfog ismeretes a szentendrei- és a polgárdi faunákból (3. ábra). Állkapocstörödékeket és alsó fogakat ismerünk Bérbaltavárról, Csákvárról és Rózsaszentmártonból (5., 6., 7. ábra). Közülük a csákvári előzápfog kettőnk rendkívül nagy méreteivel (8. ábra) és sajátos morfológiájával. Feltételezhető, hogy önálló alfaj.

A rózsaszentmártoni leletek a felső miocén *Chalicotherium* goldfussi jellemző bélyegeit mutatják. A bérbaltavári maradványokat Pethő GY. (1885) új fajként *Chalicotherium* baltavárensis néven írta le. Ma már valószínűbb, hogy ezt az elnevezést a *Chalicotherium* goldfussi szinonimájának kell tekintenünk, habár megjegyzést érdekelnek a fogak rendkívül kis méretei (9., 10., 11. ábra).

A Kárpát-medence leggazdagabb *Chalicotherium* lelőhelye Dévényujfalu (Devinská Nová Ves, Neudorf). Anyagának monografikus leírását Zapfe H. (1979) végezte el. Munkájában a *Chalicotherium*ok külső megjelenéséről és életmódjáról is olvashatunk. Röviden érdemes idézni, hogy az állatok aszimmetrikus testfelépítése különösen szembeötlő: az erőteljes mellső végtagok mellett a hátsók szinte csenevészek (14. ábra). Ehhez hasonló arányok ma csak a függeszkezdő életmódot folytató majmoknál ismeretesek. A *Chalicotherium*ok fogazata a fűnemi táplálék őrlésére alkalmatlan volt. Minden bizonnyal lombfogyasztók voltak. A hosszú „karok” főleg az ágak tördelésére voltak hivatottak.

A miocén végén az éghajlat egy időre igen szárazzá vált. Lambrecht K. (1927) szerint a pusztai *Chalicotherium*ok a talajból kiásott gumókkal, hagymákkal táplálkoztak.

A Páris-völgy egy olyan törmelékes összeletet tár fel, melyet kavics-, homok- és tufitrétegek kaotikus váltakozása jellemez. Az üledék keletkezése Hámor G. (1985) szerint döntően a tengerparti hullámmozgással magyarázható. Ugyanakkor Tuba L. (1985) törmelékmozgásokat feltételez, míg Kordos-Szakály M. (1984) folyódelta környezetre következtet.

A völgy tufitrétegeiből Andreánszky G. (1959) és Kordos-Szakály M. (1984) 51 taxtonból álló paleoflórárt írtak le. A leletanyag begyűjtését Liphay Béla és a Nógrád-megyei Múzeumok Természettudományi Gyűjteményében mintegy ezer példányból álló anyagot halmozott fel.

A század elején két ősgerinces lelet is előkerült a völgy homokos rétegeiből: *Zygodontopithecus* (őselefánt), *Rhinoceros* sp. (orrszarvú) (Gaál I. 1905, Schlesinger G. 1922, Kordos L. 1985).

A földtani és őslénytani adatokat összegezve Hámor G. (1985) a miocén bádeni korszakának végére helyezi a rétegsor lerakódásának folyamatát.

A *Chalicotherium* lelet előkerülése után felmerült annak kérdése, hogy modern gyűjtéstechnikával van-e lehetőség kisgerinces ősmaradványanyag beszerzésére a völgy homokos és tufitos rétegeiből? Ezek az ősmaradványok a terepen szabad szemmel általában nem láthatók. Jelenlétük tisztázása csak próbaminták iszapolásával lehetséges.

1991 júniusában 3 szelvényből összesen 10 mintát vettem (13. ábra), melyek egyenként 15 kg tömegűek voltak. Iszapolás és válogatás után at 1/2, 1/3, 2/4 és 3/2 minták szolgáltatott gerinces anyagot, melynek többsége cápa- és rája fog. Csupán az 1/3 mintában fordultak elő szárazföldi eredetű leletek (béka és kigyócsontok). A jövőben innen kb. 1 tonna üledék feldolgozásával remélhető egy olyan ősmaradványgyűjtés, mely további rétegtani következtetésekre is alkalmas.

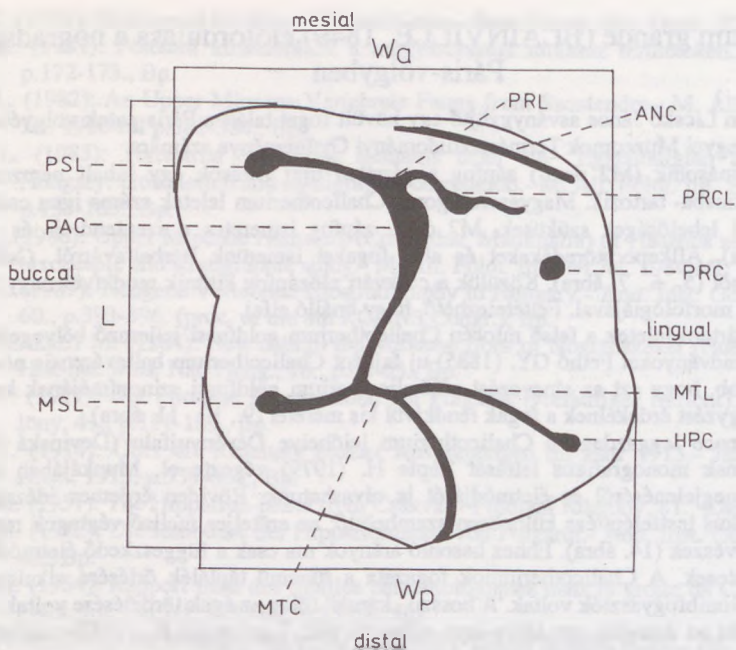

Fig. 1. a. Anatomical coordination, topography and characteristic measurements of the Chalicotherium upper molars. After ZAPFE H. (1979). Legend: ANC: anterocingulum, PAC: paracone, PRC: protocone, PRCL: protoconule, PRL: protolophe, PSL: parastyle,

MTC: metacone, HPC: metalophe, HPC: hypocone, MSL: mesostyle, L: length (hosszuság), Wa: anterior width (elülső szélesség), Wp: posterior width (hátsó szélesség).

1. a. ábra. Chalicotherium felső zápfogak anatómiai tájolása, szerkezeti elemei és jellemző méretei ZAPFE H. (1979) nyomán.

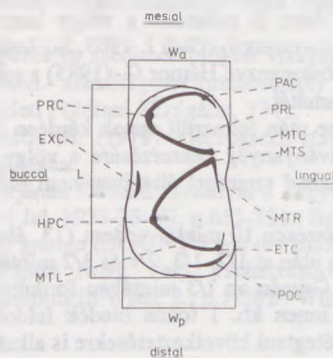

Fig. 1. b. Anatomical coordination, topography and characteristic measurements of the Chalicotherium lower molars. After ZAPFE H. (1979). Legend: PAC: paraconid, PRC: protoconid, PRL: protolophid, MTC: metaconid, MTS: metastylid, MTR: metacristid, HPC: hypoconid, MTL: metalophid, ETC: entoconid, EXC: exterior cingulum, POC: posterior cingulum, L: length (hosszuság), Wa: anterior width (elülső szélesség), Wp: posterior width (hátsó szélesség).

1. b. ábra. Chalicotherium alsó zápfogak anatómiai tájolása, szerkezeti elemei és jellemző méretei ZAPFE H. (1979) nyomán.

Fig. 2. The geographical position of the Hungarian Chalicotherium finds.
2. ábra. A magyarországi Chalicotherium leletek földrajzi helyzete.

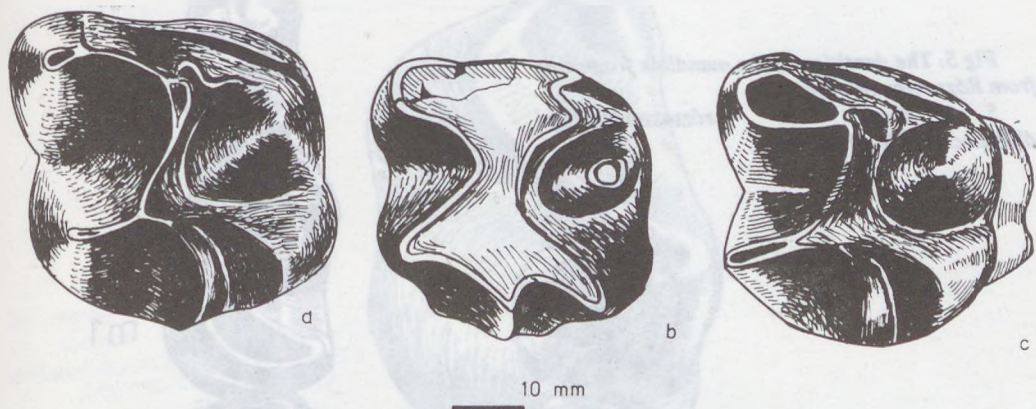

Fig. 3. Chalicotherium M2 dext. molars
a. from Nógrádszakál
b. from Szentendre
c. from Polgárdi

3. ábra. Chalicotherium M2 dext. zápfogak
a. Nógrádszakál
b. Szentendre
c. Polgárdi

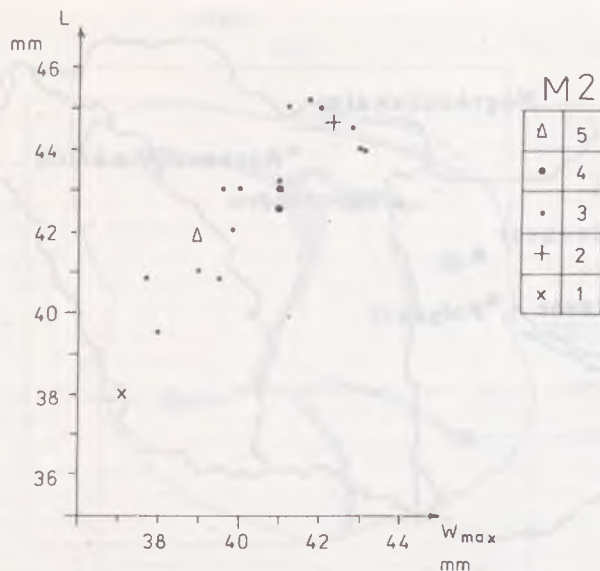
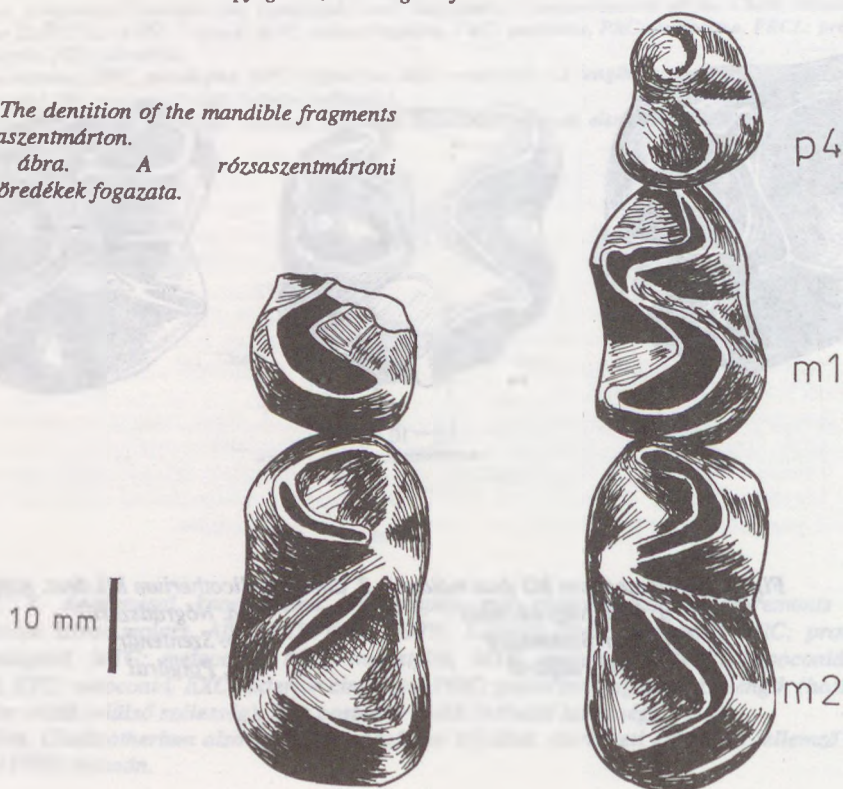

Fig. 4. Scatter diagram of *Chalicotherium* M2 molars 1: Szentendre, 2: Nógrádszakál, 3: Neudorf (ZAPFE H. 1979), 4: Pikermi (SYMEONIDIS N. 1973), 5: Polgárdi.

4. ábra. *Chalicotherium* M2 zápfogak szórásdiagramja.

Fig 5. The dentition of the mandible fragments from Rózsaszentmárton.

5. ábra. A rózsaszentmártoni állkapocstörések fogazata.

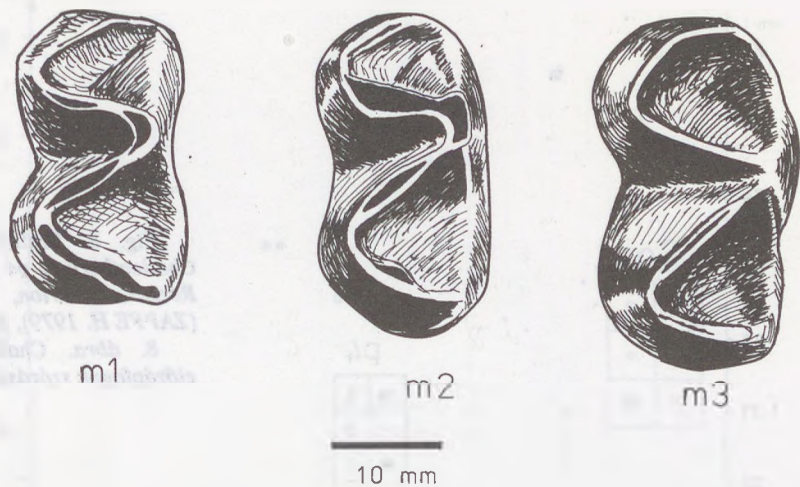

Fig. 6. *Chalicotherium* molars from Bérbaltavár. The m1 is the „holotypus” of the *Chalicotherium baltavárensis* (Pethő, 1885).

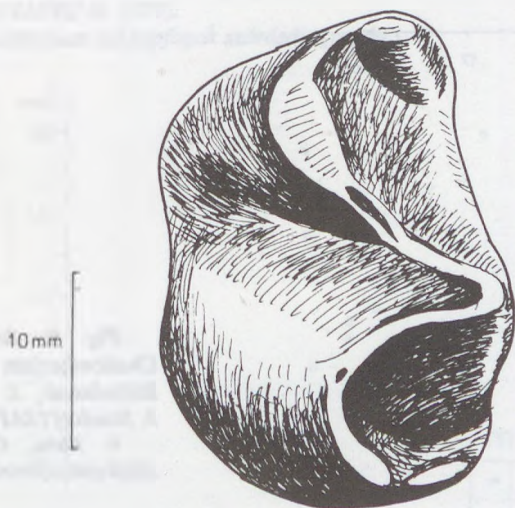

Fig. 7. *Macrotherium* cf. *grande* p4 sin. from Csákvár, Eszterházy Cave.
7. ábra. *Macrotherium* cf. *grande* p4 sin. a csákvári Eszterházy-barlangból.

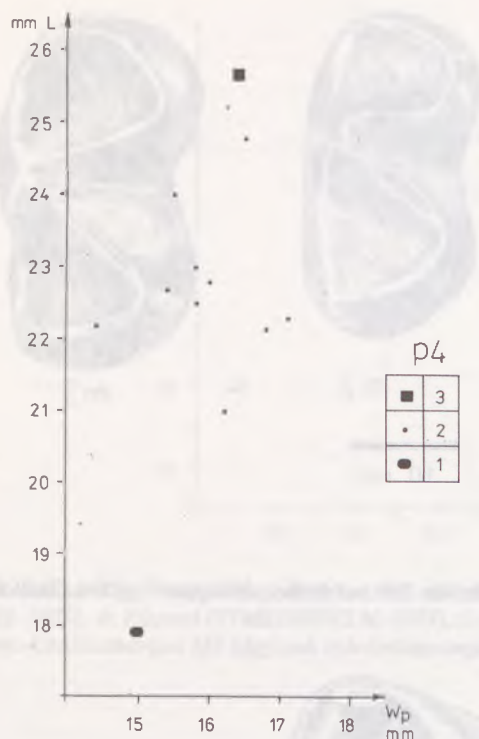

Fig. 8. Scatter diagram of *Chalicotherium* p4 premolars. 1. Rózsaszentmárton, 2. Neudorf (ZAPFE H. 1979), 3. Csákvár

8. ábra. *Chalicotherium* p4 előzáfogak szórásdiagramja.

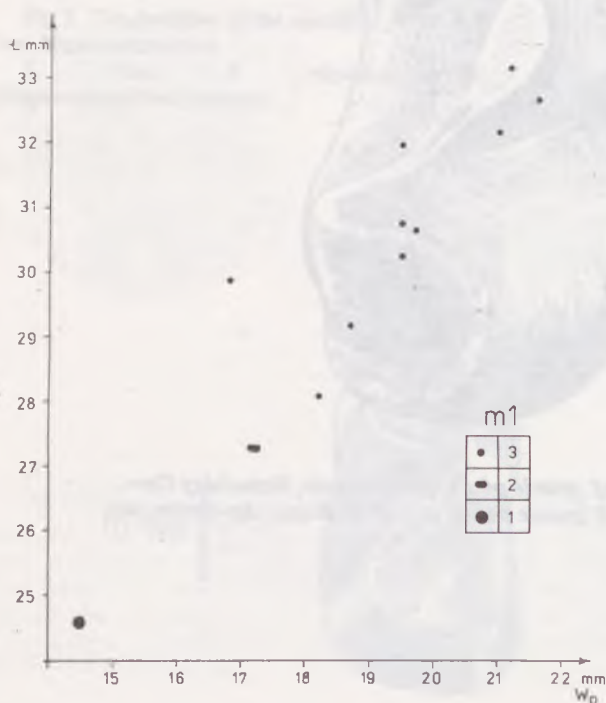

Fig. 9. Scatter diagram of *Chalicotherium* m1 molars. 1. Bébaltavár, 2. Rózsaszentmárton, 3. Neudorf (ZAPFE H. 1979).

9. ábra. *Chalicotherium* m1 záfogak szórásdiagramja.

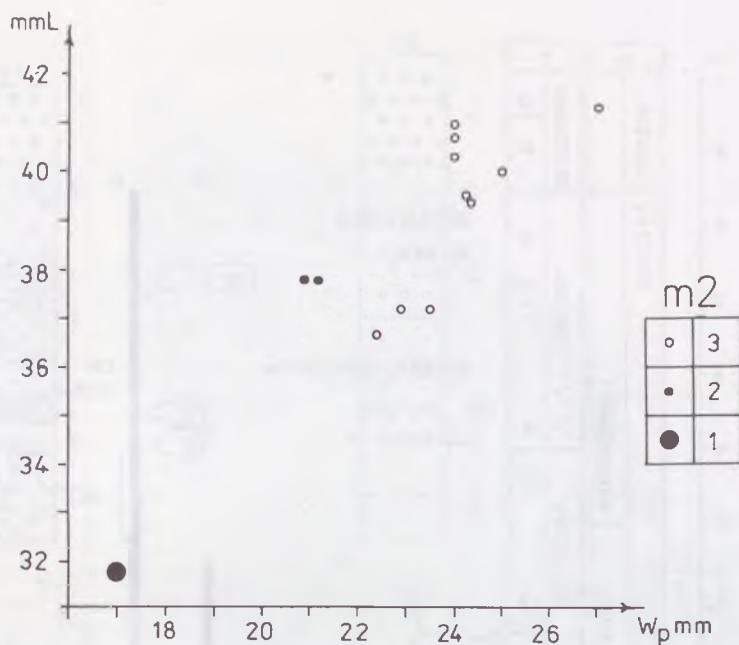

Fig. 10. Scatter diagram of *Chalicotherium* m2 molars. 1. Béltavár, 2. Rózsaszentmárton, 3. Neudorf (ZAPFE H. 1979).

10. ábra. *Chalicotherium* m2 zápfogak szórásdiagramja.

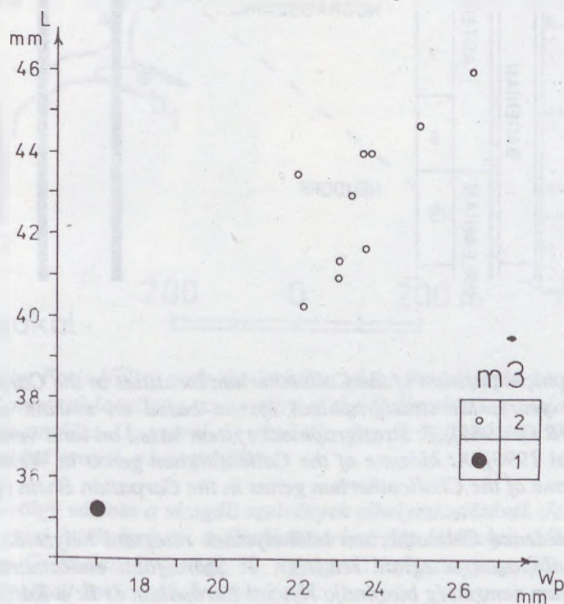

Fig. 11. Scatter diagram of *Chalicotherium* m3 molars. 1. Béltavár, 2. Neudorf (ZAPFE H. 1979).

11. ábra. *Chalicotherium* m3 zápfogak szórásdiagramja.

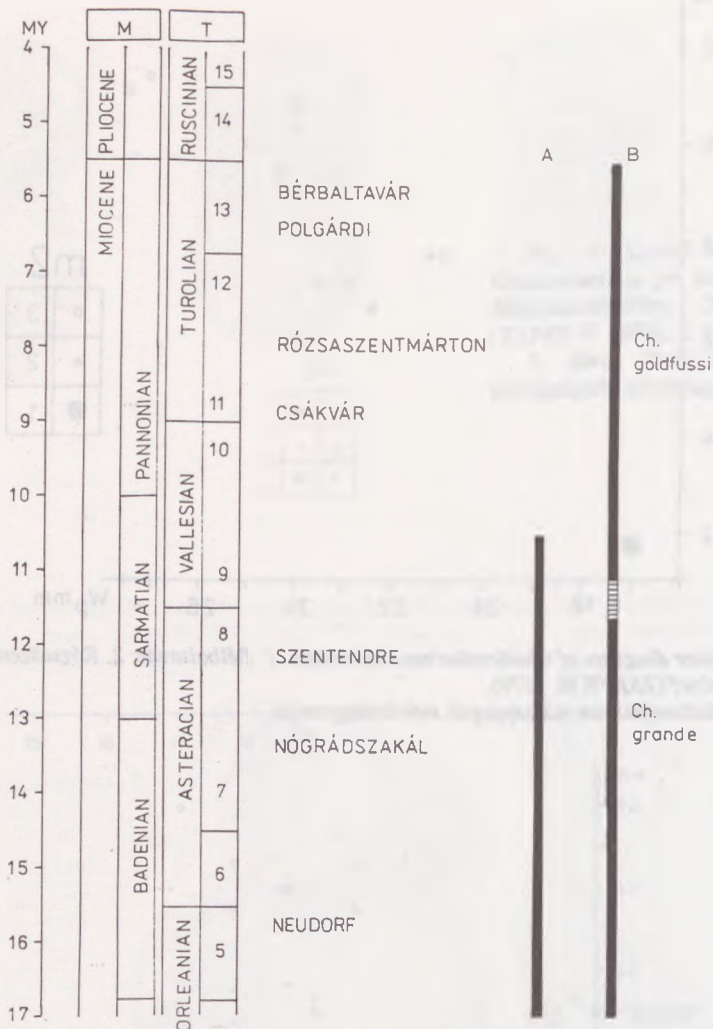

Fig. 12. The stratigraphical position of the *Calicotherium* localities in the Carpathian Basin.

Legend: MY: million years, M: stratigraphical system based on marine sediments (DANK V., JÁMBOR Á. 1987, HÁMOR G. 1985), T: stratigraphical system based on land vertebrates (KORDOS L. 1987, BRUIJN DE H. et al 1990), A: biozone of the *Calicotherium* genus in Western Europe (BRUIJN DE H. et al 1990, B: biozone of the *Calicotherium* genus in the Carpatian Basin (RABEDER G. 1985).

12. ábra. A Kárpát-medence *Calicotherium* lelőhelyeinek rétegtani helyzete. MY: millió évek, M: tengeri képződményekre alapozott rétegtani rendszer, T: szárazföldi emlősmaradványokra alapozott rendszer, A: a *Calicotherium* nemzetség biozónája Nyugat Európában és B: a Kárpát-medencében.

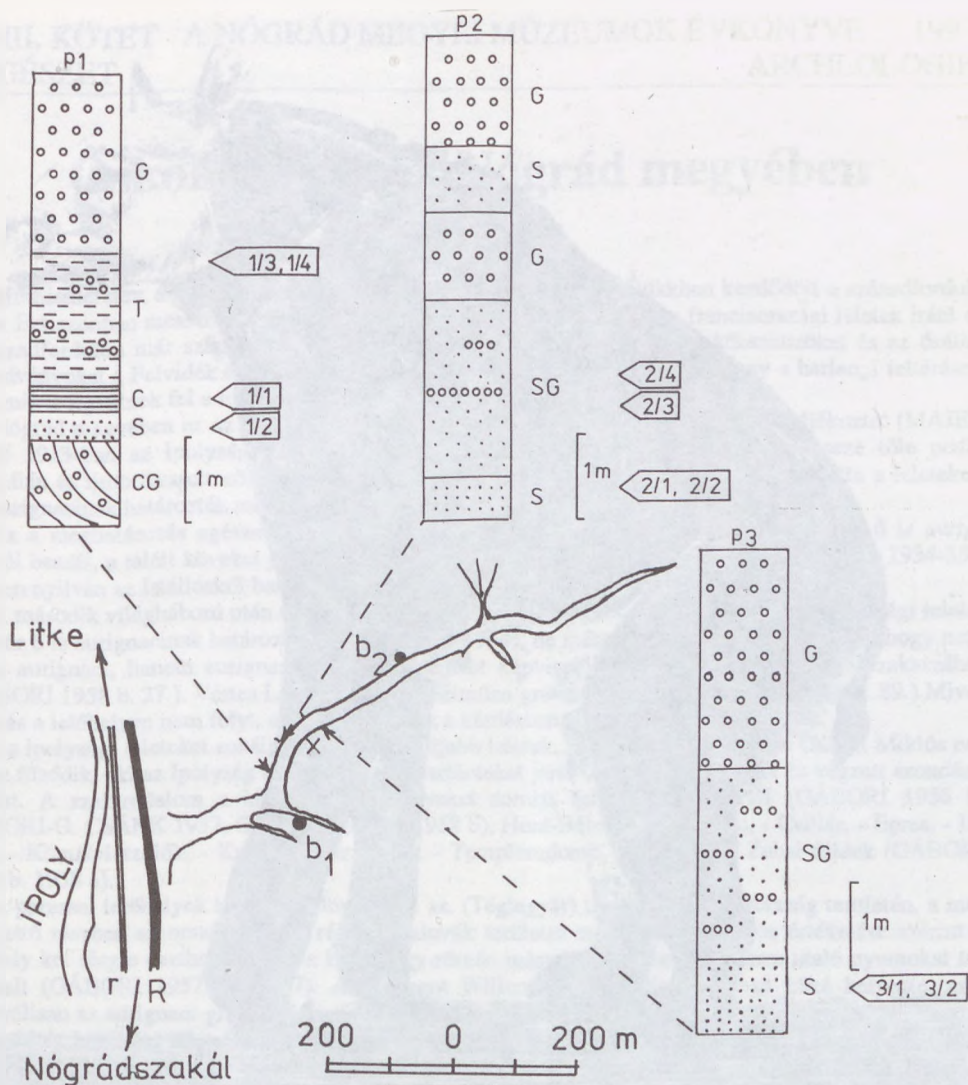

Fig 13. Sketch of the Paris Valley with the location of the investigated profiles. Legend: r: road, R: railway, b1-2: paleobotanical localities, x: locality of the *Calicotherium molar*, 1/1-3/2 location of the samples taken from the profiles, G: gravel, S: sand, C: clay, T: tuffitic clay, SG: sand with interbedded gravels, CG: cross bedded gravel, p1-3: profiles.

13. ábra. A Páris-völgy vázlata a vizsgált szelvények elhelyezkedésével. Jelmagyarázat: r: közút, R: vasút, b1-2: ősnövényzeti lelőhelyek, x: a *Calicotherium* fog lelőhelye, 1/1-3/2 a szelvényekből vett minták elhelyezkedése, G: kavics, S: homok, C: agyag, T: tufitos agyag, SG: homok kavicsbetelepülésekkel, CG: keresztretegezett kavics, p1-3: szelvények.

Fig. 14. Reconstruction of Chalicotherium grande after ZAPFE H. (1979).

14. ábra. Chalicotherium grande rekonstrukciója ZAPFE H. (1979) nyomán.

Őskőkori leletek Nógrád megyében

Simán Katalin

Mint ismeretes, a magyarországi őskőkori rendszeres kutatása a Bükkben kezdődött a századforduló táján. Ezt azonban messze megelőzte az érdeklődés a nyugati, elsősorban franciaországi leletek iránt és a századfordulón már számos magyar régész és paleontológus gyűjtötte a kőeszközöket és az ősállat maradványokat a Felvidék és Erdély barlangjaiban. Csupán idő kérdése volt, hogy a barlangi feltárások után mikor figyelnek fel a nyíltszíni leletekre, lelőhelyekre is.

Nógrád megyében ez az 1910-es években történt meg. Mint arról Majer István tájékoztat (MAJER 1920) 1913-ban az Ipolyság melletti vasúti vendéglő kertjében mammut, nem messze tőle pedig obszidián és limnokvarcit szilánkok, magkövek kerültek elő. Szakembereknek megmutatta a leleteket, aki aurignacinak határozták meg.

Ez a meghatározás egészen 1934-ig tartotta magát, amikor Hillebrand Jenő, jóllehet ő is aurignaciról beszél, a talált köveket pengének és gravett-hegynek határozza meg (HILLEBRAND 1934-35), amiben nyilván az Istállóskői barlang feltárása játszott szerepet.

A második világháború után Gábori Miklós fordította figyelmét erre a területre. Az ipolysági leletet először ő is aurignacinak határozta meg (GÁBORI 1954), de már négy évvel később utalt rá, hogy nem tiszta aurignaci, hanem aurignaci-gravetti átmenetet képviselő együttes a W2 bevezető szakaszából (GÁBORI 1958 b. 27.). Vértés László már egyértelműen gravettiként említi (VÉRTES 1960. 89.) Mivel feltárás a lelőhelyen nem folyt, a későbbi kutatás a kérdésben nem vállalkozott döntésre.

Az ipolysági leleteket sokáig nem követték újabb leletek. A legközelebbi kutatás Gábori Miklós nevéhez fűződik, aki az Ipolyság és Hont közötti területeket járta be, gyűjtött anyagot és végzett szondázó ásatást. A szakirodalom a következő lelőhelyeket sorolja fel: Parassa I-II-III (GÁBORI 1956 b, GÁBORI-G. CSÁNK 1957, GÁBORI 1958 a, 1958 b), Hont-Babat, - Bánat utca, - Csillár, - Epres, - Iskola, - Körmályi szőlők, - Kutyika, - Szakadék, - Templomdomb, - Várhegy, - Zabai földek (GÁBORI 1956 b. 1958 a).

A parassai lelőhelyek közül mindössze a I. sz. (Téglagyár) található Magyarország területén, a másik kettő részben az országhatárra, részben szlovák területre esik. Gábori Miklós értékelése szerint a lelőhely két részre osztható, mivel a kövek egy részén másodlagos megmunkálásra utaló nyomokat tapasztalt (GÁBORI 1957: 256-257). Az anyagot Willendorf II. 4. és 5. rétege közé helyezte, ami kultúrálisan az aurignaci-gravetti átmenetnek felel meg (GÁBORI 1957: 260).

A Hont környéki leleteket a következőképpen határozza meg. A szeleta körhöz kapcsolódik Babat (GÁBORI 1958 a. 61.) és Csitár (GÁBORI 1958 a. 60-61.), aurignacoid jellegeket mutat Kutyika (GÁBORI 1958 a. 59-60.), posztgravetti vagy epigravetti meghatározást adott a Csitár anyagából elkülönített egységnek (GÁBORI 1960. 73.), a templomdombi ásatásból előkerült anyagnak (GÁBORI 1958 a. 57-59.) és a Vár-hegy leleteinek (GÁBORI 1958 a. 60.). A többi lelőhelyről szórványos leletek kerültek elő, amelyek besorolásra nem alkalmasak.

A későbbi kutatások során Babat lelőhely anyagát Vértés a mezolitikumba (VÉRTES 1960. 80.), Gábori egyértelműen a szlovákiai levélhegyes körbe (GÁBORI 1964. 13.), illetve a dunántúli szeletába sorolta (GÁBORI 1969. 211.). 1965-ben Vértés rá hivatkozva fogadja el a besorolást (VÉRTES 1965. 162.). 1976-ban Gábori a középső és felső paleolitikum közötti átmeneti iparnak tartja (GÁBORI 1976. 81.). A leletek részletes közlésére nem került sor.

Csitár lelőhely anyagát 1960-ban Gábori részint a szlovák szeleta körhöz, részint a mezolitikumba sorolja és swideri jellegeket vél felfedezni az utóbbiakon (GÁBORI 1960. 64, 73.). Ez utóbbit mint neolitikum alapját határozza meg (GÁBORI 1964. 70.). Dobosi V. jegyzi meg, hogy akár a neolitikumba is tartozhatna (DOBOSI 1971. 58.). A levélhegyes anyagrészt Gábori 1981-ben microquoid

ipar emlékanyagának határozza meg (GÁBORI 1981. 100.). Ennek a lelőhelynek sem jelent meg részletes publikációja.

Hont-Kutyika lelőhely anyagát Gábori M. az Istállóskő barlang felső rétegéhez hasonlította (GÁBORI 1958 a. 59-60.) és gravetti jellegű iparnak határozta meg, amelyben van aurignaci jellegű eszköz is.

A Templomdombon előkerült anyagról 1956-ban azt írja Gábori Miklós (GÁBORI 1956 a. 181.), hogy a gravetti eszközök uralkodnak benne, de swideri és tardenoisi hatás is érvényesül. Későbbi publikációkban a tardenoisi elemet már nem említette (GÁBORI 1956 b.). Mivel az ásatás során a kultúrtérrel viszonylag magasan, futóhomokon került elő, korát az Allerödre tette (GÁBORI 1956 b. 125-136.).

A Várhegyen előkerült hasonló leletanyagban a hátlapi megmunkálást emeli ki, amely W3 jellegű, ezért az egész anyagot kérdőjelesen a későbbi gravettibe sorolja be (GÁBORI 1958 a. 60.).

Ezzel a megyében a paleolitikum kutatása gyakorlatilag befelyeződött. Minden további lelet amatőr gyűjtők tevékenysége folytán került be a Magyar Állami Földtani Intézetbe, a Magyar Nemzeti Múzeumba és a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeumba.* Nagyobb földrajzi egységek szerint ezek a következők (1. ábra):

1. Mátra alja:

Jobbágyi-Nagy-Hársas (2. ábra 4), Pásztó-Béka-sós dűlő (2. ábra 2), Szurdoktűspöki, és Szurdoktűspöki-Budai domb lelőhelyekről előkerült leletanyag leginkább a felső paleolitikumba tartozik.

Jellegzetességük, hogy a helyi limnokvatcit mellett jelen van a szlovákiai radiolarit. Az eszközök között retusált és tompított hátú pengék, vakaró, véső határozható meg. Parád-Marhát tető (T. BÍRÓ 1984. 6., RINGER 1983. 132.) és Szurdoktűspöki-Derzsi (3. ábra 1-3.) leletanyaga leginkább az egri levélhegyes iparhoz állnak közel. Az előbbi lelőhelyről mindössze egy nagy, levél alakú eszköz került elő (a feldolgozást követően eltűnt), míg Derzsin 196 db követ sikerült a felszínen összegyűjteni. Érdekessége a Szurdoktűspöki lelőhelyeknek, hogy a limnokvarcit mellett vulkáni kőzetet is gyakran használtak. A nagy számú lelet, valamint a technikai csoportok megoszlása (13 penge, 57 szilánk, 118 hulladék és 6 retusált eszköz) arra utalnak, hogy nagy kiterjedésű műhely került felszínre. Pásztó-Mária tanya lelőhelyen egy olyan háromszögletű nyílhegy került elő (2. ábra 6), melyet nagy valószínűséggel a korai mezolitikumba sorolhatunk, mellette trapéz alakú, mindkét végén csontkötött mikrolit volt (2. ábra 7), mely szintén jellegzetes mezolitikus forma. Ezeken kívül meghatározásra nem elegendő anyagok kerültek begyűjtésre Hasznos környékéről.

2. Cserhát

Bánk-Vasút út, Debercsény-Mogyorós, Cserhátsurány-Szécsényi út, Nógrádsipek-Nyesés, Szenté-Orroshegy, Romhány-Új szőlők árka, - Gesztenyés, Szanda-Váralja lelőhelyek anyaga túl kevés vagy jellegtelen ahhoz, hogy közelebbi besorolást lehessen adni, de a paleolitikumba való tartozásuk nem zárható. Kivételt képez Debercsény-Mogyorós, ahol egy atipikus vakaró került elő szeletai nyersanyagból. Ennek a kora sem határozható meg, de biztosan paleolitikus. Nagy valószínűséggel a felső paleolitikumba sorolható ezzel szemben Felsőpetény, - Fácskás, Romhány-Fenyves, - Nyári akol tető és - Diós út lelőhelyek anyaga. Ezek közül elsősorban a Romhány -Diós út lelőhely az, amely figyelmet érdemel. Az anyag gazdag és változatos, jellegzetes gravetti típusok ismerhetők fel. A Felsőpetény-Fariglán lelőhelyen gyűjtött anyag nem sorolható egyértelműen a paleolitikumba, jóllehet teljes bizonyossággal ki zárni sem lehet ennek lehetőségét.

3. Börzsöny

A hegy keleti lábánál közelebbi meghatározáshoz jellegtelen ill. túlságosan kis mennyiségű lelet került gyűjteménybe Berkenye-Fenyves oldal, -Nőtinci elágazás, Diósjenő-Csehvár, - Csehvári út, - Kámori völgy, Drégelypálánk (DOBOSI 1975.71.) és Nógrád-Kálvária lelőhelyről.

* Köszönet illeti meg mindazokat, akik időt és fáradságot nem sajnálva begyűjtötték és a közgyűjteményeknek átadták az anyagokat, elsősorban Gyombola Gábort és Tóth Lászlót.

A múzeumokba bekerült anyagok átnézése közben került sor a régebbi leletanyagok vizsgálatára is a Nemzeti Múzeumban és a Kubinyi Ferenc Múzeumban. Ípolyságról alig néhány eszközt sikerült megtalálni (2. ábra 1), amelyeket Gábori M. gyűjtött az 1955-ös terepbejárása alkalmával (GÁBORI 1957, 260, Abb.2). Parassa lelőhelyekről több mint 300 kő van a Kubinyi Ferenc Múzeumban, melyek egyértelműen műhelyből származnak (4. ábra). A nyersanyag több mint 90%-ban limnokvarcit, míg a fennmaradó rész az északabbra eső területekről származó anyag: szlovák radiolarit és szarukő, volhyniai és vlsz. júra tűzkő. A magkövek és a néhány retusált eszköz alapján gravetti kultúrát feltételezhetünk.

A honti lelőhelyek közül Csitár lelőhelyről összesen 39 db. kő van a Nemzeti Múzeumban - az epipaleolit anyag. Ami különösen figyelemre méltó és feltűnő volt, hogy meglehetősen gyakori az anyagban a dunántúli radiolarit, amit a felső paleolitikus anyagban nemigen találunk meg, ugyanakkor jellegzetes nyersanyaga a neolitikus lengyeli kultúrának, amely viszont jelen van a környéken. Az eszköz típusok zöme is beleillik a lengyeli kultúra eszköztárába. Feltételezhető tehát, hogy legalább a leletek egy része nem a paleolitikumból származnak. A Kubinyi Ferenc Múzeumba került néhány darab viszont vitathatatlanul felső paleolitikus (2. ábra 3.). Ugyanez vonatkozik Hont-Konyic lelőhelyre is. Ugyancsak erősen lengyeli kultúrával kevertnek látszik a Várhegy leletanyaga. Ezzel szemben homogénnek tűnik Kutyika és Babat felsőpaleolitikus leletegyüttese, valamint az epipaleolitikus anyag. A Bánat utcai kis leletanyag leginkább Istállóskő felső szintjéhez tűnik hasonlatosnak (2. ábra 5.). Szintén Hontról származik (közelebbi megjelölés nélkül) az a kis leletanyag is amelyben az előzőekhez hasonló felső paleolitikus anyag mellett egy szelctai kvarcporfir is található. Mivel ebben az időszakban ez az anyag már elvesztette jelentőségét, érdemes lenne utánanézni nem lehet-e egy esetleges szelctai jellegű korai felső paleolitikus leletanyag bekeveredéséről szó. Jóllehet az anyagok többsége felszíni gyűjteményből származik, a lelőhelyek mennyisége megengedi, hogy átfogó képet alkossunk a megye paleolitikumáról. Az első amit észrevehetünk, hogy a nagy földrajzi régiók mennyire érvényesülnek. Ez végülis nem csoda, hiszen már korábban is sejtettük, hogy az Észak-magyarországi kőnyersanyagok (obszidián, szelctai kvarcporfir) terjedési útja a Mátra lábánál húzódott, és, hogy a teljes északi hegyvonulat szoros kapcsolatban állt a tőle északabbra fekvő területekkel. Ennek megfelelően a Mátra lábánál az Eger-Kőporos lelőhelyhez hasonló ipar előkerülése várható volt. Feltételezhető, hogy több, Derzsihez hasonló műhelytelep rejtőzik még a hegy előterében. Az Ipoly völgyében nem az a meglepő, hogy Hont környékén ennyi, és ilyen erősen a mai Dél-szlovák területekhez kapcsolódó leletanyag van, inkább az, hogy feljebb a folyó mentén még semmi sem került elő. A folyó északi oldalán ugyanis csaknem két tucatnyi lelőhelyről ismert felső paleolitikus leletanyag (BÁRTA 1965.28, 118). Tisztázásra szorul a mindhárom régióban megtalálható felső paleolitikum mibenléte, kora és kultúrába való besorolása. Az eszközök alapján többségük a gravetti körhöz kapcsolható, nem tudjuk azonban, hogy annak melyik csoportjához, hullámához.

Két jelenségről mondhatjuk, hogy váratlan és reményt keltő. Az egyik a mezolitikum feltűnése Pásztón. Ez ugyanis a Jászságban előkerült mezolitikus telepet (KERTÉSZ 1991) és az Európa más területein megfigyelt mezolitikus települérendszeret is számításba véve azt sejteti, hogy a Zagyva völgyében még több azonos vagy hasonló korú lelőhely előkerülésére lehet számítani. A másik érdekes jelenség a szelctai nyersanyag jelenléte Debercsényen és Honton. Ez a nyersanyag a középső/felső paleolitikum idejéből a Bükk hegység teljes területén (a nyersanyag egyetlen geológiai forrásánál) ismert nagyobb mennyiségben, ezen kívül szórványos előfordulása volt a Hernád völgyében (Korlát-Ravaszlyuk-tető), a Zemplén keleti oldalán (Velké Saris), majd a Marhád-tetőn a Mátra déli lábánál, után Szobon (Óreges dűlő), a Jankovich ipar néhány lelőhelyén (Jankovich barlang) és végül a morva szelctában Ondratice I. lelőhelyen. Eddigi feltételezésünk szerint a fent leírt útvonalon kerülhetett ilyen távolra a nyersanyag (SIMÁN 1986.275.). Amennyiben azonban a cserhádi és Hont vidéki anyag levélhegyes iparhoz kapcsolódik, feltételezhető, hogy vándorlás iránya a Mátra nyugati oldalán északra fordult és nem a Duna-Morva völgyét követve, hanem az Ipoly-Vág völgye útvonalon jutott föl északra.

Végezetül nem szabad elfelejtenünk, hogy a felszínről begyűjtött leletek, bármilyen gazdagok és szépek, nem teljes értékűek. Hiteles képet a megye őskoráról csak a lelőhelyek hitelesítése és ásatási eredményei nyomán remélhetünk. A munka java tehát még előttünk áll.

- [1] BARTA, J. (1965): Slovensko v staršej a strednej dobe kamennej. Bratislava.
- [2] BIRÓ, K. (1984): Óskori leletek a Mátra hegységéből. *Agria* XX. 5-11.
- [3] DOBOSI, V. (1971): Mesolithische Fundorte in Ungarn Alba Regina XII. 39-59.
- [4] DOBOSI, V. (1975): Magyarország ős és középső kőkori lelőhely katasztere. *Archaeologiai Értesítő*. 64-76.
- [5] GÁBORI, M. (1954): A pillszántói kőfülke magdaléni kultúrája és eredete. *Archaeologiai Értesítő*. 3-8.
- [6] GÁBORI, M. (1956a): Mezolitikus leletek Sződligetről. *Archaeologiai Értesítő*. 177-181.
- [7] GÁBORI, M. (1956b): Az epipaleolitikum lelőhelye Honton. *Archaeologiai Értesítő*. 125-136.
- [8] GÁBORI, M. (1957): Die Fundstelle des Aurignacien in Sahy-Parassa an der ungarischen/tschechoslowakischen Grenze. *Slovenská Archeológia* V/2. 253-270.
- [9] GÁBORI, M. (1958a): Neue palaolithische Funde in Eipel-Tal. *Archaeologické Rozhledy* 10. 55-61.
- [10] GÁBORI, M. (1958b): A Remete-barlang ásátásának eredményei. *Budapest Régiségei* 18. 9-42.
- [11] GÁBORI, M. (1964): A késői paleolitikum Magyarországon. *Régészeti Tanulmányok* III. Budapest.
- [12] GÁBORI, M. (1969): Magyarország őskökorának áttekintése. *Földrajzi Közlemények*. 205-214.
- [13] GÁBORI, M. (1976): Les civilisations du Paléolithique moyen entre les Alpes et l'Oural. Budapest.
- [14] GÁBORI, M. (1981): Az ősember korának kutatása Magyarországon (1969-1980). *MTA II. Oszt. Közl.* 91-106.
- [15] GÁBORI, M.-G. Csányi, V. (1957): Les stations de loess paléolithique de Hongrie. *Acta Archaeologica Hungarica* VIII. 3-117.
- [16] HILLEBRAND, J. (1934-35): Der Stand der Erforschung der alteren Steinzeit in Ungarn. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 24/25. 16-26.
- [17] KERTÉSZ, R. (1991): Preliminary Report on the research of Early Holocene period in the NW part of Great Hungarian Plain. *Folia Hist. -nat. Mus. Matr.*, 16. 29-44.
- [18] MAJER, I. (1920): Az ipolysági aurignacien lelet. *Barlangkutatás* VII. 13-23.
- [19] RINGER, A. (1983): Bábonyien. Eine mittelpalaolithische Blattwerkzeugindustrie in Nordostungarn. *Dissertationes Archaeologicae* Ser. II. No. 11. Budapest.
- [20] SIMÁN, K. (1986): Felsitic quartz porphyry. Óskori kovabányászat és kőszeközazomosítás a Kárpátmedencében. (ed. T. Biró K.) Budapest-Sümeg. 271-275.
- [21] VÉRTES, L. (1960): Die Altsteinzeit der südlichen Donaugebiete. *Quartar* 12. 53-105.
- [22] VÉRTES, L. (1965a): Az őskökor és az átmeneti kőkor emlékei Magyarországon. Budapest.

Resümee

KATALIN SIMÁN

Fünde aus der Vorzeit im Komitat Nógrád

In dem Gebiet des heutigen Komitats Nógrád gibt die Fachliteratur bloß von einem Gebiet Material aus der Ursteinzeit ausführlicher bekannt: aus der nordwestlichen Ecke des Komitats, aus der Gegend von Ipolyság, Parassa und Hont. Die Auffindung, die Authentifizierung all dieser Fundorte ist mit dem Namen von Miklós Gábori verbunden und auf die 1950-er Jahre datiert. Nachher, bis auf unsere Tage arbeiteten nur Sammler im Gebiet des Komitas und bezeichneten zahlreiche Punkte, wo das Steinmaterial zum Vorschein herkam.

Da die archäologische Kenntnis des Komitats seit der 50-er Jahre bedeutend größer geworden ist, brauchte auch die Bewertung der alten Materialien überprüft werden. Nach dem Durchblick der während der älteren und späteren Sammeln zum Vorschein gekommenen Materialien scheint sich das folgende Bild von dem Palaolithikum des Komitats Nógrád zu entwickeln:

Man kann auf das Ende des mittleren Paläolithikums die am Fuß der Mátra liegenden Werkstättenanlagen und das auch aus der Mátra stammende sporadische Material setzen. Das Hochpaläolithikum

vertreten zahlreiche Fundorte der Hontschen Gegend: Parassa, Ipolyság und Romhány und wahrscheinlich Pásztó und Jobbágyi. Wir können das Vorkommen des Mesolithikums ebenfalls in der Umgebung von Pásztó annehmen. Aus Hinweisungen können wir darauf folgern, daß auch Blattspitzenindustrie bei Hont zum Vorschein kam. Außer diesen müssen die gesammelten wenige Fünde in vielen Punkten authentifiziert werden. Das bezieht sich auch auf die Fundorte bei Hont, wo sich das Material der neolithischen polentischen Kultur mit den palaolithischen Materialien mit großer Warscheinlichkeit vermischt hat.

Es wäre noch zu früh, von der Besiedlung des Komitats in der Ursteinzeit eine kathegorische Meinung zu äußern. Es scheint aber warscheinlich zu sein, daß das Komitat zur Zeit der Wende des Mittel – und Hochpaläolithikums das Durchzugsgebiet der Blattspitzenindustrien in der Richtung Südost-Nordwest war. Während des Hochpaläolithikums hatte es zu den südslowakischen Regionen enge Beziehungen, bis zur Zeit des Mesolithikums das Zagyvatal bewohnt war.

1. ÁBRA PALEOLIT ÉS PALEOLIT GYANÚS LELETEK NÓGRÁD MEGYÉBEN.

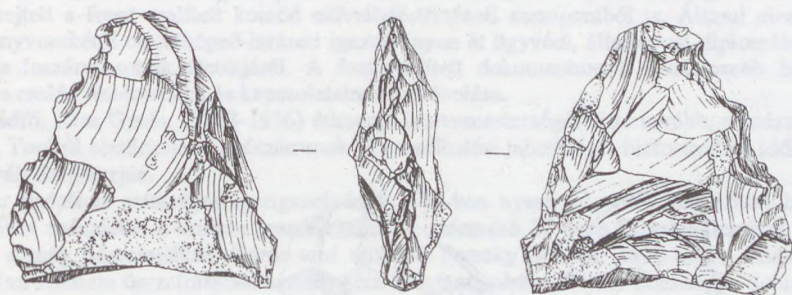
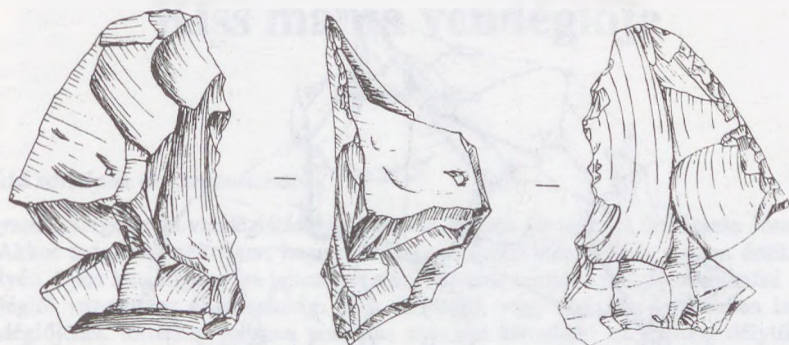
I = LEVÉLHEGYES IPAROK, II = FELSŐ PALEOLIT LELETEK, III = EPIPALEOLIT ÉS MEZOLIT LELETEK, IV = BIZONYTALAN KORÚ LELETEK. 1- IPOLYSÁG, 2- PARASSA, 3- HONT, 4- PARÁD-MARHÁT TETŐ, 5- HASZNOS, 6- PÁSZTÓ, BÉKÁSÓS DÜLŐ, 7- PÁSZTÓ, MÁRIA TANYA, 8- SZURDOKPÜSPÖKI, 9- JOBBÁGYI, 10- NÓGRÁDSIPEK, 11- CSERHÁTSURÁNY, 12- SZANDA, 13- DEBERCSÉNY, 14- SZENTE, 15- ROMHÁNY, 16- BÁNK, 17- FELSŐPETÉNY, 18- DRÉGELYPALÁNK, 19- DIÓSJENŐ, 20- NÓGRÁD, 21- BERKENYE.

2. ÁBRA FELSŐ PALEOLITIKUS ESZKÖZÖK NÓGRÁD MEGYÉBŐL

1- „Bec” (IPOLYSÁG, 2- VÉSŐ-VAKARÓ (PÁSZTÓ-BÉKÁSÓS DÜLŐ), 3- KETTŐS VÉSŐ (HONT-CSITÁR), 4- KETTŐS VÉSŐ (JOBBÁGYI-NAGY-HÁRSAS), 5- RETUSÁLT PENGÉ (HONT-BÁNAT UTCA), 6- TOMPÍTOTT HÁTÚ HEGY (PÁSTÓ-MÁRIA TANYA), 7- TRAPÉZ ALAKÚ CSONKÍTOTT MIKROLIT (PÁSTÓ-MÁRIA TANYA).

3. ÁBRA SZURDOKPÜSPÖKI-DERZSI: 1, 2- FÉLKÉSZ BIFACIÁLIS MEGMUNKÁLÁSÚ ESZKÖZ, 3,- IVELT KAPARÓ.

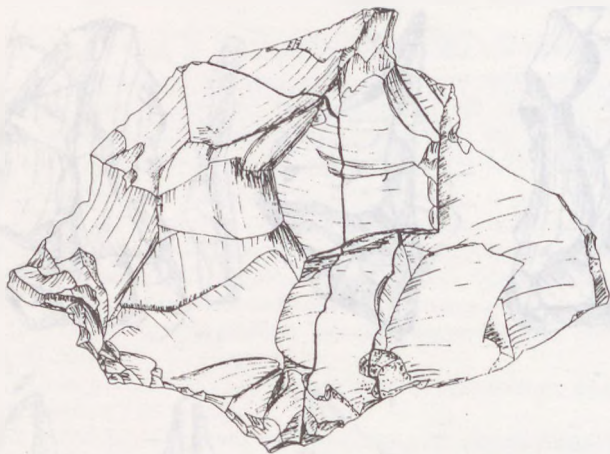
2

0 2 cm

3

4. ÁBRA PAA I. 1- MRASSAGKÖELŐKÉSZÍTÉS SORÁN LEÚTOTT HÁROM SZILÁNK, 2- KORAI MAGKÓRÓL LEÚTOTT SZILÁNKOK, AZ EGYIK FELSŐ TÖREDÉKÉT KETTŐS VÉSŐNEK ALAKÍTOTTÁK KI.

0 2cm

2

Kiss mama vendéglője

Balogh Zoltán

– egy család sorsának dokumentumai –

1990 nyarán, Salgótarján vendéglátásának kutatása közben jutottam el dr.Megele Józsefné sz. Kiss Annához. Akkor még nem sejtettem, hogy Anna néni Pécskő utcai lakása milyen értékeket rejt egy komód mélyén. Igazi kincsesbányára leltem kutatási témámat tekintve, hiszen Anna néni édesanyja jól menő vendéglőt vezetett az államosításig. Kiss vendéglő, vagy ahogyan a városban ismerték, Kiss mama vendéglőjének története egészen pontosan nyomon követhető az iparendélytől az 1920-as években kiállított italmérési engedélyhez szükséges állampolgársági bizonyítványon át az engedély elvonásáig. Sőt a gyűjtött keresztlevelek alapján kísérletet tehetünk a családfa rekonstrukciójára is. Annál is inkább megtehető ez, mivel az 1939: IV.tc., a második zsidótörvény a nagyszülők nem zsidó származásának igazolását írta elő, s ehhez be kellett szerezni a megfelelő dokumentumokat: kereszt- és házasságleveleket, születési anyakönyvi kivonatokat, amelyeket a család meg is őrzött. Páratlan értékeket rejtett a fent említett komód művelődéstörténeti szempontból is. Állami elemi népiskolai értesítő könyvecskéitől tanítóképző-intézeti igazolványon át ügyvédi, állatorvosi diplomák tanúskodnak az ősök és leszármazottak életútjáról. A fent említett dokumentumok részletesebb bemutatásához szükséges a család történetének és kapcsolatainak felvázolása.

A családfő, Kiss Gyula, (1873-1936) édesapja iparosmesterségét vitte tovább, a mészáros ipart tanulata ki. A Turáról elszármazott-mészárosnak jó megélhetési lehetőséget biztosított az időközben nagy-községgé vált Salgótarján.

Az ipar űzéséhez szükséges iparigazolványt 1906-ban nyerte el. 1904-ben kötött házasságot az akkor 31 éves mészáros, a szintén iparos családból származó 20 éves Perszky Ilonával (1884-1968). Édesapját, a még Sárosbujákon /Sáros vm/ született Perszky Simont, 1890-ben a Budapesti Ipar és Kereskedelmi Kamara összeírásában asztalosként Salgótarjánban találjuk. Édesanyja, Schleicher Mária, ugyanitt a kereskedők között tűnik fel, később kocsmát nyitott. 1916-ban vették fel. Salgótarján nagyközség kötelékébe a Kiss családot kiskorú gyermekeikkel, Bélával, Annával és Ilonával. Kiss Gyuláné Perszky Ilona 1913-ban iparendélyt szerzett és az édesanyjától örökölt vendéglői ipart folytatta az üzlet államosításáig. A vendéglőre vonatkozó anyag gazdagsága indokolja, hogy annak történetéről bővebben szólunk.

Kiss mama vendéglője és a városi kaszinó

A Karancsaljai utca elején Perszky Simonné nyitott kocsmát még a múlt század végén, amelyhez később lányáék hozzáépítettek, s így nyerte el az épület a város 20-30-as éveinek polgárai előtt ismert formáját. Lehetséges forgalmát tekintve a kocsmát kitűnő helyen állt. A Rapp-Salgótarjáni útszakasz "karancsallyiútja" mellett állt, így a Karancs környéki falvakból és az ún. Losonc környéki kertesfalvakból lovaskocsin érkező vásárosok piacozók be-betértek, hogy az út porát - egy kis abasári, rózsaszentmártoni borral leblöggessék. Amint azt egy Salgótarjánról készített fotó bizonyítja, az 1910-es években már megújult formájában létezett a vendéglő. A hentesipar gyakorlására is jogosítványt nyert Kiss Gyula üzlete ugyanezen épületben helyezkedett el. Vendéglő és mészárszék összekapcsolása főleg a kis lélekszámú településeken volt jellemző, ahol a húskimérésen kívül hentesárukat is készítették.

Esetükben ez abból a szempontból is jelentős volt, hogy a vendéglő hús szükségletét nem kellett máshonnan fedezni.

A Kiss vendéglő felfutása a többiéhez hasonlóan az 1920 utáni évektől következett be, összefüggésben Salgótarján várossá nyilvánításával. 1922 és 1944 között több mint 150 engedélyt adtak ki a fogadás, penzió, vendéglő, kocsmá, kávéház és kávémerési iparban, amelyeknek mintegy a fele 1922 és 1930 közé esett. A vendéglők száma általában 20, a kocsmáké 20-25 körül mozgott. A vendéglők felvirágztatásához minden bizonnyal jelentős mértékben hozzájárult, hogy a tulajdonosok 1920-ban szerződést kötöttek Róth Flóris salgótarjáni bányagazgatóval egyik lakásuk eladásáról. A 30 000 koronás vételárat az SKB Rt nem készpénzben, hanem az eladók Káranccsaljai u. 498 sz. alatti házához való toldalék építkezéssel egyenlítette ki. A szerződés magában foglalta a Kiss család Káranccsaljai u. 497 sz. alatti házában azon négy szoba és konyhából álló lakás bérbeadását, amelyet az SKB Rt ez idő szerint is bérelt. A bérbe vett lakással oldódik meg a Kaszinó állandó helyiség gondja. A Kaszinó az 1876-os alapítású Salgótarjáni Casino Egyesület, és az 1885-ös alapítású Polgári Kör összeolvadásából keletkező Salgótarjáni Kaszinó utódja, amely 1924-ben alakult újjá Róth Flóris bányagazgató vezetésével. Először a Vadász Szálloda tánctermetét bérelte, de Dornyay kalauzában már mint otthonra lett "Salgótarjáni Üri Kaszinó", a helyi sajtóban városi kaszinó néven szerepelt. A kaszinó helyiségei egy házban voltak a vendéglővel, a vendéglőből hordták az ételeket és italokat a kaszinóba. Délután 5 órakor nyitott és este 9-kor zárt aszerint, hogy meddig voltak vendégei. A városi kaszinó a különböző hivatású, egymással ritkán összefüvő intelligens társadalom találkozási pontját, gondolatcserejét, ezáltal a város általános és kulturális fejlődésének előmozdítását összefogó társadalmi szerepre volt hivatva - írta a helyi sajtó a régi helyiség átalakításakor.

„Jólesztő érzés fog el mindenkit, amikor az utcáról egy előtérbe, majd egy tágas hallba lép be, honnan a nagy, világos biliárdterembe, a kisebb kártyaszobába és az olvasószobába lehet jutni. Bár a berendezés a réginek átalakításával, megrenoválásával és néhány új darabbal bővült, még most sem nyújtja a club-szerű teljes kényelmet, de minden jel arra mutat, hogy az új vezetőségből nem fog hiányozni a jóakarát a további beruházások és csinosítások terén.”

A 20-as évek végén a 30-as évek elején a kaszinó élénk társadalmi és kulturális életet élt. Működve előadások és táncestélyek, az iskolák hazafias és vallásos előképes előadásai tarkították programjait. Jelentős lépés volt, hogy kezdetben minden csütörtökre, később kedden hölgnapot tartottak, amikor a kaszinótagok hölgy hozzátartozói is szabadon használhatták az összes helyiséget.

Az 1920-as év jelentős változásokkal köszöntött be a vendéglátóiparban is. A vendéglőt, a szállodás és kávésiipart a képzett iparok közé sorolták, s ezt 1922-ben az első ipartörvény-novella szentesítette. Az ipartörvény végrehajtási utasítása állapította meg a vendéglátóipar egyes üzletágainak üzletkörét. Eszerint a szállodás, vendéglős és kávésiiparból képzett és engedélyhez kötött ipar, a kocsmá, kávémerés engedélyhez kötött szabadipar lett, a kifőzés teljesen szabadipar jelleget kapott. Ezzel megtörték a vendéglátóipar évszázados ipari egységét. Megváltoztak az italmérési engedély elnyerésének ill. tovább folytatásának feltételei is. /1921: IV.tc./ Amíg korábban a magyar állampolgárság igazolására elegendő volt az illetőségi bizonyítvány, a törvény végrehajtási utasítása szigorúan csak a belügy-minisztérium által kiállított állampolgársági bizonyítványt tekintette elfogadhatónak.

Kiss Gyuláné 1924-ben polgárságáról szóló igazolást. vendéglők sorába tartozott. Az mérési engedély iránti kérelem között a legtöbb évi illetéket, fizetett, de az összes italmérő mos fűszer és csemegekeres-fizetett többet, mfg Kovács zsebet tér 6. szám alatt levő rumgyára”, és a Salgótarjáni 27 sz. alatti vegyeskereskedése vendéglőt 1943-ban és 1946-

kapta kézhez a magyar állam- A Kiss vendéglő a jól menő 1936-38 évekre kivett italmutatásában a vendéglősök 300 pengőt a Kiss vendéglő összevetve is csak Mayer Vil-kedő Fő u. 49.sz. alatti üzlete Béla szesznyagkereskedő Er- „Kohn Lipót Salgó likőr és Hangya Szövetkezet Fő utca azonos összeget rőtt le. A ban is a II. osztályba sorolták.

HIRDETÉS A MUNKA 1932. JÚNIUS 18-I SZÁMÁBÓL

A vendéglő a városi kaszinóval összefüggésben kedvelt helye volt a városi tisztviselőknek. Kitűnő főzjéért, jóízű boráért szívesen látogatták a környékbeliek és a helyőrség katonái is. A Kiss vendéglő, de legalábbis az ivó népszerűségét látszik alátámasztani az a tény is, hogy 1942-ben övz. Kiss Gyuláné

SALGÓTARJÁN 1929-BEN, JOBB SARKÁBAN KISS GYULÁNÉ VENDEGLŐJE ÉS KISS GYULA HENTESÜZLETE

italmérés-i engedélyének kiterjesztését kérte újabb helyiségre. A balassagyarmati pénzügyigazgatóság által készítettett alaprajzhoz fűzött megjegyzés szerint a kérelmezett helyiség a közegészségügyi szempontoknak is megfelel: padozata cement, tetőzete cserép, tágas, száraz és világos, tehát alkalmas italmérés céljára.

Magyarország hadszíntérré válásával megszorodtak az ország fontosabb ipari gócpontjait ért légitámadások. Az 1944 október végi bombázás következtében a Kiss család lakásai lakhatatlanná váltak, s ettől kezdve a háztól nem messze lévő légópincébe költöztek. November közepén határozták el, hogy a Brennberg bányán élő rokonokhoz költöznek, félve a hadműveletektől és fiatal lányait féltve „a harcoló alakulatok erőszakoskodásától”.

A vendéglő ekkor már csak a légiriadó közti időben egyedül a sötétségre korlátozódott. Brennberg-bányán a nyilasok állandó zaklatásainak voltak kitéve, titkos rendőrök figyelték, kémkedéssel gyanúsították őket. A háborús események befejeződésével ezért az első adandó alkalommal elindultak hazafelé. A Kiss leányok még 1945 nyarán, anyjuk csak 1946 nyarán érkezett Salgótarjánba, mivel betegen Budapesten kezelték. Ekkor már várta Salgótarján megyei város igazolóbizottságának határozata, amely megfosztotta iparjogosítványaitól. A terhelő tanúvallomásokra alapozva népellenes büntett miatt vádiratot nyújtottak be a népbüzséghez. A legfontosabb vádpontok szerint özv. Kiss Gyuláné szélsőséges jobboldali magatartást tanúsított, „kényszerű szükség nélkül a nép és a demokráciaellenes hírverés szolgálatába szegődött.” Feltehető, hogy a német hadsereggel bizalmas kapcsolatban állott, sőt azt anyagilag is támogatta. A kisebb vádak közt a legtöbb tanú vallomásában szerepelt, hogy özv. Kiss Gyuláné állandóan Donau-sender magyar nyelvű híreit hallgatta, azt terjesztette; hirdette a német győzelmet, a kiszolgáló pulton állandóan jobboldali újságokat és képes lapokat tartott, gyűlöletet érzett a baloldali vendégekkel, gyalázta a demokratikus államok vezetőit, s ezt azzal tetézte, hogy kutyáit Sztálinnak és Churchill-nak nevezte el. A legképtelenebb vádak: pl. a vendéglőbe érkező német katonákat Heil Hitler köszöntéssel, valamint a nyilas hatalomátvételtkor a tarjáni nyilasvezetőt „örömtől sugárzó arccal” üdvözölte, a tanúk visszavonták a főtárgyaláson. Az özv. Kiss Gyuláné mellett valló tanúk vallomásaiból bebizonyosodott, hogy a jobboldalinak titulált újságokat a kaszinó járatta. Pesti Hírlap, Nemzeti Újság, Esti Újság, Pesti Hírlap képes melléklete. A baloldaliakkal szembeni gyűlölet állítására tanulságos a népbíróság felmentő ítéletének idézése a terhelő tanúk baloldaliságáról: „Ezek a tanúk valamennyien azt állítják magukról, már a felszabadulás előtt is baloldali érzelműek voltak, másrészt

igen gyakran szinte naponta megjelentek vádlott vendéglőjében, ahol éppen azért, mert többen voltak hasonló politikai felfogásúak, jól érezték magukat. A népbíróság ebből a körülményből arra következtetett, hogy a tanúk abban az időben vagy nem voltak még baloldaliak, vagy valótlán a vádlott magatartására vonatkozó vallomásuk, mert egy olyan kiélezetten jobboldalt, szinte kizárólag csak a demokrácia-ellenes propaganda szolgálatát szem előtt tartó vendéglőst, mint amilyennek vádlottat beállították öntudatos baloldali nem támogathat és ilyen helyen jól nem érezheti magát”.

A balassagyarmati népbíróság felmentő ítélete ellenére a vendéglői iparengedélyt visszavonták. A salgótarjáni igazolóbizottság ilyen határozatát a budapesti népbíróság mint fellebbviteli hatóság helyben hagyta. Hiába adott be kérvényt özv. Kiss Gyuláné a Kereskedelmi és Szövetkezetiügyi miniszterhez iparának folytatása ügyében, a vendéglői iparengedély elvonás a csak a kezdet volt. Bár már a felmentő ítéletet hozó főtárgyaláson kiderült, hogy a terhelő tanúk feljelentései mögött egyikük állt, aki a vendéglőt szeretne volna megszerezni a hozzátartozójának, az engedélyt elvonták. A vendéglői iparengedélyt a korlátlan italmérési, végül a korlátolt dohányzeladási engedély törlése követte. A Kiss család kiforgatása korábbi vagyonából előbb lakásaik közérdekre való kiutalásával ment végbe. Egyszer a nemzeti vállalatok részére üzlethely biztosítását előíró kormányrendeletre való hivatkozással, másszor a Salgótarjáni Üzemélelmezési Vállalat /mozgókonyha/ részére húsfeldolgozó helyiség, vagy egyszerűen az alblérleknél lakás kiutalásával.

Az utolsó állomás a Kiss család ingatlanjainak államosítása volt. Az iparvállalkozások államosítását kimondó 1949: 20. tvr. kimondta, hogy mindazok az ingóságok, melyek a rendelet értelmében állami tulajdonba vett vállalat célját szolgálják, a vállalatokkal együtt állami tulajdonba kerülnek.

Az alább közlendő bérleti szerződés, üzletleltár és italjegyzék a vendéglő megmentését szolgálta. Az 1949 elején megkötött szerződés azonban nem volt hosszú életű. Az üzlethelyiséget a Háztartási Vegyipari Nagykereskedelmi Nemzeti Vállalatnak kiutalandó üzlethely megteremtése érdekében indított láncreakció következtében egy másik vendéglősnek adták.

A művelődés dokumentumai

A Kiss szülők nagy gondot fordítottak gyermekeik taníttatására. Anna és Béla a Gödöllői római katolikus főgimnáziumba járt, előbbi magán utóbbi rendes tanulóként. Mindketten elvégezték a Gödöllői Zeneiskola 4. évfolyamának zongora szakát is. Anna útját a rendelkezésre álló dokumentumok alapján követni tudjuk a népiskolától a gimnáziumig. A Salgótarjáni Állami Elemi Leány Népiskola három osztályát végezte el, a negyediket már a Gödöllői Római Katolikus Elemi Népiskolában fejezte be. Az 1919-20-as tanévben már a Gödöllői római katolikus főgimnázium tanulója. 1919 szeptemberéből a Tanácsköztársaság megdöntése utáni időből származik az a Salgótarjánból Gödöllőre szóló utazási engedély, amelyet a salgótarjáni előjáróság állított ki, és a megszálló román katonai parancsnokság pecsétjét is tartalmazza.

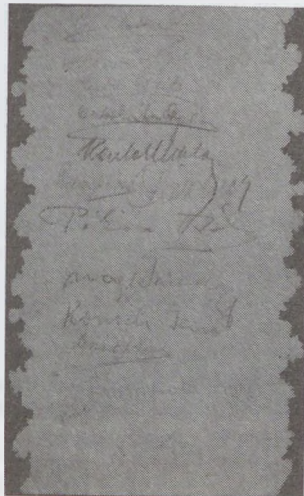
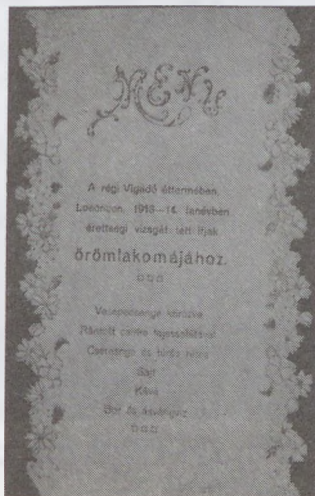
Gödöllőn tett Anna érettségit 1926-ban, s mint az a gimnázium 1925-26-ik évi értesítőjéből megállapítható, a gyógyszerészi pályát kívánta választani hivatásának. A gyógyszerészi hivatástól nem túl távol eső egészségügyi nővéri tanfolyamra való jelentkezés tényét egy 1933-ban kiállított erkölcsi bizonyítvány támasztja alá, ám ezen Kiss Anna mint háztartásbeli szerepel. Ápolónőként kerülhetett a gödöllői cserkész jamboree-ra is.

Kiss Anna 1934-ben kötött házasságot dr. Megele József állatorvossal. Férje apja, Megele László kékkői uradalmi intéző, a festőművész Kubányi Lajos lányát Annát vette feleségül. Megele Lászlóné sz. Kubányi Anna 1934-ben Salgótarjában telepedett le, és a bányakaszinó kezelője lett. Megele József a salgótarjáni acélgyári elemi iskola 4. osztályát befejezve, a Gyulai római katolikus reál-gimnáziumba járt, itt tett érettségit. 1939-ben szerezte állatorvosi diplomáját a M. Kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen. Házassága után Litkén teljesített szolgálatot.

A harmadik gyermek, Ilona, a salgótarjáni Bányatársulati Elemi Népiskola elvégzése után előbb Debrecenben a Svetits-intézeti római katolikus polgári leányiskolában tanult, majd a Salvatorintézeti polgári leányiskolában végzett magántanulóként. 1934-ben kötött házasságot dr. Holcsek Béla városi tisztí főügyessel Zagyvapálfalván. Dr. Holcsek Béla tanítói családból származott, apja Holcsek Antal a szentábrahádi /Pozsony vm./ molnár fiaként középiskoláit és a tanítóképzőt Nagyszombatban végezte, majd a Felvidéken tanítószkodott. Innen került Salgótarjánba 1894-ben községi tanítónak. Egy év múlva házasságot kötött Kluka Ilona községi tanítónővel. Holcsek Antalné sz.: Kluka Ilona 40 éves tanítói

jubileumát 1926-ban ünnepelték a városi kaszinó nagytermében, ahol a volt tanítványok és az akkori tanulók kis színművek előadásával köszöntötték a tanítónőt.

Anyai ágon tradicionális nem nemesi értelmiségi család áll előttünk, vissza egészen a harmadik generációig. Nagyapja, Kluka Antal kazári kántortanító, az azonos nevű vizslási jegyző fia 1854-ben a miskolci császári és királyi Tanító-képző Intézetben „képesnek találtatik az alsóbb's felsőbb elemi iskolák tanítására 's énekészségre”.

MENÜLAP A RÉSZTVEVŐK ALÁÍRÁSÁVAL

Holcsek Béla az elemi iskola után a középiskola első két osztályát a salgótarjáni polgári fiú iskolában, a 2-8. osztályt a losonci állami főgimnáziumban végezte, s itt is érettségizett. Feltehetően részt vett „a régi Vigadó éttermében, Losoncon 1913-14 tanévben érettségi vizsgát tett ifjak örömlakomáján” is, amint azt az egyben meghívó szerepét is betöltő menülap hátoldalán található aláírások tanúsítják. Katonai szolgálatot a losonci 25. gyalogezred pótzászlóaljánál teljesített, ahonnan 1918-ban szerelték le. Ügyvédi diplomáját 1926-ban szerezte, 1930-tól városi tisztii főügyész. 1945-ben vádat emeltek ellene a német megszállókkal és a nyilasokkal való együttműködés miatt, de igazolták.

Életmódtörténeti szempontból értékes számunkra az a számla, amelyet Kendi Sándor budapesti bőrbútorkészítő mester állított ki egy db kanapéról és két valódi marhabőrrel bevont fotelról dr. Holcsek Béla ügyvéd részére. A számlából azt is megtudjuk, hogy az 1200 pengős vételár felét helyben, a többi három részletben törlesztették az év végéig. Ugyancsak kortörténeti dokumentum a Lingel Károly és Fiai Első Magyar Faárú és Bútorgyár által küldött árjegyzék, amelynek termékei az ún. „Elkafi” könyvszekrények, és a Lingel-féle „Elkafi” íriszoba kedvelt berendezések lesznek a középosztálynál.

Dr. Holcsek Béla Fürdő u. 9.sz. alatti lakásának, ügyvédi irodájának berendezési és felszerelési tárgyaira nyújt információt a Providentia Biztosító Részvénytársaságnál 1942-ben kötött tűzbiztosítási kötvény. Az itt található bútorok, ruhák, ágy-, fehér-, és vászonneműek, függönyök, szőnyegek, tükrök, órák, képek, lámpák, könyvek, ékszer, ezüsttárgyak, üveg- porcelán és minden egyéb lakásberendezési és felszerelési tárgyak, élelmi és tüzelőszerek, valamint az ügyvédi iroda teljes berendezése és felszerelése 35200 pengő értékben biztosítottak. A felsorolt biztosítási tárgyak hűen tükrözik egy jómódú és jó anyagi háttérrel bíró középosztálybeli tisztviselő igényeit és lehetőségeit.

Előttünk egy család története bontakozott ki a közel 200 legkülönbözőbb dokumentum tükrében. Tulajdonképpen személyes és hivatalos iratokból rajzolódtak ki a megélt élet állomásai. Az anyag legnagyobb részét alkotó kereszt- és házasságlevelek születési anyakönyvi kivonatok, bizonyítványok és diplomák, biztosítási kötvény és áruszámla, a különböző határozatok, hatósági bizonyítványok, engedélyek, szerződések, leltárak és igazolóbizottsági iratok hol a történelem egy-egy tényét, hol sorsfordító állomásának eseményeit tárták elénk.

KISS GYULA KÉT LÁNYÁVÁL KARANCS U.10. SZ. ALATTI HÁZUK KERTJÉBEN
AZ 1930-AS ÉVEK ELEJÉN

KISS MAMA A VENDÉGLŐBEN 1944-BEN

1. Salgótarján 1910-ben. Nógrádi Történeti Múzeum /NTM/ Fotótár. Ltsz: 3286. - Salgótarján látképe, 1929. Uo. Dokumentumtár, képeslapok. Ltsz: 81.148. - Gundel Imre Harmath Judit: A vendéglátás emlékei. Bp. 1982. 40. - Balogh Zoltán: Kisiparosok és kiskereskedők Salgótarjánban a várossá válást követően. Palócföld 1993/I. 41.
2. Brunda Gusztáv: Művelődési tartalmú egyesületek a dualizmuskori Nógrádban 1867-1918. /Művelődéstörténeti áttekintés./ Egyesületek, iskolák, nemzetiségek Nógrád vármegyében a 18-20. században. Szerk: Á.Varga László. Kiadja a Nógrád Megyei Levéltár. Salgótarján 1990. 153. - Uő: Gazdakörök, olvasóegyletek, társaskörök, kázinók a két világháború között Nógrádban. Palócföld 1990/4. 59. -Domyay Béla: A Karancs-Medves-vidék részletes kalauza. Salgótarján 1929. 13. - Lapsánszky János: Társadalmi élet Salgótarjánban. Salgótarjáni Almanach. II. évfolyam, 1926. 100-101., 105. -A Munka 1927. február 12. és 1939. január 14. számai.
3. Ballai Károly. A vendéglátóipar iparjogi újjászervezése közérdek. Negyven év a magyar szállodás- és vendéglátóipar életéből. Szerk: Ballai Károly és Tábori Kornél. Bp. é.n. 108-109.- 1921:IV.tc. az állami italmérési jövedékről. az 1921. évi törvények gyűjteménye. Bp. 1922. 28-80.- 94453/1921. B.M. sz. rendelet az állami italmérési jövedékről szóló 1921: IV.tc. végrehajtásáról. Magyarországi Rendeletek Tára, 1921. 611. - Kimutatás az 1936/38 évekre kivetett engedélyilletékekről. Nógrád Megyei Levéltár V.183. Salgótarján polgármesterének iratai /St. pm/ 4377/1936. - Javaslat a vendéglők osztályba sorolásáról. u.o. St. pm. 5786/1943.
4. Nógrád és Hont vármegye. Szerk: Ladányi Miksa. Bp. 1934. 326., 332- Praznovszky Mihály: Művészsors a XIX. század végi Nógrád megyében /Kubányi Lajos/. Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve 1984. 104., 127.

KLUKA ANTAL TANÍTÓ-KÉPZŐ INTÉZETI BIZONYÍTVÁNYA 1854-BŐL

Bérleti szerződés

egyrésztől özv. Kiss Gyuláné sz. Perszky Ilona, vendéglős, salgótarjáni /Füred u. 9.sz/ lakos, mint bérbeadó és másrésztől Vincze Gyula, salgótarjáni /Bajcsy-Zsilinszky út 27 sz./ lakos, mint bérlő a következő feltételek mellett kötöttek:

- 1./ Bérbeadó bérbeadja, bérlő bérbeveszi Salgótarján, Karancs u. 20 sz. alatti házban lévő söntést ingóságok nélkül csupán az ott lévő Hirsch-kályhával, az abból nyíló udvari termet, borkamrát, konyhát és ebből nyíló volt dolgozót, valamint az udvarban a Filarszky lakás alatt lévő pincét vendéglő céljaira.
- 2./ A bérleti idő azon a napon kezdődik, amikor bérbeadó részére az italkészlet kiárusítására adandó türelmi idő lejár és tart ezen naptól kezdődően 5 azaz öt egymásután következő évig.-
- 3./ A fizetendő bér összegét szerződő felek a bérlet kezdetétől számított 10 azaz tíz napon belül a Szabadság-téren lévő Oláh-féle, a Fő u. lévő Nemes-féle és az állomással szemben lévő Szabó-féle helyiségekért fizetett bérösszegek egybevetéséből állapítják meg, mely megállapításnál figyelembe veszik, hogy a bérlet helyiségekben lévő üzlet már kb. 50 azaz ötven éve áll fenn.
 - a./ Amennyiben felek a megadott határidőig a bérösszeg tekintetében megegyezni nem tudnának, úgy bármelyiküknek joga van a salgótarjáni járásbíróságnál kérni a bér megállapítását, melynek összes költségei – tekintet nélkül az eredményre – bérlőt terhelik.
- 4./ Bérlő a bérlemény tárgyát ismeri, így tudomásul veszi, hogy az egy háborús sérült bérlemény. Tudomásul veszi különösként, hogy
 - a./ a söntésben a rollók, az ablakok rosszak, hiányosak, a falat védő székítám hiányoznak, az udvari terembe vezető ajtó nincs meg;
 - b./ az udvari teremben az ablaküvegek hiányoznak, az udvarra nyíló, valamint az innen nyíló kettő W.C. felszerelése nincs meg, a radiátorok nem működnek;
 - c./ a borkamrában nincs ablak;
 - d./ a konyhában lévő tűzhely használhatatlan, ablakok hiányosak, ajtó hiányos és rossz;
 - e./ a dolgozó semmire nem használható és innen nyílik a Filarszky-féle kamra, valamint egy W.C., mely a fagyok miatt le van szerelve, de a csésze megvan;
 - f./ a pince ajtaja rossz;
 - g./ a villanyvezetékek rosszak;
 - h./ a söntésben van az ún. kartoló helyiség motor villanyórája.
- 5./ A felsorolt és fel nem sorolt hiányokat, amennyiben a bérlőnek a vonatkozó helyiségekre szüksége van, saját költségén köteles helyreállítani, anélkül, hogy ezért bérbeadótól bármiféle megtérítést igényelhetne, illetve a lakbérből azt levonhatná.
- 6./ Ezzel szemben bérbeadó köteles a söntésből az ún. kartoló helyiségbe vezető ajtót, annak befalazása után bérlőnek felhasználásra átadni, valamint az udvari terembe egy Hirsch-kályhát adni, melynek használhatóvá tétele bérlő kötelessége, ugyancsak minden levonás nélkül.
- 7./ Bérlő a rendes gazda módjára köteles a bérleményt céljának megfelelően használni és karbantartani és a bérlet lejártával átadni.-
- 8./ Bérbeadó sem az engedély megadásáért, sem a helyiségek kiutalásáért semmiféle felelősséget nem vállal.
- 9./ Ezen szerződés után kiszabandó illetékek bérlőt terhelik, valamint terhelik a bérlőt egyébként terhelő járulékok.
- 10./ Amennyiben bérlő az engedélyt, vagy kiutalást nem kapná meg, úgy a szerződés joghatályát veszti.
- 11./ Per esetére szerződő felek kikötik a járásbírósági hatáskört alávetik magukat a salgótarjáni járásbíróság kizárólagos illetékességének.

Ezen szerződés felek előtt felolvastatván és megmagyaráztatván, az akaratukkal mindenben megegyeznek találták és a két előttemező tanu jelenlétében saját kezűleg aláírták.

Salgótarján, 1949 évi, január hó 12-én.

Előttünk, mint tanuk előtt:

Leltár

azon ingóságokról és felszerelési tárgyokról, amelyeket Vínce Gyula üzlethelyiségek bérlője Özv.Kiss Gyuláné tulajdonostól használatra átvett.

Söntésben

1 drb. 0.60/100 asztal; /viaszkos vászon takaró
 1.drb. 0.65/100 " fiókos /viaszkos vászon takaró/
 1 drb. 0. 70/120 " "
 1 drb. 0.80/0.65 esztergályozott lábu, fényezett asztal; viaszkos vászon tak. faléces, támlás keményfa pad az ajtó és a pult között;
 1 drb. 2.70 m. hosszú háromlábú fapad;
 2 drb. nyári kerti szék; 1 drb. sárga karosszék;
 1 drb. kerti nádszék/karos/
 1 drb. 80 cm. vizespad;
 1 drb. beépített stélázsiszekerényekkel, keményfából, három tolóablakkal, három ajtó hiányzik; /4 polcon fekete viaszkos vászon takaró/
 1 drb. két rekeszes öntöttvas mosóedény; keményfa kerettel,
 1. drb. négyszögletes zománcos tálccával;
 1 hosszú és 1 rövid dobogó,
 1 drb két rekeszes Bosch-hűtőszekrény szerkezet nélkül;
 1 drb. grafitos Hírsc-kályha 142 számú;
 1 drb. mérőpult, három és fél méter hosszú, 0.92 m. széles márványtetős, két csappal /egy rossz/ egy hűtőközgőy, egy sárgaréz szűrőcsappal, egy légszivattyúval, egy barna boredénnyel, egy fehér porcelánédénnyel, kettő drb. tartályfedővel /egyik vörösréz/;
 1 drb. kettő csapos fesz mérő automatikus szénsav adagoló csap, csatlakozó gumitömlelővel és egy kölcsön szénsavtartály 20 kg.-os;
 1 drb. vas szemetesládika, 1 drb. töltőkanna egy vaslapát, egy kutács és egy drb. söprő;
 1 drb. 250 mm.-es átmérőjű opál csőinga körtével;
 1 drb. falikar körtével;
 Első segélynyújtás, korcsmai hitelre vonatkozó rendszabályok, ifjúság védelméről szóló rendszabályok törvénye;

1 drb. Braun-féle falióra;	2 drb. zománcos tölcsér,
1 drb. köpöcsésze;	1 drb. aluminium kistölcsér,
4 drb. üveg hamutartó;	1 drb. üvegbúra,
1 drb. öntözőkanna;	1 drb. nem hiteles konyhamérleg,
1 drb. 10 literes vajling;	1 kilós, 1/2 kilós,
2 drb. 2 decis nyeles mérce,	2 drb. 10 dekás,
2 drb. 1 decis nyeles mérce,	1 drb. 2 dekás,
1 drb. féldecis fűlesmérce,	1 drb. 1 dekás súlyokkal,
10 drb. 1/2 decis,	12 drb. vékony három decis,
8 drb. stampelli /2 centes/	2 drb. vastag
10 drb. 1 decis,	5 drb. fűles három decis sörös pohár,
6 drb. 1/2 literes üveg,	6 drb. fűles korsó /5 decis/
11 drb. vékony 2 decis,	1 drb. vastag két decis,
1 drb. rolólakat 2 drb. kulccsal	

Boros kamrában:

1 drb. hordó állvány,
 1 tekercs kátránypapír,
 3 hordó /2 drb. 50 literes és 1 drb. 121/2 félliteres/ savanyúság,
 1 drb. 2 méteres kályhacső, 1 drb. piros gumicső,
 2 drb. 10 literes demijon,

Konyhában:

1 drb. használaton kívüli tűzhely,
W.C. leszerelt csészével, öblögető tartállyal és levezető csővel,
a drb. boyler használaton kívül.
1 drb. konyhakredenc használaton kívül,

Udvari teremben:

1 drb. szétfagyott radiátor használaton kívül,
W.C.-ékben 2 drb. öblögető tartály, 1 drb. fajansz csőrös vizelde.

Ezek használati díja a bérösszeg megállapításakor, de attól függetlenül nyer megállapítást.-

Salgótarján, 1949. évi, február hó 4-én.

Előttünk, mint tanuk előtt:

dr.Holcsek Béla

Kiss Béla

özv. Kiss Gyuláné

Vincze Gyula

Jegyzék

Azon italművekről, amelyeket Vince Gyula, üzlethelyiségek bérlője özv. Kiss Gyuláné tulajdonostól 1949 évi február hó 4-én átvett, illetve megvásárolt:

6 liter kisüsti /a.35 Ft/	4.5 liter bor /a.5 Ft/
1 liter óbarack /38 Ft/	7.7 liter bor /a.6 Ft/
1 liter nagykörösi /55 Ft/	1.5 liter bor /a.7 Ft/
1 liter csokoládé /80 Ft/	12 üveg sör /a.2.70 Ft/ és
1 liter ötvenes rum /38 Ft/	38 üres sörös üveg.
1 liter negyvenes rum /36 Ft/	38 üres sörös üveg.
1 liter hubertus /80 Ft/	38 üres sörös üveg.
1 liter unicum /80 Ft/	38 üres sörös üveg.
1 liter császárkörte /40 Ft/	30 drb. péksütemény /a.0.50 Ft/
15 üveg kis szóda tele /a.40 fillér/	1 hordóban 100 liter bor hordó nélkül /a.7 Ft/
18 üveg nagy szóda tele /a.80 fillér/	1 hordóban 143 liter bor hordó nélkül /a.7 Ft/
100 drb. munkás cigareta	100 drb. Kossuth cigareta.

A felsoroltak 2409 azaz kettőezernégyszázkilenc forintot kitevő ellenértékéből 2.000 azaz kettőezer forint egyidejűleg kifizetést nyert.

Vince Gyula köteles 500 azaz ötszáz forintot f.hó 8-án kifizetni, amikor is az így javára mutatkozó 91 szsz kilencvenegy forint értékben a még meglévő szeszesitalokból fenti egységárak alapján megfelelő mennyiséget kap.

Köteles továbbá Vince Gyula ezen felül a még meglévő szeszesitalokból fenti egységárak figyelembevételével 1.500 azaz egyezerötszáz forint értékbeni mennyiséget átvenni akként, hogy f.hó 20-án 500 azaz ötszáz forintot, március 8-án 500 azaz ötszáz forintot, március 15-én 300 azaz háromszáz forintot és március 25-én 200 azaz kétszáz forintot tartozik özv. Kiss Gyulánának lefizetni, azzal, hogy megfelelő ellenértékű szeszesitalt csak a lefizetett összeg erejéig igényelhet. - Bármely részlet elmulasztása esetén az egész hátralék egy összegben esedékessé válik.

Salgótarján, 1949. évi, február hó 4-én.

Előttünk, mint tanuk előtt:

dr.Holcsek Béla

Kiss Béla

özv. Kiss Gyuláné

Vincze Gyula

Madách-filológia

Bene Kálmán

Változtatási javaslatok a Madách Imre válogatott művei c. kötet kritikai igényű Tragédia-kiadásának szövegén (1989)¹

Nagyon örülök, hogy ez a kiadás végre bizonyította: Madách nem volt rossz verselő, s jobban ügyelt a jambusra, mint azt a mű egyes kiadásaiból gondolhattuk volna. Ezért ez a kiadás az 1863-as nyomtatott szöveget nem tekintette érvényes végső szövegnek, hanem a figyelmetlenségből, sajtóhibából keletkezett, vagy elhagyott ékezeteket és az *olly*-féle helyesírási alakokat a versmértéknek és a kéziratnak megfelelően visszajavították benne. Mivel ezt annak idején, 1978-ban én is javasoltam (a kihagyott sorok visszaállítását is), csak örülhetek óhajom megvalósulásának. Ugyanakkor a legnagyobb tisztelem ellenére is meg kell állapítanom, ezt a „visszajavítást” nem végezte el következetesen mindig a kiadás. Véleményem szerint még közel 50 sorban lehetne és/vagy kellene módosítani a *Tragédia* szövegén. Mellékelem javaslataimat.

És még egy apróság: vajon elegendő indok-e arra, hogy Madách sem számolta bele a *Tragédia* sorainak összességében a bizánci színi zsoltárait, hogy ennek nyomán mi is kihagyjuk a sorszámozásból ezeket? Hogyan hivatkozunk majd rá a jegyzetekben? Így a római jelenet betétdalainak számozását is elhagyhatnók, az sem egynemű a *Tragédia* többi szövegével. Én tehát, szívem szerint, 23 sorral többnek számolnám a nagy mű szövegét, összesen 4140 sornak.

A változtatási javaslatok

RÖVIDÍTÉSEK: K – kézirat, 1861, 1863 – a *Tragédia* első két kiadásának szövege, 1989 – a *Tragédia* kritikai kiadásának szövege, Szépirodalmi Könyvkiadó, T – Tolnai 1923-as kiadásának szövege, Sh – sajtóhiba, A jav. – Arany javítása.

ELSŐ SZÍN

28. *világa.* (K, 1863) helyett: *világa*-(1861), mert a gondolatjel logikusan választja el a világkeletkezési tűzijátéknak az egyes elemeit, lépéseit.
67. *S változatlant* (1861, 1863, 1989) helyett: *S a változatlant* (?) a sor így lesz normál ötödféles jambus.
102. *Méltó-e ilyen* (1863, 1989) helyett: *Méltó-e ilyen* (K).

MÁSODIK SZÍN

154. *mily édes* (1863) és *milly édes* (1989) helyett jobb lenne: *melly édes* (K, A jav.). Az 1989-es alak sehol sem szerepel.
177. *Reszketek*, (1863, 1989 Sh.) helyett: *Reszketek*. (K).
214. *ez érzelem.* (1863, 1989) helyett: *az érzelem.* (K) Madách a K-ban vakarás után átírta az eredeti szót, ezt olvasták tévesen *ez*-nek. Az *az* logikusabb, inkább helyénvaló itt.
218., 219. és 221. sor előtti szerzői utasítások a K-ban a mondott szöveg előtt vannak. Ez a kiadásokban megváltozott, de nem mindenütt. Egységesíteni kellene. A négy utasítás ritmusa: (*félre*) (*fent*) (*félre*) (*fent*). Tehát a K 219. sora előtt is *fent* áll, nem *fenn* (1863, 1989 Sh.). Kövessük a K-ot.
223. *az egyre megy.* (1863, 1989 Sh.) helyett: *ez egyre megy.* (K).
276. *enyém.* (1863, 1989) helyett: *enyém!* (K).

HARMADIK SZÍN

507. és 509. sor előtt az utasítások: (*félre*) és (*fent*) (K, 1989). Itt pontosan követi a K-ot az új kiadás. A második színben is így kellene.

NEGYEDIK SZÍN

615. *mily* (1863) és *milly* (1989) helyett: *míly* (K).
 652. és ne (K, 1861) legyen inkább az *oh*, ne (1863, T, 1989) helyett. A mű következetesen *oh* indulatszót ír, az 1863-as kiadás a versmérték miatt hoz *oh*-t. Éva szövegébe is jobban illene az eredeti és.
 663. Az 1863-ban kimaradt sort visszaállították, de a K-ban *mílyen áll millyen* helyett (1989). Tudom, hogy a versmértéknek mindkét, ma már nem elfogadható helyesírású alak megfelel – de lehet-e egy olyan szóalakot visszaállítani, amelynek egyik betűjét egyértelműen kihúzták, a magánhangzót pedig egyértelműen hosszúra javították?

ÖTÖDIK SZÍN

879. és 885. Aphrodite! (1863, Sh.) és Aphrodíte! (1989) helyett: Aphrodíte! (K).
 1022. Ki velők (1863, 1989 Sh.) helyett Ki velők.

HATODIK SZÍN

1202. sor után minden kiadásban hiányzik a *MIND*, mint a szereplők neve, vagy a (*mind*), mint szerzői utasítás, holott Cluvia dalának refrénjét nem biztos, hogy egyedül énekli. (Vagy csak a második és harmadik strófában kapcsolódnak be a többiek?)
 1210. és 1218. sor után: *MIND* (1863, 1989) - mint a szereplők neve áll, a K-ban: (*mind*) szerzői utasítás szerepel. Itt is visszaállítható az eredeti megoldás, bár elfogadhatónak vélem a kiadások gyakorlatát is.
 1232. *ilyest* (1863) és *ílyest* (1989) helyett: *ílyest* (K).

HETEDIK SZÍN

1388. És hölgyeink is a győző jogát. (1989) helyett: És hölgyeink a győzőnek jogát. (K) A győző változatot 1989 jegyzetei is Sh-nak minősíti a 439. oldalon.
 1545. cikkeül. (1863, 1989) helyett: cikkezül.

NYOLCADIK SZÍN

2116. ifjává teszi. (1863, 1989) helyett: ifjává teszi: Noha az adott A jav után is pont állt, Madách eredeti szövege (ifítani:) kettősponttal zárult, jelezve, hogy Kepler beszédét Danton közvetlenül folytatja, „kimondja a rejtett szót”. Vissza kellene állítani a kettőspontot.

KILENCEDIK SZÍN

- A szín utasítása – guillotin-emelvényévé (1863 Sh.) és guillotine emelvényévé (1989) helyett: guillotine-emelvényévé (K, régi helyesírás szerint: emelvénynyé). zajló (1863, 1989 Sh) helyett zajgó (K).
 2190. A bűzhödött lég, mely elmét (1863, Sh) és A bűzhödött lég, mely elmét (1989) helyett: A bűzhödött lég, mely eszmét (K). Az eszme van olyan jó, logikus, mint az elme.
 2215. A remek sort valóban jó volt helyreállítani. De a K-ban guillotine szerepel. És: E guillotine is szinte hallgatózik.
 2250. vágyol, (1863, 1989) helyett: vágysz, (K, A jav.) Arany javítását indokolatlanul nem vettük figyelembe a kiadások, pedig ezt nem vonta kétségbe Madách.
 2283. mindég (1863, 1989) helyett: mindig (K, az é i-re jav.) Egy újabb jambus a sorban így!
 2331. kicsinyke (1863, 1989) helyett: kicsínyke (K).
 2352. uralomra (1863, 1989) helyett: úralomra (K).

TIZENEGYEDIK SZÍN

2589. *gúlát* (1863, 1989) helyett: *gúlát* (K). Igaz ugyan, hogy így spondeus lesz, de rövid magánhangzóval úgysem lehet a *gúla* szót ejteni.
2616. *se kell* (1861, 1863, 1989) helyett: *sem kell* (K). T szerint a *se* A jav. ??? A K-ban nincs nyoma.
3073. *fel innen* (1863, 1989) helyett *el innen* (K).
3090. *jóni* (1863, 1989) helyett: *jönni* (K). T szerint a *jóni* A jav., de a K-ban ennek semmi nyoma.

TIZENKETTEDIK SZÍN

3285. *ösmerem* (1863, 1989) helyett: *ismerem* (K). Semmi jelzés nincs rá, miért változott az *i* *ö*-re.
3301. Az első költemény, (1863, 1989) helyett: Az első, költemény, (K). Tul. képpen : kellene ide.
3381. és 3383. *Négyezred év*, valamint Ez a *négyezred év* (1863, 1989) helyett *Négy ezredév* és Ez a *négy ezredév* lenne a logikus. A K-ban minden szóelem külön van írva, a kiadásokban hagyományos helyesírás mulatságos félreértelmezése. Négyezer ezer évről lehet szó, hiszen 0,004 év kb. 2,2 óra lehet, s ennyi időért még a falanszterben sem érdemes erőlködni.
3396. *mini* szótlán (1863, 1989) helyett *mi* szótlán (K). Lehet, hogy a hasonlatot költőinek találták, csak éppen nincs értelme. A tudós művére mond Lucifer egy sereg ellenérvet: ez a mű milyen szömy lenne, milyen szótlán gondolat, minő szerelmi érzés, miféle lény stb.
3581. *zöngemény* (1863, 1989) helyett: *zengemény* (K).

TIZENHARMADIK SZÍN

3683. Korán *a* (1863, 1989) helyett: Korán *e* (K).
3722. *négy ezredévre* (1989) - így a jó! És ez alátámasztja a 3381. és 3383. sor jegyzeteinél leírt változtatási javaslatomat.

TIZENNEGYEDIK SZÍN

3789. sor után utasítás: *galibából* (1863, 1989) helyett: *gulibából* (K). Kulipintyót és kalibát ismertek, de a galiba szerintem egész más.
3859. Villában *issza* édes mámorát. (1863, 1989) helyett Villában *dörzsöl* édes mámorában (K). T szerint ez a sor A jav. Nem látom bizonyítékát. A K Madách-sora szebb, jobb.

TIZENÖTÖDIK SZÍN

3993. *kicsínyt*: (1863, 1989) helyett: *kicsinyt*: (K).

Válasz Bene Kálmán változtatási javaslataira

Kerényi Ferenc

Köszönet az észrevételekért és ezáltal a lehetőségért, hogy írásban folytathatjuk a soha nem érő munkát: nemzeti klasszikusaink méltó szövegű kiadását. Bene Kálmán pontosan fogalmaz, mert valóban nem kritikai (azaz a XIX. századi keletkezés nyelvallapotának megfelelő, betűhív), hanem *kritikai igényű*, vagyis mai élő szöveg benyomását keltő, az olvasót vonzó és nem a szokatlanságával elriasztó kiadásra kaptunk megbízást Horváth Károllyal. Problémáink zömmel – a most említendők is – innen származnak. Hol a határ, amelyen innen hűek vagyunk a költőhöz akkor is, ha megváltoztatjuk, korszerűsítjük (szakszóval: emendáljuk) helyesírását – és amelyen túl már lényegi változtatásokat tennénk? Vannak-e merev szabályok? Mekkora a sajtó alá rendező felelőssége? Úgy véljük, e kérdések és a rájuk keresett válaszok vannak annyira érdekesek a textológia művelőin kívül, más irodalomkedvelők számára is, hogy szövegtani írásos beszélgetésünk nyilvánosságot kapjon.

Kezdjük a sorok számozásának kérdésével. A VII. szín zsoltárait valóban nem számoltuk, s ebben Madáchot követtük. Ő sem láthatta el őket sorszámmal, minthogy idézetek – szemben a VI. (római) szín betétdalaival, amelyek Madách saját versei. A *Tragédia* terjedelmét így változatlanul 4117 sornak számoljuk.

ELSŐ SZÍN

28. A magyarázat logikus, a tagolás valóban négysoronként halad. Nincs azonban Madáchnál kéziratelözmény, ezért nem hajtottuk végre.
67. Igaz, 1861-től sh. Javítani kell.
102. A változtatással a sor valóban jobb. (Miért nem javította Arany?)

MÁSODIK SZÍN

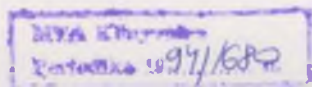
154. Madách és Arany levelezése szerint is az egyik legvitatottabb sor. Arany első javítása (melly) helyett jobb az 1861 mly alakja. Ezt a szokatlanabb formát a Kiadó kérésére egységesítettük milly-re. (Hasonló a 615., a 663., az 1232. sorban.)
177. Nehezen dönthető el. Lehet 1863-tól éldegelő sh. is.
214. Logikus és tetszetős magyarázat. A kritikai kiadás előtt technikai eszközökkel meg kell majd vizsgálni a *Tragédia* akadémiai kéziratát. A hasonmás kiadás, amelyet használtunk, nem lesz elég.
218-221. szerzői utasítások: tördelésünk a Kiadó tipográfusának döntése volt. Az utasítások ritmusának helyreállítása kitűnő észrevétel és javaslat.
223. 1861-től élő sh., bizony javítandó lesz.
276. Ez a változás is 1861, az első kiadás óta él. Lucifer hisztérikusabb felkiáltása helyett a nyugodtabb, magabiztosabb emlékeztetést éreztük jellemhez és helyzethez illembnek, innen a pont.

HEGYEDIK SZÍN

652. Vitatható a változtatási javaslat. A tagoló gondolatjel után az és átkötése nem tűnik indokoltnak.

ÖTÖDIK SZÍN

879. és 885. A mai görög átirás alkalmazása valóban hiba volt.
1022. új sh.: bizonyítja, hogy szövegkritikai jegyzetben sem utaltunk a problémára.

HATODIK SZÍN

1202. A MIND szereplőnévként tördelése ismét tipográfiai kérdés volt. Cluvia dalának refrénjét *első hallásra* nem énekelheti vele minden jelenlévő, ezért hagytuk el. (Lásd még az 1210. és az 1218. sor utáni utasítást!)

HETEDIK SZÍN

1388. A névelő elmaradását neveztük sh.-nak. Mivel Madách nem javította vissza a K-ra, mi is meghagytuk a kiadásokban 1861 óta szereplő változatot.
1545. Mivel a sor végén álló szótag mindig pótlónyúlást kap, ráadásul a következő sor mással hangzóval kezdődik, így nem tartottuk fontosnak az utolsó szótagnak a mai helyesírástól eltérő helyesírású megnyújtását. (Kétségtávol vitatható megoldás.)

NYOLCADIK SZÍN

2116. Noha a megoldás szokatlan, mégis egyetértünk vele, az észrevétel és az érvelés mellett annyire találó és szellemes.

KILENCEDIK SZÍN

A szín bevezető utasítása érdekes kérdést vet fel. Emendált szövegben az utasítások prózának tekinthetők, így minden további nélkül a mai helyesírással írhatók át. Ez történt itt is. A *zajgó-zajló* változtatás 1861 óta el, talán Aranytól származik, de éppúgy lehet észre nem vett sh. is. Egyértelműen aligha dönthető el.

2190. A *büszhödt* mai helyesírással is két hosszú szótag. Így mai helyesírással javítottuk. Az *elme* vitatható, számomra ez a szóalak a meggyőzőbb.
2215. Igaz az észrevétel, javítandó lesz.
2250. Valóban vitatható, a javítási javaslat mindazonáltal textológiai szempontból elfogadható.
2283. Madách előszeretettel élt a mindig alakkal, itt a stílusérték győzött a ritmikai pontosság felett.
2331. A kicsinyke második szótagja mindenképpen hosszú, így mai helyesírást használhattunk. (Hasonló a 3993. sorban.)
2352. Itt viszont a ritmikai jobbítás valóban érvényesíthető.

TIZENEGYEDIK SZÍN

2589. és 2616. A két javítási javaslat ellentmond egymásnak.
3073. A *fel* a helyes, a vásár *főle* magasodó Towerbe tűnnek.
3090. A szótag mindenképpen hosszú, itt az archaikusabb alak mellett azért döntöttünk, hogy Ádám anakronisztikus volta jobban kitűnjön.

TIZENKETTEDIK SZÍN

3285. Minden bizonnyal Arany javítása, a három *i* kiküszöbölésére. (Hasonló a 3581. sorban: három *e*)
3301. A vessző nem szükséges.
3381. és 3383. Az észrevétel találó, a 3101. és a 3722. sor tanúsága szerint is.
3396. 1863-tól élő sh., javítandó lesz.

TIZENHARMADIK SZÍN

3683. A határozott névelő általánosabb érvényűnek tetszik, ezért döntöttünk mellette.

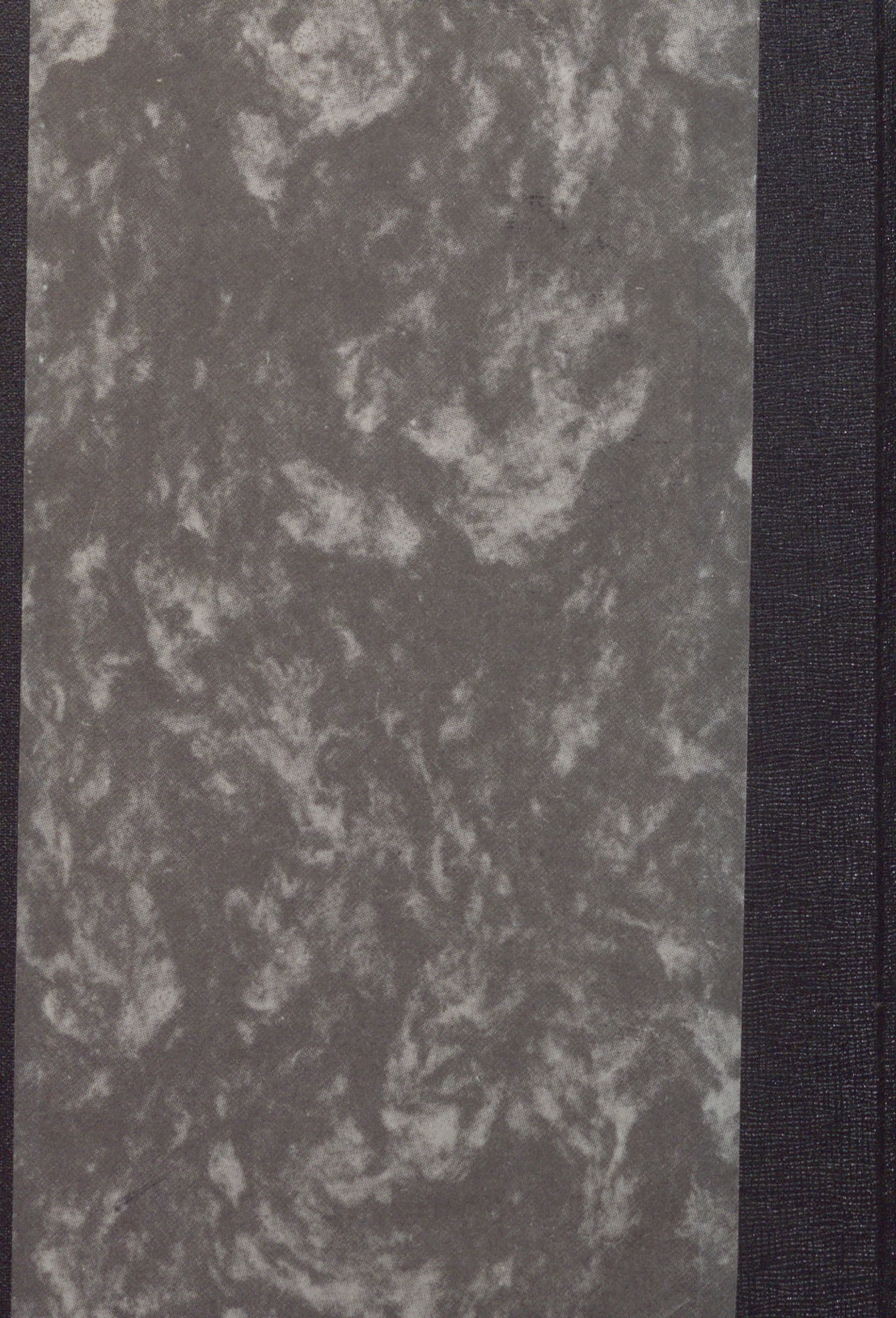
TIZENNEGYEDIK SZÍN

3789. A *guliba* nógrádi tájszó, erre kell javítani. A mostani alak sh.
3859. A Madách-kézirat első változata ellen azért döntöttünk, mert szótagszáma rendhagyó. Vlsz. ezért is tekinthető Arany javításnak

Mint az elemzett és vitatott példák-ból is látható, a textológia sem dolgozik kész receptkönyvvel, több esetben nincs is egyedül üdvöztető megoldás. Hibátlan könyv sincsen: az általam is észrevett és nyilvántartott, a jövőben javítandó hibák az észre nem vett elírástól vagy szedéshibától (3595. sor: *lel-kemben* a helyes *keblemben* helyett) addig a halvány kétségig terjednek, hogy vajon Madách nem *Lúcifernek* gondolta-e hőse nevét. (Egyetlen helyen írta így, a 76. sorban, a korábbi kiadásokkal ellentétben mi meg is hagytuk, problémánkat érzékeltetendő.) A magyaros szókezdő hangsúly találko-zhatott itt a jobb jambus verselési követelésével. A név azonban annyira közismert, hogy (legalábbis egyelőre) nem változtattunk rajta. Viszont megtettük ezt a szintén „dadogós”, de kevésbé exponált *Helene-Helène* névváltoztatással a VII. színben.

A textológia művelője nem részestül a csallhatatlanság vélt örömeiben. Más területen azonban bőven kap ezért kárpótlást: nem élettelen, tetszés szerint formálható, engedelmeskedő anyagon dolgozik, ha-nem élő, lélegző, olykor szinte „visszabeszélő” szövegben. Remekművön.

¹Múzeumi évkönyvünk korábban is helyt adott *Az ember tragédiája* korszerű, szöveggondozott ki-dásait és a majdani kritikai kiadást előkészítő műhelytanulmányoknak. 1983-ban, a IX. kötetben Kerényi Ferenc tollából közöltünk hasonlót. - A szerk.

3020

1920

1920

1920